

MIRON RADU PARASCHIVESCU

JURNALUL UNUI COBAI

DACIA

Colecția REMEMBER

apare în coordonarea lui VASILE IGNA

Coperta de CĂLIN STEGEREAN

Volum publicat cu sprijinul
Fundației Soros pentru o Societate Deschisă — Filiala Cluj

Miron Radu Paraschivescu

JURNALUL UNUI COBAI

(1940—1954)

Ediție îngrijită de *Maria Cordoneanu*
Prefață de *Vasile Igna*

EDITURA DACIA CLUJ,
1994

ISBN 973-35-0388-6

CUVÂNT CĂTRE CITITOR

Jurnalul *lui Miron Radu Paraschivescu (1911—1971) a făcut parte din literatura secretă a perioadei precedente, poate chiar din* mitologia *literară a acelei epoci. Se știa că M.R.P. — cum îi spuneau cu tandrețe cititorii, prietenii și, poate, chiar adversarii — ține un Jurnal. Faptul a devenit public când, la mijlocul anilor '60, revista* Luceafărul *a publicat câteva fragmente. S-a aflat, de asemenea, că poetul făcuse unele încercări de a tipări în țară fie chiar și o ediție restrânsă a* Jurnalului. *În 1967, cu prilejul unei călătorii la Paris, încredințează bunului și vechiului său prieten, Virgil Ierunca, o variantă a textului jurnalului, care va și apărea cu titlul* Journal d'un hérétique, *în 1976.*

Din păcate, Miron Radu Paraschivescu n-a mai apucat să-și vadă cartea. Cu cinci ani mai devreme, în 1971, o boală necruțătoare îl răpune, cu puțin înainte de a împlini 60 de ani.

La peste douăzeci de ani de la moartea autorului Jurnalul *vede, în sfârșit, lumina tiparului. E greu de știut, în momentul când scriu aceste cuvinte, care va fi impactul lui, nu numai în conștiința cititorului obișnuit, dar și în cea a confraților scriitori, critici și istorici literari. Orizontul de așteptare al acestora pare a se fi modificat simțitor în aceste timpuri de abdicări, intoleranță, uitare și confuzie axiologică.*

Dar convingerea mea este că această carte — așa cum este ea — se susține singură. Nici implicarea sufletească, nici comentariile colaterale și nici fluctuațiile orizontului de așteptare nu-i pot altera valoarea. Cititorul de azi — îndeosebi cel tânăr — trebuie să știe că ea face parte din acea necesară și, adeseori, dureroasă operație de recuperare, de redobândire *a* memoriei *care, singură, ne poate arăta nu numai greșelile și ereziile unui trecut, încă prea viu în ființele noastre, ci și drumul de urmat în viitor.*

De-ar fi să-l privim numai din acest unghi de vedere și am putea considera Jurnalul *de față ca un* document *de excepțională însemnătate asupra unei jumătăți de veac din istoria modernă a României.*

Autorul însuşi îl numea „un document al generaţiei noastre", un „jurnal al unui cobai". Iată ce scria despre aceasta prietenului său, profesorul Ghiţă Ionescu: „[...] este aproape un roman sub forma convenţională a unui jurnal. [El vorbeşte despre] condiţia de cobai a poporului român care rămâne acasă şi nu peregrinează ca eroul lui C. V. Gheorghiu din Ora 25. *Nu ştiu dacă-ţi mai aduci aminte de piesa mea «Asta-i ciudat!», jucată prin 1946 la Studioul Naţionalului şi de care tu spuneai că trebuie să fie un document «sur le vif». Erau acolo nişte lumpeni interogaţi de poliţie. Întrebat din ce trăieşte, unul din ei răspundea: «Din curiozitate». Atunci am crezut că fac numai un spiritual joc de cuvinte. Astăzi, eu însumi trăiesc numai din curiozitate, din curiozitatea destul de disperată a cobaiului care vrea să vadă cum va reacţiona la noile şi neprevăzutele seruri ce-l mai aşteaptă"* (oct. 1969).

Miron Radu Paraschivescu a început să-şi ţină jurnalul din anul 1936 şi a făcut-o, aproape fără întrerupere, până cu puţin timp înaintea morţii. Când şi-a pregătit pentru tipar textul, el a ales din întreaga cronică a vieţii sale perioada pe care o considera cea mai semnificativă, mai revelatoare pentru cititori: 1940—1954. Adică exact momentul dramatic, de răscruce, pe care l-a trăit România, cu uriaşele transformări pe care le-a adus istoria: războiul, anii de confruntări 1944—1947, instaurarea comunismului, regimul de „democraţie populară".

În acelaşi timp, această perioadă a însemnat şi momentul „trezirii" poetului din utopia comunistă a tinereţii sale, în care crezuse cu toată sinceritatea.

Căci Miron Radu Paraschivescu a făcut parte din generaţia de stânga a intelectualităţii româneşti. Puţinii intelectuali care au crezut atunci în socialism sperau, ca şi întreaga stângă europeană, că U.R.S.S. (identificat cu comunismul), care se împotrivise fascismului, îşi va rectifica traseul şi erorile, regăsind modelul democratic.

S-au înşelat cu toţii: şi intelectualii români şi intelectualii de stânga din toată Europa. Numai că M. R. Paraschivescu a fost printre cei foarte puţini care au recunoscut şi şi-au mărturisit eşecul în paginile acestui jurnal, ba, mai mult, a dorit *ca publicul de mâine să-i cunoască experienţa şi amara spovedanie. El conştientizase, în 1952, „evul de întunecime în care am intrat"; „noul ev mediu care ne bate la uşă" şi încerca să depună mărturie despre „acest timp al abdicării, al falsităţii şi al autoumilirii".*

Sincer cu sine însuşi, liber, el s-a împotrivit tuturor dictaturilor: şi celei regale şi celei antonesciene. Cum putea să tacă în faţa ororilor celei mai teribile dintre ele, cea comunistă?

El a voit *să lase această spovedanie, ceea ce, trebuie să recunoaştem, pentru acea epocă, era dovada nu numai a consecvenţei cu sine însuşi, ci şi a unui mare curaj. Câte exemple similare mai există, în interiorul literaturii româneşti a epocii?*

Iată de ce, din multe puncte de vedere, Jurnalul *lui Miron Radu Paraschivescu e o carte, în felul ei, unică.*

Şi iată de ce, o dată în plus, suntem bucuroşi că putem pune la îndemâna cititorului de azi şi de mâine textul acestei ediţii, care este departe de a epuiza întreg cuprinsul jurnalului lui M. R. Paraschivescu.

Proiectul tipăririi „chintalelor de hârtie mâzgălită", a întregului jurnal aşadar, va fi o operaţie complicată pentru care, din nefericire, nu există acum nici oamenii potriviţi, nici mijloacele materiale necesare. Să sperăm că, o dată şi o dată, o vom putea-o face, noi înşine sau alţii mai vrednici. Deocamdată, suntem mulţumiţi că putem oferi cititorului măcar această parte din mărturisirile uneia din cele mai frământate conştiinţe a literaturii româneşti contemporane.

Mulţumim pentru aceasta Doamnei Letiţia Berindean, *păstrătoarea moştenirii literare a lui M. R. Paraschivescu şi Domnului* Dumitru Andrei Paraschivescu, *fiul scriitorului, pentru bunăvoinţa şi încrederea cu care ne-au pus la dispoziţie manuscrisul şi, nu mai puţin, pentru imensa răbdare cu care au aşteptat apariţia acestei cărţi. Nimic din efortul pe care, în aceste vitrege vremi, a trebuit să-l facem pentru publicarea* Jurnalului *nu pot egala marea lor generozitate şi devotamentul arătat operei celui ce, începând de azi, întregeşte rafturile bibliotecilor noastre, cu o operă de referinţă.*

VASILE IGNA

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

După propriile mărturisiri, Miron Radu Paraschivescu a început să-şi scrie jurnalul în anul 1936.

Din 1940, conştiinţa că „jurnalul meu este, sigur, singurul lucru pe care-l scriu eu, cu adevărat" (10 febr. 1940), devine foarte clară, numeroase însemnări ulterioare întărind şi explicând, foarte exact, dubla lui înfăţişare de „roman al vieţii" şi document

Astfel: „jurnalul meu e o carte ca oricare alta, a cărui publicare o râvnesc şi o pregătesc" (4 august 1940) sau: „De aceea, singura carte care-mi rămâne de publicat, într-adevăr, este acest jurnal. Trebuie doar să reuşesc să fiu în el destul de sincer. Sunt unele prăpăstii de turpitudine în mine, sunt şi unele accente de candoare şi e, mai ales, acea strădanie de a mă surprinde şi de a mă păstra pe un plan de conştiinţă critică asupra actelor mele, cel puţin una de înregistrare dacă nu şi de valoare, de schimbare a destinului meu — care pot da preţ acestor pagini şi *pot învăţa o generaţie viitoare cum a fost aceea care a precedat-o şi cum nu trebuie ea să fie*" (21 iulie 1945 — *s.n.*).

La mijlocul anilor '70, bolnav şi mai dezamăgit decât oricând, începe să publice o serie de fragmente în revista „Luceafărul". Intervenţia brutală a cenzurii îl revoltă şi îl face să caute alte soluţii.

Într-o scrisoare către profesorul Ghiţă Ionescu, datată „Văleni, 26 octombrie 1969", cere şi ajutorul acestuia, precizând: „... crezi că ai putea face vreo editură să-mi angajeze această, în fond, singură carte de proză? Nu e atâta de scandal, cât un document al generaţiei noastre. În România sunt slabe speranţe să apară, în străinătate ar fi nevoie, e drept, de multe trimiteri în subsol şi mă întreb dacă ar putea interesa. O ediţie nerevăzută deloc, în primă transcriere, i-am lăsat lui Ierunca, acum doi ani".

Într-adevăr, aşa cum mărturiseşte Virgil Ierunca în *Prefaţa* la ediţia franceză a jurnalului: „În timpul unei prime călătorii la Paris, Miron Radu Paraschivescu mi l-a încredinţat (jurnalul *n.n.*) şi mi-a cerut să fac tot ce-mi va sta în puteri pentru ca el să apară în Franţa. Era conştient de riscuri, dar, ca întotdeauna, era pregătit să şi le asume".

Graţie devotamentului şi strădaniilor lui Virgil Ierunca, jurnalul avea să apară în 1967: *Journal d'un hérétique*. Fragments, Traduit du Roumain par Claude Jaillet, Préface par Virgil Ierunca, Editions Oli-

vier Orban 1976, 331 p. De menţionat că, graţie aceluiaşi Virgil Ierunca, săptămânal, timp de mai multe luni, postul de radio „Europa Liberă" a transmis şi comentat numeroase fragmente din jurnal.

Ediţia de faţă reproduce, după manuscris şi dactilograma supravegheată şi revăzută de autor, însemnările cuprinse în intervalul 1940—1954, aceeaşi care a fost luată în considerare şi de Virgil Ierunca, la alcătuirea ediţiei sale.

Pentru perioada 1940—1947 ediţia are la bază un număr de zece caiete manuscris, numerotate de la V—XV, după cum urmează: V: Jurnal 1940—1941; VI: Jurnal 1941; VII: Jurnal 1941; VIII: Jurnal 1941; IX: Jurnal 1941—1942; X: Jurnal 1942; XI: Jurnal 1942; XIII: Jurnal 1942; XIV: Jurnal 1942—1943; XV: Jurnal: 1943—1944—1945—1947.

Pentru anul 1946, ca şi pentru perioada 11 iunie 1947—18 decembrie 1948, în absenţa manuscriselor, ediţia reproduce dactilograma revăzută de autor, cu toate tăieturile şi adăugirile efectuate de acesta.

Trebuie să menţionăm, însă, că pentru tot intervalul de timp cuprins în paginile de faţă, ca, de altfel, şi pentru perioada de după 1954, există, de asemenea, un număr important de însemnări disparate făcute fie pe carnete pe dimensiuni mici, fie pe foi de diferite mărimi, în care se notează fugar evenimente, nume, proiecte, bruioane de poezii, de articole etc. pe care nu le-am luat în considerare, dar, care într-o altă eventuală ediţie ar putea fi cuprinse, fiecare la locul potrivit. Prezenta ediţie, neambiţionând să fie una integrală, definitivă şi critică (ceea ce ar fi presupus un foarte serios aparat de note şi cuprinderea tuturor textelor cu caracter de „jurnal" şi destinate, cel puţin în intenţia primă, de a face parte din acesta), ne-am mărginit de a considera important să reproducem ceea ce autorul însuşi considera a fi important să fie publicat pentru ca jurnalul său să-şi păstreze caracterul de *„document retrospectiv şi oglindă critică"* (18 oct. 1952 — *s.n.*)

Printre paginile dactilografiate am găsit, de asemenea, o listă cu 77 de nume (toate prezente în cuprinsul jurnalului) cărora autorul le destinase (probabil în eventualitatea publicării iminente) pseudonime (de ex. Aurel Baranga — Cornel Rang; Geo Bogza — Teo Berza; Eusebiu Cămilar — Ambrozie Blidaru; Gellu Naum — George Manu; Vladimir Streinu — Calomfir Mezinu; Magdalena Rădulescu — Marilena Vasilescu etc.) pe care renunţă însă să le folosească. În dactilograma pregătită de autor, unele din numele reale apar înlocuite cu pseudonime doar în câteva locuri; am revenit la cele din prima redactare.

Se impune şi o scurtă explicaţie a titlului. Pe toate caietele-manuscris, ca şi în fragmentele publicate în presă, figurează simplu: *Jurnal.* Titlul *Jurnalul unui cobai* apare pentru prima dată (şi singura, de altfel, identificată de noi) în scrisoarea, deja pomenită, către Ghiţă

Ionescu din octombrie 1969. Am optat pentru acesta, nu numai pentru că respectă dorința expresă a autorului, ci și pentru că față de impersonalul *Jurnal* sau *Jurnalul unui eretic* (titlul ediției franceze) ni s-a părut că exprimă cel mai exact condiția (socială și morală) a acestui fascinant personaj care a fost M. R. Paraschivescu, în raport cu sine însuși și cu epoca sa.

Nu am adăugat note de subsol și informații suplimentare care, credem, ar fi încărcat inutil textul, cu atât mai mult cu cât aproape toate „personajele" acestei cărți sunt bine cunoscute cititorului contemporan.

În privința reproducerii textului am avut în vedere, înainte de toate, concordanța dintre textul manuscris și dactilogramă, în lipsa manuscrisului reproducându-se întocmai textul pregătit de autor. Ne-am conformat, de asemenea, normelor ortografice și de punctuație în vigoare, lăsând, totuși, o marjă de exprimare și unor mici particularități ale autorului, atunci când ele reveneau cu oarecare insistență.

MARIA CORDONEANU

1940

10 februarie

Acum abia încep să-mi dau seama de ce m-am apucat să țiu jurnalul ăsta. Fiindcă alaltăieri noapte, Paul mi-a spus că viața mea personală și intimă ar fi „extrem de interesantă". Oho! se putea flaterie mai mare? „Extrem de interesantă" a mea viață! Și asta o spune, cine? Paul. Deci: jurnal! Pentru Istorie, pentru ETERNITATE, Nucicule! Bravo, extrem de interesantule! Scriți băieți! Și scriu. Dar unde nu mai încape îndoială că scriu pentru ca să fiu citit, e când îmi fac frazele cu ceasuri înainte. Și, poate, e numai o deformație profesională sau, poate, gustul meu pentru flori și bibiluri. Că d-aia sunt „mahalagist".

Apropo de Gina și flateria lui Paul. Gina vorbea ieri de Ghiță Ionescu: că e leneș, că e cheltuitor, că-i place să fie lingușit, flatat, lăudat... Și mă gândeam la mine: aidoma. Cu nimic nu mă cumperi mai sigur și mai veșnic decât cu flateria. Asta e „boierul" din mine, sau parvenitul? Dacă m-aș ține după genealogie, atunci și Ghiță, și eu, care avem nume grecoaice, ne bucurăm de ultimile luciri ale Fanarului. Ce gust de lingușeală trebuie să fi avut scursorile grecești de acum două sute de ani, venite la valahii „proști și slugarnici" să-i învețe carte, metanii și șmecherii! Exact gustul lui Ghiță și al meu. Sângele apă nu se face, desigur.

14 februarie

În sfârșit, lucrurile s-au limpezit: mult așteptata întâlnire cu Florina s-a produs și a produs asupra mea o jalnică impresie. N-am iubit-o niciodată pe fata asta; cel mult dacă am încercat să „mă verific" prin intermediul ei. Am stat până la două noaptea în cafenea. Tot timpul mă gândeam la Loti și — curios — nu-mi imputam nimic din purtarea mea față de Florina. Dacă aș fi putut să-i spun totul lui Loti! Dar pe ea a trebuit s-o mint ca să-mi justific întârzierea. Încă mă întreb

ce dracu' m-a mânat spre Florina? Probabil, gustul meu maladiv pentru lucruri în descompunere, pe jumătate moarte. Față de Florina, Loti e sănătatea frumoasă, tinerețea, luciditatea, conștiința și inteligența vie. Florina mă plictisește, în cel mai bun caz. Loti mă plictisește numai când e „nevastă". Sunt sigur, însă, că-și va birui ea și defectul ăsta mic. Oricum, mă simt eliberat ca de-o poliță pe care-am achitat-o. Nu mai sunt dator cu nimic nici curiozității, nici ambiției mele. Pauvre Florina!...

Două lucruri supărătoare pe astă-seară: întâlnirea cu Matei Socor, arogant și suficient, obraznic și idiot; nu m-am putut stăpâni și mi-am ieșit din sărite, așa cum știu eu. Dacă eram mai țeapăn, cred că-l cârpeam în stradă.

Apoi, Hurtig care mi-a spus ritos că nu vrea să mă angajeze. (Să fiu într-un declin de structură, sau numai într-o „passă" proastă?) Jenantă, convorbirea cu Hurtig, fiindcă era o confruntare cu Mircea care-mi spusese că „totul s-a aranjat". Bietul de el, abia a putut să-i riposteze lui Hurtig, strangulat: „Cum, mă dezmințiți atât de categoric?..."

Traian mi-e din ce în ce mai drag. Pare atât de simplu omul ăsta — și de lipsit de pretenții! Poate că e un caracter. În orice caz, până la proba contrarie, îl socotesc un bun prieten al meu.

•

Astă-seară, după îndelungi (și îndreptățite!) ezitări, am început să fac ordine în hârtii. Dumnezeule! Câtă dezordine e în capul meu! Mi-am revăzut manuscrise, însemnări, fișe. Groaznic! N-am legat două idei una de alta; numai crâmpeie.

Am recitit o parte din scrisorile trimise cu 5—6 ani în urmă lui Loti. Și mi-am descoperit o rușinoasă scădere. După pagini de mare tandrețe, pun câte-o concluzie foarte-foarte practică: să aibă grijă de onorariul meu de la „Cuvântul Liber", să-mi trimeată hainele, să ... Trebuie să mă corijez grabnic. Nu mai poate merge așa. Eu sunt un „boem" și trebuie să nu mă viciez cu socoteli meschine. Mi-am regăsit în aceste scrisori o imagine de care nu pot fi, nici pe departe, mândru.

•

O constatare făcută pe drum: tot ce scriu la gazetă este *exact* ceea ce m-ar oripila să citesc sub semnătura altuia. E vorba de reportagii, nu atât de pagina II unde caut „să mă

păstrez“ cât mai mult. E adevărat că reportajul are pentru mine valoarea unui lucru scris de altul. Dar tocmai faptul că scriu atât de liber, aşa cum scriu, trebuie să-mi dea de gândit. Dar asta e o chestiune care mă interesează din ce în ce mai puţin. Eu rămân la ceea ce mă interesează, şi preocupat numai de asta.

Oricum, conştiinţa că scriu pentru o zi e dăunătoare scrisului. Dar zi de zi, face o viaţă sau o parte din viaţă.

Sunt frânt de oboseală.

19 februarie

Amator semidoct de definiţii cum sunt (ca toţi semidocţii, vreau să am toată ştiinţa lumii comprimată într-un bulin), aş putea astăzi să definesc rostul şi calitatea jurnalului: un prieten în singurătate. Îmi apare, într-adevăr, astăzi, cât se poate de limpede, că am pornit să ţiu acest jurnal tocmai fiindcă morbul singurătăţii — care mă paşte lent dar sigur, de doi ani încoace — a ajuns acum să mă domine cu totul. Abia am aşteptat astă-seară să fiu acasă, ca să mă refugiez în paginile astea, părăsite de aproape o săptămână. Şi ce mai săptămână! Un val-vârtej, o stare de confuzie atroce pe care aş fi-njurat-o dacă o întâlneam oriunde, în paginile vreunei cărţi. De la Florina neiubită, la Loti iubită, — de la ele, la Nataşa-maimuţica, o rusoaică amuzantă şi plictisitoare deopotrivă. Pe urmă, iar: mi s-a părut că Florina e ideală pentru mine, apoi din nou retractări. Loti mi-este cu atât mai aproape, cu cât sunt mai depărtat fizic de ea. Până la urmă, Dumnezeu ştie cum se va sfârşi totul.

Oricum, sigur este că noi toţi trăim o îngrozitoare epocă de dezagregare; suntem — cum am spus-o şi anul trecut în „faimosul“ meu articol rămas nepublicat — o generaţie fără căpătâi. Mă cred unic şi, când colo, toţi îmi sunt fraţi şi oglindă; toţi căutăm să ne înşelăm cu o chietudine, cu o certitudine pe care n-o aflăm în noi, *fiindcă nu este nici în afara noastră*. Dacă poate fi vorba de naţionalism, ăsta e singurul adevărat: trăim cu toţii drama poporului şi a ţării acesteia, la răspântie de veacuri şi de lumi, fără axă, fără temeiuri. Ne păcălim cu nişte FRN-uri sufleteşti, de ecuaţie personală. În fond, dedesubt, totul se surpă, totul se macină. Cred că nimic, absolut nimic, afară de o revoluţie universală, nu ne poate da certitudinea absolută după care suntem însetaţi.

*

Serile trecute la Gina, cu Ghiţă şi Perahim. Pentru a nu ştiu câta oară, am fost laş şi nu am îndrăznit să-i spun lui

Ghiță tot ce cred despre el. E o dramă a inteligenței, vorba lui Mircea Streinul, sau o rezervă de om „bine crescut"? Ghiță îmi place și-l detest în același timp. Poate că, odată și-odată, voi avea cu el marea explicație. Și același refren: la ce bun? N-o să mă înțeleagă cum — poate — nu-l înțeleg nici eu. Suntem condamnați la singurătate. Asta e singura certitudine: fiecare în singurătatea lui, din care încearcă zadarnic să scape. Nu mai putem comunica. Dacă ne-au lipsit lagărele de concentrare sau celulele hitleriste, în schimb ne-au crescut de jur împrejur zidurile mult mai tari, mai neînfrânte ale singurătății noastre. În închisoare ai cel puțin iluzia și nădejdea că ai putea comunica cu cei de afară. Așa cum suntem însă, suferim o condamnare fără apel și fără rezonanță.

Tinerețe fără căpătâi! Țară fără căpătâi.

*

Vechea spaimă reînvie. Cea din 1931—32. Astă-seară am trăit aici aidoma zilele însorite, dar înăbușitoare de la Slănic, de pe bulevardul Ploieștilor, la reîntoarcere. Aceeași atmosferă înăbușitoare, de sfârșit de lume, de înaintea cutremurului. Am revăzut străzile Ploieștilor, cu flăcăii lui inutili și fonfi, cu pomii sumbri, prăjiți, cu asfaltul prăfuit, cu băncile goale, prin grădini.

Slănicul, cu fetițe prostuțe, cu fanfară, cu băile, cu vilegiaturiști de mâna a treia. Idile, ca să-ți treacă de urât, apă sărată, sărată. O, Doamne!

Preocupările mele, sărace, nici nu le mai știu. În fond, n-aveam nici atunci, ca și azi, nici o preocupare decât să scap de mine. Dar era, cel puțin, căldura verii. Zăduful. Ce mare lucru e vara! Te deschei la gât și umbli ca un câine prin praf, prin sudoare, prin întunericul nămiezii. Și furtuna care amenință fără să vină.

*

4 martie

Iată-mă incapabil de-a ține un jurnal. A trebuit să iau în mână jurnalul lui Dabit pentru ca, prins de remușcări, să mă întorc la al meu pe care-l acoperise — la propriu, nu la figurat — praful.

Și câte lucruri nu s-au petrecut de când am încetat să mai scriu în el!

Am „consumat" aventura cu Florina. Dincolo de sexualitate, nimic. Adică, da, foarte mult: dovada micimii ei. Și totuși, *trebuia* să fac asta. Astăzi, când mă gândesc la tot, mă mir cum am putut s-o înșel pe Loti cu Florina. Dar a fost oare cu adevărat o „înșelare"? Cred că a fost — sunt sigur

că a fost — simpla mea experiență de „verificare". (Îmi place să scriu în jurnal, fiindcă am limbajul meu, semnele mele. Ce bine e așa! După ce ai fost și ești și vei fi silit să scrii pentru ziar articole cât mai explicite, cât mai lizibile.)

Sunt mulțumit că am terminat cu Florina și sunt nemulțumit că n-am avut bărbăția onestă de a i-o spune și ei, în față.

Dar, în sfârșit, lucrurile sunt aproape total limpezite. Cred că pot șterge „aproape" ca să-l înlocuiesc cu „pe deplin".

Loti rămâne — și cred, pentru mult timp, dragostea mea cea mare.

*

Am avut, am și bănuiesc „în preparație", niște „revelații".

După Florina — Exupéry. Una, decepție și silă; celălalt, entuziasm, surprindere, admirație. Am descoperit, prin el, raporturile clasice, vechi, antice, ale omului față de viață. Elementele. De-aia am și scris, în fond, articolul despre reîntoarcerea la clasici. Cartea lui Pippidi n-a fost decât un pretext.

*

Îmi dau seama din ce în ce mai mult de situația din România și de rațiunea ei de a exista ca stat de sine-stătător. Argumentele mă copleșesc. Trebuie să mi le enumăr, dacă nu să le ordonez.

1) Dintotdeauna am fost semi-colonie. De la Unire până azi, guvernele României n-au făcut decât să cerșească Apusului bani pe care i-au plătit cu munca iobagilor. Deci, nici urmă de „independență națională".

2) Cu toate că ne lăudăm cu „prin noi înșine", nici petrolul, nici bucatele, singurele avuții cu adevărat universale ale României, nu ne aparțin decât nominal.

3) Cu toate că avem o organizare statală modernă, nu suntem capabili să ne conducem singuri. Existența, sau mai bine-zis, co-existența noastră în „Mici Înțelegeri", „Înțelegeri balcanice" etc., arată că singură formula statului federativ ne poate fi recomandată. Deci, a se slăbi cu „suveranitatea națională", cu „independența", „autarhia" și nu mai știu ce fel de „auto".

4) Mizeria morală care roade temeliile acestui stat românesc nu e un viciu de suprastructură; el arată unul mai adânc, de structură. E inadmisibil ca după 22 de ani de la Unire, un stat cu adevărat liber și întreg să sufere de corupția, venalitatea, murdăria de care suferă România. N-am fost, nu suntem, nu vom fi liberi decât în măsura în care această libertate va fi una a dictaturii populare. Puțin îmi pasă pe

ce cale și cu concursul cui o vom realiza. Vorba lui Roman Fajans: „Un popor, domnul meu, își merită întotdeauna conducătorii pe care-i are".

5) Polonia lui Fajans e, pentru mine, o tristă, dar strălucită exemplificare a acestei sentințe. Și mai e și un amenințător exemplu pentru soarta României. Au fost, lângă noi, două state născute, ca și România de azi, de pe urma războiului mondial din 1914: Cehoslovacia și Polonia. Într-unul, democrație organizată, temeinică, liberă; într-altul, dictatură, lipsa oricărei coloane vertebrale, mizerie, clică dictatorială. Amândouă s-au dovedit hibrizi. Puse la marea încercare, au căzut amândouă.

Și vrem noi să rămânem tari și mari!...

Aș mai avea poate, de le-aș căuta, și alte argumente. Mi-e lene și silă.

*

Dispută aprinsă cu d-na Bauh. Confuză și încrezută, ca totdeauna. Am încercat, fără succes, să-i explic că valoarea umană a unui mujic rus nu diferă *cu nimic* în minus față de aceea a unui muncitor, intelectual sau conte englez sau francez. Ceea ce diferă sunt datele obiective, istorice, naturale, tehnice etc. Dar *omul* din ei poate atinge aceleași culmi și poate cădea în aceleași prăpastii.

Îmi dădeam seama, în focul argumentării mele, cât de puțin înțelegea cucoana asta din tot ce-i spuneam. Ea răspundea mereu: „civilizația, civilizația!..." ca și cum civilizația ar fi ceva care-ți crește în inimă, în sânge, în suflet. Când ea nu e decât o ambianță. Când, pentru mujic, civilizația e izba, după cum, pentru american, block-house-ul.

Am continuat totuși discuția, fiindcă, dacă n-o puteam lămuri pe cucoana asta, mă lămuream și mai bine pe mine.

*

O cucerire pe ziua de azi: a fi un om, adică a gândi, a simți și a reacționa ca un om, în orice împrejurări *demne de un om*. A fi egal cu tine însuți. Acesta e idealul pe care trebuie să-l am în vedere. Mă va costa mult, știu, dar nu voi abdica de la această linie de conduită.

Să-mi pot spune mie, în fiecare seară: n-ai pierdut o zi; ai fost tu, tu însuți, Nuci, cu toate naivitățile, prostiile, eșecurile, mâhnirile și bucuriile tale!

E destul pentru azi. La lucru, deci!

5 martie

Am citit abia zece pagini din jurnalul lui Dabit; dacă este un jurnal sincer, adică într-adevăr intim, scris fără intenţia sau gustul de a fi dat publicităţii, atunci Dabit era un tip mult mai mare decât în cărţile lui. E o răsuflare largă şi o frază grea, moale, caldă, care circulă printre rânduri ca o sevă, ca un râu; îmi aminteşte de Mureş, aşa cum curge în regiunea Devei, cu coturi largi, ca un balaur mare şi blând. Îl invidiez pe Dabit că ştia să scrie atât de frumos un jurnal. Mi-o repet: *dacă era sincer:*

*

Azi, la gazetă, m-am apucat să-i vorbesc lui Bebè Roman despre România. Tot ce-am scris ieri în jurnalul meu. La început, era mirat. Apoi, aveam impresia că e prins de argumentare, dacă nu chiar convins. Totuşi, n-a uitat să-mi spună că sunt un sentimental. Avea dreptate. Toţi care-mi spun asta au dreptate. Şi eu, care mi-o repet de zece ori pe zi, am dreptate. Sentimental sau senzorial?

*

Mi-aduc aminte că Ghiţă Ionescu îmi spunea acum câţiva ani că n-a văzut om mai încrezător (deci mai lipsit de capacitatea de a-i cunoaşte) în oameni, ca mine. El se mira cum de l-am iubit pe el.

Într-adevăr, încep să cred că n-o să ştiu niciodată să cunosc oamenii. Aş putea chiar să stabilesc un criteriu: orice om pe care mi-l apropii sau de care mă apropii, nu este un om în înţelesul pe care-l visez. Greşesc cu precizie, întotdeauna.

De altfel, asta nu contează. Ceea ce mă sâcâie e că acest *gust* (nu ştiu cum să-i spun) pentru oameni care se dovedesc viciaţi, răi, falşi, îmi e propriu. N-am nici un amic adevărat; afară, poate, de Bebé Hillel. Îi enumăr în gând: Paul, Lieblich (care ne-a minţit cu „nevastă-sa"), Roll, Bauh... Ghiţă Ionescu poate fi liniştit: nu m-am abătut nici cu el de la greşeala mea obişnuită. E la fel de rău şi ne-onest ca toţi ceilalţi, cu toată inteligenţa lui de mare preţ.

De aici, teama mea că nu voi putea niciodată în viaţă să am aderanţă cu oameni ca mine: cinstiţi, camarazi, *sentimentali.*

Mult aş vrea să fie doar o teamă.

O singură dată am „intuit" şi eu un om: pe Loti. Dar ea e un copil, mai mult decât un om. Scumpa de ea! doarme ca o mâţă, şi răsuflă atât de uşor, că, deşi scriu la căpătâiul patului, nici n-o aud. E atâta tinereţe şi frăgezime în omuleţul

ăsta! Şi atâta caracter şi inteligenţă, cât n-ar putea bănui nimeni.

Nimeni, afară de mine care am descoperit această micuţă şi scumpă insulă a vieţii mele.

*

Acum aş scrie un poem pentru Loti. Dar cum? Vorbele mi s-au terminat. O iubesc senin, liniştit; sunt ca o apă calmă în care se adăpostesc şi pietrele, şi nuferii, şi algele, şi peştişorii, şi brotăceii. Aşa o iubesc pe Loti. Ca pe elemente. (Dar lucrul ăsta l-am scris încă acum doi sau trei ani, într-un poem.)

Ceea ce mă fericeşte în dragostea asta e noutatea ei simplă şi curată. Aceeaşi, şi mereu alta. Sunt eu nebun, sau Loti e o comoară? Nu interesează. Sigur e că astăzi, când am 28 de ani bătuţi pe muche, pot muri liniştit: fericirea am cunoscut-o.

Îţi sărut ochii, gura şi părul, Loti! Tu mi-ai dat-o. Şi-ţi spun somn uşor!

6 martie

Când vrei să le cauţi şi să le găseşti, găseşti raţiuni pentru orice. Adevărul e că eu n-am mai căutat de mult raţiuni pentru jurnalul meu. Dar astă-seară, când coboram din tramvai, cu punga de portocale pentru Loti, mi-am spus că jurnalul meu este, sigur, singurul lucru pe care-l scriu eu, cu adevărat. Între articolele de gazetă (şi azi am scris unul, lung şi insipid) scrise cu gust de cocleală în gură — ce bune sunt ţigările, în redacţie! — singurul lucru care-mi mai rămâne, ca să vorbesc eu, este acest jurnal. Cartea despre Mateiu Ion Caragiale am trăit-o într-atâta, încât nu ştiu cum aş putea-o scrie mai bine decât am gândit-o. Iar cea despre România, dacă o voi scrie, când va fi gata o să fie anacronică: va apărea într-o Românie sovietică şi va avea cel mult valoarea îndoielnică a unui document îndoielnic. Cât despre poezii, cine ştie dacă vor dura!

Mult aş da să pot scrie un roman. Dar asta n-o să pot niciodată; trebuie neapărat să fii un om gras dacă nu şi înalt, ca să poţi scrie un roman bun. E vechea mea teorie: Balzac, Stendhal, Flaubert, Roger Martin du Gard, la francuji; Sadoveanu, Stere, Rebreanu, la noi. Dacă n-ai acea plenitudine fizică, de unde să poţi puisa un roman? Din nervi şi oase nu poate ieşi decât, cel mult, un eseu.

De aceea e binevenit jurnalul ăsta. Numai de m-aş ţine de el. E adevărat că în asta intră şi vechea socoteală: a dura. Aşadar, dacă articolul de gazetă nu trăieşte decât o zi, dacă roman nu pot scrie, dacă eseul despre M.I.C. e superfluu, dacă

„România noastră“ va fi anacronică, nu-mi rămâne decât jurnalul, *ca să fie citit*. Altfel, de ce l-aş scrie? De ce nu mă mulţumesc — Dumnezeule! — cu o existenţă de nivel mijlociu, fără aspiraţii la „eternitatea“ tiparului? Dar aici nici eu nu mai pot răspunde, ci doar orgoliul meu.

•

Apropo de M.I.C. M-am întâlnit azi, în lift la gazetă, cu Vladimir Streinu, cu care comunic din ce în ce mai rar. Stăm la doi paşi unul de altul şi nu l-am vizitat de un an, aproape. Când ne vedem, lucrurile se petrec simplu:

— Ce mai faci?

— Bine, mersi.

— Ce mai lucrezi?

— Nimic, sau aproape. Citesc.

Mi se pare totuşi că sub aparenta noastră indiferenţă se ascund doi adversari. N-aş şti să spun de ce. Poate că mă înşel.

Azi, în lift, această bănuială mi-a fost resuscitată.

Streinu: Ţi-am citit pe Mateiu Caragiale. (Rânjea, sau mi s-a părut? Oricum, a spus-o scurt şi tăiat. Fără comentarii.)

Eu: A, marota mea!

Streinu: Marotă, — nu slăbiciune?

Eu: O marotă nu e slăbiciune?

Streinu: Da, dar o slăbiciune maladivă.

Eu: Exact. Pentru mine, Mateiu Caragiale e o slăbiciune cu adevărat maladivă.

Zâmbete fals afectuoase, strângeri de mâini la fel de false. Mi-e — vorba lui Arghezi — greaţă.

•

Ziua s-a deschis tâmpit, cu o scrisoare de la Isac, în care mă tutuieşte şi-mi dă ordine. Vezi, Nucicule! cine te pune să fii „drăguţi“ cu oamenii? Şi de ce n-am crezut decât pe sfert când mi s-a spus că e nebun?

•

Pe urmă, la Bauh, m-am întâlnit cu Bogza pe care izbutisem să-l evit ieri, la dentist. Convorbire deşartă. L-am minţit despre situaţia mea militară, cu voluptate. L-aş minţi aşa oricând şi despre orice. L-aş pălmui dac-aş putea. El şi cu Zilber au izbutit să mă descopere aşa cum nici eu, nici alţii n-ar fi crezut că pot fi: ranchiunos, meschin. Ce dovadă mai concludentă de murdăria acestor oameni, dacă au putut să mă facă aşa cum nu sunt? Trebuie să fie extrem de josnici. Nici

Șorban, nici Bauh mierosul, nici Paul, nici Hulea n-au stârnit în mine ranchiuna și disprețul *rău* pe care Bogza și Zilber mi l-au stârnit. E o reacție ca aceea a scuipatului care-ți umple gura când ai o rană la gingie.

*

Astă-seară, la redacție, Roll mi-a dictat un cântic de mahală, o minune. Scriam la biroul mare, unde scriu articole și reportaje. Când am scris: „Futu-ți muma-n cur, țărână...", am avut un soi de reacție ca și când aș fi fost prins, în liceu, la closet, cu țigara-n gură. În redacția „*Timpului*", pe masa unde scriu articole „onorabile", am scris două vorbe care, scrise pentru tipar, ar fi dinamită. Câtă dreptate are Freud! Vorbele sunt tot atât de oprimate ca și sentimentele, ca și actele, ca și oamenii. Când ies la lumină, sunt incendiare, fac revoluție.

*

Am uitat sau n-am dat atâta importanță faptului petrecut mai serile trecute la Șmilovici. Când Roll punea probleme de ecuație algebrică (mai ales cea cu 30 de lei împărțiți la 3), nu puteam urmări de fel firul dezlegării. Dar tot timpul bănuiam, sesizam unde e viciul de raționament. Mai departe nu puteam merge.

Cred că matematicile și logica formală rămân cea mai bună tehnică pentru cunoașterea intensității și calității inteligenței. Eu m-am recunoscut pe mine în neputința de a descoperi firul raționamentului, ci doar de a sesiza viciul de judecată. Sunt intuitivul dintotdeauna. Efortul continuu mă depășește.

I-am arătat lui Loti aceleași probleme; în două secunde le-a rezolvat. Asta e diferența dintre ea și mine: acuitate, inteligență rapidă și practică.

De altfel, dacă ea nu m-a înșelat niciodată, pe când eu m-aș putea culca cu orice femeie drăguță, asta nu dovedește decât *întregimea* ei față de mine care sunt un diletant, un indecis, un slab. Ea e un caracter — eu, un imbecil, în sensul etimologic in-becil.

*

Bebè Roman mi-a istorisit ieri un episod pe care nu-l voi uita. Își făcea ghetele la un lustragiu de pe strada Regală (e una din străzile care-mi plac cel mai mult din București: Îmi sugerează Franța și Spania). Deodată, dintr-un gang a țâșnit un om în capul gol, gesticulând, răcnind: „să mă lase-n pace! Futu-le Dumnezeii lor de bandiți! Să mă lase-n pace! Să le fie de cap, și lui Tătărăscu, și Frontului Renașterii, futu-le Dumnezeii lor de bandiți!"

Lumea privea, ca la circ. Şi omul continua să înjure, să strige, să gesticuleze. Toţi aşteptau să vină un vardist să-l aresteze. Bebè l-a întrebat pe lustragiu ce e cu omul ăla. Şi lustragiul, simplu, cald, uman — uimitor, neaşteptat de firesc.

— „Ei, domnule! Un om necăjit!..."

Nici urmă de zâmbet în vorbele astea; dimpotrivă, compasiune, înţelegere.

„Mă gândeam la tine, Miroane, şi-mi părea rău că nu eşti acolo, de faţă", — mi-a spus Bebè Roman.

Nu ştiu dacă Roman e farseur sau ba. Dacă vrea să spună prin asta că exasperarea acelui om era echivalentă celor ce-i spusesem acum câteva zile despre România; dar în inima mea el capătă din ce în ce mai mult loc.

*

Cred că am descoperit încă o lature a mea.

Azi după-masă, la Paul. Convorbire ternă. Paul nu pierde prilejul unei înţepături; a făcut (a doua oară) aluzie la un citat al meu din Chirico. Altădată m-ar fi supărat profund. Aş fi plecat ros de enervare. Acuma am zâmbit şi aproape că mi-a plăcut. Cred că pot stabili o scară de valori, în raport cu mine: cei care nu mă supără cu răutăţile lor îmi sunt cu totul inferiori, sau cu totul dragi. Evident, Paul face parte dintre cei dintâi; delăsarea în care se complace, amiciţiile lui (Virgil, Şuli, Perahim), problemele care-l preocupă, automatismul scrisului, anti-sovietismul, toate mi-l arată într-o degradare aproape jalnică.

Încerc faţă de el jena biruitorului.

7 martie

Ce repede trec zilele! Nici nu le mai ştiu numărul, se aglomerează, se alungă, se confundă. Altădată, când n-aveam ce mânca, abia aşteptam să treacă; şi treceau atât de greu! preţul ăsta al timpului e preţul vieţii noastre. Numai când n-ai ce mânca sau când munceşti greu, ţii sorocul zilelor. Altminteri, ca mine acum, nu ştii când te culci şi când te scoli.

*

Azi a nins cu grămada. O zăpadă mare, adâncă, pufoasă; şi viscolul! Suntem în martie.

Îmi place Bucureştiul aşa: redevine, sub zăpadă, ceea ce ar trebui să fie întotdeauna, — o mahala.

Am descoperit pe când veneam, la şase şi jumătate, acasă, o optică nouă. În tramvai, pe fereastra din stânga vatmanului, îngheţată, se desenau scheletele copacilor. Era o defilare

de vis şi de umbre. O altă lume, feerică, dintr-un desen de Max Ernst.

Suprarelismul, îl am aici, la îndemână, *sur le vif*, şi nu mă costă nimic. Doar abonamentul lunar, la tramvai.

Mă convingi, din ce în ce, că locuiesc într-un cartier minunat.

*

Deşi, tot azi, în Apollodor, am retrăit anii din 11 iunie Cartierul ăsta e legat de viaţa mea prin tot ce are ea mai frumos: entuziasmul, UNU, mizeria, masa la hale, micile escapade amoroase.

... Şi mama. Şi Florina. Şi Loti.

Nu, cu siguranţă, între 11 iunie şi Antim, e Bucureştiul meu cel mai iubit: adolescenţa mea. Poate că la primăvară am s-o conving pe Loti să ne mutăm pe-acolo.

Degeaba! Dacă aş . sta să fac inventarul străzilor din Bucureşti, nu ştiu unde m-aş fixa. De fiecare se leagă o locuinţă de-a mea (fostă), o amintire dragă, un sărut, o toamnă, o poezie. Se leagă mai ales amintirea prieteniilor din care, astăzi, nu mai am nici una.

Degeaba! Viaţa nu merge îndărăt, oricât am vrea s-o oprim. Dar îmi place sfâşierea asta înceată, domoală, dulce. Retrăiesc totul. Reînviu? Poate. Dar poate că mor, de asemeni.

9 martie

Ieri, am avut o zi plină. Se vestea, de altfel, încă de alaltăieri seară, când m-am dovedit superior lui Dabit. În definitiv, omul ăsta a murit fiindcă era putrezit de mult. „N-am nici iubiri, nici vrăjmaşii, în care să iubesc sau să urăsc cu pasiune. N-am nici o pasiune. Nu pot alege între două lucruri ..." Şi omul ăsta voia o lume nouă? Atunci aveau dreptate legionarii de la „Vestitorii" când spuneau că tot comunismul nu e decât o religie a decadenţei. Noroc, numai, că Debit nu era un comunist adevărat. Un confuz.

Eu pot răspunde la toate afirmaţiile sale despre sine, punct cu punct, invers, în ce mă priveşte. Sunt pasionat, în dragoste ca şi în ură, aleg hotărât mai totdeauna, sunt un om întreg. Pornit, poate, dar întreg — în ce priveşte sentimentele şi pasiunile. Şi nu ştiu dacă nu tocmai astea fac un om.

Oricum, pe Debit cel de la 34 de ani l-am întrecut eu la 28.

Mă simt mai sigur pe picioarele mele, pe un pământ mai solid. Cel puţin prin asta, cartea lui mi-a folosit. Dacă o comparaţie cu mai răul poate avea vreo valoare.

*

Dimineața, la gazetă. Vâlceanu ne anunță că s-a căsătorit în ajun. Felicitări. Zâmbete amicale. Apoi el ne face o destăinuire: „Măi, fraților, am luat o fată minunată. Pe lângă că e dulce și frumoasă, am aflat abia ieri — când le-a pus pe numele meu — că e proprietara a cinci case de raport, cu câte 4—5 etaje. Habar n-am avut până ieri..."

Ce mizerie! Ce scârbă! Și nu l-am scuipat. Putoarea asta face pe revoluționarul și pe eroul, care s-a îndrăgostit de bloc-haus-uri, care „habar n-avea până ieri..." Nu știu dacă în toată revolta mea nu este o umbră de invidie. În definitiv, mizeria și mizeriile îndurate de pe urma sărăciei le-aș vrea și eu îndepărtate odată pentru totdeauna. Poate că... dar nu, e o prostie. Niciodată n-o să pot lua o femeie pentru banii ei. Sau, dac-aș face-o, n-o să pot trăi cu ea; nu e chiar aici buba, invidia mea pe Vâlceanu nu pornește de aici, fiindcă el a putut să facă un lucru de care eu nu sunt capabil?

Sigur este că Vâlceanu m-a deprimat. Asta e toată strălucita noastră „generație"! Să-i fie de cap! Ce tragică și mizeră condiție! În loc să viseze la revoluție, în loc să-și facă viața și să și-o bizuie pe operă, pe trudă, pe nădejdile lor, „băieții" (mult mai bine ar fi numiți „peștișorii") se aranjează. De la Jac și Paul care trăiesc din osteneala nenorocitelor lor de femei, până la Ghiță Ionescu, Gellu Naum și Vâlceanu, nu e decât o deosebire de grad. (Oho! Îl uitasem pe președintele onorific al asociației: Clonaru.)

Mă gândesc, de aici, din nou, la România. Țara asta nu poate fi decât osândită. Mâine-poimâine, un Ghiță Ionescu, un Vâlceanu, un Clonaru, asemenea „băieți" pot fi chemați s-o conducă; ce probitate aduc acești inși, ce ținută dreaptă, ce roade ale muncii și efortului lor de a trăi și de a se împlini pe ei, ca să decidă, pe urmă, de o țară? Adă-l, Istorie, mai repede pe Stalin, cu oștile lui needucate! E singura nădejde.

Încolo, jalnica mizerie: miniștrii din așternuturi. Țara lui M-me Lupescu, a lui M-me Gafencu, a tuturor țațelor care și-au întreținut câte-un peștișor ca să-l vadă subsecretar de stat, ministru plin sau rege. Soarta României. Poate că România nu prețuiește mai mult: „Un peuple, mon ami, vaut bien les chefs qu'il possède; il a toujours les chefs qu'il mérite", spunea Fajans. Și avea, desigur, dreptate. Ce să facem, dacă noi ne suportăm Gafencii și Carolii? Se vede că-i merităm, într-adevăr.

*

Doi cunoscuți mi-au imputat azi că l-am lăudat pe Isachie; ei n-au citit ziarul, au recunoscut-o, dar nevestele lor le-au spus că...

Idioţii! Nu ştiu dacă trebuie să mai adaug ceva. Pe Mezincescu, după ce i-am spus că are o nevastă tâmpită (bănuielile mele se confirmă), l-am pus să citească cu glas tare cronica mea. A recunoscut că e injurioasă la adresa lui Isachie şi „fără perdea".

Cronica despre Isachie este „un caz", pentru mine. Aşa mi se face portretul, aşa sunt etichetat, aşa sunt prezentat peste tot şi în orice împrejurări. În faţa unui adevăr evident, oamenii trag concluzii (în ce mă priveşte) cu totul pe dos, defavorabile, compromiţătoare. Să le fie de bine! Cât o să am prilejul, n-am să-i las în pace. Îi voi pune, întotdeauna, să-mi citească, în faţa mea, cu glas tare, articolele, adică actele lor de acuzare.

*

De două zile, tot ezitam s-o anunţ pe Florina de hotărârea mea definitivă de a rămânea cu Loti. Mi-era lene, fiindcă mi-era neplăcută explicaţia.

M-au ajutat împrejurările. Aseară, la 7, găsesc la redacţie un plic în care mă anunţă că va veni peste un sfert de ceas. Aşteptarea mea, pe cărbuni. „Cofetăria mică, modestă ne primea"... (Apropò, — la Palatului, în dos, pe canapelele roase, de pluş roşu, în fiecare după-masă, poloneza-mamă cu cele două fiice şi căţelul, sunt nelipsite. Exact figuraţia asta îi lipsea acelei cofetării de dinaintea războiului celui mare, cu aerul ei îmbâcsit de amintiri, de parfumul şi pudra proastă a curvuliţelor care vin acolo, cu tapetul ieftin şi gălbejit, cu mesele scorojite, cu pluşul scaunelor jegărit: cafeneaua altei lumi, a altei vârste. Cafeneaua cu emigranţi şi emigrante poloneze. Nu e nici o întâmplare că au ajuns acolo, şi le place: aşa cum e interiorul acestei cofetării, aşa trebuie să fi fost întreaga Polonie a domnilor Bek şi Smigli Ridz; învechită, împuţită, fermentată).

Discuţie cu Florina; eu, calm — ea, exagerat, aproape ridicul de nervoasă. Explicaţia mea, simplă, sumară, precisă: îmi iubesc nevasta, nu pot renunţa s-o mai văd. A ei, nervoasă; fiindcă nu-mi poate spune acelaşi lucru?

Câteva judecăţi inteligente şi care mi-au dat de gândit. „E mai uşor să spui totdeauna adevărul, decât să minţi întotdeauna. De altfel, tu eşti curajos numai pe jumătate (faţă de Florina) şi laş pe jumătate" (faţă de Loti). Dacă, însă, iau de bună sentinţa precedentă, că e mai greu să fii în minciună decât în adevăr, asta ar însemna că însuşi faptul că pe Loti am minţit-o şi-o mint întruna (şi cu câte chinuri şi greutăţi!) îmi dă dovada dragostei pe care i-o port, spre osebire de lipsa

de dragoste față de Florina căreia am „ curajul" să-i spun tot adevărul.

Acasă, îi propun lui Loti aceeași temă, în abstract: „e mai greu să minți decât să spui adevărul?"

Răspunsul ei: „Dacă e vorba de un adevăr sau o minciună raportate la tine însuți, e mai ușor să spui adevărul decât să minți; dacă e vorba de raporturile sociale, e mai ușor să minți". Sunt mulțumit: eu îmi spun adevărul și mie, și celorlalți. Adevărul e unic, pentru mine. Și integral. E singura moștenire nestricată pe care am păstrat-o de la mama.

M-am despărțit de Florina *by accident*. Nici urmă de regret. Dimpotrivă: o mare bucurie interioară, delivrat. Și mi-l aduc aminte pe Gide: „Je ne peu pas supporter ma joie si elle est faite au dépense d'autrui." Singurul meu prilej de amărăciune în tot „cazul" Florina. Că n-am o bucurie pură, senină.

*

Mă întâlnesc cu Vinea. Convorbire lungă. Politică. El — confuz, ramolit, dezolant. N-a mai rămas din el decât talentul.

Mergem pe jos, în noapte, prin cartierul Antim: zăpada, întunericul, luminile, biserica. Vechile imagini, amintirile fruste ale copilăriei: clasa a IV-a la Seminarul Pedagogic, pe Rahova, — când stăteam la tata, în Mitropolitul Dosoftei. Imagine a Bucureștilor din stampe și din afișe imediat postbelice, cu țânci șmecheri care vând ziare, cu o basma fluturându-le la gât. Totul e așa de frumos, de feeric, de „vieux style"... Bietul Vinea, — cum să nu fie ramolit!

În timpul convorbirii ce-o avem, mi se relevă un lucru: că Stalin e opresor și tiran fiindcă el trebuie să se folosească, azi, de metodele reacțiunii; de aci și pactul cu Germania. Bolșevismul se află tot atât de aproape de reacțiunea cea mai neagră, în ce privește metodele, — cât nazismul față de bolșevismul cel mai roșu, tot în ce privește metodele. Stalin are nevoia și datoria să păstreze țara socialismului întreagă; el este un conservator al Revoluției, el conservă cuceririle socialiste, structura statului, prin nu interesează ce mijloace. Pe când Hitler are nevoia și datoria de a schimba cât mai mult structura și aparențele statului german burghez. Parola revoluționară se impune. De altfel, mi se pare că tocmai aici e diferența dintre Stalin și Hitler. Pe când unul are în vedere un țel care-l depășește — să păstreze întreagă țara socialistă — celălalt are în vedere un țel propriu, limitat, egoist: să se păstreze pe el la putere, *à tout prix*. E vorba, între ei doi, de

aceeaşi problemă a răspunderii, ca şi între Stalin şi Troţki. În ultimă analiză, de a vedea aproape sau departe...

După ce am vorbit mult, ne-am plimbat mult şi m-a poftit să-i telefonez, Vinea, la despărţire:

— La revedere, domnule Mironescu...

N-am mai încercat să-l corijez. Înainte de-a ne despărţi, îi propun o pagină în „Facla" despre Tonitza. Se vaietă că acum n-are destulă hârtie, dar peste vreo câteva săptămâni...

— Ştiu, dar atunci va fi perimat, — spun eu.

— De ce? Are o expoziţie pe care-o închide curând?

Încep să cred că am de-a face cu un idiot sau cu un nebun; totuşi:

— Cum, domnule? Tonitza a murit de vreo două săptămâni!

Chipul lui Vinea mai lungit, ochii mai miraţi, gura mai ţuguiată:

— Ce vorbeşti, doooomnule?... Ei aaaasta e!?!

...Şi eu, care credeam că vorbesc politică, socialism şi revoluţie cu un om demn de încredere. Şi informat.

Şi Vinea e, totuşi, cel mai de seamă din gazetarii noştri. Dulce ţară!

*

Acasă, Loti plânsă. Explicaţii. Plictiseli. Decid să ne despărţim cu locuinţele, de la 23 aprilie. Până azi, sunt decis să-mi ţin decizia.

Loti e, totuşi, toată viaţa mea.

Vorbim mult. O observaţie de-a ei, printre lacrimi: „L-ai văzut pe Ghiţă: cu cravate şi stofe englezeşti, cu mănuşi peccary, cu cămăşi de mătase cumpărate de Gina, dar cu pardesiul şi pălăria aia jerpelită. Această faţadă mizerabilă, neruşinată, îl caracterizează cu totul".

Loti are, ca-ntotdeauna, dreptate.

Şi o iubesc mult, mult, şi e frumoasă, şi dulce, şi curată ca un înger.

11 martie

Ieri, duminică. După o întreagă poveste cu Loti, a venit „trădarea": denunţarea jurnalului; lectură din el, ca să-i dovedesc că o iubesc doar pe ea. I-am spus tot ce-a fost cu Florina, consecvent neputinţei mele de a ţine un secret (eu îi spun „neputinţa de a minţi").

*

În sfârșit, cronica despre Isachie își face efectul. Sunt, provizoriu, concediat de la gazetă fiindcă am scris despre pictorul lui Gafencu așa cum am scris. Mircea îmi spune că Gafencu „e distrus" de cronica mea.

Artemie — care e englez și om cumsecade — se întreabă mirat: „Cum, Isachie este o problemă pentru un ministru de externe?"

Într-adevăr, pare de necrezut; lumea e în război, Ribbentrop la Roma, Ryti și Paasikivi la Moscova, Mannerheim la Stockholm, Sumner Welles în Europa, cancelariile fierb, obuzele trăznesc, oamenii mor.

... Și „cancelarul" (cancelarul, dè!) României noastre, domnul (sau doamna?) Gafencu, are o singură preocupare: cronica mea despre Isachie. Nu e rău, pentru mine. Dar pentru România? Cred că faptul ăsta, pe cât de ridicul, pe atâta de meschin, ilustrează întreg peisajul moral al României; de azi într-un an, putem fi colonie germană sau republică sovietică. Domnul ministru de externe, care judecă, se mișcă și gândește din ordinul neveste-si, fosta dansatoare de pielea goală, domnul ministru care „conduce", chipurile, destinele României în lume, e preocupat, furios și deprimat că Miron Paraschivescu a scris o cronică defavorabilă despre zugravul său de closet (a nu se confunda acest „zugravul" cu epitetul ce și-l acordase Luchian!) C. Isachie.

Lumea asta vrea să conducă lumea. Putreziciunea asta vrea să ne putrezească pe toți. Și crede că va reuși. Nenorocire ție, Românie, lume, dacă vei suporta asemenea juguri! Dar nici nu e nevoie: asemenea juguri cad singure, la cea mai mică atingere; prea sunt putrede. E nevoie, doar, ca iloții să-și scuture odată grumazul.

*

În afară de America și Rusia, nici o țară nu știe să facă film. Am văzut astă-seară, cu Loti împreună, *Pièges*. Influența covârșitoare a plasticii asupra filmului; a anecdotei, a teatrului, așișderea. Numai cinematograful lipsește. (În sală, surprind în fugă chipul — mai buhăit dar încadrat într-un păr de sălbatică — al Ninetei Gusti ... „și ce fecioară frumoasă erai ...").

O scenă pentru care Mateiu I. Caragiale ar fi trebuit să se scoale din morți: Stroheim, în redingotă, cu pantalon reiat, ghetre albe la ghetele cu tocuri înalte, mânuși albe, gurmetă peste, — se mișcă automat, delirant, extraordinar, printre scaune, jilțuri, canapele *vieux style*. Decor de acum o sută de ani, atmosferă de parfumuri vechi, calde totuși, lumină cernită,

nebunie, nebunie, praful, uitarea, anii. Și marea revelație: viața acestor lucruri moarte. O viață intensă, puternică, sesizantă. Adevărul timpului nostru: viața veritabilă este, astăzi, viața fantomelor. Noi murim ca să trăiască ele. De altfel, nici nu știu dacă ne-ar putea comunica mai intens altcineva decât fantomele. Ionel Moța avea, pesemne, dreptate: „Se apropie domnia strigoilor..." Asta o scria el în 1934. Azi suntem în plina lor domnie.

12 martie.

Soare mult, Calea Victoriei — un maldăr de ruine scăldate-n soarele timid de început de martie. Femeile frumoase, proaspete, fragede, în culori țipătoare, parfumuri, cochetărie. Bucureștiul de primăvară. Cum îl cunosc, — cât îl iubesc! Sunt la mine acasă, măcar că n-am casă nicăieri, nici măcar o odaie.

Tristețea mea de primăvară, inevitabilă, prea cunoscuta tristețe, se împerechează și sporește prin condiția de demi-șomer în care mă aflu.

*

La Bauh, convorbire susținută de mine; îl recunosc: abil, fals, preocupat de micile-i negustorii. Mă-ntrebam de ce-i vorbesc omului ăstuia despre lucruri și probleme care mă frământă și pe care nu le-a înțeles niciodată mai mult de jumătate? Nevoia mea de a comunica.

*

Mă urmărește spusa lui Hurtig în legătură cu cronica mea despre Isachie: „Dumneata ești un om rău, domnule Paraschivescu..." Cine știe dacă Hurtig n-avea dreptate! O răutate rece, a condeiului. Și poate, teama lui nemărturisită să nu scriu cândva și despre el, ca despre Isachie.

*

După masă, cu Loti, la M-me Sibylle. Repetiție pentru recitalul de duminică. Material pentru mai mult decât o cronică: eseu despre dans. Să enumăr punctele:

1) dansul este ieșirea din categorii, fiindcă întrunește deopotrivă muzica, drama, pantomima, mimica, pictura, desenul; de unde se vede că

2) dansul este arta prin excelență umanistă (comunică tuturor și oricând, — referință la grecii antichității și la rușii moderni);

3) când se ridică la înălţimea unei arte adevărate, nimic din dans nu comunică simţurilor: este senzualitatea intelectuală;

4) un dans adevărat traduce în limbaj raţional toate percepţiile senzoriale.

În sala largă, cu parchetul lustruit, o atmosferă de legendă cu naiade. Corpurile tinere ale dansatoarelor strălucesc de o căldură şi o libertate care mă întoarce la elemente, la întâia vârstă a omului. Singurul element „laic", senzorial, sexual aproape: mirosul proaspăt de sudoare crudă, pe care-l emană trupurile acestor fete.

O revelaţie: Dudu Crăiniceanu; asemănarea la chip cu Gabriel Negri. Talentul şi vibraţia unei mari artiste. Uimitoare. Dansul e, pentru ea, joc, poveste, cântec şi descoperire. E aceeaşi şi mereu alta. Fiecare mişcare trădează un efort de conştiinţă susţinut de o eleganţă a gestului, a trupului. Îi prevăd o ascensiune strălucită. Semne particulare: are 17 ani.

O singură decepţie; la sfârşit, M-me Sibylle mă întreabă dacă am să scriu ceva. O voi face, desigur; dar nu pentru ea. Pentru ea, răspunsul meu a fost negativ.

*

Mă hotărăsc, dacă voi fi concediat definitiv de la „Timpul", să plec la Sighişoara unde să-mi scriu cartea despre Mateiu I. Caragiale, folosindu-mă de materialul strâns până acum.

Fiecare zi din această primăvară este o surpriză şi o încântare. Aştept zorile ca să mă bucur de soare, de lumină, de oameni, de viaţă. O! câtă pasiune de a trăi! Câtă inconştienţă în lucrul ăsta!

Pe fronturi, totuşi, oamenii se omoară şi se vor mai omorî, cine ştie câţi ani.

14 martie

Azi a fost o zi de primăvară adevărată, nu numai pe pământ, în aer, în cer, dar şi în mine.

Lunga plimbare, cu popasuri, cu ocoluri şi reîntoarceri, în Cişmegiu. Cât mi-e de drag Cişmegiul ăsta pe care şi mama îl iubea atâta, în care ea a trăit câţiva — cei mai luminoşi — din anii copilăriei ei amărâte, în casa aceea cu doi lei la intrare.

Şi mie, tot copilăria mi-o evocă acest Cişmigiu. Şi tuturor copiilor le-o va evoca. Fiindcă este *grădina*. Grădina propriu-zisă, cu atât mai autentică, mai definită, mai conturată, cu cât e zvârlită în mijlocul unui Bucureşti cu blocuri, tramvaie, reclame luminoase, de neon.

Cişmegiul e autonom; cu pământul, cu pomii, cu atmosfera, cu soarele şi cerul lui. Dincolo de grilajul lui începe Bucureştiul: fără cer, fără soare, fără pomi. Cu murdăriile, cu becisnica lui viaţă de târfe şi codoşi, de afaceri, de mizerie şi desfrâu, de bodegi şi otomobile.

Pământul miroase reavăn în Cişmegiul meu de azi, ca un aşternut, ca o odaie în care nu s-a dereticat. Din iarba încă plină de rugina toamnei, au scos gămalii gingaşe, albe, de faianţă, ghioceii: nişte flăcări mici, de candele albe. Iată-mă în grădina — în împărăţia — copilăriei mele, la Mama Leana; uite şi pomii, uite şi frunzele pe care le strângeam grămadă ca să le simt mai puternic mireasma de vară trecută, de abur al pământului, proaspătă.

Îl ştiu pe dinafară. Aici „şezum şi plânsem", aici am colindat cu Ion Vlasiu, când stătea pe Cobălcescu, într-o casă cu curve, lângă closetul care puţea îngrozitor. Aici am venit, acum şapte ani, cu Loti şi i-am spus cât o iubesc. Aici am venit să-mi îmbogăţesc şi să-mi macin singurătatea care mi-e atât de dragă. Aici, în carè-ul cu şomeri, pe băncile lui, am ascultat glumele golanilor, am vorbit cu ei, ne-am împrietenit, mi-am scris însemnările şi poeziile. (Şi astăzi am scris una.)

Numai pentru atâta, şi încă nu pot dispreţui Bucureştiul: pentru Cişmegiu. El a fost martorul meu viu şi mut, la toate durerile, la toate bucuriile, la toate adâncile mele singurătăţi. Numai de nu s-ar apuca acest idiot de Dombrowski (care trebuia să stea în Polonia unde i se cântă marşul), să-l „modernizeze", cum a făcut şi cu Calea Victoriei, şi cu grădina Ateneului. E atâta barbarie în oamenii ăştia! Ei cred că fac operă municipală, fiindcă nu lasă oraşul să-şi aleagă un stil al lui. În fond, Bucureştiul suferă de pe urma istoriei României. Toţi reformatorii ăştia de cazma şi beton sunt nişte străini, în înţelesul cel mai rău al cuvântului; nişte venetici care habar n-au de viaţa umilă şi tăcută a pietrelor, a caldarâmului, a pomilor din Bucureşti. (I-am văzut pe cei tăiaţi din grădina Ateneului; tăiaţi, nici măcar scoşi cu rădăcina ca să fie transplantaţi într-altă parte.)

Şi toate astea pornesc din gustul lui Carol pe care-l sfătuieşte M-me Lupescu şi-l acoperă o mână de imbecili ce vor să închipuie un guvern. În fond, ne aflăm în plină ocupaţie prusacă. Şi ce e mai trist, e că nici cetăţenii de rând nu se scandalizează. Li se pare, dimpotrivă, că e bine aşa cum se face, că aşa trebuia făcut de mult. Iar Bucureştiul moare, devine o hardughie a nebunului, un grajd pentru maşinile, pentru stabilimentele Banloc, pentru „Versailles-ul" Hohenzollernului decrepit.

Nimic nu mi se pare mai grav decât această dictatură asupra sufletelor; nu zic asupra conştiinţelor (nici nu ştiu dacă avem vreuna), dar asupra gustului, asupra firii noastre; tot ce se face azi în România e împotriva firii noastre; e act de voinţă, voinţa unui singur om. Se vede că trebuia să avem şi noi ţarul nostru, Pavelul nostru, nebunul.

*

Aşa cum e acum, Cişmegiul abia mai răsuflă; priveşte cu groază şi aşteaptă cu teamă să nu fie şi el periat, pieptănat, bărbierit. Asta se cheamă „spre un stil Regele Carol II". Aferim stil!

Trebuie să mă bucur de zilele însorite ale începutului ăstuia de primăvară, să umblu în Cişmegiu, să mi-l închid în amintire, în priviri, în sânge. Să rămân cu icoana lui dulce, delăsată, niţel barocă, niţel pretenţioasă, dar a lui, aşa cum a fost şi este azi.

Ici şi colo, au scos timide capete florile dintâi ale primăverii. Şi aici, o observaţie: într-un Bucureşti ignar, într-o ţară de ciobani şi pluguri, noi facem — mă rog matale! — „cultură"; toate tăbliţele indicatoare din Cişmegiu scriu numele plantelor, pe varietăţi, clase, genuri, încrengături, numai pe latineşte. Dacă nu ştii că asta e o brânduşă şi astălaltă un ghiocel, poţi să-ţi spargi capul citind explicaţiile savante scrise cu câte doi *r* sau *l*, de pe tăbliţe. Singurele lucruri scrise pe româneşte sună cam aşa: „Cine calcă pe iarbă ori le rupe este duşi la secţie şi condamnaţi că a stricat florile de la 100 la 500 de lei".

Româneşte, pentru agramaţi. Dar latineşte, pentru cine? Că nici „boierii" nu ştiu. Poate, pentru Dombrowski!

*

Am revăzut-o pe Florica Popovici. Arată mai bine, mai întinerită ca oricând. Încolo, tot plină de probleme încâlcite, de copilării care-ncep să nu-i mai stea bine. Deşi-mi dau seama, totuşi, că e o femeie de rară inteligenţă.

Din ce în ce, creşte în mine imaginea lui Dudu Crăiniceanu. Este, fără-ndoială, o mare artistă. Am dat nişte „însemnări" despre ea, pline de elogii la gazetă. De fapt, numai pentru ea şi de ea mi-au fost inspirate. Să vedem dacă vor putea apărea.

La tot ce am scris, am adăugat azi, mintal, o observaţie: dansul este expresia dialectică a vieţii fiindcă, ieşind din cate-

gorii, el înfăţişează şi viaţa, şi negaţia ei (prin mişcare şi prin static, sau mai curând, extatic).

E interesant pentru mine să constat că orice femeie de care mă apropii, mă solicită nu atât prin frumuseţea, graţia, senzualitatea ei, ci prin inteligenţa sau prin posibilitatea pe care o are de a comunica inteligenţei mele. E adevărat că, odată prins într-o comunicare de inteligenţă, ajung să doresc şi sexual o femeie.

*

O observaţie a lui Loti: toţi suntem nemulţumiţi de locul în care ne aflăm şi dorim să fim aiurea. Exemplu: Dabit, care nu putea suferi Parisul şi râvnea la alte ţări.

Este aici, cred, toată drama tinereţii noastre: rădăcinile ne sunt rupte şi... *autant en emporte le vent.* Sau, poate, este sentimentul universalului care încolţeşte în noi, odată cu progresul tehnicii? Ştim c-am putea fi, într-o singură zi, la celălalt capăt al pământului. Mai curând cred, însă, în ipoteza dintâi: „tinereţe fără căpătâi". Lumea asta nu e a noastră; e făcută după legile şi pe măsura stapânitorilor ei, putredă, mincinoasă, uscată, sterilă, străină idealurilor, năzuinţelor, dorurilor noastre.

Ce ne mai poate rămâne, decât singurătatea? Singurătatea cu orice preţ şi pe care vrem s-o înlocuim prin schimbarea decorului ca s-o putem suporta mai uşor.

*

Şelmaru începe să mă intereseze ca fenomen *în sine*. Omul ăsta pare să evolueze încet, dar bine. Mai acum un an, să te ferească Dumnezeu să-i fi vorbit de Anestin. Astăzi, e la o distanţă covârşitoare de el. Îl *vede*, îşi dă seama de lucrul ăsta. Şi gândirea lui Şelmaru e din ce în ce mai coaptă, mai rotunjită, mai aplicată pe realităţi, mai adâncită spre miezul lor.

*

Mâine mă duc la Jenel, cum e mângâiat patronul nostru financiar. Dacă nu s-a „aranjat" nimic cu angajarea mea, plec la Sighişoara unde am să termin cartea despre Mateiu Caragiale.

Primăvara îmi dă forţe şi speranţe noi. Cu toată tristeţea inevitabilă pe care mi-o aduce.

*

Mă bucur mult de încheierea păcii ruso-finlandeze. Şi-mi verific încă o dată intuiţiile politice, dacă ştirea executării lui Kuusinen nu se va dovedi adevărată.

15 (sau 16) martie

În sfârşit, unele bucurii. Mici, în aparenţă — uriaşe, în realitate.

Abia s-a încheiat pacea sovietică, şi telegramele vestesc o gravă şi bruscă scădere a lirei sterline. Evident, nu atât de gravă încât să nu poată împiedica în presa mondială precizarea acestei devalorizări. Dar tonul presei e de toată minunea: „Cercurile financiare şi economice s-au arătat foarte impresionate (ah, foarte impresionate!) de eşecul englez."

Şi nu e, *God save the King!*, decât un fleac pe lângă ceea ce li se cuvine acestor bestii insulare. În sfârşit, iată şi raţiunile mai puţin „umanitare", mai puţin „dezinteresate", mai puţin „pacifice" ale politicii de război britanice. Ale politicii britanice, pur şi simplu. Leul englez e rănit; nu urlă însă, — ci mârâie doar. Aşteaptă să-şi ia revanşa la sud, în Afganistan, în Caucaz...

*

Legionarii reînvie; după ce au plătit cu cel mai idiot cap pe care l-au avut, al lui Codreanu, miile de greşeli politice, au intrat azi în FRN. După ce, bineînţeles, au pus condiţii foarte riguroase şi precise. Abia acum, „Garda de Fier" începe să devină un organism politic, întrebuinţând metode şi tactică politică; altele decât pistolul şi tocmai de aceea ameninţătoare. Germania îşi va recâştiga, în câteva luni, preponderenţa în România.

Şi abia peste câţiva ani, vom asista la marea încăierare între Rusia Sovietică şi nazism.

Oricum, reintrarea în arenă a legionarilor este un fapt hotărâtor pentru soarta României. Se va vedea mai târziu cât îl va costa pe Carol această inabilă (pentru el) manevră.

*

Se vorbeşte de trimeterea lui Gafencu ministru la Londra şi a lui Ralea, la Moscova. Oricum, între Gafencu şi Ralea e o diferenţă de plafon intelectual. Începem să furnizăm englezilor marfa cea mai proastă. Nu e rău!

16 martie

Am fost la Jenel; nu s-a aranjat nimic. M-a poftit să trec luni, când va avea un răspuns definitiv pentru mine. Cred că răspunsul va fi negativ şi trebuie să mă pregătesc pentru un proces de daune, pentru angajarea la „Jurnalul" sau plecarea la Sighişoara.

*

Nu mi-a apărut nici articolul despre şcoala d-nei Sibylle; îmi pare cu atât mai rău cu cât Edel îmi spune — o, candoare

a turpitudinii! că „nu-l servește pe el“, dar că Dudu Crăiniceanu ar fi fost emoționată (până la lacrimi) să-l fi citit.

*

Lungă discuție cu Loti, în urma căreia se hotărăște plecarea ei. Mă doare că fata asta n-a înțeles nimic din durerile și amarul meu, că e egoistă, că reduce totul la ea și la amorul pentru ea. Mă-ntreb dacă nu e mai bine că pleacă. Dacă ea a înțeles atât de puțin din mine, dacă astăzi, după șapte ani, dă dovadă de atâta îngustime, cum mai pot eu s-o schimb?

Am venit — după o masă prelungită cu „cavalerii“ de doi bani — acasă, unde am găsit odaia rece, așternutul vraiște, singurătatea înghețată. Mi-e rău, dar trebuie să mă învăț și cu acest rău. Să-mi fac o educație a singurătății, să fiu tare cu mine însumi, să n-aștept nimic de la nimeni, decât de la mine.

În definitiv, mă-ntreb dacă nu sunt eu un om putred? Ce rost ar avea să mai stric și viața atât de promițătoare a lui Loti?

Mi-e rău din pricina vinului băut. Mi-e rău de răul din mine, de singurătate, de mizeria în care cad. Am luptat mult împotriva morbului care mă roade de ani și ani de zile. Nu-l voi putea birui, — e mai tare ca mine.

Deci să cădem! Să decădem! Până acolo unde fundul se confundă cu piscurile. Și poate — cine știe? — am să-mi descopăr adevărata față. Adevărata mea fire.

17 martie

Seara dulce a începutului de primăvară, luminile și mulțimea duminicală — la care s-a adăugat conștiința puțin laxă, de șomer în devenire — mi-au întârziat întoarcerea acasă; îmi știam, pe deasupra, odaia rece, fiindcă nici n-am lemne, nici Ana nu-mi face foc fără să-i spun.

Ziua a început simplu: Loti a venit, și-a umplut geamantanele cu lucrurile ei și a plecat. După masă (singur, tăcut și ușor adumbrit de o tristețe care se ridică din toată lumina asta sfâșietoare), am fost la Gina. Ea, destul de drăguță. Ghiță, ca de obicei. Mă uimește, mă dezolează și mă încântă băiatul ăsta: atâta inteligență logodită cu atâta turpitudine, rar mi-a fost dat să cunosc. El râde de mine că sunt înclinat numai spre generalizări. Eu, dimpotrivă, îi admir spiritul practic, humorul gras, verva aidoma, gustul pentru lucrurile îngrozitor de unsuroase, pantagruelice. Ghiță trăiește cum mănâncă, și viceversa. Și totuși — între glumele porcoase și inteligența lui practică dusă până la un prozaism dezgustător — străbate o tărie a inteligenței și a culturii solide, întemeiate pe un cap foarte, foarte sănătos. E viciat de mediul românesc, la care a

ştiut să se adapteze zi de zi şi an de an, — sau e mai degrabă un om întreg care nu refuză nimic din ceea ce viaţa aceasta-i poate oferi, dar care, dacă primeşte totul, ştie deopotrivă să şi aleagă?

Cred în această ultimă alternativă.

*

Pe seară, am zăbovit o jumătate de ceas la Florica Popovici. Câtă deosebire între condiţia de viaţă a Ginei, a lui Ghiţă, şi aceea a fetei ăsteia, plină de talent, de inteligenţă, şi nerv! Florica e o artistă în cea mai bună accepţie a cuvântului: suferă, se chinuieşte într-o singurătate care nu ştiu dacă nu-i e uneori dăunătoare, dar este ea însăşi, neviciată, neviciată în iadul ăsta, în cloaca asta mustind de mizerie morală şi murdărie sufletească, în care ne zvîrcolim cu toţii. O, ştiu: şi Florica Popovici se zvârcoleşte, dar iese — cu mari eforturi, e drept — întotdeauna biruitoare. Cred că ea se află pe drumul sigur al împlinirii unui om şi a unui artist, chiar dacă toată viaţa ei n-o să iasă din condiţia de cântăreaţă de mâna a doua la Operă. În străinătate, sunt sigur, ar fi fost, până azi, cunoscută.

Cu Florica Popovici, mi-am re-verificat unul din sentimentele mele cele mai puternice, moştenite, cu siguranţă, de la iubita şi neuitata mea măicuţă: dorinţa de a te dărui. Florica era bolnavă. Am mângâiat-o, am îngrijit-o cu atâta dragoste, cu atâta dezinteresată dragoste, încât am fost surprins de mine însumi. I-am promis să-i cumpăr doctoriile de care are nevoie, ieftin, i-am dat sfaturi, am mângâiat-o ca pe un copil, ca pe o soră iubită, ca pe un om drag şi nepreţuit. Nici pomeneală de sexualitate, în totul. Sunt sigur: comoara de îngrijiri şi mângâieri pe care-am strâns-o, nonşalant, de la mama, — se cere acuma risipită. Şi simt în mine, peste orice meschinărie şi cabotinism, atâta forţă, atâta putere de a mă dărui, de a-mi închina dragul şi grija unui om (oricui), atâta bucurie de a mă jertfi — da, de a mă jertfi — încât nici nu ştiu dacă mai trebuie să cer altceva vieţii şi dacă trebuie să-mi mai cer, şi mie, altceva. În definitiv, nu asta înseamnează să fii un om? Şi adeziunea mea la comunism ce alt a fost decât dorul de acest sacrificiu, care s-a adunat în mine fără să ştiu şi care acum irumpe ca o lavă, căutându-şi obiectul.

Cred că nu-mi mai doresc, de acum înainte, mare lucru. Ce poate fi mai preţios, mai îndestulător pentru un om, decât nemărginita lui vrere (şi putere) de a se dărui, de a-şi închina tot ce are mai bun, mai curat, mai primar — deci, mai pur — în el, oamenilor din jurul lui, pe care-i iubeşte tocmai fiindcă sunt oameni? Toată chestiunea mi se pare că stă aici: să ştii

să distingi între adevărații oameni și impostori (Dar ăsta e un lucru pe care-n viața mea n-am să-l pot ști.) Și nu-mi rămâne decât să mă dăruiesc, să mă împart, să mă bucur și să sufăr cu toți cei pe care-i iubesc, îi simt lângă inima mea, îi *cred*.

*

Seara, mare conversație între marii cabotini: Anestin și Edel. Cum pot, Dumnezeule!, să pierd un ceas ascultând tâmpeniile, privind morga ignară, infatuarea, minciuna, grima, stupiditatea acestor autentici ratați? Probabil că tot gustul meu de decadență e de vină; am să-i viu de hac, — cel puțin în ce-i privește pe marii cabotini. De azi înainte consemn: Anestin și Edel evitați în limitele stricte ale posibilității!

*

Lipsa lui Loti o simt; mai cu seamă, o presimt. Mi-e teamă puțin că lipsa inteligenței ei concrete, imediate, prompte, incisive (adică tocmai ceea ce-mi lipsește mie) am s-o resimt tot mai ascuțit și cu fiecare zi ce se va scurge de la plecarea ei. Are să-mi rămână însă datoria să-mi disciplinez această inteligență haotică, arbitrară, lentă, pe tiparele unei munci susținute conștiincios, corect, biroucratic.

Să nu uit vorbele lui Arghezi dintre puținele memorabile pe care le-a spus despre scris: „Ceasul lui este ceasul utreniei mele".

Așa va fi! (Dacă n-ar fi primăvara asta, parșiva...)

18 martie

Reîntoarcerea lui Loti. (Pentru cât timp?)

19 martie

Zi frumoasă, însorită și rece.

Am mâncat la Gina, împreună cu Ghiță și Passana.

Restul zilei, cu Loti. Sunt plin de ea, fericit, dacă vorba asta poate spune tot. Nădăjduiesc mult într-o căsnicie a noastră durabilă, liberă, cinstită. Fără „baze false".

Se adaugă la asta, desigur, și dramul de certitudine pe care mi-a dat-o re-angajarea mea la „Timpul", unde sunt ținut să scriu o lună sub pseudonim. E un sentiment curios și o încercare grea; mă simt delivrat de orice răspundere morală față de oamenii care mă citesc, dar de zece ori mai răspunzător față de mine însumi.

Libertatea asta de a scrie oricum mă constrânge și mă angajează, față de anonimul care e pseudonimul meu actual. De altfel nici nu e atât de anonim fiindcă e numele lui bunicumiu, tatăl mamei: Paul Scorțeanu.

Seara am fost cu Loti la cinema. Am auzit o foarte frumoasă placă: muzică spaniolă, flamenco, cântată minunat. Mâine, dacă nu e prea scumpă, am s-o cumpăr. Va fi o mare bucurie să o pot auzi oricând.

*

Pe Loti o iubesc mult, mult. Cum m-am putut gândi să mă despart de ea? Oricum, simt o tărie în mine de care nu mă ştiam capabil. Loti e frumoasă şi fragedă ca primăvara asta cu violete mirosind a ţărână umedă.

Doarme puiul acuma, şi mi-e drag şi aş vrea să fie a mea toată viaţa.

*

Am avut impresia netă astăzi, la Paul — cu Şuli, Reni, Puiu, Paul — că sunt privit ca un străin între ei. Şi Dumnezeu ştie dacă ei n-au dreptate.

Străin sau nu, ăsta sunt şi nu pot altfel; străin între ei, ca şi între alţii. Vorba lui Tătaru: „Un om ciudat, Paraschivescu ăsta!“ Ciudăţenia de a fi cinstit. Ciudăţenia de a spune limpede tot ce ai pe suflet. Şi oamenii ăştia care nu înţeleg, nu pot înţelege că, de vreme ce le spun adevărul, înseamnă că-i preţuiesc şi-i cred demni de a mă descoperi în faţa lor aşa cum sunt. Dar asta va rămâne, probabil, permanenta mea ecuaţie, foarte intimă, foarte personală.

*

Azi trebuia să scriu pentru „Timpul“ un articolaş, un „album contimporan“. Îmi fac mustrări că nu sunt conştiincios faţă de mine însumi. Dacă n-ar fi jurnalul meu, unde să-mi justific şi să-mi consemnez regulat activitatea (sau lipsa de activitate).

*

Cred că, pe lângă un bun exerciţiu etic, jurnalul ăsta e şi un mijloc de a mă creşte, de a mă spori. Încep să cred că voi putea scrie cândva, coerent, legat, curgător, o carte întreagă. Nu *să compun* o carte; ci *să o spun*, să o mărturisesc.

Presimt — foarte vag, deocamdată — că sporeşte din ce în ce mai mult în mine forţa de care am atâta nevoie şi la care niciodată până acum nu mi-am îngăduit să râvnesc. Cine ştie dacă peste un an, doi, n-am să scriu un roman!

Numai dacă această forţă n-o fi nimic altceva decât primăvara care urcă şi în mine un strop din seva ei de viaţă nouă.

*

La Paul, găsesc cartea anti-URSS a lui Pierre Herbart. Bun pretext pentru mine ca să reîncep discuţia cu Paul. Ştiu că el

are destule motive (nu ştiu, totuşi, dacă tot atât de multe ca mine), ca să fie „anti“; dar ştiu că e atât de mândru ca să dea dovadă de un spirit critic independent şi de onestitate într-o convorbire atât de gingaşă. Îi subliniez (şi mi-o amintesc şi mie) că mai toate cărţile, de nu cumva toate, împotriva URSS-ului, scrise de oameni de stânga, de foşti comunişti etc., se datoresc scriitorilor şi artiştilor: Gide, Céline, Herbart. Filosofii şi oamenii de ştiinţă au scris mult mai puţin împotriva URSS-ului, iar oamenii politici aproape deloc. Însemnează asta că doar scriitorii şi artiştii sunt capabili să seziseze ce e bine şi ce e rău în ţara aceasta? Cartea lui Gide e un monument de impresionism dacă nu şi de falsităţi.

Cred, mai curând, că-n adevăr artele şi literele n-au ajuns în URSS la nivelul celor produse de lumea veche. Şi — cum artiştii sunt sensibili în domeniul lor — s-au supărat şi au tras concluzii generale din defecte particulare şi reparabile.

Apoi, mai e ceva: dacă toată cultura burgheză cunoaşte piscurile pe care le cunoaşte, ea are în spate sute de ani. Pe când tânăra cultură sovietică are tocmai 22 de ani. Pentru mine, problema asta apare mult mai simplă (poate mă înşel, o să văd): suntem egoişti şi geloşi pe mica lume pe care ne-o facem cu versurile, picturile, muzica noastră; şi credem că ea e *toată* lumea. Ne proclamăm marxişti şi uităm că marxismul nu priveşte artele şi literele decât ca pe nişte suprastructuri. Credem că un cap care concepe versuri, tablouri, simfonii, poate concepe tot atât de bine o ordine statală socialistă.

Înţeleg: arta, prin chiar natura ei, este universală şi e firesc să fim înclinaţi a generaliza totul, atunci când ne-am obişnuit să judecăm în funcţie de literatură şi artă, să judecăm pe acest material. Socotesc o mare greşală acuzarea care se aduce artiştilor ce critică anumite sisteme politice, inclusiv cel socialist, şi sunt învinuiţi de „individualism mic-burghez“. Individualism este, fiindcă fără el nici vorbă de artă; mic-burghez însă, nu. Este, dimpotrivă, un individualism care vrea să ajungă la universal. Ca în orice artă, tendinţa artistului este aceeaşi: de a comunica lumii întregi. Dar el uită că a comunica nu însemnează a pleda nici *pro,* nici *contra;* însemnează, pur şi simplu, a crea viaţă. Dar să judeci un sistem politic — tu, care creezi *în primul rând* în funcţie de impresii, de intuiţii, de iraţional, la urma urmelor, fiindcă pui în mişcare tot ce e mai adânc şi mai obscur în tine — asta mi se pare că nu mai este nici artă, nici politică. E un soi de politică-artistică sau de artă-politică, adică un non-sens.

Şi-apoi, dacă arta e ceea ce vrem şi credem că e — adevărul nostru cel mai intim — la ce bun să criticăm, în numele

ei, singura ţară din lume care a înfăptuit socialismul? Nu spune atât de bine Montaigne că „adevărul îşi află oriunde locul său, şi oricând"? Dacă nu suntem în stare să i-l găsim în cadrul URSS-ului, poate că arta *noastră* nu e atât de adevărată; poate că e mai mult artificiu şi mai puţin adevăr în ea. Şi atunci, desigur că e altceva.

N-aş vrea să spun prin asta că aplaud întru totul şi fără rezerve comunismul rusesc. El este, ca orice realitate politică, rezultatul unui mediu specific. Nu cred că tot ce e în Rusia lui Stalin e „cel mai bun"; dar este neapărat *cel mai bun* din punct de vedere social, în comparaţie cu restul lumii. N-avem decât să ne facem noi Revoluţia noastră, *mai bine*, mai organizată, mai frumoasă chiar, decât au făcut-o mujicii ţarului Nicolaie. Şi nici atunci nu vom avea dreptate să atacăm URSS. Dim potrivă.

Eu cred însă că URSS are nevoie azi de o etapă a organizării sale politice şi sociale, mai mult decât de o artă care n-ar putea fi populară. Cred că URSS se află în stadiul „industriei grele", ca să zic aşa, în toate domeniile; n-a trecut încă la industria mică, la finisaj şi manufactură. Să n-o blestemăm pentru asta; dacă nu suntem capabili să facem noi, la noi acasă, această revoluţie socialistă, să contribuim măcar la cea rusească aşa cum putem, adică făcând industria uşoară, făcând acea artă pe care URSS n-o are. E, cred, singura datorie adevărată a omului de litere şi arte după ce, bineînţeles, s-a descoperit pe el însuşi. Dar ştiu eu dacă, pentru asta, o viaţă e de ajuns? Eu, unul, n-am să spun nici un cuvânt rău împotriva URSS-ului. Dar voi căuta să mă împlinesc, să mă cunosc, să mă adâncesc pe mine. Voi putea fi astfel, dacă nu un bun ostaş, cel puţin un adevărat şi întreg om.

21 martie, ceasul 5[30] *dimineaţa*

Inutilă mi se pare cartea lui Herbart împotriva URSS-ului; nici măcar profundă, nici atât de spirituală cât ar vrea-o el. Şi nici pe departe concludentă. Concludent, pentru mine, e un singur lucru: că paginile lui cele mai bune, Herbart le-a scris nu în Rusia, ci la Paris. Ceea ce-mi arată cât de ataşat e de Parisul său, şi cât de franţuzeşte a înţeles ţara de la Răsărit.

Aş putea — de aici, de la „porţile Orientului", unde mă aflu — să arăt, punct cu punct, care sunt nu greşelile, dar lipsurile lui Herbart întru înţelegerea unei ţări şi a unui popor din Orient. Fiindcă franţujii n-au avut mujici, nici ţari (până mai ieri), nici influenţele dominante ale Răsăritului (evident, afară de coloniile indochineze).

Şi nici în marxism, H. nu se arată mai grozav. Fiindcă, dacă

putem avea încredere în metoda dialectică, atunci trebuie înţeles în ce măsură Revoluţia rusească închide — prin chiar condiţiile exterioare şi determinante ale desăvârşirii ei — germenii negaţiei, contradicţiile ei fireşti. Şi poate că nu e rău ca aceste contradicţii să fie chiar avute în vedere de către conducători; să fie prevăzute, ceea ce nu înseamnează şi prevenite.

*

Moralitatea unei gazete „serioase". Pe când făceam pagina literară la „Timpul", vara trecută, am vrut să public, în legătură cu un articol despre Michelangelo, şi o reproducere după una din sculpturile lui, înfăţişând trupul unei femei goale *Noaptea* sau *Aurora*. Mi s-a interzis, orice nud fiind, din principiu, „imoral".

— Bine, am protestat, dar e Michelangelo! ...

— Nu interesează! Oricine ar fi, dacă e nud, e nepermis la gazetă!

Acest răspuns, pe care mi-l dădea în chip atât de categoric domnul Alecu Hurtig, însoţindu-l de un zâmbet cu subînţeles („ştii, dragă, Iorga, Pisani ...") îmi putea arăta în ce măsură pot greşi evreii când vor să fie foarte patrioţi, foarte respectuoşi cu legile, foarte prudenţi. Foarte negustori, în ultimă instanţă. Fiindcă nici moralitatea, nici artele nu intrau în socotelile patronilor mei, ci un lucru mult mai simplu şi mai practic: interesele gazetei, şi veniturile pe care ea le aduce cifrate la mai ştiu eu câte milioane? ...

23 martie

Zi dezastruoasă pentru mine. Sunt în „pasă neagră". De unde, în sfârşit, credeam că am izbutit să-mi salvez libertatea în schimbul unei munci retribuite mizerabil, mă văd pus deodată în faţa celeilalte mizerii: mi se publică puţin, aproape deloc, din articolele pe care le dau. Sub pretexte diferite: că nu e loc, că articolul „nu merge" din cauză că are o anumită tendinţă, că în numărul viitor poate etc.

Toate astea n-ar însemna nimic dacă mizeria materială nu mi-ar da obsesia unei grave decăderi morale în care mi se pare că alunec. La urma urmelor, nu ştiu câţi din redacţia „*Timpului*" poartă un condei mai ortografic şi mai cuviincios decât al meu; şi apoi, eu nu sunt şi nici n-am fost cel din urmă în această redacţie. Şi iată-mă ostracizat, înlăturat, pus să scriu „cu bucata" şi să semnez cu pseudonim. Nu, hotărât, nu mai merge!

Tristeţea şi adevărata dramă aci se află: în demoralizarea ce mă cuprinde, mă înfăşură şi mă trage la fund ca nişte liane de apă. Încep să fiu profund îngrijorat de calităţile mele ele-

mentare; poate că, într-adevăr, aceşti doi ani de gazetărie m-au sleit, m-au rutinat, m-au uzat într-atâta încât nu mai prezint mare preţ pentru nimeni. Nici pentru cititorii gazetei.

Dar ceea ce-mi lipseşte ca să mă pot verifica, ca să-mi pot reda mie însumi încrederea în mine pe care simt că o pierd zi de zi, ceas de ceas, este un mic răgaz, multă linişte şi posibilitatea de a lucra la una din cărţile mele. Fiindcă numai atunci când, peste tot zbuciumul şi toată nimicnicia momentului, mă aşez în faţa hârtiei pe care-o acopăr cu litere, cu vorbe care sunt gândurile şi întrebările mele cele mai fierbinţi, numai atunci mă simt stăpân pe mine însumi, ridicat, sigur de mine.

Or, tocmai posibilitatea asta mi se răpeşte. Liniştea, chietudinea — o, foarte puţină! — care să-mi îngăduie o aplecare asupra mea însumi, care să-mi arate mie că mai pot puisa un gând limpede şi o frază ca lumea, tocmai această linişte săracă şi nepretenţioasă mi-o smulge ameninţarea mizeriei, a şomajului, a deprecierii spre care alunec.

În legătură cu asta, am avut azi o lungă şi ceţoasă convorbire cu Loti. I-am explicat că am nevoie să fiu singur. Că numai în singurătate deplină, când mă ştiu desfăcut de orice legătură, slobod de orice obligaţie şi constrângere interioară (a trăi cu ea, constituie pentru mine o neîntreruptă şi severă constrângere pe care nu mi-o impun, dar o resimt şi în actele cele mai lipsite de aparenţă importanţă), numai atunci mă simt sigur pe picioarele mele şi pot întreprinde orice.

Şi mizeria asta — de burlac, de om care nu are să-şi dea socoteală decât lui şi numai despre el — mi-este mai uşoară. În definitv, am făcut foame atâţia ani, atunci când ştiam că Loti are o locuinţă a ei, o masă, o mamă. Când viaţa ei nu era legată de a mea decât prin temeiurile primare, pure, elementare, acelea care unesc două fiinţe: dragostea, singurătăţile noastre contopite în amor, — şi când impurităţi (ca banii sau nevoia de ei) nu se aşezaseră între noi.

Mi-am dat seama, în toiul convorbirii, că mi-e cu neputinţă să port durerile ei mute (pe care, o, ştiu prea bine, mizeria nu le va îndepărta din inima şi gândul ei!), să port şi povara răspunderii mele interioare în ce o priveşte, — după ce o am de purtat pe-a mea. În singurătate, mă oţelesc, mă îndârjesc, devin mai încăpăţânat şi mai sigur de mine. Cu Loti împreună, sunt doborât, covârşit, — mă risipesc, mă destram, rămân o cârpă, un neputincios. Şi când m-aş mai gândi că ea munceşte la birou, sub ordinele şefilor şi subşefilor imbecili, ca să-şi câştige acele câteva mii de lei din care (crede ea) aş mânca şi eu, — atunci, într-adevăr, viaţa mi-ar deveni insuportabilă.

Îmi dau seama, şi nu exact (mai mult vreau, mă străduiesc

să-mi dau seama), de amărăciunea, de nenorocirea care-ar reprezentat-o pentru Loti o despărţire — fie şi temporară — de mine. Ea nu înţelege că noi n-am trăit şi nu vom putea trăi ca doi camarazi, adică pe picior de egalitate. Ceea ce constituie temelia, începutul şi sfârşitul dragostei noastre, este sexul; de aceea raporturile dintre noi se bizuie, în întregime aproape, pe opoziţii şi nu pe analogii. Ea este pentru mine exact ceea ce nu sunt eu, ea îmi dă tocmai ceea ce n-am eu, — şi nu ştiu dacă eu aş putea spune despre mine că fac acelaşi lucru, faţă de Loti.

Ea mi-a dat o dragoste şi o încredere în viaţă pe care, astăzi, condiţiile sociale (vor fi fiind, oare, numai ele?) încep să mi-o răpească bucată cu bucată. Ca s-o recapăt, am nevoie să mă regăsesc pe mine singur: cu toate multele mele lipsuri, din a căror împlinire — din efortul către această împlinire — iese şi tăria, şi verificarea biruinţelor mele. Cred că asemenea împrejurări, un om trebuie să fie el singur. Asta e, de altfel, şi marea raţiune a singurătăţii şi cred că tot ăsta e şi semnul timpurilor pe care le trăim: retranşat în marea lui singurătate, omul se împlineşte, se realizează şi se dăruie lumii care, ea, l-a silit să fie singur.

Dar cum mi-aş putea îngădui luxul acestei singurătăţi, al nebuniilor, al libertăţilor, al îngenuncherilor şi chiar al compromisurilor mărunte, — atunci când ştiu că, lângă mine, în strânsă dependenţă de fiece gest şi de fiece hotărâre a mea, se află viaţa lui Loti?

Eu pot juca numai pe cartea mea. Pot miza pe ceea ce este exclusiv al meu: viaţa mea, singură.

Dacă Loti ar înţelege asta!

*

Seara, am umblat pe străzi împreună cu Drăcşăneanu, recent desconcentrat, care se dovedeşte — de câţi ani? — acelaşi camarad cinstit şi bun, acelaşi caracter drept şi întreg, aceeaşi inimă generoasă, acelaşi însufleţit de dragostea şi boarea tovărăşiei.

Copilul ăsta care e Râpă, se dovedeşte încă o dată a fi cel mai om dintre ciupercile care cresc în gunoiul gras al redacţiei noastre.

25 martie

Azi după-masă, cu Şelmaru şi Vâlceanu, în Cişmegiu. Cu tot pitorescul lui mă indispune totuşi nesinceritatea flagrantă a lui Vâlceanu, care ajunge, până la urmă, să fie minciună. Gratuită, e drept, — dar gratuită, fiindcă ştim noi că minte. Cu Traian comunic mult mai direct, mai cinstit şi mai bine, chiar fără multe vorbe.

O teribilă relatare a lui Vâlceanu, de la azilul de noapte unde zice că a fost pensionar, cândva: supa („supa“ era o apă călduță, cu o culoare și un miros oarecare) se servea acolo, pentru rapiditate, cu o pompă de autocamion. Când bucătarului i s-a părut că unul din pensionari a luat prin furtișag două porții, l-a sancționat rapid: i-a aruncat mațul pompei în blid și i-a aspirat toată supa.

Vâlceanu ne mai spune că scena asta a pus-o în romanul lui care e gata și numără 450 de pagini. De aici înainte, convorbirea alunecă în detalii de specialitate: câte pagini de tipar, când va fi tipărit, la ce editură? etc.

În concluzie, Șelmaru: „Da' ai scris romanul?“

Uite, domnule, cum știu oamenii ăștia să fie abili și direcți în același timp, să te invite pentru un zâmbet să le spui adevărul fără să te forțeze! Eu n-am să pot niciodată să mă port așa. Ori sunt brutal de deschis, ori perfid de amabil, încât par prost.

După plecarea lui Șelmaru, conversația s-a destrămat.

*

În fața casei lui Victor Eftimiu. Vâlceanu, extaziat în fața bustului pe care-l știe de mult:

— Ia uite-te, dom'le! Cine-o fi domnul ăsta?

Portarul: Domnul Victor Eftimiu.

Vâlceanu: Victor Eftimiu? Cine e ăsta? Vr'un ministru?

Portarul (zâmbind sarcastic): Un biet om sărac, dom'le...

Și-mi aduc aminte de scena relatată de Bebé Roman: „Un om necăjit dom'le...“

Câtă deosebire! Acolo, compasiunea, frăția. Aici, disprețul și ironia pentru cabotinul cu autobust și grădiniță.

*

Mă întâlnesc cu Ghiță și Gina, la care mă gândisem cu câteva clipe mai nainte; să fie telepatia o realitate? Mă impresionează plăcut optimismul lui Ghiță (deși e amărât: tată-său a intrat azi în sanatoriu) față de soarta și evoluția României. Eu eram nițel revoltat și mult disperat de starea de lucru din țara asta, mai ales după ce auzisem că Al. Gregorian va fi numit ministru plenipotențiar la Roma; îl cunoșteam pe gângavul ăsta, „intelectual“ de baston, fonf, cretin, încrezut. Ghiță explică, însă, totul prin legăturile *Universului* (adică ale lui Lugojanu) cu Mussolini. Pe când eu continui să văd în asta un întreg peisaj al României.

Veșnic în goană după generalizări!

*

Îmi recitesc jurnalul: nici o zi nu poate fi însemnată de mine în pagini curgătoare. Am nevoie de steluțele astea despărțitoare, ca de niște jaloane. E, în lucrul ăsta, întreaga măsură a respirației mele scurte. N-o să pot scrie niciodată un roman. Dacă nici puținele întâmplări din cursul unei zile nu le pot înșira la rând!

*

În timpul unei convorbiri cu Loti, îi spuneam că sunt aproape total construit greșit; rău construit, numai în rău: ereditatea, educația, condițiile de viață, nimic nu mi-a fost limpede, curat, sănătos, firesc.

Și Loti care mi-a ripostat atunci că, dacă eu am dreptate, cum se explică totuși conduita mea și dramul de talent pe care-l am?

Răspunsul: cred că a fi un om însemnează, mai ales, a fi capabil să valorifici pozitiv defectele din tine, nu calitățile. Într-adevăr, mi se pare un fleac să faci lucruri bune cu un material bun. Dar să trăiești, să creezi în condiții vitrege, asta e o adevărată biruință. Iar când aceste condiții vitrege sunt în însăși natura ta, atunci într-adevăr, asta însemnează o biruință asupra ta însuți.

*

Perahim n-a întârziat să-mi plătească sinceritatea, de a-i fi spus că portretul făcut de el Ginei nu e bun, cu o răutate: „Incontestabil, Argintescu (cine-o mai fi și ăsta?) e un cronicar plastic mai bun decât tine".

Nu mă doare judecata de valoare, și cu atât mai puțin a lui Puiu, care știu de unde pornește. Dar mă scârbește și mă îndepărtează de oameni răutatea lor inutilă, meschinăria, josnicia, necinstea lor față de ei înșiși în primul rând.

30 martie

Un amănunt din convorbirea de azi cu Tudor Vianu, un amănunt care e mai mult decât atâta. Pe cât am fost de mâhnit când am încercat eșecul cu capitolul despre M.I.C. publicat în *„Viața Românească"* pe atât de reconfortat m-am simțit când l-am auzit pe Vianu lăudându-l. Știam că sunt slab, că o pală de vânt mă poate doborî, că o rază de soare nu mă poate înviora. Dar nu știam că e de ajuns să vină de la cineva (deși, pentru mine, Vianu e mai mult decât „cineva"), un îndemn și o laudă, cât de măsurate, ca să-mi ajungă să mă ridic din nou, încrezător. Oare, în mine nu e nimic? Voi fi totdeauna robul con-

tingențelor? Nu voi face nimic și nu voi învinge nimic, fără aprobarea sau dezaprobarea celor din jur? De-aia m-am și făcut gazetar. Fiindcă — Nucicule! — ești un cabotin.

4 aprilie

O zi plină. Mai întâi, de soare. După zăpezi, după geruri, după plecarea, pe care-o cred și o doresc definitivă, a lui Loti, o zi cum n-am mai avut de mult. Cu plimbări leneșe și îndelungi prin vechiul meu cartier: bulevardul Maria, 11 Iunie, Ienăchiță Văcărescu... Ce de evocări! Pe Gramont, un colț de peisaj care m-a făcut să regret că m-am lăsat de pictură. Scumpa mea mahala! Asta e Bucureștiul meu: fără blocuri, fără sufocări; cu case cenușii, cu cârpe-ntinse prin curți, cu copiii pe care-i iubesc atâta, rupți, zdreliți, beliți la genunchi, murdari pe botișor, cu ciorapii căzuți. Trei ceasuri de vagabondaj mi s-au părut trei minute. Nici nu știu cum m-a prins noaptea.

Recapitulez zilele trecute; mai întâi plecarea lui Loti, urâtă. Cu „scena" mea și meschinăria ei.

Apoi, mizeria lui Bauh care mi-a făcut cadou o cravată frumoasă așa cum văzusem una la gâtul lui. Drăguțul de el! câtă vreme n-a știut că „Paul Scorțeanu" din „Timpul" sunt tot eu, nici nu s-a gândit să-mi dea măcar un telefon. Iar acum, când a aflat după ce i-am spus că-i admir cravata, în loc s-o scoată de la gât să mi-o dea, a cumpărat una de la „Novac", pe care mi-a oferit-o, mândru, în ambalaj original. Tot un negustor prostănac a rămas.

O bucurie: l-am dat Hildei poeziile de mahala care, spune ea, i-au plăcut foarte mult și au inspirat-o: *Fata necăjită* și *Cânticul țigănesc* vor vedea, așadar, lumina pianului! Secret, sper s-o cunosc prin Hilda pe fata aceea fermecătoare care e Elfriede Rotschild; am văzut-o la recitalul Floriei Capsali, cu Hilda împreună, dar am evitat cât am putut să-i fiu prezentat. Mi-era teamă să nu mă bâlbâi de emoție.

Și nici nu știu dacă-i voi putea spune vreodată totul. Am trăit atât de intens dorința asta deznădăjduită pentru ea, am refulat-o atâta, încât nici nu cred că voi mai găsi spontaneitatea necesară ca să-i spun: „Aș înghiți pentru dumneata asul de cupă, mă dau peste cap, umblu în palme..." O, dacă i-aș putea vorbi așa cum i-am vorbit lui Loti acum șapte ani! Dar dorința asta pentru Elfriede, nespusă și netrăită decât în gândul meu, se filtrează, se schimbă în lirism, în muțenia timidă și certă a germinației.

La fel și cu Floria Capsali; numai că, la ea, am îndrăznit să râvnesc mai puțin. Mi-a părut întotdeauna mai mult o ar-

tistă decât o femeie. Cronica despre ea, pentru care-am luptat să apară, nu ştiu dacă o să-i placă într-atâta, încât să ne apropie.

*

În sfârşit, jurnalul meu a început să fie ceea ce nu vroiam: un jurnal destinat publicităţii, fie ea chiar postumă. I-am cerut lui Şelmaru să-mi editeze după moarte acest jurnal. I-am citit pasagiile „brutto“ din „România noastră“. I-au plăcut şi mi-au plăcut şi mie. Cred că ar putea fi o carte bună dacă ar fi să apară în ţară; dar asta nu e decât o iluzie. Singurul lucru ce va rămânea de pe urma vieţii mele făcută din fragmente, din crâmpeie mai mult sau mai puţin relevante, va fi acest jurnal.

*

Astă-seară, la „Aro“, un film deosebit, producţie Warner Brothers: „*Fiicele doamnei Masters*“. Mi s-a părut deosebit, fiindcă răspundea întocmai problemelor mele şi stării mele de spirit. Şi fiindcă mi-a dat (pentru a câta oară un film îmi oferă această oglindă?) putinţa de a mă vedea pe mine. E drept că asta m-a întristat puţin, dar nu din vina mea, ci a României. Filmul ăsta, construit ca după un scenariu la care parcă ar fi contribuit Sherwood Anderson şi André Gide, pune problema căsătoriei aşa cum eu i-am pus-o lui Loti, după ce mi-o pusesem mai întâi mie; de câte ori nu i-am spus lui Loti, din clipa când mi-a mărturisit că mă iubeşte, că e un non-sens şi o mare greşală să ne luăm? Am avertizat-o, am rugat-o. Sfârşitul? Iată-l! Eu am avut dreptate; mă cunoşteam destul de bine şi acum şapte ani. Ei îi trebuie un bărbat întreg, cu o meserie „serioasă“, cu un cap sănătos, cu moravuri „sănătoase“, cu stabilitate, un om cu scaun la cap, nu un dezaxat, un nebun, un blestemat ca mine.

Ce puteam eu să-i ofer? Tot şi nimic. I-am dat şi una şi alta — şi n-a rezistat. A trebuit să plece. Mă-ntreb, acum, dacă n-a stat cu mine, cine ştie câte luni sau ani, fără să mă iubească, sperând într-o „cuminţenie“ a mea, care tot întârzia să vină. În sfârşit, lucrurile nu s-au desfăcut prea târziu, nici pentru ea şi — vreau să sper — nici pentru mine. Mai am în faţă poate câţiva ani buni. Să-i trăiesc aşa cum îmi vine.

Dar filmul ăsta m-a întristat puţin; bineînţeles, eu n-am să pot spune niciodată cu Masters-tatăl: „Am un rendez-vous cu Universul“ (ce vers maiakovskian!); eu sunt făcut pe tiparul ţării mele. Nebunia mea, instabilitatea, gustul de hoinăreală, inegalităţile („opera“ mea) — totul e croit la o scară redusă; universal, poate; dar un univers la scara 1/1 000 000.

Gratuităţile mele nu depăşesc gestul de-a oferi unei femei

străine, întâlnite pe stradă, toate buchetele cu violete luate de la o ţigancă, cum am făcut anul trecut, nici pe acela de-a merge după o altă femeie trei ceasuri fără să-i spun un cuvânt, numai de dragul de-a o privi. Nici nebunia mea nu e una de mare calibru; dacă fluier pe stradă şi salut femeile străine fiindcă-mi plac, n-am să găsesc în mine niciodată puterea de-a le vorbi aşa cum ar trebui şi cum înlăuntrul meu aş dori-o. Nici scrisul, nici poezia mea nu trec dincolo de limitele unei inspiraţii cu puţin-puţin peste medie.

Şi, că am scris vorba asta: *limite*, e bine că am văzut filmul lui Warner, fiindcă el mi-a dat încă o dată măsura limitelor mele. Ale mele şi deopotrivă ale României. Suntem ţărani, nu? Şi avem, prin urmare, „simţul măsurii" pe care-l proslăveşte Giono. Mediul, istoria, tradiţia românească, totul, nu-mi îngăduie să calc aceste limite. O, nu conştient, deloc voluntar! Dar e ceva în mine care mă opreşte, care-mi stăvileşte pornirile, oricât de furtunatice ar fi ele, — e un zăgaz care se coboară tocmai atunci când ar trebui să traduc în faptă gândul cel mai nebunesc. Dacă mă gândesc bine, văd că nici Arghezi, nici chiar Barbu, n-au depăşit aceste limite. Unul singur a putut-o face, tocmai fiindcă era un nebun veritabil: Eminescu. La el, totul e grandios, e, într-adevăr, „un rendez-vous cu Universul"; dar Eminescu era aşa, fiindcă era el. Şi eu sunt cum sunt, fiindcă atâta sunt eu. (Mă uitam aseară la Perahim şi la Tilly: băieţii ăştia, fiecare în felul lui, sunt cu totul alţii decât noi toţi, cei toţi, cei de la „Timpul", nu fiindcă sunt mai „artişti" sau mai deştepţi; fiindcă au mai puţin — eu cred că n-au deloc — conştiinţa limitelor pe care climatul românesc le pretinde.) Ei, bine, eu nu voi depăşi aceste limite pentru nimic în lume, câtă vreme voi avea lumina minţii trează, chiar de-aş şti că, depăşindu-le, aş izbuti să fiu extraordinar. „Extraordinarul" ăsta mă oripilează; îmi dă sentimentul celui mai grav cabotinism, sentimentul lipsei de măsură care te face ridicul. Măsură de care sunt mult mai legat înlăuntrul meu, decât s-ar putea deduce din actele mele.

*

Să mă întorc la mahala! Acolo e, pentru mine, toată poezia pe care o iubesc atâta, acolo e tot ce-mi comunică până-n adâncul fiinţei mele. Acolo e România, România mea de ieri, de azi, de mâine, de totdeauna. Am să scriu, sunt sigur, şi alte poezii de mahala, la fel de bune ca acelea pe care i le-am dat Hildei.

Cred că dacă mai ţin la Florina Gruia, tocmai de-asta ţin: fiindcă e o adevărată romancă, adică o mahalagioaică purificată. Abia aştept s-o revăd.

8 aprilie

Serile trecute, la Marcel Iancu; de față, soția lui, o admirabilă prietenă, o femeie care mi-ar plăcea mult să-mi fie prietenă și mie. Caldă, vie, comunicativă, sigură; e în ea o generozitate a gestului, o familiaritate ce ține de plenitudine și nu de suficiență și care-ar putea fertiliza, sunt sigur, o tovărășie. Pe urmă, Henriette Yvonne Stahl, frumoasă, decorativă; Vinea — „ce mai faci, domnule Tănăsescu?..." — și râsete; Sandu Lieblich; un om excepțional îmi pare inginerul Petrașcu, soțul Miliței. Iar sexual, mă solicită Margareta Sterian, a cărei față, brăzdată de o autentică flacără interioară, este cel mai desăvârșit cap de expresie din câte-am văzut. Încercările mele de a-i face curte au eșuat, până la urmă, în beția mea completă.

Plin de humor și tânăr, ca și scrisul lui, Jacques Costin; am proiectat apariția unei reviste de artă avangardistă. O ieși ceva din asta, sau rămâne doar proiectul?

Discuția lungă, confuză, inutilă, între Costin, Petrașcu, Vinea, Lieblich și cu mine, pe chestia: URSS sau Anglia? Zadarnic, totul; oamenii ăștia l-au uitat, sau nu-l cunosc pe Marx. Aveam impresia că asist la vechile discuții de seminar marxist, de acum șapte-opt ani, de la Ghiță Ionescu; aceeași confuzie, mai puțin entuziasmul. Vinea, care e poet, în concluzie: „Prefer să fiu lacheu într-o casă mare, decât sluga unor țoape ca Molotov și Stalin!" Sandu Lieblich răspunde, prompt: „prefer să nu fiu sluga nimănui"; încercarea mea de a pleda pentru un comunism românesc, nu convinge pe nimeni. Să bem, dar!

M-au dus acasă, mort, Roll și cu Villya.

*

Ora fantomelor: după ce am încercat evocările anilor trecuți prin cartierul atât de scump al adolescenței mele, după ce am dat de Mica Iuster într-o cameră cu bilet de închiriat, iată că m-am întâlnit, după patru ani, cu Ionel Wittner. Aproape neschimbat. Tot un „băiat bun", tot medicinist conștiincios. L-am luat la mine, unde am stat până la trei noaptea, în evocări și probleme.

9 aprilie

Pot îndrăzni să spun: sunt fericit?

M-am revăzut, după zece zile, cu Loti; o iubesc mult, cum, cred, mă iubește și ea. Am stat ceasuri într-o cofetărie, cu lacrimi și mângâieri.

Am izbutit, totuși, să rezist ispitei de a relua viața în comun.

Şi, cred, am convins-o în bună măsură pe Loti că nu putem fi soţi, din pricina gravei mele deficienţe de a face faţă răspunderilor pentru amândoi. Eu nu sunt, ca Guillaumet, un om ale cărui acte reprezintă *l'effet de sa droiture*. O, nu! mai degrabă, invers.

Sper că Loti va înţelege din ce în ce mai bine cât de hazardată ar fi pentru viaţa ei hotărârea de a şi-o re-lega de a mea.

Şi, pe urmă, putem fi atât de bine amanţi şi prieteni! Fără să ne ştirbim nici libertăţile, nici bruma de virtuţi şi perspective pe care le-am avea.

12 aprilie

Aproape că nu ştiu de ce am început să scriu azi, în jurnalul meu. Sunt atât de extenuat şi de ameţit de efortul din ultimele două săptămâni (13 articole imense aproape câte unul pe zi, plătite cu 3 500 de lei!) încât mă simt vlăguit.

Dar sunt câteva noutăţi ce trebuie consemnate. Mai întâi, am împărţit camera cu Iliu care, pe lângă un pictor bun, pare să fie şi un camarad bun.

Apoi, apariţia lui Costică (care e, de fapt, o fetiţă) negru, de tăciune, cu ochii de aur. Mi se pare că după un popas de două zile la mine, Costică a dezertat. Era una din cele mai râvnite bucurii ale mele, să am o pisică. Costică semăna cu ideea pe care mi-o făcusem despre o pisică ideală; şi, pe deasupra, era negru ca negresa lui Shaw, „à la recherche du Dieu".

*

Ghiţă Roll mi-a spus astă-seară că s-a văzut cu Margareta care s-a interesat de mine. Mâine am să-i telefonez. Cine ştie? Femeia asta mă atrage ca o enigmă şi ca o fata morgana.

*

Inutile ceasuri şi seri risipite la cafenea.

14 aprilie

Zile îngrozitoare, cu ploaie rece şi deasă, ca de noiembrie. Deprimării pe care mi-o pricinuieşte timpul ăsta, războiul fără capăt şi fără zări din Marea Nordului, ameninţarea unui nou Ev-Mediu, disperarea generaţiei noastre, li se adaugă neîntreruptele, inevitabilele convorbiri purtate cu Iliu. Astăzi, o după-masă întreagă, am despicat amândoi firele destinului nostru. Conştiinţa asta tragică a întârzierii noastre istorice, a semidoctismului nostru, a neputinţei, dacă nu de a comunica noi cu restul lumii, dar cel puţin de a comunica ceva din firea

noastră, cea adevărată, — mă îngrozește și mă apasă. Unde sunt, Dumnezeule, capetele, zările, drumurile României?

Ieri, cu Anestin; mă miram de inteligența omului ăstuia când vorbește, în contrast flagrant cu tot ce scrie și desenează. Și el nu e decât unul din veritabilii exponenți ai spiritului românesc. Unul care, ca și mine, a vrut să fie el însuși, egal și nefalsificat. Și ce-a rămas din el? Și ce s-o alege de mine — și de noi toți care ne spargem capul să realizăm ceva?

Iliu insista astăzi cu hotărâre asupra gravelor noastre lacune: nu știm, nu cunoaștem, nu avem posibilitatea materială de a ști și de a cunoaște toate acele lucruri pe care — cu zeci și sute de ani înaintea noastră — le-au descoperit oamenii Europei, exponenți ai unor culturi, ai unor forme de viață stabile, temeinice, organizate. Suntem sortiți mediocrității. Inutilei, vanei, disperatei mediocrități în care vegetează toată țara asta. Și căutăm, cu „lumina de lampă a particularului", să aflăm câteva certitudini în intuiții și biete mici „revelații" pe care, de mult, spiritul european le-a înscris între categoriile cucerite de el.

Câte cărți și câți ani îmi trebuie ca să asimilez, ca să iau măcar cunoștință, de toate aceste descoperiri? Și lucrul ăsta e cu atât mai dramatic pentru mine, cu cât știu cu absolută certitudine că singura cale cu putință — aceea a răgazului și a posibilității de existență studioasă — îmi este cu desăvârșire interzisă. Eu trebuie să-mi scriu, la jurnalul lui Gafencu, săracele mele descoperiri, ca să pot obține banii ce nu-mi ajung pentru chirie și mâncare. Trăiesc sub teroarea implacabilă a unui destin limitat, dar limitat la mai nimic, nu la ceva. Sunt ca un fugar pe un câmp sterp, urmărit de toate groazele, de toate disperările, de fantomele arzătoare ale unei lumi care mă blestemă fiindcă n-o cunosc și pe care n-o voi putea cunoaște niciodată, biet Cain al unei Românii de Sodomă. Cum să ajung să spun ceea ce vreau, când nici istoria, nici condițiile mele minime de viață nu mi-o îngăduie? În marginea vieții, ca-n marginea tuturor marilor probleme ale timpului nostru, eu voi fi ceea ce sunt și ceea ce n-aș fi vrut cu nici un preț să rămân: gazetarul. Poate fi o consolare că destinul nostru, al tuturora care avem o conștiință și ținem la ea, este aidoma? Dimpotrivă: mi se pare că lucrul ăsta nu face decât să sporească și să adâncească, asemeni unei prăpastii, unui vârtej, cenușia, oarba disperare în care mă zbat fără ieșire.

Nici nu mă mai miră deloc că unii și-au găsit refugiul în crimă, în Dumnezeu, în mistică, în vin, în femei, în desfrâu. Dacă la asta i-a dus conștiința care astăzi mă sfârtică și mă îmbucătățește, apoi nici nu aveau ceva mai bun de făcut, decât

să omoare, cu orice fel de arme, această conştiinţă. Să trăim fără nici o conştiinţă! Ce mai vis frumos! Dar nu voi putea să optez pentru acest soi de viaţă; şi iată-mă osândit ratării, morţii, fiindcă — vorba lui Arghezi — am vrut peste sută şi nu pot cât şase.

Poate, o să mă salvez în poezie. Poate, înecatule, să te salvezi de un fir de pai!

*

Bineînţeles că există şi acea „conştiinţă a limitelor". Dar ce sunt eu de vină dacă vremea noastră e totalitară, dacă ea ne cere tot sau nimic, dându-ne astfel iluzia că am depăşit toate limitele? Poate să fie asta numai particularitatea maladivă a firii mele. Sunt, pe-o astfel de vreme, ca un vierme: fiece boare mă destinde, fiece depresiune atmosferică mă face să mă zbat şi să mă chinui, cu nervii, cu carnea, cu toate fibrele fiinţei mele nenorocite, prizărite, cu toată bucata asta de piele şi oase şi nervi care sunt.

*

O mică, timidă bucurie poate să fie amiciţia ce-ncepe să se-nfiripe între mine şi Chiricuţă, un student angajat de curând în redacţia noastră. Fără nici o glumă, mă gândeam că sunt un spirit socratic. Îmi place şi mă salvează această tovărăşie a tinerilor. A băieţilor care mai au în ei niţică puritate, care n-au fost încă viciaţi de viaţa unei Românii ucigătoare.

Cu cei 21 de ani ai lui, Chiricuţă îmi pune toate problemele tinereţii şi-mi pretinde aceleaşi răspunsuri, aceleaşi eforturi scumpe, nepreţuite şi unice, dar schimbate în natura lor, pe care Nuci de acum şapte ani mi le-a pus. Să fii cu tinerii, iată o soluţie! Dar câţi tineri vor fi cu mine? Parcă îl văd pe Chiricuţă — ca şi pe Mănescu, ca şi pe câţi alţii? — plecând tocmai când va trebui să urcăm împreună piscul cel mai greu. Dar nu merită viaţa să fie trăită tocmai pentru asta?

20 aprilie

Seara, cu Iliu; un om adevărat. Băiatul ăsta are, din ardelean, tot ce e mai bun: dârzenia, stăpânirea de sine, perseverenţa metodică. Îmi place cum lucrează, cum trudeşte, cum îşi organizează talentul, conştiincios, prob cu el însuşi fără să fie avar, fiindcă e îndestul de dăruit. Cred că va fi unul din pictorii noştri de mâine cei mai mari.

*

Observasem cândva cum a crescut Traian, o dată cu mine, în redacţia „Timpului“. Trebuie să-l adaug pe Badea. Articolul lui de azi, despre Maiakovski, e o mică bucată de antologie. Ca şi însemnările lui Şelmaru de la repetiţia piesei lui Williams, *Se lasă noaptea*. Extraordinar spectacol! (Cronica lui Anestin mi-a lămurit o dată mai mult, şi definitiv, cabotinismul, superficialitatea acestui ratat.)

Mă atrage şi mă-ncântă micul ăla de Beligan. După *Omul care s-a jucat cu viaţa*, s-a apucat să-l traducă pe Lautréamont. O îndrăzneală de invidiat.

*

Azi l-am văzut pe Zôla. Mai roşcat la pleoape, la ten, mai chircit, mai bicisnic. O clipă, m-am gândit să-i spun răutatea pe care-o merită, pe care mi-a spus-o el acum câţiva ani: „Nu-ţi pute în România?“ dar mi-e silă şi de zâmbetul şi de vorba lui. Seamănă uimitor cu Mihail Dan, agentul de siguranţă. Aceeaşi structură laşă, meschină, mizeră. Pe lângă Iuster, cu care era, Zôla pare un păduche scârbos.

24 aprilie

De câteva zile, m-am revăzut cu Loti care rămâne singura femeie extraordinară din viaţa mea. Am încercat s-o conving la un compromis, care să ne-ngăduie o viaţă împreună, dar pare-se că ea se află astăzi pe poziţiile mele: ori tot, ori nimic. Singurul lucru care mă doare însă în treaba asta e că Loti n-a înţeles că despărţirea mea de ea mă costă cea mai bună parte din viaţa mea, dacă nu cumva mă va costa totul. Ea nu poate crede că dragostea mea merge până la renunţarea la ea. N-am ce să-i fac! Între viaţa de mizerie şi provizorat, pe care i-o pot oferi cu mine, şi cea sigură, tihnită, pe care i-o poate da un om cumsecade, prefer de o mie de ori a doua alternativă.

*

Dacă nu m-oi fi înşelând, cum am eu obiceiul aproape-ntotdeauna, vizita de ieri la Marcel Iancu mi-a dat prilejul să descopăr poetul din omul ăsta. Dacă nu mă-nşel, între poezie şi escrocherie nu e mare distanţa; mari sunt rezultatele. Dar mi s-a părut că e atât de tragic, atât de adânc pătruns de conştiinţa că arta lui e inutilă (auzi! arta lui Marcel Iancu să fie inutilă!), era atât de sfâşiat de marasmul epocii noastre, încât mi-e cu neputinţă să nu-l cred autentic.

M-au bucurat aprecierile lui elogioase despre Iliu, fiind-

că-mi confirmă şi intuiţiile mele. Într-adevăr, n-a fost uşor pentru mine, care n-am putut trăi într-o casă nici cu mama mea prea multă vreme, să mă hotărăsc să împart odaia cu cineva. Alegerea pe care-am făcut-o, propunându-i lui Iliu să locuiască împreună cu mine, se bizuia pe impresia mea despre seriozitatea lui, asemănătoare oarecum cu a mea. Pe urmă, am mai spus-o, Iliu are, din ardelean, părţile bune: dârzenie, conştiinciozitate, onestitate, nu fariseism şi sete de parvenire. De aceea, cred, n-o să ne certăm niciodată, raporturile dintre noi bizuindu-se pe date precise, nefalsificate, pe sinceritate, cu un cuvânt. Chiar acuma îmi spunea că l-au întrebat o seamă de cunoscuţi dacă nu ne-am certat încă; nu ne-am certat şi nici nu cred să ne certăm, fiindcă ne spunem făţiş toate lucrurile; şi eu rămân la credinţa că adevărurile, oricât de tari, cimentează mai bine o prietenie decât compromisurile, oricât ar fi ele de abile.

*

Sunt trei zile de când a plecat Dana, şi n-am primit nici un cuvânt de la ea. Lucrul mă sâcâie fiindcă-ncep să cred că nu mă iubeşte într-adevăr. Nu mi-e peste măsură dor de ea şi puţin mi-ar păsa de dragostea ei, dacă nu m-ar chinui neliniştea permanentă: să nu fiu capabil să mai plac unei fete? E o verificare pe care n-aş vrea s-o am chiar prin Dana.

*

Azi după-masă, cu Traian şi Argeş, la Şosea. Într-o grădină, una din acele grădini simple şi aerate, împodobite cu verdeaţa aproape transparentă a primăverii târzii, ca într-un tablou de Renoir. Convorbirea alunecă pe nesimţite, până ajungem la riposta pe care mi-o dă Argeş:

„Să mă ierţi, Miron, dar tu eşti în marginea vieţii!"

Că sunt în marginea vieţii o ştiu, ştiu şi inutilitatea şi luxul pe care oameni de structura mea, cu preocupările mele, şi-l pot permite trăind pur şi simplu. Poate tocmai de-aceea m-au durut atâta spusele lui Argeş, fiindcă aveam o confirmare de la un *om din afară*. Confirmarea tragicului existenţei mele, dar o confirmare dedusă dintr-un alt punct de vedere decât acela al artistului conştient de sacrificiul şi ne-rosturile lui în lumea aceasta.

Ca-ntotdeauna, Traian a intervenit cu abilitatea care-i e atât de proprie, cu detaşarea care-l face să privească — fără să se tulbure şi fără să se amărască — oamenii şi viaţa în mijlocul cărora trăieşte.

Încet-încet, ceasurile se apropiau de şapte, grădina s-a umplut de aviatori care-şi terminaseră orele de zbor. Era atâta degajare, atâta simplitate gravă, atâta firesc în gesturile lor, în priviri, în vorbă, încât o dată mai mult îmi dau seama ce meserie rară, tânără şi extraordinară, este aviaţia. O dată mai mult mă apasă părerea de rău, regretul de-a nu fi putut îmbrăţişa, din pricina bolii mele de nervi, meseria de pilot. Ca şi artistul, ca şi marinarul — şi mai mult decât ei la un loc — aviatorul este un om care-şi face meseria cu acea seninătate deplină, unică, a omului care ştie că-şi nutreşte şi îşi întemeiază munca lui pe însăşi viaţa lui. Spre deosebire de celelalte ocupaţii, în care oamenii folosesc meseria lor pentru a-şi hrăni viaţa lor din ea, aviatorul îşi hrăneşte din viaţa lui meseria. Dar se mai poate chema asta meserie? Cred că e mult mai mult artă, decât meserie.

E semnificativ că majoritatea tineretului nostru caută să intre astăzi în cadrele aviaţiei. Două explicaţii plauzibile: conştiinţa tineretului şi necesitatea lui de sacrificiu care, nerealizată într-o revoluţie socială, caută să se realizeze într-una tehnică; în al doilea rând, ca preocupare modernă a omului modern, aviaţia se dovedeşte cea mai *completă* meserie ce i se oferă, ea răspunzând deopotrivă şi nevoii lui de singurătate, şi celei de înnoire, şi celei de angajare, şi celei de libertate şi celei de comunicare cu lumea întreagă.

*

Aflu la gazetă că, la 9 mai, vom da Basarabia ruşilor, fără să ne batem. Concomitent, Italia va intra în Jugoslavia anexând Croaţia, lucru ce va antrena intrarea trupelor germane în Jugoslavia. Se explică acum şi întrevederea de luna trecută de la Brenner, dintre Hitler şi Mussolini, şi intrarea în guvern a lui Mihalache şi a legionarilor, ca şi arestarea, mai zilele trecute, a lui Stoiadinovici.

Pe de altă parte, Ghiţă Ionescu îmi confirma ieri, dintr-o sursă (zicea el) foarte demnă de crezare, asasinarea generalului Moruzov, şeful contraspionajului românesc.

Singurul element de incertitudine în toate zvonurile astea ar fi tocmai prea marea certitudine cu care sunt date: data fixă, coincidenţa evenimentelor de politică externă şi internă etc. Sau, cum spune Conan Doyle, prea este totul perfect pus la punct, ca să fie şi adevărat.

Tot azi, la Băneasa, am văzut sosind trimotorul Lufthansa, de la Berlin: o maşină admirabilă, cu un zbor şi un aterizaj desăvârşit, înţesată de pasageri nemţi, spioni cu toţii, fără-n-

doială. Ocupaţia germană se face astăzi în condiţii ceva mai pacifice decît în 1916!

*

Sper să pot duce la capăt o piesă de teatru a cărei schiţă o am destul de clar în minte. Titlu: *În marginea vieţii.* Personagii principale: Aviatorul, Marinarul şi Poetul. Întâlnirea de destin a acestor trei oameni. Din momentul când decolează, aviatorul e preocupat de un singur lucru: să ajungă cât mai precis la punctul de aterizaj. De aceea, când au de făcut zboruri anevoioase, piloţii primesc cu o clipă înaintea decolării, un avertisment: „Nu uita că mâine ai un zbor greu, pe linia cutare..." Cu iluzia, cu imaginea acestui zbor viitor, aviatorul îşi îndeplineşte misiunea de astăzi. E aici întreaga dialectică pe care conştiinţa lui o trăieşte pe deplin. E fata-morgana care-i călăuzeşte pe oameni în deşerturi, care l-a călăuzit pe Columb, care călăuzeşte şi poetul.

Mi-e aproape cu totul străină tehnica dramei, dar trăiesc atât de intens în gând lucrurile astea, încât sper să pot duce la capăt treaba pe care mi-o propun astă-seară. Dacă izbutesc, sunt sigur că o să fie un lucru bun.

Cele două elemente din piesa mea le-am aflat nu din Exupéry, ci din gura unui tânăr aviator, Ionescu, pe care l-am cunoscut astă-seară prin intermediul lui Ghidu.

Ceasuri plicticoase la „Café de la Paix", convorbiri sterile cu Trost, Perahim şi Şuli Gheorghiu. Din ce în ce mai mult îmi dau seama de neseriozitatea lui Trost, de suficienţa lui Perahim, de sterilitatea lui Şuli.

24 mai

Azi e mai bine de o lună de când s-a perfectat despărţirea lui Loti de mine. Cu toate întrevederile şi repetatele mele insistenţe, a refuzat să se întoarcă; mi-a spus chiar că are un iubit care-a şi lăsat-o însărcinată.

Dar nu aici e „revoluţia" din viaţa mea. Ci în faptul că — de pe urma acestor ultime întrevederi — am descoperit *o altă* Loti. Ea a crescut lângă mine, cu mine, şi poate că nu greşesc dacă spun: *prin* mine, şapte ani. Şapte ani, până s-a descoperit pe ea. Alta decât aceea pe care-o visasem, pe care-o crezusem, pe care-o iubisem şi căreia îi dădusem tot ce mica mea viaţă poate da.

A fost o experienţă dureroasă, dar răsplata mi-a venit prin *În marginea vieţii.* Această dramă din viaţa şi dragostea mea mi-a prilejuit astfel o vedere nouă asupra lumii. Nu prea ştiu cât de bună e piesa mea; avizul celor pricepuţi în

teatru îi găsește defectul de-a fi lipsită de acțiune. Nu mă interesează. Mi se pare că piesa asta e tot ce-am scris; și-mi este de ajuns.

*

Mai ciudată, mai ispititoare și cu totul nouă pentru mine este etapa care s-a deschis cu Margareta Sterian. Poziția mea în această dragoste (de mult râvnită și niciodată, până acum o săptămână, crezută cu putință), raporturile dintre Margareta și mine însemnează o totală răsturnare a normelor de viață și de dragoste.

Exact în măsura în care Loti îmi corespundea prin ceea ce era neînceput, neconstruit în ea, teren virgin — Margareta reprezintă polul opus; e femeia de 35 de ani, cu patina care-mi place atâta, cu experiența unei vieți tulburătoare și tulburate, fostă de două ori nevastă și niciodată amantă.

De unde eu *făceam* femeile, iată-mă acum *făcut* de Margareta! De unde eu impuneam, iată-mă ascultând cuminte tot ce mi se impune. E și asta una din dovezile naturii mele bizuite pe extreme.

Margareta mă pasionează și mă tulbură; mă înfrânge și mă susține; mă coboară și mă ridică. E deșteaptă, cultivată, cochetă, singură și singulară, obosită de viață, dar surprinsă și tentată de amorul meu pe cât de impetuos, pe atâta de neprevăzut.

*

Ar fi bine să notez și evoluția războiului din Vest. Mă limitez la concluzii: victoria germană e efectul proastei politici a domnilor Chamberlain, Daladier și Reynaud. În primul rând, efectul neîncheierii pactului anglo-francez cu Rusia. Poate că, într-adevăr, Spengler a văzut bine intrarea Europei într-un Ev Mediu.

11 iunie

Acum știu cine e iubitul lui Loti — și sunt deșirat fiindcă-l știu. E bietul Edi, de care ea râdea atâta când era cu mine și de care mi-a spus, mai zilele trecute, că nu se poate despărți ușor, dacă ar fi să se reîntoarcă la mine. Evident, trufia mea nu-mi dă voie să accept o Loti cu probleme ce-l privesc pe altul.

Mâine dimineață ne vom vedea la tribunal — a doua înfățișare de divorț.

Ce de mai lucruri am făcut în tot răstimpul! Între altele, am putut să mă mai văd cu Edi, să-i cer asigurări că se va

purta onest cu Loti, că o va lua de nevastă, că n-o va lăsa pe drumuri după ce vor fi consumat o biată aventură.

*

Asperitățile nu lipsesc; dorul de Loti, arsura adâncă și prezentă (mi s-a scris și pe față — sunt pătat de la ficat, am slăbit și slăbesc întruna) care se redeșteaptă de câte ori mi-aduc aminte că e-n brațele altuia, mă sfâșie și mă adună; rând pe rând, când una, când alta.

Nici Margareta nu e o iubită comodă. E dificilă, rea uneori, cochetă, străină câteodată. Dar compensează totul prin inteligența ei, prin gest, prin grație, prin felul cum face dragoste, printr-o mie de lucruri fără nume și fără contur.

Singurul lucru care m-ar putea îngrijora puțin, și care mă bântuie uneori, e teama să nu mă aflu cumva în postura unui pește. De aceea fac tot ce pot să scot cât mai mulți bani, de oriunde, să plătesc tot, să nu rămân dator bănește.

Duminică, Margareta m-a rugat s-o fricționez pe spate. Treaba asta m-a impresionat oribil. Mi se părea că-mi plătesc, printr-un masaj, o dragoste necuvenită. Apoi, mi-a vorbit de banii ei. Era limpede că vorbea cu mine cum ar fi vorbit cu bărbatul ei pe care-l consultă într-o treabă firească și comună. Dar nu mi-a plăcut. Mă tem că, de-o să țină mult obsesia asta, o să fiu în stare să mă despart și de ea. Ar fi o prostie — cum foarte bine mă ceartă Iliu. Dar dacă n-o să pot altfel?!

Și, pe urmă, unde mai pui gustul meu de singurătate? Piesa mea, la urma urmelor, nici nu e altceva. Cred că împotriva acestei trăsături a firii mele n-o să pot lupta cu succes. E drept că-mi place lupta asta, extenuantă, dar forțele mele — și așa destul de slabe — vor slăbi zi de zi, până la predarea mie însumi, fără condiții.

*

Franța e în foc și abandonată de toți. Ieri, i-au declarat război și italienii. Englezii, ca-ntotdeauna, au lăsat-o; Statele Unite, la fel. Rămâne Rusia, tare și mută.

Evident că nu Paul Reynaud o să facă pact cu bolșevicii; se verifică o dată mai mult (de mai era nevoie!) că interesele de clasă trec dincolo de cele ale patriei.

Germanii înaintează fulgerător și imparabil. Parisul a fost evacuat azi. E învelit în fumul bombelor germane.

Parisul pe care l-am văzut, acum unsprezece luni, la brațul lui Loti, cu ea în inimă, în gând, în răsuflare, — Parisul în care-am umblat strânși la braț, nopți întregi, pe bulevarde,

în metrouri, în Montmartre, în dragostea noastră atât de jalnic, atât de tragic și ireparabil ruinată...

20 iunie

Sunt din nou cu Loti. Și fericit. Bineînțeles, după ce, fiecare în parte, am omorât: ea, pe Edi — eu, pe Margareta. Ne-am întâlnit ca asasinii și ne iubim mai bine ca niciodată. „Ne" sau o iubesc?

Temă pentru o altă piesă: „Acești oameni au asasinat", sau: „Asasinii liberi".

Motiv: „Este interzis a se juca și a călca pe inimi", spune (sau scrie) careva din eroi, într-o grădină publică.

*

De azi pe mâine, guvern legionar. Poate că nici nu știu că-mi trăiesc ultimele zile.

*

O frază din Lenormand: „Un monde de souvenirs, voilà surtout ce que mes drames représentent; je ne m'enorgueillis pas de l'impossibilité où je me trouve d'inventer des évènements sans rapport avec les expériences de ma vie". Și, mai departe: „Du moins, cette faiblesse devrait-elle m'épargner l'accusation de nourrir mon théâtre de systèmes d'abstractions".

4 august

Iată o lună și jumătate de când am lăsat cu totul în paragină acest caiet. Și știu bine de ce mi-am îngăduit s-o fac. Mai întâi, fiindcă s-a reîntors Loti și credeam că va fi o reîntoarcere definitivă. Credeam, vorba vine; doream.

Dar mai e ceva: fiindcă nu-l scriu numai pentru mine. Știu, azi, cu precizie: jurnalul meu e o carte ca oricare alta, a cărei publicare o râvnesc și-o pregătesc. De aceea mi-am permis să amân atâta însemnările astea; le consider tot sub semnul viitorului, iar nu sub al clipei în care se nasc.

Și fiindcă, deocamdată, nu puteam să-l citesc oricui, ca pe-un articol sau ca pe-un capitol de carte, nu i l-am citit decât lui Loti. Care, cunoscându-mă dincolo de marginile îngăduite unui amor, m-a și părăsit.

Înțeleg însă azi mai bine ca oricând o seamă de lucruri: înțeleg (și învăț) că pe-o iubită trebuie s-o ai părtașă numai la certitudinile tale, dar niciodată la întrebările, îndoielile, nesiguranțele care te frământă. Fiindcă am tratat-o pe Loti

altfel decât ea iubită — pură și simplă — m-a părăsit. Cu atât mai rău pentru mine! Veșnica mea indiscreție m-a denunțat, m-a trădat.

*

Singur pe lume, ca-n Héctor Malot, ca un Rémy bătrân, ce-mi mai rămânea de făcut? Nimic, decât să mă cufund într-o muncă imbecilizantă și abrutizantă care-mi interzice să mai gândesc, dar care-mi pretinde un mare lucru: răspundere. De aceea, am acceptat să fiu corector-șef. De la 9 seara la 5 dimineața, eu nu mai sunt eu; îmi ies din mine. Sunt un funcționar corect, nici mai bun, nici mai rău decât altul. Și de tot ce n-am putut răspunde-n fața dragostei mele, a viitorului meu și a mea însumi, răspund în fața direcției gazetei. E o soluție, chiar dacă nu cea mai fericită. E o penitență, dar e și o ucenicie pentru mine însumi, cel de mai târziu, în orice caz profitabilă: educarea simțului răspunderii.

*

Evident, trebuie să mă pregătesc. Dacă azi n-am prilejul și posibilitatea, de la douăzeci de ani, să mă închid într-o mediocritate spornică, să fug de toți și de toate și să-mi văd doar de întrebările, de chinurile și tristețea singurătății mele, — mi-am realizat un alt fel de refugiu. M-am izolat într-o pensiune, una din acele pensiuni care-au constituit subiecte de cărți, de obicei proaste, nu din vina autorilor, dar fiindcă o pensiune descrisă-n cărți duce la nivelul de cancan, de mică bârfeală de țață, nu la o viziune asupra lumii; într-o pensiune trăiești o condiție asupra căreia n-ai ce reflecta, ca o despăduchere ce n-are nimic, dar absolut nimic dincolo de asta. Dacă o să am banii necesari, sper să rămân aici măcar un an-doi. Sunt într-o singurătate desăvârșită, într-un bârlog. N-o să mai schimb de la o lună la alta camera mobilată, n-o să mai colind birturile. Nici cu locatarii nu stau de vorbă, fiindcă nu le înțeleg nici ungureasca, nici englezeasca, nici nemțeasca. Voi munci la gazetă, voi citi și voi scrie, acasă. Am pus punct oricărei „aventuri"; de altfel, aventurile mele, atât de meschine, atât de confecționate, erau anume ca să-mi verific posibilitățile și să-mi demonstrez mie însumi că Loti și dragostea mea pentru ea nu erau o robire, niște cătușe pentru mine. Acum, după ce mi-am dovedit-o cu vârf și îndesat, micile escapade nu mai au nici un rost și nu-mi mai oferă nici o ispitire. Dacă am să pot rămâne mai multă vreme aici, sper să mă situez bine în acest *no man's*

land, în această schimnicie urbană, care e, cred, orice pensiune cosmopolită și poliglotă.

*

Azi după-masă, am revăzut, împreună cu Iliu, *Fin du Jour*. Îngrozitor și deprimant, filmul mi-a reconfirmat și mi-a precizat, cum nu se putea mai limpede, o seamă de lucruri. Mai întâi, poziția Franței. E atâta duh putred, atâta profundă decadență în filmul ăsta, izvorât din spiritul obosit al Franței de azi. Văzându-l, înțelegi cât se poate de bine că Franța trebuia să sfârșească așa cum a sfârșit-o, când îți dai seama că inteligența burgheză (care a dat și *Pépé,* și *Bestia umană,* și *Quai des Brumes,* și *Fin du Jour*) mergea spre acest final: se împlinea pe panta ei declinantă, pe care n-a încercat s-o schimbe nici cu comunismul, nici cu fascismul, tocmai pentru ca spiritul burghez al Franței să nu se trădeze pe sine, să nu se abată de la drumul lui.

Pe urmă, problema ratării. A ratării pe care-o simt și eu în mine, și pe care aș putea-o defini exact. Fiindcă a rata înseamnă a vrea mai mult, nu mai puțin decât poți, pe de o parte; iar pe de alta, a vrea mai târziu sau mai devreme ceea ce prevezi și poți înfăptui. Această înțelegere mi-ar îngădui, poate, să scap de ratare. Dar morbul unei ratări e înlăuntru, nu în condițiile exterioare.

În Franța de până ieri, de pildă, puteai rata numai din pricina ta, numai ca să nu te trădezi pe tine; dar posibilitățile de scăpare, de a evita ratarea, erau infinite. Or, tocmai asta mi se pare că e greu: să faci mâine ceea ce vrei și poți face azi; iar nu de-a-ndoaselea: să faci azi ceea ce vrei și poți numai mâine face. Or, eu, unul, nu pot nici să renunț la un lucru pe care l-am pierdut azi, nici să mă-mpac azi numai cu gândul la ceea ce e posibil să fac mâine. O tiranică sete de-a avea totul, sete de concret și imediat, mă face să nu cunosc nici resemnarea, nici răbdarea, care e cealaltă față a ei.

*

În România, spunea pe bună dreptate Iliu, totul e de dimensiuni mici. De aceea, nici ratarea (nici realizarea) nu-nseamnă aici mare lucru. „Ratarea — spunea el foarte bine — până și ea devine lucrativă, în România.“ Și, am completat eu, asta fiindcă suntem așezați în roza-vânturilor, vorba marelui ratat Nae Ionescu, unde orice calitate și orice defect pot fi convertite în misie națională sau internațională. Nimic nu e mare în România: nici diavolescul, nici îngerescul,

— nici bunul, nici răul. Sunt împăcat: pot fi un ratat oarecare. Rămâne numai să-mi precizez limitele pe care-ncep, cred, să mi le cunosc din ce în ce mai bine.

6 august

În tabloul XIII din *Rataţii* lui Lenormand găsesc definiţia admirabilă a ratării: „J'ai parfois l'impression que nous nous survivons... que nos véritables vies sont terminées depuis longtemps".

*

Cu toată singurătatea mea, sau poate de aceea, simt o puternică nevoie de a mă dărui. Comunismul, asta a însemnat pentru mine. Serviciul social, la fel. De aceea m-am şi dus ieri la Neamţu şi i-am vorbit deschis. A înţeles, mi se pare, întocmai, totul — şi ne-am înţeles amândoi. Dacă n-o fi şi asta încă una din greşelile mele, atunci pot crede că-n omul ăsta, şi-n mişcarea pe care el o serveşte, cu atâta ardoare, se află sâmburele unei organizări a României. Mi-a trebuit un steag sub care să lupt. Îl am, sau, mai curând, îmi place să sper că-l am.

Oricum, rostul României în istorie, poziţia şi condiţiile evoluţiei ei spornice mă preocupă din ce în ce mai mult. Aproape totul trebuie raportat la dimensiunile ţării şi la soarta ei viitoare. În perspectiva asta, fiece gest, fiece act individual îşi capătă măsura, proporţiile şi locul lui. ***Să devii răspunzător.*** Iată condiţia unei adevărate conştiinţe şi vieţi civice. Dar e cu putinţă lucrul ăsta aici, „aux portes de l'Orient..."?

*

Mă sâcâie niţel mizerabila atitudine a lui Mircea Grigorescu şi dependenţa bănească de el, la care m-a dus plecarea lui Gafencu şi a lui Hurtig de la conducerea ziarului. Bebé Roman a mai aruncat aseară peste focul ăsta mocnit: „Îşi bat joc de tine, plătindu-te cum te plătesc! Eşti un prost talentat!"

Evident, Grigorescu făcea feţe-feţe. Şi Grigorescu se numără printre tinerii „de viitor" ai acestei ţări.

Sighişoara, 10 august

Că am să fiu aici, şi de ce sunt, n-am ştiut până alaltăieri. E un concediu dorit, dar neaşteptat. Oricum, e bine.

CASA

Casa, în care s-a nimerit să locuiesc anul ăsta, mi se pare cea mai frumoasă din câte-am avut în Sighişoara; şi când spun asta ştiu că sunt ingrat, că odaia închiriată acum două veri la soţii Höhr nu era întru nimic nevrednică faţă de asta de-acuma; dar eu sunt aici oarecum ca-n casa mea; şi-mi place să schimb interiorul din timp în timp. Evident, cea mai nouă odaie este şi cea mai bună.

Adevărat e că puţine case atât de largi, de luminoase şi rânduite, am pomenit de când m-am tot aflat pe-aici. Dar Sighişoara de anul ăsta e mai frumoasă decât oricare alta, şi unde i-am fost oaspete pe negândite.

Dacă nu era intervenţia inopinată a unui guvern de ruşine care să mă caute cu încincita lanternă a unor agenţi de poliţie trimeşi în monom la redacţie să-mi afle domiciliul, dacă nu se nimerea Ion portarul, cerberul de boxă cel mai deştept, mai persuasiv şi energic al instituţiei, care i-a minţit pe toţi la un loc şi pe fiecare-n parte, dacă n-ar fi fost, în sfârşit, şi bruma de noroc al meu care m-a mânat la redacţie la un ceas nebănuit, dacă şi iar dacă de-astea multe şi mărunte, — şnapanii şi dălcăucii lăsaţi de un patron şmecher şi de un ministru imbecil, cu puteri de satrapi asupra gazetei, slugoii ajunşi peste noapte stăpâni nu s-ar fi gândit nici o clipă că oaselor mele le trebuie neapărat şi niţică osânză, chiar dacă nu atâta şi de-o atât de albă calitate ca aceea care-i căptuşeşte, cu imense perne de puf, înţeleptele buci ale prim-redactorului, numite de bietul Gică Vâlceanu, vulgar, şi târtiţă.

Aşadar, trăiască geniul Siguranţei Generale, al lui Ionică portarul şi cel cât o fi fiind al domnului general David Popescu, treime care mi-a impus un concediu ilimitat şi nemairâvnit pe anul ăsta!

La Sighişoara am mers cu intuiţia certă pe care ţi-o dau dragostea şi amintirile trainice. În cele mai grele ceasuri, aici am găsit adăpost şi linişte.

Linişte. Tocmai acuma, pătrunzând-o în toată adâncimea ei de apă limpezită şi rară, ceasul din turnul cel mare a bătut o dată, un sfert, demostrativ. Ca să nu uiţi, cumva, că aripa timpului se zbate, totuşi, în această eternitate.

Locuiesc, evident, în Cetate; mi se pare frumoasă întâlnirea asta, în refugiul pe care — după secoli — un gazetăraş român şi-l află în fosta reşedinţă a lui Vlad Dracul şi a grofilor saşi.

*

Casa în care s-a nimerit să locuiesc e de culoarea fisticului, niţel mai îngălbenit de soare, şi cu ghizdurile porţii şi ferestrelor de un roşu aproape carnal. Totul seamănă cu un fruct mare, a cărui groasă coajă s-a despicat în vreo două locuri, darnic.

Anul ăsta (poate încă de-acum un an), Cetatea prezintă mici modificări de administraţie municipală. Strada Şcoalei se cheamă acuma după numele unui poet localnic, Mihail Albert, iar o seamă din numele frumoase şi evocative ale ulicioarelor care tot în „Gasse" îşi spun, au fost împopoţonate cu nume proprii din geografia şi istoria războiului trecut. „Strada Oituz" şi „strada Mărăşeşti" în inima Cetăţii sună, tocmai acuma, când tratăm cu ungurii, la Severin, retrocedări teritoriale, şi când bietul Dobre (în sfârşit, ministru!) explică în ţigăneasca lui teologală necesitatea unei înfrăţiri, vezi Doamne, culturale, germano-române, dar mai mult germană decât română, — cel puţin nepotrivit. Aş spune ridicul dacă, în afară de-o stăpânire căzută pe ultima treaptă a decrepitudinii, n-ar fi vorba şi de un popor a cărui voinţă n-a mai fost consultată de trei ani încheiaţi. În definitiv, ce interesează? Dacă trăieşte încă, să-i fie de bine! Pulsul, i l-o lua Dumnezeu, când o vrea el.

Afară de numele străzilor, au fost schimbate şi numerele la case. Aşa, de pildă, casa lui Cocea, pe care-o ştiam stând sub numărul zece, prezintă acum, în acţiunile anumitor societăţi, o urcare de 70%, adică 17.

Noua guvernare, forte şi în uniformă, n-a vrut să treacă prin cele şase sute de ani ale Cetăţii fără să-şi lase nepieritoarea-i urmă. Dacă e vorba de uniforme, de insigne şi tinicheluţe, să recunosc, într-adevăr, că nicăiri acestea nu-şi aflau o potriveală mai fericită.

*

Pentru o confruntare Iorga—Arghezi: I) M-am întrebat mereu de ce s-or fi înfruntând atâta? Mă tem că nu poate adăposti cerul românesc doi vultani; doar noroiul e un adăpost generos cu viermii şi coropişniţele. II) Şi apoi: Iorga nu a vorbit şi nu vorbeşte de Ţara Românească altfel decât în elogii; critica lui, chiar şi înverşunată, este învăluită sub faldurile largi ale unei judecăţi de ordin general, taman în măsura în care Arghezi arde, biciuieşte, blesteamă şi înjură. Să vezi, numai, probă de stil! Scrie unul: „Un întreg poem, plin de mişcare etc." (pagina 46 din *Sfaturi pe întuneric*, volumul trei), iar altul munceşte şi el sintaxa, întoarce fraza şi răsuceşte vorbele; dar Iorga-profesorul *gândeşte* aşa, pe

când Arghezi *face*. Unul nu poate altfel, — altul poate cu socoteală și meșteșug. În această osebire de metodă, eu văd una mai străfundă: dintre un intuitiv al ideilor și un sprinter al cuvintelor? Și nu-i chiar ăsta spiritul românesc în îndoitele lui fețe, complementare?

19 august

A zecea zi de când sunt în Sighișoara. Cu toate eforturile, n-am putut trece de patru pagini și jumătate de manuscris, și ele incolore, inodore, insipide. Sunt într-un greu impas, singura scuză și nădejde mi-este într-o criză de creștere. Dacă nu e așa, ci mult mai rău, nu-mi rămâne alta de făcut decât să-mi închei toate socotelile de pân'acuma și să mă duc la tata. Am crezut toată viața mea, cu tărie și dârzenie, într-un viitor literar care tot întârzie. Astăzi, sunt vlăguit ca un bătrân; o decrepitudine de care mi-e rușine, o lipsă totală în a ține condeiul în mână, o imbecilizare rapidă, desăvârșită în numai o lună și jumătate. Veleităților mele de literator le pot pune punct. Am fost și sunt construit pe proporții mici. Mic la minte, mic la statură, mic la inspirație; doar inima mi-a fost întotdeauna largă, generoasă, absurd de darnică.

Mi se pare că de când am înregistrat eșecul cu „tovarășii", care m-au dat afară ca pe-un cățel, și inima mea s-a cam închircit. Dar împotriva ei, nimeni și nimic nu poate lupta; ea rămâne așa cum i-a fost dat să fie.

22 august

Ceasurile 11,30 seara. Asta înseamnează că, afară de o casă-două, Cetatea doarme de mult. E o noapte dulce, de mai. În odaie, un singur trandafir galben, din cei care-i plac atât de mult lui Loti, își împrăștie parfumul, obosit. Masa e plină de petalele celorlalți, risipite, agonice.

Am deschis geamurile, spre noaptea foarte neagră, foarte tăcută și aromită. O pisică cenușie, cu pașii de umbră, a săltat capul și s-a oprit din drum, uitându-se în odaie, ca o muiere dedată la curvie.

*

În urma accidentului meu de la ștrand, când am vrut să fac o săritură îndrăzneață și m-am pocnit de trambulină, am rămas cu spinarea înțepenită; nu știu dacă voi putea să plec poimâine. Dacă nu, o să-mi fie destul de greu să-mi anunț gazda că o părăsesc, mutându-mă la Cocea. Dar n-am ce

face. Banii mei sunt pe sfârşite şi cine ştie dacă o să mai văd curând alţii. Trebuie să mă pregătesc pentru campania grea a sărăciei lucii, care va-ncepe în toamna asta.

*

Cum era şi de aşteptat, Grigorescu nu mi-a răspuns nimic şi nici nu mi-a publicat articolul, în urma scrisorii mele.

*

Troţki a fost omorât de un agent al staliniştilor. Splendidă temă pentru un articol pe care poate că, până la urmă, am să-l scriu.

Troţki, întemeietorul şi conducătorul celei mai puternice şi eficiente armate revoluţionare, cade victimă unui atentat. Co-autorul Revoluţiei e ucis de fiii ei.

Dar impresionant e, între toate, destinul acestui mare erou, din care omenirea n-a cunoscut prea mulţi. Erou, în înţelesul poziţiei active a omului în istorie. Şi se pare că Troţki a putut ceva împotriva *acestei* istorii, de vreme ce nici burghezia, nici sovietismul nu l-au putut suporta. Oare eliminarea lui prin metoda teroristă nu atestă tocmai rolul istoric al lui Troţki? Cred că da.

*

În sfârşit, după luni de neputinţă de a însăila două pagini ca lumea, am izbutit să scriu astă-seară, şapte „pro Troţki".

„Fenomenul Troţki" (avea dreptate Ghiţă Ionescu când spunea că el va constitui drama tinereţii noastre), mi-a dat prilejul să-mi descopăr izvoare pe care mi le credeam de mult, şi pentru mult timp, secate. Adevărul e că eu nu sunt bun decât în luptă, şi groaznica lâncezeală în care m-au azvârlit ultimii ani a trezit în mine resturile bolnave moştenite, lenea, efeminarea. Mă simţeam, scriind articolul despre Troţki (care nu va apărea, desigur, niciodată), *eu*, întreg, bărbat. Mintea îmi funcţiona perfect, un progres al tehnicii scrisului, de pe urma anilor de gazetărie zilnică, îmi înlesnea formularea, iar o forţă virilă, de mult aţipită-n mine, îmi dădea ghes şi spor. Am scris repede, „sans reprendre haleine", ca-n vremurile bune ale „Cuvântului Liber". Aşadar, trăiască lupta şi Revoluţia mondială!

Dar asta tot decadenţă e; când mă gândesc la „constructivismul" socialist, mă ia groaza... Noi suntem generaţie de sacrificiu: să dărâmăm şi, pe urmă, ca Maurul, să ne retragem.

Oricum, m-am regăsit. Aici sunt eu, şi nu pot altfel!

12 septembrie

Câte s-au petrecut în douăzeci de zile! România, ciuntită de Ardeal și Cadrilater; Carol II abdicat; legionarii în repriză; mâine-poimâine, putch nemțesc. Toate, fiindcă n-am fost în stare să ne facem Revoluția noastră.

*

Asta nu însemnează că micile drame nu subzistă.

Loti mă părăsise de mult. E tot toamnă, tot în septembrie și tot în absența mea ca și — acum șapte ani — Florina.

Așadar, șaptele ăsta e semnul meu.

Când am revăzut-o pe Loti, rece, străină, aproape indispusă de întoarcerea mea de la Sighișoara, am înțeles și mai bine că temerile mele erau îndreptățite: ea-l aștepta pe Edi. Care a venit. Cu care am văzut-o la braț, tandră, amoroasă. Cum n-am căzut, atunci, în stradă?, cum nu m-am dizolvat pe loc, nu știu.

Și pe urmă, explicația — inutilă; bătaia, și mai inutilă. Totul, zadarnic. Totul sfârșit, mort, căzut, odată cu luminile oblice, infinit de lungi și triste ale toamnei acesteia.

27 septembrie

Mă deprind din ce în ce cu ideea plecării la tata. Am regizat totul cât se poate de bine. Anunțuri în dreapta și-n stânga iar azi după masă, la Renée, un patetic rămas bun, cu săruturi și melancolii.

Ce bine e așa! Mă gândesc la chipul cum o să le apar oamenilor ăștia peste un an, doi: depărtat, undeva, la via tatălui său, un fecior de fermier, la țară. Și ei vor rămânea mai departe-n București, în orașe, într-un oraș în orice caz, citadini bolnavi, zăcânzi, desueți până la urmă. Și Miron va fi departe... Undeva... Undeva, în Muscel, la vie. Absent? Nu — permanent.

Această plecare, cu cenușa toată strânsă-n urna trupului meu, cu amorul și singurătățile mele atât de grave, — mă-ncântă, mă seduce.

*

Vorbind astă-seară cu Victor Popescu, legionarul, — mai mult pentru mine decât pentru el, cu toate că dragul meu de-a păstra un contact cât mai strâns cu tinerii ar avea o îndreptățire — îmi lămuream și mai bine o seamă de lucruri. Și anume, raporturile dintre morală, idee și practica politică.

Eu n-am fost şi nu pot fi nicicând un om politic. Fiindcă asta pretinde o supleţă, o adaptabilitate la realităţile de fapt, care duce, necesar, la ceea ce Iorga numea „marea conrupere a ideilor". Or, fanaticii ideilor sunt doar personalităţile. O personalitate e ea însăşi şi nimic altceva, oricând, oriunde. Întotdeauna ea însăşi. Egală sieşi, refuzând organic orice deviere, orice abatere de la „linia" ei. Compromisul politic (atât de necesar) îi este prin chiar firea ei inaccesibil. De-aceea nu luptător politic şi care e-n acelaşi timp o personalitate, nu poate decât să rămână-n umbră sau să se salveze în moarte, împlinindu-şi astfel drumul până la capăt. Şi-mi vin în minte, când scriu asta, aşa de-a valma: şi Bălcescu, şi Stere, şi Nae Ionescu, şi Troţki şi Moţa. Toţi mari, toţi personalităţi. Dar toţi, capi de oaste; nici unul executant; sau, nici unul *bun* executant. Pot eu să mă-nşirui lângă ei? Desigur. O personalitate — mică sau mare, asta e o chestie de cantităţi — rămâne, oricum, o personalitate.

*

Şi ceva de la gazetă. Octavian Neamţu mi-e din ce în ce mai drag, mai apropiat inimii mele.

*

O destăinuire a lui Mircea Grigorescu, o destăinuire care, dacă e adevărată, e plină de învăţăminte: defeta gazetei e opera lui Hurtig care-o regizează din umbră cu ajutorul sculelor lui: Udrea, Corteanu, mai ştiu eu cine. Într-adevăr, argumentele lui Mircea par convingătoare; m-a izbit şi pe mine înlăturarea celor mai apropiaţi lui. Apoi, incertitudinile consiliului de administraţie. Apoi, certitudinile cu totul *făcute*, ale lui Udrea.

Oricum, e interesant de reţinut că, sub guvern legionar, gazeta lui Gafencu moare sau e ameninţată şi lovită de moarte nu de Horia Sima, ci de Hurtig. Oamenii care, ieşind din scenă, vor să piară toată lumea odată cu ei.

*

Aştept, pe ghimpi, răspunsul tatii. Oricum, la întâi al lunii Octombrie, plec.

3 octombrie

Acum două zile am primit o scrisoare de la tata; caldă, părintească, bună. Mi-a luminat un înţeles şi mi-a dat o încredere nouă în viaţă. Mă cheamă la el, ca să-mi dea sfaturi.

Mâine dimineață, plec la Ștefănești. Vorba tatii: „... și poate să fie bine..."

*

Zilele trecute, am fost la Aneta.

Era o după-masă caldă, caldă, aproape topită, când am întâlnit-o. Mi-a plăcut să stau gol, la ea; după ce-am făcut dragoste, îi priveam corpul: alb, de marmură, cu coapse mici, nefăcute pentru maternitate, cu pulpe lungi, fine. Îți făcea plăcere s-o privești, mișcându-se prin odaie, așa goală și suplă, ca un animal de rasă. Când a dat să se-mbrace am rugat-o să rămâie goală. Răspunsul ei mi-a amintit de filmul lui Lubitch, „Dac'ai avea un milion":

— Nu, nu vreau să stau goală! Stau destul „acolo"...

„Acolo", e casa unde „lucrează".

Și alta:

Eu: — De ce nu-ți dai ceasul la reparat?

Ea: — Nu prea am bani. Cum o să am bani de prisos, îmi iau o verighetă!

Eu (mirat): — Verighetă? Ce, te-ai logodit?

Ea (cu cel mai candid amestec de zâmbet și jenă copilărească): — Nu, — dar, știi, toate femeile poartă verighetă...

Iluzia asta, deșirantă, după un ideal pe care nu-l va realiza poate niciodată! Aproape o conjugare magică, a destinului.

*

Ieri a fost ziua mea. După ce Loti a venit la mine două zile-n șir, hotărâsem să-i telefonez ieri. Se împlineau, doară, șapte ani de când ne-am cunoscut.

Am căutat-o zadarnic, la telefon, de la 4 după-masă până la miezul nopții. A fost, se-nțelege, cu Edi. Fericită aniversare! așa spun americanii.

*

Când o căsnicie merge „ideal", asta înseamnă că unul din soți, cel puțin, e în deficit. Că nu cere, nu dă sau nu primește *tot* de la celălalt. E o resemnare, sub aparența armoniei.

*

Situația politică a României e din ce în ce mai disperată.

Secret, Ribentropp la Moscova. O nouă împărțire a lumii, după pactul cu Japonia? Poate.

Sigur e că, fără motivare, toți legionarii sunt chemați duminică în Capitală. S-au pus trenuri speciale, de zeci de va-

goane, la dispoziția cămășilor verzi. „Ajutorul legionar" activează intens. Asta miroase a putch și a evacuare „avant la lettre".

Mi se pare că, în locul generalului Antonescu, se pregătește masa și cadrul organizării hitlerist-legionare a ceea ce va mai rămânea din România.

11 (sau 12) octombrie

În sfârșit, iată-mă reîntors de trei zile de la tata, unde mi s-a spus ritos că nu pot rămâne. Sunt, hotărât, într-o „passă" proastă. Nu cea mai proastă, obiectiv vorbind. Dar îngrijorătoare, fiindcă e declinantă. Așadar, sunt osândit să trăiesc cum voi putea, să trăiesc cu orice preț, într-un București și într-o Românie sub ocupație germană. (Azi au sosit ultimele transporturi de trupe motorizate și de avioane „Stuckas" din Germania.)

Peste două luni, voi începe șomajul greu, propriu-zis, fără lețcaie, fără zări.

*

Azi am primit răspunsul Mariei-Angela. Dacă nu cu totul dezolant, dar, oricum, trist. Cel mai trist lucru din scrisoarea ei nu e tonul („Miron-ron-ron, ne tournes plus en rond..."), ci afirmația grea, că aș fi un cabotin. Când Loti-mi spunea lucrul ăsta (când mi-l spun chiar eu însumi), el capătă o nuanță de jemanfișism și de conștiință de sine. Dar când te pocnește cineva din afară, mai ales cineva care ți-e drag și pe care-ai vrea să-l știi că și el crede în tine, atunci e trist.

Te pomenești că acest cabotinaj al meu nu mai e un lucru pe care să-l pot stăpâni, ci care mă stăpânește. Argumentele nu-mi lipsesc: gustul meu de retorism, declamator aproape, poza involuntară, felul de a vorbi „hoch und steif", tendința spre generalizare (adică tot spre discursuri) toate astea — și câte altele? — mă pot face să cred că nu sunt în stare să-mi ies din piele. Și pe urmă, indiscreția mea, aproape indecentă. Acest fel de „cracher son coeur sur le pavé", oricând, oricum, oricât... Mi se pare că toate astea mi se trag din două condiții de viață: gazetăria și atitudinea adoptată, mai lunile trecute, de a trăi oricum. Mi-am suspendat orice frână, orice pedală interioară. Și iată-mă cabotin. Dar, mă rog, „cabotin" ăsta, ce vrea să zică? Cabotin în scris? Îmi pot reciti orice articol; e în ele atâta constrângere interioară, atâta grijă de a nu deborda, încât despre scrisul meu pot fi liniștit. Dar în viață? La urma urmelor pentru mine, scrisul și viața fac una.

Sunt eu cabotin în viață? Cum, adică? Afectez, mă prefac? Doamne ferește! Și chiar când o fac, e un lucru foarte bine știut de mine. Nu sunt eu sincer? Dimpotrivă. Prea sincer. Poate că ăsta e „cabotinul“ care e criticat în mine, acest exces de sinceritate. Fiindcă tot el, excesul de sinceritate, m-a făcut să-i spun Mangelikăi totul. Și uite unde-am ajuns!

Totuși, i-am răspuns azi. La fel de sincer. La fel de descoperit. La fel de „cabotin“.

*

Mai interesant, vreau să spun: mai direct, m-au durut Ciocâlteu și Șelmaru, astăzi. Am primit scrisoarea Mariei-Angela, la Ciocâlteu. Am citit-o în trei. Cu întreruperi, râsete, glume mai mult sau mai puțin grase.

Și mă apăsa lipsa lor de decență. Cu deosebire, a lui Ciocâlteu cu care, de azi înainte, știu bine că nu voi putea fi prea prieten.

Dar cu Traian? Mi-e teamă. Mi-e teamă că el, cu bunul lui simț, a sesizat lucrul ăsta. Astă-seară, trebuia să ne vedem, să-mi telefoneze. N-a făcut-o. Cred că a încercat aceeași jenă ca și mine. Oricum, o răceală între mine și Traian m-ar întrista. Ar fi încă un prieten pierdut.

*

Rămânea Nana și Badea, la care locuiesc de peste o săptămână și care mi se par din ce în ce mai apropiați, mai buni, mai autentici. Dă, Doamne, să nu mă-nșel și cu ei!

*

Ieri, a venit la mine Loti. Să-mi spună că nu poate trăi fără mine. Era mai frumoasă ca oricând.

Și totuși, în convorbirea noastră de peste cinci ceasuri, n-a vrut să-mi spună nici o vorbă despre Edi. A plâns, m-a rugat să ne refacem viața. Ce vorbe frumoase! „Să ne refacem viața!“ Dar se poate reface o viață ciobită?

13—14 octombrie

O duminică încruntată, sumbră, o duminică neagră. Cu vânturi piezișe, cu stări depresive, cu acea schimbare atmosferică sub apăsarea căreia toată ființa mea reacționează ca un animal, ca-n tropisme, ca un vierme când mă închid în mine și vegetez. Nu e „cafard“, e închistare; mă zgârcesc, mă pierd în mine fără rost și fără putință de a-mi scăpa. Simt acum, mai mult ca oricând, ceea ce metafizicienii și misticii numesc „tirania materiei“. E îngrozitoare, într-adevăr, această tiranie.

Şi e aşa fiindcă se face simţită prezenţa asta, prezenţa biologiei peste tot şi toate.

Singură lumină: o după-masă în camera lui Traian, care mi-a devenit din ce în ce mai intimă, mai familiară. Mobila veche, îmbrăcată-n satin roşu închis, roasă, aglomerată, dar fără să-mi dea vreodată senzaţia aceea de prăbuşire, de sufocare. O cameră cu miros vechi, din care doar gutuile şi merele toamnei lipsesc pentru a-i da ceea ce se cheamă atmosfera „de-acasă“. Stau tolănit, întins pe canapeaua lui Şelmaru care-mi citeşte — îmi reciteşte — scrisorile foarte frumoase ale acelei femei care se numeşte Colette şi care trebuie să fi fost cea mai mare dragoste a lui. Mă simt co-interesat la dezgropăciunea unui trecut, mă simt solidar la această căutare prin cenuşa unor ani duşi de mult şi complet străini mie. Ce mai generaţie! N-avem nici treizeci de ani şi ne şi hrănim din amintirile noastre, puţine, din suveniruri scumpe şi care nu mai pot învia niciodată, niciodată, viaţa care le-a făcut.

Şi Şelmaru citeşte, şi ochii mei caută pe hartă satul Moţăţei de unde i se trimeteau scrisorile astea, a căror hârtie îngălbenită are ceva de piele, organic. Revăd începuturile mele aici, într-un Bucureşti cu toamnă dulce, cu dragoste fragedă, cu îndrăzneli, cu nădejdi şi certitudini. Ce sigur eram acum şapte ani! Ce sigur de tot ce-aveam să fac, de tot ce nu ştiam că va urma. Loti nici nu exista pe-atunci.

Îmi dau seama că tot acest joc de-a refugiul în pergamente şi fotografii e decadent, indecent de decadent. Vai mie! Dar îmi place atâta! Iată istoria timpului nostru! Iată cum ne face ea, fără voia noastră, cum ne împinge, ne sileşte să fim retrograzi! Să eşuăm sau, în cel mai bun caz, să ne retranşăm în legende şi amintiri. Ce Dumnezeu! mintea noastră, dorul nostru de viaţă nu poate ridica povârnişuri noi, de urcat, nu poate deschide alte zări, nici măcar visării acesteia atât de lâncede şi de frumoase?

Mi-e ruşine, Traian, — mi-e ruşine de tine, de mine, de noi toţi care stăm cu capul înclinat, cu o frunte încinsă-n aureola noastră de umbră, pe un umăr care ar trebui să fie tare, să poarte raniţă şi puşcă!

O, după-masă de duminică întunecată, neagră, nu te voi uita niciodată, duminică de cucuvea, de abandonări, de abulie! . . .

*

Am plecat cu Traian spre centru. De mult nu mai gândeam la nimic, el vorbea ceva, fără să-l aud, fără să-l ascult. Bucureştiul, cartierul Pache, atât de cunoscut, mi se părea

străin: altă limbă se vorbea pe străzi, altă lume, alte clădiri. De fapt, altă lumină. Şi eu mergeam mecanic, răspundeam „da" sau „nu" la spusele lui Traian, şi nu vorbeam nimic. Niciodată parcă n-am avut mai multă nevoie de *tăcerea mea*, ca-n duminica asta.

*

L-am condus pe Traian la autobuz. În staţie, o femeie. Una din acele femei care-mi plac mult de tot, între 30 şi 35 de ani, cu coapse moi, arcuite dulce, cu pulpe puternice, cu ochii trişti, cerniţi. Credeam că aşteaptă autobuzul; văzându-mă cum o privesc, s-a depărtat de staţie şi a pornit-o încet, în aceeaşi direcţie cu mine. Era o femeie frumoasă, fără să fie frumoasă, pe care o puteam dori mult şi pentru care, în clipa aceea, aş fi făcut orice. Orice, dar nu s-o acostez. Mă îngrozeşte numai gândul de-a mă apropia de o femeie şi să-i îndrug formulele obişnuite: „Singurică?", „Îmi daţi voie, domnişoară . . ."

Aşa că am mers un ceas încheiat, amândoi. Ea, oprindu-se, zăbovind la vitrine, la răscruci, privind cu timiditate; eu, la fel de timid, de zăbavnic. Vedeam bine că nu aşteptă decât un cuvânt. Dar cum l-aş fi putut spune? Toată pânza de păianjen care se ţesuse între noi, plină de un uşor mister, de abureală gingaşă, de ipoteze oricât de absurde, s-ar fi stricat la prima vorbă. Şi femeia aceea, era limpede, doar vorba asta o aştepta.

Pe bulevardul Elizabeta, la ceasul acela, de şapte seara, duminică, în lumea multă, înghesuită ca-n tramvaiele de prânz, intimitatea mută dintre noi se lega şi mai caldă, mai directă, mai discretă. M-am ferit tot timpul s-o ating măcar cu umărul. Să nu stric nimic. A mers până în Brezoianu, îndărăt, apoi iar. Într-un gang de cinematograf, la „Trianon", a acostat-o, repede şi direct, un domn imens, cu pălărie urâtă (am observat: bărbaţii, ca şi femeile, când sunt invidioşi sau geloşi, remarcă ridicolul pălăriei rivalului lor!), cu mănuşile neîmbrăcate, purtate ostentativ, cu eleganţa mahalagiului. La început, femeia în negru a tăcut. Dar tipul nu s-a sfiit, a insistat şi până la urmă, cu toate că eu nu încetasem s-o urmăresc, sau tocmai de aceea, a cedat. S-au urcat în tramvaiul 14; eu — ca-n „noaptea furtunoasă" — după ei! Peste două staţii s-au dat jos şi nu i-am mai văzut.

Totuşi, nu era o curvă. Se vedea bine lucrul ăsta.

Toată această „aventură" m-a deprimat şi mai mult. Şi m-am gândit că aşa îmi fac eu toată viaţa: din renunţări, din gustul lor amar şi dulce, din visuri niciodată duse până la capăt. Nu e asta chiar condiţia unei ratări?

La „Mercur", l-am revăzut pe Cornel Mănescu. Optimist și stalinist până-n dinți. Nici cu el, nimic de comunicat. El e al timpului său. Stalinist, gardist, — oricum, al acestui ev negru.

15 octombrie

Azi am fost la Gina la masă; cu Ghiță și Traian, cărora li s-a adăugat M-me Dudi, atmosfera era cât se poate de antrenantă. Glume, istorii, hohote. Degeaba! Eu sunt tot singur. Și toată această goană după prieteni, după amiciții vechi și noi, nu e decât încercarea mea zadarnică de a-mi îndreptăți viața, de a-i găsi un temei, un sprijin. Un sprijin, vreau să spun: un pretext.

Inutil, inutile toate. Mă simt singur, singur, singur. Comunic cu oamenii printr-un cristal care ne desparte. Știu că singurul vinovat — dacă poate fi vorba de-a stabili culpe — sunt numai eu. De la prima mea fugă de-acasă, de lângă mama, acum 22 de ani, până azi, la despărțirea de toți și de toate, n-am făcut decât să-mi caut și să-mi urmez un destin de însingurare. Mi s-a spus de sute de ori că voi ajunge aci: nu viața și nici oamenii nu mă refuză; dar eu mă refuz lor.

*

Astă-seară, pe când veneam la Badea, unde locuiesc încă, am avut cât se poate de limpede, de senin, intuiția morții. Mi-a apărut nu ca o soluție necesară; ca un fapt îndeplinit. Eram, realmente, mort. Nu se poate să fie altfel când mori: același calm fără margini, aceeași siguratate a materiei, aceeași egală inerție a spiritului. Îmi părea (și-mi pare și acuma, când scriu) rău de tot că n-am un revolver. Am imaginat totul: ce simplu! În starea asta, *numai* în starea asta de spirit, o sinucidere poate fi îndreptățită. Nu febril, nu exasperat trebuie să fie gestul prin care-ți dai moartea. Ci lămurit, geometric aș spune, lucid. Așa cum deschizi o ușă ca să intri într-o altă încăpere. Am mers până aici: aici, e o poartă: o deschizi și intri. În totala singurătate. În singurătatea în care mă aflu eu, acum. În conștiința plină, robustă, a acestei singurătăți. Să fii un ratat, asta-nseamnă: „j'ai parfois l'impression que nous nous survivons". Să nu-mi supraviețuiesc.

*

Că *Orașul nostru* a lui Thorton Wilder a ajuns la a optsprezecea reprezentație, îmi dă nădejdile cele mai îndreptățite în succesul (cel acordat de Jouvet: succes de public) piesei mele. În cele două luni cât mai am de lucru termi-

na-o voi. I-o las lui Traian, împreună cu jurnalul ăsta, şi, pe urmă, gata!

Căutam în minte pe cineva căruia să-i las drepturile de autor: nimeni, nimeni. Ba da, — în sfârşit! După ce-am trecut în revistă pe: Loti, Partidul Comunist, un tânăr aviator, — am găsit: Aneta. Sunt sigur că piesa mea va avea succes. Şi cui i-ar folosi mai bine banii ce i-aş putea câştiga cu ea, decât Anetei? Biata fată o să fie fericită să poată ieşi din Crucea de Piatră.

...Şi unde mai pui: cine-ar şti să mulţumească şi să se roage mai adevărat pentru sufletul meu, decât o curvă?

*

Şi, pe deasupra, ca să mă convingă mai bine, lectura acestei teribile cărţi a lui Gian Dàuli: *Roata*. Citez: „Trebuie să te obişnuieşti să-ţi pierzi părinţii, amicii, oamenii pe care i-ai iubit un pic, cum îţi pierzi dinţii unul după altul. Dinţii pe care-i pierzi în prima copilărie, asta nu-i dureros: ies singuri şi când unul cade, altul îi ia locul; dar cei pe care-i pierzi mai târziu au rădăcini profunde în fiinţa noastră şi, chiar dacă-s stricaţi, dacă te dor şi miros urât, tot regreţi că-ţi cad, că-n locul lor rămân găuri".

În întregime, pentru mine.

16 octombrie, ora 3 dimineaţa

Pentru o cronică viitoare despre România; am primit la redacţie, spre publicare, următoarea comunicare:

„Zilele acestea, Asociaţia Surdo-muţilor din România a ţinut şedinţă plenară în care s-a hotărât excluderea membrilor evrei".

...Şi Ghiţă Roll, care era de faţă, adăugă:

— Evident, au strigat şi ei: „Jos jidanii!"

Şi alta:

„Azi după-masă, Academia Română a ţinut şedinţă solemnă în care s-a prezentat de către d. Al. Lapedatu, dicţionarul româno-japonez".

Că de-aia suntem pe Axă.

*

Aseară, n-am vrut să scriu despre Badea. Dar între timp, s-a întâmplat ceva. Un amănunt plin de viaţă, de sănătate, care m-a făcut gelos, invidios pentru dorul lor de-a trăi, de-a se bucura din plin de această existenţă.

Nana plângea.

Badea, bosumflat, citea ceva.

— Ce faci Badea? (eu).

— Bine. (Scurt şi îndesat, — el.)

Din camera de-alături, am auzit apoi, după ce Badea a stins lumina, certuri. Nana s-a sculat, s-a dus, ca o pisicuţă, după sobă.

Pe urmă, o polemică; motivele obişnuite:

— Să-ţi fie ruşine! Umbli pînă la 12 noaptea, şi eu...

— Te rog să mă laşi în pace!

— Te las, te las! Să vedem cum o să-ţi fie fără mine. Că o să fie vai de tine!

— Te rog, termină! Şi vino-n pat, — ce stai după sobă, ca o caraghioasă?

— Mă faci şi caraghioasă? Lasă, că eu nu vreau să-ţi spun ce eşti!

— Eleganto!

— Să ştii că sunt elegantă! Da' ce? — ca tine...

(Şi aşa mai departe).

Totul s-a terminat prin câteva palme, pe care Badea ştie să le dea bine, pe-nfundatelea, — şi plânsul Nanei, din care şi acum se mai aud scâncete.

Toată istoria asta, care mi-e atât de familiară, m-a întors cu ani în urmă. La conflictele mele cu Loti. Aidoma. Reproşuri. Certuri. Şi bătaia, inevitabilă.

Şi împăcarea, — admirabilă.

Cât îi invidiez!

Ei au o viaţă a lor, aci, pe pământ; cu supărări mărunte, cu certuri, cu bătăi, cu împăcări. O puteam avea şi eu. Am avut-o chiar. Dar n-am ştiut s-o preţuiesc. M-am pripit, — cum fac în toate.

Şi acum, stau pe capul lui Badea, aştept din cer, din toamnă, din pământ, o femeie cu care să fac dragoste, să trăiesc, să mă cert, să mă bat şi să mă-mpac.

Dar mai aştept, într-adevăr, ceva, — pe cineva?

Veşnica mea sală de aşteptare. Şi trenurile pleacă şi vin, se ciocnesc uneori, se leagă din nou şi-şi continuă drumul.

Iar eu aştept. Dar mai aştept? N-am terminat totul? Nu ştiu perfect că nu mai am nici un tren, nici un ban de bilet, nici o staţie unde trebuie să cobor?

Să merg, atunci, pe jos. Până când o să trec în marea călătorie.

23 octombrie

Meseria mea cea nouă, de corespondent, de „vânător de ştiri", mă ispiteşte şi-mi prilejuieşte nişte adevărate bucurii. Fiecare noutate, fiecare ştire ce nu va apărea în presă, şi pe

care caut s-o transmit cât mai curând cu putinţă, capătă pentru mine o valoare şi o însemnătate aproape pasională. Iată, aşadar, ce va să zică a fi un *reporter*. Ştirea pentru ştire, în ea însăşi. Îmi dau seama destul de bine că toată treaba asta nu întrece limitele unui sport care-ţi poate da numai iluzia că tu eşti depozitarul autorizat al secretelor lumii. Dar tocmai acest lucru dă toată savoarea şi stimulentul noii mele ocupaţii.

Şi, pe urmă, se câştigă atât de uşor banii, cu asta! Până azi, ca să obţin nişte biete cinci mii de lei pe lună, trebuia să-nşir zilnic, vrute şi nevrute, câte două-trei coloane de semnătură. Pe când aci, în corespondenţa asta de ştiri, am şi voluptatea anonimatului, şi facilitatea de-a câştiga bani de pe urma lucrurilor pe care le aflu şi *care nu-mi aparţin*. Pe când un articol, rupt din mine, mi se plătea cu 200 de lei, o ştire, care nu e a mea decât în măsura-n care mi-a intrat pe-o ureche şi-mi iese pe alta, mi se plăteşte înzecit.

De unde se vede că oamenii pun mai mult preţ pe ceea ce e exterior, trecător şi netrăit; pe faţadă. (Sau, poate, asta e *istoria*, obiectivă, rece, aceea a faptelor unei colectivităţi, iar nu a chinurilor, a neliniştilor şi netihnei unui biet suflet omenesc.)

*

Şi, fiindcă ajunsei la piesa mea; m-am mutat într-o odaie care-mi place mult: curată, izolată, săracă şi, mai ales, albă. Semne particulare: mi-e categoric interzis să primesc în ea vizita vreunei femei. Ispititor! Poate chiar de-aia am luat-o. Evident, Loti, căreia i-am telefonat azi, găseşte că e ridicol să iau o asemenea cameră, unde mi se impun („... la vârsta ta, se poate?! ...“) asemenea restricţii. Şi tot evident, nu i-am spus că tocmai asta îmi place: să fiu silit la singurătate.

Constrângere la care se adaugă cealaltă, a municipalităţii: să fiu acasă până la 12 noaptea, cel mai târziu. Ştiu bine, nu mă-ndoiesc nici o clipă, că în odaia asta îmi voi termina până-n ianuarie, cel puţin două din piesele pe care le proiectez. De altfel, gândul şi gustul de lucru la ele constituie, în fond, singura şi (deocamdată?) ultima mea raţiune de existenţă.

*

Convorbirea cu Loti m-a enervat niţel. Pentru reproşul — şi inutil şi stupid — că articolul meu despre „Tinereţea României“ ar fi nici mai mult, nici mai puţin legionar. Aşa a înţeles ea, aşa „i s-a spus de o mulţime de lume“, o mulţime de lume din care face parte Edi şi toată droaia de libidinoşi agitaţi care, când întâlnesc undeva cuvântul „naţional“, „Ro-

mânia“ şi „ţară“, sunt cuprinşi de panica pe care le-a stârnit-o legionarismul. Dar latre toţi cât-or vrea.

26—27 octombrie

Ceea ce contribuie la însingurarea mea, sau ceea ce se adaugă, din afară, singurătăţii mele lăuntrice este şi regimul legionar. Atmosfera de pândă, de pismă şi trufie timorată pe care-o împrăştie legionarii, mă sufocă.

Niciodată n-am avut mai dureros de limpede conştiinţa acestui cimitir, la propriu şi la figurat, care e România legionară. Un cimitir în care toată lumea (dacă un regim la putere înseamnează „toată lumea“!) s-a apucat să dezgroape morţii. Ţară de dezgropăciuni, ţară de cadavre şi guvernare a cadavrelor. Iar, dindărătul lor, oştile hitleriste şi afacerile Gesellschaft-urilor.

Cât despre mişcarea legionară, ea poate fi definită, fără greş, ca o stăpânire a stăpâniţilor de complexe de inferioritate. Toţi, dar toţi legionarii, asta sunt: robii complexelor de inferioritate, acum întoarse, *à rebours*. Cei sănătoşi dintre ei, cei întregi, aştia trebuia să fie comunişti. În fond, toată cucerirea Europei de către armata unei Germanii, care n-a purtat propriu-zis războaie, nu e altceva decât folosirea marelui sentiment al solidarităţii umane, peste frontiere, naţii şi limbi felurite, întru îngroşarea capitalurilor magnaţilor fascişti. E o invertire, o deviere a sentimentului dominant din veacul nostru şi o înjugare a lui la ţeluri şi opere ce-i sunt complet străine.

Şi tocmai fiindcă totul s-a putut înfăptui prin forţa *acestui* sentiment, sunt sigur şi „cred ca-n lumina soarelui“, cum scrie pe statuia lui Take Ionescu, în victoria finală a Revoluţiei. Care tot din Germania va purcede.

12 noiembrie

În fond, nu mai vreau nimic. Nimic. Nimic. Aş scrie cuvântul ăsta, aşa, la nesfârşit, nesfârşit cum e el în inima şi-n gândul meu.

Oare o mumie de 29 de ani poate să mai facă un lucru demn de viaţă? Vasele comunicante rupte, îmi spuneam eu; dar astea sunt rădăcinile mele cu viaţa însăşi, care-mi lipsesc. Pe ele le-am rupt fără voia şi fără ştirea mea.

Am cunoscut azi, la „Athénée“, un gazetar japonez; părea de douăzeci de ani şi avea treizecişicinci. Câtă forţă, câtă sete de viaţă, de mişcare, în omuleţul ăsta cu nişte palme de ţânc! Rasă tânără, sau un om tânăr, pur şi simplu? N-avea între-

bări mari; n-avea probleme; şi-mi dădeam bine seama că nici n-avea de unde, nici cu ce să şi le pună. Era un omuleţ în mişcare, atât. Probabil că nici nu vroia mai mult; nici n-avea nevoie.

Câtă diferenţă între el şi mine!

*

M-am văzut azi cu Andrei. O convorbire cu omul ăsta îmi face întotdeaun bine, măcar că vorbesc eu mai mult decât el. Dar simplul gând că vorbesc cu un om care reprezintă o atitudine şi o conştiinţă politică anumită, în care cred până la moarte, îmi dă o tărie şi o ascuţime nouă. Trebuie să adaug că azi am avut cea mai deşirantă zi de când mă ştiu. Dacă o să mai ţină mult aşa, n-am ce face: sinuciderea mi-ar rămâne singura cale.

14 noiembrie

Scrisoarea pe care vream s-o trimit Mariei-Angela, iat-o aici, pe masă: până la urmă, ambiţia, mândria, resemnarea, judecata au avut cuvânt hotărâtor. Dacă e să nu mai comunicăm, fie!

18 noiembrie

Mă întreb şi mă uimesc, cum de poate suporta nefericitul şi firavul meu trup încercările prin care trec? Dacă n-ar fi această anestezie lentă şi organizată de ani de zile, cu scopominal, cred că până acum aş fi fost cu totul nebun. (Ca şi cum, aşa, n-aş fi!)

La ultima întrevedere cu Loti, la divorţ, când mi-a spus, simplu şi senin, că trebuie să înţeleg că, azi, ea îl iubeşte pe Edi la fel de adânc şi de total cum m-a iubit pe mine.

*

Ceasuri rele.

Alaltăieri seară, Fanache şi cu Traian îmi dau întâlnire la „Helveţia". E un local care-mi repugnă, prin interior, prin atmosferă, prin tot. I-am rugat, la telefon, să vină într-altă parte; degeaba: au rămas fixaţi la „Helveţia". Unde, evident (se putea altfel?), am dat de Loti, cu Edi şi cu Hovsepianu.

Reeditată, întreaga istorie de la bodega „Mircea". Cum m-am ţinut, nu ştiu.

Ştiu numai că, la plecarea lor precipitată şi stingherită, am văzut, printre uşile de sticlă, blana lui Loti pe care i-o cumpărasem anul trecut, pe vremea asta, la Cluj.

Tot ce e putere de memorie, de evocare şi sugestie în mine, s-a concentrat în dungile cenuşii ale blănii ăştia, de oaie. M-am temut, întâi, să nu fie cumva detestabilul instinct de proprietate. Mi-am dat, apoi, seama că era cu totul altceva, mult mai frumos şi mai adevărat. Era, în câlţii oii lui Loti, toată amintirea vieţii noastre comune, a năzuinţei mele de a fi un om şi de a-i oferi, din toate puterile mele sărace, o viaţă omenească. Erau entuziasmul, dragul, bucuria şi nădejdile noastre, atât pe deplin împărţite, atât de sfâşietor fărâmiţate. Era totul. Tot ce-a fost, tot ce-am crezut că va fi între noi, întotdeauna. Era Loti, scumpul meu copil! — era biruinţa dragostei noastre, a noastră care-am pornit-o braţ la braţ, încrezători şi tineri, iubindu-ne, sfidând o lume, legându-ne să fim una, era *această* biruinţă asupra tuturor greutăţilor îndurate oricum şi oricât, ani şi ani de-a rândul.

Acum, în această biată blană de oaie, cu acel tezaur al anilor cei mai scumpi din viaţa mea, iubita mea iese în lume, fericită şi zâmbitoare, la braţ cu Edi pe care spune că-l iubeşte, şi cu Hovsepianu, cu care se spune că trăieşte.

*

Mă felicitam mai zilele trecute că am reînceput să scriu poezii, să-mi văd de actul III al piesei mele, că sunt senin şi împăcat.

Aşa era. Dar, submergent, presimţeam o catastrofă. Prea era totul senin, perfect, — ca să dureze. Asta e, prea era perfect.

Şi, de-aici încolo, începe catastrofa. N-a ţinut mult, e drept, dar a dărâmat mult şi intens. A fost adevăratul cutremur pe care l-am trăit alaltăieri seară, la „Helveţia".

Pe urmă, deboşa. Beţia, curvele, beţia din nou. Aseară, totul a atins apogeul.

Am băut cu Badea, la „Carul cu Bere". Mult şi pe răpunere.

Am sfârşit-o însă lamentabil, la Fanache în garsonieră, de unde Badea s-a apucat să dea telefoane, după indicaţiile mele, căutând-o pe Loti: la Hovsepianu, la toţi membrii familiei ei, la Edi, în fine. La Edi care, la ora patru şi jumătate dimineaţa, nu era acasă. Ci, se-nţelege, la Loti. Badea a jucat teribil şi neprevăzut: a anunţat-o pe mama lui Edi că e un lucru foarte grav: „Îl caută poliţia legionară!"

Ştiu ce-a putut însemna lucrul ăsta pentru mama lui Edi. Destul că, după o jumătate de ceas, când am chemat din nou la Edi ca să-i potolim pe bieţii oameni, n-a mai răspuns nimeni. Plecaseră, desigur, disperaţi.

*

Când m-am trezit azi, eu cel dintâi am fost ruşinat de toată istoria cu telefonul. Ruşinat faţă de mine, în primul rând. Faţă de Fanache şi de Traian (căruia i-am istorisit totul) apoi. Faţă de Loti şi de tipii ei, în fine. A fost punctul maxim al căderii mele. Mai jos nu se putea.

Şi aici intervine Fanache. Căruia i-am spus că mă simt nimicit. Redus la nimic. Că nu am azi decât un singur drum din două: ori căderea până la urmă, ori stagnarea, oprirea aici, închistarea. Cam acelaşi lucru i l-am spus şi lui Traian. Dar amândorura, le-am tăcut adevărata cale pentru care m-am decis: sinuciderea. Şi iată-mă ajuns iarăşi la *Rataţii* lui Lenormand: „Votre amour vous tue, ou vous tuez votre amour. On ne peut pas sortir de là".

Fanache a adăugat, certându-mă că am „marşat" la jocul lui Badea cu telefoanele: „Asta înseamnează, Miroane, că era ceva stricat în toată afacerea ta cu nevastă-ta. Altfel, n-ai fi putut să te angajezi în asemenea stupiditate. Înseamnează, adică, un lucru sigur: că amorul tău nu valora cine ştie ce, dacă nu l-ai putut respecta până într-atâta ... "

Cam aceeaşi imputare şi din partea lui Traian.

23—24 noiembrie

Nu ştiu de ce, mă simt aproape obligat să notez aici o seamă de lucruri despre cutremur. Aseară, Gina m-a anunţat că ştie ea, de la un ma-a-a-re prezicător, că ultimul şi cel mai puternic cutremur se va produce în zilele de 22—23 luna asta. Tot ce-am făcut şi-am gândit după aceea este, până acum, legat de această obsesie. Mai întâi, m-am dus la Şelmaru căruia i-am spus acest lucru, poftindu-l la mine, unde e o casă solidă, scundă şi-ndesată, fără nici o crăpătură de pe urma primului cutremur, cu un singur etaj. Am avut înainte, cum era şi firesc, de dezbătut un întreg proces de conştiinţă: ce se vor face părinţii lui? Şi am hotărât că, aflându-ne aprioric pe două planuri opuse, străine, de existenţă, n-avem nici datoria, nici dreptul de-a-l antrena pe aceşti oameni în absurdul în care trăim noi.

Acest primat exclusiv, total aproape, al instinctelor — pe care-l instituie, în conştiinţa noastră paralizată, un cutremur — este lucrul cel mai grav şi mai hotărâtor pentru o viaţă ca aceea pe care-o ducem noi. Şi când acest primat al iraţionalului se-nconjoară de absurditatea unei forme de viaţă socială şi statală cum e fascismul, atunci tot ce poate constitui mândria inteligenţei umane, cade.

Un cutremur, ameninţarea lui, sunt umilitoare chiar prin

asta: prin degradarea la care ne osândesc, prin zvârlirea noastră într-un regn inferior, lângă moluşte, prin reducerea funcţiunilor noastre la tropism şi reflex. Dar se vede că, într-o viaţă, e nevoie să atingi şi acest ultim rang al condiţiei de viaţă. Este, în această recădere în animal, şi un bine: împăcarea totală cu noi înşine, o „dezlegare", cum atât de frumos a formulat-o, ieri, Gina.

Pentru mine (şi aici stă valoarea acestor stări gregare în care ne zvârle cataclismul iminent: în subiectivarea absolută a existenţei, în coborârea ei până la nuditatea totală a eu-lui), cutremurul înseamnă şi o nivelare cu ceilalţi; de aceea, m-am simţit renăscut după încercarea de acum două săptămâni. Un cutremur e în mine, dintotdeauna: epilepsia. Ameninţarea fiarei inconştiente şi imparabile dinlăuntru se armonizează până la anihilare cu aceea din afară. Oamenii, acuma, îmi seamănă. Trăiesc şi ei ca mine şi *cu* mine; ştiu şi ei acuma din afară înlăuntru, ceea ce eu ştiu, de 15 ani, dinlăuntru în afară: fiara aţipită sau numai la pândă, care va sări când nu te-aştepţi.

Nu mai vorbesc de pasionantele întrebări pe care le pune cutremurul fiinţei noastre. Fiinţei, nu existenţei. Întrebări, spaime, nelinişti, — nu simple probleme, detaşate de carnea şi sângele nostru. E unul din momentele de înaltă frecvenţă când, cu toţii, suntem puşi în faţa unor întrebări de care-atârnă, în orice clipă, viaţa sau moartea oricăruia din noi. Degradată şi demisă, inteligenţa ne funcţionează ca o funcţiune în pură biologie; nu mai este „für sich", nici „an sich", ci un reflex oarecare, ca atâtea altele, al biologiei noastre. În asemenea momente, *suntem* total, fiindcă avem viaţa şi moartea contopite în noi.

E o cădere, dar şi o biruinţă. Lucifer e altceva?

*

Când primejdia pare că s-a îndreptat, când funcţiunile şi categoriile raţiunii îşi recapătă strana, încerc o depresiune asemănătoare acelora de după o criză de epilepsie. Renasc raporturile sociale, primatul legilor conformiste şi severe.

Mă doare. Mă doare că, în două săptămâni de neîntrerupte cutremure, Loti n-a întrebat nimic de mine. Nimic. Nu exist pentru ea. Cutremurul, asta a însemnat pentru mine: confirmarea brutală şi desăvârşită a rupturii dintre noi. Nu dintre mine şi ea, ci dintre ea şi mine, fiindcă toată vremea asta nu m-am gândit, în primul rând, decât la ea. De ştiam unde-o pot găsi, aş fi căutat-o. Dar eu n-o interesam pe ea. Ea ştia unde şi când mă poate găsi şi n-a făcut-o, n-a simţit câtuşi de puţin

nevoia asta. Cu atât mai bine pentru ea, cu atât mai rău pentru mine!

Mai rău nu se poate.

•

Așteptam astă-seară, în fața Universității, un tramvai care n-a mai venit. Ultimul trecuse pe lângă pașii mei, cu câteva secunde mai înainte. Și am rămas pe trotuar, cu ochii spânzurați în fundul bulevardului Elizabeta, de unde așteptam să văd ivindu-se luminița cunoscută, a tramvaiului meu. Erau lumini multe, verzi, roșii, albastre și albe. Farurile de mașini, reclame luminoase, stop-uri; numai tramvaiul nu venea, nici n-a venit până la urmă.

Surprindeam atunci, în singurătatea aceea, în stearpa și dezolata mea izolare, un sentiment analog celui pe care-l încerc în dragoste: femeia pe care-o iubesc nu vine. Ochii îmi încremenesc așteptând, gândul mi se dizolvă, oasele mă dor înăuntrul, în măduva lor. Iar eu rămân aici, în întuneric, între oameni străini, la un colț de stradă, noaptea, în răspântii, așteptând un semn, unul singur dintr-o mie câte se sting și se aprind, clipesc, se apropie de mine, dar, amăgindu-mă, nici unul din ele nu e pentru mine. Nimic nu-mi aparține, nici măcar dreptul de a spera.

Mai am, atunci, dreptul de a trăi? Cu ce? La ce?

30 noiembrie

De patru-cinci zile, legionarii au început represiunile și răzbunările, culminând cu asasinarea lui Iorga și a lui Madgearu. Dacă vor continua, trecând de la profesori la studenți, trebuie să-mi vină și mie rândul curând, curând. Ceea ce mă va scoate dintr-o seamă de încurcături de moment, dar meschine, și — verificându-mi intuiția morții, confirmându-mi-o — mă aruncă în singura și marea încurcătură: a piesei mele neterminate. Fiindcă aș fi vrut să mor măcar cu ea gata. Când mori în urma unei opere sfârșite, orice fel de moarte e firească.

•

O foarte amară dar frumoasă observație a lui Ion Vlasiu care, de câteva zile, nu mă mai slăbește fiindcă are nevoie de serviciile mele gramaticale, stilistice, literare, într-un cuvânt, pentru a-i corecta, a-i schimba și potrivi manuscrisul ultimului său roman, înainte de-a-l da la tipar. Mă întreba de ce nu plec din București, dacă mă simt amenințat. Răspunsul meu, care este în fond foarte temeinic („de cutremur pot fugi din-

tr-o casă sau dintr-un oraş într-altul, de credinţa mea nu pot fugi niciodată, nicăieri"...), nu l-a mulţumit pe Ion. Şi a comentat:

— Eu cred că e altceva... De moarte, când o simţi că vine, ştii că nu poţi fugi. E o realitate de care nu scapi fugind. Nu ştiu dacă nu-i acelaşi lucru cu ce-am spus eu; fiindcă această credinţă a mea închide într-însa şi viaţa, şi moartea. Numai dacă Vlasiul nu m-o fi văzând deja ca pe un mort.

•

M-am cam ruşinat de Traian, la care-am dat fuga alaltăieri, îngrozit. Ieri, ca o aluzie mustrătoare, el mi-a citit ultimele pagini din *Le temps du mépris*. E atâta bărbăţie şi atâta absenţă a oricărei urme de teamă în cartea asta! Şi eu? Care mă speriasem ca o muiere! Mi-e ruşine, mă simt foarte, foarte umilit faţă de mine însumi în primul rând.

•

Revederea cu Gina, care m-a chemat la telefon, a fost la fel de agreabilă, la fel de bogată în bucurii ascunse şi preţioase pe care femeia asta le oferă cu un debit într-adevăr extraordinar. Parcă niciodată mai mult ca alaltăieri nu mi-am dat mai bine seama că dragostea mea trebuie să rămână, faţă de Gina, în stadiul ei fundamental: in-creată. Sunt absolut sigur că şi eu însemnez pentru ea ceea ce ea reprezintă pentru mine: retrăirea proaspătă şi sinceră a emoţiilor, a pândelor şi-a aşteptărilor unui amor adolescent, cu mugurii încă nedeschişi, cu antene care caută, cu dibuiri şi înfiorări de o gingăşie aproape în totul romantică. De aceea, mai ales de aceea, totul între noi trebuie să rămână aşa cum este.

Din câte lucruri mi-am dorit de la Gina, unul singur — material vorbind — l-am avut: paharul de cleştar greu care-mi dă răcoarea apei, în fiecare zi. A apei care-o iubesc atâta! încolo, nici vasul mic, veneţian, pe care l-am râvnit şi n-am îndrăznit nici să i-l cer, nici să i-l fur, pentru ca, până la urmă, să-l fure Vlasiu, — nici cartea lui Shaw cu gravuri, pe care-a luat-o Iuliu, — nici pe Gina însăşi, pe care a luat-o Ghiţă, nu le-am avut. *Erau* ale mele, toate astea; şi ele au trecut, una câte una, în posesia amicilor mei pe care tot eu i-am introdus în casa Ginei. Dar nu-mi fac nici o iluzie: eu nu ştiu *să iau*.

Lucrul ăsta l-am gândit amândoi, alaltăieri, când Gina a exclamat:

— Frumoşi prieteni mai ai, Miron! Vlasiu mi-a furat vasul pe care îl râvneai, Iliu...

— Cartea care-mi plăcea... am continuat eu — şi Ghiţă...
M-am surprins şi am trecut, fără o vorbă, în cealaltă odaie. Dar convorbirea asta a spus, de mai era nevoie, tot ce rămăsese nemărturisit între noi.

Ne-am despărţit mai buni prieteni ca oricând. Cel puţin, în ce mă priveşte, cu entuziasmele şi sentimentalismele cărora toată viaţa le voi fi rob.

4 decembrie

Catella a fost înlocuită cu prietena ei, Mary.

Privesc fotografiile lui Loti, acuma, când ea ocupă în memoria şi-n inima mea locul exact pe care trebuie să-l aibe: la proporţiile lui, cele adevărate.

Le privesc astă-seară, după convorbirea cu Mary căreia i-am expus, frumos şi deschis, planul meu de a trăi împreună. E, în fata asta atât de simplă, toată curăţia mahalalei româneşti la care ţiu atâta. Ştim amândoi cât ne iubim, de vreme ce putem pune la cale o convieţuire, fără să ne fi culcat împreună. Şi tocmai în asta stau bazele leale ale contractului nostru.

Loti, cea din cadre ca şi cea în carne şi oase, rămâne o păpuşă frumoasă, mult făcută, mult lucrată şi oarecum mândră de ea că e aşa cum e. Grozav ce bine-mi recunosc stilul, în figura, în gesturile, în pozele ei! Sigur că trebuia să se despartă de mine! Am fost un Pygmalion care n-a văzut în Galateea lui decât o marmură. Şi Loti a plecat de la mine, convinsă că e o marmură.

Trebuie să-şi dea, acuma, seama că este altceva, că era altceva decât ceea ce ea şi cu mine credeam că este, — de vreme ce mă caută la telefon întruna, ca să nu-mi poată spune nimic decât lacrimi.

Când revăd toate amarurile prin care-am trecut de la plecarea ei, încercările de foc la câte-am fost supus când mă gândeam că, în aceeaşi seară când eu mă îmbătam porceşte de dorul ei, ea se culcă cu Edi, când mă gândesc la gustul pentru moarte pe care mi-l dădea lipsa ei, şi când ajung la uscăciunea mea sobră şi severă de astăzi — nu pot să nu zâmbesc: Loti a fost ce-a fost: o operă a mea. Dar tot ce mi-a pricinuit ea, e dincolo de mine, străin mie, ca să nu spun *sub* mine. Mă simt mare; mă simt dincolo şi cu totul altceva decât aceste accidente. Inerente, poate, cum toate sunt inerente firii omeneşti în ce are ea mai slab, mai legat de particular şi de concret, ele sunt, toate, depăşite azi de mine. Am ars etapele şi prin asta le-am depăşit.

Seninătatea de astăzi, care-mi face atâta bine, nu e nici a morții, nici a marmurii. E, cum am spus-o în poezia mea ultimă, netezimea lemnului cu toate aducerile aminte ale anilor trecuți și înscriși în carnea lui. Dar depășiți, revoluți.

Azi, 4 decembrie 1940, în pragul de început a treizeci de ani, eu pot scrie senin și sigur de mine, că sunt și rămân eu însumi. Propriu și egal mie. *Figé?* Poate. Dar întreg și în nici un caz putrezit.

Și cât de mult m-a costat asta, doar eu o știu.

*

Mai stăruie câte-o îndoială. Citind cartea ultimă a lui Vlasiu, retrăiesc în bună parte durerile și bucuriile mele trecute, cu Loti.

Dar Ion a întâlnit-o, după Nina, pe Mini. Oare eu voi găsi femeia așteptată, în care să mă împlinesc? Cât de mult hazard presupune o asemenea întâlnire? De aceea, când mă gândesc nu la trecut acum, ci la viitor, îmi mai urcă un nod de amărăciune, din inimă până-n gâtlej. Îl topesc, însă, repede, nu-l înghit, nici nu-l scuip, ci-l las să se absoarbă, ca propria-mi substanță, în mine.

1941

4 ianuarie

Astă-seară cu Traian la Vlasiu care ne-a citit din piesa lui, — excelentă. N-a lipsit însă şi o amărăciune: Vlasiu, vrând probabil să-i facă un compliment „omului politic" din mine, mi-a spus că el mă vede condamnând la moarte oameni cu calm şi hotărâre. Se impun de aci, două concluzii la fel de întristătoare pentru mine: 1) sau că Ion crede, într-adevăr, că eu sunt mai mult „om politic" decât artist, sau 2) că nu mă cunoaşte destul. Şi într-un caz, şi-n altul, distanţa dintre noi — inexistentă, aproape, pe alte planuri — se conturează şi se hotărăşte aci.

Când e vorba de politica propriu-zisă, Vlasiu e o ciubotă; intuiţii, generalităţi, un vag care dăunează judecăţilor lui în acest domeniu, pe cât îi ajută şi-l ridică în opera de artă pe care o îndeplineşte.

Încă o dată verific — cu Traian — temeinicia punctelor noastre de vedere, a judecăţii şi a înţelegerii noastre mai strâns unite ca oricând.

Şi încă o dată îmi dau seama că, fără el, aş fi cu desăvârşire singur. (Ceea ce nu înseamnează deloc că din teama singurătăţii suntem prieteni. Dimpotrivă!)

*

Dar uitasem: Loti s-a căsătorit cu Edi, la Galaţi, unde aşteaptă — de când? — libera trecere în Basarabia. Ştirea mi-a parvenit din a treia sau a patra mână. Mă amuză şi mă întristează — pentru Loti — căderea ei de care încep să mă simt răspunzător faţă de mine însumi. Mai întâi, iat-o pe Loti bigamă (Divorţul nostru mai pretindea o înfăţişare, la 18 oct.). Apoi, iat-o decizându-se atât de repede pentru lucruri care angajează o parte din viaţa ei. Dar eu ştiu bine — şi ea de asemenea — că am făcut totul pentru a o opri de la o asemenea cădere. Dacă n-a înţeles să mă consulte înainte de a comite greşeli atât de grave, cu atât mai rău pentru ea.

Dar ceva rămâne totuşi semnificativ în actul de dezolată

aberație al lui Loti: este intuiția ei de femeie. Certitudinea ei că a comis — față de mine — ireparabilul. O întoarcere la mine, într-adevăr, ar fi cu neputință, deși eu o doream. Dar dacă azi aș vedea-o pe Loti în fața mea, n-aș resimți față de ea alt sentiment decât acela a unei profunde și detașate indiferențe. Lucrul ăsta l-a înțeles ea foarte bine — mai bine decât mine chiar — de pe urma ultimelor noastre întrevederi sau convorbiri telefonice.

Pauvre Loti!... Să fii mai fericită anul ăsta.

5 ianuarie

Evident, lucrul e trist. Dar nu atâta în el însuși, cât în faptul că — dându-mi conștiința acestei singurătăți fără putință de ieșire — îmi trezește o îndârjire și o calmă furie orgolioasă.

Așadar, azi, la 29 de ani, eu sunt singur, cu un singur și drag prieten. Fără să fi vrut să le rup eu, punțile mele de comunicație cu lumea, cu femeile (de care am, totuși, atâta nevoie!) sunt inexistente. Toți și toate trec *alături* de mine. Nimeni nu mă mai cercetează. Nimeni nu mă va mai iubi, — fiindcă nimeni n-ar putea-o face. Ei bine, toate astea nu le traduc în tristețe. Ele capătă, în mine, o transfigurare. E disperarea schimbată la față. E orgoliul de a-mi afirma într-o operă zăcămintele din mine în care cred cu atât mai tare, cu cât mă văd mai osândit să nu le pot comunica, prin viață, celorlalți.

Mi-e greu să întrebuințez chiar față de mine însumi acest cuvânt, dar asta mi se pare că înseamnează *un destin*. Și împotriva acestui destin voi lupta. Voi lupta contra lui cu toate forțele inteligenței și ale talentului meu; voi traduce, în operă scrisă, totul. Voi arăta celor care n-au îndrăznit să mă iubească, le voi demonstra în fața lumii că aveau ce iubi în mine. (Încep aproape să cred că e o calitate această neputință a mea de a comunica!)

Întâlnirea mea cu Beatrice mi-a relevat acest lucru. Trebuie să pun capăt tuturor speranțelor într-o dragoste nouă, atât de îndelung, atât de frumos visată, atât de mult așteptată. Eu rămân singur. Cu mine și cu toți care-mi vor veni alături și pentru care nu voi face nimic spre a-i reține. Azi, sunt singur și cu Traian. (Câtă vreme va mai rămânea el lângă mine — nu știu.) Dar voi crea, *trebuie* să-mi demonstrez că pot și sunt ceva. Trebuie!

*

Dar moartea?... Și aici vine marea teamă. Dacă toată această spaimă pe care o împrăștii eu în juru-mi nu e altceva

decât moartea din mine? Mă tem de moarte nu ca de neființă, — dar ca de eventualitatea care-n orice clipă mi-ar întrerupe lucrul. Mă tem că voi muri fără să fi sfârșit, fără să fi exprimat tot ce e mai bun, mai bogat, mai adânc în mine. Rațiunile nu lipsesc: instalarea lui Manfred von Killinger în rangul de Gauleiter al României, cată să însemneze o repriză a represaliilor legionare împotriva „stângii". Vor cădea — poate — mulți și am toate șansele să fiu printre ei. Dar, mi-o repet, „nu de moarte mă cutremur", ci de opera abia gândită, nerealizată decât în fișe risipite — pe care această moarte mi-o va întrerupe.

De aceea, nici nu trebuie să mai aștept, voi începe lucrul. Cu îndârjire, cu termen, cu grabă, aș spune, dacă n-aș ști bine că eu nu pot scrie grăbit.

În fine, voi da cât voi putea.

*

Recitesc totul și mă cutremur. Dumnezeule! Nu sunt exact pe poziția lui Nae Ionescu? Și el vroia să creeze și n-a lăsat în urma lui nimic decât fragmente.

Dar Nae n-a fost singur. El a fost slab fiindcă a căutat societatea, tovărășia ad-hoc, aplauzele oamenilor, tocmai spre a-și dovedi că poate crea. Eu sunt tare, în singurătatea mea.

Ajung, în concluzie, la afirmația lui Exupéry — pe care, mi se pare, am mai însemnat-o o dată în acest jurnal — „Cel mai mare lux e acela al relațiilor dintre oameni".

8 ianuarie

Două lucruri dominante în ultimele zile: mama și relațiile mele cu Traian.

Când am însemnat aici, mai luna trecută, că prietenia asta, dusă așa — în relații și convorbiri neîntrerupte, ziua și noaptea — poate să sfârșească prost, intuisem destul de bine. Într-adevăr, mai acum două zile, Traian — exasperat de șederea în casă la care-l silise gripa lui — a izbucnit. A izbucnit certându-mă că mă falsific, că încep să-mi iau aere de „copil teribil", că ... mai știu eu ce. El condiționa astfel, pentru a doua oară, prietenia noastră de o anumită linie în conduita mea. Și — exact în măsura în care el descoperise o nouă latură a mea, aceea de „copil teribil" — eu descopeream în el anumite tendințe autoritare. Îmi place să cred că totul nu era decât o mică isterie. Dar rezultatul efectiv al acestui schimb între noi a fost conștiința totalei mei singurătăți (dacă mai aveam nevoie de vreo confirmare!).

*

Conflictul (dacă se poate numi așa) cu Traian m-a dus la mama. La condiția ei de viață, la fel de singulară, la fel de singură ca și mine astăzi. E adevărat că mama m-a avut pe mine; dar și eu i-am fost străin — într-o bună măsură — de îndată ce am început să gândesc pe cont propriu, să iubesc și să leg prietenii.

Mi-am amintit de toate susceptibilitățile mamei, de oroarea ei pentru noi amiciții, de scârba pentru cele vechi. Mi-am reamintit cum plecau din casa noastră — una câte una — prietenele mamei, colegele ei, bătrânii profesori, vechii cunoscuți. Ceva se rupea atunci, ceva ce n-aveam să înțeleg până azi; știu doar că mama rămânea mereu singură, în camera mare, cu vederea spre cerdacul înalt al mamei Leana, cu mine și cu clasa ei. Când o întrebam de ce nu mai mergem la tante Profira, la grande-maman, de ce nu mai vine pe la noi domnu' Brezeanu, a cărui mustață albă și gălbejită de tutun o mai văd și acum, mama îmi răspundea cu buzele ei subțiri strânse, dar cu un ton hotărât, categoric: „S-a terminat cu oamenii ăștia!“ Și se termina, într-adevăr. . .

Doamne! Cât de singură trebuie să fi fost femeia asta! Cu câtă patimă mă săruta, cu câtă sufocantă dragoste! Între ea și lume eu rămâneam singura punte... Cu chiu, cu vai, mama se realizase într-un viitor om.

Dar sunt eu un om? Parcă-mi pare bine acum că a murit mama. Că n-a asistat la ruperea mea de lume, la continuarea severă și implacabilă a moștenirii ei, trecută mie.

*

Găsesc într-un bloc vechi câteva notații pe care le transcriu aidoma. Sunt datate 16 noiembrie.

Prima se intitulează „Mijloace și scop“. Iat-o: firescul se verifică prin *durata* lui, prin rezistență. Și: a vorbi despre ceea ce se întâmplă azi în lume ca despre lucruri firești, înseamnă a *crede* în durabilitatea lor.

E teribil cum se moare numai pentru această credință. Niciodată pentru *metodă*, pentru interpretare, pentru raționalism, în ultima instanță. Și tot prin credință se și trăiește, prin ea se naște și crește o lume nouă, sau cel puțin (cel mult, în fond!) o concepție nouă despre lume și viață.

*

Am suferit întotdeauna de lipsuri elementare: de foame, de libertate sau de iubire.

*

Ceea ce e extraordinar în poezie e neprevăzutul ei; seamănă cu un cutremur sau cu o criză de epilepsie. Nu e aici condiția revoluționară a poeziei?

10 ianuarie

Traian evoluează uimitor. Sublinia azi — cu pătrunderea calmă și nițel suficientă care face tot farmecul lui — legătura nestricată dintre ideea politică pe care-și întemeiază dreptul și nădejdile unei vieți și dintre iubire. În mintea lui, una fără alta nu pot merge decât mână-n mână, de la început. Și are dreptate, Traian! Exemplul meu cu Loti e concludent.

„Dacă nu vom găsi femeia care să gândească, în totul, la fel cu noi, — supnea el, frumos și marțial aproape — atunci noi suntem sortiți să n-avem nici o femeie!"

Fiindcă, într-adevăr, nu poți birui în viață, în totalitatea ei, decât cu o femeie care a luptat alături de tine, una cu tine. Și în primul rând, care a luptat pe acest plan înalt al politicii noastre.

Mă, al dracului Traian! Grozav este! Îmi place!

*

În definitiv, ce alt ne-nvață viața lui Lenin și al Krupskaiei? Și dacă e ceva frumos în viața acelor legionari — mă gândesc la Vera Totu — nu e tocmai această credință sudată în întregime cu acelea ale soțului ei?

13 ianuarie

Îmi vine în minte statornic, amenințător, scrisoarea lui Nae Ionescu către iubita lui; câtă dorință de a crea la omul ăsta care nu mai putea crea fiindcă nu mai putea iubi! În mic, trăiesc începutul aceleiași drame. Nu văd nici o posibilitate de a mă realiza câtă vreme nu am o femeie care să mă iubească și pe care s-o iubesc la fel. Piesa așteaptă în sertar; degeaba, nici un îndemn s-o reiau, nici o ispită, nici o forță dinlăuntrul meu nu mă împinge. Încep să fiu inert; mă gândesc la copii — aș dori să am unul, să-mi justific și să-mi îndreptățesc într-un fel viața. Și mai am credința că dacă nu printr-o iubită — printr-un copil m-aș putea realiza. Dar cum să am un copil cu o femeie pe care n-o iubesc? Ar însemna să mă iubesc doar pe mine în el, când eu vreau să văd într-un copil al meu toată lumea.

15 ianuarie

Mă grăbesc să însemnez două afirmații ale lui Octavian Neamțu cu a cărui prietenie mă mândresc. Într-adevăr, Neamțu

e un om adevărat, un om în cea mai plină accepţie a cuvântului.

Ultimele convorbiri, crâmpeie, pe care le-am avut cu el, în redacţie, mi-au întărit şi mai mult această convingere. Iar dacă, într-adevăr, Neamţu socoteşte comerţul cu mine drept prietenie, atunci cu atât mai bine că lucrul vine de la el.

Îmi spunea, în timpul unei discuţii la care participau şi legionarii:

„Cred că rostul omului în lume nu este acela de a spune nu! Rostul omului în lume trebuie să fie numai afirmativ, creator. Nu e în firea omenească să distrugă; mai mult: îi e interzis omului să strice. El are datoria să clădească, să adauge, să sporească, să îndrepteze. De-aia e om.

Rostul distrugerii, al ciuntirii, al dărâmării îi rămâne Naturii; ea are pentru asta incediile, cutremurele, inundaţiile. Aceste forţe supra-umane, elementare, sunt singurele în drept să doboare. Noi, oamenii, avem rolul de a clădi!" Minunată prin optimismul ei, afirmaţia lui Neamţu. Cuprinde, însă, mi se pare, o lacună. Fiindcă nu e dialectică; fiindcă omite distrugerea necesară creaţiei. Şi când un om clădeşte sau îndreaptă n-are nevoie să taie, să nege o parte din ceea ce a fost? Hegel aşa trebuie înţeles.

5 sau 6 februarie

Îmi vine să bat în lemn: merge bine. Am scris o poezie ţigănească bună şi sunt în plină „vână" de inspiraţie.

Îi spuneam, la 19 ianuarie, lui Traian că încep să am îndoieli despre valoarea şi puterea artei. Într-adevăr, arta vine *după* viaţă; ea este o formulare a lucrurilor trăite mai întâi de artistul care formulează. Dar poate ea comunica un adevăr revelat mie, cuiva care n-a trăit, cu mine odată, această revelaţie? De ce, cu toate adevărurile scrise şi rescrise, noi avem nevoia de a experimenta pe pielea noastră aceste adevăruri, oricât de simple ar fi ele? Îmi dau seama că acest fel de a considera arta se apropie de optica fascistă. În măsura în care spun că arta nu mă interesează decât dacă vine să confirme o experienţă a mea, eu nu fac decât să osândesc la rug toată gândirea dinaintea mea.

Dar este şi un orgoliu aici; fiindcă nu socotesc arta decât ca pe un potenţial maxim al existenţei omeneşti. Dar eu gândesc în poet. Şi aici e o greşeală. În fond, tot ce fac mai bun oamenii: inginerul, avocatul, medicul, lucrătorul, este condiţionat de o stare de poezie; trebuie să fi ajuns la o încordare, la o încununare a celor mai înalte calităţi umane (care, la urma urmelor, tot în poezie sunt cuprinse) pentru ca, din meşteşugar

într-un domeniu oarecare, să devii inventator. Doar Malraux definea atât de bine, à propos de „ingineri sufletului" condiţia asta: „da, ingineri ai sufletului; şi să nu uităm că inginerul este, dincolo de constructor, un inventator".

Şi de aici până la Marx, care afirmă că va veni o zi când „poezia va fi făcută de toţi, nu numai de anumiţi oameni" nu-i decât un pas. Iată, aşadar, şi orgoliul de artist înfrânt: nu vom fi, într-o lume viitoare, decât nişte meseriaşi, ca oricare alţii: sau nu vom fi toţi decât poeţi. Vom reintra, adică, în măsurile comune, ne vom relua locul în viaţa din care specializarea muncii din societatea actuală ne-a exclus. Ăsta e noul umanism şi el singur va oferi omului echilibrul pe care — tot el — va trebui să-l strice graţie aceleiaşi stări de poezie, aceluiaşi „demon" platonic care de mii de ani mână omenirea înainte.

12 februarie

Ieri am terminat prima transcriere integrală a piesei mele *In marginea vieţii*. În sfârşit, sunt mulţumit. Afară de câteva adăugări şi ştersături mărunte, lucrul ăsta va rămâne aşa cum l-am terminat. Nici nu mă gândesc şi nici n-aş dori (dacă m-ar decide ceva s-o fac ar fi numai lipsa de bani) să se joace la teatru.

Sunt obosit şi extenuat. Da, *La marginea vieţii* este tocmai ceea ce gustul şi mintea mea au dorit: expresia aproape nudă, supărător de directă a unei experienţe de viaţă, — poate cea mai dureroasă, cea mai hotărâtoare, fără îndoială, din viaţa mea. Îmi iubesc piesa ca pe un copil al meu. Cu disperare, cu îndârjire, cu hotărârea senină şi nezdruncinată a unui părinte care crede în opera lui.

*

Finalul piesei este însă şi finalul unui sector din viaţa mea. În fond, simt că cei 29 de ani ai mei şi-au plătit tributul greu, de sânge, nervi şi strădanii, pe care o viaţă îl impune. Am făcut *ceva*.

TESTAMENT

Îi las lui Traian Şelmaru (Selmar Terner), domiciliat în Bucureşti, str. Energia, 22, etajul I, toate bunurile care rămân pe urma mea. Sunt puţine: tablouri, cărţi şi manuscrise.

Il rog pe Traian Şelmaru să caute, de va putea, să strângă într-o plachetă versurile pe care le va găsi risipite printre hâr-

tiile mele; va avea deplina libertate să aleagă și să publice din ele pe acelea pe care le va socoti mai bune.

Dacă piesa mea *În marginea vieții* se va juca vreodată la vreun teatru (și pentru acest lucru, tot pe Șelmaru îl rog să-i prezinte o copie actualului director al Teatrelor, d-lui Liviu Rebreanu) suma care va reprezenta drepturile de autor cer să-i fie dată lui Traian Șelmaru. Pe el îl rog să folosească banii așa cum va socoti mai bine. Iar când, ieșit din marasmul în care ne aflam astăzi, Traian Șelmaru își va cuceri locul lui pe care legile în vigoare i l-au înstrăinat, îl rog să caute în „Crucea de piatră" pe cineva Aneta, căreia să-i dea acești bani.

Te rog mult, dragul meu Șelmaru, să faci așa cum scriu aici! Să folosești acești bani (dacă vor fi, într-adevăr, deși îmi vine să zâmbesc la gândul ca *În marginea vieții* ar putea aduce bani!) pentru tine. Sunt ai tăi, cum sunt și ai mei. Cum ale noastre au fost toate dorurile, toate credințele, toate bucuriile și amarurile. Aneta! Tu o știi!, e o fată săracă și bolnavă. Când tu n-o să mai ai nevoie de bani, dă-i-i ei. Știu că era necoruptă și că meseria pe care-o face e fiindcă n-are din ce trăi. Inutil să-ți spun că nu cunosc o cinste mai mare pe care ți-aș putea-o face decât scriindu-ți în acest testament numele alături de al ei.

Pe tine te iubesc cum nu știu dacă am iubit pe cineva în viață. Și când voi muri, ultimul meu gând va fi pentru tine.

Și te rog să lupți, tu — care ești mult mai echilibrat, mai sănătos, mai întreg decât mine — și pentru mine. Să realizezi ceea ce noi am dorit atâta: o ordine nouă, socialistă, în România. Să fii un fruntaș comunist român! Asta îți doresc. Te sărut și te rog să mă ierți că te las singur pe drum. Singur — și cu toată lumea.

Al tău
Miron Radu Paraschivescu

1941 — februarie 12

•

L-am recitit pe Cocteau: *Copiii teribili*. E unic. Îmi dă dezlegările la toate (sau aproape toate) problemele noastre de azi. Întâi, îl infirmă pe O'Neill cu *Electra* lui, dacă O'Neill și-a scris trilogia mai târziu decât Cocteau *Copiii;* și deopotrivă îl infirmă pe Dabit: nu poți realiza o viață într-un om; printr-un om realizezi cel mult o moarte. O viață o realizezi într-o operă. Viața lui Cocteau stă mărturie.

Apoi, singurătatea noastră, neputința groaznică de a comunica cu ceilalți, apare în adevărata și deplina ei lumină: suntem însingurați fiindcă totul s-a rupt: clanul, tribul, familia.

Diviziunea muncii şi unificarea lumii, babilonia ei, ne aruncă pe unii în faţa altora, streini. Venim din seminţii deosebite, cu amintiri ale cărnii care se trezesc în noi când nu te-aştepţi şi nasc conflictul, ruptura. Îmi dau perfect de bine seama de ce e mare Socialismul: fiindcă realizează o nouă unitate de familie omenească, prin condiţii de viaţă noi şi asemănătoare.

Noi însă, noi ăştia din inter-regn, rămânem aici: dezabuzaţi, dezaxaţi, frânţi, împrăştiaţi, cu un cuvânt. Nimic de făcut decât de lăsat documente. Vom fi în istoria Viitorului nişte monştri: Cocteau, cu cărţile lui (cu documentele lui, adică), va fi unul din cei mai mari.

*

Gustul meu pentru decadenţă — pe care azi o înţeleg foarte bine şi ca o etapă ultimă a unui stadiu de cultură, gustul ăsta trezit intens de cartea lui Mateiu Caragiale şi alimentat apoi din viaţă şi din cărţi, mi se accentuează din nou. De fapt, gustul ăsta dulce-amar, pentru timpurile fragede şi putrezite ale adolescenţei, trebuie să-mi vină mult mai de departe, din adolescenţa mea: atunci m-am îmbolnăvit şi — de la 15 la 20 de ani — s-a desfăşurat întreaga mea desăilare. Atunci mi-a crescut şi mi-am cultivat gustul pentru poezie, singurătăţi, amoruri sfârşite întotdeauna trist, muzica simplă şi stângace, tânguioasă, a primelor tangouri. Cu asta am rămas şi asta sunt şi astăzi. E însă în cartea lui Alain Fournier un lucru reconfortant: urmărirea tenace, îndărătnică, de o încăpăţânare ţărănească, a unui fir, acelaşi până la urmă. Lucrul ăsta parcă-l am şi eu. Cu toate fişele lăsate în părăsire, cu toate iubitele care m-au abandonat sau pe care le-am abandonat, există în mine, îmi dau întotdeauna seama de asta, tăria (care nu e voinţă, ci mult mai mult decât atâta, aproape natura organică) de a duce până la capăt un lucru. De-aia mi se şi spune că sunt „pisălog". Ceea ce-mi trebuie însă este doar motivul — pretextul mai degrabă — care să mă ţină legat de un lucru. Peste orice greutăţi, odată având acest pretext ca un dat din afara mea, — lucrul meu va fi imperios dus la capăt.

15 martie

Mă simt mereu tânăr. Capul meu funcţionează bine. Între mine cel de acum zece ani şi cel de astăzi, nici o deosebire. Aceleaşi lungi, nesfârşite trândăveli, aceeaşi lene, aceeaşi nepăsare de tot şi de toate. Şi — brusc — aceeaşi vervă a spiritului, aceeaşi neostenită şi bogată erupţie. Mii de gânduri, mii de întrebări şi răspunsuri. Whitman; „Pământul tot e de minuni acoperit!" ... La fiece pas mă minunez, mă bucur, mă în-

cânt. Sunt tânăr, tânăr mereu. Şi e bine aşa. Şi mă simt eu, stăpân pe mine, frate cu toţi oamenii, curat, necorupt, neviciat, neatins.

*

Aseară am sărbătorit onomastica Roziei într-o societate aleasă, de mahalagii şi demi-curviştine. Traian a fost superb, beat-uşor, vesel şi exuberant. Într-o mansardă ca-n boema lui Murger, am băut, am dansat, am râs şi am iubit.

Era atâta curăţie, atâta cinste, atâta splendidă onestitate la toţi oamenii ăştia simpli şi întregi, nefalsificaţi, câtă nu se găseşte, nici cu gramul, la mototoliţii intelectuali de „doi bani". Putreziciunea lor n-a putut şi probabil nu va izbuti niciodată să urce până la mansardă.

22 martie

E tot o dată cu 2! Azi s-a „produs" ruptura dintre Şelmaru şi mine.

La fel ca şi cea de Loti, această depărţire devenea, zi de zi, mai imperioasă, iar eu nu doream decât să rămân, în cele din urmă, cu desăvârşire singur.

În fond, eu i-am dat lui Traian mult; i-am dat aproape tot ce-i puteam da. Dar sunt limite peste care nu poţi trece, fiindcă o dăruire totală un om n-o poate face decât sau faţă de toţi oamenii sau faţă de o femeie.

30 martie

Duminică frumoasă, însorită, în care am fost trist. E o povară grea singurătatea mea, această singurătate din care nu sper (şi nici nu ştiu dacă aş vroi) să ies vreodată. Mă urmăreşte însă o foarte adâncă observaţie a lui Octavian Neamţu, care-mi urmăreşte scrisul cu un interes pe care doar prieteniei lui, aleasă şi discretă, îl pot atribui. Comparând scrisul meu de astăzi cu acela lui Bucuţa, O.N. îmi adaugă: „Omul ăsta (adică Bucuţa) s-a oprit la timp, n-a mai scris atunci când şi-a dat seama că scrie uscat, că «scrisul frumos» ajunsese, pentru el, o virtuozitate. De lucrul asta mă tem şi la d-ta".

Şi tot de asta mă tem şi eu. Îmi dau prea bine seama (şi nu de azi!) că odată cu această „uscăciune" a mea *scrisul* începe să fie pentru mine o virtuozitate, o coardă pe care *ştiu* conta, aproape oricum, până la o anumită limită. Îmi trebuie noi experienţe de viaţă, — or, eu m-am hotărât să nu le mai caut. O, nu să le evit, dar să nu alerg după ele. Nu e oboseală, nu asta. E numai viaţă ne-întreagă.

Prin seri, câteodată, simt cum urcă-n mine cântece noi, o forță adâncă și plină, dar niciodată ea nu ajunge să mă depășească, să mă *posede*. Și-mi aduc aminte de Vlasiu care-mi spunea, admirativ: „Vorbele sunt, în degetele tale, ca niște jucării". Vorbele, vorbele, da, — dar viața? Viața trece pe lângă mine, peste umărul meu, iar când trece prin mine, se oprește în gâtlej ori în inimă. În inima asta pe care o feresc, pe care o țin în lanțuri, căreia nici o bucurie mare, nici o dragoste, nici o deznădejde, nici o înflorire nouă nu-i sparge singurătatea. Încep să fiu izolat.

Dar de ce regret? *N-am vroit eu* asta? De zeci de ori, nu mi-am spus eu lucrul ăsta: să fiu *figé!* Să-mi fac „un stil" uscat și rece! Și iată, acum, când încep să realizez acest deziderat, mă cutremur. Mă tem? Nu. Dar nu mă simt bucuros.

Mai există, în mine, putința de a dori *altceva*. De a mă bucura de bucuriile primare: de soare, de oameni, de dragoste. Mai nădăjduiesc; zadarnică, zadarnică orice încercare de a mă minți! N-am isprăvit cu mine. Și dacă, mâine, aș muri, nu aș crede că mor la timp. Tot mi s-ar părea că a mai rămas o dragoste, o fată de iubit care venea spre mine, o *durere* care creștea în mine, o așteptare cu sfârșitul ei, cu bucuria întâlnirii.

*

Azi am avut o seară frumoasă, la Magdalena Rădulescu, cu familia ei și cu Clonaru. Pictează din ce în ce mai frumos. I-am găsit — și pe ea și pe Clonaru — într-o fericită stare de progres. Mai întineriți, mai vii ca niciodată.

Pe urmă, iubesc atmosfera din casa aceea, cu mobile vechi și frumoase, cu oameni domoli și blânzi, ca mama Magdalenei, tăcută și atât de bogată în expresie, în nuanțe. De la ea trebuie să fi căpătat fata asta gustul ales pentru gingășii și tăceri. Clonaru e un om simplu, fără poză, fără mofturi. Am vorbit mult împreună, Magdalena a fost mai „în vervă" ca niciodată, îmi părea că ne înțelegem din primele vorbe. Am plănuit cu Clonaru o revistă literară, m-am încântat de tablourile nevestei sale. Și bătrânul, glumeț și nins, ce figură vie, ce om întreg!

Am vorbit mult și de toate: artă plastică, poezie, politică. Față de oamenii ăștia, care vorbesc atât de puțin și construiesc atât de mult, mă simțeam ca un greiere care cântă mai mult ca să se asculte pe el.

Deși, poate, totul e numai o părere de-a mea!

31 martie

Astăzi m-a bucurat Neamțu care mi-a spus că i-a plăcut mult *În marginea vieții* pe care a citit-o dintr-o dată. Este

şi el de părerea lui Rebreanu, că omul cu masca nu e necesar şi că, dimpotrivă, piesei i-ar sta mai bine fără el. Aşadar, ar trebui să renunţ, în cazul unui spectacol! În sfârşit, on s'*engage, et puis*...

*

Gândindu-mă la amiciţia mea cu Şelmaru, la dragostea mea cu Loti, la câte lucruri am început şi le-am sfârşit în viaţa mea, îmi dădeam seama că, într-adevăr, toată frumuseţea lucrurilor mari, cu adevărat mari, stă în sfârşitul lor. Un sfârşit frumos dă măsura unui lucru frumos. Şi când spun un sfârşit frumos, mă gândesc la adevăratele emoţii, la durerea filtrată până la esenţa poeziei pe care asemenea încheieri de cicluri ne-o prilejuiesc. Şi îmi veneau în minte toate acele lucruri Mateiu Caragialeşti — eredităţile străvechi care dau, în amurguri, rare exemplare ca un şir Aubrey de Vere. Cultura, de asemenea, nu e decât rezultanta şi floarea care se ridică pe un apus de civilizaţie.

Parcă toate lucrurile nu trăiesc, nu se organizează, nu cresc, decât spre a realiza cât mai frumos un sfârşit Un final frumos, asta e toată poezia. Merită să trăieşti pentru asta!

1 aprilie

Nu ştiu cu ce să încep mai întâi. Sunt copleşit, să spun că sunt fericit? Poate că „marele lucru" pe care trebuia să-l scriu în caietul ăsta este „das grosse Licht" adusă de muzică. Mă simţeam uscat, şi o noua vlagă îmi curge prin vine; mă simţeam rutinat; şi, deodată, iată că noi perspective mi se deschid, prin muzică. Prin arta pe care am crezut că n-o voi înţelege niciodată, prin tot ce era mai neaşteptat de mine. Nici nu mi-ar fi trecut prin gând acum un an, când singura placă pe care o iubeam era *Nocturna* lui Bianco, să ajung astăzi să nu mă mai pot lipsi de Grieg.

Necunoscute sunt căile Domnului, într-adevăr!

Muzica lui Grieg îmi este necesară ca apa şi tutunul; ca un aliment şi o otravă. Gravitatea calmă, furtuna reţinută, stăpânită, organizată (cine spunea: „il faut organiser la tempête"?) şi, cu deosebire, fondul abia perceptibil, submergent, din liricul acestui mare Grieg, iată ce mi se pare un ideal pentru artă. Fiindcă, la urma urmelor, cuvintele, culorile, formele, sunetele oricât de armonioase, oricât de desăvârşite în ele înşile, tot nu-şi pot depăşi marginile *lor* proprii. Nu pot exprima inefabilul. Ele rămân *mijloace*. Punţi. Mai perfecţionate ori ba, asta nu interesează prea mult; dar fondul,

străfundul, adâncurile, beznele luminoase astea *nu le exprimă* nici vorba, nici culoarea, nici sunetul. Astea sunt, — pur şi simplu. Şi punţile pe care învăţăm mai bine sau mai puţin bine să le construim cu vorbe, cu sunete, cu culori, nu exprimă acest fond, ci îi dau doar o fereastră, un pasaj prin care să răzbată. E ciudat când îmi dau — abia acum! — seama că un om poate muri iubind armoniile, culorile şi vorbele, fără să fi aflat niciodată forţa propulsivă, inexprimabilă şi neexprimată care se află îndărătul acestora.

De-aia nu-mi place Arghezi. Fiindcă sub vorbele lui frumoase nu zvâcneşte, nu se aude nimic. Sau nu se aude decât biată astmă a poetului de 2 bani.

Aici *trebuie* să ajung: la a-mi face din vorbe scule, nu scopuri. Căi, drumuri. Şi asta nu se mai învaţă, ceea ce e sub ele. Asta e ori nu e. Pur şi simplu. Niciodată n-o să ştiu. Voi putea avea iluzia că o ştiu. Voi putea să mă încânt în nădejdea că m-am exprimat pe mine; dar oamenii pătrund odată cu mine, *în mine*, prin intermediul vorbelor mele? Cât suntem de singuri! Cât sunt de singur! Abia acum înţeleg.

Mă simt liber ca un Prometeu dezlănţuit. De acum încolo, tot ce voi scrie va fi aşa cum ştiu, cum pot, cum îmi vine. N-am a mă preocupa pentru oameni, decât de forme. Dacă sub ele ascund şi ceva în plus, cu atât mai bine pentru ei şi pentru mine: îl vor descoperi şi mă vor cunoaşte, mă vor descoperi, mă vor iubi. Dar asta trebuie să fie etica mea personală: să am ceva de spus.

Mult aş vrea să mă iubească oamenii pentru asta: că n-am vroit, în viaţă, decât să mă dau lor.

Şi pentru toate, slavă ţie poetule al Nordului, slavă ţie Grieg şi ţie Casals. (Observ acum, tot întâmplător, determinismul interior: Norvegia şi Spania sunt ţările după care visez de-o viaţă; şi cântăreţii lor îmi relevă cea mai adâncă şi înaltă lumină, unda cea mai nouă, cea mai proaspătă, cea mai vie. Mă redau mie însumi. Mie, cel de-acum un an sau doi, viul, neuscatul, ne — „figé“, neîmbătrânit.)

Şi iar mă întorc în tristeţi, dar uimitoare de data asta: aşadar, tot ce dorim o viaţă întreagă, tot ce memoria (şi, cine ştie? — poate carnea) noastră a râvnit şi-a legănat închis în ea şi niciodată atins, tocmai râvna asta ne duce la marile împliniri, „la marile lumini“ kantiene.

Mă gândesc acum ce dramă e viaţa creatorului care nu e iubit de cei din jur pentru opera lui. Cum trebuie să-l doară că n-au ajuns la el, la el cel dinlăuntru, la el nespusul şi niciodată exprimabilul.

Şi mă gândesc dacă, din tot ce înşir eu aici, şi oriunde

aiurea, se va putea alege ceea ce m-a mânat să scriu *cum* scriu şi *ce* scriu? Dacă n-o să rămân un virtuos şi atât. Dacă n-o să se creadă (dar ce mă interesează ce se crede?) că eu, Miron Paraschivescu, sunt ăsta, care scriu vorbe una după alta, cuprins în ovalul literelor, în lunguieţele lor linii, în sonoritatea lor.

Pe când adevăratul meu drag de viaţă şi de oameni, de tot ce este, de tot ce poate fi, va rămânea să-l duc cu mine; asta înseamnează — nu-i aşa? — să fii „poet lipsit de mesagiu“ — cum spunea Barbu de Arghezi.

Şi totuşi mesagiul să existe în tine. Să fie! Dar să nu-l poţi transmite. O, intransmisibilul! Şi pentru asta tot de un mijloc e nevoie, ca şi în viaţă, de pretexte, fie ele femeie, durere sau prietenie. (Simt că încep să ţin cursuri. Să mă las, deci!)

17 aprilie

Aseară, Nicolescu povestea în redacţie, aproape ruşinat, că a plâns la un film: *Tom Edison.*

Şi-mi dădeam seama cât de jos am ajuns: acest timp pe care-l trăim ne-a făcut să ne fie ruşine de noi, când ne emoţionăm, când ne doare, când ne bucurăm; să ne fie ruşine că avem sentimente omeneşti.

18 aprilie

Mi-e frică, mi-e frică să nu stric scriind. Ieri seara, de la 6 până la 11, am fost împreună cu Magdalena. Apropierea noastră a fost simplă şi firească, măcar că eu o ştiam şi o admiram demult. Am mers la şosea, pe malul Herăstrăului, am hotărât să mâncăm împreună şi, după ce am stat în boschetele de întuneric, am mers la un birt care mi-e drag, la „Bucureştii de altădată“. Magdalena mi-a vorbit de ea, de bărbatul ei actual pe care nu-l mai iubeşte, de proiectele ei de divorţ, că vrea să rămână singură, din nou, liberă. Eu i-am vorbit de mine. De despărţirea de Loti, de adolescenţa mea de la Văleni. Totul a fost ca într-o carte scrisă simplu, dar sincer.

La masă, însă, am simţit deodată că o iubesc. Sau că mă iubeşte — nu mai ştiu. Şi o forţă nouă creştea în mine. O simţeam cum mi se urcă prin căile secrete ale fiinţei, prin acel arbore alb al sistemului nervos care-mi pare un imens fluviu cu mii şi mii de afluenţi. Şi pe fiecare ramură, pe fiecare pârâu alb, al acestui fluviu, curge o apă proaspătă şi nouă. I-am spus asta Magdalenei. I-am spus şi temerea mea

de Moarte. Că nu vreau să mor fiindcă simt că n-am sfârşit să spun tot ce am de spus. Că moartea ar însemna un zăgaz definitiv care ar întrerupe aceste nenumărate şi mărunte pâraiaşe să se verse în marele fluviu, în matca lor adevărată.

O poezie — un cântic de mahala mi-a izbucnit deodată în minte: era vorba de lampa aceea roză, veche, de petrol, pe care-o ţin în cameră, pe etajera de cărţi şi la care nu m-am gândit niciodată ca la un material poetic.

Şi deodată, poemul, cânticul, a prins consistenţă şi viaţă. (Mi-am explicat că nu m-am gândit niciodată la lampa asta fiindcă de câte ori stau la birou, ea se află în spatele meu; or, numai când mă aşez pe scaunul de la birou, eu încep să fiu *eu*, adică poet. De fapt, cred că Magdalena, mai mult decât oricine şi orice, mi-a relevat prospecţiunea asta, viziunea, gândul ăsta nou despre un „cântic de lampă".)

Mi-am însemnat repede, pe cutia de ţigări, primele şi ultimele versuri şi i le-am citit Magdalenei. I-am spus că voi scrie un cântic de mahala. Şi pentru prima oară (mi s-a părut oare, sau era adevărat?) Magdalena mi-a vorbit *altfel*. Mi-a spus — cu o nuanţă critică, aproape autoritară, posesivă, că versurile alea nu i se par la înălţimea celorlalte „cântice" ale mele.

•

Şi acum, deodată, vine marea explozie. Ca nişte nori de furtună se adunau în mine puteri noi, energii nebănuite. Şi tot ce-am scris acum 5—6 ani, tot ce-am clamat în articole şi discursuri raţionale şi raţionate mi-a apărut atunci deodată limpede, întreg, supt şi legat de toate fibrele mele: o imensă dragoste de oameni, o mare recunoştinţă pentru ei toţi, pentru viaţă.

M-am simţit răspunzător faţă de ei, — dator lor, cu tot ce poate fi mai bun, mai curat, mai întreg în mine. M-am simţit aseară — pentru prima oară în viaţa mea — aparţinând lumii. Obligat ei. Al ei. Nu mai era libertatea de a trăi. Era angajamentul meu, eram forţat să dau lumii, oamenilor, vieţii, tuturor, tot ce mi-au dat, tot ce-am primit de la ei.

Am încercat, aşa cum numai de câteva ori în viaţa mea îl mai încercasem, sentimentul infinitului.

Şi legământul ăsta, obligaţia asta îmi dădea o bucurie profundă şi nemărginită: bucuria de a mă simţi solidar prin chiar fiinţa mea, cu toată lumea, cu toţi oamenii. Să trăiesc pentru ei! Aseară am cunoscut, cred, sentimentul pe care l-a încercat Beethoven când şi-a scris *Simfonia a noua*.

22 aprilie

Ieri a fost Şelmaru la mine. Ne-am bucurat amândoi. Dar n-am comunicat. *Nu puteam comunica;* şi lucrul ăsta îl simţeam fiecare.

Mi-a spus că vine azi; n-a venit. Şi bine a făcut. Prietenia noastră e un vas frumos care s-a spart. Cioburile lui mai strălucesc, dar nici o licoare nu mai poate păstra în el.

28 aprilie

Azi am trăit o decepţie; ceva mai mică, e drept, decât multe altele, dar e o măsurătoare pentru asemenea lucruri? O decepţie doare şi valorează prin calitatea ei de decepţie şi nu prin întindere şi lăţime.

Obiectul acestei decepţii: e Judith. O splendidă evreică-unguroaică-pariziană, pe care un amic a adus-o într-o zi la mine. Spunea că pictează. Credeam că e mult aşteptata dragoste. D-aia n-am scris până azi nimic de ea în „Jurnalul" ăsta; fiindcă mi s-a părut că toate femeile despre care am scris aici au încetat de a mai trăi în mine. Şi mai era plecând de la asta şi o superstiţie benignă că nu voi realiza o dragoste cu ofemeie înscrisă aici; poate fiindcă jurnalul ăsta l-am început în clipa când simţeam că moare în mine dragostea mea pentru Loti. Cine ştie?

Oricum, când Judith a intrat la mine, eu m-am simţit concav; era o îmbrăţişare desfăcută, braţele ca nişte aripi, în gând, în inima mea, — care-o aşteptau. Şi ea a comunicat cum numai Loti a comunicat cu mine: a intrat în mine, în îmbrăţişarea mea, în braţele inimii mele deschise ca o lalea. Am crezut în dragostea mea pentru Judith. Judith s-a aruncat în mine; a plonjat. A fost a mea de când am cunoscut-o. Ştiam bine că e a mea, — că nu se poate altfel.

Azi a venit, — singură, să-mi facă portretul. Şi a pictat. Oribil. Când spun „oribil", spun mult; pictura ei e proastă, pur şi simplu. E tot ce poate fi mai anti-pictural, mai lipsit de emoţie, de înfiorare, de dăruire în artă. E un nimic murdar. O murdărie, — chiar. Şi mi-am dat seama cât de mult pictura asta o reprezintă. Pe măsură ce picta, Juditha, Juditha mea, mult dorita şi de mult aşteptata, dispărea, se ştergea. Nu mai era ea; se schimba de la un moment la altul. Era o degradare, o cădere de înger de pe cel mai înalt şi adorat postament. Nu mai era Judith: era doar, în faţa mea, aici, lângă biroul, lângă cărţile mele dragi, lângă poemele şi muzica pe care le iubesc, o pictură proastă care-mi infesta lumina, mi-o năclăia, mi-o murdărea. Şi în faţa şevaletului, o pictoră, la fel de proastă, de inexpresivă, de nedăruită.

Fiindcă este păcatul cel mare al lui Judith: nu știe, nu poate să dăruiască. Rămâne cineva, cu „C" mic, cineva care nu-i el fiindcă nu poate să fie nimeni altul. O! Cât m-a dezolat! Cât aș fi vrut să nu se fi întâmplat aceasta gravă și definitivă compromitere a Judithei! Dar lucrul era sfârșit. În fața mea (adică întors cu spatele, ca să nu-l văd) se afla șevaletul plin de culori murdare. Cu un portret mizer, inexpresiv. N-a fost nimic în Judith. Sau dacă e ceva în ea, e exact atâta cât va fi izbutit să pună pe acest carton dat cu ulei și vopsele murdare.

Mă gândeam la Margareta, pe care nu vreau s-o iubesc: pictura ei e dumnezeiască; și Judith, — pe care vreau s-o iubesc, pictează așa! E trist. Nu, — e numai dezolant.

Așadar, o cruce + Aici zace defuncta mea dragoste incipientă pentru o fată care nu e fată, pentru o pictoră care nu e pictoră, pentru o tinerețe care nu e tinerețe +

Aici zace ultima mea decepție.

•

Traian mă plictisește, totuși. Nu fac decât să-i dau. Îi dau oricât, — totul. Dar ce-are a face? Traian nu devine mai mare cu ce-i dau eu. Nu crește mai înalt și mai luminos, în mine.

Îmi pare rău de Traian de altădată, de cel de-acum 2 luni.

•

În schimb, m-am întâlnit cu Nicu Scorțeanu. O admirabilă apariție. Are 47 de ani și pare de 35. E un „om de nimic", — și e cel mai realizat din tipurile familiei noastre.

Mi-a vorbit de amantele lui; de nimicurile care-i fac viața lui de nimic, de vânt, de soare, de ploi.

E un om acest „om de nimic".

E „un Cineva", — cum spun tipografii noștri.

Și deodată, stând de vorbă cu el, mi-am lămurit trăsătura fundamentală a familiei noastre de pe partea mamei: *sfârșitul de Justiție și de poză cabotină.* Mari Justițiari! Tatăl lui Nicu a fost, doară, un magistrat de frunte, în Casație, prim-procuror. Mama, ea ar fi conceput orice afară de ceea ce este injust. Și gustul cabotinajului! Sincer. Profund. În sânge.

Tatăl lui Nicu Scorțeanu: jude în robă. Mama: „Noi am avut robi țigani!" (Și o vedeam când spunea asta, înălțată, transfigurată, în malacov, în cerdacul culei lor, boierești.) Tatăl mamei, Paul Scorțeanu, un mare și seducător cabotin. Un „om de nimic" și el — dar plin de geniu, de entuziasm, de socialism și talent.

Nicu, — el însuși cabotin de meserie, amant al Elvirei

Popescu, pe care a lăsat-o la Paris când n-a mai iubit-o, ca să vină în ţară şi să trăiască după plac cu mahalagioaice.

Eu, — un cabotin plin de doxă etică.

Filiaţia e perfectă. E evidentă până la străvedere. Sunt mândru de ascendenţa mea! Dar şi bunii mei pot fi mândri de strănepotul lor: nu-i face de ruşine, nu-i va face niciodată de ruşine!

5 mai

Am recitit tot ce-am scris despre Judith. E grav, sau începe să fie. Fata asta pe care am crezut-o a mea, din prima clipă, pentru ca imediat să-mi dau seama că nu are nimic a face cu mine, cu felul meu de a înţelege şi iubi o femeie, — fata asta care pictează urât, care face unele lucruri de tot neîngăduite, fiindcă nu ştie să fie sinceră, să fie ea însăşi (oare ungurii, în general, ştiu ei să fie sinceri?), fata asta pe care am aşteptat-o în fiecare zi cu o oarecare plictiseală, fără alt interes decât al convorbii de doi bani (dacă asta poate fi un interes!), fata asta pe care azi o aşteptam să-i spun cât nu-mi place, cât aş fi dorit să-mi placă, — mi-a plăcut tocmai azi. Ce zic „mi-a plăcut?“. M-a uimit, m-a bulversat, m-a sedus.

Să fii îndrăgostit de propria ta decepţie, să fii sedus de tocmai ceea ce nu-ţi place, se poate mai stupidă ironie?

Dar asta e şi n-am ce-i face! Juditha m-a tulburat şi m-a pus în mari îndoieli.

Am fost la ea, azi, după ce i-am pozat, plictisit, ca de obicei. Şi mi-a dansat; „une fois de plus Salommé“, cum zice Elskamp. A fost o revelaţie, o minune şi-o încântare fără margini. Tinereţea ei, frumuseţea ei, toate calităţile pe care i le credeam — şi tot mă îndârjesc să continui să le cred — ratate într-însa, totul se dezgolea, se desfăcea ca o floare monstruos de frumoasă, inegalabilă în faţa ochilor mei stupefiaţi.

Judith dansa! Se despleteau grădini, creşteau mii de adolescente, cădeau ploi dulci cu soare, de vară, şi vise mari cât prăpăstiile se căscau în mine, undeva, în carnea mea, în memoria mea pe care Juditha punea stăpânire cu fiecare pas, cu fiecare gest. Nu m-am putut stăpâni să n-o sărut şi sărutul meu a fost amar, un adevărat sărut. Ea trebuie să fi ştiut asta mai bine ca mine; s-o fi simţit.

Oricum, astăzi am suferit o înfrângere. Trebuie să scriu o poezie ca să mă reabilitez în faţa mea.

Uitam să scriu: În timp ce-mi dansa, Judith mi-a revelat un lucru: că ea se mişcă pentru mine parcă pentru a-mi plăti

imobilitatea, pentru a schimba neclintirea mea în jocul tinereții ei.

Să fii fericită, Judith!

*

Ieri, la Florica, îmi dădeam și mai bine seama cât de morți, cât de mult morți sunt toți oamenii aștia: liberali, național-țărăniști — bieți urmași îndătinați fără temei într-o vârstă și o concepție care numai ale lumii de mâine nu sunt. Erau niște umbre, niște stafii.

Mă mișcă moartea lor vie, dar mă mișcă stârnindu-mi și dezgustul. Se citea în ei adâncimea corupției la care i-a dus uzul și abuzul de putere. Așa ajung toți care biruie? Așa vor fi fiind și patriarhii Revoluției socialiste? Și mi-am notat pe cutia de chibrituri: „sunt comunist în inima mea pentru un motiv foarte simplu — acela de a avea un ideal cât mai depărtat și deci cât mai ferit de corupția iminentă a organismelor la putere."

*

Dar alt lucru m-a tulburat și mai mult. Un lucru a cărui însemnătate abia acum o descopăr.

Văzusem, nu prea de mult, în vitrina de la „Julietta" chipul fermecător al unui băiat; să fi fost de 10—14 ani.

Ieri, la Florica, l-am văzut în carne și oase: e fiul lui George Brătianu. Parcă toată stirpea acestor boieri s-a strâns în el, ca să dea cea mai frumoasă, cea mai fragedă și otrăvită floare. Atâta gingășie, atâta grație, atâta mare frumusețe, nici la efebii Antichității nu se vede.

Ochii acestui copil erau ochi de vis și spaime; câte două lumini ascuțite, limpezi și tari, se aninaseră în ei și ne-am privit. Ne-am privit îndelung, mereu, cât au ținut cuvântările, ca niște amanți. Gura îi era cărnoasă, fără a fi vulgară, gestul plin de grație, ținuta mândră.

9 mai

Mă obsedează și mă încântă întâlnirea cu un spirit ca al lui Unamuno; transcriu: „Adaug că unii vor să fie și alții vor să nu fie, și asta atât în ce privește oamenii reali, în carne și oase, cât și oamenii reali încarnați în vreo ficțiune romanescă ...". „Din unul care nu vrea să fie e destul de greu să scoți o creatură poetică, un erou de roman; dar asta se poate cu unul care vrea să nu fie! Cel care vrea să nu fie nu este, a *fortiori*, un sinucis. Cel care vrea să nu fie, o vrea existând, ființând".

„Ce? asta vi se pare cam întunecos? Ei bine, dacă asta vi se pare obscur, şi dacă nu sunteţi în stare nu numai să înţelegeţi acest lucru, dar să şi-l simţiţi, să-l simţiţi pasionat şi tragic, nu veţi ajunge niciodată să creaţi creaturi reale şi, deci, nici să vă bucuraţi de nici un roman, nici chiar de cel al vieţii voastre înşivă."

Cât de vecin, cât de frate sunt cu acest fel de a gândi. Ce este *În marginea vieţii?* Ce altceva decât dorinţa pasionată, tragică, de a nu fi. Voinţa de a nu fi.

De aceea am şi creat şi creez, de aceea cred în tot ce fac, de aceea nu-mi pasă dacă sunt cunoscut ori ba, celebru ori ba, vârât în toate meschinele coterii literare şi artistice ori ba.

„Vouloir ne pas être, ce n'est pas la même chose que ne pas vouloir être", conchide Unamuno şi are dreptate şi eu sunt fericit. Fiindcă eu sunt unul din cei care înţeleg acest sens grav, de înaltă asceză şi-o trăiesc. Eu sunt unul din categoria lui „vouloir ne pas être".

21 mai

M-a bucurat, m-a surprins şi m-a întristat chemarea lui Rebreanu care vrea să-mi joace piesa. M-a bucurat, — cum era şi firesc; m-a surprins, fiindcă venea după luni de tăcere şi m-a întristat fiindcă mă îngrozesc la gândul spectacolului, al exhibării, al coruperii adevărurilor mele imediate.

Am avut şi bucurii mari: Şelmaru, care este cel puţin cât mine autorul acestor acte; fără îndemnul lui, fără prezenţa prieteniei lui, fără încrederea lui statornică, nu ştiu dac-aş fi terminat vreodată *În marginea vieţii*. Deci, pentru bucuria lui — bucuria mea. Şi mai era ceva: mândria de a mă şti demn de Magdalena; de a-mi dovedi, mie şi ei, că opera mea e valabilă, e chemată. Şi nu trebuie să-l uit pe Neamţu, care, de asemenea, s-a bucurat.

Abia acuma, când scriu, îmi dau seama cât de mult doresc să le dau celor dragi tot ce e-n mine mai bun şi mai plin.

Dar astăzi, după ce Rebreanu mi-a acceptat totul — şi *omul cu masca* şi distribuţia cerută de mine — am încercat o uşoară amărăciune: m-am întâlnit la Salonul Oficial cu Ion Sava, directorul de scenă, care mi-a spus că nu i-a plăcut piesa, după prima lectură. Piesa asta *e a mea*, atât de integral a mea, atât de total îmi aparţine, încât, placă cui o vrea, hulită de cine-o vrea, ea va rămâne pentru mine un adevăr ineluctabil, permanent valabil. Nu-mi pasă că nu mi-o joacă; avizul lui Sava (nu ştiu dacă e hotărâtor, dar dacă e, m-ar bucura să rămân tot la „increatul" piesei mele) poate fi ori-

cum; dar îmi pare rău pentru Sava, personal, pentru Sava în care credeam că am găsit încă un „out-sieder“, încă unul „de-al nostru“, în marginea vieții.

Și am încercat, azi, ca și ieri, același gust amar în gură; lipsa unei dragoste mari, căreia să-i spun toate bucuriile, pe sânul căreia să-mi culc toate tristețile. Am încercat, ce mai încoace și-n colo, lipsa lui Loti. Și mi-am retrăit adânc, fierbinte — cu o voluptate carnală — această durere, această fizică singurătate. Voi birui cu ea? Dar pentru cine? Voi fi înfrânt cu ea? Cine va plânge? Nu sunt slab. Îmi dau bine seama de asta. Nu-mi pasă că sunt singur în durere. Dar într-o mare durere care urmează unei mari bucurii, parcă e bine și firesc să ai o iubire mare. Iubita mea — nu este. O, cum s-ar fi bucurat Loti de izbânda asta, de fleacul ăsta de izbândă, în fond; o, cum m-ar fi mângâiat ea, cum m-ar fi sărutat, cum m-ar fi îmbrățișat când i-aș fi spus „Știi, lui Sava nu i-a plăcut! ... “

Dar Loti nu mai e, nu mai e aici, nu mai e a mea, pe ea n-am s-o mai văd, poate, niciodată și nici o bucurie, și nici o tristețe grea din toate bucuriile și tristețile care mă așteaptă nu vor mai putea fi ale ei ca și ale mele. Ce frumos e lucrul ăsta! Câtă dramă conținută, câtă muzică profundă se-nchide în el! Și eu trec prin oraș, pe străzile lui bătute de vânturile primăverii, de furtunile lui, de soare și singurătate, tot mai singur, mai definitiv, mai irevocabil singur. Și durerile și bucuriile, și speranțele, și deznădejdile se adună-n mine ca într-un lac adânc, fără fund de adânc, și eu mă cufund în ele, dar numai fiindcă-mi place mie, fără să fiu dominat nici o clipă, neputincios, cu acea strălucitoare conștiință subterană că tot ce vreau pot face, că tot ce fac este bun, este întreg, este total, fiindcă este al meu, al meu singur, neîmpărțit decât cu cei care vor să intre, să rămâie sau să plece.

*

Dar întâlnirea de azi cu Ion Sava își are (sau este) corespondent într-o mult mai gravă, mai dureroasă despărțire: aceea de Magdalena.

Știu azi, bine de tot, că Magdalena nu mă iubește. Că nu mă poate iubi. După tot ce i-am spus, ea n-a răspuns cu nimic. Sau a răspuns exact ca și Sava: cu tăcerea închisă în teama de nu o întreba ceva. În tot ce-i spun ea citește poezia lucrului și-o admiră. Eu însă nu sunt iubit. Meșterul Manole — nu?

Dar să ne-nțelegem bine; ce-i aia: nu te iubesc pe tine, dar iubesc ce faci? Eu sunt în măsura în care fac.

Pot spune, deci, cu Esenin odată: „noi toţi am iubit, şi noi, toţi, am fost iubiţi".

Am fost!... Da — eu sunt „un fost" iubit. Întotdeauna voi fi „un fost" iubit.

Eu sunt un verb care se va conjuga întotdeauna la trecut. Fiindcă eu merg întotdeauna înainte.

Magdalena mea, — atât de mult am dorit-o a mea! Şi cât de mult am greşit. Eu, ea — amândoi poate. Niciodată Magdalena nu va fi iubita mea. Îmi dau bine seama de asta. Dacă mi-ar spune mâine „Miron, te iubesc," — eu ce-aş mai putea face? Dragostea pentru ea m-a ars şi ea n-a ştiut să fie în mine, atunci. Acum, Magdalena e o amintire. Scumpă ca toate amintirile mele scumpe: ca mama, ca Loti.

Şi mă întrebam dacă această facultate a mea de a trece peste dragoste şi nădejdi cu un pas atât de uşurel, atât de nepăsător la urma urmelor (chit să asta mă costă într-o zi cât într-un an sau zece), dacă această zglobie înfrângere a amarurilor şi a dorurilor nu e un semn al tinereţii mele? Cred că da. Cred că am înţeles cât de mare, cât de neistovită e viaţa în frumuseţea ei, şi cât de scurte trebuie să fie — în durata lor — pasiunile astea ale cărnii noastre. Cred că merg spre asta: spre o definitivare a singurătăţii, spre acea „mare indiferenţă" de care vorbeşte în piesa lui Thorthon Wilder, şi care nu e izolare, ci preţuire a întregului, ne-robire a contingenţelor. Fiindcă, singur dintotdeauna, eu nu m-am robit unei singure clipe — ci tuturor.

Întotdeauna se vor găsi pe lume obrazuri dragi, voci calde, mâini bune, vânturi de furtună şi răcoare, soare şi ploi, peisagii şi lumini mereu noi, mereu tăinuite, mereu nedescifrate, care nu aşteaptă decât asta: să le descopăr, să mă bucur de ele şi să trec mai departe.

Încep să fiu bătrân? Sau încep să fiu fericit?

Mi se pare că încep să fiu eu însumi; eu însumi în Lume. Pe Lume. Tot e ceva!

5 iunie

M-am ţinut de prostii. Sunt în serie. Întâi editarea *Cânticilor ţigăneşti* mă sileşte să fac lucruri oribile: să-mi public poza, cu notiţe, prin gazete. Mi-e penibil, — dar dacă am acceptat compromisul de a ieşi în public, trebuie să-l duc până la capăt.

*

Ca o anexă a acestui compromis, am tot început a mă exila. Nici nu credeam că sunt atât de puţin cabotin. Mi-e

groază să citesc la lume poezii, să întreţin „raporturi" literare.

Şi pentru că asta n-a fost destul, m-am apucat să-i citesc lui Eugen Ionescu şi nevesti-sii pagini din *Jurnal*. Mi-a fost ruşine, m-a umilit lucrul ăsta. Mă jurasem să n-o mai fac în viaţa mea. Şi când colo, aseară i-am citit tot *Jurnalul* lui Badea. Acuma, e drept, că faţă de Badea încerc un sentiment cu totul diferit de cel faţă de Eugen. Badea mi-e foarte aproape (mai ales acum, când e pe punctul de a intra în acelaşi făgaş cu mine — despărţindu-se definitiv de Nana) — apoi Badea e un om tânăr, un om neînceput, în fond, faţă de bietul Eugen care e „o curvă veche", anacronică şi făcută pe reţete. Fardată cu literatură.

Pe urmă, Badea rămâne, în cele mai tragice momente, un om sincer. Prietenia noastră se poate bizui foarte bine pe asta.

Nu-mi pare deloc rău că i-am arătat *Jurnalul*, deşi — submergent — mă gândeam aseară, când i-l citeam, că nu fac decât să-i împlinesc un gust al lui, de mică perversitate: acelaşi care-l împinge să te invite la beţie, la „să-ţi dai drumul".

Dar Badea mi-e prea drag ca să nu mă-mbăt pentru el şi pentru bucuria lui, — oricum: cu spirt alb ori cu hârtie scrisă de mine.

*

Magdalena... nimic. După ce, o zi întreagă, la închiderea expoziţiei, a mers cu mine pretutindeni, am „ieşit", dé!, ne-am arătat împreună, a flanat prin redacţie cu mine, eu, pe străzi, prin piaţă, cu ea, — după ce, mai mult ca oricând, o credeam a mea, acum tace. S-a mutat singură, într-un atelier splendid, într-o odaie veche şi frumoasă. Aştept, de trei zile, un cuvânt de la ea, un telefon. Nimic. E frumos! Dar îmi pare rău că nu mă iubeşte. Îmi pare rău — ca întotdeauna — pentru frumoasele lucruri pe care le-am fi făcut împreună; că sunt sigur de asta: ea, pictura, — eu, poezii cu ea. Ne-am fi realizat, adică, o viaţă a noastră, integrală, mai cu seamă că eu rămân convins că Magdalena se leagă cu mine, cum am scris-o şi-ntr-un poem, „Ca pământul cu cerul".

Dar aştept calm. Asta e totul. Aici e semnificaţia dragostei mele pentru ea, dar şi a ei pentru mine. (Ziceam că nu mă iubeşte — năuc ce sunt!) Că nu mă grăbesc. Că nu ne grăbim. Eu o ştiu a mea, cum fără îndoială, şi ea mă ştie al ei.

Suntem logodnici. *Nunta* e chezăşie şi martor. O iubesc pe Magdalena, mult — mult de tot.

*

Şi scriu bine — să bat în lemn. Am scris pentru „Revista Română“ şase pagini despre Giono; adică patru — că două sunt citate din el. Dar bune — şi ad-hoc. Aş spune chiar foarte bune. Stilul meu începe să se limpezească. Fraza scurtă. Aproape cuvinte punctate des. Fiindcă fraza lungă şi cotită mult e efectul unei grabe de a spune totul dintr-o dată? Poate. Oricum, e bine, şi eu sunt senin, senin. Tot vremea de-afară e pricina: soarele, căldura, climatul care mi-e atât de scump. Adică tot la reacţii fizice rămân. Ce-are-a face?

*

De calm, am pus o placă calmă. Şi-mi dau seama că muzica, ca să nu te îmbolnăvească, să nu te intoxice ca o femeie, ca alcoolul, ca o otravă, cum erau intoxicaţi bietul Anton Holban, Virgil Gheorghiu şi Emil Cioran — trebuie să fie un tonic şi un echilibru al fiinţei noastre. Să o posedăm, fără brutalităţi. Cred că asta e condiţia adevărată a muzicii: să fie încă o formulare alor noastre, un corespondent de sunete şi armonii al armoniilor, sau dezacordurilor, din noi.

13 iunie

Gina mi-a spus un lucru foarte frumos. Geo Bogza i-a vorbit de mine. I-a spus cum nu mă poate suferi, cum nu mă poate înghiţi, cum caracterul meu e imposibil, cum mai ştiu eu ce. Şi i-a mărturisit un lucru pe care atâţia nu îndrăznesc să şi-l spună nici lor înşişi: că de fiecare dată ia jurnalul sau revistele în care scriu, ca să nu mă înjure, ca să aibă satisfacţia de a citi lucruri proaste scrise de mine. Şi tot de atâtea ori e înfrânt: „Tot ce scrie e admirabil, tot ce spune e atât de frumos, încât plesnesc de ciudă că nu-i pot imputa nimic; nimic n-am de făcut decât să-l laud pentru felul frumos în care scrie“, spune Bogza.

*

În altă ordine de idei, văd, la un chioşc, un portret al lui Hitler, din München. O fotografie autentică. Cea mai autentică. E groaznic. E un nimic concretizat într-o figură aparent omenească. Şi-mi dau seama, atunci, de ce biet „omul“ ăsta este ce este şi cum este: nimeni, niciodată, sunt sigur, nu l-a iubit pe acest biet Adolf Hitler. Totul, în el, e atât de şters, atât de preş, de scândură de duşumea, de inexpresiv, de chinuitor inexistent, atât de cârpă de bucătărie şi lighean cu lături, şi tot ce vrei care nu este definit, desenat, existent, încât acest Hitler devine mare. Devine tragic prin ceea ce Unamuno numeşte putinţa de a fi; pentru Hitler, însă, lucrul e

mai grav: e non putința de a fi. Nu este, fiindcă nu poate, fiindcă, biologic, el nu există.

Doar un ochi, stângul, a adunat în el atâta lumină tăioasă și înghețată, atâta ură limpezită în cristale, încât înțelegi că — din toată neființa lui — Hitler a izbutit să fie un mare om rău. S-a realizat pe negativul cel mai desăvârșit: pe însăși non-existența lui.

Un mare poem s-ar putea scrie despre acest om care nu există, — deși vizibil!

*

Fiindcă e vorba de bombardamente apropiate, de Moartea care ne amenință pe toți, — pun chestiunea direct:

— De ce se tem oamenii de moarte? Au ceva în ei? Dac-ar avea în ei ceva nu s-ar teme. Ce vor să păstreze, trăind? Ce au de păstrat, de apărat, de ținut? Dacă în ei ar fi spirit, Moartea nu i-ar spăimânta, dar n-au nimic, nimic decât trup: carne, oase. De-aia le e frică de Moarte: fiindcă Moartea le ia singurul lucru pe care-l au — și cel mai neînsemnat, dar care e totul pentru ei: trupul. Veșniciile ei nu le cunosc, fiindcă, în viața lor, a lor, ei nu le-au atins niciodată. Moartea e mare și frumoasă — și dorită chiar — când cunoști gustul veșniciilor care și-au muiat aripa în tine...

Bietul „nea Aurică" ascultă uluit. Ce-o fi crezând el de mine? Îi spun, în concluzie (în fond, îmi spun mie însumi): — „Dorințele noastre, ale spiritului nostru, se petrec, prin carnea noastră, în copiii noștri".

*

Și cu asta Bauh nu mai există. Rămân cu mine singur. El e un obiect, o mobilă oarecare, în jilț. Acum știu de unde-mi vin mesagiile mele. Știu, acum, că eu exercit un mandat în lume: al Mamei, al dorințelor, al dorurilor, al năzuințelor ei. Și o iubesc pe Mama, pe scumpa, iubita mea mult iubită mamă, pentru îndeplinirea căreia eu trebuie să mă zbat, să sufăr, să fiu înfrânt — dar să mă ridic și să-i port mai departe în viața mea de azi și de mâine, și din totdeauna, mandatul. Era un mandat important, e cel mai important mesagiu al meu, fiindcă e al mamei.

22 iunie

*

Tot ce se întâmplă nu mă interesează. Azi am intrat în război alături de nemți împotriva URSS. Nu știu care va fi rezultatul. Poate mor. Oricum, — e bine că-i așa. Idealurile rămân câtă vreme nu sunt realizate.

Îl iubesc pe Badea. Îl iubesc pentru geniul lui mare și profund, de o autenticitate dramatică.

*

Mă simt mai mult obligat să semnez aici că s-a început de cinci zile războiul cu Rusia, că au început bombardamentele peste București, — dar toată această prezență a Morții lângă noi nu-mi dă decât o și mai mare, mai adâncă certitudine și seninătate. Sunt în fața eternității cu cea mai mare dragoste alături, cu Magdalena pe care o iubesc și care mă iubește și căreia doresc să-i fac un copil, copilul dragostei noastre celei mai mari din toată lumea.

Gândul mă duce — când sună sirenele, când peste oraș plutesc păsările Morții și ale Vieții, — la cele mai scumpe ființe din viața mea: la Mama și la Magdalena. Ele sunt cei doi poli ai eternităților mele, — ai veșniciei în care sunt de mult, atât de demult și definitiv, încât nimic nu mă poate speria, — și cu atât mai puțin Moartea.

7 iulie

Astăzi, Cernăuții a fost ocupat de armatele române.

19 iulie

Sunt zile care țin săptămâni. Parcă se adună-n ele toată concentrarea și tot rodul muncii, efortului, nădejdilor noastre de ani și ani. Într-o singură zi! Dacă n-aș ști astăzi, când am mers la minister, că suntem în 19 iulie, mi s-ar părea că au trecut cel puțin cinci săptămâni de ieri până azi.

Dar să procedez metodic:

Ieri trupele noastre au reocupat Chișinăul și Basarabia de Nord.

*

Am fost chemat de Carla rugându-mă să-i scriu lui Loti, la Cernăuți. Am făcut-o cu amara bucurie a îndoielii. I-am scris ca un hoț care-o iubește și-o așteaptă. În fond, i-am scris foarte sincer. Dar mă întreb acum, m-am întrebat, dealtfel, tot timpul, — oare dacă Loti ar veni la mine într-adevăr, și ar voi să reluăm viața noastră împreună, — aș putea-o face?

Mi-e atât de dragă în amintire, în vis, încât nu știu cât de halucinantă ar trebui să fie realitatea ei, pentru ca să nu-mi strice nimic.

În sfârșit, — de voie, de nevoie, asta s-ar putea să fie

prima scrisoare pe care o primeşte de la mine după aproape un an.

E drept că în tot timpul ăsta eu nu m-am gândit la Loti altfel decât ca la iubita mea, plecată departe, pentru cine ştie câtă vreme, dar care se va întoarce tot la mine.

Ieri mi-am vândut cărţile care mă împovărau; mi-am păstrat doar vreo cincizeci, absolut necesare. Acum câteva zile, mi-am vândut discurile. Şi-mi dădeam seama, în timp ce negociam lucrurile astea, că — de fapt — eu nu făceam decât să-mi lichidez punţile, pilonii care m-au ajutat să mă prăbuşesc în singurătatea în care rămăsesem după plecarea ei. Îmi lichidam singurătatea, fără să ştiu că o s-o aştept pe Loti.

*

Altceva: mi-a scris Miliţa Petraşcu — în fine — emoţionată pentru cronica despre ea.

30 iulie

Astă-seară la redacţie ascultam la radio agitaţia bolşevică şi îndemnul adresat soldaţilor de a nu mai lupta.

Şi, deodată, mi-am dat seama de ce războiul este umilitor pentru oameni. Nu fiindcă-i omoară, fiindcă-i mutilează sau îi face să mutileze sau să omoare. Ci pentru că ne probează tuturor că există o zonă în noi, în om, unde nu ne mai putem înţelege între noi. Agitaţia de la postul de radio sovietic încearcă să străpungă această zonă. Războiul este negarea celei mai umane condiţii: înţelegerea. Dar mi-am spus: „dar nu; oamenii se înţeleg; numai câţiva — şefii — suferă de tara neînţelegerii, numai cei care-i trimit la moarte ajung la zonele neputinţei de a se înţelege". Judecând aşa, greşeam. Fiindcă de vreme ce în om există marea forţă a înţelegerii între oameni, ar trebui ca soldaţii, independent de şefi, să se înţeleagă şi să nu se mai bată. Dar nu, — ei continuă să se bată. Ei sunt ca şi şefii. Facultatea de a se înţelege, ca oamenii şi între oameni, dispare şi la ei. De aceea o Revoluţie în care soldaţii aruncă armele şi fraternizează e un mare act de progres în conştiinţă: fiindcă atunci, şi numai atunci, ei îşi descoperă calitatea eminentă de oameni: putinţa de a se înţelege.

Deci: câtă vreme nu ne vom da seama că există în noi, în fiecare din noi, putinţa înţelegerii umane, câtă vreme nu ne vom da seama că această putinţă de a ne înţelege între noi le depăşeşte pe toate celelalte, câtă vreme în loc să ne înţelegem, ne vom bate, — atâta vreme răspunzători de război suntem cu toţii. Cei care ne trimit, cei care ne zvârlu în război nu sunt mai răi ca noi, gloata. Sunt doar mai grăbiţi. Dar ig-

noranţi suntem deopotrivă, şi unii şi alţii. Şi asta e umilitor în toată drama războiului. Şi de-aia războiul e o dramă: fiindcă ne umileşte şi ne anihilează condiţia de oameni.

19 august

Am refăcut, după cerinţele lui Sava, actul I şi II din *În marginea vieţii*. Credeam că nu mai pot atinge acest lucru, extenuat, epuizat pentru mine. Am scos o „piesa“ adevărată, — de succes.

Rebreanu m-a felicitat şi m-a lăudat azi, chemându-mă la el. Fără să mă pierd în asemenea fleacuri, — mi se pare totuşi că preţul dramelor mele interioare a fost răscumpărat într-o măsură prin această dramă scrisă. Răscumpărat şi justificat.

7 septembrie

Mă aflu în pragul a treizeci de ani. La asta mă gândeam astă-seară, pe cînd mă duceam la Magdalena; la vârsta asta, la darurile la tulburările ei scumpe. Şi am scris, — pe pachetul de ţigări:

„O, minunată vârstă, şi blestemată!
Tu eşti vecina celei în care s-a botezat Iisus.
Tu, care dai tiparul tuturor nădejdilor noastre,
acest tipar după ale cărui măsuri alergăm, apoi,
tot restul vieţii,
acele mari gene de zare de vis,
Tu vârstă-nchisoare a neşterselor amintiri,
Şi-n veci nebiruite de cele ce-ar putea să vină,
de oricarele alte!“.

15 septembrie

Situaţia mea bănească ameninţă să devie precară, aproape ca anul trecut pe vremea asta. În orice caz, mai mult decât pentru chirie şi o masă modestă, nu văd de unde a-şi putea avea bani. În schimb, încep să văd clar în aceste drame ale mele pe care nu ostenesc să le însemnez, să le tai în patru fire şi să le socotesc începutul şi sfârşitul lumii. Şi uit că factorul material a fost şi continuă să fie determinant într-o seamă de hotărâri pe care le-am luat şi le iau, în viaţa mea. (Chiar de astă-seară, mi-am propus să-ncep: *Asta-i ciudat!* care, mai ştii? — mă va consacra „autor dramatic“. Şi-o încep în bună măsură de frica lipsei de bani care mă pândeşte.) Ori-

cum, factorul material, fără să fie, Doamne ferește!, un țel de atins, rămâne un obiectiv de întrecut. Tocmai pentru ca cele ale spiritului să fie libere, cât mai libere cu putință.

2 octombrie

Toamna e îngrozitor de dulce, de galbenă și otrăvită. Eu am treizeci de ani. Toate merg prost: amorul (am crezut c-o s-o pot iubi pe Abi — diminutiv de la „Abisinia" — dar degeaba!), banii, scrisul... toate merg prost. Și sănătatea cred c-a-nceput să scârțâie. M-am apucat să scriu *Asta-i ciudat!* și abia aștept să i-o dau lui Rebreanu. Sper, cum speră înecatul în firul de pai, într-un succes bănesc care să-mi îngăduie să fug din țară sau să mă ascund undeva aici, în munți, într-un sat, nu interesează unde, dar să mă înmormântez odată!. Poate că, la urma urmelor, tot într-o schimnicie o să mă duc. Evident, dacă, într-adevăr, așa cum sper, această piesă o să-mi aducă bani. Dacă nu...

13 (sau 14) octombrie

Ieri am aflat că Loti a plecat, de mult, de la începutul ostilităților ruso-germane, în Rusia. Așadar, n-a murit. Într-un fel, tot e bine.

Pentru mine, — nu. Eu caut zadarnic să fiu calm, să stăpânesc în mine această mare ruină de dragoste care mă-neacă, mă-năbușe, mă distruge. Dar durerea mea stăpânită în gesturi calme se vede de departe. Întâi pe față. Apoi, în gesturile care trădează — în calmul lor obosit — mult efort de voință.

25 octombrie

Scriu prost. Scriu, dacă nu urât, deslânat. Șeicaru, în care n-am a crede mai mult decât într-un gazetar oarecare, a spus de mine că „scriu gongoric și confuz". Cred că n-a greșit. Cuvintele le mai știu, dar mecanismul lor interior, dinamica frazei, invenția articolului sunt eșecuri pentru mine. Sunt lipsit de acea forță a inventivității și a construcției care-mi dădea — când eram cu Loti — tăria de a duce la capăt un articol întreg, fără oboseală și fără oboseală, mai ales, pentru cititor. Acum, îmi dau târcoale — și atât.

7—8 noiembrie — noaptea

Și totuși mă îndârjesc să trăiesc! E ceva, ceva care-mi spune, din cele mai neștiute adâncuri ale mele, că sunt obligat să trăiesc. Poate este datoria mea de a ispăși un păcat și o vină

care sunt nu numai ale mele; poate — dimpotrivă — mai este undeva, în mine, o regiune care n-a păcătuit cum am făcut-o eu — cu știință și voință — despărțindu-mă de Loti. Poate, în sfârșit, Loti n-a fost totul pentru mine, ci doar o etapă necesară, dar unică, în drumul spre mine însumi.

Și mai e ceva, ceva ce trebuie însemnat aici, cu orice preț: convingerea („convingerea" e un fel de a vorbi, fiindcă lucrul ăsta n-are nimic de a face cu conștiința lucidă și clară) că n-am încheiat un ciclu de viață; că se va ivi totuși marea mea dragoste, sau — dacă nu — prilejul marei mele devoțiuni. Să fiu bine înțeles cu mine! Nu mă tânguiesc, nu mă tocmesc. Dar nu simt și nu desluşesc porunca, impulsul acela dinlăuntrul meu, tot atât de categoric ca și acela care m-a împins să mă despart de Loti, care să-mi spună, la fel, că trebuie să mor, că am terminat viața. Lenormand avea dreptate: „j'ai parfois l'impression que je me survis", dar acest „parfois" e singurul pe care-l recunosc. Fiindcă sunt alte dăți când, dimpotrivă, mă simt dator să trăiesc. N-o să-mi spun acum banalități: că mă simt osândit la viață. Nu, mă simt dator să trăiesc fiindcă am de *făcut* ceva, eficient; nu de plătit, — de dăruit. E o mare diferență între a fi dator și a vroi să dai. Și nici măcar acest „dar" de care mă simt răspunzător nu e un dar propriu-zis. Aștept *pentru mine*, egoist, pentru mine, ceva. Or, în cazuri ca al meu, când ai dat tot, tot ce puteam da sau puteam crede că dau mai bun celei mai iubite ființe din lume — nu există alternative, temporizări, tânguieli. Compromisul n-are loc aici — o știu bine: ori tot, ori nimic!

*

Am încercat referința la Kierkegaard: el a trăit pentru un ideal religios, după despărțirea de Regina Olsen. Idealul meu, dacă este, ar fi unul social și istoric. Dar nu simt că această perspectivă mă reține, mă cheamă, mă silește să trăiesc — nu! Ci o necesitate de a mă împlini pe mine însumi, în cele mai intime date și condițiuni. Necesitatea de a fi eu *prin mine*, nu prin condiții, cauze sau efecte exterioare, prin experiența de viață a fibrei mele. Cu toate că scriu prost (nici nu s-ar putea altfel astăzi), cu toate că mă târăsc, simt că va veni, că se apropie clipa marii întâlniri. Nu mă simt, degeaba!, un „cadavru viu". Nu mă simt sfârșit" decât uneori, „parfois", cum spune Lenormand. Pentru rest, pentru ceea ce e viu în mine, am datoria și gustul — da, da, gustul, dorința, aproape euforică uneori! — de a trăi.

16 noiembrie

Două mari iubiri am avut. Două iubiri care se compensau, se completau; două iubiri dintre care nici una nu era de subordonat alteia; două iubiri cărora nu le-am cerut decât atât: să le slujesc în libertatea conştiinţei şi a voinţei mele. Dar amândouă mi-au pretins mai mult; mi-au cerut să mă şterg şi să mă contopesc în ele: *Loti şi Partidul*. Dar a fost în mine ceva care m-a împins la renunţări. La *trădări*, în limbajul obişnuit şi obiectiv. Am trădat-o pe Loti, cum am trădat şi Partidul, din grija de a fi întreg, cinstit, nepătat, necompromis în ochii mei, faţă de nici un judecător. N-am gândit oportunist, adică istoric şi politic, n-am făcut totul aşa ca să fiu curat, aşa ca la împărtăşanie: ca în faţa marii judecăţi. N-am putut-o minţi pe Loti, nu m-am putut minţi pe mine, n-am putut minţi Partidul. Aceşti doi poli rămân sprijinul vieţii mele. Rămân cu mine, în mine. Şi aceste mari iubiri le slujesc astăzi, eu sunt în slujba lor — acum când ele m-au refuzat, când ele au plecat de la mine, pentru totdeauna, în istorie, şi pentru niciodată, în veşnicie.

Când mi se vorbeşte de Loti ori de Partid, încerc o enervare şi o opoziţie manifestă, care vine tocmai din fidelitatea mea deplină faţă de aceste două mari noţiuni: iubita şi crezul.

*

Am tot dibuit de doi ani încoace. Am tot încercat, m-am tot îndoit de mine. Cum puteam să ofer certitudini altora? Cum puteam fi un fidel amant şi un bun partizan, când nu puteam răspunde de mine?

Splendidul chin al căutărilor — câţi nu-l cunosc? Şi totuşi, mi se pare — dintr-un orgoliu de bună seamă bolnăvicios — că eu singur am cunoscut aceasta neverosimilă, de nepovestit, încercare. Am stat pe buza de prăpastie a sinuciderii, de zeci, de sute de ori. Şi de tot atâtea ori era *Cineva*, era *ceva* în mine care mi-a interzis să mor. Aveam ceva de îndeplinit: un mesagiu (nu-i şi ăsta orgoliu?).

Redus la mine, la durerea mea, mică şi meschină, am căzut, m-am zbătut, m-am abandonat, m-am jucat, m-am minţit (fără să pot izbuti să mă cred), fiindcă este lucrul cel mai mare, socotesc, din toată drama mea: *Cabotinul — dedublarea;* n-am putut scăpa acestui proces, acestei duble prezenţe din mine — şi nu-mi pare rău. *Aşa trebuia să fie.*

A venit, apoi, criza raţiunii. Îmi dau seama bine, — am scris-o şi-n piesa mea cea mai dragă, *În marginea vieţii*, — că *raţiunea nu creează;* ea nu dă impulsul de „a face“ — ci

oprește! Ea e stavila necesară unei armonii, necesară pentru o viață organizată, de familie, ca și de stat — dar dezastruoasă pentru a crea noile zări, pentru a le desface, a le înțelege. Freud are, aici, un cuvânt hotărâtor. Marx, de asemenea. „Nu e permis!“ — această lege se naște odată cu rațiunea și — citez acum articolul lui C. Noica în care acesta reproduce din Alice Voinescu „răul se naște numai din stagnare“ — rațiunea înseamnă stagnare. Dinamismul ei este categorial, adică în cuprinsul categoriilor, al legilor pe care ea le-a prescris.

În marginea vieții pune această problemă, sub o formă cam schematică. *Asta-i ciudat!* vrea s-o traducă scenic. Cred că de-abia într-o nouă piesă voi izbuti să sintetizez aceste lucruri, în care poezia gândului și-a acțiunii să se susțină și să crească simultan.

*

Gustul pentru inutil, așadar! Adică, gustul pentru actul de viață, nerațional. Mi se pare că Hitler e slab fiindcă e raționalist, împotriva aparențelor. El duce, pe un fir de desfășurare raționalistă și logică — dar nu logică dialectă — premisele moștenite. Hitler proclamă actul de voință creatoare. Dar nu ține seama de stările de fapt. Stalin *se supune* lor. Asta e victoria lui. A te supune stărilor de fapt, iată ce înseamnează *a crea*. A participa la actul creației. De aceea „acțiunea“ lui Hitler aduce moartea; fiindcă el nu face, la urma urmelor, decât să respecte normele raționalismului economic și social instituite de revoluția burgheză: proprietate, familie, capital. Actul de viață a lui Hitler nu este actul creator — el este actul de apărare, este voința însăși de a se apăra a unui sistem bizuit pe legile construite raționalist ale economiei și dreptului capitalist.

Stalin n-a făcut decât experiențe. El n-a interzis, ci a făcut ceea ce în restul lumii era interzis.

Așadar, „teama de înrolare o simt cei slabi“ — spune d-na Alice Voinescu și C. Noica se face apologetul ei. Legionarul ăsta cu blană de pisică nu-și dă seama că „înrolarea“ la care se gândește el este aceea a stagnării? Dar nu asta interesează. Ci fraza d-nei Voinescu. Așa este. Numai cine e lipsit de forța de a crea, de *forța de diferențiere* se teme de turmă. Și pe urmă, ce aduci tu în turmă? Fiindcă e ușor de presupus că numai faliții constituie turmele. Dar ce teamă îi oprește pe „ne-faliți“ să intre în ele? Mi se pare că e doar o chestie de interpretare.

Dar turma are legi. Și când un om cu forța de a acționa, ne-ros de virusul stagnării, participă în turmă, el va aduce

această forţă cu el. Poate că ea duce la acte de creaţie potrivnice legilor de turmă. Şi iată drama: *sunt tare şi tocmai de aceea nu mă înrolez.* Nu, e prost zis. Sunt tare, de aceea mă înrolez pe cont propriu.

Terorismul! Iată soluţia ultimă. Iată la ce te duce în turmă forţa de a crea. La a organiza forţele distructive, dacă nu chiar a comite tu însuţi acte de distrugere. Fiindcă turma are legi, un creator înrolat în ea nu poate respecta aceste legi decât înfrângând şi luptând cu toată viaţa lui împotriva *celorlalte* legi. Este singura condiţie de viaţă a unui om care iubeşte, suferă şi crede.

Teroristul e tare. E tare tocmai în măsura în care aderă, se înrolează. Şi e slab în măsura în care iese din turmă, prin însăşi particularitatea lui: prin actul *lui,* prin ecuaţia lui personală.

Mă gândesc la un erou din istoria noastră, care întrunea aceste mari defecte şi aceste unice virtuţi: la Horia?, la Cloşca?, la Crişan? Nu, ăştia au lucrat împreună. Haiducii ar da, mai degrabă, materialul necesar.

Când ucide, un terorist ucide şi ceva din el: din el, cel de care vrea să scape, să fugă. Şi devine mai tare, mai întreg. *Mai singur, în turmă.* Singur, şi nu izolat, ca şi Don Quijotte.

26 noiembrie

Mi-am propus, — şi nu o singură dată, — să trăiesc o viaţă la-ntâmplare. Dar nu pot; structura mea (fiziologic vorbind) mă împiedică; eu rămân ascuţit şi ţeapăn. Mă şi gândeam zilele astea că există trei categorii de oameni: unii graşi, ca Badea, care adună-n ei toate lucrurile, le cumulează în carnea lor şi le eliberează târziu, transformate; sunt creatorii nativi, care scriu simplu, firesc, fără efort şi fără spiritul critic care să le dea măsura talentului lor; ei privesc tot ce scriu, când scriu, cu o oarecare bunăvoinţă, cu o indulgenţă surâzătoare faţă de ei înşişi şi faţă de lucruri. Apoi, sunt oamenii comuni, în care lucrurile nu se opresc; ei trec prin viaţă şi lucrurile trec prin ei fără să-i doară, fără să le bage de seamă, fără să le schimbe preţul; ei rămân neutri, ca sărurile în chimie; nici acizi, nici baze: săruri. Existenţa lor e ca şi când n-ar fi. Şi, în sfârşit, oamenii slabi, ascuţiţi, ca mine, care şi-au turtit profilul până la subţirimea unei lame: ei *trec prin lucruri; ei,* nu lucrurile prin-ntrânşii. Ei *voiesc*, au tendinţe dominatorii şi atitudini precise. Tot ce străbate fiinţa lor îi doare, fiindcă e un efort propriu. Nu pot fi epici fiindcă lucrurile nu rămân în ei decât ici-colo, printre cute subţiri. Ei sunt poeţi.

*

Mi-am propus să scriu la gazetă, să muncesc mult ca să uit, să mă abrutizez. Şi când simt că-ncepe abrutizarea, intru-n panică, nu vreau lucrul ăsta. Mi-e teamă că nu mai sunt inspirat, că poezia a fugit de la mine, că-mi lipseşte o preocupare constantă de artă. (Azi, în tramvai, îmi spuneam: „dar timpul e atât de diform, de *inform,* şi tern, încât nici nu merită efortul de a te ascuţi ca să-l pătrunzi; e numai gelatină, şi din ciocnirea cu ea, nu pot da scântei".) Poate era numai o scuză pentru mine.

Pe urmă, cum scriu la gazetă? Şters? Nu. Imposibil. Mi-am dat seama, acum câteva zile când — bolnav, stând în casă — am scris peste 20 de pagini despre Iorga, ca să pot alege şase. Mă aflu la acel stadiu când trebuie să-mi plivesc scrisul, să-l ajustez, nu să-l complic, să-l adaug. Dar este şi lucru care pretinde timp, libertate de a munci ca să pot alege.

Adică, exact ceea ce nu-mi permite gazetăria.

*

Sunt şi neliniştit pentru că Rebreanu nu mi-a comunicat nimic despre *Asta-i ciudat!*... E, dacă ţin bine minte, mai mult de o săptămână de când i-am lăsat-o. În definitiv, atâta pagubă!

Sigur e că gazetăria mă exasperează, iar libertatea, lipsa de obligaţii precise, riguroase, m-ar ucide în propriile mele liane pe care le-aş urzi în voie, lâncezind.

Apoi, mă gândesc cu groază la sfârşitul războiului: dacă biruinţa germană va fi un fapt desăvârşit, noi rămânem, până la sfârşitul vieţii, colonii. Reduşi la o viaţă strangulată; deşi ştiu că hecatombele spiritului pot oferi multe soluţii; dacă nu toate depline, pozitive, dar unele din ele, sigur.

4 decembrie

Sunt singur. Singur până la exasperare. Mă agăţ de preocupările pentru gazetă cu toată stăruinţa, cu disperare. Dar îmi dau bine seama că lucrurile astea nu mă interesează, oricât aş vrea eu să le dau importanţă. Lucrul — oricare ar fi el — nu-mi aparţine câtă vreme nu am cui să-l închin. Mă tem, pe urmă, ca nu cumva să rămân dominat de simpla nevoie de bani; ca să trăiesc oricum. Oricum, numai să exist. Dar simt cum se realizează, în mine, izolarea de tot şi de toţi. Îmi lipseşte o raţiune de viaţă. Deşi şi una de moarte. N-am pentru ce trăi — n-am pentru ce să vreau să mor. Scriu toate astea foarte calm, foarte senin. Nu sunt enervat, nu sunt disperat, nu sunt nici măcar trist. Sunt *realmente* absent. Singur şi izolat. Doar o dragoste mi-ar putea reda puntea de comunicare cu viaţa.

Și n-o am. Abia acum văd ce era Loti. Ce puțin și ce mult: *un pretext de viață*. Nu pe Loti o regret. Nu lipsa ei mă doare. Ci tristețea lucrurilor terminate.

Adevărata dramă aici stă. O, cât de bine ar fi dacă m-ar mai durea și acuma gândul că am pierdut-o „pe Loti a mea!". Cât de bine mi-ar face durerea aia, la gândul că Loti iubește pe altul! Dar nu, — Loti sau lipsa ei, *nu mă dor*. Nu mă mai dor. Mă simt șomer, mă simt gol, uscat, fără treabă, fără nici un rost.

Toate iluziile pe care mi le creez nu sunt decât iluzii: visul unei călătorii, al unei însingurări la Văleni sau într-un sat oarecare, undeva — sau al unei aventuri în viață. Dar când viața nu mai prezintă pentru mine nici terenul propice unei aventuri, locul unde s-ar putea întâmpla ceva, orice?...

Mă gândesc la legionari; să mă duc la ei. Să activez politic, să mă dărui. Dar cum? Întâi că n-aș putea să uit cu totul că — dincolo de aventură — ei slujesc unor forțe care — la urma urmelor — mi-au luat tot, tot. Și nu numai mie; ci unei lumi întregi. Cum aș putea să mă dărui *acestora?* E idiot. Mai idiot decât o sinucidere în toată regula.

Sunt gol, uscat, finit. Da, sunt sfârșit. Nici nu mă gândesc la Papini când scriu asta; sunt sfârșit *în mine*, pentru mine, pentru tot ce-ar însemna viață: de luptă, de nădejdi, de creație.

Capitolul cel mai greu al despărțirii mele de Loti abia de-acum înainte începe: pustiul, „deșertul saharian", cum îi spune Iuliu Cezar Săvescu.

Dar un deșert fără oaze, fără margini, fără nimic. Asta trebuie să fie rezultatul războiului: unii mor acolo, pe câmp — alții, ca mine, — întrînșii, în carnea, memoria și sufletul lor. Nici nu mă îngrozesc măcar. Toate trec *pe lângă mine;* eu trec pe lângă toate.

5 decembrie

N-aveam ce face azi după-masă. M-am dus la Vlasiu pe care nu l-am găsit în București; cu Gina am luat întâlnire altădată. Mi-a stăruit tot timpul în minte să mă duc la Traian; dar comunicarea cu Traian a devenit din ce în ce mai dezlânată: el are o femeie care l-a schimbat. (În rău, socotesc eu.) Oricum, îmi dau seama că, în loc să ne adâncim împreună singurătățile, n-am fi făcut decât să fugim fiecare de singurătatea noastră.

Astfel, mi-am amintit că în toată lumea asta doar Margareta e la fel de singură ca mine. M-am dus, deci, la ea. Știam că trebuie să-i fie foarte greu, fără bani, fără casă, fără posibilități de câștig cum se află. Am găsit-o mai tânără, mai proaspătă, mai nouă. Margareta rămâne o mare artistă și o mare dragoste

a mea; o iubesc acum cu o tandrețe care mă umilește fiindcă știu că e plină de compasiune.

16 decembrie

Ieri după-masă am băut cu Mircea Streinul. Îmi dau seama că băutura începe să umple tot mai des un spațiu din deșarta mea viață.

*

Dorm, dorm întruna, cât pot mai mult. I-am spus lui Mircea Grigorescu că dorm mereu. Și a răspuns imediat: „Asta însemnează că ești amorezat tare, — și fără speranță". Așa este.

Badea mi-a spus acum două zile că el *știe* că există în mine o mare forță corosivă, o doză de venin cu care pot îmbolnăvi o lume. Când mă gândesc că dintr-asta mi-aș putea realiza un suport de viață, — mă ia groaza. Și totuși, tot ce scriu mai bun (dacă se mai pune, pentru mine, problema calității scrisului zilnic) sunt notele pline de fiere, de otravă amară. E un fel de proces de eliminare organică, — necesar. În fond, mă aflu la răscrucea când tot ce e bun în mine, tot ce e dragoste neexprimată, se convertește în răutate sub aparența urii și a disoluției.

24 decembrie, ora 10 seara

Cu Badea și Nana, de Crăciunul ăsta voi fi mai puțin singur; mai puțin izolat, adică. Cât de singur! Iată, Nana a intrat adineauri aici, ca să ia un scaun. Văzându-mă scriind, mi-a spus zâmbitoare: „eram sigură că scrii . . . !" Și a ieșit, cu scaunul în mână. Dar la ușă, a stins lumina. Pentru ca să-și ceară scuze, imediat: uitase că eram în cameră și scriam.

27 decembrie

„Stau aici, unde mă găsesc,
Stau aici mereu, întruna, la nesfârșit
Voi sta aici întotdeauna,
biblic statornic:
«acum și pururea și-n vecii vecilor»
fiindcă trebuie să stau.
(Nu sunt nici primul, nici singurul,
în chestiunea asta)

Eu stau aici, pe pământ,
Ca pământul
Și umblu ca el,

și-atâtea mii de lucruri
umblă și mișună prin mine,
rotunde drumuri, înalte, vulturești,
mari mișcări de revoluție.

Drumurile pământului, toate,
Le străbat ca și el, o dată cu el,
Fiindcă și eu, ca și el, stau pe loc,
pe pământ,

Și viața trecută și viitoare e-n mine
Una și nedespărțită, fără sfârșit,
Eu stau și umblu ca pământul,
cu pământul,
Cu pânzele de apă subțiri, în străfunduri,
Cu pietrele grele, fulgerate,
Cu râurile și izvoarele
Cu frunzele și iarba,
Cu pădurile tinere, bătrâne
și moarte,

Cu gângăniile și albinele,
Cu frunzele moarte,
Cu toate vietățile uriașe, marine
Cu toate uriașele vietăți preistorice,
moarte,
Moarte și prezente în vintrele mele,
În inima mea,
Cu toți morții lumii,
Cu toate semințele vieții viitoare,
Cu toate viețile care se vor naște din mine,
Din sămânța mea, din pământul meu,
Cu nopțile și diminețile mele,
Cu nopțile de întuneric,
Cu serile de brume,
Cu diminețile de răcoare,
Eu stau neclintit aici (în picioare),
Pe pământ, una cu pământul,
Și merg.
Eu merg în uriașe mișcări, în mari rotații
și revoluții,

Care mă poartă fără să știu,
Fără să vreau,
Fiindcă eu stau

Cu pământul împreună
Şi merg împreună cu el, ca şi el,
În nesfârşitele călătorii ale lumii.

*

Eu stau aici,
De la început până la urmă,
Eu stau şi aştept.
Eu stau şi te aştept, vă aştept;
Stau, nu vin la voi, înţelegeţi-mă!
Eu nu vin la voi,
Fiindcă toate şi toţi trebuie să veniţi
la mine,

Să treceţi prin mine,
Să poposiţi în mine,
Să vă întrebaţi, să vă oglindiţi, să vă îndoiţi
în mine,
Cu mine,
Voi toţi, pe care vă iubesc,
Pe care vă aştept,
Care trebuie să veniţi la mine
(Altfel de ce aş sta aici, neclintit,
dacă nu ca să vă aştept pe toţi şi pe toate?)
Eu stau aici, neclintit, nesfârşit,
Eu stau aici cât dragostea mea pentru
voi toţi.

Pentru că voi toţi
Voi toate
Veţi veni la mine,
În mine,
În braţele mele,
În braţele mele de crăngi,
În braţele mele de râuri şi iarbă,
În braţele mele de piatră,
De oase
şi de pământ,
În pământ,
Voi toţi veţi veni aici,

Şi de aceea eu stau neclintit,
Şi vă aştept,
În marea voastră călătorie
Spre mine;
Voi toţi veţi veni la mine,

Fiindcă toate drumurile duc la mine,
Fără să ştiu, şi — poate — fără să vreau,
Dar eu vă primesc pe toţi,
Eu vă aştept pe toţi.
(E chiar datoria mea să vă primesc,
să vă aştept)

De aceea stau
Şi toţi veţi trece prin mine,
Veţi odihni în braţele şi inima mea
Fizic: voi toţi veniţi spre inima mea
Cum toate merele lui Newton vin spre
inima pământului,
Cum toate vietăţile, toate apele, toate seminţele
Vin spre inima pământului
Fără s-o ştie şi poate fără s-o vrea,
(Dar tocmai de aceea inevitabil, catastrofal,
de neînlăturat)

Toate vin spre mine
— Chiar şi tu, dragostea mea, vii spre mine —
De aceea vă aştept, te aştept,
Fiindcă toţi veţi veni la mine,
Şi vă aştept
Îmi fac datoria să vă aştept,
Îmi fac, fără să ştiu, datoria să vă aştept,
Biblic: «acum şi pururea şi-n vecii vecilor»,
Eu stau aici, pentru voi,
Neclintit,
Într-un mers universal, de pământ,
Cu pământul,
Ca pământul.

Şi chiar de aceea faţa mea este, ca şi a
pământului, o jumătate de umbră
şi altă jumătate de lumină,
Fiindcă vreau să stau şi să merg fără să ştiu,
Fiindcă mă leagă într-o orbită a îndoielilor,
Şi a aşteptării."

1942

12 ianuarie

Şi tot zilele astea am descoperit un lucru: că nu sunt poet. Ciudat, dar aşa este. Scriind un articol despre poezie, cu toată convingerea momentului, mi-am adus aminte de Brémond care condiţionează *starea de poezie* de aura pe care un singur vers, disparat, independent o creează. E, ştiu bine, un organicism acesta, dedus din clasicism. Dar poezia poate fi altfel decât organică? Or, eu n-am scris niciodată poezii în care un singur vers să creeze o „aură lirică". Nu cred să se afle în poeziile mele o distanţă rezonantă ca, de pildă, în versul eminescian: „s-a stins viaţa falnicei Veneţii". Nu, eu am scris şi scriu poezia cu capul, în primul rând.

E o detaşare — şi aici — un primat al inteligenţei, un „făcut", care nu e substanţă — vecină tranşei — a poeziei pure. Poezia mea e un discurs întocmit frumos, cu meşteşug şi cu inteligenţă. *Cânticile ţigăneşti*" (cu excepţia câtorva, poate) dovedesc asta. Iar poemele din *Cuvânt înainte* or fi fiind ele de altă factură, dar nu cred că şi de altă substanţă.

Constatarea asta n-aş vrea să mă împiedice să mai scriu poezie. Dealtfel, inteligenţa mea, ca şi memoria, asociativă, plină de toane, mă scuteşte de orice temeri. N-am vrut niciodată să fac cu tot dinadinsul poezie. A fost o eliberare şi atât. Un „corelat al creaţiei", vorba lui Nae Ionescu.

*

Priveam, astăzi, două fotografii de-ale mele; una, în care sunt singur, din 1939; pe-atunci eram cu Loti. Alta, de-acum un an, cu Traian, la Şosea. Îmi dădeam seama de diferenţă; e şi uşor. Faţa mi s-a prelungit, mi s-a strâns, cutele de la nas în jos şi de la colţurile gurii mi s-au adâncit şi alungit. „Mi s-au strâns planurile" — cum spunea Miliţa Pătraşcu. Şi privirea; într-o fotografie, prima, absentă, streină de orice obiect exterior; în cealaltă, lunecând — cu un zâmbet ascuţit în ochi — parcă niţel maliţios sau ironic.

Şi mă gândeam că asta e una din condiţiile mele de viaţă

— create și crescute din copilăria mea cu Mama. Lipsit de echilibrul dintre cei doi factori părintești, spiritul meu a avut aripa de lunecare în goluri; priveam totul *în mine*, sau contemplam, indiferent, *pentru mine*. Obiectul exterior, oamenii, n-au constituit pentru mine un material de fixație, în care să mă oglindesc și să mă revărs, ci un pretext, un obstacol care să-mi întoarcă — prin ricoșă — privirea înlăuntru.

17 ianuarie

Iată-mă inaugurându-mi și cel de-al zecelea caiet! Afară de *In marginea vieții*, — aceste caiete, singure, îmi îndreptățesc cei treizeci de ani câți am trecut prin viață. Scriu „am trecut", fiindcă aseară, deodată, fulgerător, m-a pătruns conștiința morții. Moartea a fost pentru mine un lucru *simțit*, intuit, mai mult bănuit, deseori dorit.

Și deodată, aseară, așa din chiar senin, Doamne!, mi s-a lămurit altfel: ca o certitudine, ca o mare eliberare. Un sentiment de seninătate, de calm, de altitudine, — asta a fost urmarea. Și o angoasă. Fiindcă mi s-a întâmplat pe stradă și nu aveam făcut un testament. Și țiu la hârtiile astea. Și cui să i le dau nu m-am gândit, niciodată. Dar moartea este acuma în mine (îmi dau seama, scriind, că nici nu mai scriu moartea cu M; am devenit familiari, noi amândoi), și o stăpânesc, exact în măsura în care mă stăpânește. Tot timpul, sau aproape tot timpul, am încercat sentimentul că moartea poate să vină din clipă-n clipă. Și n-aveam testament; gândul că hârtiile astea ale mele, atât de scumpe mie ar putea să încapă pe mâna cuiva care să se amuze cu ele mă durea. Orgoliul tainic îmi supraviețuiește. Am venit de aceea repede acasă să scriu „testimoniul", cum mi-a plăcut să intitulez hârtia bătută la mașină. Și iată-mă din această înălțime, din această mare indiferență de toți și de toate, tulburat!

Cui să las hârtiile mele? Lui Badea? E prea epic omul ăsta, și prea m-a durut disprețul lui pentru poezie în genere și pentru a mea, în special. Lui Șelmaru? Lui i-am lăsat *În marginea vieții*, — care are un preț universal, fiind valabilă (dacă este) orișiunde în lume.

Bucuria descoperirii lui Ion Vlasiu a fost mare. Ion înseamnă chiar o parte din viața mea — adolescența — și el are în sufletul lui încredere pioasă, țărănească, sfântă aproape, pentru duhul mortului iubit. Fiindcă nu se poate ca Ion să nu mă fi iubit; așa, integral, cu toate ticăloșiile și bunele din mine. Și am fost fericit să știu că în viața mea a rămas un om pe care să mă bizui după moarte. Meritul e al lui, — dar și al

vieții mele în care l-am păstrat cu aceeași dragoste și fierbințeală.

Apoi, m-am gândit la cele câteva tablouri, la cele două-trei piese de artă primitivă care-mi stau pe masă, la discurile mele de patefon, atât de dragi, care mi-au umplut, cu minunea melodiilor lor, singurătățile toate. Pe astea le-am lăsat Ginei.

*

Ieri seară, la gazetă, cu Mircea Grigorescu și Ghiță Roll. Am avut, din nou, spectacolul penibil al bietei abilități a lui Mircea de a se „pune bine" cu toți care amenință să vină la putere. Or, acuma, amenință comunismul. Mircea — care s-a aranjat cum știe și cum poate — cu toate regimurile, de la Titulescu și Armand, până la Garda de Fier și Antonescu, vorbește acum de comuniști, cu „noi". „Noi" în sus, — „noi" în jos!

Mi-a tăiat, cu dexteritate de măcelar și cu un stilou ca un satâr, pasagii dintr-un articol care, în nici un caz, nu ar fi sărit in ochii cenzurii. Fensi, iubita lui Șelmaru (trebuie să retractez și să recunosc că e mult mai inteligentă decât el și decât mi-a părut ea până acum) căreia i-au arătat articolul în forma lui primă și după cenzura operată de Mircea, observa foarte bine că *omulețul* ăsta îmi cenzurează articolele „cu fiere". Intr-adevăr, *el taie pasagiile care sunt mai frumoase — nu mai subversive.*

Dar eu jur pentru unitatea organică. Și atunci, nu cumva frumos și revoluționar e tot una? În definitiv, ce alt însemnează emoția, starea de spirit particulară, excepțională, aura pe care ne-o stârnește, în care ne cuprinde vederea unui lucru cu adevărat frumos, dacă nu tocmai o mare revoluție internă, organic interioară, în fibră și conștiință? Adică, un salt calitativ, într-un domeniu, într-o lume ce depășește cantitativul material, al celui de toate zilele.

Vorbii, tot aseară, cu Vinea despre Nae Ionescu pe care, zice, că l-a cunoscut îndeaproape. Și-mi spunea, prostul de el, că „Nae Ionescu iubea Revoluția pentru forma ei, pentru frumusețea ei, de Revoluție, — iar *nu pentru finalitățile ei*". Și nu-și dădea seama acest poet-argat (sau cu inima de argat, și cu condei de poet) că îi aducea, astfel, lui Nae Ionescu, cel mai mare elogiu cu putință; căci Revoluția nu prețuiește mare lucru prin finalitățile ei obiective. Astea sunt treburi foarte complicate și foarte hotărâtoare, de organizare a cuceririi. Dar unic în toate rămâne momentul prim al cuceririi, saltul, efortul care duce la ocuparea poziției. Acesta e un mod estetic al lumii, și vieții, — singurul integral, fiindcă el singur cuprinde și forme și cauzalități și finalități și perspective adunate simultan într-însul. Revoluția, asta însumează suma și piscul.

Post sau pre- revoluția, sunt date organizatorii. Necesare, — dar nu sublime. Durabile, hotărâtoare chiar, dar ne-permanente.

Tocmai stările dinainte și de după Revoluție sunt cele tranzitorii. Eterne, unice, fixate, inalienabile, rămân doar clipele Revoluției însăși, ne-repetabile ca și o operă de artă. De aceea se și pun statuile, ca să o marcheze.

Și totuși, — un raport, o relație între acest frumos revoluționar și lumea practică, sensibilă, trebuie hotărât. Convertirea Revoluției, deci a Frumosului în fapt cotidian și material, convertirea saltului într-o stare există. E fatală. E *sine qua non*. Dar nu mă interesează, cum nu l-a interesat nici pe Nae Ionescu și nici pe vreun mare poet al revoluției, cum a fost Esenin și Maiakovski. De-aia a și trebuit ca ei să se sinucidă, după triumful Revoluției.

Și-i spuneam lui Vinea: „Dar nu te pătrunde, domnule, faptul ăsta, nu te tulbură gândul că Nae Ionescu, care-a fost, dacă vrei, în sensul comun, un ratat, un visător, un himeric, este prezent între noi, acum, la doi ani și mai bine după moarte? Nu vezi că astăzi omul ăsta, care n-a fost nici măcar ministru în țara în care Guță Tătărăscu și D. R. Ioanițescu au putut să fie, planează încă, primejdios de prezent? Iată: un articol, o scrisoare de-a lui, publicată într-o gazetuță ca „Evenimentul" lui Șeicaru, poate stârni o furtună care depășește, cu mult, zidurile redacției! Cum îți explici asta?"

Conștiința morții îmi dă și altitudinea de la care încep să nu mai urăsc pe nimeni. Dar a urî e una, — iar a te înverșuna împotriva cuiva sau a ceva, e alta. Și sunt spirite, sunt oameni împotriva cărora întreaga mea ființă încearcă această surdă și latentă opoziție: și mi-am dat seama că e firesc. *Singură firea păstrează — cu o perfectă continuitate — raporturi de opoziție numai între valori de dimensiuni egale.* Oamenii, nu. Un exemplu? Antagonismul Iorga—Arghezi. Și fără falsă modestie aș putea continua: Arghezi și mine. Dacă nu cumva, după câte mi se pare, Arghezi nu mă mai pune într-o stare de înverșunată opoziție față de el. Ba, mi se pare că-l privesc cu foarte multă candoare și chiar cu milă zâmbitoare, — cu îngăduință.

20 ianuarie

Astăzi — ca și ieri — am avut câteva bucurii: sunt tinerii care gravitează, lent, dar sigur, spre mine. Întâi Tiberiu Tretinescu. A fost astă-noapte la mine. Am băut cu el, cu Nana

și cu Badea până la ziuă. Și ne mărturisea că ei toți, grupul de tineri de la „Albatros", recunosc în mine un fel de „șef de școală". Lucru care, iarăși, trebuie să-l fi durut pe Badea. Pe mine știu că m-a pus în încurcătură. Continuând, Tretinescu îmi spunea că ei văd între Ștefan Popescu (bietul Ștefan Popescu!) și mine o concurență; o dispută surdă pentru ocuparea poziției fruntașe în tânăra poezie românească. Dacă o alăturare a mea cu Ștefan Popescu nu mă flatează defel, — ba dimpotrivă — în schimb, faptul că acești băieți înclină spre mine e o bucurie. Aflai, cu prilejul ăsta, că Mihnea Gheorghiu — care mi se pare unul din cei mai dăruiți — i-a răspuns lui Ștefan Popescu, repezindu-l, că i-a atribuit tutelă lui fără să i-o fi cerut. Ceea ce, cum observa Tretinescu, subliniază atitudinea mea justă când l-am pus la punct pe imbecilul de Ștefan Popescu — și faptul că sunt urmat; că balanța înclină spre mine.

Adevărul e că trei din cei mai buni, din cei mai talentați tineri literați: Bărbulescu, Untaru și Tretinescu, se află, sufletește, lângă mine. E o bucurie sporită printr-o scrisoare — pe care am primit-o astă-seară — de la Virgil Untaru, în care acesta îmi spune că „sunt omul de care-l apropie atâtea rectilinii atitudinale, atâtea conduite de artă".

Știu, pe de altă parte, că nu voi fi niciodată un Lovinescu, nici un plutonier-major al poeziei tinere. *Nu sunt critic.* Cine vine lângă mine, cată să vie (sau să plece, după cum poate!) lângă poezia mea, lângă viața mea, în inima mea.

*

Mă cunosc din zi în zi. Mă descopăr. Încep să mă descopăr, să mă cunosc. Și nu știu cum să mă fericesc, cum să-i închin Mamei și lui Loti gândul meu de fiecare zi, de fiecare ceas și clipă.

Fiindcă sufletul Mamei și durerea pe care mi-a pricinuit-o pierderea lui Loti — (cum sunt scumpe doar ființele dragi pe care le-am pierdut!) — m-au apropiat de inima oamenilor, de miezul lucrurilor, de realitatea lor cea mai intimă, de vocile lor interioare pe care le-am descifrat și le-am prețuit.

N-avea dreptate Dabit când spunea că un om nu se rezolvă într-o operă, ci într-un om. N-aveam nici eu, dacă am gândit că un om se rezolvă numai într-o operă.

Nu! Un om se rezolvă într-o operă și în toți oamenii. Viața e unică, — asta e. Și opera mea e pentru toți oamenii. Și toți oamenii sunt cei pe care-i iubesc și din dragostea mea pentru ei am scris și am făcut tot ce fac și — sper — tot ce voi face.

Asceza mă duce la asta: îmi înlesnește acest drum. Și perspectiva ascetică — în cel mai mare și deplin înțeles al ascezei. Tot durerea pricinuită de pierderea Mamei și a lui Loti, mi-a dat-o.

N-o să-l uit, se înțelege, pe Traian. Nici pe Mănescu. Dar pe când cel din urmă s-a realizat fragmentar, fiindcă era insensibil și incorect față de el însuși, — Traian rămâne bunul meu prieten care s-a împlinit sub ochii și gândurile mele, *cu mine odată*, și — peste toate potrivniciile — este lângă mine, mereu, într-o frăție pe care-o doresc deplină.

*

Pun, timpurile astea, niște probleme cu totul noi. Pline de tâlcuri. Se bat oamenii, într-o mizerie cruntă.

Dar se bat; nici o defecțiune, — nicăieri. (Poate, doar, la italieni, care sunt nație mediteraneană, de mult secătuită.)

De ce se bat? De ce nu defectează? Fiindcă războiul de azi e un război de ideologie. Asta-i adevărul. Și el adeverește și verifică rolul conștiinței într-o acțiune militară și politică. Vă întrebați, poate, — ca și mine, până mai ieri, — pentru ce luptă acești oameni? Și răspunsul e unul singur. Pentru că oligarhii, cât de siniștri sunt, le-au dat, în locul pâinii, e drept, iluzia că sunt purtătorii și exponenții unei idei.

Mai mult decât bunăstarea, mai mult decât viața lui, chiar, — o idee, un concept e lucrul care prețuiește în viața unui om adevărat.

13 februarie

De când am citit din el, Jurnalul ăsta mă solicită mai puțin; parcă tot în mine rămân mai adânc și mai trainic gravate lucrurile. Cele care pleacă înseamnă că nu aveau destulă tărie că să-mi rămână. Așa cred când scriu, acum. Poate să fie și superstițiile — de care sunt plin — care m-au împiedicat să scriu aici de mai multă vreme. Mi se pare că un lucru pe care l-am transcris de-a dreptul din mine aici e un lucru sfârșit, epuizat, încheiat. Un capitol sfârșit. Așa mi se pare. Și totuși, am pornit să însemnez aici despre ultima și cea mai mare dintre bucuriile mele. E vorba de grupul „Albatros“ — Tretinescu, Untaru și Geo Dumitrescu — la care l-am adăugat pe Dumitru Bărbulescu. Îndeosebi Geo Dumitrescu a fost pentru mine o surprinzătoare apariție. Are 21 de ani și e un poet până-n vârful unghiilor, — un poet adevărat. Mi-e drag ca un frate mai mic. Ca un alt eu însumi, mi-e drag și mă tem pentru el ca pentru un copil al meu. E atâta prospețime, atâta calmă tulburare sub fruntea lui înaltă, umbrită de ochii mari,

negri, — atâta *ţinută* de veritabil poet, încât m-am regăsit în el, eu, cel de la 21 de ani, evoluat; cu Dumitru Bărbulescu împreună — barbar, talentat, crispat şi gingaş, nervos şi fremătător — ei sunt cei doi tineri de nădejde ai „generaţiei" de după mine, generaţie de a cărei absenţă mă temeam cu Şelmaru. Dar ei sunt, — şi e bine că sunt.

Azi, i-am revăzut pentru a patra oară împreună. Şi le-am vorbit mult. Şi încerc marea voluptate de a simţi lângă inima mea, pulsând vie şi puternică — setoasă de a se dărui — inima lor, tinereţea lor, problemele, îndoielile, întrebările lor. Nu, hotărât: să te realizezi în oameni care dau o operă, iată cea mai adâncă, cea mai mare şi deplină dintre fericiri!

Le-am spus astăzi — ceea ce gândesc dintotdeauna — că noi trebuie să reprezentăm, să fim, în inima României de azi şi mai cu seamă de mâine, bastionul, brigada de şoc a marii opere distructive: imorali, eretici, schismatici. Să fim purtătorii germenului marii dărâmări, ai definitivei dezagregări în care trebuie zvârlită această putredă lume. E o misiune istorică, scrisă în sângele nostru, aceasta.

Astă-seară, cu Geo Dumitrescu am avut, însă, o grea încercare. Trebuie s-o iau metodic. Pornisem de la un articol de-al lui, în care unele cuvinte mi s-au părut prea ostentative, nela- locul lor. Şi el mi-a răspuns că aşa înţelege să scrie, fiindcă aşa îi vine bine, fiindcă încearcă gustul *acestor* cuvinte, şi nu al sinonimelor lor. Dar fraza era grea, încâlcită, hermetică, — amintind de Barbu şi de Arghezi. La obiecţia mea, că preţul unor cuvinte căutate şi răsucite îşi are — la Arghezi, de pildă, — explicaţia în bătrâneţea lui care se salvează printr-o sintaxă şi un lexic forţate, înnoite cu orice preţ, Geo mi-a dat un răspuns plin de perspective tulburătoare; „Dar *aşa* îmi place să scriu: *aceste* cuvinte îmi sunt mai apropiate".

Lucru plin de consecinţe. Fiindcă el comportă două întrebări. Una, istorică: continuând un fir în literatura noastră, evident că Poetul tânăr trebuie să plece de la staţia terminus, care — în cazul nostru — e Arghezi sau Barbu; alta, individuală: *îi place lui aşa*.

Şi Geo m-a întrebat: „Crezi că e mai bine să-mi violentez aceste porniri şi să scriu altfel de cum îmi vine?"

Ce-i puteam răspunde? Eu mi-am propus, doară, un an de asceză absolută; între libertin şi ascet, am ales ultima cale. Sunt gata să jur pe Savonarola, pe renunţarea la toate voluptăţile mari, interioare, pentru a afla preţul lucrurilor pe care mi le refuz.

E o trufie, desigur, şi — o simt — ceva împotriva firii. I-am răspuns să facă aşa cum simte, să nu se sugrume, să nu se

violenteze, dacă nu simte această necesitate. Şi, totuşi, mă întreb dacă acesta e răspunsul cel bun.

Geo nu mi-e indiferent, fiindcă e un adevărat poet şi încă unul tânăr. Simt de datoria mea să veghez la drumurile lui. Să-l împiedic de a cădea în libertinajul, în orgia cuvântului? Dar dacă-i înfund drumurile? Să-l las să facă aşa cum îi vine? Dar dacă rămâne o epavă ancorată într-un incert hermetism de efecte dezastruoase?

La urma urmelor — mă gândesc acum — el poate foarte bine să-şi impună gâtuiri. Dacă e un poet dotat, cum îl socotesc, va exprima totul, cu atât mai puternic.

Rămâne, însă, practica. Experienţa poetică, gustul pentru cuvinte. E lucru pe care trebuie să-l experimenteze el singur, pe pielea lui.

Nu! Cred ca mâine am să-i spun ritos să se constrângă. Să-şi impună, dacă nu renunţări totale, — dar limite, cu siguranţă. E, totuşi, o misiune istorică pe care-o are de îndeplinit. Să fie impersonal în aparenţă, tocmai spre a fi deplin în miezuri, în substanţă.

3 martie

Pentru a nu ştiu câta oară îmi propun o normă de conduită, pentru ca să mă surprind bicisnic; nu pot să-mi respect şi să-mi urmez întocmai hotărârile. Asceza mea!... Ce lucru mare, ce vastă şi adâncă experienţă trebuia să fie, — şi ce-a rămas din ea?

Azi-dimineaţă m-am trezit cutremurat. Loti reintra în viaţa mea. Sperasem — după hotărârea unei totale renunţări la „lumesc“ — într-o contemplare şi evocaţie calmă, în cadrul căreia Loti avea să însemneze un loc scump şi bine definit; să mă gândesc la ea cu seninătate şi beatitudine, să nu mă mai doară amintirea ei, să nu mă mai chinuie. E drept că, de aseară încă, de când am văzut cerul limpezit a primăvară, cu o lună aburită, cu casele învelite într-o lumină verzuie, albicioasă, de vis şi zori, — m-am simţit neliniştit.

Şi azi-dimineaţă, înainte de a mă trezi cu totul, dar după ce greul somnului se risipise, Loti a *venit.* A venit iar în mine, în carnea, în sângele şi respiraţia mea, — aşa, direct, material, cum a fost, ani şi ani, şi cum o doresc fără speranţă, dar din toate slabele puteri ce mi-au mai rămas.

Am stat de vorbă cu ea, am avut-o alături, am mângâiat-o, am sărutat-o. Şi, deodată, pe când stăteam împreună, când credeam că legătura vie şi neîntreruptă dintre noi s-a hotărât întreagă — am surprins în ea, în gestul, vorba şi, mai ales, în

privirea ei, o mare depărtare. Ea se gândea la altcineva, undeva, acolo departe, din lumile pe unde-a umblat, unde a cunoscut atâția alți oameni care trebuie să o fi iubit și pe care — de bună seamă — îi va fi iubit; și mi-am dat seama atunci că eu nu mai pot fi, pentru Loti, de cât o escală, un popas, — că *ea e angajată cu toată viața ei, în altă parte.*

Așa m-am trezit, răvășit, frământat, mototolit de gândul ăsta, de această conștiință cât o prezență, dureroasă, reală. (Și-mi spun acum, când retrăiesc scena din visul dezgolit, că, în fond, nu ne pot durea cu adevărat decât lucrurile reale.)

Am ajuns, astfel, la o precisă, științifică aproape, împărțenie a vieții mele, atâta cât mai e: o perioadă de calm hibrid, de compromis, de șters și mediocru, — după care, prezența lui Loti reînvie, dureroasă și plină, ca o rană care se deschide, sângerând.

11 martie

Mă gândeam astăzi, dragul meu prieten, în timp ce vorbeam despre poezia noastră, cum o scriem noi, zgrunțuroasă, informă și neplăcută urechilor multora din criticii, fie ei cât de avansați, ai literaturii române, la marea distanță de structură care ne osebește de ei.

Mi-am adus aminte de cuvintele aproape înfiorate ale unui profesor pe care-l prețuim la fel amândoi — e vorba, anume, de Tudor Vianu — cu câtă tulburare și spaimă îmi mărturisea că versurile pe care i le citisem nu sunt poezie, prevestindu-mi în același timp o epocă de barbarie pe care descălicatul nostru în câmpul poetic ar inaugura-o; mi-am amintit, de asemeni, și de obiecțiile altui critic prin gura căruia versul meu ar fi „apter" și „prozastic". Dar toți acești venerabili îndrumători — cărora noi le suntem, totuși, tributari în măsura în care ei au știut să păstreze un steag ridicat împotriva dogmatismului rece, uscat și sterp — ne rămân, când e vorba de versul nostru, străini, îndepărtați. Ei iubesc încă, și probabil vor iubi întotdeauna, poezia aerată, sonoră și fluidă, ceea ce, după vorbele abateului Brémond, se cheamă „poezie pură".

Or, dragul meu prieten, eu cred că tocmai în impuritatea poeziei noastre stă și atestatul progresului pe care l-am înfăptuit de două ori: în tărâmul poeziei propriu-zise și în cel istoric. Fiindcă distanța dintre bătrânii noștri magiștri și noi e hotărâtă de un decalaj istoric. Ce vrei? Lor le place poezia separată de viață, poezia scrisă așa, cu literă mare și festivă, și mi se pare semnificativ faptul că ei nici nu știu s-o definească decât prin ceea ce nu este — de îndată ce se văd puși

în fața unei poezii care depășește canoanele și normele înalte ale bagajului lor intelectual cucerit — trebuie să stimăm asta — cu trudă, cu sârg și dezinteresare.

Ți-aș spune, dacă n-aș fi scris-o până acum și aiurea — că nu cunosc o laudă mai mare ce poate fi invocată în sprijinul acestei lirice a noastre decât barbaria ei. Să nu ne înșelăm, totuși: barbaria presupune distrugerea, gestul iconoclast, pogromul. Dar noi nu ne renegăm înaintașii; exemplu grupului nostru, pus sub semnul și pecetea albatrosului baudelairian, vorbește singur și îndeajuns. Nu, hotărât, dragul meu, noi nu suntem niște iconoclaști. Noi am jurat, însă, în lirica noastră, pe valorile moștenite care au putut însemna un concept deschis, o zare lărgită, iar nu o fereastră închisă, o lucarnă, o colivie sau un fișier. Pe acele valori „blestemate", dintre care nici una nu a cunoscut aprobarea și aplauzele publice, tocmai fiindcă un instinct precis al spiritului de castă i-a făcut pe contimporanii ei să le simtă dincolo de haina cuvintelor. Să ți-l mai amintesc pe Isidore Ducasse?

Poezia noastră pleacă de aici. Ea e prozastică, e apteră, e cum vrei, dar ea e viață.

E un viciu, o deformație proprie oamenilor de carte de a săpa tranșee între viață și literă, când aceasta din urmă nu-și află prețurile decât în măsura în care se trage din cea dintâi ca să se întoarcă la ea. Dar tocmai asta e vina care se impută poeziei noastre: de a fi de-a dreptul ruptă din viață. Ne aflăm, dacă bagi bine de seamă, într-un domeniu de morală. Și iată cum critica savantă, cu ochelari, ștaif și catastife, apelează, în disperare de cauză, la argumentele etice pe care, până ieri, în chiar numele estetismului de care era atât de geloasă, le repudia.

Da, dragul meu, estetica a schimbat tabăra. Ea e cu noi, și lucrul acesta îl știm noi. Noi care am terfelit poezia, care am îmbrâncit-o în noroi, am trimis-o pe stradă, să umble desculță, să-și ințepe tălpile, să-și ardă fața de soare și vânturi, să viețuiască, într-un cuvânt. Ea se întoarce zdrențuită acum, plină de țărână, cu gleznele sângerate, dar cât de plină de miresme crude, de tării și prețuri noi?

Îți amintești de versul lui Walt Whitman: „eu nu scriu pentru azi sau pentru mâine, eu scriu pentru toate zilele"? Aceasta, hai să-i spun cotidianitate, i-am dat noi poeziei.

Acuma, când îți scriu, primăvara întârzie încă. Se lasă rugată ca o domnișoară. Dar zăpezile se topesc, streșinile plâng subțire, mărunt și din pământ se ridică o boare grea, de început de lume. Totul e năclăit și gras; totul e aburit, mânjit și

tânăr. Fiindcă mugurii vor începe să plesnească degrabă și semințele s-au preschimbat în acele verzi ale ierbii.

Poezia ta, dragul meu prieten, nu e la fel de murdară și fecundă ca primăvara asta?

*

Dar cred că mai este ceva; o concepție estetică și chiar etică asupra poeziei e în funcție directă de una social-istorică. Or, până azi, prea puțini poeți și-au construit opera pe alt temei decât al renunțării și al complexelor de tot soiul. Prea au fugit de viața plină și adevărată, când n-au și fost dinainte refuzați de ea. O lume și o concepție nouă ne cere însă bărbăția gestului, a gândului și a vorbei; ne cere să trăim în plin viața și din plin s-o scriem în stihurile noastre. Să fim una cu ea. Fiindcă, la urma urmelor, ce e poezia? Ea e un sector din viață și nu viața e un crâmpei de poezie.

Și cu asta ajung la vorbele marelui magistru K.M. care spunea, încă acum o sută de ani, că arta trebuie să fie făcută de toată lumea; și pentru biruința gândului său în lume luptăm și scriem poezii.

*

Am scris rândurile astea — fiindcă n-aș putea scrie o prefață — pentru viitorul volum de poeme al lui Geo Dumitrescu care este, cred, unul din cei mai dăruiți poeți tineri. Și, poate, pentru o lămurire a mea, pe hârtie.

16 martie

Azi, Margareta îmi spunea că sunt murdar; fizic, material murdar: pe haine, pe corp. Avea dreptate. Și eu simțisem lucrul ăsta, nevoia unei primeniri fizice, a unei băi, după care să-mbrac haine și rufărie foarte curate, noi, dacă se poate. Lucrul ăsta îmi dă nițel de gândit, fiindcă eu cred că murdăria fizică merge mână-n mână cu una morală: același sentiment de delăsare le regizează pe amândouă. Noroc că mi-am simțit singur, mai înainte, această lacună și am procedat la remedierea ei: mi-am dat hainele la curățat și mi-am cumpărat stofă pentru un rând de haine noi. Încerc, într-o măsură, un vechi sentiment, din adolescență: primeneala, după ce m-am lăsat, cu bună știință, mânjit. E o mare voluptate să-ți regizezi această epurație bruscă.

*

Mai vreau să scriu ceva despre „băieți". Despre acești tineri poeți care vin la mine, pe care-i iubesc și care — sunt sigur

— mă iubesc şi ei. Marea mea teamă, când ne aflăm împreună, este să nu cumva să se uite vreunul din ei la mine cu gândul cu care s-ar uita la un profesor. Dealtfel, „metoda" mea de apropiere de ei e simplă, directă şi chiar brutală; fără menajamente şi amabilităţi. Oricum, cei mai dragi dintre ei — Geo şi Bărbulescu — îmi sunt şi cei mai apropiaţi, — m-au înţeles cel mai bine. Pentru acest lucru, cei treizeci de ani ai mei nu s-au risipit zadarnic. Pot da seama de ei, — prin ei.

Astă-seară, în redacţie, era o adevărată conspiraţie a „jegoşilor": Geo, Tiberiu, Bărbulescu, Ierunca, Marin Preda şi — colac peste pupăză — Stelaru. Care mai de care poet, care mai de care inspirat, cu un munte de tinereţe în ei, plini de aurul talentului şi de sărăcie.

Îi iubesc şi îi admin. Şi mă simt, mereu, una cu ei.

29 aprilie

Zilele trecute am răsfoit la anticar o carte de-a lui Constantin Mille; jurnalul lui, intim chipurile, şi intitulat pretenţios „Letopiseţ". M-am îngrozit o clipă; atâta crasă banalitate, atâta suficienţă şi mărginire la un om căruia îi mergea vestea de a fi fost unul din capetele cele mai luminate ale României mici, nici nu s-ar fi putut bănui. Şi mă gândeam cu groază la „jurnalul" meu; dacă şi el e la fel de stupid, de tern şi irelevant? E drept că toată viaţa lui Mille, aşa cum se degajează din „jurnalul" său, e în funcţie — exclusiv — de ceea ce se petrece în jurul său — *în afară*.

Cel puţin eu îmi însemnez aici experienţele mele — cât mai ale mele — cât mai personale şi cu adevărat intime.

*

Cum a fost, de-o pildă, astă-seară, cu Badea. Care a venit la gazetă şi a asistat la câteva scene mici, când am fost felicitat pentru reportagiile mele de la ţară. L-am văzut cum se îmbufnează şi se închide în el.

Am plecat împreună — dar între noi stăruia o distanţă cu atât mai sporită cu cât era mai mută. Până la urmă, Badea n-a mai putut să se ţină. „Ştii, — îmi spune — ţi-am citit din reportagiile alea şi nu-mi place stilul în care le-ai scris." Era, în felul cum spunea lucrurile astea, atâta dorinţă conţinută şi bucurie măruntă de a-mi spune ceva care să mă izbească, să mă doară, — dar, mai ales, era încercarea lui disperată de a ieşi dintr-un cerc de invidie, de a se simţi bine, la largul lui. Eu eram destins, liniştit; i-am răspuns zâmbind, fiindcă aşteptam să-mi spună ceva de reportagii; îmi dădeam seama că de-aia era încruntat şi trist la gazetă: „Ce să fac, Badea? Se

poate să fie scrise prost, dar altfel nu pot!". Şi mi-a părut rău de el că nu-şi poate depăşi condiţia de mic invidios, de puşti care râvneşte bomboana altuia.

5 mai

„Să ai ceva de făcut! Ceva mărunt, ceva al tău, o preocupare mică, precisă, riguroasă. Ceva modest şi categoric, pe care-l ştii sau să înveţi să-l ştii, cu stăruinţă, cu încredere, cu pasiune!"

Aşa îmi spun întruna, dar degeaba. Sunt inconsistent în fibra mea, sunt destrămat, risipit. Încerc să mă adun şi nu izbutesc mare lucru, fiindcă n-am asupra cui, asupra cărui lucru să mă adun. Nici o dragoste dincolo de cea pentru Loti, care m-a şi adus aici: la a-mi construi preocupări haotice, abstracte, despletite. Am vrut — vreau încă (deşi când scriu la prezent parcă mă mint) — să mă încăpăţânez, să rămân aici, unde sunt — aici, în ţară, cu preocupările mele pentru o carte, pentru oamenii şi pământul de aici. M-am dus la ţară, scriu reportagii de acolo cu viaţa acelor oameni, cu icoana lor în minte; dar, în fond, nu fac decât să-mi construiesc mie însumi punţi de evadare. Când mi s-a propus să plec într-o misiune de presă în străinătate, am sărit bucuros, tocmai eu care am elogiat „rămânerea acasă" şi am înfierat „evadările". Când mă gândesc, pe urmă, că s-ar putea să nu mai plec în străinătate, mă întorc cu gândul la Loti, ca să-mi realizez, măcar în memorie, *cealaltă* evadare.

Am proclamat datoria şi consemnul tăcerii pentru timpul nostru; şi scriu pogoane întregi de reportagii la gazetă.

*

Mă privesc în oglindă: pe faţa mea se scriu, tot mai accentuat, brazdele unei conştiinţe falsificate faţă de mine şi faţă de oameni, ale unei timpurii bătrâneţi, lipsită de suportul unei datorii precise, statornice şi modeste. Nu sunt un om în înţelesul curat şi simplu al cuvântului, şi nici nu pot fi: cu atât mai puţin un supra-om. Sunt un divagant şi un mic farseur care a trişat, în primul rând, cu el însuşi, pe inima şi conştiinţa lui. Acuma nu mai am nici una, nici alta, sau am din amândouă nişte cioburi ce nu mai constituie un întreg.

Nici poezie nu mai scriu. De luni de zile nu mi-a sunat în cap un singur vers ca lumea. Şi am văzut, doară, săracii dând de pomană săracilor — şi am văzut pământul şi viaţa unor sate streine, depărtate, şi au trecut pe lângă mine femei al căror obraz şi al căror ochi mi-l căutau pe al meu, şoptindu-i parcă, mistere şi evocări. Nimic nu s-a ales din toate, şi pe zi ce trece

sunt mai uscat — îmi privesc mâinile care se usucă asemeni unor vrejuri — mai sărac de sevă, de orice elan, de orice nebunie. Şi mă cuprinde marea indiferenţă de tot şi de toate, de toţi şi de toate începând în primul rând cu mine însumi.

*

E adevărat că îmi mai rămâne o singură poziţie de apărat: aceea a unui radicalism de stânga — mândria şi necesitatea mea de existenţă. Dar şi lucrul ăsta cuprinde prea mult orgoliu, prea multă orbire de mine spre a nu mă teme că — dincolo de orice generozitate — se află la temelia acestei atitudini o îndârjire disperată şi subiectivă, fără alt obiect decât propria mea găunoşenie. Fiindcă, la urma urmelor, n-am nici un prieten.

*

Şi chiar ce am scris astăzi, aici, nu e cu totul sincer; îndărătul tuturor acestor rânduri, se ascunde acelaşi joc cu „pe de lături"; poate — îmi zic — n-o fi chiar aşa. Şi atunci, cine ştie? Mâine, poimâine, o să am bucuria dezminţirii acestor însemnări, de către viaţă.

7 iunie

Aş vrea să am liniştea unei odăi de lucru. Aş scrie, acolo, cartea mea despre România. E un fenomen unic reîntoarcerea asta acasă, în popor. Costă foarte mult, — o viaţă întreagă costă, — dar merită!

Cartea mea despre România o socoteam un proiect frumos, realizat mai mult în intenţii şi în câteva fişe. Şi iată că, acuma, la marele faliment al meu, al individului ce sunt, la răfuiala intimă, personală, — se ridică înalt şi cuprinzător, un imperativ care nu mai e o „chestiune personală", ci totul: ţara, poporul, România. Mă voi arde până la urmă, eu, Miron Radu Paraschivescu. Dar numai cu preţul ăsta voi realiza mesagiul meu către România.

Acuma, când închei, ştiu că e bine cum s-a petrecut totul. Intuiţiile mele nu greşesc, n-au greşit niciodată. La capătul tuturor falimentelor rămâne marea răscumpărare. Voi lupta pentru ea şi chiar dacă n-o voi putea-o cuceri, lupta e atît de mare şi de frumoasă, încât ea singură preţuieşte cât o mântuire întreagă.

28 iunie (noaptea)

Astă-seară, am stat mult şi făţiş de vorbă cu Angela. Credeam că, fiindcă e evreică şi are 17 ani, câţi avea Loti când

am cunoscut-o, am să comunic cu ea, ca şi cu Loti. Ca şi cu Loti, vreau să spun în acelaşi fel.

Evident, n-a fost aşa. Prejudecata rasială cade, o dată mai mult, şi-mi pare bine. Nu, Angela e departe tare. Foarte departe, — atât de departe că nici n-o văd, nici n-o aud. O văd şi-o aud, în schimb, pe Loti. Mereu, la nesfârşit, pe Loti!

Mă gândeam astă-seară, vorbindu-i Angelei, cât de frumos, cât de precis, de categoric mă înţelegeam cu Loti. Cum îmi dădea ea răspunsurile înainte de a o întreba măcar. Cât de frumos ne iubeam, — toate, toate acele lucruri care m-au făcut, cu adevărat, pe deplin fericit.

Da, asta e! La Loti rămân, visez, trăiesc cu ea ca într-un Canaan. Nu va mai fi niciodată atinsă, dar de-a pururea prezentă în mine.

Şi deodată am descoperit lucrul cel mai grav, mai dureros şi categoric: Loti ştie astăzi mai mult şi mai departe decât mine. Noua lume sovietică a învăţat-o altceva. Cu totul altceva, ceva ce eu nu-l pot şti nici prin condiţii istorice, nici prin moştenire, nici prin cultură, nici prin sânge. Mă gândeam că venind astăzi în faţa mea Loti ar vorbi *altfel*. Eu n-aş mai înţelege-o şi nici ea pe mine. Am vorbi limbagii diferite: limbagiile dintre două lumi, dintre două planete. Aş rămâne penibil şi jenat. Iar faimoasa noastră înţelegere în pat n-ar mai fi nici ea. Loti ştie nişte lucruri, astăzi, pe care nu le cuprinde decât o inteligenţă trăită în lumea nouă. Şi pe urmă, oamenii cu care a trăit trebuie s-o fi învăţat lucruri neaşteptate, nici măcar bănuite de mine.

Aşadar, Loti e moartă pentru mine; chiar dacă vine, — şi mai cu seamă atunci. Eu rămân desuet, şi jenant ca un Werther în secolul XX.

Totuşi mă gândesc la Loti. Mă gândesc că la venirea ei îi voi citi aceste caiete şi-i voi arăta — astfel — tot ce vorbele mele n-au să-i poată spune de dragostea mea, de dorul meu şi de statornicia mea.

O iubesc *numai* pe Loti, şi pentru totdeauna. Amin!

5 iulie

Margareta mi-a spus azi o seamă de adevăruri penibile. M-a acuzat de pervertire, — şi nu greşea. Ea crede că undeva, în viaţa mea, e o breşă, — şi de acolo înainte începe degringolada mea.

Începutul e în despărţirea mea de Loti, pentru care am făcut totul ca s-o pierd, totul pe care Margareta îl numeşte „pervertirea" mea, atribuind-o cabotinajului meu.

Da, e adevărat; dacă de undeva începe falimentul meu,

acesta e de la neputința mea de a mi-o păstra pe Loti. Cabotinaj? Da. Pervertire, însă, nu cred. Și nu cred că e pervertire, cu atât mai mult cu cât Margareta socotește tot pervertire și gustul meu de a lupta pentru o cauză și un regim politic în care știu bine că nu-mi voi găsi locul, în care voi fi tot un ne-adaptat, un „out-sider".

Dar eu cred că această pervertire — că e una într-un anumit înțeles burghez — vine tocmai din necesitatea de a lupta pentru o lume nouă în condițiile date de lumea veche, burgheză, în plină descompunere.

În fond, degringolada și dezagregarea mea nu e decât procesul, la scară personală, al descompunerii acestei lumi putrede. Contradicțiile s-adună-n mine și se reflectă din datele istorice și sociale.

Virgil Untaru pretindea că, oricum, această deficiență a noastră față de viață, această adaptare din plin a poziției și a concluziilor care fac din noi niște „păguboși", nu provine dintr-o stare lucidă. Fără să vreau să fac jocuri de cuvinte, i-am spus că, într-adevăr, asta e o stare *translucidă*. Că noi, într-adevăr, adunăm, reflectăm și proiectăm din mormanul contradicțiilor acestei lumi, zarea nouă a lumii de mâine. „Donner c'est un regle de la vie, à même titre que recevoir". Dar ce ne poate da lumea aceasta burgheză — când ea primește numai palmele și refuzurile noastre? Sau viceversa: ce putem primi noi de la această viață și de la această societate căreia ne refuzăm?

Dar să revin la Margareta. Mă acuza de lipsa putinței de a duce la capăt o treabă, o viață întreagă. Teribil de mult mi-a plăcut să-mi amintesc, în legătură cu această afirmație, de versul lui Esenin: „în cartea asta sunt multe planuri frumoase". Da, — câte planuri, câte proiecte mari n-am făurit? Cum să le împlinim — eu și ai mei — când singura posibilitate de realizare ce ne aparține e scrisul. Și scrisul nostru, al meu, cel puțin, — toate poeziile pe care le scriu — e plin de nădejdi, de mari, infinite speranțe. Știu că Margareta are dreptate; că poezia e și realizare, și formulare a lucrului „accompli", dar nu avem nimic „accompli" de cântat. Noi nu putem proclama decât ceea ce va veni. Noi suntem punte, — un tărâm hotărât; ăsta e rostul, ăsta e blestemul și lauda noastră.

Mai m-a certat Margareta că nu duc lucrurile de toate zilele la capăt; pentru că nu sunt un om corect în deprinderea cotidiană. Aici, ea are dreptate și-mi amintește de Lenin care spunea că — în societatea capitalistă — cel mai corect, cel mai impecabil muncitor trebuie să fie revoluționar; disciplina lui trebuie să fie exemplară.

Dar *cum* să realizeze această disciplină? În acest sens, mă bucur că am biroul unde lucrez cu elogii. Ca şi la gazetă, de-altfel. Dar viaţa mea privată e plină de breşe, de cârpeli, de zdrenţe. Asta nu mai trebuie continuat. Trebuie să fie dreaptă şi întreagă. Cum? I-am spus Margaretei soluţia pe care o socotesc drept cea justă: *asceza*.

Şi ea mi-a răspuns, categoric: „e mult mai uşor să renunţi, decât să duci cu stăruinţă un lucru la capăt". Tot ea are dreptate. În fond — oricât de paradoxal ar părea, — asceza nu e o disciplină şi o stare de spirit fascistă, doar din întâmplare, — o, nu! „Corpul legionar Moţa—Marin", circularele şi etica ascetică a legionarilor şi a diverşilor Codreni şi Codrenişti sunt mărturia şi dovada certă a apucării pe drumul cel mai lesnicios, atitudine funciară a fascismului. Şi-mi aduc aminte, în legătură cu asta, de întreaga poliţie fascistă care se exercită azi asupra Europei: interzicerea înjurăturilor, a acostării femeilor, toate astea nu sunt decât proclamarea, pe plan de poliţie europeană, a impotenţei tuturor Hitlerilor şi Mussolinilor din lume. Asta e fascismul, congregaţia internaţională a impotenţilor.

Şi tocmai ăsta e tâlcul — pe care aveam să-l descopăr abia azi în întreaga şi splendida lui măreţie — formulei lui Malraux, când opune fascismului, comunismul — ca pe un sentiment al acelei „fraternité virile".

„Fraternité virile" însemnează puterea *de a da viaţă şi de a primi*, — pe când fascismul nu face decât să dea şi să primească Moartea. E tot o chestie de biologie şi conştiinţă activă, răspunzătoare, temerară.

Voi lupta, deci, împotriva ascetului care-şi arată colţii în mine, — după cum nu-i voi îngădui nici deboşatului libertin să mă stăpânească risipindu-mă inutil.

Dacă n-ar fi poezia! Poezia aceasta a mea, pe care Margareta mi-o arăta ca pe un bun minimal „salvat de la prăbuşirea" în care mă zbat. Dar câtă vreme poezia e-n mine — şi este! — nici o prăbuşire nu se va împlini înlăuntrul meu. Scriu rândurile astea cu sentimentul şi răsuflarea dogorind de spaimă. Ele sunt un legământ faţă de mine şi de viaţă.

Voi scrie pe viaţă şi pe moarte. Cum s-au bătut asediaţii de la Sevastopol. Bărbăteşte, adică.

7 iulie

M-am gândit la dragostea mea, la felul cum fac dragoste, la intelectualizarea acestui lucru sfânt şi natural; eu sunt întotdeauna lucid când fac dragoste, de o luciditate îngheţată, rece, pe care mi-o surprind şi care mă înfioară. Dar asta sea-

mână a bătrânețe, a boală. Că, doar, bătrânețea asta e: boala cea mai grea, iremediabilă.

Și felul meu de a scrie, de a sesiza idei și forme, conține o mare doză de asemenea intelectualism, de „știință" a făcutului, iar nu de inconștiență, de intuiție. Dar asta mi se pare mie esențial: tendința spre o cât mai deplină stare de conștiință. Poezia singură mă salvează, doar ea „s'en passe" de conștiință, de artificiu, de „făcut". O, nu cu totul! Tot ce e slab în poeziile mele, e făcut, e socotit, e calculat, înțeles. „Inteligo", — prea mult, prea bolnav sunt de setea asta de a înțelege, de a-mi explica încheieturile tuturor lucrurilor, de a le domina, fără să fiu dominat de ele. Aici mi se pare eroarea mea fundamentală în viață: fiindcă vreau să-i iau vieții înainte de a mă fi dăruit ei. Dar cum să mă dăruiesc cu adevărat? Pentru asta, nici n-ar trebui să știu *cum* și *când* mă dăruiesc.

Scriu făcut, compus, construit. *Scriu știut.* Îl citeam pe Marin Preda, care e un geniu elementar, — (și râvna asta a mea spre elemente, tot asta e: dorința de a fi „nefăcut", ne-artificial) și mă simțeam umilit. Raporturile pe care el le stabilește între lucruri și lume sunt grave, simple și primordiale. Aș spune analfabete. Ignare, sigur. Dar geniale. Cum spunea foarte bine Mircea Grigorescu, Marin Preda n-are predecesor. El e generația spontanee. Pe când eu, sunt tot numai alambic, filtru, sită, râșniță.

Un singur noroc am. Undeva, nu mă știu nici eu nimic. Acolo unde *nu pot altfel.* Cred că aia e boala, care-mi pare un fel de viață primară condensată (la urma urmelor, chiar asta e — tropism, reflex, viață primară, de larvă, de animal nevertebrat). Și acolo eu sunt nedesminţit același. Intransigent până la orbire. Acolo sunt eu — implacabilul — comunistul și poetul. Și cum și politica și poezia mea nu sunt pentru lumea aceasta, ele nici nu sunt din lumea aceasta; ce să fac? trebuia să plătesc prețul, din viața mea.

Gustul de asceză e la mine, nu ca la legionari, abandonarea drumului renunțărilor, tocmai fiindcă eu nu pot și nu cred în renunțări — dar afirmarea *principiului meu organic*. Pot scrie foarte bine așa: *principiu organic*. Dar ăsta e chiar comunismul: armonia dintre starea de fapt, așadar, și principiul lucid, aprioric, inteligent. Când eu *nu pot altfel,* nu fac decât recursul la suprema mea instanță, tainică, severă, de neînlăturat. La Zeitatea mea. Trufia mea e aici. Toate trufiile mi le voi putea înfrânge, mi le voi putea îndepărta, afară de asta. Cu tot ce *știu,* îmi păstrez acest zăcământ din străfunduri, acest băț interior, această „coleră" care mă face să fiu drept, neînfrânt.

18 august

Când ne-am întâlnit prima dată, am încercat sentimentul mâinii atinse prin beznă şi pe care-o ştii prietenă după subţirimea degetelor şi după febra lor. Veneam de undeva cu toţii, aduşi de un flux al istoriei şi al sângelui nostru deopotrivă, care se contopiseră. V-am ascultat mai întâi glasurile; ele sunau alte metale şi mărturiseau de alte preţuri într-un peisaj pustiit şi resfirat unde începuseră să crească boziile şi brusturii inofensivi, alăturea de cucuta subţire cu otravă vânătă, prelinsă printr-o tulpină găunoasă.

Voi juraţi în numele unei alte discipline care, înainte de a se intitula pompos dar vid „a spiritului" fără ca să fie, era a vieţii care-şi desfăşura crude şi strivite chemările spre un liman aproape deşert. Abia vă bănuiam şi, mă grăbesc s-o spun, ceasul era prea târziu pentru ca să-mi mai îngăduie speranţele unei lirice şi depline întâlniri. Ştiam prea multe şi cunoşteam între toate rigorile unui leat istoric de care ţine moartea şi viaţa deopotrivă. Şi, totuşi, aţi venit. Sau tocmai de aceea. Dacă nu veneaţi, lipsa voastră ar fi însemnat ultima fereastră închisă peste un peisaj amorţit şi peste capitolul cel mai dramatic al unei Românii în veacul ultimei sale închinări la Poarta cea nouă.

Voi spune-o fără ocol: apariţia voastră, în mijlocul acestor bezne avea într-adevăr ceva de strigoi. Eraţi, în impetuozitatea frazei şi în rigoarea gestului vostru, o evocare aproape ireală a unei alte tinereţi a noastre — a celor dinaintea voastră cu opt-zece ani — a acelei tinereţi a noastre căreia simţeam că-i revine rolul dramatic de a încheia ultimul capitol al tinereţii României chiar, a acelei Românii unite şi întregi, parafându-şi ea însăşi o vârstă şi un mesagiu fără ecou. Dar voi aţi venit, dezminţindu-ne. Vă mulţumesc!

Vă mulţumesc fiindcă eraţi vii şi vă îndârjiţi să fiţi întruna aceiaşi.

Am să vă spun atâtea. De unde să încep — şi cum?

Noi, aceşti ultimi cavaleri cu figura întristată şi biciuită de spaimele îngenuncherii unei Românii care tocmai ne refuzase fiindcă fusesem prea mult, prea fierbinte, prea definitiv ai ei, învăţasem de la părinţii noştri spirituali legile aspre ale dialecticei materialiste şi implicit revoluţionare ale istoriei, învăţasem că viaţa noastră nu-şi poate câştiga demnităţile şi nici afirma bărbăţia decât în roadele luptei pe viaţă şi pe moarte pentru poporul muncitor, pentru drepturile, libertatea, frăţia oamenilor lui. Una câte una, vândute de negustorii otrăviţi şi putrezi în slujba cărora nu zăboviseră să se înjuge o ceată de flăcăi săraci şi ignari, redutele noastre căzuseră doborâte sil-

nic, închizând, macerată în fiecare din pragurile lor, o fâşie din inima noastră, un dram din sângele şi un vifor din gândul nostru cel mai înalt de creste.

Ne număram rândurile: eram tot mai puţini şi de aceea tot mai înrăiţi, mai neclintiţi pe ultimele poziţii de unde, asemeni unor alţi tasmanieni, cercam să fluturăm panglica însângerată a unei torţe încredinţate nouă de marii învăţători ai lumii. Şi ca să ardă, acestei ultime feştile îi dăruiam sângele şi răsuflarea inimii noastre tot mai strivite. Poezia rămăsese acest promontoriu de pe care, asemeni semnalelor de TFF, ne încăpăţânam să transmitem în cele patru vânturi un limbaj abreviat şi substanţial: non-conformismul, refuzul nostru organic împotriva unei lumi strâmb alcătuite şi criminal investite, refuzul împotriva putredelor valori proclamate sacrosancte, înverşunarea noastră totală împotriva oprimării.

Vorbeam, la urma urmelor, în numele tinereţii însăşi a veacului nostru de două ori istoric: prin Marea Revoluţie pe care-a cunoscut-o şi prin vârsta de fier a poporului românesc.

În numele acestei condiţii a poeziei care înseamnează creaţie prin revoluţie, singura demnă de a purta un sâmbure şi un miez cu adevărat novator, în numele răsturnării mucedelor preţuri şi al începuturilor de leat universal revoluţionar, ne lansam mesajul de pe ultima baricadă, alăturea de umbrele tragice şi măreţe ca aceea a nebunului William Blacke, ale comunarzilor Arthur Rimbaud şi Isidore Ducasse zis Comte de Lautréamont, ca acelea ale lui Alexandru Blok, Vladimir Maiakovski, Serghei Esenin, ca aceea a tulburătorului poet bulgar Geo Milev şi sub semnul niciodată pierit, vestit de peste un secol şi de peste un ocean, al lui Walt Whitman:

„Camarade, cartea aceasta nu e o carte
Cine a atins-o, a atins-o, a atins un om . . ."

Prezenţa voastră, atuncea, lângă noi, avea cea din apropierea unor lupi tineri, cenuşii şi stranii, nebiruiţi în frenetica lor întâlnire. Fiindcă întâlnire a fost, şi încununare a tuturor nădejdilor noastre. Târzie, răsplata ne venea înzecită şi cu atâta mai scumpă cu cât era mai neaşteptată.

Iată, sunt aici, în miezul acestei teribile nopţi şi al singurătăţii mele, încă una din nenumăratele, nespusele, în care v-am chemat fără să vă ştiu, în care fără-ndoială m-aţi auzit fără să mă ştiţi.

Stau şi acum înconjurat de marii noştri magiştri şi lor cată să le dau seamă, ca la o implacabilă judecată de apoi. Vorbesc aici în numele tuturor, al tuturora dacă vreţi, din cei care-au

fost și care vor veni, și fruntea mea poate răspunde drept și răspicat, fără alt preț decât al ei înseși, fiindcă voi îi dați astăzi o strălucire cu atâta mai înaltă cu cât prezența voastră pătrunde și sfâșie lucoarea celui mai negru întuneric.

Sunteți toți lângă mine, lângă umărul meu și biruința mea, nici mai tari, nici mai înalți, dar mai prețioși ca oricare dintre ai mei, decât mine în primul rând, fiindcă veniți după tristețea, scrâșnetul și deznădejdile mele, și vă citez ca pe un ordin de zi al universalei răspunderi de care sunteți ținuți să dați seamă pentru tinerețea de azi și mai cu seamă pentru aceea de mâine a României noastre. Fiindcă trece din cotidian într-o categorie a istoriei tinereții mele, ceasul când mâinile noastre s-au strâns electric, spre a vă înscrie într-un palmares al inimii pe toți, într-o splendidă și tovărășească ierarhie pe toți, pe Geo Dumitrescu, care-și îndreaptă sub o glacială, semeață și voit compusă mască apollinică toate furtunile unei adolescențe, unde l-a topit și pe aritmeticul Felix Anadam; pe Tiberiu Tretinescu a cărui transparență flutură umbra aleasă a inchietudinii spirituale, ce l-a făcut pe unul din marii mei prieteni să-l asemuie cu Guy de Maupassant, pe Virgil Ierunca, veșnic efervescent, mereu nedumirit în întrebările lui subsidiare, dar întotdeauna alert și nedezmințit la pasul răspântiilor și al ținutei rectilinii.

Îmi pâlpâie dinainte flacăra ochilor și a părului lui Dumitru Bărbulescu, mai neagră parcă sub boltita lui frunte de răzvrătit, salut atitudinea categorică, de netă, lineară și masivă hotărâre a încruntatului însorit Marin Sârbulescu, gestul ferit, aerian aproape, al lui Marin Preda, ca să nu strice parcă universul în care-a cuprins toate stelele, tot freamătul, toate misterele, toți caii, arborii, pietrele bărăganurilor noastre; privirea iscoditoare, zâmbetul și fraza spirituală a lui C. Suter; Romeo Chiricuță, cu o eroică fandare, de rebarbativ și viforos cavaler, ca și ultimul sosit între voi, sfielnic în verb, în șoaptă și privire, pe cât de lucid și conturat în frază, în vers și cugetare, Ion Caraion, a cărui mână fierbinte o simt așa cum i-am strâns-o în prima seară a cunoștinței noastre.

Sunt singur acuma, când scriu rândurile astea, singur cu mine și cu voi, într-o singurătate care prețuiește cât un univers întreg cu toată armonia pe care-o presupune: a gândului, a vorbei și a gestului laolaltă.

Voi toți — și câți alții asemenea vouă pe care nu-i știu anume, dar pe care-i cunosc dintotdeauna fiindcă vorbesc același limbaj al inimii și al celor mai sfinte revolte din crucea tinereții noastre? — voi toți sunteți aici chezașii unui drum istoric și tocmai de aceea rămâneți ostracizații unei contem-

poraneităţi betege pe care o dominaţi chiar prin acest refuz ce i-l adresaţi.

Da, ştiu prea bine că „a da e un fapt de viaţă primordial sub acelaşi titlu cu a primi", şi tocmai de aceea refuzul vostru faţă de istoria care se face astăzi, care *face* dar nu creează, această istorie care nu e nici măcar a ceasurilor fiindcă nu trece de clipa oarbă a unei actualităţi moarte dinainte de-a se naşte, este nu refuzul de a vă dărui luptei poporului românesc, ci acela de a primi să luaţi parte la mizerul banchet al inconştienţelor şi obscurantismului, al trădării şi opresiunii căreia înţelegeţi că-i sunteţi cu toţii martori şi aveţi să-i fiţi şi acuzatori.

Voi staţi aici în numele tinereţii poporului românesc, în numele tinereţii voastre însăşi, pe care n-o veţi pângări cu nimic. De aceea, voi vă refuzaţi ispititoarei lesniciuni de-a lua lucrurile aşa cum sunt, de-a proclama cu o faţă lividă şi într-o crispare tragică, nimicnicia omului, a inteligenţei şi a voinţei universal umane împotriva cursului aparent amorf şi nediferenţiat al faptelor. Voi sunteţi absenţi, într-adevăr, participarea voastră nu este una a instinctelor dezlănţuite ca fiarele din cuşcă în mijlocul unei lumi înnebunite de foame şi ignoranţă, — voi lipsiţi de aici, din *această* realitate, tocmai fiindcă aveţi datoria de a fi prezenţi şi stăpâni ai istoriei de mâine, creatoare şi creată, făcută de oameni şi pentru ei, iar nu împotriva lor, — voi sunteţi refuzaţii acestui ceas şi voi înşivă deopotrivă vă refuzaţi lui, fiindcă aveţi să deprindeţi disciplina severă consemnată în legile de aramă ale materialismului istoric, singurele prin care omul triumfă asupra instinctelor oarbe şi primare, singurele prin care triumfă asupra lui însuşi, devenind din obiect al istoriei autor şi diriguitor al ei. Dar această limită nu e altceva decât chiar triumful ultim al preţurilor universale şi permanente ale omului, fiindcă e triumful însuşi al raţiunii.

În numele ei vorbiţi voi astăzi, când omenirea e încă o pradă silnică a furiei şi a brutei dezlănţuite, iar dacă glasul vostru nu se aude încă, ei bine, voi n-aveţi nimic de pierdut, ci totul de câştigat, fiindcă limbajul pe care-l veţi ţinea e acela al demnităţii omeneşti, al raţiunii supreme, limbajul universalei înţelegeri dintre oameni, care vă conduce până la urmă la condiţia supremă a poetului şi a revoluţionarului, pe care marele nostru magistru spiritual, Walt Whitman, a formulat-o atât de pătrunzător:

„Nimeni nu e aci în numele lui propriu!"

Şi dacă iscălesc rândurile de faţă, o fac, se-nţelege, numai în numele nostru al tuturora, dinainte, de acum şi de după noi.

19 august

Războiul, această expresie a triumfului deplin al iraţionalului face apel la toate zăcămintele superstiţiilor şi ale spaimelor omeneşti, la simbolurile absurde ale ignoranţei: diavol, demon, bestie etc.

22 august

Ceasurile 5—6 dimineaţa, la Bârlad; răsăritul soarelui; dealurile viorii. Biserica ridicată de Stroe Belloescu „este închisă pentru a i se face pictura“ după cum anunţă un aviz lipit la intrare.

*

Aici mai trăieşte şi „Circul Regal“, „cu un program absolut nou pentru acest oraş“. Pentru acest oraş, sigur.

28 august

Un gazetar în penurie, pe semne, de subiect, pe care convenienţele ne obligă a-l numi „confrate“, s-a legat mai zilele trecute de anticari, într-o foaie patronată — e drept — de un domn căruia nici cartea, nici plaivasul nu-i sunt familiare. Şi cerea confratele nostru, din foaia de seară, suprimarea anticăriilor. Lucrul e de haz, de bună seamă, dar el se răsfrânge niţel şi asupra noastră, a tuturora, şi atuncea devine de ruşine. Confratele nostru nu s-o fi prăpădind el după cărţi, şi încă vechi. Dar să tragi dintr-o fobie un rechizitor şi o concluzie, asta mi se pare niţel cam pripit. Pe deasupra, ne-au venit şi scrisori la gazetă, din partea anticarilor plângându-se de atentatul comis de băiatul pe care tot confratele nostru îl vom numi, l-a comis împotrivă-le odată cu lăsarea serii şi cu apariţia foii unde-şi tipăreşte gramatica nededusă din lecturi. Şi ne-a fost ruşine. Ne-a fost ruşine că s-a putut găsi unul dintre noi, un tovarăş de breaslă şi de nevoi, care să tune şi să fulgere împotriva cărţilor. Acuma, nu-i cerea nimeni să citească, deşi îl putem asigura că nu i-ar fi dăunat cu nimic. Dar cine-l pune, domnule, să se exprime public? Măcar aşa, pentru faţadă, şi tot s-ar fi cuvenit să tacă. Noi ştim că pentru un gazetar adevărat, cartea e o hrană tot atât de nelipsită ca şi pâinea. Pe Neculai Iorga, care a fost fără doar şi poate cel mai mare gazetar de până mai anii trecuţi, îl puteai găsi

aproape zilnic în vizuinile cu cărți ale anticarilor, unde-și cheltuia mai multe ceasuri. E drept că și moartea lui a venit într-un timp în care cartea, și odată cu ea cultura universală însăși, a cunoscut autodafè-ul, rugul în piața publică. Dar ne-ar fi plăcut să socotim închis acest trist capitol.

Pentru gazetar, anticăria cată să fie un rezervor neistovit, un permanent izvor, întruna plin și întruna proaspăt. Fiindcă numai anticăria cunoaște elaboratul tainic, grație căruia vechitura se preschimbă în actualitate, efortul de ieri într-un cristal și o oglindă pentru astăzi. Și tocmai în măsura în care presa reflectă și cuprinde actualitatea de ultimă oră, anticăria oferă oglinda *à rebours* a actualității pe care-o integrează unui stil și unei tradiții. Și dacă pentru gazetar anticarul e un colaborator și un prieten, pentru publicul mare el e de-a dreptul reprezentantul unei instituții de cultură, în toată puterea cuvântului. Să mai invocăm Parisul dinaintea războiului (fiindcă despre cel de astăzi știm prea puțin și prea incomplet pentru a ne reprezenta prin el totalitatea spiritului francez), Parisul de până acum doi-trei ani, unde cheiul Senei cu dughenele mărunte ale anticarilor lui, cu cărțile înșirate pe lângă castani și rigole, însemna o altă „Bibliothéque Nationale“ deschisă tuturora și la orice ceas?

Darămite la noi unde, de bine, de rău, abia am învățat să buchisim și unde anticarii dețin rolul neoficial și prin asta cu atât mai lăudabil, de difuzori ai culturii pe stradă, de academie în aer liber!

Simplul fapt că o carte stă zvârlită în raftul unui anticar, îi conferă acesteia și autorului ei un preț și o măsură care-n librărie îi lipseau. Anticăria este, la urma urmelor, vehicularea spiritului și a literei prin inima vieții, ea îndeplinește una din cele mai binevenite și fecunde împerecheri dintre carte și viață în cel mai plin înțeles al cuvântului. Terfelită și uzată, cartea de la anticar păstrează încă între filele ei, febra și privirea celui care, înaintea ta, a răsfoit-o a însemnat-o și a iubit-o.

Nu mai spun de aspectul cu deosebire urban pe care anticarii îl dau străzii. Printre cîrciumi, hotele și maidane, prăvălia de șipci a anticarilor e o apariție tot atât de salutară și înviorătoare ca și aceea a țigăncilor care poartă-n brațe buchetele de culori și parfumuri. Prezența anticarilor pe străzile orașului e un titlu de noblețe care se răsfrânge asupra noastră, a tuturora.

Înțelegem că domnul ziarist care s-a năspustit, cum a putut, cu plaivasul său neîndemânatic în anticari, nu pricepe lucrul ăsta și nici nu s-o fi sinchisind de asemenea titluri nobiliare.

Adevărul e însă altul: articolul confratelui de care ne ocupăm vădește o stare de spirit și o concepție care mai sunt, din păcate, ale timpului nostru. Disprețul de carte, barbaria organizată, spiritul funest al autodafèului, iar articolul cu pricina e și el un simptom din vasta operă de întunecare a maselor, de asasinat al culturii, specifică timpului nostru.

17 septembrie

Citez dintr-un poem medieval despre jidovul rătăcitor: „Mai amar a doua zi decât în ajun, seara decât dimineața, mai amar la fundul burdufului decât la gură; mai amar în adăpostul tău decât la drum; mai amar la drum decât la plecare; mai amar într-o cupă de aur decât în podul palmei tale; mai amar pe timp cu stele decât pe furtună; mai amar decât pe timp frumos sau pe furtună, pe buzele și-n ochii gazdei tale".

Totul întocmai pentru mine.

11 octombrie

Nu știu de ce ezit să scriu ceva. Poate, fiindcă am prea multe de spus. Am ajuns, în vremea din urmă, să nu mai stau de vorbă cu nimeni — și nici cu mine. Mă evit cât pot. Mi-e greu să mai vorbesc — cu alții sau cu mine însumi. Ce să-mi spun, ce să le spun altora?

Adevărul e că mă paște o indiferență tot mai accentuată de tot ce e în jurul meu, de oameni, de mine. Existența mi-e penibilă fiindcă mi-e atât de plină de dorul lui Loti, încât tot ce-ar mai putea-o umple nu mă interesează. Cât despre Loti, n-am nici o nădejde. *Nu mai am* nici o nădejde, fiindcă până acum aveam. Dar de când m-am convins că Loti nu va mai fi a mea, chiar de ar veni (deși asta e o mare supapă) nimic nu-mi dă dreptul să trăiesc. Și totuși, continui. Cu o îndărătnicie plină de efort, plină de amărăciune, trăiesc.

Mi-am făcut și o ecuație, — simplă și simplistă: mi-am spus că voi trăi oricum, cu oricâte eforturi, numai ca să pot asista, până la urmă, la sfârșitul meu. Dacă m-aș sinucide, aș pierde acest neprevăzut.

Zilele trec, totuși, îngrozitor de sterpe, de monotone și-mi dau bine seama că — în chip logic — nimic nu se va putea întâmpla care să le schimbe acest îmbâcsit și indiferent curs. Da, *indiferent*, ăsta e cuvântul. Ce e mai grav e că și colegii din redacție au băgat de seamă absența mea și ei o atribuie unei megalomanii pe care aș manifesta-o față de ei. Sărac de mine! Cum le-aș putea explica singurătatea și muțenia

care m-au sălbăticit? Îmi spun și-mi repet întruna că asta înseamnă bătrânețe. La urma urmelor doar asta-i bătrânețea: un pas mai mult către moarte, către regiunile marilor și totalelor indiferențe. Dezagregare, adică. Ratat, da! Dar ratat într-alt sens decât până acum. Până acum ratarea mea mi se părea un lux, o condiție care atârnă și de mine, pe care eu mi-o permit. Dar acum, e altceva. Acum ratarea nu mai face parte din actele mele de voință, nu mai e o condiție pentru care — în chip deliberat — am optat. E o forță lentă, absconsă, ce mă zidește, mă cuprinde domol și mă imobilizează, mă anihilează.

Undeva, în fundul meu, se mai zbat uneori pasiuni — mă mai surprind când și când înverșunat și aprins. Îmi spun, ca Papini: „așadar, se spune în România că sunt un om sfârșit. Voi arăta că nu e adevărat!“ Și apoi, o întreagă operă (pe care n-o voi scrie niciodată), o întreagă epocă de luptă și de zbatere, de muncă febrilă și creatoare mi se pare că mă așteaptă. Sunt doar destul de tânăr! N-am decât 31 de ani! Mi-e frică de asemenea clipe. Când sunt „sculate aceste aripi de cocor“, mi se pare că instinctul meu, ajuns la confinele morții, își caută ultimele puteri, dibuie în măduvă și carnea mea cele de pe urmă posibilități și amintiri care să mă țină treaz, viu cu orice preț. Parcă iau un excitant. Și toate realizările viitoare — pe care le întrezăresc în asemenea momente — mi se pare că vor fi (dacă vor fi) acte de voință, nu de necesitate, lucruri străine de mine — cel adevărat — pe care nici nu mă mai regăsesc, nici nu mă mai revăd. Cred că fascismul e opera susținută a unor asemenea instincte îngrozite de atingerea cu apele înghețate ale morții. Decât o asemenea operă, — mai bine lipsă!

Asta e una din intuiții.

Pe urmă, e alta, — mai mult un joc pe care l-am descoperit și cu mintea și cu instinctul deodată. Tot îmi târcolesc cadavrul dragostei mele și cadavrul meu din fața blocului lui „Foto general Service“. (Cum îi mai înțeleg pe asasinii care se reîntorc la locul crimei! E, în fond, singura lor rațiune de viață, crima pe care au comis-o. Smulgi vieții o viață sau două, sau mai multe, ca să le arunci morții, numai ca să nu te arunci pe tine însuți. Sau, altfel spus, — ca atunci când te atacă lupii, arunci în urma ta, pradă morții, tot ce-ți aparține cât de cât din viață, numai ca să-ți păstrezi viața. În fond, nu ești nici așa decât un agent al morții. Cu acest sentiment, al întâlnirii cu moartea, vin eu la dragostea mea, din amintire.) Iarăși Loti! Tot mai cețoasă, tot mai vagă, mai inconsistentă imagi-

nea ei, — dovada! am început chiar să-i port fotografiile la mine.

I-am arătat-o lui Marin Preda. I-am vorbit de ea. *Marin o iubeşte pe Loti*. Aşa cum şi-a construit el imaginea ei, o iubeşte. Mi-a cerut fotografii de-ale ei. (Badea mi le-a furat, prostul, parcă eu nu i le-aş fi dat!) El spune, cu o hotărâre haotică: „Va veni! se va întoarce!..."

Şi văd că am nevoie de Marin Preda, că *Loti are nevoie de el* ca să se reîntoarcă. Şi încep să cred că trebuie să fie el, Marin Preda care n-a cunoscut-o şi care o iubeşte nu ca pe o moartă, dar ca pe o plecată, pentru ca — peste luni şi ani — Loti să simtă chemarea lui şi să se reîntoarcă. Apelul meu nu-i mai e de ajuns, nu-i mai poate fi; eu singur nu mai am destulă forţă apelativă, inima mea e secătuită. Loti mă cunoaşte încă destul ca să nu aibă nevoia imperioasă de a se *reîntoarce numai pentru mine*. Îmi trebuia un asociat tânăr, nou, proaspăt. Loti se va reîntoarce ca să-l vadă, ca să răspundă chemării lui Marin Preda.

Asta e alt joc. În care eu pierd.

16 octombrie

În *Nadja* lui André Breton, am dat de-o fotografie, un peisaj reprezentând o stradă din Paris, un colţ de bulevard, care mă încântă. Sunt fericit de câte ori deschid cartea şi privesc fotografia asta; se întâlnesc şi se întretaie în acest colţ de bulevard parizian (desigur, că numai din întâmplare parizian; ar putea tot aşa de bine să fie şi bucureştean) vechi aspiraţii, realizări visate de mine în adolescenţă şi apoi trăite în zilele acelea neuitate la Paris, în 1939; e anume, începutul drumului pe care l-am făcut cu desăvârşire singur, atunci, într-o zi cu ploaie şi soare — mărunte amândouă — când am lăsat-o pe Loti undeva, la o cafenea, sau la Cetatea Universitară, nu mai ţin minte unde, dar când aveam nevoie absolută de singurătate; am condensat şi am trăit tot Parisul în după-masa aceea, uşor plouată, ca printr-o sită, când am trecut din bd. Haussmann pe alte străzi şi m-a atras de departe vitrina unei prăvălii de rame (era duminică, ţin minte, fiindcă erau închise prăvăliile) şi m-am dus să văd tabloul care mă solicita: un Pissaro. Toată acea lume, acea atmosferă care face să-ţi pierzi personalitatea, măruntele aspiraţii şi vanele ambiţii, care te dezbracă de tot ce e voluntar, de tot ce *nu eşti tu*, lăsându-te singur, gol, despuiat, dar tu însuţi, întreg şi sincer, toată acea lume, acel univers inefabil care e Parisul cel

adevărat, în care trăieşti mai bine vagabond, decât aici moşier şi miliardar, — se concentrează în acest bulevard pe care-l am la îndemână oricând, fiindcă fotografia din cartea lui Breton e desăvârşită.

O privesc şi pot adormi oricând, — apoi revin toate vechile mele obsesii, — Loti, dansul pe străzi la 14 iulie, serile, nopţile pe bulevarde, metrourile, în fine tot ce-a fost pentru noi Parisul, cu, inevitabil, patul din camera noastră de la Maison des Étrangers, unde ne-am iubit într-un fel cu totul eteric, unde actul sexual căpăta nu ştiu ce inconsistenţă şi aură supranaturală, de vis şi amintire şi prevestire.

*

Am aflat de la Marin Preda, alaltăieri mi se pare, că Ion Caraion a spus despre mine că sunt „un poet ratat". M-a durut teribil acest lucru, în primul moment. A trebuit să fac un efort (parcă sunt mult mai grele eforturile de a te cuceri în josul decât în susul pantei?) ca să recunosc acest lucru, să mă împac cu mine şi, evident, în gând, cu Ion Caraion. Dacă s-ar putea ca aceste lucruri să nu mă priveze şi de prietenia oamenilor, — dar ăsta e lucru grav: din momentul în care nu mi-a spus-o făţiş şi a trebuit s-o aud de la alţii, un asemenea om nu mă mai poate chema lângă el. Şi după ce am fost de acord cu Caraion şi cu mine, împăcat că sunt un poet ratat, m-am întâlnit aseară, aşa cum mă întâlnesc totdeauna cu el, neaşteptat, cu totul pe negândite, cu Mircea Streinul, care mi-a spus acelaşi lucru: „Măi, Miron, măi, mare ratat eşti!..." Aşadar, condiţia mea e una reală, vizibilă. Iar azi după-masă, ca să completeze tacâmul, Tiberiu Tretinescu mi-a spus şi el că sunt un ratat.

Sunt aproape mulţumit, singura lovitură veritabilă fiind, şi în această măruntă psihologie, elementul-surpriză.

În fond, îmi dau seama că nişte galerii secrete mă aşteaptă şi eu voi merge pe ele până undeva, şi pe acolo se deschid o seamă de drumuri pline de minuni — cuvântul e impropriu, vreau să spun: *fenomene* cu totul noi şi pentru care, anume, am fost născut.

Dealtfel, dintotdeauna voluptăţile mele au fost în durere şi spaimele cele mari, în bucurie. De câte ori mi-a fost bine, în plinul înţeles al cuvântului, m-a apucat o frică grozavă şi m-a sfâşiat deznădejdea. Am un grav sentiment al ireparabilului, al definitivului care se produce, s-a produs în clipa când totul e saţiat în mine.

Nu voi uita niciodată spaima şi teribila angoasă care m-a cuprins în dimineaţa aceea — de octombrie, nu? — când Loti

mi-a spus că mă iubește și când i-am răspuns îngrozit (eram pe strada Schitu Maicilor, țin bine minte, era o dimineață cu nori mați, de un cenușiu aproape alb, fumam țigări „Regale", cu capăt aurit) că îmi pare foarte rău că mi-a spus așa, că de-acum încolo n-o să aștept decât plecarea ei, că se va produce inevitabil din momentul când mi-a spus că mă iubește. Ea nu înțelegea, sau nu voia să înțeleagă, — sigur este că eu aveam atunci certitudinea că elementele s-au dezlănțuit iar eu nu voi putea împiedica sfârșitul, ci doar îl voi putea amâna.

Și invers. Cu cât mă știu mai dureros, dar carnal, în sânge, în carnea mea, în condiția mea cea mai imediată, nenorocit, „cu cât îmi este mai rău", într-o formulă uzuală, cu atâta hohotește în mine, foarte luminos, o mare bucurie. Încerc niște mari delicii, absolut inexprimabile și numai cine a stat vreodată în câmp, sub o furtună torențială cu trăsnete care-i puteau cădea oricând în creștet, poate să înțeleagă ceva din marea bucurie a acestui sentiment de totală incertitudine, de definitivă, implacabilă și majestuoasă amenințare pe care n-o poate înlătura nici o sforțare omenească, dar care îți pune la contribuție cele mai subtile posibilități de imaginație.

E ciudat, totuși, cum în starea asta definitivă în care mă aflu, de bucurie prin cea mai grea durere, — mă poate sâcâi știrea că Anișoara Odeanu „m-a înjurat" la gazetă; probabil, tocmai fiindcă știu în ce măsură Anișoara Odeanu se teme de mine și simte, la rândul ei, în ce măsură o disprețuiesc.

*

Dar toate astea n-au absolut nici o importanță pe planul general al desfășurării vieții mele cotidiene, la care am ajuns acum. O vorbă rea, sau cu două înțelesuri, mă mai dor încă; disprețul mă mai jignește, de asemeni. Astfel, la dentist, astă-seară, pe când plecam cu Geo Bogza (al cărui nume l-am scris chiar astă-noapte pe una din fișele mele eventuale pentru o viitoare carte, spre a raporta întâlnirea mamei mele cu el în gara Văleni, sau Ploiești, pe vremea când Bogza era marinar) ne-am întâlnit în ușă cu Reni care, între altele, l-a întrebat mirată dacă e „prieten" cu mine (ne țineam de mână, Geo și cu mine) și el a răspuns, oarecum evaziv, stânjenit în orice caz, că: „sûntem așa, pe la mână..." Am avut în clipa aia o mare satisfacție că lui Reni au început să i se adâncească pungile de la colțurile gurii, de la gușile de sub bărbie și de sub ochi. După cum m-a durut să aflu de la Bogza că Ghiță Ionescu (sau Gina?) i-au spus că eu m-am retras dintre ei „cu tabloul subsuoară".

17 octombrie

M-am sculat de dimineaţă ca să mă duc la Pompiliu Voiculeţ. Pe drum, cum era destul de devreme, mi-am luat struguri şi mergeam pe Bulevardul Brătianu căutând un loc, o bancă pe care să stau să-i mănânc. Am găsit-o, singură, în faţa sălii „Dalles“ şi am stat acolo. Era o bancă proţăpită, scoasă din pământ, smulsă, probabil ultima, şi de aceea picioarele-i erau înalte şi subţiri-verzi; era un fel de bancă pe picioroange, o bancă cocostârc. Strugurii erau buni şi în lumina şi răcoarea dimineţii şederea mea pe bancă, cu punga de struguri din care mâncam fără să mă sinchisesc, avea ceva foarte indecent; orice lucru şi orice atitudine firească pe care o luăm, capătă — în meschinul târg bucureştean — un aer de scandal, de indecenţă.

*

La gazetă, Octavian Neamţu m-a anunţat de numirea lui la direcţia Propagandei interne. L-am felicitat sincer şi i-am spus tot ce cred bine despre el şi despre greutăţile pe care le va înfrunta, constituind un examen pentru el, şi poate cel mai greu.

*

Am citit lui Geo şi Ierunca poemul de aseară al cărui final nu mi-a mai plăcut aşa de mult. L-am modificat pe loc şi, — în timp ce mă pregăteam să-l citesc, — îmi dădeam seama cât de mult lectura unui poem între oameni, chiar acolo, în sălile redacţiei, are într-însa ceva de lucru foarte interzis. de contravenţie la sensul unic, de despuiat. E într-adevăr, o conspiraţie.

*

De la gazetă, am mers la „Café de la Paix“. Pentru prima oară după mulţi ani, cafeneaua asta împuţită mi-a plăcut foarte mult aseară. Era acolo Mircea Streinul. Strânşi în jurul aceleiaşi mese, Mircea, Geo, Virgil, Sârbulescu şi cu mine, aveam reconstituită, într-o oarecare măsură, vechea noastră masă de la „Paix“, cu Suli, Puiu, Zôla, Trost.

Eram în vervă mare. Se vede că şi energia pe care-am acumulat-o în ultimele zile de somnolenţă e în funcţie de manifestările mele de furie. Prea am refulat multe de la băieţii ăştia: că râd de mine, că mă socotesc ratat, că mai ştiu eu ce.

Mircea îmi spunea întruna asta. Eu i-am răspuns că ştiu, dar că n-are nici o importanţă dacă ei râd de mine. Ei sunt

în dreptul lor și eu într-al meu câtă vreme *știu* că e așa și nu cred că e altfel.

Nu știu ce am spus, dar știu că eram hotărât la mari acte de sinceritate. Le-am făcut. Când Sârbulescu m-a contrazis cu ceva — nu mai știu cu ce, — i-am zvârlit cu pachetul de țigări în cap. E drept că pachetul era gol, dar gestul și furia mea erau pline și de departe vizibile.

Mircea îl tot înjură pe Geo; în bună parte, adică obiectiv vorbind — neținînd seama de rațiunile speciale, de vârsta, de crizele și de incultura lui Geo — Mircea avea dreptate. Discuția a continuat la o mare altitudine, sau frecvență. Geo, între toți, ține piept. Cum poate, cu oarecare obrăznicie de bucureștean de mahala, din Griviței, dar ține piept. Mi-l închipui — de când Marin Preda mi-a spus că are un tată bortos — mi-l închipui pe Geo cu capul lui, cu picioarele lui, dar cu o burtă imensă între gât și picioare, cu burta lui tatăsău. Imaginea e abjectă și rea — și, ce e mai grav, nu mi-o pot alunga din minte. Totuși, mi-e drag de Geo, foarte drag.

*

Dar Mircea e extraordinar. Nu m-am înșelat deloc când l-am lăudat cum am făcut-o în „Timpul" pentru *Drama Casei Timoteu.*

Când intră într-o încăpere, la ziar, la cafenea, oriunde, Mircea aduce un aer cenușiu, teribil și extraordinar de candid în același timp. Se vede bine că vine dintr-o altă lume, și e prost spus: că vine cu o altă lume, cu *lumea* lui, ceea ce e covârșitor. E mistuit, e fierbinte, e unic. Îmi pare rău de adjective. Pentru mine Mircea Streinul n-are nevoie de nici un adjectiv. Pentru cine nu-l cunoaște, el trebuie să se înfățișeze ca și Geo Bogza, sub aspectul unic al unei dihănii oribile și moi, marine, deluviene, dar în același timp ca un înger, ca un cântec. Are ceva de zid cenușiu, de zid vechi și masiv, amenințător, purtând pe el toate scrijelările și toate izbiturile, dar țeapăn și înalt, tare, neclintit și totuși amenințând oricând să se prăbușească peste tine, să te facă praf odată cu el.

E o mare forță epică, e multă baladă și e o ceață care numai în romancierii ruși (mă gândesc la Dostoievski) și în cei irlandezi (mă gândesc la O'Flaherty) se poate întâlni. Că e un fenomen Mircea, nu mai încape nici o îndoială. Dar el e fenomenal și fără opera lui. E fenomenal, într-adevăr, nu fiindcă a scris Cernăuții, dar fiindcă *el* e Cernăuții. Este un univers Mircea Streinul, indiscutabil în amănunte, în fețele

multiple, contestabile ori ba, dar acceptabil total sau total recuzabil.

Eu mă regalez de câte ori îl simt lângă mine. De la distanță, când îl văd, se cască niște grote, niște poteci și râpi întotdeauna sumbre și despre el ca despre zeița aceea de care se spune că îi „lipsesc culorile zilei, încă," — se poate spune că adună întunericul rămas din cețurile nopții și luminile abia prevestite ale zorilor. E o nebuloasă uriașă, plină de farmec, în zbatere neîntreruptă. Sunt mulțumit că sunt prieten cu el și sunt fericit că am scris despre el cel dintâi (cred) cu toată tăria convingerii și cu tot entuziasmul meu.

Trebuie să trec la mine pentru a mi-l înfățișa și mai bine pe Mircea? Nu, — dar mă întreb ce păreche vom fi făcând noi: Mircea („Mă, măi Miron măi, du-te dracului, măi!...") mă înjură, mă blestemă, mă drăcuie și mă teme. Mă teme — după câte înțeleg eu — fără nici un motiv. El vede în mine un ironic, un „diabolic", așa cum văd milioane și mii de oameni care habar n-au de mine. Și e ciudat. El știe multe despre mine, sau de la mine. Totuși, nu mă crede. Când îl laud, mă înjură.

— „Măi Miron măi, fir-ai tu al dracului, măi, du-te dracului, măi!... Tu vrai să-ți bați joc de mine, măi canalie!"

E totuși un cap foarte adânc și organizat, cu toată lupta lui teribilă de a se ucide. E și cabotin, desigur. Atâta cât îi trebuie unui cabotin ca să nu ucidă marele artist din el.

Mircea e un blestemat în cel mai profund înțeles al cuvântului. Îl vezi, de cum apare, că vine cu blestemul în el (sau după el).

Dar eu nu mă mai pricep. Sunt mic, sunt bun și nițel absent. Mircea mă vede rău și ironic și la pândă, mereu la pândă.

Astă-seară mi-a imputat că nu scriu ceva serios, că sunt „o curvă" care scriu frumos la gazetă, în loc să scriu cărți, „opere".

Aici, n-am ce face. Idealul meu rămâne Sympozion-ul, nu cartea. Nu tipăritura. Deși, în secolul nostru, Sympozion-ul ar putea fi cartea. Dar în vorbire sunt prețuri și nuanțe pe care tiparul nu le poate cuprinde. Și, pe urmă, eu nu pot cât Mircea. Cred că el îmi atribuie mie mult mai mult decât sunt eu capabil cu adevărat. Așa cum îmi face proces de intenție greșit, tot așa îmi atribuie calități pe care nu le am într-o atât de mare măsură.

Nu e nimic. Mircea îmi va fi mereu un bun prieten, fiindcă eu voi ști să-l prețuiesc întotdeauna mai bine ca oricare altul.

Afară numai, dacă n-or sări Geo și Virgil care și-au dat, în fine, seama, astă-seară, că eu aveam dreptate când îl proclamam pe Mircea drept cel mai mare romancier tânăr român.

Și aici e încă una din biruințele mele; cât de mici, dar cât de grele! Ba, aș spune, cu cât ai de luptat cu oameni mai mici (la propriu, în primul rând, și la figurat, apoi) cu atât câștigi mai greu o bătălie. Vor fi râs ei de mine, vor fi spus: „Miron e un ratat“ — n-are importanță. Unul câte unul recunosc ceea ce Miron le-a spus acum o lună, două, zece. Azi, Mircea Streinul.

Tot astă-seară, Geo mi-a spus că simte că nu va putea scrie un roman. Dar bucuria mea cea mai mare (și aici, poate că Mircea are dreptate cu „diabolismul“ meu) a fost când Geo m-a întrebat astă-seară: „Spune-mi drept, — nu mă disprețuiești?“ — și era atâta jale și candoare în vorbele și-n ochii lui, că-mi venea să-l sărut.

Dealtfel, marea mea bucurie mai e astă-seară și-n faptul că i-am întrunit pe toți *altfel* ca până acum: se cunosc, încep să-și fie necesari, să se caute. „Sympozion“-ul, așa cum l-am dorit eu, eu care nu voi putea fi niciodată amfitrion în totalul înțeles al cuvântului, dar care urmăresc și leg aceste relații pentru marea bucurie și marele lux al relațiilor dintre oameni, cum zice Antoine de Saint-Exupéry.

18 octombrie

Aseară, la redacție, la masa mea, au stat de vorbă Mircea Streinul cu Petru Comarnescu. Pe urmă, am rămas cu Mircea și cu Geo, Virgil și Sârbulescu, la „Café“.

Pe drum, sau încă înainte de plecarea din cafenea, Mircea Streinul a ridicat din nou acea chestiune a „țărănismului“, a legăturii absolut indispensabile scriitorului român de pământ, și argumentarea lui nu era lipsită de câteva temeiuri solide. Am încercat, doară, cu toții pasiuni pentru Rebreanu ca și pentru Giono și știm din propria noastră experiență cât ne lipsește — când ne lipsește — și cât ne dă, când o refacem, fie și fragmentar, această legătură de țărână și anume de țarină și de țărani. Complexă în miezurile ei, — chestiunea pusă de Mircea Streinul părea indiscutabilă în principiu și chiar în felul cum era pusă; el argumenta, dealtfel, și istoric, prin tinerețea nației și a literaturii noastre, care sunt lipsite de o altă tradiție și de alt recurs, în ultima instanță, în afara satului.

Până aici e-n regulă. Nimic excepțional.

Dar ce l-a făcut pe Comarnescu, — azi dimineață, — când aseară nici vorbă n-a fost de așa ceva, — să redeschidă chestiunea, tam-nesam? Cum am venit la el, după puține alte vorbe, mi-a spus că el crede în necesitatea unei independențe a literaturii de sat și țărână. Într-o literatură citadină, orășenească sau târgovețească. Și argumenta la fel de temeinic ca și Mircea Streinul această poziție.

Cum de s-a potrivit să-mi vorbească despre asta Petru Comarnescu, azi, când veneam la el pentru prima oară, și când, dealtfel, aveam destule altele de vorbit? Repet, încep să cred tare în aceste comunicări secrete dintre oameni, să cred până la ultima consecință fiindcă expunerea lui Comarnescu de azi-dimineață face parte din „sympozion"-ul nostru de aseară, de la „Café", într-un fel foarte organic. Era un „altera pars" care trebuia ascultat și care aseară lipsise.

Mi se pare de un interes strein acestui mecanism de întâlniri aparent iraționale, faptul că eu am tras o concluzie de interpretare materialist-istorica, atunci când am sesizat că se cască a prăpastie între literatura „sătească" (sau „sătenească", mai bine-zis) și aceea, câtă e, citadină. Și această prăpastie, tot mai adâncită de scriitori și artiști, este una de natură socială, în măsură în care — ca și la 1848 — România se găsește azi stagnată, neevoluată din condiția ei semifeudală, dar schițând niște eforturi de eliberare în ambele sensuri: spre liberalism și spre oraș. Orașul e, la urma urmelor, forma democratică prin posibilitățile de a oferi un *forum*, pe când satul rămâne tributar instinctelor și fetișismului. Mai e și altceva: e amenințarea care planează asupra noastră prin închistarea în formula ruralistă, lucru ce nu poate decât folosi exploatării și exploatatorilor apuseni, nemți, englezi sau americani, fiindcă menține acea imparitate de balanță între țările agrare și industriale, pe un plan, chipurile, spiritual, de data asta.

De aci și bucuria mea de a fi debutat cu „cânticile de lume", de aci și gustul meu pentru Filimon, Mateiu Ion Caragiale și Anton Pann, gust care — sub o altă disciplină — s-a tradus și în poemele ulterioare.

Dar revin: senzațională rămâne întâlnirea dintre Petru Comarnescu și Mircea Streinul, fără să aibe, unul sau altul, cunoștință de ea.

24 octombrie

Așadar, la masă la Coana Mare, alaltăieri, o nouă dispută — politică de data asta — între Reni și mine. Ea susține un

punct de vedere hotărât opus celui al meu şi-l apăra cu încăpăţânare; în ce mă priveşte, lucrul pe care-l susţineam (anume că Stalin e un om mare) ţine de o evidenţă şi de o convingere care fac inutilă orice argumentare sau înverşunare din parte-mi. Oricine, absolut oricine, dar absolut oricine ar spune altfel nu mă irită, nu mă enervează. Credinţa mea e o certitudine. Dar tocmai de aceea e interesant că singura persoană faţă de care nu mi-am putut stăpâni argumentarea, aproape violentă, a fost şi rămâne Reni, care — ştiind parcă acest lucru — refuză să fie de acord cu mine, întreţinând o stare de dispută permanentă între noi.

22 decembrie

Priveam portretele pe care mi le-au făcut Magdalena, Margareta şi Iser. Eliza le judecă: în cel al Magdalenei, e „mahalagiul" din mine; aşa spune Eliza împotriva hotărâtei convingeri a lui Octavian Neamţu că acolo e „boierul" din mine. În cel al Margaretei e „profetul" din mine. În cel al lui Iser — care-i place Elizei cel mai mult — e „anonimul" din mine, e eroul necunoscut, e „purtătorul poverilor din ceilalţi", care sunt eu şi pe care ea-l iubeşte mai mult ca pe oricare altul.

După multe ezitări şi ocoluri (la care mă asociam tainic, fiindcă Neamţu mi-a spus ca Eliza a zis urât când a zis că vrea să-l sprijine pe acest „anonim", fiindcă lucrul trădează instincte materne prost canalizate şi mă situează pe mine undeva, pe lângă peştişori), Eliza îmi spune: — „Vreau să-ţi spun un lucru, Miron. Anume, că tu nu eşti unitar, că n-ai sudat toate aceste feţe ale tale într-una singură. Şi lucrul acesta încerc eu să ţi-l dau cu dragostea mea. Vreau să fii întreg, egal ţie peste tot, oricând, în tot ce eşti şi ce faci, fără breşe, fără lipituri, fără bucăţi puse cap la cap sau una lângă alta".

Observaţia Elizei e teribilă şi mă doare fiindcă îmi dau seama că are dreptate. Sunt, doară, un neisprăvit.

*

Azi, la dentist, priveam într-o publicaţie străină fotografia unui grup de fabricanţi de arme care s-au pozat cu ultima lor producţie: o aruncătoare perfecţionată de bombe. (Erau nişte producători americani.) Şi privindu-i, îmi dădeam seama, după zâmbetul lor satisfăcut, după privirea lor inconştientă, chietă, mândră, abjectă, că oamenii ăştia (dacă mai pot fi numiţi oameni?) au aruncat lumea în războiul de azi, că Hitler nu e decât o invenţie a lor, ca şi ultima maşină perfecţio-

nată de aruncat bombe; îi priveam și-mi dam seama că în viața acestor teribili asasini trebuie să se fi petrecut mari prăbușiri, mari și tainice — poate și pentru ei tainice — drame, doruri frânte, îmi dau seama că fiecare din ei poartă pe conștiință, în memorie, în carne, cel puțin un cadavru, cel puțin o mare crimă albă, mută, de vreme ce viața lor nu se mai poate susține decât prin cadavre, prin moarte.

*

Și priveam ochii unor prizonieri sovietici. Au o privire nouă, de altă speță umană. Ei au în privire o detașare dacă nu chiar o indiferență — amestecată, de altfel, cu o calmă fervoare — și care e a copiilor, a sfinților și a eroilor. Sunt oameni care privesc *peste* lume, da, care transcend cu privirea. M-am simțit printre ei, de-al lor. Și eu privesc așa, peste lume, dincolo de ea. E o tinerețe în privirea asta care e, în fond, privirea către Canaan, către Pământul Făgăduinței la care năzuim fiecare din clipa când înfrângem legătura și robirea de cele ale pământului acestuia și ale clipei.

26 decembrie

Azi Marin Preda mi-a spus că nu poate să se ducă la Chișinău să lucreze dacă i se dă de lucru ceva greu pentru el. Îi vorbeam în tramvai și-i spuneam — cu tot optimismul pe care zilele astea, de când mă știu iubit de Eliza și de Aura, mi l-au dat, că nu trebuie să-și pună asemenea întrebări, că trebuie să intre în viață fără temeri și spaime, pe ușa din față; să se ia de piept cu ea, să facă orice, orice nu e împotriva oamenilor, orice nu e — și după etica noastră, nu numai a statului — rău, să muncească oricât și oricum. Marin se încăpățâna în refuz: că nu e bun pentru el un asemenea loc, că el nu poate face față dacă i se cere să comande pe șantier, că el trebuie să știe pe ce se bizuie, că mai știu eu ce. Din nou i-am spus că n-are nici o importanță ce face anume câtă vreme un om întreg trebuie să nu se sperie de nimic și să primească a porni la orice drum pieptiș. Și atunci, spre uimirea și bucuria mea, a intervenit un domn înalt, masiv și jovial. Prompt, fără ocolișuri, i s-a adresat lui Marin: „Du-te domnule, și fă tot ce trebuie! N-ai dreptate d-ta să te temi. Dumnealui (și mă arătă pe mine) are dreptate! La vârsta dumitale trebuie să fii gata să cucerești lumea întreagă!"

M-a bucurat intervenția omului aceluia din tramvai. Nu pentru că repeta argumentele mele către Marin; dar pentru

că tramvaiul e azi termometrul oamenilor. Şi instinctele, şi răutatea, şi becisnicia oamenilor se citesc în gesturile, în vorba şi privirile lor din tramvaie. Or, omul ăsta se arăta neviciat de evenimente, întreg, optimismt şi puternic. Îl iubeam în contul tuturor oamenilor imbecilizaţi şi necăjiţi. Era un protest şi o proclamaţie a vieţii, a voinţei de a trăi şi birui în viaţă.

Ieri, vorbeam cu Bauh despre aceasta scoborâre a omulu prin război. De lipsa deprinderii oamenilor de a mai râde, ceea ce trădează coborârea lor la stadiul animal, fiindcă, după cum spune Rabelais, „le rice c'est le propre de l'homme". Şi războiul a comis această expropriere a omului de facultatea lui prin excelenţă umană. Bauh mi-a răspuns, confirmându-mi, printr-un exemplu: al americanilor care sunt tineri şi intreprizi fiindcă n-au mai avut de mult războaie.

Într-adevăr, americanii se bucură, dintre toate naţiile, de privilegiul de a nu fi cunoscut războiul decât în fazele lui declinate. Şi-mi dau şi mai bine seama cât de fundată e politica ţărilor (adică a singurei ţări) cu adevărat pacifiste.

Dar să revin la Marin Preda. Convorbirea noastră a continuat pe drum. Până la urmă refuzul lui de a se încadra oricărei discipline de muncă m-a înfuriat şi m-am despărţit de el, invectivându-l.

M-am urcat la Vlasiu căruia i-am spus totul şi care — ţăran înţelegând pe un alt ţăran, — mi-a spus că trebuia să urc sus cu Marin. Ion mi-a explicat cât de greu îi este unui tânăr artist de a se concepe înhămat la un jug sau, cum spunea el, „cu botniţă".

— „Dealtfel, un artist e valabil numai atâta vreme cât refuză botniţa".

— „Bine, dar treaba pe care o va face nu e o botniţă."

— „Nu e în fapt, dar pentru el este, aşa i se pare. El fuge şi se refuză *ideii* de botniţă pe care o vede concretizată într-o meserie de-asta".

Mi s-a părut că Ion are dreptate. Dar eu cred, totuşi, mai departe, că un artist mare cu adevărat ştie să-şi conţină poezia din el, fără teamă că o va pierde. De altfel, mi se pare chiar că poezia e un lucru care nu se poate pierde, câtă vreme există; de nimeni şi nimic n-are a se teme poezia din noi.

*

Vorbeam cu Ion despre România şi-i spuneam cum, cu toate negrele mizerii ale acestei ţări, nu-mi doresc să plec din ea. O iubesc, da, pe România noastră, ca pe un bordei al meu. Aşa cum e, urât, într-un preş, cu păduchii şi jegul lui, acesta

e bordeiul nostru. Din afară, ceva îl poate schimba, îi poate da mai multă lumină, mai mult soare, mai mult aer. Dar înlăuntrul lui, tot noi, de aici, care trăim, iubim, suferim şi ne zbatem într-însul, îl vom întocmi mai bine. Totul e să rămânem aici, la datorie, la noi acasă. Să nu fugim. Eu sunt fericit că nu mai simt nevoia unei plecări în străinătate, sau că n-o mai simt atâta de imperios.

1943

7 ianuarie

Mi-am scris pe o filă de hârtie: „N-aş mai vrea să scriu. C'est le triomphe de la vie". Sigur e că lucrul nu se prezintă atât de uşor. Urmărit de acest gând, l-am cercetat până la rădăcină. Azi cred că: nu e un adevărat poet acela care nu preferă întotdeauna viaţa, poeziei. Fiindcă poezia este, în acest sens, un blestem: de ea nu poţi scăpa. E o amantă pe care n-o poţi înşela niciodată, şi tocmai de aceea, fiindcă simte acest lucru, un poet caută să scape de ea („cazul" Rimbaud).

Asta nu e hedonism şi nici „vitalism" de doi bani. E credinţa mea în permanenţa marilor amoruri pure.

28 februarie

Lucrul care s-a soldat astăzi începuse acum vreo lună, când m-am întors de la Ploieşti, de la revizia militară de reformă; abia atunci, când îmi puneam certificatul vizat în mapa din birou, mi-am privit fotografia care era lipită pe colţul lui şi am descoperit că ăla de pe fotografie are cu totul alţi ochi decât mine; „ăla" e de 24—25 de ani, — eu, de 31—32. Ne despart şapte ani, cei şapte ani biblici. Deosebirea e de natură, de chemări şi de zare, — nu de vârstă. M-am dus în faţa oglinzii, m-am uitat, m-am comparat cu fotografia: nimic de făcut. Cel de-acum şapte ani avea alţi ochi, cu totul alţii: mai limpezi, mai mari, aş spune mai zgâiţi în afară şi mai luminaţi pe dinlăuntru. Acum, eu am nişte ochi oarecare, niţel injectaţi, seara, de fumul şi lămpile redacţiei sau de spirtul cârciumilor, mai mici, mai cuminţi, fără acea nebunească furie într-înşii. Sunt ochii unui om „cu experienţă".

Şi aici, în lumina aceea a celor 20 şi atâţia de ani, e toată fericirea şi tot Paradisul pe care, azi, l-am pierdut.

18 martie

Astă-seară încerc primul veritabil complex de inferioritate. Am fost la masă la „Bucureştii de altădată" cu Marin

Preda. La masă, tot timpul, am fost priviţi şi am privit către două cucoane între două vârste.

La ieşire — pe care am sincronizat-o cu a lor — le-am acostat. E o treabă pe care n-am mai făcut-o de ani de zile, dealtfel. Până la urmă femeile mi-au răspuns: „Nu te-ai uitat în oglindă ca să vezi cât eşti pe lângă noi?"

Lucrul m-a durut teribil şi mi-am amintit de ceea ce, acum doi ani, mi-a spus Magdalena: „Ce admir la tine e că nu ai complexul oamenilor mici de statură".

Şi iată că astă-seară l-am cunoscut. Îmi pare foarte rău.

16 aprilie

În ultima vreme — „ultima vreme" asta se întinde peste cei trei ani de când m-am despărţit de Loti, dar cu mari şi inegale intermitenţe —, aşadar, în ultima vreme dorm. Dorm mult, cât pot de mult. Mi-am deprins organismul cu somnul cum se deprinde un beţiv cu alcoolul; dorm oricând şi oricât. Dacă îmi întrerupe cineva somnul, mă scol, vorbesc, fac treburile care sunt de făcut, apoi, după ce totul s-a terminat, mă culc din nou şi îmi reiau visul de unde mi-a fost întrerupt, ca pe o lectură de la fila ultimă. Singura mea soluţie de existenţă e somnul.

*

Azi, am văzut în Cişmegiu, într-o cuşcă, un vultur. Era un fel de matahală vânăt-cafenie care n-avea cap: dormea şi-şi pitise capul în pene. Dormea ziua, în nămiezii mari. Oamenii se opreau la gratii, îl strigau, îl fluierau, dar el nici nu se sinchisea, ci dormea mai departe. Odată şi-a scos capul, un cap magnific, pleşuv, cu cioc şi priviri teribile, s-a uitat plictisit afară, a căscat imens şi l-a vârât din nou sub aripă.

Câte zboruri, şi piscuri, şi tării, şi lupte, n-are el adunate acolo, sub aripă, în somn!

Ca şi pentru mine, ultima lui soluţie de viaţă e în somn. Ca şi mine, e închis în cuşcă, singur, străin, expus privirilor tuturor, imbecil, mizerabil. Dar în visul lui, aripile i se desfac şi toate puterile lui înlănţuite în afară se desfăşoară înlăuntru ca o furtună, ca pe crestele munţilor.

Şi mă întreb dacă pus într-adevăr în libertate, când s-ar afla din nou pe piscurile de unde a fost doborât, ar mai şti să zboare şi să se războiască, sau ar prefera şi acolo zborul rotat şi adânc al somnului?

Pentru mine mă întreb, — nu pentru el.

22 aprilie

I-am spus odată doamnei Bauh că este rezultatul unei mari superiorități, al unei trepte de evoluție umană, faptul că un om știe să asculte comenzile care pornesc și servesc o cauză generală.

Astă-seară mi-am adus aminte de ordinul pe care l-am primit acum zece ani de la Partid; ni se dăduse — lui Zôla, Paul, Puiu Perahim, Vulpescu și mie — directiva de a ieși în ziua de 1 Mai cu steagul roșu în Piața pe atunci numită „8 Iunie".

Toți, afară de Puiu și de mine, s-au opus acestei directive invocând raționamentele comune; că la ce bun, că e un risc zadarnic, că n-o să folosească Partidului, că etc. etc. Vulpescu nu participa decât în măsura în care transmitea această directivă a Partidului. El era, evident, împotriva lui Zôla și Paul, dar știu că nici în Piață n-a venit. Am mers doar Puiu și cu mine. Iar azi, după zece ani, când eu m-am despărțit de Loti în clipa în care n-am mai putut trăi împreună și am rămas singur și chinuit, când Puiu s-a dus în Rusia, când a socotit că nu mai poate trăi aici, — și când, pe de altă parte, Zôla și Paul se complac într-o penibilă promiscuitate, înșelându-și fiecare femeile care, la rândul lor, îi înșeală, când ei se debosează în beții și inconștiențe „suprarealiste" — îmi pare că marșul nostru ridicol — al lui Puiu și al meu — de acum zece ani, prin Piața Mare, cu o cârpă roșie vopsită cu țingvais, ne-a turnat (sau ne-a verificat?) atunci o tărie de a lua hotărârile pe care un om adevărat le are de luat la orice răspântie de viață. Deboșa de azi a lui Zôla și Paul îmi pare asemănătoare cu târguiala lor cu Partidul.

— „Da, Miron, ai dreptate! — mi-a spus doamna Bauh. E mare lucru să știi să primești ordinele și să te supui lor."

*

Vorbeam de condiția gregară a omului, de „zoon-politikon"-ul lui Aristot. Și-mi dădeam seama că această sociabilitate a omului merge mână-n mână cu nevoia lui de singurătate; dar asta, după un plan și un grad bine definite.

Mi se pare, într-adevăr, că e o limită a condiției umane, limită sub care oamenii sunt sociabili, gregari în nenorocire sau în rău, și se izolează, au nevoie de singurătate în bucurie.

Numai peste această limită un om reacționează invers: simte nevoia sociabilității în bucurie și a solitudinii în amărăciune și durere.

Cred, anume, că o durere neîmpărtăşită fecundează mai bine un om, decât o bucurie consumată avar, în taină.

Şi cred, în fine, că suprema şi bărbăteasca condiţie a omului este de a comunica lumii numai bucuriile şi izbânzile asupra lui însuşi; adică, tot ceea ce e mai bun în el.

*

Mă tem că mă despart, încet-încet, de Octavian Neamţu. Se pare că ultimele eforturi pe care le-am făcut, de a repune amiciţia noastră pe vechiul ei plan înalt, n-a dat roade prea fericite.

Cu atât mai bine pentru el şi pentru mine, fiindcă n-am ştiut să fiu abil când a fost vorba, între noi doi, de o atitudine răspicată în domeniul politic.

2 mai

Azi după-masă (după-masă, vorba vine, fiindcă am stat de la 5 până la 12 noaptea), la Mircea Nădejde, am vorbit despre o seamă de lucruri, punând la cale şi o revistă lunară de literatură; dacă s-ar realiza ar fi o mare bucurie pentru mine.

I-am vorbit lui Mircea de chinurile mele; l-am lăsat mai mult să le ghicească decât să i le spun, anume. Îi spuneam de suferinţa pe care-o încerc şi de îndoiala în scrisul meu. Fiindcă, într-adevăr, eu cred că preţul unei opere îl dă măsura lucrurilor pe care le făptuim în viaţă... O poezie în care cânt lupta, fără să fi dat această luptă, mi se pare nevalabilă. Cred, anume, în necesara unitate şi verificare reciprocă dintre acţiune şi gândire, dintre viaţă şi operă. Şi mă gândesc la Eschil care se lăuda nu cu *Perşii* şi *Prometeu,* ci cu bătălia Marathonului pe care singură o socotea în măsură să dea mărturie despre el.

Mircea îmi spunea că rostul intelectualului e altul, că lupta pe care el o are de dus astăzi se poartă cu alte arme ş.a.m.d. Dar eu nu mă pot convinge că un câmp de luptă cu armele poate fi altceva decât faţa, substanţa şi temeiul luptei cu condeiul. I-am invocat şi mi-am evocat dezbaterile din celula noastră, când numai Puiu, Virgil, Elena şi cu mine am răspuns ordinului de a ne duce „pe teren", să răspândim manifeste şi să ne punem în joc toată viaţa, să ne luptăm, adică. Şi vedeam în plecarea lui Puiu, în căsnicia armonioasă a lui Virgil cu Elena, în singurătatea mea băţoasă, tot atâtea dovezi ale substanţialităţii atitudinii noastre, şi intelectuale, şi de viaţă. După cum faptul că G. I. poate fi astăzi guvernator economic al Bucovinei „dezrobite" de Hitler, mi se pare concludent pentru toată atitudinea lui espectativă de până mai ieri.

Ca pe unul ce ne este între toţi apropiat, l-am invocat pe Malraux ale cărui cărţi, de la *Condiţia umană* până la *Nădejdea*, se desfăşoară paralel cu activitatea lui efectivă pe teatrul de luptă revoluţionar.

Mircea mi-a răspuns atunci că Malraux e un intelectual individualist, cu o mie de problematici proprii pe care caută să şi le rezolve — pe ele, în primul rând — printr-o acţiune revoluţionară.

Evident că Mircea avea dreptate. Dar cred că în aceeaşi măsură aveam şi eu când i-am spus că tocmai asta e şi condiţia ideală a tipului de categoria noastră, de răscruce: să ne convertim pasiunile şi întrebările proprii, individualismul micburghez, într-o acţiune ce se varsă în cauza generală şi serviciul mare al lumii noi.

— Nu e mai bine să pornim de la general pentru ca în cadrul lui să ne rezolvăm şi pe noi? a răspuns Mircea.

Şi i-am spus că a ne comprima, sau a încerca să ne suprimăm întrebările, înseamnă a lipsi, dintr-o operă de clădire a lumii, câteva din datele esenţiale ce stau la temelia ei; asta ar fi simplist, nu simplitate.

Aştept încă acţiunea eliberatoare a tuturor cătuşelor lăuntrice.

24 mai

Azi am avut una dintre cele mai simple şi pure revelaţii: aceea a existenţei şi a condiţiei de viaţă.

Stăteam în pat, bolnav de gripă, şi citeam cartea lui Robert Desnos despre opiomani. Când ajunsesem tocmai la afirmaţia unuia din personagii: „nimic nu dovedeşte că condiţia omului e de a fi util", — dar tocmai în clipa aia, ochii mi-au căzut pe glezna mâinii stângi în care ţineam cartea.

Fie din pricina luminii cu totul particulare, care cădea de la veioză, fie din pricina dispoziţiei anumite a mâinii, fie din simpla întâmplare, mi-am descoperit, în lumina lămpii de la noptieră, vena de la încheietura mâinii, aceea pe care se ia pulsul. Avea formă alungită a unui s de tipar în relief: de-o parte era luminată, de cealaltă, umbrită. Niciodată, până azi, în cei 31 de ani ai mei, nu mi-am văzut bătăile inimii şi ale sângelui. Le-am simţit, desigur, dar nu le-am văzut. Şi asta nu e totul; dar întotdeauna când avem de a face cu o parte din corpul nostru o considerăm în corelaţie cu totul, cu întregul, cu faptele cotidiene, cu ambianţa, cu grijile şi bucuriile, ne privim funcţiunile organice ca pe nişte lucruri care ne aparţin şi care depind ele de noi, iar nu noi de ele.

Astă-seară, însă, poate fiindcă nu se petrecea nimic deose-

bit, poate fiindcă descopeream prima oară acest fragment de organ, poate fiindcă *trebuia* — vena aceasta în formă de S mi-a apărut de sine-stătătoare.

Acum, când scriu, o mai privesc o dată. Ea este mereu acolo, semănând nițel cu o râmă foarte străvezie sau cu o gușuliță de șopârlă care zvâcnește ritmic în dogoarea soarelui (sau o ilustrează, o transmite, ceea ce e tot una) și cu o conștiinciozitate și o modestie pe care nici sexul, nici creierul meu nu le au. Ei sunt orgolioși, sunt mândri, sunt disprețuitori — creierul și sexul — ei se cred începutul și sfârșitul acestui timp, când, în realitatee, buna lor funcțiune depinde de această modestă, de această aproape invizibilă, verzuie și timidă venișoară care — de 70 de ori pe minut, preț de 31 de ani și 8 luni — a pompat și continuă să pompeze (până când?, că atârnă numai de ea!) viața, energia, hrana tuturor celorlalte părți ale trupului meu.

O priveam uimit, copleșit. Ea este acarul anonim care schimbă de zeci de ani de zile, la o clipă precisă, linia, făcând să treacă fără greșeală și fără teamă de primejdii, marile expresuri de lux în care călătoresc miniștri și bancheri, cucoane și savanți și mari militari, și copii, și mame, și lucrători ca el însuși. Această venă a pulsului, această mică pompiță a întregii mele vieți (pe care de-abia astăzi o descopăr în marea ei independență) mă învață că toate gândurile negre și albe, vesele și triste, toate cuceririle și înfrângerile mele, tot ceea ce sunt și pot fi, atârnă de ea în primul rând; ea îmi poartă tot ce eu îi dau, tot ce eu torn în sângele meu. Dar prin chiar discreția cu care-și îndeplinește slujba ei anonimă și capitală, ea mă obligă și-mi dă cea mai completă lecție de morală: aceea de a-mi coordona existența pe măsura ei, modestă, categorică, precisă, măsurată. Gândul și fapta mea trebuie să fie și să meargă tot așa de precis și curat, de neobosit, de mulțumite și de conștiincioase de funcțiunile lor pe lume, ca și vena aceasta care-mi transmite mesagiul unei inimi „de bună calitate“, cum zicea Exupéry. „Nimic nu dovedește că condiția omului este de a fi util?“ Nimic, decât el însuși, în cele mai parțiale și tainice din actele sale (dar sunt ele „ale sale?“).

Revin: mi-am revăzut vena! Toate disperările, tot dorul meu pentru toți sunt aici? Toate nădejdile mele pentru viitor sunt purtate de pulsațiile ei?

26 iunie

A opta, adică a rămâne cu ceea ce rezistă conștiinței morții: o dublă rezistență.

*

Viața: mișcarea, adică Misterul. Un om valorează prin ceea ce e mister într-însul; într-atâta atrage, într-atâta e iubit, într-atâta e tânăr. Asta înseamnă a *avea* ceva de comunicat, *a purta un mesagiu.* Lipsa de mesagiu e moarte vie.
Moartea ucide misterul, îl anihilează.

*

Arta: depozitarea misterului, iar nu *expunerea* lui. Milița depozitează misterele, nu le expune. Mai precis: le exprimă, dar nu le expune. (Nici nu pot fi expuse, dealtfel.)

*

Limbaj: plasticii nu știu să vorbească. E aici marea lor forță de a păstra taina lucrurilor. Un surâs, o privire, cum să le spui cu vorbe? Milița le spune cu planuri clintite.

*

Lucrurile ei sunt *neterminate.* De-finite, dar ne-finite. Se mișcă, deci trăiesc; o altă „metodă": *moveo ergo sum.*
Moliciuni în piatră: pisicile. Agrestul în piatră; zgârieturile ei au crescut ca vegetația, ca iederile și mușchiul peste pietre.
Portretele ei *știu,* ascultă, *aud,* gândesc.
Ea nu trebuie crezută pe cuvânt; ea convinge prin *prezență.*

6 octombrie

Fără îndoială că munca nu e condiția firească a omului, de vreme ce și Dumnezeu a postulat-o ca pe o pedeapsă. Dar mă gândesc la afirmația lui André Breton din *Nadja:* „Rien ne sert d'être vivant, s'il faut qu'on travaille. L'événement dont chaqun est en droit d'attendre la révélation du sens de sa propre vie, cet événement n'est pas au prix du travail".
Iată de ce, pentru a fi tu însuți, trebuie să nu privești munca decât ca pe o osândă, ca pe un lucru detașat, cu ochi autocritic, pentru ca să nu ajungi să fii alterat, schimbat de ea, viciat în ceea ce ești tu.
Amorul rămâne, desigur, una din cele mai juste măsuri ale personalității pure, ne-alterate, așa cum e ea. Creștinismul, într-atâta cât caută în om miezul și esența lui proprie, îl sfătuia să nu muncească, să nu aibă grijă de pâinea cea de toate zilele „ca păsările cerului". Și mă gândesc la Sidonia pe care am întâlnit-o și cu care îmi descopăr împreună „le sens de ma propre vie", nu prin munca noastră — comună — ci tocmai prin răgazul, prin vacanța noastră, atunci când amândoi nu facem nimic.
Și mai mi-aduc aminte, plecând de aici, cât de rare și mize-

rabile în fond sunt amarurile care (se) nasc între „colegii" de muncă, între camarazii de breaslă. Bărbatul ca şi femeia care muncesc laolaltă se simt reciproc degradaţi şi urâţi unul în faţa altuia. Tocmai fiindcă nu sunt ei, sau fiindcă n-au ştiut să fie ei înşişi, osebit de munca pe care o fac.

*

Aseară am văzut *Strigoii* de Ibsen.

Două afirmaţii ţin minte pentru felul cum erau formulate: „Să nu-ţi baţi joc de ideal, fiindcă se răzbună cumplit!" şi: „În locul bucuriei din viaţă, n-a întâlnit decât plăceri".

Îmi dădeam seama cât de puţin pricepe publicul din sală adâncimea acestor afirmaţii, cum se opreşte el la suprafaţă, la ceea ce e mai facil. Când Pastorul Manders spune, dezvelindu-şi toată slăbiciunea lui omenească: „Şi eu, cum îmi voi mai ţine predica de mâine!?..." lumea, în loc să-l plângă, pufneşte în râs.

23 noiembrie

Citesc în Chesterton un lucru care-mi dă de gândit fiindcă e al meu, cum poate fi al oricărui intelectual şi scriitor de azi: „una din miile de obiecţii ce pot fi făcute orgoliului este cu precizie aceea că conştiinţa de sine împiedică omul la revelaţia de sine" („la conscience de soi-même empêche nécéssairement la révélation de soi-même"). Şi deodată Chesterton pe care-l iubesc, îl admir şi pe care, în secret, mi l-am propus model, îmi apare altfel: trist şi sărac. Fiindcă el avea conştiinţa de sine-însuşi, deci îşi condamnase revelaţiile „de soi-même".

Şi mă gândesc şi la mine care nu ştiu cât de mult sunt orgolios, dar care ştiu că îmi paralizez atâtea lucruri printr-o exagerată conştiinţă „de sine", atâtea lucruri care ar putea fi tot atâtea bucurii.

De aceea aş vrea să nu mai scriu, ceea ce însă nu se poate. Şi mă gândesc atunci că şi Chesterton — care trebuie să fi avut aceleaşi întrebări despre el însuşi — a găsit singurul răspuns în necesitatea omului de a se revela sieşi, de a avea o credinţă. Credinţa e ceva inconştient, sau subconştient, ea e însă în orice caz o forţă care e mai presus de orgoliu, care îngenunche orgoliul, care ne suspendă această îngrozitoare, tiranică şi aridă conştiinţă asupra noastră înşine. Îngăduindu-ne astfel propriile noastre revelaţii.

Trebuie să fiu destul de tare în credinţa mea ca să nu devin orgolios că o am.

Şi trebuie să nu-mi mai gândesc „revelaţiile". Prea sunt conştient de tot ceea ce spun, de tot ce mă bucură şi mă întristează, prea îmi dau seama de totul, pentru ca să-mi mai rămâie ceva care să mă domine, să mă posede. Sunt prea egocentric, vecin unei sterilităţi care nu mai seamănă a viaţă. Un om întreg — cu bucurii şi tristeţi omeneşti — e un cm care crede. Nu un sceptic lucid.

1944

17 februarie

În primăvara lui 1871, la Charleville, Rimbaud scria:

„Les Allemands nous sont bien inférieurs, car plus un peuple est vaniteux, plus il approche de la décadence. L'histoire le prouve. Du moment qu'une nation veut conquérir, sortir de chez elle pour en dominer d'autres, elle marche au suicide. Les Allemands nous sont inferieurs à cause de leur victoire qui les abrutit.

Notre chauvinisme a reçu un coup dont il ne se relèvera pas. Tant mieux! La défaite nous libère de préjugés stupides. La défaite nous transforme et nous sauve.

Quand aux Allemands,

Oui, ils paieront cher leur victoires... Obligés de se maintenir, en face de l'Europe envieuse et inquète, qui leur préparera des coups de Jarnac, els en ont pour cinquante ans à ètre cravaches!... Je vois d'ici l'administration de fer et de folie qui va encaserner la société allemande, la pensée allemande... et tout cela pour ètre écrasés à la fin par quelque coalition!... Si encore ils s'en tenaient à être les plus forts!... Mains non: ils nous prennet deux provinces; ils voulent étendre la teinte plate qui marque leur pays sur une carte! afin d'être bien sûrs qu'on ne reviendra un jour leur tomber dessus!... Les idiots!..."*

* „Germanii ne sunt cu mult inferiori, căci cu cât un popor e mai vanitos, cu atâta se apropie mai mult de decadență. Istoria o dovedește. Din momentul în care o națiune vrea să cucerească, să iasă de la ea de-acasă spre a domina pe altele, ea se îndreaptă spre sinucidere. Germanii ne sunt inferiori din cauza victoriei lor care-i abrutizează.

Șovinismul nostru a primit o lovitură din care n-o să se mai scoale. Cu atât mai bine! Înfrângerea ne eliberează de prejudecăți stupide, înfrângerea ne transformă și ne salvează.

Cât despre germani,

Da, ei vor plăti scump victoria lor!... Obligați să se mențină, în fața Europei invidioase și neliniștite, care le va pregăti lovituri neprevăzute, cincizeci de ani de-acum înainte ei au de ce să fie loviți. Văd de pe acum administrația de fier și de nebunie care va înca arma so-

Citatul e din cartea lui Ernest Delahaye: **Rimbaud.** Şi când mă gândesc că sunt atâţia care pretind că poeţii n-au ce căuta în politică!

5 aprilie

Azi, Ion Antonescu a pierdut ultima dacă nu şi singura posibilitate de-a deveni cât de cât popular şi de-a-şi bizui guvernarea nu numai pe armată, dar pe toată populaţia Capitalei (şi a ţării).

În loc să scrie în proclamaţia lui, formula evazivă (pentru nemţi), dar foarte precisă (pentru români): „Dacă veţi fi uniţi în jurul meu, aceste bombardamente vor înceta!", el a scris unicul lucru pe care l-a putut elabora, — „Vă cer iertare!" — acea implorare detestabilă, de damă abandonată, cum i-a spus Sidonia.

*

Democraţia burgheză mi-a apărut azi în toată strălucirea ei, când mi-am dat seama că toate ţările vasale sau prietene lui Hitler sunt conduse de generali, de popi şi de profesori: France, Salazar, Pétain, Horthy, Nedici, Filov, Antoneştii, Hacha, Tisso, Linkomiess şi Mannerheim.

Toţi aceştia nu au o educaţie politică, în singurul sens adevărat, adică parlamentar. Dezbaterile pe care ei le-au condus şi le-au înfruntat, n-au fost niciodată libere cu adevărat, ci întotdeauna s-au desfăşurat sub *iluzia* libertăţii: comuniuni de ostaşi sau de studenţi. De aceea guvernările lor nu sunt decât iluzorii. Ei nu guvernează ţări, naţii şi popoare, — ci cazarme, internate şi orfelinate. (Dealtfel, carcera lor e lagărul de concentrare.)

Stalin însuşi, deşi într-o ţară lipsită până acum de caracterul militarist, deşi de formaţie teologică şi revoluţionară, cum a simţit nevoia de-a fi în unison cu Europa, s-a înveşmântat cu formula de „mareşal". Aceasta, fiindcă şcoala de şef terorist se aseamănă cu aceea de şef de divizie sau de şcoală secundară, şi fiindcă de peste 25 de ani, în URSS nu există parlament. Şi tocmai de aceea el va câştiga în Europa: fiindcă el vine în Europa pe limba pe care ea o cunoaşte de unsprezece ani, dar îi aduce şi o limbă uitată de tot atâţia: colaborare cu marile

---

cietatea germană, gândirea germană... şi toate astea, pentru ca să fie zdrobiţi până la urmă de o coaliţie oarecare!... Şi dacă măcar s-ar fi mulţumit să fie ei cei mai tari!... Dar nu: ei ne iau două provincii: vor să-ntindă nuanţa uniformă care marchează ţara lor pe-o hartă, ca să fie siguri că n-o să li se cadă în ceafă într-o bună zi!... Idioţii!"

democraţii burgheze, anglo-americane, ai căror şefi — Churchill şi Roosevelt — au crescut şi guvernează neîntrerupt prin dezbaterea parlamentară, singura instituţie tradiţională de la Solon până astăzi.

Abia după aceea, „lumea veche" va cunoaşte noul parlament — sovietul — care, nici el nu e decât o continuare evoluată a forului antic.

20 aprilie

Nu ştiu cum e în întregime, dar am citit ultimele rânduri din ultima carte a lui André Gide: *Interviuri imaginare.*

E o tristeţe să vezi unde poate ajunge un mare scriitor: la formula atât de desuetă, atât de goală de sens, de neputincioasă, a „revoluţiei cuvintelor", pe care-au experimentat-o cu succes şi au depăşit-o, de treizeci de ani, dadaiştii!

În ce mă priveşte, am de ce să mă felicit. Acum zece ani, când mai toţi prietenii mei (Puiu, Zôla, Edi, Mişu), când toată cultura românească tânără leşina după Gide, de care eu nu auzisem decât foarte vag, m-am apucat să-l citesc şi, până la urmă, a trebuit să recunosc că nu-mi place. Eram cam stânjenit s-o spun deschis, dar n-am putut-o tăinui. Şi când a trebuit să-l critic, am făcut-o cu toată hotărârea şi în toată sinceritatea. Trebuie să mă încred şi în intuiţiile mele; mai bine-zis, în probitatea mea faţă de mine.

În sfârşit, o altă concluzie, de ordin general, după această ultimă manifestare a lui Gide: timpul nostru e mare, este într-adevăr un sfârşit şi-un început de ev istoric, fiindcă el ne pune la toate încercările, dar şi la toate renunţările. E o epocă de purgatoriu, de cernere a oamenilor. În măsura în care vom fi capabili să renunţăm la aceste vechi (şi false, în fond) vestigii de cultură, noi vom fi curaţi şi pregătiţi pentru o lume şi o viaţă nouă.

23 aprilie

Am recitit azi câteva poeme de Maiakovski şi mi-am dat seama de inferioritatea mea faţă de el; e una funciară, fiziologică: sunt scund. Privirea mea asupra lucrurilor pleacă de jos în sus, eu trebuie să mă supun faptelor spre a le domina, iar nu să le domin supunându-mi-le, siluindu-le chiar. Eu negociez şi mă icnesc cu viaţa, pe când Maiakovski o tratează de sus; atitudinea lui faţă de viaţă e „un fait accompli". Dacă ea nu convine vieţii, cu atât mai rău pentru viaţă, căci Maiakovski o va domina. Ca şi pe iubita lui care l-a părăsit, dar pe care el n-a înlocuit-o. Eu n-am avut nici forţa de resemnare

a ascetului, nici disperarea sinuciderii, ca Maiakovski. Eu am tratat cu viaţa şi m-am împăcat cu ea. Eu sunt mai „politic“ decât Maiakovski, ceea ce ar putea însemna: mai puţin sincer.

Dar mă-ntreb dacă nu e asta chiar condiţia lumii şi a istoriei mele. Fiindcă eu sunt născut cu optsprezece ani mai târziu decât Maiakovski, iar comunismul vine la noi altfel decât a venit la el: mai puţin direct şi zgrunţuros, mai puţin feroce, mai atenuat în formele lui. Ceea ce înseamnează că aş fi nesincer dacă aş scrie şi aş trăi după modelul maiakovskian, atunci când el a ştiut să fie sincer cu el şi să oglindească fidel lumea şi epoca *lui*, nu pe a mea; eu îmi fac viaţa şi opera pe măsura mea şi a istoriei noastre româneşti, *contemporane*.

Vreau să fiu un mare poet. Ar fi bine să fiu un mare poet european. Aş dori mult lucrul ăsta, pentru o reabilitare a României mele. Dar pentru valoarea însăşi a poeziei mele, eu trebuie să fiu în primul rând sincer, adică în acord cu această ţară, pe măsura ei. Maiakovski e pe măsura revoluţiei Rusiei; îmi doresc şi mă voi lupta să fiu pe aceea de azi sau de mâine a României . . .

*

Sidonia mi-e un real noroc, un sprijin şi o camaradă. Ea nu e o trădare a mea, nici minciună a mea faţă de viaţa, câtă vreme îmi este atât de necesară şi îmi dă chiar accesul la viaţă. Aş fi trişat cu viaţa şi cu mine însumi dacă mă încăpăţânam în asceză.

În fond, e tot o chestiune de măsură. Când a vrut să-şi depăşească limitele, Maiakovski s-a omorât. Fiindcă nici el, cât era de înalt, nu putea trece mai sus de creştetul lui.

*

M-a impresionat o stranie coincidenţă: Maiakovski, care e pentru lumea nouă cam ceea ce acum o sută de ani a fost Whitman pentru lumea lui, a murit la 37 de ani, adică exact la vârsta când Whitman anunţa: „Încep aceste cântece acum, la treizecişişapte de ani, în plină tinereţe, şi cred că nu mă voi opri până la moarte“.

(Observ că am citit şi însemnat despre Maiakovski tocmai la nouă zile după împlinirea a 14 ani de la moartea lui, care-a fost la 14 aprilie 1930).

27 aprilie

Ştiu: e mai uşor să priveşti înapoi decât înainte.

N-am să vă arăt niciodată inima mea,
Oricât mi-ați cere-o, oricât m-ați pândi,
N-am să vă arăt niciodată inima mea
decât prin ce fac, prin ce sunt.
Și asta — știți bine — e destul
Asta e totul, aici, pe pământ,
fiindcă un om nu poate arăta decât ce e al lui,
Fiindcă nu poți fi întreg decât prin ceea ce tu însuți ești
(cu toate măruntaiele, cu tot sângele și inima ta)
Și tot ce fac, tot ce spun,
tot ce v-arăt de la mine, din creștet până-n tălpi,
e al meu de la un capăt la altul,

Și de-aceea niciodată n-am să vă arăt inima mea
dacă prin alte lucruri nu știe să se arate ea singură
pe ea.
Și dacă vă pare săracă, pustie, amară,
dacă tot ce fac e sterp, e fără preț
atunci — răspundeți! — la ce vă folosește
inima mea, de se veștejește?
La ce vreți să vedeți ceea ce știu bine
Că nu trebuie arătat afară din mine?
La ce (vreți) să umblați prin colțuri întunecoase
La ce (vreți) să siliți nașterile dureroase,
La ce (vreți) să culegeți fructele verzi, nezămoase,
Când totul se arată, la timpul lui, întreg
Cu sau fără voia noastră?

De aceea n-am să vă arăt niciodată inima mea
Dincolo de ce vrea și de ce poate ea;
Dacă mi-o cereți întreagă, vie, crudă, plină de sânge,
încă palpitând,
Atunci v-o dau, desigur, orișicând,
Nu-i nici o greutate să mi-o smulg din piept
Și s-o arunc întreagă, informă,
pe masa unde mii de ochi o vor privi,
dar mă tem că nu veți înțelege mare lucru:

E o inimă ca oricare alta,
cu auricule și ventricule,
cu artere și vene,
cu sânge și mușchi,
O inimă când slabă, când puternică,

aci năvalnică dogoritoare,
aci speriată, şovăitoare,
O inimă ca o pasăre dragă
care se izbeşte de gratiile coliviei să le spargă
Sau care se-nchirceşte în fund, pe un gătej
Aşteptând să-i iasă cântecul cel mai aprins din gâtlej.
Când simţiţi de aceea că se strânge
în colivia ei de oase, de carne şi de sânge,
dacă vi se pare că se zbate şi că plânge,
degeaba o pândiţi, degeaba mi-o cereţi,
n-am să v-o arăt niciodată
decât atunci când ea singură se-arată
Când vă vorbeşte liberă, înălţată
Cum cântă în văzduhuri pasărea nesugrumată.

Poate că, uneori, să fie bolnavă,
mulată-n ceţuri sure, de otravă,
sau ca o domnişoară, mică şi lingavă,
poate că uneori inima mea
să se zbată fără să ştie ce vrea
şi tocmai de-aceea nu mi-e îngăduit
să mă las dus de toanele ei
ca ale unei păsăruici
(de-aia credeţi voi că sunt eu şi cânt aici?)
Ea poate să se zbată, să se frângă
în zece, dacă vrea să se-aiurească şi să plângă,
Nici o lacrimă nu veţi vedea pe obrazul meu,
Nici o îndoială în vorbele mele,
Nici o rătăcire, nici o nesupunere,
Eu ştiu că vă sunt dator pe viaţă şi pe moarte
şi nu-mi las inima cum vrea să se poarte,
mai bine calc peste ea şi-o azvârlu-n apele moarte!

Niciodată n-o să vedeţi inima mea
dacă faptele ei nu sunt destul de transparente,
dacă nu-i sunt cântecele destul de limpezi
pentru ca să o vedeţi înălţându-se printre ele
ca o ciocârlie în lumină,
ca aburul dimineţii peste pălăria zilei, senină.

Nu, nu voi face nimic ca să v-o arăt,
mică şi chinuită, gânditoare,
inima mea trebuie să vorbească sus şi tare
înălţată în nămiaza zilei, în soare,
drept şi categoric ca de sărbătoare,
obişnuit şi simplu ca orişicare

Inima mea n-o s-o vedeţi
decât prin ceea ce sunt, prin ceea ce fac;
poate că uneori o bănuiţi, o pândiţi când vedeţi că tac
dar toate astea — vă asigur! — n-au nici o
importanţă
Când tace inima mea e o corabie ancorată solid
la Buna Speranţă,

Nu trebuie să vă neliniştiţi,
Nu trebuie să mă bănuiţi,
Nu trebuie inutil să mă pândiţi,

Inima mea n-o s-o vedeţi
decât aşa cum se vede soarele-n dimineţi
prin lumina pe care o trimite,
dar pe care nu-l puteţi privi în faţă
Fiindcă vă dau lacrimile, vă arde pleoapele, vă
oboseşte.

Nu, nu-mi priviţi inima, ci gura care vă vorbeşte!
Fiindcă nici un cuvânt n-am să vă spun niciodată
care să nu fi pornit din inima mea integrală, toată.

Nu mă bănuiţi, nu mă pândiţi
Şi când vedeţi că tac, treceţi mai departe
N-aveţi grijă de singurătăţile mele, de spaime, de
moarte!

Şi dacă urâtul îşi face cuib undeva
în vreun colţ din inima mea,
dacă uneori nelinişti şi spaime mi-o viermuiesc
rozându-i vreun colţ întunecat,
ca o bubă, ca o tăietură ce tot nu s-a vindecat,

Ei bine, n-aveţi grijă! ce vă pasă?
Inima mea rămâne acasă,
Nici o vorbă necugetată din ea n-o să iasă.
Şi dacă inima mea va cădea doborâtă
N-o să vă spun niciodată c-au omorât-o

viermii cei albi ai neliniştii, cancerul spaimei,
putregaiul îndoielii
(voi ştiţi bine, prieteni, că asemenea lucruri sunt
ale noastre, ale fiecăruia, sunt afacerea noastră poate
strict personală)

Şi dacă n-o să fiu în stare să-mi strâng în tăceri inima bolnavă,
dacă n-o să pot opri cu mâna mea sângele din colţul rănit,
dacă o să simt cum totul se apropie de sfârşit,

Ei, bine, atunci voi găsi încă în inima mea
Singurul cuvânt pe care să vi-l spun, cel de trebuinţă,
Şi ca soldatul de la Marathon căzând am să vă strig
O singură vorbă din inima mea: biruinţă!

Iar când va fi în pământ inima mea,
mică şi moartă, când nici să cânte, nici să plângă n-o mai putea
Atunci, din adâncul ei, la nimeni arătat,
va creşte, de-acolo, de unde viermii mai întâi din viaţă, au săpat,
din colţul acela, cel mai dintâi putrezit,
din colţul de spaime şi nelinişti viermuit,
Mult mai târziu veţi vedea
Cum creşte o floare din inima mea,
din pământul ei, plin de amărăciune,
va creşte floarea înaltă şi dulce a faptelor bune,
(va fi ultimul cuvânt pe care-l va mai spune
ca un mesagiu şi-ndemn de dincolo de lume)
Inima mea pe care n-am să v-o arăt niciodată
Fiindcă trebuie (şi poate!) vorbi ea însăşi prin fiecare faptă.

4 decembrie

Printre lucrurile hotărâtoare pe care le-ar fi adus pentru mine încetarea războiului şi alianţa cu Rusia, erau — evident — şi ştirile despre Loti. Le-am primit şi am fost, pe rând, emoţionat, indiferent şi numai interesat până la urmă. Am fost emoţionat când am auzit că Loti se află la Taşkent, în Kazahstan. M-am gândit — mi se pare că Vlasiu (sau Neamţu?) mi-a spus chiar, exclamând admirativ, ceea ce eu gândeam — că Edi i-a oferit lui Loti o călătorie pe care eu nu i-am putut-o da; îl invidiam. Taşkentul devenise pentru mine un fel de Meccă unde mă gândeam că trebuie să ajung cândva, ca trimes al României, ca reporter, mă rog, într-un fel oficial, ca să mă răzbun pe Edi şi pe Loti, ca să le arăt că eu n-am rămas mai prejos.

Dar curând după asta, am auzit că se întorc la Cernăuţi. Atunci, magia Taşkentului s-a dus. Pe urmă, am aflat prin

Perahim că drumul lor până la Taşkent şi şederea acolo au fost forţate şi pline de lipsuri, de chinuri, de boli vecine cu moartea, — şi am fost mişcat compătimindu-i.

Întoarcerea lor la Cernăuţi m-a lăsat indiferent. Nu mai era nimic extraordinar. Rămâne doar simpatia şi regretul foarte amical şi sincer pentru Loti şi Edi că au avut atâta de suferit. Dar e simpatia pentru nişte cunoscuţi, nu dorul pentru o iubită şi invidia împotriva unui adversar. Astăzi, dacă Loti ar veni în ţară, n-aş simţi pentru ea mai mult interes decât pentru Perahim. Adică, un interes de aceeaşi natură: amical şi informativ.

*

Ieri, trecând cu Sidonia prin Piaţa palatului regal, neterminat, în reparaţie de pe urma bombardamentelor nemţeşti, mă gândeam că acest palat ilustrează cel mai bine condiţia României: e neterminat, pe şantier, ca şi ţara însăşi. Aceeaşi tinereţe, acelaşi efort de a-şi da un stil şi o întemeiere pe care şi le caută (şi nu le mai găseşte) de ani de zile.

Caracterul de lucru neisprăvit al întregii Românii.

*

Bauh mi-a făcut azi o fotografie care mă-ncântă, fiindcă e foarte realistă: e portretul meu, foarte apropiat de adevăr, al meu la 33 de ani. Mă uit la fotografie şi mă uit în oglindă comparându-mă. Remarc oasele frunţii mai accentuate sub părul vizibil rărit. Şi-mi spun: scheletul din mine începe să se afirme. Aşa îşi descoperă moartea înaintarea în noi.

*

De câteva zile mă preocupă atingerea unei trepte: a scriitorului mare. Ce înseamnă a fi mare scriitor? A fi extraordinar? Nu. A fi simplu. Şi-mi dau seama că un scriitor mare e unul care spune lucruri adânci cu un stil foarte simplu, foarte firesc, aproape anonim. Ştiam de mult lucrul ăsta, dar îl ştiam numai teoretic. Acuma, încep să-l pricep pe pielea mea. E vorba să ajung să pot formula lucrurile pe care le gândesc adânc, cu o simplitate care să nu trădeze efortul căutării. Să-l sugereze, da. Dar să nu-l prezinte manifest, ca pe o mare descoperire. Să fie personal nu atâta felul cum e spus un lucru, cât felul cum a fost gândit. Să ajung la un rezultat demn de a fi înfăţişat şi acest rezultat să fie interesant prin el însuşi, — dar nu prin felul cum am ajuns la el.

Voi căuta, deci să scriu de acum înainte bizuindu-mă pe fapte, pe constatări precise, clare, aproape impersonale.

Mă gândesc la piesa viitoare pe care vreau s-o scriu. Trebuie să folosesc în ea toate „comunicările" de pe front, toate acele lucruri extraordinare care n-au fost publicate în nici un reportaj de război, tocmai fiindcă extraordinarul lor era socotit, de cei care le-au trăit, drept un accident oarecare, ca o sută altele.

*

Am văzut astăzi, la Magdalena Rădulescu, un album cu reproduceri din Pallady. Sunt lucruri într-adevăr remarcabile, de mare artist, la care a ajuns Pallady. Aceeaşi simplitate, aceeaşi discreţie în exprimarea grafică şi plastică. Dar sub linia aproape impersonală, se ascunde o forţă şi o senzualitate stăpânită, o violenţă disimulată, camuflată... Cu atât mai bogată iese pictura din această încătuşare. Să simţi că un lucru zvâcneşte dar nu debordează, iată ce mi se pare că înseamnă să te exprimi fericit.

Apoi, îmi dădeam seama de proporţiile lui Pallady: e mare, dar e *mare pe lucruri mici*. Nu pe o temă dată, de mare amploare: pe o furtună sau pe un peisaj cuprinzător, pe grupuri de oameni în mişcare, pe portrete de eroi sau de artişti mari. Ci pe lucruri domestice, pe naturi moarte de interior, pe portrete de cucoane, pe un peisaj limitat la un pom, o casă-două, un colţ de stradă sau de grădină. Epicul lipseşte. Şi grandoarea mă tem că e tot în epic. Acea grandoare simplă, conţinută, strânsă, ca într-un gest, ca într-o istorisire anonimă, ca într-un fapt divers.

*

De la Pallady, gândul m-a dus la toată plastica noastră. E, hotărât, mai reprezentativă şi mai bogată pictura noastră decât literatura. Avem mai mulţi pictori reprezentativi şi valabili pe scară universală, decât scriitori. Explicaţia vine din acelaşi lucru, şi la unii şi la alţii: pregătirea, instrucţiunea. E mai lesnicios pentru un pictor să se instruiască, să acumuleze rezultatele şi ştiinţa predecesorilor lui, decât pentru un scriitor. Fiindcă un muzeu se cercetează mai direct, se oferă mai de-a dreptul decât o bibliotecă. Un pictor *învaţă* mai uşor limbajul plasticii decât un literat pe cel al poeziei sau prozei. De aceea, din lipsa acestei pregătiri (câţi scriitori pot spune că au citit şi asimilat ce le convine din cărţile de la Bibliothèque Nationale, aşa cum un pictor poate spune că a văzut şi înţeles mai toate tablourile care-l interesează la Luvru?) rezultă şi numeroasele opere literare inutile. Inutile, fiindcă nu spun nimic în plus faţă de cărţile dinaintea lor. Pe când pictorii, odată trecuţi prin câteva

mari muzee și colecții, au putut învăța cât de cât cum să-și diferențieze sensibilitatea și să-și precizeze limbajul. Dacă mai și citesc, atunci câmpul lor vizual, ca și posibilitățile lor de exprimare sporesc mai mult decât ale scriitorilor.

*

Acuma, citesc a doua carte a lui Henri Fauconnier: *Visions*. Din lectura ei mi-am dat seama de ceea ce constituie darul unui mare scriitor. El spune lucrurile scremut, prea scremut și prea inteligent, ca să fie mare. E însă foarte ager și foarte talentat; iată, de pildă, acest pasaj despre femei, despre căsătorie: „Les femmes s'installent facilement dans le mariage. Mais la plupart ne tardent pas á donner des signes d'inquiétude. Il y a de quoi. Ce n'este pas une petite affaire que de posséder un homme... Tout un homme, son présent, son passé, son avenir, ses sentiments, ses pensées les plus intimes. Le posséder, c'est à dire le déposséder de tout, et remplir le vide..."*

Iată un lucru care mi se pare foarte adânc gândit, dar foarte complicat exprimat. E drept, că și foarte comprimat. Mă gândesc chiar la o piesă de teatru care s-ar putea scrie pe această singură idee.

*

Dar scrisul ăsta simplu, comun, ar fi o revoluție în literatura noastră. Bineînțeles, dacă va închide într-însul ideile noi și adânci, problemele pe care descoperirile moderne și viața din zilele noastre le pun.

Astfel, una din cele mai frumoase poezii ale mele este cea despre Stalin, apărută în „Orizont". Poezia asta n-a plăcut deloc, multora. Și nu le-a plăcut tocmai fiindcă e simplă în aparență, foarte directă și nepretențioasă, traducând aproape *ad-litteram* un sentiment de încredere față de conducătorul sovietic. Însemnează că am de a face cu niște cititori care nu deslușesc punctul meu de vedere estetic, sau că poezia mea n-a reușit să-l facă deslușibil?

---

* „Femeile se instalează cu ușurință în căsnicie. Dar majoritatea nu zăbovesc să dea semne de neliniște. Au și de ce. Nu e nimica toată să posezi un bărbat... Un bărbat în întregime, cu prezentul, trecutul, viitorul lui, cu sentimentele și gândurile lui cele mai intime. A-l poseda însemnează adică a-l deposeda de tot, și a reumple golul".

1945

9 ianuarie

Traducând din *L'Espoir* de Malraux, mă surprind că nu rețiu prea multe scene din zilele de teroare ale bombardamentelor asupra Bucureștilor, dezlănțuite anul trecut.

Doar acel trio mi-a rămas de neuitat, când la o alarmă pe bulevardul Jianu, am văzut o femeie cu un bărbat care ducea în cârcă pe un altul, invalid de război, olog, cu proteze. Femeia îi ducea cârjile — și tustrei fugeau năuci, sub teroarea sirenelor, pe bulevardul alb, încins de soare, sub cerul prea senin.

Mai mi-amintesc de o femeie care fugea din oraș, odată cu toate convoaiele nocturne de oameni, cu plăpumi și pături, refugiindu-se să doarmă-n pădure, la Băneasa; femeia ducea o ciorbă de fasole într-un borcan de sticlă.

Și, în fine, rețiu mărturia unei curve din Brezoianu, care a stat în tot timpul bombardamentelor la ea acasă, într-o odaie la etajul VI, fiindcă nu-l putea lăsa singur pe fratele ei, olog din război, așa că nu putea coborî scările. Evident, nu i-au bombardat casa.

11 iulie, Câineni

Reiau jurnalul ăsta cu nădejdea să nu-l mai întrerup curând. Până să-l reîncep, am vrut să încerc un roman. Dar nu mă pot convinge pentru literatură; nici starea mea psihică nu mi-o prea îngăduie. Romanul e un lucru care „se face", se zidește, se construiește, se urmărește ca o operă, ca o clădire, ca o viață: consecvent, zi de zi, credincios, cu temei. Și eu nu mai cunosc demult asemenea disciplină. Nu mai știu nici consecvența, nici organizarea lucrurilor, nici credința în ele.

Și mai cu seamă în scris. În completa rutină și dezagregare în care mă aflu, singurul ax temeinic, singura mea „credință" dacă se poate numi așa, este că literatura și scrisul nu valorează nimic față de viață. Sunt conștient totuși că acest nihilism anti-literar se datorește, mai bine de jumătate, mizeriei morale a gazetăriei pe care-o fac la „România Liberă".

Mă urmărește o întâmplare semnificativă de la Râmnicu-Vâlcea. În cârciuma lui Smeureanu, unde mâncam de obicei seara, vedeam mesele acoperite numai cu foi din „Scânteia". Întâi, am crezut că ziarul e foarte răspândit. Până când, exasperat că văd același ziar acoperind mesele în fiecare zi, o-ntreb pe mama lui Smeureanu, într-o seară: „Ziarele astea le cumpărați de la chioșc?"

— Da, la kilogram...

— Dar „România Liberă" nu se vinde și ea la kilogram? Și biata femeie, care habar n-avea de activitatea mea de presă, îmi răspunde bucuroasă că-mi poate da o veste, atât de favorabilă după părerea ei, că ziarul de care-ntrebasem eu are căutare:

— Ba-a-a-a! Se vi-i-i-i-nde, cum să nu!

Și pe urmă să mai ai tragere de inimă la scris! Să-ți mai placă gazetăria pe care-o faci!

Și-mi aduc aminte în schimb, lucruri mult mai reconfortante: „Ecoul", de pildă, se mai găsește și azi în casele oamenilor care-i citesc și-i recitesc pagina a doua. Treaba mea de acolo a fost cea mai bună din toată activitatea mea de gazetar.

Și ca să reviu la ce-mi spuneam adineauri: nu scrisul mi-e indezirabil, doar scrisul acesta prost dirijat stupid și analfabet.

De fapt, criza mea etică — că trăiesc și o asemenea criză — nu e doar etică, e și politică. Încerc să-mi dau seama: niciodată până la hitlerism n-a fost mai dependentă viața psihică de situația și jocul politic; sau, mai bine spus, niciodată n-a fost atât de evidentă dependența psihologiei de politic. Și totuși, meritul unui bun regim politic este să facă nesimțită tocmai această dependență.

Dar cu asta mă-ntorc chiar la mine. N-am fost eu și n-am continuat să fiu până mai ieri apologetul artei înfeudate politicii? Am crezut și mi-a plăcut să cred că politica poate atinge culmi omenești — și o cred încă. Cred încă într-o politică inteligentă care să-și facă un punct de program din a păstra (dacă nu poate s-o și sporească) „valoarea omului". Termen vag și pretențios, el are totuși un înțeles precis: de-ar fi numai interdicția sau excluderea din legile țării a pedepsei cu moartea, și încă ne-am apropia în mod concret de premisele unei asemenea politici.

De aceea antifascismul poate fi salutar, în măsura în care el luptă împotriva concepției hitleriste de disprețuire a omului, de asasinare a adversarului politic. Dar, oare, numai în măsura în care i se opune, antifascismul este și o etică față de politica fascismului?

Asta e prima mea întrebare.

Îmi dau totuși seama că fascismul și hitlerismul — ca

practici politice — sunt desăvârşirea la maximum a *tehnicii* politice. Şi întrucât o privim separat, în sine, ca pe o tehnică de luare şi de păstrare a puterii şi nu ca pe una de a păstra valorile omeneşti, politica permite şi practica asasinatului.

Superioritatea comunismului — superioritatea lui etică — stă în aceea că repudiază atentatul ca tehnică politică. Dar ceea ce aştept încă de la el, este să repudieze chiar legislaţia pedepsei capitale. Comunismul trebuie să devină o teologie creştină — cum şi este în principiu — în care dreptul de a lua viaţa oamenilor să fie exclusiv al lui Dumnezeu; altfel, rămâne doar o excelentă practică de luare şi menţinere a puterii, — ceea ce începe să intereseze mai puţin masele.

Mă simt dator să-mi clarific mie însumi aceste lucruri, fiindcă de clarificarea lor atârnă şi poziţia mea publică, dacă mai aspir cumva la ea.

Şi mi se pare chiar că dacă vreau să renunţ la această activitate scriitoricească în care m-am angajat atâta de zece ani încoace, — asta se-ntâmplă mai ales din pricină că nu stăpânesc cu destulă încredere şi convingere înţelesul lucrurilor politice aşa cum se petrec ele astăzi.

Şi ajung cu asta chiar la sentimentul cel mai intim, cel mai profund afectiv pe care mi l-am surprins în ultima vreme şi împotriva căruia am încercat să lupt fără prea mare izbândă: este vorba de discrepanţa, inerentă dacă nu şi fatală, dintre principiul democraţiei comuniste şi aplicarea ei. Dintre o ideologie şi nişte oameni care-o reprezintă. Este veche această discrepanţă — şi-i e din cale-afară de uşor unui intelectual, oricăruia, să o observe şi să se situeze împotriva practicei şi *pentru* ideologie. Troţki n-a făcut altfel; nici Gide; nici Panait Istrati; nici André Breton când scria: „le vent de crétinsation qui souffle d'URSS".

Şi cu toate astea, ce-a rămas din toţi ereticii bisericii, de la Arius până la Manes? Cum de n-au izbutit intelectualii să observe, dacă nu să-şi şi explice, această discrepanţă permanentă, acest recurs neîntrerupt şi ineficace al intelectualului la etică, în faţa aplicării principiului politic? Şi trebuie să cercetez bine. În timp ce scriu, simt cât de ameţitoare este problema asta, tocmai fiindcă — după vorbele lui Bergamin — pentru mine ea nu e o problemă, ci o întrebare. Eu îmi joc aici poate chiar viaţa mea întreagă, — poate, şi cea trecută, şi, mai sigur, cea viitoare.

Am să încerc să procedez metodic, dacă metoda cartesiană poate fi încă aplicată cu succes, acuma când dispunem (câţi dispunem!) de dialectică.

Aşadar, discrepanţa (sau divorţul, sau diferenţa, sau doar

tensiunea) între practica politică și ideologie este un dat firesc. Ceea ce observ în primul rând, însă, este că această discrepanță e mult mai adâncă între masele românești și guvern. Masa aștepta altceva, *cu totul altceva* de la guvernul Frontului Național Democratic, de la 6 Martie. Și odată cu prima dezamăgire, s-au pus premisele unui divorț fără seamăn încă în România, între aspirațiile mulțimii și înfăptuirile guvernului.

Totuși, în fond, guvernul acesta a realizat câteva lucruri pozitive: reforma agrară, retrocedarea și reinstalarea stăpânirii românești în Ardeal, câteva mici — e drept — dar reale acorduri economice cu URSS, o relativă pacificare a spiritelor, urcarea salariilor (nu în același ritm dar sensibilă, totuși, față de prețuri), achitarea unei bune părți din datoriile de război (între care și judecarea, condamnarea și ne-executarea criminalilor de război), iar pe plan gospodăresc, legea chiriilor și organizarea cel puțin a două ministere (Justiția și Armata) intr-un spirit nou, și *practic* nou, eficace. Ieri, îmi spunea un magistrat din Slatina, fiul proprietarului meu, vechi liberal, că „niciodată Justiția n-a avut ministru mai bun!“

Care sunt însă lipsurile și greșelile acestui guvern? Le-aș împărți în două: principiale și practice.

Principial: a lucrat și continuă să lucreze pe sisteme și șabloane dictatoriale. E de la sine înțeles, și cât se poate de dialectic, că dintre două forțe care se încaieră, învingătoarea o cuprinde și-și apropie ceva din zestrea celei învinse. Era firesc și inevitabil ca stânga să ia de la fasciști o seamă de lucruri, de la tactica militară până la ridicolele metode de cenzură a zvonurilor. Dar acest lucru implica păstrarea unui personal adecvat acestor sisteme, bineînțeles în măsura în care sistemele politice fasciste nu erau chiar ele furate (sau, dialectic: împrumutate) de la stânga. Că-n cazul ăsta, avem de-a face cu o *restitutio in integrum.*

Epurarea personalului fascizant din resorturile tehnic-administrative sau industriale, economice și culturale, a făcut ca aparatura — splendida aparatură fascistă, moștenită ca tehnică — să funcționeze atât de prost, încât își dovedește numai caducitatea și nu calitățile de organizare. E destul de paradoxal: masele și intelectualii care judecă un regim politic, exclusiv sau aproape exclusiv, din unghiul de vedere etic, fac astăzi proces guvernului tocmai pentru că a aplicat cu mare severitate această concepție etică, epurând necruțător specialiștii. Iar dacă masa nu judecă după aparențe, intelectualul e ținut să judece după principii. Principiul etic a fost salvat de acest guvern, — asta e singur. Totuși, e vina lui dacă ră-

mân discrepanțe atât de vizibile între moștenirea tehnicii dictatoriale (asimilarea comuniștilor cu legionarii e doar unul din simptome și nu cel mai evident) și aplicarea ei de către oameni care nu se pricep s-o mânuiască, pentru simplul motiv că ei nu sunt în măsură, n-au nici chemarea, nici tradiția. nici aptitudinea să mânuiască o tehnică dictatorială.

Așadar, principial, guvernul FND-ului avea de plecat de la o metodă strict democratică — bineînțeles, în limitele posibile: presa liberă, discuția liberă, târgul liber, — și în general de la acea concepție de libertate și democrație curat micburgheză a României din anii 1926—1930.

Turnând în aceste tipare principiale de conducere un material uman nou, purificat, înflăcărat de pasiunea justiției și a libertății, ar fi realizat o masă politică activă, cu inițiative și atitudini proprii, sugerate, inventate, create de ea, din chiar practica democrației burgheze. (E inutil să mai spun că democrația burgheză, câtă vreme e democrație fără jandarm, nu duce decât la stânga.)

Ceea ce e trist în regimul de azi din România, e acest tineret progresist căruia nu i s-au dat nici mijloacele, nici prilejul de a progresa. El n-a dat nici o luptă de când e la putere, fiindcă i-a fost suprimat (mai bine zis: ilegalizat!) adversarul, odată cu dreptul la luptă. Dar puterea nu se exercită și mânuirea ei nu se învață decât în opoziție cu un adversar fățiș, real, vădit. Să nu ni se spună acuma poveștile propagandei, cu lupta împotriva inamicului din umbră, a fascismului, cu lupta de ridicare a producției etc. Toate astea nu mai sunt bune nici în presă, nici la radio.

Pentru ca masa românească să fie atrasă de partea stângii, pentru ca ea *să opteze*, trebuia să-i fie dat prilejul să aibe între cine opta. La un match de box, de fotball, sunt pe ring sau pe teren doi adversari care se-nfruntă; publicul e — în majoritatea lui și-n majoritatea cazurilor — cu cel mai tare. La noi, guvernul Groza a desființat ringul și a trimes echipa adversă la culcare. Tribuna n-o să adere niciodată, n-o să se pasioneze de exercițiile de antrenament la o singură poartă. Și nici jucătorii n-au să progreseze cine știe ce în felul ăsta.

Așadar, principial, guvernul Groza a greșit când a preluat zestrea fascismului ca tehnică de luptă politică. Căci fascismul italian și hitlerismul — ca și bolșevismul rusesc — au biruit *printr-o practică parlamentară*, inexistentă la noi, de opt ani încoace. Ceea ce trebuia să ofere democrația românească de după 23 august, și cu atât mai vârtos de după 6 martie, maselor ei, cadrelor ei politice ca și întregii mulțimi a poporului, era prilejul acestor dezbateri, lupta aceasta demo-

cratică; guvernul avea să-şi asume doar rolul de arbitru în această bătălie, şi de gardian al ordinei. Mi se pare deosebit de concludentă setea de informaţii a ruşilor despre felul cum s-a dus campania electorală în Anglia. Desigur că ei au să înveţe mai repede ca noi adevărata practică a democraţiei, deşi aveam şi noi prilejul, odată cu ei, să ardem etapele şi să nu zăbovim asupra lor.

*

Cu asta ajung iarăşi la un punct de vedere personal; eu cred că hitlerismul şi fascismul, întrucât s-au născut ca reacţii antibolşevice, şi-au îndeplinit un rol istoric şi dialectic bine definit: ele au continuat dictatura proletariatului (într-un sens invers, desigur), dar cu mijloace practice foarte apropiate. Ele au promovat şi au trecut omenirea prin etapa dictaturii politice şi ideologice; nu mă interesează *voit* în această judecată scopurile cărora serveau. Mă opresc doar la educaţia politică a maselor, la călirea lor practică, în disciplină, sentimente colectiviste, efort de unificare a voinţelor, metode de propagandă, limitare a spiritului critic şi — cu un cuvânt — organizare a pasiunilor cărora li se dă un sens politic. Această etapă, necesară prin însăşi dialectica psihologiei omeneşti, a fost începută în Rusia şi continuată în restul Europei pentru alte ţeluri; procesul psihologic, însă, s-a desfăşurat la fel şi într-o parte şi-ntr-alta.

Azi, e vorba de democraţie. Şi Stalin ştie bine lucrul ăsta. Afirmaţia lui că Velico-Rusia e cea mai vrednică dintre republicile sovietice, afirmaţie făcută la banchetul Victoriei, ca şi ierarhizarea armatei, a gradelor şi decoraţiilor, toate astea sunt cele mai democratice manifestări ale unuia din cei mai democratici dictatori.

Pe când guvernul Groza duce o politică de dictatură în numele democraţiei, guvernul sovietic duce o politică democratică în numele dictaturii unui proletariat care nici nu mai are nevoie de dictatură, după cum a arătat-o foarte bine acest război. Dealtfel, dacă-n această poziţie, răsturnată şi practic, şi ideologic, se poate observa eroarea fundamentală a guvernului României de azi, eroarea lui principială, — apoi războiul sovieto-german dă dovada justei poziţii principiale a sovieticilor. Căci dacă hitlerismul n-a fost decât continuarea (cu alte scopuri, bineînţeles, dar ce sunt scopurile politice pentru mase decât nişte pretexte spre a le capta pasiunile, singurul material concret şi viu al istoriei?), decât continuarea, aşadar, a dictaturii proletare şi a revoluţiei psihologice unificatoare

pe care-a adus-o, — era firesc ca Stalin să știe că există un loc comun de înțelegere între el și Hitler. Pactul din 1939 este chiar recunoașterea istorică, pentru posteritate, a acestui loc comun — și n-am nici un motiv să mă îndoiesc, după cum n-o să am nici unul de surpriză când am să aud propaganda sovietică invocând în sprijinul prieteniei germano-sovietice, pactul de la Kremlin, semnat de Ribbentrop și Molotov.

*

Ceea ce e de-a dreptul revoltător la intelectualii noștri e că și ei sunt tot atât de mult în greșală ca și guvernul Groza (care, în treacăt fie zis, e mai mult un guvern de intelectuali: Pătrășcanu, Iași, Voitec, Ralea, Durma și semidocții care sunt cei mai aprigi râvnitori la statutul de intelectual: Dej, Zăroni, Teohari Georgescu). Căci dacă acest guvern greșește principial când recurge la practici dictatoriale în care încadrează un material uman, democrat și prin natura, și prin educația lui, — apoi intelectualii noștri fac proces guvernului sovietic pentru inconsecvența lui față de mase. Ei acuzau guvernul sovietic pentru pactul cu Hitler, după cum îl acuză pe cel românesc pentru că n-a mulțumit masele, pentru că nu combate scumpetea și nu îmbunătățește circulația pe căile ferate. Toate astea sunt observații justificate și nu prea, dar ce are a face intelectualul și problema pe care el și-o pune, cu asemenea lucruri gospodărești? El e chemat să judece și să gândească principiile, aplicarea lor, înfăptuirea lor, dar nu consecințele, derivatele secundare, de natură practică, ale principiilor.

Când Stalin vorbește de „armata roșie eliberatoare“ (care însă, pe unde trece, jefuiește, violează și uneori ucide!) el procedează ca un veritabil intelectual; nu se interesează de accidentele de teren, ci de realizarea concretă a unui mare principiu. Și el are dreptate, fiindcă gândirea lui e de adevărat cleric: de preot, de seminarist. Intelectualii trebuie să fie niște clerici, în acest sens care de data asta s-ar apropia de al lui Julien Benda: de a-și pune problemele oamenilor, dar de a le discuta și rezolva ca probleme principiale iar nu după accidentele de teren. Accidentele sunt eterne, pe orișice teren, și nimeni nu s-a gândit să speculeze cu inteligența asupra lor. Afară de proverbul că buturuga mică răstoarnă carul mare. Dar asta e inteligența și înțelepciunea poporului care umblă cu carul și se-mpiedică de buturugă, — și ea n-are de-a face cu înțelepciunea intelectualului care umblă cu aerodinamicul și quadrimotorul.

*

Dar nu mai e şi o altă eroare a intelectualului? El are să-şi pună probleme etice, sau să cultive ideile, să constate, să înregistreze şi să explice fenomenele? „Să trăieşti în funcţie de o morală e întotdeauna o dramă", scrie Malraux în *L'Espoir*, şi afirmaţia asta m-a izbit mai mult decât multe altele; opţiunea pe care-o propune vremea noastră este de a renunţa la morală, pentru realizarea unei concepţii ideologico-politice? Sau de a renunţa la orice concepţie de ordin general, pentru a apăra un comportament etic?

Nu m-am îndoit multă vreme că măreţia comunismului o constituie tocmai îmbinarea acestor premize aparent contradictorii: forţa lui de a le unifica, adică. Mi se pare că termenii: „concepţie morală" constituie o eroare de gândire, sau cel puţin de formulare. Dacă te hotărăşti pentru o ideologie care-şi propune să se realizeze în concret, apoi morala — morala etern omenească, „valoarea omului" pe care veacurile au crescut-o, au lucrat-o, au adâncit-o, au finisat-o, morala ca dat pre-existent, ca moştenire, nu mai are ce căuta aici. Ea este sau ba respectată, după împrejurări. Ideologia nouă care triumfă, care pătrunde-n mase, aduce o morală a ei, proprie. E moral ceea ce o serveşte şi imoral ceea ce-i stă-n drum. Dar cu asta nu ajungem la cel mai mic rău? Căci nu se poate ca, în cursul procesului de luptă şi înscăunare a unei ideologii asupra alteia, să nu treci peste anumite valori omeneşti, să nu le ignori şi chiar să le aboleşti. Din momentul în care o ideologie vine cu toată aparatura ei, cu morala ei, morala aceasta se prezintă drept *mai bună* decât aceea dinaintea ei. Din această concurenţă, cum s-ar putea ieşi?

Chestiunea opţiunii, asta e greaua problemă a oricărei revoluţii. Din momentul în care se declară pentru o ideologie politică, intelectualul e ţinut să renunţe oricând, la tot ce-a putut constitui zestrea celeilalte ideologii, căreia el i s-a opus. Şi eu mă aflu aici, la această răspântie.

De zece ani militez în numele sau în serviciul unei ideologii politice fără să pot renunţa la valori care-mi sunt scumpe: inteligenţă, căldură, simpatie, amor, îndoieli, amoralitate sau imoralitate chiar, non-conformism, pasiune, sinceritate, prietenie, credinţă.

Dar mă-ntreb — şi ăsta e unul din stadiile ultime ale întrebărilor mele — dacă nu se poate, dacă nu e trebuincios pentru un intelectual să promoveze aceste valori cu care vine el, care-i constituie zestrea, bagajul, „moşia" lui, — şi să le treacă de partea ideologiei pe care pretinde că o slujeşte? Mă tem că da. Vreau să spun, eu cred (sau doar mă silesc să cred?) că funcţia unificatoare a intelectualului stă tocmai în *a con-*

verti la ideologia activă pentru care-a optat, toate valorile umane în numele cărora şi pe al căror drum a ajuns el la această ideologie chiar. El e chemat *să facă* o nouă etică din elementele spulberate ale celei vechi, — sau e chemat să le conserve pe acelea până când biruinţa totală a noii ideologii le va repune în circulaţie, le va reda cursul liber?

*

Am găsit în ultima carte a lui Gellu Naum, *Teribilul interzis* (care-n treacăt fie, e cea mai bună din câte-a tipărit până acum), o judecată deosebit de interesantă: „Poetul trebuie să fie pentru om oglinda libertăţii lui. El trebuie să dea omului posibilitatea să întrezărească măcar libertatea, de multă vreme pierdută (să-l facă), să nu confunde această oglindă a libertăţii depline, a dorinţei dezlănţuite, cu un clişeu reprezentând o etapă, veşnic aceeaşi, a unui moment depăşit şi prin asta inactual al luptei de totdeauna pentru libertate".

Las deoparte contradicţia lui Gellu Naum care, după ce vorbeşte de „oglinda libertăţii depline", scrie peste nouă pagini: „orice privire istorică în alt scop decât (acela) de a arăta *inutilitatea tuturor eforturilor care tind către definitiv*, este reacţionară". (Sublinierea e a mea.) Ne aflăm pe lângă Lenin: „Cadrele tabloului sunt istoric relative, dar ceea ce nu e deloc relativ este că noi ne apropiem de acel punct maxim al libertăţii şi al expresiei umane".

În sensul ăsta, comunismul e o mare pedagogie. Toate holocausturile politice duc omenirea spre o maturitate de unde toate drumurile îi vor fi deschise, toate dorinţele permise, de unde ea va fi liberă să facă ce vrea, de capul ei, după ce — tot de capul ei, la urma urmelor, — a sprijinit dictaturile care-au condus-o de capul lor.

Dar participarea intelectualului, cu neliniştile lui, cu setea lui neistovită, nesfârşită de libertate (cam anarhic şi cam confuz formulată această libertate!), acest rol al lui de-a fi pentru om „oglinda libertăţii depline", nu creează sau nu exprimă chiar o concepţie retrogradă, de castă privilegiată, de elită? Mă tem că da. Mă tem că, în numele libertăţii, se mai comit încă crimele diferenţierii oamenilor pe criterii de „menire", de „merite", fie ele intelectuale, moştenite, adoptate sau pur şi simplu imaginate.

Acest rol de „oglindă a libertăţii depline" îmi pare un rol de privilegiat pe care intelectualul şi-l asumă după impulsiuni personale ce n-au nimic de-a face cu etica unei ideologii şi practice revoluţionare. Când s-a decis pentru acest rol, intelectualul n-a comis cumva una din cele mai mari şi totale

trădări? Căci libertatea în numele căreia vorbește el nu-mi pare a fi decât opțiunea lui pentru pasiuni și instincte proprii, personale, pentru reziduri ale ființei lui psihice provenite din condiția de castă privilegiată care-și poate permite orice fantezie, afară de aceea a disciplinei tovărășești. Între capriciu și libertate, mi se pare că nu e aici nici o deosebire.

*

Ceea ce mi se pare că descifrez — încă foarte vag, foarte nelămurit, foarte incomplet, — ceea ce-mi pare să deslușesc în efortul meu atât de dramatic către o certitudine care să-mi fie temei de viață este rolul său, mai exact, datoria noastră, a intelectualilor, de a ne converti toate pasiunile, toate aspirațiile, toate singurătățile și deznădejdile noastre *pe care ni le iubim,* ni le cultivăm și ni le combatem fără a ne putea dezbăra cu totul de ele, într-o ideologie politică, și care să le folosească spre biruința ei.

Această datorie de a impune, de a promova asemenea valori proprii, personale, asemenea pasiuni și instincte, asemenea dorințe și neliniști, asemenea spaime și îndoieli, asemenea gusturi și fidelități, asemenea vise și revolte, această datorie de-a le vărsa într-un sens, într-o mișcare politică pe care-o iubim dincolo de toate greșelile ei momentane, de toate necesitățile ei tactice și trecătoare, care pot fi mai puțin frumoase dar nu și mai puțin inevitabile, — această datorie mi se pare hotărâtoare pentru intelectualii secolului meu.

Dar ei trebuie să recunoască singuri oportunitatea acestei contribuții. Să știe când anume, și în ce împrejurări, trebuie să vină cu bagajul lor. Să nu se grăbească și nici să nu întârzie. Iar dacă nu știu să recunoască, să repereze și să identifice acest moment, — să recunoască măcar această valoare a omului politic, acest rol al lui: de cunoscător practic, exact, al oportunităților de tot felul. Este, la urma urmelor, meritul unei inteligențe de organizator pe care inteligența tumultuoasă („convulsivă“, cum ar spune André Breton) a creatorului de artă o poate recunoaște și căreia el i se supune cel puțin atâta cât recunoaște și ascultă de autoritatea negustorească a unui editor.

Încerc să mă definesc, să pipăi vidul, prăpastia, singurătatea și deznădejdile ce mă sfâșie. Și nu-mi permit nici dezlănțuita nebunie de-a ignora sau de-a scuipa această față organizată a politicii bolșevice, această cenzură a ei, metodică și deseori tiranică, — și nici nu-mi pot îngădui sterila disciplină de a mă supune orbește directivelor ei de moment, așa cum am făcut-o până acum la „România Liberă“.

Caietul ăsta pe care-l reiau după aproape doi ani de tribulații și eforturi în afara mea, știu ce vrea să fie: nu mă mai întreb de ce îl scriu, cum făceam anii trecuți. Îl scriu cu sentimentul că — neputându-mi organiza deocamdată într-un roman experiențele, îndoielile, micile descoperiri și marile confuzii — el mă va reprezenta întreg, cu toate zdrențele și prăjinile mele (ca o adevărată sperietoare, sunt făcut din zdrențe și dintr-un băț interior la care nu pot renunța cu totul) — ca să fie măcar o mărturie dacă nu și un îndreptar pentru tinerii care-l vor citi.

Am vrut să scriu un roman. Poate că, desigur cu eforturi, aș putea da unul. Dar cred că romanul, ca tehnică și mod de exprimare a omului modern, a devenit neîncăpător. Sunt prea multe contradicții în omul modern; romanul le-ar putea cuprinde, dar principiul de la care pleacă romanul — alegerea faptelor, coordonarea lor într-un sens anumit și deseori cu un țel anumit — îl duce la un rezultat ce-l face caduc: nu îmbrățișează toate ramificațiile și toate posibilitățile; el are, în chip fatal, o concluzie, una singură. E lovit de nesinceritate, fie că autorul a vrut-o sau nu. Pe când jurnalul intim e ferit de această lipsă.

Nici o afirmație de-aci nu vrea să aibă o valoare eternă, ca acelea dintr-un roman. Orice afirmație sau îndoială din aceste pagini aparține datei pe care-am scris-o în fruntea ei. Dar toate la un loc mă reprezintă pe mine, fiu de treizeci și patru de ani al micii burghezii românești din 1945, cu toate năzuințele, cu toate scăderile și cu toate impulsurile ei generoase. Am să încerc să adun aici cât mai multe fapte care să vorbească singure. Dar n-am să-mi comprim gândurile care mă frământă, nici n-am să mi le cenzurez.

Mă simt cam fără rost, chiar fără nici un rost pe lume. Încerc să mi-l aflu, să mă definesc. Dacă reușesc s-o fac scriindu-mi jurnalul, cu atât mai bine. Dacă n-o să ajung la asta, o să ajung cel puțin eliberat în pragul morții ce poate veni mâine sau peste zece ani.

Cred în acțiune astăzi, mai mult decât în scris. Dar nu sunt capabil de ea; mă depășește, mă obosește, mă exasperează. Poate, cândva am să mă găsesc pe mine. Poate, am să fiu un om activ. Deocamdată, sunt prea mult prada tuturor îndoielilor și slăbiciunilor mele. Psihanaliza și — înainte de ea — notația zilnică în jurnalele trecute, m-a învățat că întrebările și îndoielile insolubile sunt materialul permanent de discuție al omului; de discuție cu el însuși și cu ceilalți. Ele sunt dinamul care pune-n mișcare un mecanism psihic, dacă nu-l și îmbogățește cu ce nu poate avea.

Îmi fac nu datoria ci, mai mult, îmi exercit această plăcere de a mă privi, de a mă asculta și de a mă istorisi. De a mă denunța. E o activitate justițiară. Dar justiția, ca instituție, nu e creatoare de valori. E doar un regulator și un recuperator de valori pierdute sau furate.

Ceasornic, așa i-aș spune acestui caiet, celor care-l precedă, celor ce-i vor urma. Un ceasornic ce-mi înregistrează orele și clipele, fidel, neîntrerupt. Cineva, cine știe, citindu-l, va găsi poate în el nămiaza justă; sau miezul nopții. Și-l va păstra ca să se orienteze, sau îl va arunca spre a nu rătăci. Eu voi fi valorat prin ceea ce i-am oferit, prin gestul lui de a mă reține sau de-a mă azvârli. El, cititorul problematic, ipotetic și poate inexistent al acestor rânduri, va fi adevăratul lor colaborator. Judecata lui va fi aceea care-i va da valoarea sau îl va despuia de orice valoare prezumată. Va fi o treabă de colaborator și constructor în gestul lui. Eu nu adun decât pietrele.

17 iulie

Azi i-am scris lui Nicolae Bellu, anunțându-l că-mi iau un concediu ilimitat de la „România Liberă". Adevărul e că, dincolo de toate considerentele, destul de adevărate și de sincere, dealtfel, prin care-i explic nevoia mea de-a mă simți liber, este și îndoiala care mă roade, despre rolul artistului, precum și un accident personal, întâmplat acum câteva zile, până la sosirea Sidoniei aici: cu o zi sau două înainte de plecarea ei, a primit un telefon de la „Scânteia", prin care i se spunea să mă prezint de urgență acolo, fiindcă s-a găsit în biblioteca lui Mihai Antonescu un exemplar din *Cântice țigănești*, cu dedicația mea elogioasă. Ca și cum aș fi un criminal căruia i s-a găsit „corpul delict" și e chemat la Instrucție.

Sidonia mi-a telefonat alarmată; deși m-a indispus, ca orice știre neplăcută, lucrul nu m-a tulburat, nici nu m-a neliniștit din cale-afară. Faptul e real și adevărat: din frica să nu-mi fie confiscată cartea, din nepăsarea inconștientă în care mă aflam în august 1941, când mi-a apărut, dintr-o disperare nemărginită (aceeași care m-a făcut să-i scriu mai târziu pe larg — și lui Ică, pare-mi-se, și lui Bădăuță, cerându-le să mă trimeată-n străinătate) din care nu vedeam altă ieșire decât plecarea-n străinătate, am făcut în anul acela și în 1942, o seamă de acte lipsite de orice control critic și politic, de care nu mă rușinez deloc azi, cât m-am rușinat atunci când le făceam. Eram și atunci la fel de disperat ca și azi, deși — pe plan creator — eram mult mai fecund: scriam versuri și țineam de vreo doi ani jurnalul, aproape zi la zi; aveam prietenii pe

care le cultivam şi nici băneşte n-o duceam prea rău; astăzi, însă, n-aş mai face asemenea acte disperate. De ce? Că azi n-am nici bani destui, nici nu pot scrie, nici prieteni n-am, nici nădejdea vreunui amor neaşteptat care să mă scoată din marasm. Dar ceea ce mă chinuia acum patru ani, în singurătatea mea numai cu mine, era altceva: izolarea de partid. Din această izolare totală, din această lipsă de comunicare cu oamenii mişcării, au venit toate compromisurile pe care le-am făcut roşind faţă de mine şi faţă de Ciuci care mi-a citit scrisoarea trimisă lui Ică, în care-i ceream un post de ataşat de presă la Stockholm sau Madrid.

*

Astăzi, nu sunt mai zdravăn intelectualiceşte, dar sunt mai sigur că o să pot pleca. Oricum, acuma suntem la sfârşitul războiului.

Am citit în cartea lui Kessel despre Mermoz o descriere a regiunii Rio de Janeiro, a coastei braziliene şi a oraşului, şi am simţit cu o forţă tainică şi profundă că-n locurile acelea am să călătoresc şi eu, fără nici o îndoială. Şi n-a fost o descoperire voită, n-a fost o convingere construită, făcută; mi-a plăcut atât de mult descrierea locurilor, Brazilia e pentru mine o ţară atât de fabuloasă, încât sinceritatea dorinţei mele de a merge acolo e perfectă, deplină.

Cum sosesc la Bucureşti, mă înscriu la şcoala de şoferi şi — după ce-o termin — la cea de pilotaj. Voi avea astfel două meserii universale şi-mi va fi uşor ca, după deschiderea frontierelor, să plec în străinătate.

Şi când însemnez aici asemenea planuri, desigur că nu mă pot opri să mă întreb unde e literatura, scrisul, şi tot ce constituie „cariera" mea de zece ani încoace?

*

Mă întorc, astfel, la întrebarea ultimă. Era să scriu: „primă şi ultimă", — dar greşeam. Ceea ce e sigur, e că la început am scris fără să mă-ntreb prea mult de ce o fac. Am scris fiindcă-mi plăcea să scriu, să-mi bat capul, să mă destăinuiesc hârtiei, să „fac" frumos. Pe urmă, am scris ca să „servesc" cauzei care mă entuziasma, a comunismului înţeles ca revoltă, act de bravură şi de luptă împotriva unei lumi putrede (sau care mi se părea putredă); pe urmă, am scris fiindcă n-aveam altă meserie şi muream de foame, şi fiindcă vream să am bani ca să mă pot însura cu Loti. Ceea ce e sigur, e că n-am privit scrisul decât ca un mijloc, ca un vehicul, nu ca un scop în sine, ca un ţel; adică nu am fost şi tot nu mă consider un

scriitor. Adeziunea mea la comunism, ca și scrisul politic, hrăneau o pasiune care avea sau n-avea nimic de-a face cu politica. Eram mulțumit să scriu și să militez la comuniști, fiindcă înverșunarea mea era deplină în acest sens. Azi, când comuniștii sunt la putere, înverșunarea îmi e mult mai redusă. Scrisul îmi apare în toată nuditatea lui: ca un joc, ca o deprindere decorativă, ca un arabesc și ca un stil al omului. Dar ce scop anume te împinge la scris, ce năzuință secretă, ce voință, ce țel de atins, ce ambiție te pune să scrii, să te silești, să te sforțezi, să ștergi, să refaci, să urmărești stăruitor, să nu te lași până nu faci bine un lucru, până nu termini de scris o bucată de proză sau o poezie, sau un articol, sau o carte, — acest scop secret, nemărturisit, care-ți umblă tot timpul subteran, paralel și neîntrerupt odată cu gândul care elaborează, acest motor care-și manifestă din când în când, destul de des, prezența în timp ce scrii lucrul cel mai serios și mai lăudat din lume, care-ți scoate limba în pragul unui silogism perfect, un sol de înverșunare împotriva cine știe cărui personaj de-a zecea treaptă în importanță, acele fâșii de gânduri ce-ți pătrund inteligența în plină activitate, acea satisfacție că o să-i poți cumpăra iubitei cadoul dorit, că o să mergi cu trenul, dar și celelalte satisfacții — meschine, răutăcioase, veninoase și derizorii — că o să crape de necaz cutare coleg, sau adversar, sau prieten, — sau alte gânduri ori crâmpeie de gânduri ce ți se năzar și pier ca norii, în timp ce elaborezi trudnic și serios (și care sunt dealtfel singurul mijloc de recreație, singura odihnă și, până la urmă, singura plăcere pentru care scrii), ei bine, tocmai acest univers care nu știu dacă se poate numi inconștient, dar care sigur e *sub*-conștient, și care se pune în mișcare de îndată ce scrisul nostru urmărește ceva, ei bine, acest univers îmi e din ce în ce mai limitat, mai neglijabil, mai neînsemnat în tot ce scriu, fiindcă scopul scrisului meu, țelurile, ambițiile și chiar nevoile la care țintesc prin scris, îmi sunt lipsite de pasiune, de un mare și real interes.

*

Și mă întreb dacă nu cumva tocmai asta e valoarea reală a scrisului: de-a fi elaborat într-o stare de nepăsare și apatie față de lumea exterioară. Mă urmărește de câtăva vreme versul lui Baudelaire: „Je suis comme un prince d'un pays pluvieux...“ și toată plictiseala, și toată scârba din versurile lui care erau totuși atât de frumoase!

Să fie cumva chiar asta condiția poetului? Mă gândesc și

la bietul Mihai Eminescu, cu care mă simt atât de familiar, de care-mi păsa atât de puţin şi pe care l-am socotit totuşi atât de mult inferior lui Alecsandri (şi dacă mă întreb şi astăzi, în toată sinceritatea, mi se pare că tot Alecsandri e mai mare, fiindcă a trăit mai din plin viaţa); ei bine, să fie chiar asta condiţia artistului cu adevărat mare? Această indiferenţă (ce poate îmbrăca formele plictiselii, ale dezgustului, ale răcelii şi detaşării) faţă de lumea concretă, această nepăsare, această imensă plictiseală care-l face să nu mai aspire decât la stele şi eternităţi? Poate, poate...

Dar cum rămâne, atunci, cu cei trei poeţi — trei magi pe care mi i-am adus aminte şi i-am notat aici: Homer, Shakespeare şi Lautréamont — trei poeţi cu adevărat mari, ai lumii întregi, peste veacuri şi ţări, dar care, tustrei, au o caracteristică: sunt inexistenţi, anonimi, legendari. E aici, în anonimatul lor, însuşi principiul biruitor al vieţii asupra poeziei. Că viaţa lor a fost atât de anonimă, atât de mult adică au fost ei ancoraţi într-însa, încât — departe de a fi detaşaţi de ea, de a se face remarcaţi din timpul vieţii tocmai prin această detaşare a lor de ea, ca Poe, ca Eminescu, ca Nietzsche — ei au fost neluaţi în seamă *ca poeţi*. Vor fi fost foarte băgaţi în seamă, sau respectaţi mai mult sau mai puţin, ca nişte cetăţeni ce erau, dar cine i-a ştiut ca poeţi, când ei înşişi îşi tratau poezia ca pe-o condiţie secundară, mărginaşă, subsecventă vieţii? Ceea ce se cheamă până la intoxicare, „cazul" Rimbaud e acelaşi lucru, numai că el a fost mai tare ca orice alt poet: a renunţat cu totul la poezie, fiindcă a îmbrăţişat total viaţa. Şi dacă — aşa cum cred — Rimbaud reprezintă şi momentul istoric dintre două evuri, când poetul renunţă la viaţă sau la poezie, fiindcă dialectica istoriei îi impune această opţiune — ori una, ori alta! — apoi Esenin şi Maiakovski reprezintă acelaşi moment, de două ori ratat: în viaţă ca şi în poezie. Fiindcă sinuciderea lor („nu se sinucide decât cel care vrea să-şi supravieţuiască", zice Malraux) e mai vulnerabilă decât „sinuciderea prin viaţă" a lui Rimbaud. Îmi place să cred că ei au preferat să cadă ca să nu decadă, — dar ce decadenţă le-ar fi fost cu putinţă dacă optau pentru viaţă? Sau poate că viaţa lor era demult isprăvită ca s-o mai poată lua de la capăt?

Eu îmi fac astăzi conturile cu poezia. Îmi tipăresc ultimele manuscrise şi încerc să fac apoi altceva. Adevărul e că tare mă tem ca nu cumva toată încercarea mea de-a intra în viaţă să nu fie altceva decât efortul de-a intra mai bine şi mai din plin în literatură. Poate, pe de altă parte, să fie

şi o sinceră dorinţă a mea de-a ieşi din scris. Dar ce-are-a face? Sigur e că am ieşit deocamdată din scrisul cotidian. Care poate că înseamna participarea mea la viaţă, mai mult decât la scris.

*

Nu cumva îmi joc singur o festă? Încă una, după atâtea confuzii şi păcăleli pe care mi le-am jucat în viaţă? N-aş fi vrut să mă despart de Loti şi am făcut-o totuşi cu o precizie cumplită; acuma, vreau să particip la viaţă şi să ies din scris, şi când colo fac exact de-a-ndoaselea. Dar de asta nu mi-ar părea rău. Eu continui să cred că scrisul e o preocupare accesorie, deşi îmi dau prea bine seama că poate deveni principală; dar care e momentul hotărâtor, al tranziţiei dintre una şi alta, asta ţine de un determinism interior, greu de prevăzut. În mod absolut sincer, scrisul mă interesează câtă vreme recoltez cu el succese. Şi dacă nu am nici un succes cu el, nici nu mă mai interesează. Tocmai de-aceea îmi pregătesc pentru la toamnă cărţile de poezii: ca să recoltez cât de cât un succes care să mă lege şi mai mult de poezie.

Tot ce-am făcut în scrisul cotidian a fost doar un joc. M-am pomenit deodată teoretizând despre viaţă şi poezie, despre gravitatea poeziei şi câte alte lucruri politice, atunci când singura mea preocupare, dacă aveam vreuna, era să scriu frumos. E drept, cred şi acum că invenţia poetică e cu atât mai fecundă şi mai profundă cu cât actul scrisului e mai puţin crispat, cu cât, adică, urmăreşte altceva, un scop străin lui însuşi, cu cât are o tendinţă exterioară artei literare. Dar aici mi se pare că intervine eroarea; nu e vorba de o tendinţă a scrisului, neapărat, ci de una a autorului. El, acest autor trebuie să urmărească un scop — indiferent dacă e sau nu manifest în scris (şi eu zic că e mai bine să nu fie!) — dincolo de, şi de cu totul altă natură şi proporţie decât desăvârşirea, perfecţionarea scrisului său. De pildă, eu vreau să fiu un poet şi un scriitor mare, disputat de politici, admirat de femei şi iubit de cititori. În sensul ăsta, nu mă interesează dacă sunt Vasile Pop, Rădulescu-Niger, sau T. Arghezi, Vasile Alecsandri ori Mihai Eminescu — în ce priveşte calitatea intrinsecă a scrisului meu. Nu, Doamne fereşte! N-am de gând şi nici nu urmăresc să pun pietre noi în scrisul românesc; dacă se-ntâmplă cumva şi asta, cu atât mai bine. Eu însă nu vreau decât să fiu un autor „de succes"; succes la cititori, bineînţeles.

Nu mă interesează literatura decât ca un mijloc. Poate că s-ar mai putea deduce şi alte relaţii, de reciprocitate, între viaţă şi scris, între artă şi viaţă; formula: „donner fait partie intégrante de la vie à même titre que recevoir", poate fi apli-

cată cu succes și în relațiile viață—artă, unde rolul poetului ar fi cam pe la mijloc, dar asta nu mă interesează deocamdată. Râvnesc încă la rolul absolutist al poetului: în artă sau în viață, — deși poate că nimeni nu e mai mult la mijlocul lor decât mine. (Dar asta poate că e încă una din farsele pe care mi le joc singur.)

21 iulie

Am fost ieri în prima excursie (și ultima, mi se pare,) pe Munții Făgărașului. Am avut o altă înțelegere a peisajului muntean, decât până acuma.

Mai întâi, că e un alt univers. Am mers la stână. De sus, de pe culmea dintâi, de unde nu mai întâlnești țipenie de om, nici de dobitoc, afară de lăcustele uriașe de toate speciile — dintre care unele verzi pe dinafară și bleu la aripi, iar altele negre pe dinafară și desfăcând o pelerină roșie-purpurie în zbor — în afară de gângăniile care mișună, și sar, și aleargă, și zboară prin iarba înaltă, printre florile de câmp sărace și monotone, dar pline de o mireasmă fără pereche, îmbătătoare, crudă și tare ca un rachiu bine rafinat, — munții rămân singurele personaje.

Ce te izbește e această familiaritate a omului cu munții: deodată, îi vezi pe toți; culmi, piscuri și zănoage pe care nu le vedeai de jos. Nu mai vorbesc de panorama din vale, de perspectiva de jucărie a satului, a căii ferate, a trenului, a Oltului, — toate astea țin de viziunea ce ți se oferă dintr-un avion. Dar vezi în preajma ta, la aceeași înălțime cu tine, munții în șir. Am numărat numai pe partea dreaptă a Oltului, paisprezece munți înșirați unul lângă altul, ca niște căciuli. Cerul, ca și piscurile, îți devin familiare, din lipsa altor elemente de comunicare. Într-adevăr, omul e un animal sociabil întrucât, așezat doar între creste, ereți și ceruri, se împietrește și se simte una cu ele. Că uitasem ereții. Se aude prin păduri ghiersul păsărilor: doar privighetoarea mai deosebită, — și mierloiul; restul, obișnuite. Dar mai tare decât cântecul păsărilor, mai persistent și asurzitor (fiindcă mai apropiat) e sistemul telegrafic al lăcustelor, fierestraiele și zimții lor. Mă gândesc la Vasilescu sau la Homoceanu, radiotelegrafiștii care prindeau în nopțile lor de pe front mesagiile greierilor: aici ar avea ce prinde, — și-ar face-o cu siguranță, fiindcă altfel s-ar plictisi.

*

Însă, afară de astea, peste toate cântecele de păsări sau țârâiturile lăcustelor, se auzea un miorlăit familiar,

venind dinspre pădure: un țipăt ascuțit și nițel dezolat: mi-a-a-a-a-u-u-u... mi-a-a-a-a-a-u-u-u... Accentul cădea pe prima grupă („mi") și se despletea plângător în restul vocalelor. Îl întreb pe Nea Costică Mocanu, gazda mea, ce soi de pasăre-o fi, dar nu știa. Am început să cred că-s niscaiva pisici sălbatice. Făceam tot soiul de presupuneri. Până am ajuns la stână. Unde am luat calul și am suit pe-o coastă ca să mă-ntind la soare, iar pe el l-am priponit de-un pom, să pască.

Și, cum stăteam întins, am văzut vreo cinci ereți de toată frumusețea, trei cafenii și doi negri, rotindu-se ca niște pajure de mândri; pentru asemenea înălțimi (munții ăștia nu depășesc, mi se pare, 1 400 de metri), ereții sunt vulturii regiunii. Zborul lor sobru, planat, cu aripile larg deschise și bătând rar, imperceptibil, încât parcă plutesc tot timpul în văzduhuri, le dă o maiestate elementară, împodobită de desenul aripilor brodate frumos cu flori albe și negre. Mai ales ereții negri, care erau pereche, de-o impresionantă frumusețe. Cel mai impresionant e însă cel vânăt-cafeniu, când se repede în picaj: din umăr, el scoate atunci un unghi, așa că linia arcuită a aripii se frânge-n două, iar partea dinspre coadă scoate un colț în zigzag, — seamănă exact cu pajurile din steme. Au dreptate stemele să folosească pajurile. E ceva măreț și dominant în acest zbor unic peste piscuri și ceruri goale. Ereții se roteau deasupra mea; gol cum eram, și întins la soare, le-oi fi părut un cadavru. Mi-a venit în minte aterizajul lui Mermoz pe platoul chilian unde-l pândeau cei trei condori. Păsările astea ale înălțimilor pândesc cadavrul din noi și-l presimt; sau, poate, așa cum vulturii de mare văd peștii prin transparența apei, ei străvăd scheletul prin carnea noastră. Și tot zborul ăsta, aci măreț, indiferent, mecanic aproape în rigiditatea lui, planat, aci violent, ascuțit, repezit în picaj, furios, capătă un sinistru accent pe care-l dă ghiersul păsărilor, prin aerul de țipă și mai răsunător: mi-a-a-a-a-u-u-u-u... E o dezolare și o sfâșiere a păsării de pradă și a singurătății deopotrivă.

După ce s-au rotit de vreo cinci-șase ori deasupra mea, tot mai jos, ca să mă repereze bine, cei doi ereți negri s-au așezat pe-o creangă de pom alături de mine, să mă pândească. Apoi, văzând că sunt viu și că nici n-am de gând să mor (ei nici nu știau cât de mortal era rănit trupul pe care-l râvneau din mine!), au pornit-o în adâncul cerului, după ceilalți ereți, târându-și țipătul deznădăjduit și pătrunzător, ca pe niște coade sfâșiate, după ei: mi-ia-a-a-a-u-u-u-u...

Un amănunt: pomul pe care aterizaseră era uscat complet,

scorojit ca ars. Ce gust de macabru au păsările astea trăite într-un peisaj neînsufleţit!

*

I-am suspectat întotdeauna pe cei care exaltau muntele; mai cred şi astăzi că-n ei era o mare doză de moarte, de adeziune la valorile morţii, de ură împotriva oamenilor. Izolarea în munte mi s-a părut un semn de slăbiciune, nu de tărie, un gust pentru dictatură, un fel de rasism tradus în peisajul naturii: de la Nietzsche până la legionarii noştri (care cântau cu toţii muntele şi brazii şi până la Hitler cocoţat în Berchtesgaden-ul lui).

Însă altceva mi s-a părut revelator în călătoria mea de ieri, ceva care ţine şi de această izolare, dar şi de altceva: de gustul pentru comuniune. E drept că seamănă cu un fel de dictatură şi asta, dar cel puţin e interesant ca experienţă. Trebuie să recunosc că şi eu am simţit de-acolo, de pe vârful muntelui, un vag dispreţ pentru oamenii din vale. Dar lucrul se impune, oricum.

Cum te uiţi din vârf în vale, ţi se pare că aşezarea de jos n-a putut fi întemeiată decât de oameni de munte. Ochiul şi simţul cu care s-a uitat primul om din pisc şi a ales valea anume ferită, ca o căldare, înconjurată şi păzită de poalele munţilor, cu vâlcele şi coturi domoale, stătute, întinse, dar adunate laolaltă, trebuie să fi fost de arhitect şi inginer. Văzut de sus, satul e o locuinţă colectivă, nu un mănunchi de locuinţe osebite. E conceput în mare şi unitar. Şi am trăit în închipuire emoţia ce va fi-ncercat-o primul om după ce, urcând şi coborând zecile de creste, a văzut deschizându-se deodată la picioarele lui luminişul larg şi adăpostit unde avea să fie un sat. Sentimentului de descoperire nu se putea să nu i se adauge şi cel de stăpânire. George Vâlsan mi se pare că susţine o teorie a unităţii geografice: cel care stăpâneşte câmpia şi poalele munţilor e stăpânitorul firesc şi al munţilor. Mie-mi place să cred de-a-ndoaselea: cine stăpâneşte munţii e şi stăpânitorul câmpiei. Deşi teoria lui Vâlsan mi se pare mai întemeiată; căci munţii despart ţările. Câmpia a fost desigur populată dinainte de-a coborî cei din munte. Dar, ca să se apere de aceşti cuceritori, oamenii câmpiei ar fi trebuit să stăpânească şi muntele. Şi n-au făcut-o. Desigur să scoborâtorii din munte s-au simţit stăpâni faţă de cei din vale, fiindcă ei veneau de sus. De sus în jos. Descălicau. Şi istoria ţărilor româneşti nu se începe de la descălicători? Care asta trebuie să fi fost: oameni din munţi care-şi coborau caii şi stăpânirea peste cei din vale şi-şi hotărau legea şi voievodatele, odată cu stăpânirea.

Dar astea încep să fie speculaţii istorice pentru care nu sunt pregătit — şi care nu mă interesează mai puţin. Ce-am simţit eu, în singurătatea deplină a muntelui — şi trebuie să adaug că am simţit-o numai la coborâre — era un sentiment de libertate, aşa cum n-am mai încercat demult, de luni şi de ani de zile, de pe vremea când eram cu Loti.

Şi deodată, aşa pe negândite şi fără să-mi pot da seama de unde, din ce pricină, m-am simţit liber, pătruns de o libertate absolută, tânără, necoruptă, am avut doar o fracţiune de secundă, dar foarte intens, foarte total, într-un fel asemănător voluptăţii de o clipă, sentimentul că sunt plin de acea libertate simplă şi necomplicată pe care am cunoscut-o şi în care m-am mişcat ani de zile după moartea mamei. Libertatea asta am recunoscut-o ieri, — dar cât de scurtă a fost revederea!

Realizam atunci că aş putea veni oricând să stau la stână, cu câteva cărţi şi cu bani puţini, o mie două pe zi, în loc să putrezesc în cine ştie ce birou sau redacţie din Bucureşti. Mi-am adus aminte de Paşadia al lui Mateiu Caragiale, care „se ducea la munte" ca să se refacă moral şi spiritual. Şi atunci, am mai descoperit ceva: că pot veni vara în acest munte, la stână, cu câţiva bani şi cu o femeie care să-mi placă şi cu care să fiu într-adevăr fericit. Dar am s-o mai găsesc vreodată?

*

Cu asta, ajung iarăşi la mizeria mea de acum.

Si e ciudat cum abia îmi dau seama că n-am scris nimic în jurnalul meu, pe care l-am început numai în legătură cu ea şi l-am continuat numai de dorul ei, — că n-am scris nimic de reîntoarcerea lui Loti din Rusia.

Lucrul s-a întâmplat prin martie sau aprilie. De când a venit, s-a văzut cu o sumedenie de cunoscuţi de-ai mei, dar n-a scos nici o vorbă despre mine. Nici n-a întrebat ce fac, cu cine sunt, unde sunt?

M-am întâlnit cu sora ei, Carla, zisă şi Calu. I-am spus că mă miră Loti care nu mi-a spus nici bună ziua după ce s-a întors. Nu ştiu ce-a îndrugat Carla, dar ştiu că prin luna mai sau pe la-nceputul lui iunie s-a întâmplat şi „inevitabilul". Revederea mea cu Loti a avut, şi de data asta, caracterul la fel de întâmplător şi — coincidenţă! — s-a petrecut în acelaşi loc ca şi cea de acum cinci ani, când mi-a ieşit în faţă la braţ cu Edi, în susul Căii Victoriei, fără să mă vadă. Şi mai cred ceva (sau vreau numai s-o cred?) asemănător: că nu m-a văzut nici acuma, ca şi atunci.

Eram pe străduţa foarte îngustă care leagă Calea Victo-

riei de Piaţa Amzei, trecând pe lângă biserica Amzei. Eu mergeau pe trotuarul din dreapta, cum vii dinspre Calea Victoriei. Dinspre piaţă spre mine, venea o trăsură. Când mă uit la trăsura ce se apropia nu prea repede, văd aplecat peste marginea ei, spre trotuarul pe care treceam eu, capul Carlei. „Ei — îmi zic — mai e cineva în trăsură. O fi Loti, — sau bărbatul Carlei?“ Deja mă pregătisem pentru marea surpriză. Carla mă văzuse; când trăsura era la cinci metri de mine, ştiam că e Loti înlăuntru, fiindcă biata Calu se uita la mine încremenită, parcă l-ar fi văzut pe dracu sau o stafie. Era, pe faţa ei, o spaimă pe care încă n-o înţeleg: ochii holbaţi, uimiţi, speriaţi, gura crăpată într-o exclamaţie mută. În dreapta ei, Loti îi spunea ceva, râzând. Ceva, n-am înţeles bine ce, dar sunetul vocii i l-am auzit bine. Mi s-a părut că se uita spre trotuarul pe care mă aflam eu; în orice caz, cum Carla stătea-n partea aia a trăsurii, Loti era cu faţa-ntoarsă spre mine. Când trăsura a ajuns în dreptul meu, am salutat. Şi, spre uimirea mea, Carla n-a răspuns, Loti a continuat să vorbească şi să râdă, iar legănatul trăsurii nu m-a lăsat să disting dacă dă din cap salutând sau râzând, ori se clatină doar de hurducatul roţilor pe caldarâm. Parcă mi s-a părut că văd în ochii ei, care râdeau, o uşoară umbră de întristare, dar numai o fracţiune de secundă. Dacă o fi fost adevărat şi nu mi s-a părut numai, apoi asta dă măsura întreagă a lui Loti: era în privirea aceea, uşor umbrită, dar acoperită numaidecât de râsul în continuare, exact aceeaşi însemnătate pe care trebuie s-o am eu în viaţa ei: un nor uşor şi mai ales trecător. Oricât îmi spun lucrul ăsta, oricât mă umileşte fidelitatea asta de câine supus dragostei mele, abandonul ăsta unui sentiment peste care ea a trecut cu atâta succes şi cu atâta nepăsare; oricât mă degradează-n propriii mei ochi această atitudine a mea nebărbătească, bovarică, miloagă, paseistă, nu pot scăpa de ea.

Doar uneori îmi trece prin gând (dar foarte vag, foarte puţin, foarte slab şi scurt), câte-un curent de ură şi înverşunare. Ură pentru Edi şi înverşunare împotriva amândurora: mă gândesc că nu se poate, că trebuie să ajung eu „mare“, să-i umilesc şi s-o fac să-i pară rău lui Loti că s-a despărţit de mine. Dar repede îmi dau seama că nu prea sunt nimic, că decăderea mea e iremediabilă şi că n-o să mai fac altceva decât să decad mereu, tot mai mult, până o să mă destram cu totul, în nebunie sau în moarte.

Dar am uitat să descriu toate senzaţiile pe care le-am încercat la această revedere: mai întâi, deşi presimţeam că-n trăsura aceea s-ar putea să fie Loti, am avut o mică zvâcnitură la burtă, foarte mică, dar precisă; apoi, m-a uimit faţa ei, com-

plet neschimbată; doar gropiţele din obraji, când râdea, erau parcă ceva mai adânci. Încolo, albeaţa palidă a feţei în contrast cu gura roşie, ochii luminoşi, privirea zâmbitoare, totul era atât de neschimbat, atâta de exact la fel ca-n ziua despărţirii noastre, încât îmi vine să cred (cum spune Dinu, în glumă,) că de fapt nici n-am văzut-o pe Loti. Mi se părea că-i văd un tablou sau un portret. Mai precis: îmi dădeam seama că *am uitat-o* pe Loti şi chipul ei real mi-o reamintea acum, aşa cum îţi poate reaminti o fotografie sau un tablou, o fiinţă pierdută.

Am aflat după aceea că e însărcinată şi că aşteaptă pe curând un copil. Poate că, acum, când scriu aici, Loti e mama fiului lui Edi. Aşa că eu nu mai am nici ce căuta, nici ce aştepta de la o reîntoarcere a lui Loti la mine.

*

Scriu asta, dar n-o cred. Sau, o cred, dar n-o doresc.

Fiindcă sentimentul dominant, de la reîntoarcerea ei, ăsta e: deznădejdea. Cei patru-cinci ani după ce plecase, i-am îndurat în nădejdea unei veşti de la ea. Acuma, când e aici, când e *altcineva,* nevasta unui băiat de negustor, fata unui chelner (am aflat abia acuma de curând că tatăl ei — de care nu mi-a vorbit niciodată amănunţit — era chelner), mama unui copil, şi aşa mai departe, ştiu bine că nu mai am nimic de aşteptat de la ea. Dar dacă nu mai am nimic de aşteptat de la ea, de unde mai pot aştepta ceva?

Mă apropii de treizecişipatru de ani. În curând voi avea patruzeci de ani, şi prima jumătate a vieţii îmi va fi încheiată, iar eu nu voi fi reuşit să însemnez prea mult nici în viaţa mea exterioară, nici în cea interioară. Un fel de compromis doar, nici măcar atât de celebru cât Ionel Teodoreanu, deşi e drept că în rândurile tineretului am oarecare însemnătate. Dar trebuie să dau ceva, o carte să mă reprezinte, un roman sau versuri foarte puternice, ca să mă instaleze în conştiinţa acestui tineret pentru care, deocamdată sunt mai mult un subiect de discuţie şi controversă decât o autoritate. Cred, însă, că voi realiza — cel puţin proiectez să realizez acest lucru — prin editarea caietelor „Secolul XX", o afirmare temeinică.

*

Şi iată că-mi surprind de-abia acum adevărata şi marea mea decădere: este dedicaţia şi scrisoarea (deşi asta, mai puţin, fiind mai demn redactată) către Mihai Antonescu. Nu. Nu pot rivaliza nici cu Edi, nici cu Loti şi cu nici unul din caracterele integre ce se pot număra fie în rândul suprarealiştilor, fie în cel al comuniştilor. Şi — culme a ironiei! — Sidonia

l-a întrebat pe Belu Zilber ce să facă? Când eu i-am batjocorit la gazetă pe prietenii lui Ilie Constantinovschi și Gogu Rădulescu, sub pretextul că au cerșit favoruri lui ... Madgearu. De la Madgearu la Ică Antonescu, — cam asta e traiectoria decăderii mele morale față de comunistul care eram în 1938! E greu să cred într-o reparație, și nici n-am cum. Eu, ca personaj, nu pot figura nici într-un roman, așa cum îl gândesc. Îmi lipsește unitatea aceasta de atitudine care definește „caracterele" dintr-o carte, indiferent dacă ele sunt eroi sau bestii.

Poate că ăsta ar putea fi eroul meu: „canalia" lui Cocea, la urma urmelor, compromisul și lichelismul unei serii întregi de fii ai micii burghezii, deștepți, abili, șmecheri și — până la urmă — păguboși. Așa sunt și Pandrea, și eu. Și câți alții?

Dar în numele cărei unități de caracter, în numele cărei biruințe, la urma urmelor, pot veni eu să-i învăț pe tinerii care-or fi crezând în mine? Pot eu crede că arta e independentă de politic sau, mai bine zis, că e datoria politicii să-și apropie, să-i ceară favorurile, să se investească și să se mândrească în și cu toate podoabele artei, pot crede că politica e cea care dă investitura artei, ceea care-i dă un sex, care-o face bărbat viguros sau femeie dulce din hermafrodită cum se naște, pot crede oare că acest hermafrodit se poate naște dintr-un eșec moral, dintr-o plasmă descompusă, gelatinoasă, inconsistentă? Din așa ceva se nasc viermii și mucegaiuri, — nu opere de artă rezistente vremii.

Poate că, totuși, — ca și lui Arghezi — ceea ce-mi mai rămâne de făcut, salvarea ultimă, să fie chiar reflectarea *în conștiință* a acestei condiții. Conștiința acestei mizerii morale, privite curajos în față, ar putea deveni, poate, operă de artă; lamentându-mă pe ruinele și cadavrele mele, voi atinge poate accente de scârboșenie și de jale care să impresioneze, să emoționeze. Să fiu un Iov care impresionează prin plăgile lui expuse lumii, cum fac azi cerșetorii-n bâlciuri. De aceea, singura carte ce-mi rămâne de publicat, într-adevăr, este acest jurnal. Trebuie doar să reușesc să fiu în el destul de sincer, de total și de absolut sincer. Sunt unele prăpastii de turpitudine în mine, sunt și unele accente de candoare, și e, mai ales, acea strădanie neîntreruptă de-a mă surprinde și de a mă păstra pe un plan de conștiință critică asupra actelor mele, cel puțin una de înregistrare dacă nu și de volare, de schimbare a destinului meu, — care pot da preț acestor pagini și pot învăța o generație viitoare cum a fost aceea care-a precedat-o și cum nu trebuie ca să fie.

25 iulie

Tot zbuciumul, toată îndoiala şi neliniştea mea sunt în bună parte inventate. Şi nu-i doar atât. Dar această înclinare spre dramatic şi prăpăstios, febra chinuitoare la lumina căreia faţa tuturor lucrurilor mi se pare schimbată, purtând pecetea unui cataclism definitiv, simt bine că nu-mi aparţine. Ea se produce cam aşa: să zicem că mă simt mulţumit într-o zi; toate treburile mi-au ieşit bine, am scris un articol bun pentru gazetă de care-a fost mulţumit şi primul redactor şi-am fost mulţumit şi eu, m-am întâlnit pe stradă cu un cunoscut care mi-e îndeosebi simpatic şi care mi-a dat o veste bună, o fată care-mi plăcea şi la care m-am uitat lung mi-a zâmbit şi a-ntors capul după mine când l-am întors şi eu după ea, îmi umblă prin minte gânduri frumoase şi fecunde, idei abundente în legătură cu o piesă de teatru, cu a carte, cu un articol etc. Până şi timpul de azi e frumos, aşa cum îmi place mie, cu cerul acoperit de nori albi, linşi, cu o lumină difuză şi egală, uşor răcoroasă, calmă, potrivindu-se cu pacea din sufletul meu. Mă duc spre casă unde mă aşteaptă masa, iar după masă trebuie să merg cu Sidonia la cinematograf sau la teatru, — la un spectacol pe care-l aştept cu o mare plăcere. Acasă mă-ntâmpină ea, care mi se pare de-a dreptul frumoasă, zâmbitoare şi drăguţă, cu o masă bună, pregătită cu grijă şi dragoste. O sărut şi-i răspund cu bucurie la întâmpinarea bucuroasă ce mi-o face.

Până aici, totul e bine. Dar în toată vremea asta de mulţumire şi tihnă lăuntrică atât de fericit acordată cu lucrurile din jurul meu, am simţit în mine, ascunsă sub năvala gândurilor, încolţind, plimbându-se ca o abureală uşoară, o vagă presimţire nelămurită, neliniştitoare, ca o pândă tăcută, subtilă, vrăjmaşă. E ceva la fel cu nouraşii foarte mici şi foarte albi ce se ivesc aici, la zare, ca o scamă pe cerul albastru fără urmă de schimbare. Şi totuşi, peste un timp nehotărât, nouraşul acesta se va preschimba într-o ploaie torenţială ce va acoperi tot cerul. E inutil să mă ascund de mine însumi, să mă mint: uşoara şi nelămurita presimţire, teama că buna mea stare sufletească nu va ţine mult, mă tiranizează din umbră, şi zadarnic îmi caut eu argumente şi-mi chem într-ajutor gânduri şi perspective robuste; tuturora, neliniştea din mine le rânjeşte sceptic şi otrăvit, parcă le-ar spune: „Degeaba! Tot eu o să birui până la urmă..."

Şi atunci, se petrece în mine un proces care nu mai e doar firesc, inconştient, liber, — dar şi voluntar, crispat, îndărătnic, deliberat aproape. Când îmi dau seama cu toată înţelegerea de această ameninţare lăuntrică (tradusă până să mă vindec,

până prin 1928—1930, prin aure puternice sau crize de epilepsie) încep să mă tem că voi pierde starea favorabilă în care mă aflu. Mi se pare că toate gândurile și ideile ce mi-au trecut prin minte au să piară sau am să le uit și n-au să mai revină niciodată. Mi se pare că toată starea asta de euforie, de inspirație, de bucurie și echilibru sufletesc o voi pierde pentru totdeauna, că n-am s-o mai întâlnesc niciodată, niciodată... Și atunci, încep să mi-o activez febril, ca un avar, ca un exploatator lacom, pe cea existentă: vorbesc mult, scriu mult, fără întrerupre, mai bine nu mănânc decât să mă întrerup din vorbă sau din scris, fac dragoste multă, alerg de la o femeie la alta, discut cu aprindere, propun în dreapta și-n stângă idei, planuri, proiecte — mă agit, mă alarmez, pledez, susțin, îndemn oamenii, cu un cuvânt, dau maximum de randament.

Dar e un motor care merge-n gol. În tot acest timp, simt mărindu-se golul, neliniștea, spaima din mine, nourașul devine nor cenușiu, greu, apăsător. Și deodată, dintr-un nimic, se prăbușește totul. Să zicem că de pildă Sidonia îmi spune, după masă, că nu s-au mai găsit pentru azi bilete la spectacol, așa că trebuie să-l amânăm pe altă zi. Uneori, la auzul unei asemenea știri, îmi manifest fățiș nemulțumirea; alteori, spun: „bine, nu-i nimic, mergem poimâine“, — dar în sinea mea sunt deznădăjduit. Primul simptom al înfrângerii mele de către dușmanul din mine, s-a produs. De-acum înainte, totul îmi va merge prost. Când am să ridic ochii spre Sidonia, o să mă înfior cât e de urâtă și o să-mi spun că sunt un nenorocit, că toată viața mea e ratată, că mi-am înfeudat-o și legat-o de o asemenea femeie, că niciodată, niciodată n-o să mai am nici măcar dreptul, necum norocul, să întâlnesc și să iubesc sau fiu iubit de o femeie frumoasă ori numai drăguță. Apoi, încep să mă gândesc cât sunt de singur și deznădăjduit. Pe urmă, plec pe stradă dar mă-ntâmpină un cunoscut antipatic care-mi spune o veste proastă în legătură cu mine. Mă duc la ziar și încerc să scriu un articol: nu merge. Încerc iarăși: nu merge („Știam — îmi spun — s-a isprăvit și cu bruma mea de talent!“) În sfârșit, scot o beltea de care sunt foarte nemulțumit, un articol scris în silă, fără nici o idee originală, fără nici un gând deosebit, fără nici o frază măcar mai îngrijit întocmită. Și ziua mi se încheie cu un drum pe care-l fac singur spre casă, cu mâinile la spate și fruntea-n pământ, fruntea sub care simt un gol nemărginit, un pustiu fără zare, o deznădejde de moarte, când mi se pare că „sunt cel mai singur din acest oraș“, cum spune Bacovia, și când singura soluție și odihnă mi se pare — în chip firesc — doar moartea. Am atunci un sintământ deznădăjduit al inutilității mele, al nimicniciei, o lipsă

de gust, de interes, de pasiune pentru orice, pentru orişice-ar fi, cât de cât, pe lumea asta. Dar mai cu seamă, atunci mă zdrobeşte povara conştiinţei că această stare de suflet se va întinde la nesfârşit, că niciodată nu va fi altfel, că niciodată nu voi scăpa din asemenea deznădejde şi singurătate ce mă sugrumă.

Acest caracter prăpăstios, în lumina căruia văd toate lucrurile foarte definitive şi fără ieşire — şi care-mi vine tocmai din viermele neîncetatei mele îndoieli, — a şi constituit, după cum mi-a spus Ilie Zaharia, unul din capetele de acuzare aduse de Partidul Comunist împotriva mea: s-a spus, anume, că aş fi „mult prea sigur de mine, mult prea suficient", — când ceea ce e permanent în mine era tocmai îndoiala.

*

În acest gol sau în această avalanşă, *Însemnările lui Neculai Manea* mi-au slujit ca o punte spre mine, fiindcă mi-a comunicat acea mişcare calmă, clară şi cumpănită a minţii, ca pe un fel de disciplină a spiritului ce-şi aleg ceea ce e real, adevărat, din situaţiile, impresiile şi gândurile ce mă năpădesc într-un anumit moment, şi acord fiecăreia locul cuvenit în organizarea vieţii mele de fiecare zi. Mi-a ajutat, adică, această carte să văd mai clar în mine însumi, şi cred că asta e scopul — chiar nemărturisit — al oricărei opere de artă. Şi de aceea mă şi simt hotărât pentru viitoarea mea atitudine şi activitate: ea trebuie să o cuprindă, toată, şi doar în scris. Am să mă căznesc să obţiu o mutare într-un târg de provincie într-a cărui linişte şi izolare să pot citi şi continua aceste însemnări, voi scrie cărţi, piese de teatru şi — cine ştie — poate voi edita o revistă literară care să fie cea mai bună din câte apar.

Dacă, schimbând condiţiile social-economice, noua structură şi întemeiere a lumii cată să schimbe şi să îmbunătăţească purtarea şi caracterul omenesc, apoi opera literară şi artistică, de plămada *Însemnărilor lui Neculai Manea*, e chemată să desăvârşească procesul acesta. Cred că de nimic n-are mai multă nevoie tineretul nostru de azi decât de-a învăţa să privească şi să vadă tot mai limpede în el însuşi. Scrisul, opera literară îi poate oferi o metodică mai directă decât tratatul lui Kant sau *Discursul* lui Descartes. Şi în măsura-n care reuşeşte această muncă de educaţie, anume să exercite spiritul tinerilor de-a vedea mai limpede în ei, opera literară îşi va fi împlinit cu succes şi menirea ei socială şi politică.

*

Mai este pentru mine un caracter revelator în această recitire a *Însemnărilor lui Neculai Manea*, gândul anume că fiecare om trăiește pe un adevăr *al lui* — și lucrul ăsta mi s-a ivit mereu în ultima vreme-n minte, destul de risipit, în crâmpeie, sclipind ca un scurt fulger, apoi, din ce în ce mai des.

Chiar și atunci când mi-am dat toată silința să mă birui și să nu mă las doborât de ispitirile la sinucidere care mă pășteau, — am făcut-o gândindu-mă, în fracțiuni de secundă, la acest detaliu al meu ce trebuie că mă așteaptă după ieșirea din cei 33 de ani ai îndoielilor.

Adevărul ăsta, pentru care trăiește și moare orice om, unicul, singurul adevăr al oricărui om, eu mi-l găsesc mai greu. Dar simt că mă apropii de el și de aici îmi vine o pace lăuntrică: de-acuma înainte, toate neliniștile și deznădejdile mele tot spre el mă vor duce. Și o să ajung așa cum am vrut: să semăn cu Paul Valéry, cu Jean Gabin sau cu Aurel Rogozea; acești trei oameni atât de feluriți care, la vârste felurite, m-au impresionat prin echilibrul lor, prin aerul lor impasibil, prin obrazul lor peste care domnește un calm, cucerit cu eforturi și lupte lăuntrice. Sau, cum spunea Malraux despre un erou de-al lui: oamenii aceștia au o față frumoasă fiindcă exprimă ceea ce fața omului a fost făcută să exprime: idei.

Ideea că merg spre adevărul meu sper să mă călăuzească și pe mine tot mai clar, mai adânc, făcându-mă tot mai sincer față de mine însumi — și tot mai detașat față de cei din jurul meu. Căci, spre deosebire de ce s-ar putea crede, oamenii cei mai egoiști sunt cei mai sinceri cu ei înșiși, fie că o știu ori ba, — și tot ei sunt cei care se pot preface mai lesne interesați de ceilalți. Fiindcă ei caută să câștige câte ceva de la fiecare, urmăresc să apuce de la oricine câte ceva în folosul lor și, de acea, aparent, îi interesează oricine.

Pe când eu am fost destul de indiferent și chiar vitreg indiferent față de mine. N-am știut ce vreau și ce anume trebuie să vreau, și m-am risipit în acte și sincerități exterioare, gratuite.

Îmi vine-n minte un lucru destul de frecvent: am uneori discuții cu Sidonia care — sărăcuța! — îmi pretinde s-o iubesc. Eu n-o iubesc, asta e sigur. Eu cred că marea mea dragoste, neistovită, rămâne Loti, — deși în același timp îmi dau seama că un anumit soi de femeie, diferită de ea, m-ar mulțumi pe deplin. Am văzut o doamnă de vreo douăzecișiopttreizeci de ani, drăguță, castaniu-deschis, gingașă, albă, cu ochii căprui-limpezi, cu părul strâns frumos într-un coc greu, lăsat pe ceafă, trecând de câteva ori prin fața blocului nostru

— şi de câte ori am văzut-o mi-am spus că, probabil, cu o asemenea femeie m-aş simţi fericit dacă aş fi legat pe toată viaţa cu ea.

Când vine uneori vorba, Sidonia mă-ntreabă dacă-o iubesc. Eu n-o iubesc, — şi stau cu ea fiindcă mi-e o tovarăşă bună, inteligentă şi fiindcă într-o bună măsură m-am obişnuit cu ea, într-un minim de confort. Ea ţine locul mamei pentru mine, asta e! Iubirea mea pentru ea, dacă se poate numi iubire, e una cam filială. Când mă întreabă dacă-o iubesc, ce-i pot eu răspunde? Îi spun că nu. Că îmi place, dar de iubit n-o iubesc. Se supără şi plânge.

Cartea lui Mihai Sadoveanu mă învaţă să înlătur şi acest lucru: sincerităţile inutile. Nu adaug nimic legăturii şi libertăţii mele faţă de Sidonia dacă-i spun că n-o iubesc. N-am să-i mai spun. Am să-i răspund echivoc sau chiar afirmativ, când are să mă mai întrebe. Şi am să mă despart de ea îndată ce voi simţi o mare nevoie să fiu singur sau şi — mai sigur — îndată ce voi da de o femeie pe car s-o iubesc cu adevărat. Dar pentru ca să ştiu şi pentru ca să pot iubi cu adevărat o femeie, e nevoie să fiu sincer cu mine însumi. Să ştiu ce vreau şi să-mi cunosc acest adevăr al meu.

Cartea lui Mihail Sadoveanu mă ajută la acest lucru într-un fel în care m-au ajutat şi Iorga, şi Mateiu Caragiale şi chiar şi Arghezi. E, în tonul lui Sadoveanu din această carte, ca şi-n al scriitorilor pomeniţi mai sus, ca şi-ntr-al lui Chesterton şi Bernanes, dintre străinii moderni care-mi plac cel mai mult, un nerv felurit de al celorlalţi, dar care îmi comunică direct, viu, nemijlocit, şi în care încerc regăsirea a ceea ce mi-a lipsit mai mult în viaţă: tatăl, adică factorul care să-mi echilibreze pornirile, gândurile şi dorinţele, să le dea un sens, o adâncime şi, mai cu seamă, un tipar, un model. Căci o operă literară în general — şi *Însemnările lui Neculai Manea* îndeosebi — îndeplinesc o funcţie etică în măsura în care oferă oamenilor un model de a gândi, de a vedea şi de a concepe viaţa, în măsura în care le *influenţează,* mai bine zis le *inspiră* propria lor biografie.

26 iulie

Ieri am terminat de citit cartea lui Petru Groza, *În umbra celulei,* sau cam aşa ceva. În timpul lecturii mă gândeam cum aş fi scris despre cartea asta dacă mă aflam în opoziţie. M-aş fi „desfigurat" cam aşa: „Ca şi Dostoievski, Silvia Pellico şi Paul Verlaine — pe care-i citează în cartea d-sale — d. dr. Petru Groza e un intelectual care a stat la închisoare. Ca şi ei, şi-a adunat într-o carte gândurile din timpul detenţiunii.

E adevărat că, spre deosebire de predecesorii săi, d. dr. Petru Groza a fost deținut pentru motive politice. Și atunci, e mai bine să-i căutăm vecinătatea și înrudirea spirituală cu un alt deținut politic, Gheorghe Dimitrov, a cărui luptă în închisorile și tribunalele hitleriste ne-a înfățișat-o în românește tot editura Cartea Rusă care-a tipărit și confesiunile actualului prim-ministru al României. Spunem confesiuni, fiindcă spre deosebire de Gh. Dimitrov — admirabil fruntaș antifascist bulgar, victima Gestapo-ului care l-a învinovățit de incendierea Reichstagului, dar o victimă care-a uimit lumea întreagă și s-a impus, până și nemernicilor săi dușmani, printr-o atitudine dârză și printr-o neînfricată luptă antifascistă, — d. dr. P. Gr. nu urmărește în însemnările sale decât marginal caracterul politic al detențiunii, aplecându-se mai cu seamă asupra impresiilor și senzațiilor de ordin intim, strict personal, familial și domestic, am spune, pe care d-sa le-a încercat în cele aproape treizeci de zile de închisoare de la Malmaison.

Apoi, nici regimul închisorii nu se poate compara. Între condițiunile detențiunii lui Gh. D. — care, preț de trei luni, a fost deținut în celulă grea, cu cătușe la mâini, pentru ca totuși, cu amândouă mâinile încătușate, să nu dea înapoi, scriind zilnic proteste, scrisori către prietenii de afară, îndemnuri și argumente pentru prietenii săi, expuneri de motive către judecătorii naziști, întâmpinări și denunțuri ale provocării ce i se înscenase, pentru ca totuși să nu obosească în a reclama zi de zi condițiile omenești de detențiune, — între acest regim, în care nu i s-a înmânat și nu i s-a expediat corespondența, în care i-au fost confiscați până și gologanii ce-i avea în buzunare, regim în care spre a obține o filă de hârtie, era nevoie de proteste scrise, de plângeri și intervenții ce căpătau caracterul unor adevărate companii politice, — între acest regim de adevărată tortură la care Goering îl supunea pe cel mai bun fiu al poporului bulgar și între regimul la care a fost supus la Malmaison fostul ministru P.G., e oricum o diferență. Dealtfel, autorul cărții mărturisește în repetate rânduri chipul omenesc în care s-au purtat cu d-sa judecătorii de instrucție, ba până și comisarii Siguranței antonesciene și gardienii de serviciu ai închisorii, dintre care unul a izbucnit chiar în lacrimi de bucurie când a auzit că, în sfârșit, după 30 de zile, deținutul stimat și iubit de el a fost pus în libertate. Aceasta dovedește, desigur, cât de puțin popular era regimul Antonescu, care nu se bucura de încredere nici în rândurile organelor sale de represiune.

Nu mai stăruim asupra agenţilor sus-puşi, de legătură între deţinut şi guvernul de atunci, acel discret X.7. — pe care d. P.G. îl prezintă într-o lumină de-a dreptul seducătoare. În sfârşit, ca să epuizăm informaţia de ordin tehnic pe care autorul ne-o oferă, să spunem că în închisoare avea dreptul la o bucătăreasă şi la un om de serviciu, precum şi să primească vizite şi sume de bani suficiente spre a-şi îndulci cât mai mult traiul. De asemeni, îi era permis să aibă cu sine cărţi, hârtie, cerneală, să scrie şi să stea de vorbă cu numeroşi deţinuţi politici, cu care — după cum atât de pitoresc ne istoriseşte d. dr. P.G. — îşi trecea o bună parte din timp discutând probleme de ştiinţă, sociologie, politică şi agrementând aceste ample convorbiri cu anecdote şi «poante» pline de haz şi de tâlc. În sfârşit — spre deosebire de restul deţinuţilor politici împreună cu care fusese adus la Malmaison, d. dr. P.G. se bucura şi de un regim de favoare — după cum afirmă tot d-sa — anume de-a se putea plimba la orice oră şi oricât ar fi dorit-o prin curtea închisorii, uşa celulei d-sale fiindu-i lăsată, deseori ca din nebăgare de seamă, deschisă.

Dar oricât de puţin aspră, oricât de laxă ar fi ea, răpirea libertăţii e o privaţiune care şi din partea unui om deosebit atrage accente şi clamori prea îndreptăţite: «Sfântă, nepreţuită libertate, o slabă rază din zorile tale oricât de îndepărtate, face, prin minunata ei putere de vrajă, ca tot iadul suferinţelor, toate umilinţele, toate chinurile trupului şi sufletului, să capete într-o singură clipă farmecul jertfei aduse pe altarul tău!» Sunt, desigur, rânduri concludente prin accentul lor şi ele pot fi atribuite oricui a avut vreodată tristul prilej de a-şi pierde — fie şi pentru o singură zi — libertatea.

Cum spuneam, însă, d. dr. P.G. n-a fost deţinut singur. În aceeaşi închisoare — supuşi la un regim de asasinat lent, prin tortură, bătăi şi detenţiune grea, — se aflau avocatul Mihai Magheru, plugarul Miron Belea, profesorii Gh. Micle şi G. Vlădescu-Răcoasa, toţi luptători antifascişti. După cum ne destăinuieşte în însemnările d-sale d. dr. P.G., aceşti reprezentanţi ai poporului împilat erau bătuţi la piept şi la tălpi cu vâna de bou, până ce leşinau; li se vâra câte o ţeavă de cauciuc pe trahee şi li se sufla pe ea umflându-li-se plămânii să crape, — cu un cuvânt, erau supuşi chinurilor fără nume ale regimului de dictatură şi inchiziţie al Siguranţei lui Cristescu. Toate acestea nu le-au smuls însă, nici o mărturie, nici un cuvânt, nici o abdicare de la ţinuta şi atitudinea lor de luptători antifascişti. Solidaritatea lor era aceeaşi, în închisoare ca şi în viaţa de-afară. Desigur, chinul lor — pe care-l cunoştea în amănunt şi care contrasta atâta cu regimul ate-

nuat de care se bucura d-sa — nu-l putea decât impresiona pe d. dr. P.G. Dar ce putea face d-sa? Cum putea interveni pentru salvarea tovarăşilor săi de luptă şi închisoare? Nu era el însuşi demoralizat şi înfrânt de infernul în care era ţinut? E drept că d. dr. P.G. ne spune că la Curtea Marţială e primit «prieteneşte», că magistratul Tulliu Goruneanu îi face vizite amicale în închisoare, aducându-i vorbă de la mareşalul Antonescu, că la Siguranţă comisarul Iliescu s-a purtat amabil cu d-sa şi că, în ultimele zile, regimul d-sale de închisoare «s-a mai îndulcit, fără a fi nevoie de intervenţii sau compromisuri»; căci: «vlăjganii mai mari ai Siguranţei şi Curţii Marţiale ridică acum pălăria sau duc mâna la chipiu când trec pe lângă mine, ba unii mă întreabă şi de sănătate şi uită mereu să-mi pună lacătul la uşă. Eu profit din plin de această tacită îngăduinţă, părăsesc celula de dimineaţă, fără autorizaţie, cu o uşoară mustrare în suflet provocată de avantajarea mea în raport cu bieţii mei tovarăşi de suferinţă». Se poate întrezări în aceste rânduri compasiunea profundă care-l unea pe fostul deţinut politic de ceilalţi tovarăşi arestaţi odată cu d-sa sub aceiaşi învinuire: antifascismul. Dar ce chin poate fi mai copleşitor decât acela al neputinţei? D. dr. P.G. chiar dacă se bucura de un regim «mai îndulcit» — cum spune d-sa — cum l-ar fi putut oare îndulci şi pe-al tovarăşilor d-sale care am văzut ce pătimeau? Solidarizându-se cu ei? Punând în joc influenţa sa, pe care desigur că o avea, faţă de guvernanţi şi de organele lor în subordine? Făcând greva foamei, spre a cere un tratament omenesc pentru tovarăşii de luptă politică? Desigur, toate acestea i-ar fi putut îngreuna o situaţie şi aşa dificilă, fără să aibă în schimb neapărat efectul dorit.

Dealtfel, cât de dificilă era starea sufletească a actualului premier se poate deduce dacă citim cu atenţie rândurile de mai jos; după zile întregi de aşteptare, autorul cărţii primeşte un mesaj de acasă, un scurt mesaj de acasă, de unde nu mai ştia nimic. Ce-i spunea mesajul? Foarte puţin şi foarte mult: «Acasă, cu toţii bine». Şi în faţa acestei veşti, deţinutul exultă de fericire, ca un adevărat iubitor de familie.

Dar procesul politic îşi urma cursul. Îi sunt aduse spre semnare declaraţii şi procese-verbale privind activitatea tovarăşilor săi. Să-i dăm cuvântul chiar autorului: «Acelaşi inspector (sau comisar-şef) întotdeauna calm, prevenitor şi serviabil, care mi-a adus nota îmbucurătoare, îmi prezintă şi o serie de procese-verbale de anchete, de confruntări. Trec fugitiv peste ele, nu mă interesează detaliile, nici nu-mi reamintesc să fi fost confruntat decât o dată cu Miron Belea. Numele Micle, Biji etc. aleargă sub ochii mei. Îmi pun, indife-

rent, semnătura alături de a lor. Ce importanţă au toate acestea, în faţa mesajului de acasă că toţi sunt bine?» Iată, într-adevăr, o mărturie mişcătoare din care se desprinde puternic spiritul de familie ce domină atât de zbuciumata viaţă a omului politic!

Dealtfel, acesta din urmă e aproape inexistent în paginile cărţii. Dintr-o discreţie impresionantă sau dintr-o înţeleaptă prudenţă, consideraţiile politice n-au făcut loc, în însemnările de închisoare ale d-lui dr. P.G., decât sau unor judecăţi de ordin general despre libertate şi dreptate, sau unor exclamaţii generoase şi cuprinzător formulate astfel: «O cât de mică sământă, dar care va putea da roade, în clipa când vârtejul din jurul nostru îl va determina să se smulgă din mrejele moleşitoare ale vieţii înguste, pentru a se devota unei idei folositoare semenilor lui, unui ideal din cele care se ridică pe firmamentul omenirii tocmai acum, când el ameninţă să se întunece cu totul...» sau unor considerente strict teoretice despre raporturile dintre «economic şi spiritual», sau exemplificări concrete cu câte un singur caz, spre a ilustra «tragedia generaţiei tinere» sau relaţiile româno-maghiare.

Aceasta pare să fie îndeosebi metoda preferată de d. dr. P.G. în însemnările sale: generalizarea din caz particular. De preferinţă dintr-un singur caz. Efortul de a trage o concluzie generală dintr-o împrejurare anumită. Dar nu e chiar acesta stilul oricărui jurnal intim?

Ar mai rămâne de spus câteva cuvinte şi despre stilul literar al cărţii d-lui dr. P.G., deşi este ştiut că o asemenea exigenţă nu prea are ce căuta când e vorba de un autor politic. Totuşi, câţiva conducători moderni de popoare, de la Lenin, Troţki sau Stalin, până la Churchill şi preşedintele Roosevelt ne-au deprins cu un stil al cărui frumuseţe sau calmă limpezime cuprinde în transparenţa lui şi flacăra ideii politice care-l însufleţeşte. Şi chiar în guvernul nostru se află unul din fruntaşii lui, d. L.P., ale cărui cărţi impun nu numai prin ceea ce obişnuit se cheamă conţinutul, dar şi prin forma redactării lor: sobră, clară, precisă, fraza îmbracă ideea şi o luminează, îi dă mişcare şi relief atunci când e prea abstractă.

Am putea spune că stilul d-lui dr. P.G. e tocmai dimpotrivă: înaripat şi involt, el antrenează ideile, dă aripi şi avânt unor constatări şi fapte concrete. Uneori se recunoaşte topica specifică omului de cultură germană, cu fraza grea, încărcată, cotită, contorsionată: Organizarea şi exteriorizarea scăpărătoare, dar stearpă, instituţionalizarea învăţăturii Aceluia care a fost mai mult decât un om, în credinţă obligatorie, îngră-

dită cu legiuiri și tradiții de fină țesătură, a făcut ca forma să devină fondul...

Sau, aceeași idee care-l călăuzește pe actualul prim-ministru al României încă de pe vremea când se afla între zidurile închisorii, ideea mesianică exprimată atât de discret: „Fără să vorbesc, le strâng mâna prietenilor care îmi ațin calea, ridic capul și scot pieptul, pentru a-și da seama că nu port urmele celui care s-a prăbușit cu crucea pusă în spinare...“ Sau: „Gândul la cel răstignit și o comparație în subconștient mă urmărește, însă, în tot drumul de înapoiere la închisoare“. Și citatele s-ar putea înmulți. Socotim însă că nu mai e nevoie.

În general, o carte interesantă, interesantă mai ales fiindcă ne înfățișează o lature mai puțin cunoscută a activității primului nostru ministru de astăzi, calitatea de scriitor care de multe ori (și noi, scriitorii, nu ne vom lepăda niciodată de învățătura veche a lui Boileau după care stilul e omul) este oglinda însăși a sufletului omului, așa cum oricare din actele noastre publice ne exprimă și ne oglindește fără putință de răstălmăcire și de retușă.

Iar editurii Cartea Rusă îi revine meritul de-a ne fi făcut pe această cale cunoștință mai îndeaproape cu veritabila personalitate a celui care se află azi în fruntea guvernului de concentrare democratică românească.

La asta, ce mai pot adăuga pentru jurnalul meu? La așa cap, așa căciulă! Mi se ridică și un mic clenci: eu aș vrea să public recenzia asta literară; Sidonia zice că nu se cuvine, că „mă bagă în închisoare“. Dar chiar ispitirea unui asemenea lucru m-ar face s-o public. Și mi-am surprins, odată cu acest gust, și ceea ce cam pretențios s-ar putea chema destinul meu demonic; într-adevăr, nu mi-ar displăcea să mă văd închis de „stânga“ fiindcă am făcut o cronică literară defavorabilă primului ministru. Un asemenea lucru, pentru oamenii cumsecade, ca Șelmaru, Bellu și atâția alții, ar fi încă o dovadă a „neseriozității“ mele. E drept că în ultima vreme mi-a tot trecut prin minte Nae Ionescu. Sunt mereu în căutarea paternității...

Dar nu, — sunt destul de „serios“ ca să nu-mi pierd anii și posibilitatea de lucru, în aventuri neconcludente și mărunte, în riscuri de la sine înțelese: să fac pușcărie pentru o cronică defavorabilă lui Groza! E prea puțin. Mi-aduc aminte ce-mi spuneam de curând mie însumi: scriitorii români își pierd o viață, o credință, o operă întreagă, o atitudine, de dragul unei

„poante", al unei figuri de stil. Le place mai mult să se lase furați de condei cu o asemenea figură de stil, decât s-o acorde unui adevăr potrivit realităților din afara și dinlăuntrul lor. Ca și mine, cu cronica despre cartea lui Groza.

Doar nu asta am de spus eu lumii și nu cu asta o să-mi închei meseria scriitoricească pe care nici nu mi-am început-o. Ba, dacă-i vorba de diferențele necesare, dialectice, apoi am de gând (evident, numai în stare foarte latentă, de proiect) să-i cer găzduire chiar lui Groza, la el, la Deva, pentru câteva luni de lucru; asta mi-a inspirat-o tot cartea lui unde vorbește de oaspeții numeroși pe care i-a găzduit. Dar cine știe dacă azi, când e ditai primul-ministru, va mai cultiva asemenea virtuți ospitaliere?

*

Cartea lui Gelu Naum *Teribilul interzis*, mi-a mers la inimă. Recunosc în ea accente care-mi sunt familiale, și mai ales o preocupare etică pe care-o am și eu în scris: aceea de care pomeneam ieri, că opera literară cată să-i ofere omului un model de-a concepe viața, seamănă foarte bine cu a lui Gellu care scrie că poetul „trebuie să fie pentru om oglinda libertății lui". Deci preocuparea lui Gellu Naum se învârtește și ea tot în jurul unui sens etic, al unui rost eficient și până la urmă pedagogic al artei.

Ar mai rămânea însă diferența de formulare, de care suprarealiștii noștri fac atâta caz. Pe când eu, de pildă, scriu cât mai lămurit, mă silesc să fiu cât mai clar, ei prețuiesc valoarea brută, directă a expresiei. E aici o diferență nu numai de metodă, dar (și mai ales!) de sensibilități fără-ndoială, de gust și de alte asemenea imponderabile sub care, însă, nu trebuie căutată interminabila poveste dintre fond și formă. Dar teama asta de expresiile învechite ce le-ar putea compromite ideile noi, teamă pe care o manifestă atât de vehement suprarealiștii noștri, face într-o bună măsură suspectabilă chiar trăinicia acestor idei. Se petrece cu suprarealiștii noștri un fenomen destul de comun, dar tocmai de aceea valabil spre a răspunde câtorva întrebări ale timpului nostru. Ei se sperie de propriile lor descoperiri, se cred geniali și unici, ca toți „trăiriștii" dealtfel; de aici teama și agresiva lor repulsie față de locurile comune care le-ar compromite experiența proprie.

Dar sentimentul ăsta, că lumea începe sau se sfârșește cu noi, sentimentul că fiecare din experiențele noastre este unică, personală, absolută, intransmisibilă și necomunicabilă — sentiment al singurătății și izolării omului în lume — este tocmai acela care a slujit mai mult fascismului; pe el s-a clădit erois-

mul şi lupta fascistă. „Omul nou", „tragicul existenţei", toate acele înclinări spre categoric şi definitiv ale fascismului îşi au miezul în acest sentiment al valorii absolute şi unice a experienţei proprii. Până mai ieri, am crezut că acest sentiment trebuie ocolit sau repudiat fiindcă ar purta pecetea fascismului sau l-ar conţine în germene.

Azi, cred că am izbutit, sau că încep numai, să văd ceva mai departe: nevoia ca acest sentiment să fie absorbit şi convertit în cuprinsul unui sens general şi foarte comun omenesc, al unei etici şi al unei pedagogii de toate zilele. Să constituie şi el, adică, un material de învăţământ pentru oameni, să-i înveţe să vadă mai clar în ei înşişi şi-n ceilalţi, deci, să nu-şi socotească experienţa lor de viaţă drept singura pe lume şi unică.

*

Şi totuşi, ca şi-n vis, simt că e ceva intransmisibil, ceva cu adevărat propriu şi personal în aceste experienţe: e efectul lor, ecoul lor în conştiinţa fiecăruia din noi, chipul cum a clătinat anumite zăcăminte dinlăuntrul nostru. „Poezia trebuie făcută de toţi nu numai de unul singur", au scris-o şi Lautréamont şi Marx, iar adevărul e că fiecare om îşi are poezia lui de şaptesprezece ani, după cum fiecare îşi are adevărul lui de patruzeci de ani. Dar aceste experienţe sunt ale noastre exact întrucât ne pot folosi ca să ne înţelegem şi să comunicăm cu ceilalţi oameni, exact în măsura în care ele ne dau conştiinţa că şi ceilalţi oameni îşi au experienţele, singurătăţile, nădejdile sau deznădejdile lor. Şi dincolo de orice singurătăţi şi deznădejdi, oamenii se înţeleg şi-şi dau mâna peste ele, graţie acestor experienţe proprii, cristalizate în conştiinţa lor, în conştiinţa că toţi sunt posesorii unor astfel de experienţe. Şi valoarea omului de această simpatie este dată.

Lenin scria că Hegel trăieşte până-n zilele noastre, dar până azi nu se ştie dacă Hegel era de partea bolşevismului sau a fascismului. Amărăciunea trecerii actului crud şi viu din starea lui de experienţă într-una de conştiinţă, această cristalizare, Hegel a surprins-o şi — cu toată acea melancolie largă şi uşor zâmbitoare a magistrului de conştiinţă care-şi permite o mărturie intimă — a oftat zâmbind: „sunt lucruri care nu se mai întorc niciodată!" (Este sentimentul pe care, atunci când l-am încercat şi eu, mi-am numit creierul un crematoriu al trupului ideilor.)

Dar îi rămâne comunismului — nu-i aşa? — ca vrednic şi prim urmaş al verificării şi continuităţii acestei strălucite moşteniri hegeliene, să surprindă şi să organizeze carnea asta a vieţii, a ideilor, caracterul spontan, inventiv, personal, al

oricărei experiențe umane. Cineva, și anume Troțki, a înțeles să-și asume chiar acest sector în organizarea vieții sovietice. Dar așa cum, ca bun hegelian, înțelesese nevoia contradicției permanente, el trebuia s-o înțeleagă pe aceea a unității temporare pe care Gorki, de pildă, a priceput-o, după opoziția pe care la început o făcuse bolșevismului. Pe plan extern, asta însemna renunțarea — cel puțin pentru moment — la teoria revoluției permanente.

Dar cine știe?

Cine știe dacă Troțki n-avea dreptate? Cine știe dacă el nu se făcea mandatarul experienței proprii totalitare tocmai fiindcă-și dădea seama de extensiunea pe care un asemenea sentiment al totalității o lua în transformarea lumii? Fascismul italian și hitlerismul german nici n-au fost altceva decât continuarea, cu scopuri evident potrivnice, (dar cât atârnă scopurile într-o revoluție care, ca orice act de creație, valorează în primul rând prin *formele* ei și prin consecințele născute în chip firesc, adică viu — din ramificarea acestor forme înseși prin care se exprimă tot sufletul unui popor), a revoluției bolșevice rusești, dar numai pe un singur plan: al sentimentului revoluționar de singurătate și disperare umană, al sentimentului profund și sordid materialist, limitat materialist, dezolat, de nimicnicie a omului.

Și cine știe dacă prin politica revoluționară a lui Troțki sentimentul de revoltă hitlerist nu s-ar fi vărsat în fluviul revoluției socialiste? Cine știe?...

Și toată politica antifascistă de azi, a lui Stalin, ce e? Angajamentul la care le-a obligat el pe marile puteri anglo-americano-chineze de-a lupta și de-a interzice total renașterea fascismului, nu este însă premisa pentru exproprierea, în sensul unic al revoluției comuniste, a tuturor sentimentelor personale de descoperire, de invenție, de intuiție, care sunt revoluționare prin însăși natura lor dialectică? Toate „instinctele vitale“ folosite ieri de fascism nu vor merge oare ele acum acolo unde le e locul: la stânga? (Iată de ce parcă n-au nici un temei indignările că în unele posturi controlate de comuniști au fost promovați și foști legionari.) Dar ceea ce trebuie să mai așteptăm încă după acest război biruitor pentru democrație este ca stânga comunistă să nu se teamă de libertăți, ci să le instituie pretutindeni unde e la putere: vorbesc de libertățile spiritului, în primul rând: a scrisului, a literaturii, a poeziei. Fiindcă orice expresie a invenției umane, orice expresie a omului care se eliberează pe sine prin această exprimare chiar, trebuie să se verse, nu se poate vărsa decât acolo unde-i e locul: la stânga. Nici nu pricep de ce se mai păstrează

cenzura? Comisia de armistițiu ar putea aplica singură sancțiuni, în urma unui simplu referat al Direcției Presei. Și așa mai departe.

*

Dar, ca să mă întorc la Gellu Naum și la ceilalți suprarealiști români, cred că aerul lor teribil și absolut, exaltarea descoperirilor lor proprii până la refuzul oricărei expresii comune, le vine, în bună parte, dintr-o limită a talentului: Virgil Teodorescu, Trost, Gellu Naum și-au dat măsura și cu alt prilej. Rămân Paul Păun și Gherasim Luca, posesori ai unui remarcabil talent: dar pe când cel dintâi și-a dat seama că, mai degrabă decât cuvintele, domeniul care l-ar servi ar fi plastica; Gherasim Luca, ros de ambiția tuturor acestor tineri de bună familie literară, vrea să fie cel mai mare dintre scriitorii români. Dar acestor mari ambiții probabil că le corespund niște posibilități, în cel mai bun caz, obișnuite. Pe măsură ce și-au disciplinat o educație personală, pe măsură ce au citit și-au învățat meseria scrisului, opera lor s-a limpezit, a devenit tot mai puțin suprarealistă și tot mai mult personală. Suprarealismul le-a mai rămas ca un tic, ca un *cifru* scheletic prin toată literatura pe care-o fac ei, dar nu mai e viață, nervul și carnea operei lor. O fidelitate, pe care tot Freud le-ar putea-o explica, îi face încă să citeze cu sfințenie numele lui André Breton sau pe-al lui Lautréamont — și poate că aici e și nițică poză bibliografică. Dar sigur este că, dincolo de această înverșunare cu care-și reclamă un titlu de succesiune neapărat „revoluționar", scrisul lui Gellu Naum, ca și al lui Gherasim Luca sau Virgil Teodorescu, se apropie de o rotunjime ce ține de învățarea mai atentă a unei meserii.

*

Azi, mi s-a părut că sunt scriitor mai mult decât ziarist. Am încercat din nou mulțumirea continuității unei idei și a încrederii în lucrul făcut. Îmi conturez tot mai mult planul de-a lucra metodic, de a mă izola într-un oraș din provincie și de a scrie acolo cărțile pe care le voi putea scrie. Și, mai ales, să citesc. Fiindcă-mi dau la fel de bine seama că scrisul fără citit nu merge. Cel puțin, ceea ce vreau să scriu eu.

Dar experiența de viață? O socotesc eu completă la 34 de ani? Mă pot retrage, ca Stere, după o viață de luptă și zbucium, să-mi elaborez marea operă? Sau ca Rebreanu? Sau ca Sadoveanu? Și iată, demonul meu își scoate iarăși capul! N-ar fi oare mai bine să-mi văd de lucrul nou ce mi se oferă la București: organizarea secției de propagandă pentru Ardeal?

Însă tehnica scrisului mi se pare că nu-i asta. Cred că, în chip cu adevărat armonios — dialectic, ca să abuzez şi eu de vorba asta — un scriitor activează combinând teoria cu practica — scris-citit, pe de o parte — călătorie, observaţie, pe de alta.

Şi mai ales, nu-i aşa, iubire!

Dar cu asta demonul meu mă chinuie groaznic. Mai bine îmi închei jurnalul pe ziua de azi.

27 iulie

Azi am descoperit o nouă resursă poetică. Până acum, adică până mai anul trecut când am scris ultima poezie, nu prea grozavă, dealtfel, nu cunoşteam decât un singur fel de-a scrie versuri: ceeea ce s-ar numi „modul inspirat", adică scrisul dintr-o singură ţâşnire, exploziv, neelaborat. Adunam imagini, impresii şi senzaţii, fără nici un ţel precis şi — la un şoc neprevăzut, într-o stare de tensiune (sau depresiune) anumită, aproape inconştient, dintr-un pretext oarecare, aparent sau ba, ideile şi imaginile se organizau într-un fel de discurs, într-o logică şi o retorică automată care se cerea imediat scrisă pe hârtie. Era un fel de juisare intensă şi destul de disperată, fără nici o metodă şi fără vreo normă cât de cât precisă. (Singura normă pre-concepută era tocmai să n-am nici una.)

Ceea ce s-a petrecut de-aseară până astăzi, deşi ar păstra acelaşi caracter eruptiv, mi-a descoperit însă o resursă nouă de organizare şi de stimulare a inspiraţiei lirice. Lucrurile s-au petrecut aproximativ cam aşa: reciteam aseară jurnalul lui Richard Byrd, de la Polul Sud, „Seul", din descrierile lui asupra aurorei boreale şi a diferitelor fenomene meteorologice, m-am apucat să abordez tot felul de gânduri la lumi geologice şi cosmice imaginare, la tablouri compuse ca să ilustreze aceste lumi imaginare. Mi-am făcut şi câteva notaţii. Apoi, am început să le lucrez.

În aparenţă, nimic nou până aici. Dar când m-am aşezat la masă, cu hârtiile şi notele dinainte, şi-am început să dezvolt imaginile şi ideile, vers cu vers, după un ritm şi rimă precise, am simţit că lucrul meu nu mai ţinea atâta de inspiraţia momentului, dezlănţuită şi absolută, ci de-o stăruinţă metodică, ordonată. Ca într-un joc de cuvinte încrucişate, de rebusuri sau alte asemenea exerciţii, versurile se ordonau, se dezvoltau şi se grupau după intensitatea de gândire cu care le urmăream. Apoi, când o strofă sau mai multe erau gata, deşi pe moment nu încercam nici o inspiraţie, nici o idee sau imagine nouă — începeam să-mi aleg teme ca să *provoc* noi

imagini şi idei. Luam o idee generică, să zicem apusul de soare. Şi — ca şi-n psihanaliză — asociam pe ideea apusului de soare toate imaginile şi amintirile ce-mi veneau în minte.

La început, lucrul părea destul de anevoios şi cam arbitrar. S-ar părea că un mecanism interior refuză să asculte şi să-mi furnizeze asociaţii pe o idee dată. Dar cu un efort lăuntric încep să se producă aceste crâmpeie de idei sau de imagini. Cu un efort şi mai sporit, randamentul devine mai mare. Apoi, imaginile odată stârnite în jurul unei idei-punct de plecare, îmi aduceau alte imagini şi alte idei sau senzaţii. Efortul consta într-o disciplinare şi exercitare cât mai intensă a memoriei. Cuvintele, unul singur sau o înlănţuire de cuvinte, îmi aminteau lucruri anumite, o serie întreagă, sau alteori mai limitate, doar o imagine sau un tablou. Spiritul critic opera paralel o selecţie între aceste idei, imagini şi senzaţii stârnite; spiritul critic şi gustul (deşi nu prea ştiu ce deosebire e între ele). În felul ăsta, poezia pe care-o scriam se putea lungi sau scurta după voia mea. Nu mă mai simţeam prada devorată a inspiraţiei mele totale, dezlănţuite, abundente, dar tiranice, ci eu stăpâneam calm această inspiraţie sau, mai bine-zis, această desfăşurare de tablouri, senzaţii, amintiri şi idei... mă puteam opri dacă vream, o puteam lua de la capăt, o puteam continua. Intervenea apoi ritmul sau rima care-mi dădeau şi ele norme de conducere, de transformare şi chiar sugestii de înlocuire integrală a unui vers sau a mai multora; astfel, dacă un vers trebuia să rimeze cu un cuvânt anumit, deşi în mintea mea îl concepusem altfel, acest cuvânt determina o nouă structurare a versului, ce putea fi cu totul alta decât aceea iniţială; forma comanda fondului. Acelaşi lucru în ce priveşte ritmul.

În tot acest elaborat lent, metodic şi ordonat, ceea ce am numit eu spiritul critic era gândirea paralelă, selectivă şi submergentă care însoţeşte naşterea versului exact în timp ce-l scriam. Era destul, de pildă, să-mi aduc aminte că un anume cuvânt l-am întâlnit la Arghezi sau la Desnos, sau la Eminescu, pentru ca să-l refuz, să-l schimb sau să-l păstrez. Dar între timp, mă gândeam la Eminescu, la Desnos sau la Arghezi, ca *persoane*, îmi spuneam diverse lucruri despre ei, mă gândeam la întâmplări sau date în legătură cu persoana lor şi, de multe ori, mă gândeam ce-ar zice ei de versurile pe care le scriam. Aveam aproape un dialog critic cu dânşii. Apoi, treceam de la ei la alţi oameni vii, cunoscuţi de mine personal sau din scris, şi iarăşi asociam cu ei şi — într-un anume fel — le confruntam opinia (presupusă, bineînţeles), cu ceea ce scriam eu. Apoi circulau prin mine ambiţii mai

ales la sfârşitul transcrierii unei perioade poetice, a unor strofe pe care le socoteam mulţumitoare, mă gândeam ce efect vor avea când le voi publica asupra duşmanilor mei sau a celor ce mă pândesc din umbră ca să mă critice şi să mă defăimeze. Sentimentul cel mai frecvent pe care-l încercam era de mare mulţumire pentru mine, fiindcă „o să-i fac să crape". Era un sentiment polemic, de răzbunare, înverşunat. Dar erau şi alţi oameni la care mă gândeam cu plăcere că au să guste versurile pe care le scrisesem: Mircea Grigorescu, Mircea Alifanti, Dim, Lila Nădejde, Neamţu etc.

Mi s-a părut că, prin metoda asta, de a-mi provoca amintirile, senzaţiile acumulate, imaginile şi ideile în legătură cu o temă poetică anumită, pot scrie versuri bunicele despre aproape orice, că nu mai e nevoie să aştepţi o inspiraţie care să vină de la sine, când o vrea ea. M-am simţit, cum spusei, mai stăpân pe meşteşugul poetic decât oricând.

O altă latură — şi cea mai gingaşă din acest travaliu — este aceea a rezistenţei versurilor pe care le scriu. Simţeam că unele din ele, odată exprimate pe hârtie, au o valoare de rezonanţă, de sugestie şi de comunicare, destul de trainică, de durabilă. Dar multe, cele mai multe, pe care nu le puteam cântări în puterea lor de rezistenţă, în forţa lor de-a impresiona şi a comunica sau menţine multă vreme o sugestie sau o emoţie eventualului cititor, oricare-ar fi el. Deocamdată, le socotesc valabile şi aproape bune de tot doar pe acelea puţine care poartă acest accent de durabilitate, de lucru clădit temeinic.

După ce mi-am terminat lucrul — foarte fructuos, cel puţin cantitativ — pe ziua de azi, mă simţeam obosit şi gol, dar de o oboseală şi un gol foarte plăcute, foarte pasagere, o oboseală fizică aproape, care ştii bine că o să treacă. Asta e încă o cucerire asupra mea însumi pe care-am înregistrat-o mulţumit. Deşi era de aceeaşi natură cu golurile mele înspăimântătoare, de singurătate destrămată, acest gol sau această oboseală nu mă obseda, nu mă punea în panică. Îmi spuneam că de acum înainte ştiu cu ce să-l umplu: cu efortul unor perpetue şi noi asociaţii în legătură cu un cuvânt, o imagine sau o idee dată.

Efectul în cotidianul concret, imediat, al experienţei mele de azi, e considerabil; Sidonia îmi părea mult mai drăguţă ca de obicei, poate tocmai fiindcă mă simţeam mai detaşat de ea ca oricând, fiindcă aveam asupra ei — ca şi asupra tuturor lucrurilor şi fiinţelor din jurul meu — o privire *obiectivă*, proiectată dinlăuntrul meu în afară, nedependentă de ea sau de acele lucruri al căror spectacol îmi era oarecum in-

diferent acuma; aveam o privire de demiurg, aşa cum trebuie să fi privit Dumnezeu, la capătul celor şapte zile, în jurul lui: niţel obosit, niţel mirat şi curios, dar, în final, nepăsător de soarta celor ce făcuse.

Acuma, după ce am scris cam cum am scris versurile şi cam care-ar fi cucerirea, „revelaţia" mea poetică de azi, văd că nu e cu mult străină de părerea ce-o aveam despre poezie; cam acelaşi lucru l-am spus de multe ori, scriind despre meşteşugul poetic, în „corespondenţele" sau articolele mele de gazetă. Dar parcă niciodată n-am simţit mai adânc pe pielea mea acest lucru. Şi mai e ceva. Parcă niciodată nu m-am simţit mai solidar cu poezia ca astăzi. Toate celelalte lucruri exterioare îşi pierd din interes, din însemnătate, nu că le-aş dispreţui, dar că le simt mult mai detaşate de mine decât preocuparea de-a scrie poezie. Parcă mă apropii de o certitudine, de un adevăr care e al meu, tot mai mult al meu, şi numai al meu singur.

*

Pe de altă parte, însă, descoperirea asta recentă — oricât de fericit m-ar face — nu are nici ea o totală forţă de-a mă captiva. Mai simt angoase şi angoase şi temeri de cine ştie ce accidente pricinuite din afară, dar le privesc mai calm, mai stăpânit, mai pregătit.

Încă un cuvânt; când am citit expozeul lui Edgar Poe despre felul cum a scris *Corbul* — eu l-am crezut de pe atunci. Mi-aduc aminte însă că opinia multora din critici era sceptică şi credeau că Poe „face pe grozavul" când pretinde că a scris *Corbul* fără inspiraţie, la rece. Azi, cred şi mai mult că Poe nu glumea, necum să mintă.

Evident, important e să poţi răspunde chiar la rece, cu imagini şi cuvinte din memorie, care să se poată asocia poetic: adică, să fii în stare să spui frumos, nou dacă se poate, profund personal în orice caz, versuri despre un lucru anumit, pe o temă dată. Dar asta e chiar condiţia structurii sau naturii poetice.

Am uitat care femeie, Eliza mi se pare, îmi spunea că mint atât de frumos, încât şi în minciuna mea sunt poet. Acum ceea ce urmăresc, ceea ce am înţeles din noua tehnică încercată azi, e să nu-mi admit nici o minciună în poezie. E foarte mult — şi foarte greu, recunosc — dar e singurul lucru care-i dă poeziei valoarea unui act de viaţă, egal cu viaţa concretă, fizică, materială, cu viaţa care se vieţuieşte, cum ar spune Matei Caragiale.

31 iulie

Am întrerupt alaltăieri jurnalul ca să termin *Pădurea cu Umbre*. A ieşit un poem de impresionante dimensiuni: opt pagini pe coală ministerială. În ucenicia mea poetică, lucrul ăsta marchează o etapă fiindcă — în timp ce scriam acest poem — am mai scris unul, de o factură similară. Am pornit la acest soi de poeme, în hexametri sau în alexandrin, gândindu-mă la *The night of loveless nights* a lui Desnos, după care m-am exercitat pentru prima oară în acest gen liric. Dar pe când *Noaptea nopţilor* nu mă mulţumea decât în parte (fiindcă plecasem de la o temă dată), *Pădurea cu Umbre* şi *Semănătorul* mi-au dat o satisfacţie deplină: sunt ale mele, de la un capăt la altul, o adevărată descoperire de care până azi nu m-aş fi crezut în stare. Îmi spun că reuşita lor se datoreşte în mare măsură disciplinei ce mi-am câştigat-o ţinând aceste ultime caiete unde m-am străduit să mă analizez cât mai exact, cât mai strâns şi mai ordonat. În orice caz, ele-mi dovedesc că adâncimea poetică e în funcţie de adâncirea personalităţii, de o cât mai mare sforţare de a fi sincer cu mine şi — dacă asta nu se poate pe o singură direcţie — de a urmări în mine, în toate direcţiile, problemele ce mi se pun. Am ajuns în felul ăsta la un fel de constantă a personalităţii mele, la un „grund" care mă ţine legat de un plafon anumit al adâncimii proprii, de un univers de preocupări ce poate fi şi univers poetic. Dar ceea ce înţeleg şi cred că ştiu, acum, este că acest univers, această egalitate cu mine însumi, această grupare şi coeziune interioară în jurul unor probleme şi întrebări proprii, ţine de un efort metodic, ordonat şi tot mai stăruitor, mai adâncit.

Într-un fel ceva mai teoretic, mai literar, mai puţin experimentat pe pielea mea, mai puţin „trăit", lucrul ăsta l-am intuit şi l-am scris în articolele mele de anul trecut, în *Drumurile poeziei naţionale* şi în „Corespondenţa" mea cu cititorii şi colaboratorii de la *Ecoul*.

Şi în timp ce lucram la aceste ultime două poeme, îmi aduceam aminte şi de sfaturile pe care le dădeam poeţilor debutanţi, de-a învăţa să se adâncească pe ei înşişi, de-a fi cât mai sinceri faţă de ei, de-a întreba şi a se răscoli cât mai profund, cât mai adânc. Mi-am adus mai ales aminte — şi am discutat cu mine însumi — invectiva adresată de Paul Păun şi Gellu Naum împotriva mea, când mi-au calificat „Corespondenţa" drept „infame sfaturi poetice". Când l-am întrebat de ce a spus că sunt „infame" sfaturile date de mine, Paul mi-a răspuns că recomandaţia la lectură pe care le-o dădeam poe-

ţilor tineri era „infamă". Dar Paul nu avea dreptate. Nici lectura nu e altceva decât un exerciţiu foarte necesar şi foarte serios pentru o anumită disciplină a spiritului poetic şi a sincerităţii noastre. Cât despre felul cum îi învăţam pe preopinenţii mei epistolari să scrie poezie — aşa cum le vine mai direct şi mai spontan — nu era decât invitaţia, consecventă spuselor lui Marx şi Lautréamont, că poezia trebuie făcută de toată lumea. Şi cu atât mai eficace puteau fi sfaturile mele, cu cât am pornit să ţiu acea corespondenţă poetică având în vedere că, la noi în România, prea puţini oameni (şi chiar poeţi de meserie) au urmărit actul poetic în încheieturile lui cele mai strânse, mai intime, în legătură directă sau paralelă cu urmărirea chiar a întrebărilor şi datelor furnizate fiecăruia din cei ce se ocupă cu scrisul, de către experienţa lui proprie de viaţă. Acuma sunt mai convins ca oricând că sfaturile pe care le-am dat erau întemeiate, erau juste, oneste şi nu puteau în nici un caz îndruma greşit. Cele două poeme terminate ieri şi alaltăieri îmi ilustrează mulţumitor teoriile poetice.

Există, într-adevăr, în meşteşugul de a scrie poezie o latură care se învaţă, se perfecţionează, un fel de specializare care — spre deosebire de specializările în celelalte meserii — nu numai că nu duce la sterilitate şi şablon dar, dimpotrivă, tocmai ea deschide noi perspective lăuntrice, sub sau in-conştiente. E ca o invenţie pe care însă numai un specialist o poate face: din ce ştii mai mult, dintr-atâta descoperi mai multe lucruri noi şi neprevăzute. Că invenţia (şi cea poetică, la fel ca oricare alta) este un salt dialectic de la cantitatea unor cunoştinţe tehnice, la calitatea *cucerită* a unui termen nou ce se adaugă elementelor cu care lucrezi.

*

Mi-am mai însemnat aici că unul din simptomele cele mai euforice, mai plăcute şi tulburătoare din timpul elaborării poetice, e faptul că, paralel şi submergent cu gândirea ce urmăreşte poezia, îmi trec prin minte o sumedenie de alte lucruri fără nici o legătură aparentă cu ceea ce vreau să scriu. Aşa, de exemplu, venise vorba într-un vers de Isus — şi numele lui se repeta într-altă strofă. Prima oară, l-am scris cu doi I (Iisus); a doua oară, când era să-l scriu la fel, m-am surprins şi m-am uimit, speriat. Forma asta cu doi I, a lui Isus, n-o puteam suferi. Am întâlnit-o prin cine ştie ce tipărituri demult, când eram mic, şi de atunci mi-a repugnat întotdeauna. Mi s-a părut că Isus scris Iisus, îşi pierde din forţa lui umană şi divină şi că devine un fel de nume ofi-

cial şi oficializat, un fel de fals fastuos. Când m-am surprins că-l scrisesem aşa în primul vers unde era vorba de el am stat la îndoială şi mi se părea că poemul n-o să meargă mai departe din pricina acestei greşeli de grafie. Am corectat ştergând al doilea I şi temându-mă să nu mi se întrerupă fluxul inspiraţiei. Şi-n timp ce mă gândeam aşa, mi se părea că fac un fel de tranzacţie mincinoasă, o mică escrocherie numai ca să scot la capăt poezia, că, de fapt, teama asta nu e sinceră, ci doar o umilinţă de moment, tactică, un şiretlic de-al meu, o tocmeală, ca să scot cât mai mult profit pentru poemul ce-l scriam.

Altceva: după ce terminasem primul poem — cu *Semănătorul* — care-mi plăcuse, am început să fiu neliniştit dacă nu cumva acest gen poetic ce mi se părea atât de reuşit, nu era doar unul foarte bombastic, à la Eftimiu, cu o valoare strict momentană, dată fiind starea mea psihică, euforică, dar fără nici o valoare reală, obiectivă.

O altă teamă m-a surprins tot timpul când mă apropiam de finalul poemelor, a căror rezolvare o lăsam cât mai mult în suspensie. Mi se părea că, deşi până acolo totul mersese bine, o să mă poticnesc la final, şi încă atât de grav, că o să stric tot ce scrisesem. N-a fost aşa, ba dimpotrivă: finalul poemelor a ieşit, întregind şi chiar depăşind începutul. Aveam o suită deplină, în frumos crescendo.

Iar când amândouă poemele au fost gata de tot, sau aproape de tot, o altă întrebare: simţeam că preocuparea care mă ţinuse încordat cât le-am scris e un lucru foarte grav şi profund, care mă angajează faţă de mine însumi, într-un fel absolut. Îmi dau seama că scrisul e o meserie foarte ciudată şi absorbantă ce pretinde o opţiune totală din partea mea, ce nu îngăduie compromisuri sau jumătăţi de măsură. Ca să continui să scriu — şi să scriu bine, se-nţelege! — e nevoie să mă decid pentru scris şi nu pentru altceva. Tot ce am făcut şi orice aş fi avut de gând să fac în afara scrisului, mi se păru deodată lipsit de importanţă, în orice caz cu totul neînsemnat faţă de această preocupare. Nici judecăţile oamenilor, nici raporturile dintre ei şi mine, nu mi se păreau importante. Aveam sentimentul că un scriitor în situaţia mea vorbeşte şi comunică restului lumii printr-un zid de sticlă, printr-o a doua mână. Comunicarea directă o aveam numai cu poezia. Numai ea era importantă. Numai absorbirea şi dedicarea gândurilor şi fiinţei mele celei mai străfunde acestei preocupări scriitoriceşti se făcea în mod direct, nemijlocit; restul era doar convenţie, detaşat de fiinţa mea ultimă. Şi mă întrebam unde sunt eu, cel adevărat? În această participare

a mea la scris, sau în dorința de a participa la viață, indiferent de scris, pe care trebuie să-l socotesc numai un accident fericit, o toană, o întâmplare sau un moment trecător, nereprezentativ și nedeterminat în restul vieții mele?

Cred însă, din ce în ce mai puternic, că fără această opțiune între viața concretă, materială, directă, fizică, socială și cea afectivă, intrinsecă, absorbantă și lăuntrică, viața poeziei, — nu se poate realiza o operă durabilă și de valoare.

11 august

„L'homme est ce qu'il cache ou ce qu'il fait?"

Nu știu din ce mi-a venit să mă întreb astă-seară, pe când eram cu Sidonia la „Mercur", dacă omul valorează prin ceea ce ascunde-n el, sau prin ceea ce face? Întrebarea, așa cum am distribuit-o la începutul acestei note, e pusă de André Malraux în ultimul lui roman, *La lutte avec l'ange*. Eu am dezvoltat doar exemplele astă-seară.

Mircea Streinul	Mircea Grigorescu (sau oricare altă notorietate publică și intelectuală de acum 1—5 ani.)
Richelieu	Ana Pauker
Kierkegaard	Hegel
Arghezi (Barbu)	N. Iorga
Eu (azi)	Eu (azi)
Bărbatul Vetei (întors din războiul anti-rus și anti-hitlerist)	

Am aici ambele premise ale întrebării și câteva sinteze. Să procedez pe rând și, dacă se poate, metodic. Când Mircea Streinul a venit să solicite acum trei-patru ani un post de redactor, plătit cu trei-patru mii de lei lunar, la „Timpul", Mircea Grigorescu, care era pe atunci (și a fost din ce în ce mai mult până anul trecut, exact până acum un an) o personalitate tot mai marcantă în viața publică a scrisului românesc — fie el numai scrisul cotidian — l-a refuzat. Pe urmă, Mircea Streinul a tipărit *Drama casei Timoteu*, o capodoperă a literaturii moderne românești, care descinde din și continuă, printr-o profundă deplasare de sensibilitate, proza lui Sadoveanu și a lui Rebreanu. Atunci, Mircea Grigorescu mi-a mărturisit uimit: „Și când te gândești, Miron, ce ascundea-n el Mircea Streinul căruia eu i-am refuzat angajarea de re-

dactor la ziarul meu! E de necrezut! Cine-ar fi crezut ce geniu e în capul lui?“ Fiindcă M. G. — ca mai toată lumea — s-a condus după ceea ce *făcea* Mircea Streinul, fostul legionar și fostul „trădător“ legionar, azi mort de alcool, de pederastie, tuberculoză și cocaină. Iar eu, care mă conduc după *ce face* un om în politică, i-am denigrat și pe Rebreanu, și pe Arghezi, pentru fascismul lor, ignorând cu bună știință (și cu atât mai înverșunat!) opera lor literară, trecând peste ea. Iar la apariția cărții lui Mircea Streinul, am scris — împotriva tuturor celor care strigau că Mircea Streinul a fost legionar — că *Drama casei Timoteu* e un moment important în literatura modernă românească. Iar Mircea Streinul a murit în mizerie, maică-sa neavând nici cu ce să-l îngroape. Prin ce valorează el? Sidonia, vrând să-mi soluționeze întrebarea, a răspuns cu bun simț: „A fost ceea ce a făcut: cartea lui!“

— Dar după cartea lui — am răspuns eu — n-a cunoscut în viață decât cel mult o mie de cititori (o mie!) dintre care nu știu câți l-au apreciat. Atunci? Mircea Streinul nu s-a dus în mormântul lui neplătit cu ceea ce ascundea-n el?

Iar Mircea Grigorescu (sau Geo Bogza), care s-a bucurat și se mai bucură încă, în viața lui actuală, de aprecieri destul de numeroase, e oare o valoare mai reală decât M. Str.? Nu cred — și vremea va dovedi curând că am dreptate.

Dar ce însemnează, la urma urmelor, ce ascunzi în tine?

Mă gândesc la Kierkegaard. Toată lumea a râs de el, în viață fiind. L-au cunoscut foarte puțini, aproape nimeni. Acum vreo zece ani, geniul lui a irupt în filosofia și literatura lumii. Dar el era mort de aproape o sută de ani. Și ce-i cu asta? Ce e dacă n-a fost recunoscut în viață? Și ce e dacă a fost recunoscut după nouzeci de ani de la moarte? Exact nimic. Și azi Kierkegaard (pe care l-am luat doar ca pe un etalon: i-aș putea cita în locul lui pe Lautréamont, Jarry etc.) e un anonim pentru marele public; el e o autoritate doar pentru câtiva inițiați în literatură și filosofie. Însemnează oare asta că arta este — așa cum pretinde Argintescu-Amza — o treabă secretă, independentă de contingențele istorice? Ei, asta-i acuma! Dar lui Kierkegaard i-l opun pe Shakespeare, pe Platon sau pe contemporanul său, Hegel. De ăștia știe toată lumea, sau aproape toată lumea. Nu i-a citit nimeni mai mult ca pe Kierkegaard, dar îi *respectă* mai mult; lumea știe de ei. Și ce impresionant e că și Shakespeare, și Socrate, și Hegel, și Corneille, și Racine au fost, în viața lor cotidiană, niște personalități cunoscute, dacă nu și recunoscute. Ba aș zice chiar că au fost atât de mult personalități, încă din viață, încât mai degrabă vor fi fost discutați și criticați defavorabil

de cei care vor fi spus că opera lor e nedurabilă, că e pieritoare, tocmai fiindcă autorii aceştia erau foarte prezenţi în viaţă, tocmai fiindcă opera lor era cunoscută pe vremea când trăiau, tocmai fiindcă ea reprezenta ceea ce făceau aceşti uriaşi ai artei şi gândirii omeneşti.

Pe când Kierkegaard? A rămas necunoscut şi nediscutat astăzi, ca şi acum aproape o sută de ani. Şi când spun ca şi acum aproape o sută de ani, nu vreau să spun că a rămas nediscutat, ci că a rămas la fel de puţin comentat ca şi atunci. De ce? Că el a dat în opera lui ceea ce ascunde în el? De ce atunci, acest „chose cachée" n-are forţa de-a depăşi cercul restrâns al admiratorilor postumi, chiar cu o sută de ani întârziere? Nu cumva tocmai fiindcă el continuă, după acest secol de la moarte, un destin la fel de anonim (sau de puţin notoriu) ca şi-n timpul vieţii? Deci, şi azi, ceea ce *a făcut* Kierkegaard, asta şi este. Şi mai e ceva. Genii de tipul, structura şi chiar mărimea lui Kierkegaard mai sunt pe lume. Toţi sunt recunoscuţi când şi când, au etape de reabilitare prin timpuri, în persoana şi prin sârgul unor admiratori contemporani sau postumi. Şi nu numai postumi, dar tot puţini.

Pe când Socrate, Shakespeare, Hegel îşi au *oricând* admiratorii şi susţinătorii în generaţii noi, schimbate, în masa care ştie de ei. Şi de ce ştie ea de ei? Fiindcă şi ei valorează, într-adevăr, prin ceea ce au făcut din viaţă. Că ei au fost recunoscuţi din viaţă. Dacă nu chiar ca valori eterne ale cotidianului. Ale unui cotidian care nu îmbătrâneşte niciodată.

Dar n-am terminat.

Când ne apropiam de casă, am oprit-o pe Sidonia în faţa unui zid pe care era lipit un manifest comunist cu portretul Anei Pauker, sfârtecat în obraz cu briceagul de către cineva care-l înfipsese cu sete până-n cărămidă. Mai departe, la douăzeci de metri, alt afiş, cu aceeaşi fotografie şi cu aceeaşi urmă vizibilă de violenţă exprimată prin briceagul vârât în zid. Totul cădea ápropo. Şi-i spun Sidoniei: desigur Ana Pauker, dacă voia să fie Richelieu al României, putea să fie. Ce a împiedicat-o să rămână şi să conducă din umbră politica României? Sau, mai bine-zis, ce demon a mânat-o să se afişeze, la propriu şi la figurat? Nu cumva era tocmai nevoia omului de a-şi dovedi sieşi că *este* prin ceea ce *face?* iar nu prin ceea ce ascunde-n el? Şi iată rezultatul! Ceea ce *face* Ana Pauker nu e deloc ceea ce ascunde-ntr-însa. În locul păcii şi frăţiei între oamenii din această ţară, ea stârneşte ura exprimată prin briceagul înfipt în pereţi, cu ciudă. Şi e sigur că nu asta doreşte ea, în secretul ei cel mai afund. După cum e sigur că n-ar fi făcut mai puţin rămânând „la fund", eminenţă cenuşie.

Dar ea a vrut, în zeloasă militantă de partid, să se arate, să fie prin fapte, prin acţiune. Şi dintre aceste fapte, indirect, ale ei, face parte şi furia exprimată prin briceagul înfipt în pereţi.

*

Când am sosit acasă, mi-am adus aminte de Arghezi care-a luat azi Premiul Naţional de poezie. Şi m-am gândit la Iorga, adversarul lui loial, căruia Arghezi i-a fost uneori aproape egal. Iorga a murit secret, cu secretul lui ascuns în el, rupt de la masa de scris. Arghezi va muri (şi i-o doresc cât mai curând) istovit, sleit, golit. Bine, dar Arghezi pretinde — şi aşa se crede în România! — că el a fost cel care a ascuns un om de aur în burtă, pe când de Iorga era doar barba fluturată-n vânt, titlurile de doctor honoris causa, şi miile de tomuri necitite. Totuşi, Iorga valorează prin ceea ce i-a adus moartea, prin ceea ce a ţinut mai strâns închis în el, poate mai mult decât prin tot ce a făcut. Sau, dimpotrivă, altfel spus, Iorga a valorat prin ceea ce a făcut, prin moartea lui, în primul rând.

Pe când Arghezi? Ceea ce ascunde el e meschin, veninos şi rău. Ce a făcut e cel mult „drăguţ", „interesant", „remarcabil". Nimic mare. Premiul Naţional de poezie? (pe care-l deţine, înaintea lui, şi Stamatiad, dacă ştiu bine). Deci, ceea ce ascunde şi ceea ce face e cam tot una. Cu Arghezi, avem un caz de stabilizare a balanţei la cota mediocrităţii.

*

Şi mă surprind întrebându-mă dacă nu cumva, sub forma atât de filosofică a lui „ce qu'il cache ou ce qu'il fait" un om, prin care încerc s-o atrag pe Sidonia în discuţie, nu fac decât să-ncerc să mă destăinuiesc ei de ceea ce am făcut azi, când am înşelat-o cu două femei şi mi-am pus de gând s-o înşel şi mai organizat — şi de ceea ce-i ascund. Cred că e tot o farsă pe care mi-o joacă subconştientul meu obişnuit cu delaţiunea infidelităţilor mele (sexuale). Sau, cum spune Dim, complexul de culpabilitate?

Dar eu sunt azi ca-ntotdeauna. Nu-mi spunea în glumă, dar cu seriosul pe care humorul îl are-n el, Paul Păun, cândva: „Nucicule, mai ai grijă şi de eternitate, nu doar de actualitate!" Şi asta e chiar drama mea: nu pot realiza dăinuirea unei opere şi a unui nume în viitorime, câtă vreme nu are şi o prezenţă activă şi actuală recunoscută, indiferent că această recunoaştere e sau nu favorabilă.

*

În poartă l-am cunoscut pe bărbatul servitoarei noastre, al Vetei, întors de pe front. A luptat la început contra ruşilor. Pe urmă, contra hitlerismului. S-a întors antifascist convins şi-i făcea educaţia Vetei. Dar omul ăsta a reuşit o sinteză între ceea ce-nchidea în el, şi ceea ce-a făcut. Secretul lui a fost dezvăluit, a fost convertit în faptă, prin luptă şi sânge. El valorează prin ceea ce face, fiindcă face chiar ceea ce ascunde-n el.

Nu-i chiar rolul psihanalizei? De a determina o personalitate, de a o defini prin trăsăturile ei cele mai tainice, ascunse-n carnea, memoria şi visele ei? Dar a ascunde ceva, nu înseamnă a visa? E altceva visul decât ceea ce ascundem în noi? Dar o fi acţiunea chiar expresia raţională, conştientă a ceea ce facem în stare de trezie?

Cred că răspunsul la întrebarea lui Malraux nu poate fi decât dialectic: omul cată să fie ceea ce face şi ceea ce ascunde; el cată să umple ceea ce face cu ceea ce ascunde-n el. Demnitatea şi personalitatea lui stă în reuşita acestui efort de a-şi exprima tainele şi viaţa clandestină, prin acte.

*

Dar dacă nu reuşeşte? Dacă, după o viaţă anonimă, se descoperă ce-a ascuns în ea, ca în cazul lui H. Fr. Amiel? Răspunsul Sidoniei era logic şi clar: „Atâta a fost omul ăsta: cât o operă postumă".

Şi ce e teribil, e că efectul operelor postume nu e niciodată hotărâtor pentru cultura lumii. Ci sunt valabile în viaţa şi pentru viaţa oamenilor de pretutindeni şi de oricând operele care şi-n timpul vieţii autorilor lor au fost valabile, chiar dacă valabilitatea ar fi fost contestată. Dar care s-au afirmat prin *prezenţa* lor. Ca acţiune, deci, ca acţiunea mărturisită şi vădită.

2 septembrie

N-am scris nimic aici de întrevederea mea cu Mihail Sadoveanu. Trebuia să adaug Mihail, fiindcă mă văzusem cu câteva zile înainte cu Ion Marin Sadoveanu. Mi s-a părut doar inteligent şi interesant, dar nefiresc, nesincer. Cred că de-aia nici n-a rămas până la vârsta asta a lui cu o femeie. Şi cred că, în fond, căsătoria e şi lucrul ăsta: dovada (sau proba) tăriei unei personalităţi, a profunzimii la care-a ajuns un om. Poate să fie şi un om chinuit, ros de îndoieli şi slăbiciuni proprii; viciul ăsta al inteligenţei nealtoite pe realităţi, care l-a spulberat şi pe Nae Ionescu şi care mă-ncearcă atât de des şi pe mine. De aici, din această afinitate de — hai să-i zic!

— structură, vine și simpatia cu care mă gândesc la Nae Ionescu, și aceea cu care-l întâmpin pe Ion Marin Sadoveanu; un succes de-al lui mă bucură ca și cum ar fi nițel și-al meu. Dar faptele vorbesc mai bine ca orice. Mi-a (adică *ne-a*, că eram cu Sidonia) citit din romanul lui și dintr-o viață romanțată a Sfântului Ioan Botezătorul. Foarte frumos scrise, foarte bine construite, impecabile. Și totuși — parcă mi-e rușine să folosesc formula asta atât de des întâlnită — și totuși parcă tocmai în perfecția asta sta și cusurul scrierilor lui; nimic clintit în ele, nimic asimetric, nimic dezlânat, neînchegat sau încărcat. Ba, parcă, uneori, încărcat, da; dar nu prisosind, ci aglomerând materialul. Ce mai una, alta — scrie fără nebunie, fără dezlănțuire parcă, fără fior. Simțeam bine că îi lipsește nimica toată, ia un fleac, acolo, un zbenghi, o zvâcnitură, un te miri ce, pentru ca tot ce scrie să fie operă de geniu. Ei, asta e, asta-i lipsește: geniul. Ca și lui Aragon, a cărui ultimă carte de proză, din rezistență, am terminat-o acum de tradus. Și ăsta, la fel; e plin de talent poetic, dar lipsit de darul povestirii, de acel ton interior, de acea cutremurare mică dar care face prospețimea și gustul zămos al unui lucru cât de neînsemnat, dacă-i scris de Mihail Sadoveanu, să zicem.

*

Azi, după-masă, s-a petrecut un lucru foarte supărător, pe care-l cred primul conflict cu Sidonia. Un conflict tacit, mocnit, dar cu atât mai violent, mai ireconciliabil. Am întrerupt la prânz notele de-aici, din caiet. După-masă, n-am mai putut scrie. Sidonia îmi spusese și ea că a plănuit să scrie, dar nici ea n-a putut. Ne-am culcat și am dormit amândoi până la orele cinci. Când ne-am trezit, ne-am apucat amândoi să scriem. Eu la masă, Sidonia în pat. Cred că inconștient o uram foarte mult, cred că-i doream din toată inima să nu poată scrie. Și atunci a izbucnit criza. Eu n-am putut scrie deloc; am însăilat numai câteva rânduri ce m-au nemulțumit profund, am încercat, m-am icnit, dar degeaba! Sidonia sta pe pat și scria; scria, e un fel de a spune, căci mă uitam din când în când la ea, cu coada ochiului: o pândeam și o uram de moarte când mă gândeam că ea o fi putând să scrie. „Uite cum mă fură!“ îmi spuneam. Dar am constatat cu mare bucurie că nici scrisul ei nu progresa deloc. În odaie era un aer înăbușitor, să mori sufocat, nu alta! Am deschis geamul. Nici Sidonia nu mai putea să scrie. Am întrebat-o: „Merge“? Mi-a răspuns că nu merge deloc. Asta m-a mulțumit nițel. O uram cum o ura pictorul ăla, pe care-am uitat cum îl cheamă, pe Thérése Raquin, — și-i doream din toată inima să nu poată

scrie. M-am întins pe pat, lângă Sidonia care nu se dădea bătută; tot mai încerca să scrie. Am căutat s-adorm, și am simțit că ea începuse să scrie. Scria mereu. Asta m-a neliniștit și n-am mai putut să adorm. „Așadar, îmi spuneam, cum renunț eu la scris, începe ea să scrie!" M-am sculat și simțeam că mă sufoc; respiram greu, căscam gura și trăgeam aer cât puteam, dar nu simțeam nici o ușurare; parcă eram un pește pe uscat. În sfârșit, am constatat cu plăcere că nici ea nu mai scria. Era și ea „în pană".

Acuma e ceasul 6,25 seara și tot nu scrie; stă cu mâna înțepenită pe creion și nu e-n stare să scrie nici un rând. Asta-mi face foarte bine. Eu voisem să scriu un articol pe care-l am foarte clar în minte, în care să explic că, deși e inpopular, deși n-are adeziunea mulțimii, guvernul Groza e un guvern al poporului, care vrea să ridice țara, să o maturizeze și s-o înalțe la o viață proprie. Dar poporul nostru, care e de-abia în copilărie, nu s-a dezbărat de scutecele materne, de fantomele și cadavrele istoriei lui: el refuză să se maturizeze și se cramponează de morți și de bătrâni aproape morți, de la Codreanu la Maniu și Dinu Brătianu.

Aș fi vrut să scriu articolul ăsta, făcând o analogie cu Hamlet, care era un neisprăvit fiindcă era înfeudat fantomei paterne. „A fi sau a nu fi" îmi apărea ca dezbaterea tragică — a unui om sau a unui popor — de-a înfrânge fantomele din el sau de a se lăsa înfrânt de ele. Condiția României îmi apare clară în această lumină. Dar n-am putut scrie articolul; mă sufoc și gândirea mi se-ncâlcește când trebuie să o aștern pe hârtie.

*

Pornisem azi dimineață să însemnez aici despre Mihail Sadoveanu și întrevederea mea cu el, după ce m-am întors de la Câineni. I-am citit paginile din jurnal în care mi-am scris reflecțiile despre *„Însemnările lui Neculai Manea"* și i-am citit și cele două poeme scrise la Câineni. Îmi dau seama și mai bine de deosebirea dintre el și Ion Marin Sadoveanu. Ar putea să fie formulată cam așa: în felul în care o oferă pe a lui, un scriitor recepționează și opera de artă a altuia. Ion Marin Sadoveanu își citește cu artă și declamație operele, cu artificii aproape scenice, cu inteligență, cu „deșteptăciune"; Mihail Sadoveanu, dimpotrivă, le povestește ca pe un lucru oarecare, fără mare însemnătate, ca pe-o anecdotă pitorească, o întâmplare detașată de el, frumoasă sau interesantă în ea însăși, nu fiindcă a făcut-o el. De aici, și aerul de neinteligență al lui Mihail Sadoveanu. Căci nu numai că nu pare inteligent — și

nici nu prea cred că este — dar pare chiar foarte plat, foarte redus, foarte bont la inteligență. Uneori, am și impresia, când stau de vorbă cu el, că-mi înțelege greșit întrebările, alături, că nu le sesizează.

În schimb, Ion Marin Sadoveanu e numai ascuțime și subtilitate, — dar atât.

După ce le-am citit poeziile — *Semănătorul* și *Pădurea cu umbre* — Ion Marin s-a învârtit prin odaie cu niște gesturi și cuvinte spilcuite, de conferențiar, și mi-a explicat că *Semănătorul* e un lucru „transparent", cu „o viziune cam romantică", dar care se salvează „de sub noianul de imagini copleșitoare" prin acea transparență... În schimb, lui îi place foarte mult *Pădurea cu umbre*, unde am realizat — spune el — „un accent mesianic, împletit cu un mecanicism modern și cu o ironie de asemenea modernă", iar tot poemul are „ton de epopee" și e un lucru „nou și interesant" pentru lirica românească. (Îmi venea să-l întrerup, după asemenea considerații, pe argot: „Zexe șefule! mie spune-mi dacă ți-a plăcut ori ba!")

Mihail Sadoveanu a plâns mai întâi când i-am citit notele din caiet despre cartea lui, a plâns discret, doar cu o lacrimă foarte măruntă care i-a împăienjenit albastrul ochilor și s-a adunat pe urmă în colțul de sub pleoapă.

Dintre poezii, i-a plăcut mai mult *Semănătorul* decât *Pădurea cu umbre*, și mi-a spus-o simplu, deschis și fără nici un fel de filosofare critică: „Mie-mi place mai mult *Semănătorul*, o găsesc mai închegată, mai unitară, — deși bag de seamă că dumitale îți place mai mult cealaltă..."

Între felul cum a primit unul și celălalt lectura acestor poeme mi se pare că nu e doar o deosebire de temperament și de inteligență, dar și una de tehnică scriitoricească, de posibilități și de stil.

Tehnica lui Mihail Sadoveanu am aflat-o tot din convorbirea asta cu el. Am aflat, mai întâi, că *Neculai Manea* e scrisă la 26 de ani; și m-am umilit. E o carte de om de 40 de ani. Și se petrece cu Mihail Sadoveanu ceea ce se petrece cu mai toți scriitorii de mare talent care nu-s total conștienți, nici total responsabili de opera lor. (Mă-ntreb, în treacăt, dacă și scriitorii de geniu sunt la fel, sau ei își dau exact seama de valoarea și locul fiecăreia din operele lor; eu înclin să cred că geniul nu e doar fecunditatea creatoare, talentul și inteligența îmbinate armonios, înclin să cred că geniul presupune și acest lucru foarte concret care e *simțul oportunității* în legătură cu o operă, valorificarea, cântărirea și formularea ei exactă, și la timpul exact, cuvenit.) Dar să revin la Mihail Sadoveanu care, dacă nu-i geniu, e cel mai mare prozător român modern. Când

a auzit că mi-a plăcut atâta de mult *Însemnările lui Neculai Manea*, a zâmbit cu îngăduință. Dar când a auzit că nu-i citisem *Baltagul*, a fost de-a dreptul indignat: „A-a-a! Cum se poate?!? Păi, ia citește dumneata *Baltagul* și să-mi spui pe urmă cum ți-a plăcut? Că dacă ți-a plăcut *Neculai Manea* apoi cu el erai abia la poale; *Baltagul* e piscul meu..."

Și am citit *Baltagul* care e scris mult mai recent, dar mi-a plăcut mai puțin. E adevărat că e mai bine construit ca roman, mai obiectiv, mai limpezit în apele lui, dar în afara fabulei — destul de polițește și ea, — care reeditează o *Mioriță* în proză, nu se găsește nici fiorul liric, nici frământarea și zbuciumul din *Neculai Manea*. Dar cine știe? Poate că o operă e valabilă mai puțin prin ceea ce e subiectiv în ea, și mai mult prin panorama pe care-o desfășoară în chip obiectiv, cine știe? Deocamdată, eu rămân cu toate preferințele pentru *Neculai Manea* și cred că Mihail Sadoveanu își iubește mai mult *Baltagul* pentru că o experiență scriitoricească mai recentă, o cucerire mai proaspătă a scriitorului asupra tăcerilor din el și a tehnicii sale; sau, cum se spune, fiindcă *Baltagul* e copilul lui cel mai mic.

*

Pe urmă, Mihail Sadoveanu mi-a spus cum scrie el un roman. E o tehnică a scrisului care mă uimește. Mie, o asemenea tehnică mi se pare cu neputință de însușit. E un fel de memorie care conservă temele romanului ani de zile; asta, să zicem, aș avea-o și eu. Dar e un lucru la Mihail Sadoveanu care mie-mi scapă aproape complet: anecdoticul. El scrie romanele altoindu-și tema pe-o întâmplare epică, pe-o anecdotă auzită sau trăită. El ține minte întâmplările, faptele, oamenii. Eu, nu. Eu țin minte, cum spune Joyce, „doar senzațiile și ideile". Asta e un mare defect, o mare lipsă pentru un scriitor, și încă pentru un scriitor care vrea să fie romancier.

Mi-aduc aminte de André Malraux: și el e un tip mai ales senzorial, liric și reflexiv. Dar el are ceva ce mie-mi lipsește: o experiență de viață care-i suplinește tot epicul stilistic. E o epică a vieții lui, concrete, o aventură nesfârșită. Până la 34 de ani, aventura mea, experiența mea de viață e atât de limitată, atât de redusă la câteva călătorii în țară și la un drum de trei săptămâni la Paris. E cam puțin, n-am ce spune!

*

Și când mă gândesc ce experiență de viață are Loti și Edi, care-au făcut războiul în Soviete și-au umblat din Cernăuți până la Tașkent! Astea sunt lucrurile care mă umilesc.

M-am văzut cu Edi și am încercat un sentiment neclar, cam confuz, dar cu o certitudine la urmă: că Loti e departe de mine, că am ieșit din „indiviziune". L-am văzut obiectiv, așa cum am văzut-o și pe ea. Detașat de imaginea lui cu care rămăsesem în mine. Ceva mai mult: pot să spun limpede ce senzație am avut când l-am întâlnit; ca atunci când potrivești cu binoclu sau când potrivește operatorul lentila la un cinematograf ca să obțină imaginea clară. În prima clipă, când s-a ivit în fața mea, nu-l recunoșteam bine pe Edi, deși nu s-a schimbat deloc, ca și Loti. Căutam prin amintire, cum răsucești șurubul binoclului ca să-ți clarifici o imagine. La mine, șurubul ăsta era în burtă. O mică zvâcnitură — și gata! L-am avut în fața ochilor pe Edi de-acum cinci ani, dar proiectat pe un ecran, cu distanța celor cinci ani dintre noi. Obiectiv, rece, conturat. Am vorbit calm și bine dispus, ca după o revedere între prieteni.

*

În fond, îl uram teribil, dar cu o ură calmă, senină, rece. Regretam că n-a murit de tifos, dar îmi spuneam că acuma n-o să-mi mai scape. El se lipise de zid — l-am întâlnit pe scările ziarului, la „Adevărul" — și vedeam bine că se rezema de el ca să nu cadă de emoție. L-am bătut pe umăr, am râs, am povestit. Eram și eu nițel nervos, dar m-am stăpânit bine, mai bine ca el, mult mai bine; cel puțin, așa-mi părea mie. I-am spus că-l găsesc neschimbat, — el mi-a răspuns că, dimpotrivă, mă găsește mult schimbat, dar în bine. Era adevărat; eram foarte calm, și-n ziua aceea mă simțeam și bine dispus. I-am imputat doar că nu mi-a dat semn de viață de când s-a întors (mințeam!) și i-am spus că trebuie să ne revedem, să stăm de vorbă pe-ndelete (dar am uitat să-i dau numărul de telefon!) și l-am întrebat ce copil i-a făcut Loti. Mi-a spus că are un băiat pe care-l chemă Andrei, — și asta m-a detașat și mai mult de Loti, dar în același timp m-a deznădăjduit de mine; mi-era și bine și rău că-l revedeam pe Edi; mi-era bine fizic, organic aproape, — mi-era rău cu gândul, când mă gândeam că el o are pe Loti și un copil, iar eu am o femeie pe care n-o iubesc cine știe ce și care nici nu mi-a făcut măcar un copil. Eu mă simt mai puțin în stare decât el să înfrunt viața, ăsta-i adevărul. Copilul lui, și Loti a lui, și averea lui de la tată-său, și viața lui, și călătoria lui până la Tașkent sunt rezultatul unei aptitudini care mie-mi lipsește, al unei îndrăzneli de a-și face destinul lui, de a participa la viață cu toată viața și dragostea lui. Mă umilesc când mă gândesc la el. Îmi e mult superior.

La despărțire, i-am spus ca o bravadă, dar cu un ton foarte simplu, amical și firesc: „Sărut-o pe Loti din partea mea!"

Voiam să-mi dau aerul că sunt complet detașat de ei, că pot vorbi despre Loti și despre mine ca despre niște persoane foarte distincte, aproape străine.

Vorba e că, de acum peste două săptămâni de când m-am întâlnit cu Edi, ea nu mi-a dat nici un semn de viață și nici n-o să-mi dea. Asta ar putea însemna că eu sunt foarte mult sau foarte puțin în viața lor. Uite, n-am nici curajul de a recunoaște că sunt foarte puțin! Dar cine știe? Poate că sunt un strigoi pentru ei!

*

Gustul ăsta, de a fi strigoi, îl au mulți poeți; e un gust de exhibiționism. Eu l-am încercat când am tradus *Noaptea nopților* după Desnos, când am dat de versul care mi-a plăcut atât de mult: „Pierdut voi fi-ntr-o carte cu gălbejite foi, — și pe sub seri, amanții n-au să mă pomenească..."

Acuma, îmi dau și mai bine seama de ce scriu jurnalul ăsta și care-i rostul sau dorința mea: să fiu strigoi. De aici, și simpatia mea secretă pentru Nae Ionescu care, e, în felul lui, un strigoi. Ideile lui pot face și astăzi adepți. Și nu atât ideile, că n-a avut nici prea multe, nici prea originale, ci *stilul* lui, felul lui de a expune, de a gândi, de a se exprima, ritmul interior al frazei. El — și orice om care vrea să fie strigoi, adică să-și supraviețuiască (Malraux spunea atât de bine că sinucigașii sunt cei care vor să dăinuiască etern, deci să fie strigoi) — e animat de dorința de a exhiba, de a se arăta, de a fi strigoi. De aia țin și eu jurnalul ăsta: ca să le arăt oamenilor, după ce voi muri, cine sunt! Și ca să neliniștesc generațiile care vin după mine. Să nu le las să doarmă, să le frământe cîte-o neliniște, câte-o durere sau bucurie. Să-și spună, când le-o fi rău sau bine: „Dar Miron ce-ar zice?" Sau: „Miron spunea că e mai bine-așa decât așa", — sau: „Să nu uităm experiența lui Miron!..."

Pentru ca să fiu, ca să exist și după moarte, ca să-i cutremur și să-i neliniștesc pe toți puțoii ăștia pe care i-am crescut, i-am recomandat lumii, i-am găzduit în gazete, și care acuma își bat joc de mine, mă critică, mă bârfesc și mă dispețuiesc, — trebuie să scriu cât mai mult și cât mai bine. Ca să le impun opera mea și să fiu pentru ei o problemă veșnic deschisă, o problemă de conștiință. Asta e un strigoi: o problemă de conștiință, o întrebare permanentă. Asta e și Hamlet: aceea pe care i-o ridică un strigoi.

*

Şi pe măsură ce scriu aici, îmi pare că asta nu e decât literatură. Sunt solicitat de fantome şi aspir să fiu fantomă, fiindcă n-am lichidat încă o fantomă din mine; una, sau mai multe: pe mama. Dar faptul că-mi pun problema strigoiului e deja un progres; e ridicarea în conştiinţă a morţilor ce plutesc prin mine. (În utimele zile, am tot mai multe şi mai dese aure para-epileptice; dovadă că mama sau tatăl mamei se căznesc să rămână-n mine, fiindcă se simt evacuaţi. Şi-o să-i evacuez, până la urmă! Nici o lege a chiriilor n-o să-i protejeze. Eu voi fi legea. Şi atunci, eu voi fi eu!) Deci, eliberarea de ei. Când n-o să mai vreau să fiu interesant, n-o să mai fiu nici strigoi. Ci voi fi iubit fără să fiu seducător. Destin bărbătesc.

*

Gândindu-mă la băieţii ăştia pe care i-am crescut şi care mă bârfesc tocmai fiindcă nu se pot lepăda de mine, Mircea Grigorescu mi-a adus aminte aseară de unul din ei, cel mai modest şi mai serios, dacă nu cumva şi cel mai talentat: Marin Sârbulescu. Un destin obscur dar solid, faţă de artificiile lui Geo Dumitrescu, Caraion, Ierunca. Un gazetar, în orice caz, un poet de talent şi, poate, un romancier viitor. Mă gândesc cu simpatie la el; poate că el e singurul care nu mă-njură astăzi. Ar fi o faină figură pentru un erou de roman. Mi-l notez ca să-l folosesc. Cine ştie? Poate să scriu cândva un roman. În fond, îmi dau bine seama că eu nu sunt decât un debutant în literatură. Abia încerc versul endecasilabic sau hexametric, abia mă-ncerc la a gândi tehnica unui roman. Sunt totuşi probleme pe care trebuie să le dezleg, şi pe care scriitorii mai puţin chinuiţi decât mine, şi mai puţin inteligenţi, trebuie că şi le-au rezolvat. Nu pot nici să fac abstracţie, ca Gherasim Luca şi toţi teribiliştii suprarealişti, de tehnică şi de canoane, socotindu-mă „revoluţionar". Poţi face abstracţie de nişte lucruri pe care le-ai încercat pe pielea ta, dar nu de unele pe care nici nu ştii cum să le faci.

În procesul de executare sau elaborare a unei opere de artă, se realizează o suprapunere, o înmănunchiere simultană ce nu se mai întâlneşte în alte domenii de creaţie: plăcerea-frumosul şi binele-utilul. Şi cu asta cred că răspund şi celorlalte întrebări pe care mi le-am pus până acum, asupra condiţiei optime a creaţiei: în mijlocul sau în marginea vieţii. Desigur că e în mijlocul vieţii, de vreme ce îţi oferă suprema dovadă de participare la viaţă: plăcerea.

Dar nu sunt şi plăceri morbide? Ba da, dar creaţia de artă tocmai de-aia e totalitară, fiindcă răspunde tuturor necesităţilor vieţii: e utilă, e sănătoasă, e etică şi-i oferă un prilej de

voluptate autorului ei. Să faci un copil, poate fi un lucru etic, sau util, sau sănătos; dar poate fi neplăcut. Sau de-a-ndoaselea: poate fi o mare plăcere să faci un copil, dar, dintr-un motiv sau altul, poate fi și o greșeală sau o pricină de îngrijorare.

*

Aseară pentru prima oară, mi-a trecut prin cap un lucru complet nou: că pot să plec în America, după ce s-or deschide frontierele. Când voi fi stăpân pe meseria mea de scriitor și o să am două-trei cărți (piese de teatru etc.) pot pleca. Este și o consolare pe care mi-o caut în străinătate, fiindcă un lucru care mă decepționează aici: izolarea ce se creează în jurul meu. O ostracizare tactică, dar metodică. Și mă gândesc la Panait Istrati, la Ehrenburg. O țară poate fi cucerită și din afară; e drept că mi-ar plăcea mai mult să mă impun aici împotriva tuturor dușmăniilor, a individiilor și a urilor. Dar ca să fii profet în țara ta, trebuie să fii un adevărat profet, un mare profet. Trebuie să scriu o carte foarte bună.

Dar iar mă-ntorc și zic: oare o carte foarte bună s-ar vinde și s-ar citi în România? *Drama casei Timoteu* mi se pare drama literaturii moderne de calitate, în România. E drept că au răzbit și aici doi-trei scriitori de calitate: Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi. Dar după o viață-ntreagă, după zeci de ani și de volume. Să accept și eu această condiție? De oportunitatea cu care am să mă decid, poate să atârne chiar soarta mea de scriitor român.

Oricum, mai întâi, și neîntârziat, trebuie să mă duc să scriu și să citesc, — la Sighișoara. Restul, deocamdată, sunt visuri, visuri cu ochii deschiși, haloimăsuri ...

*

Și pe urmă, mai sunt și femeile... Încet, încet, ca un convalescent care-a ieșit dintr-o boală ucigătoare (ce frumos spunea Malraux de eroul lui, Shade: „ieșit din boala ucigătoare a unei femei iubite"! ...) mă trag ca din pânzele materne, din deznădejdea și dorul după Loti.

Încep să cred în posibilitatea unei iubiri noi și proaspete, și-mi dau tot mai bine seama (dar cu progrese foarte, foarte mici) că dragostea, că iubirea pe care-o aștept de cinci ani nu vine singură sau că, dimpotrivă, vine singură dacă nu mă gândesc eu la ea și nu mă pregătesc cu tot dinadinsul s-o aștept. Înțeleg, în sfârșit, că femeia pe care-o doresc vine singură, printr-o forță de gravitație, dacă există în mine un magnet care s-o atragă, — adică dacă mi-am eliberat în mine anumite fidelități, dacă sunt destul de sincer, de profund sin-

cer față de mine însumi, dacă sunt cu adevărat legat de un adevăr al meu, de o concepție a mea, personală, asupra vieții, dacă sunt destul de adânc angajat în mine însumi, într-o treabă care să fie *a mea*, dar a mea cu adevărat. Mai sunt și femeile... dar nu fac bine cum am făcut, râvnindu-le cu ură și neputință. Altfel ar trebui, îmi cam dau eu seama cum, mai mult bănuiesc, ca printr-o ceață. Ar trebui să fiu foarte stăpân pe mine, să fiu foarte liber în mine însumi, să știu bine ce vreau și să fac cu hotărâre ceea ce vreau să fac. Să intru în viață *făcând* ceva pentru viață, nu să cerșesc, nici s-o aștept ca cerșetorii cu pălăria-ntinsă la răspântii că doar, doar, mi-o pica și mie o fărâmă din viață în pălărie.

Ar trebui să fiu dârz și tare, să lupt pentru ca să-mi câștig dreptul meu în viață și în politică. Să nu mă dau deoparte ca să stau deoparte, ci ca să mă avânt cu și mai mare putere în ea. Trebuie să scriu o carte. O carte bună, mare întreagă. Să impun cu ea, și să mă impun luării-aminte a tuturor. Și atunci au să vină toți și toate la mine. Au să graviteze toate-n jurul meu, „așa cum toate merele lui Newton vin spre inima pământului". Dar nu stând, cum am scris-o în poemul meu, nu stând și așteptând, — ci făcând, bătându-mă, luptând cu mine însumi și cu cei din jurul meu. Trebuie să scriu o carte. Și dacă o să fie bună, o să fiu ascultat, și temut și iubit. Fără să seduc. Să fiu iubit fără să fiu seducător. Să mă impun. Cum spunea Malraux: „ăsta e un frumos destin bărbătesc".

7 septembrie

Tehnica scrierii unui roman, asta mă preocupă acum. Și mă gândesc la două-trei cărți ce ilustrează în roman sensibilitatea modernă, complexitatea întrebărilor și a activității umane: John dos Passos, Aldous Huxley, Joyce, André Breton și — cel mai drag mie — André Malraux.

Un fel de contrapunct, dar cât se poate de realist povestit, cu trecerile nesimțite, nebruscate ca la Joyce și dos Passos, neostentative ca la Huxley și nici atât de ramificat confundate până la încâlceală, ca la Breton. Cel mai apropiat minții și inimii mele rămâne André Malraux, în idei ca și-n tehnică.

Foarte schematic în principiu, romanul pe care-aș vrea să-l scriu s-ar bizui pe o schemă cu patru laturi, cu patru valențe aș spune, ca-n chimie, care — legate — dau o moleculă de viață și de roman, un capitol; așadar, economia intimă în tratarea fiecărui capitol va fi următoarea: *visul—amorul—economicul—politica* (prin care înțeleg relațiile sociale) și, ca un ciment vărsat printre cărămizi ca să le lege, *literatura* (care va cuprinde descrieri de peisaj și procese sau stări de conștiință).

Să dezvolt ce vreau să spun. Voi căuta să urmăresc evoluția eroilor mei, în romanul pe care l-aș scrie, astfel: de la individualitatea lor cea mai profundă, cea mai stringentă, pe care-o ilustrează *visele* lor; apoi, prima relație socială, dar care cuprinde și visul și biologia: *amorul* lor; apoi, așa cum Adam și Eva, după ce-au păcătuit, au avut nevoie să mănânce și deci să câștige pâinea cu sudoarea frunții, eroii mei, după ce visează și fac dragoste, trec la activități materiale de tot, *social-economice*; dar ca să poți să-ți cumperi pâine, ai nevoie de bani și banii se produc cu sudoarea frunții, pentru care pricină e nevoie de unul (sau mai mulți) care să te pună-n situația de a asuda; ăștia pot fi: băiașul, patronul, subalternul, prietenii, cunoscuții și — neapărat — tovarășii cu care trebuie să-ți bați mult capul ca să-i pricepi și, tu pe ei, și să-i faci să te accepte și ei pe tine. Toți la un loc, de la băiaș până la tovarășul responsabil de partid, constituie — nu-i așa? —câmpul eroilor mei de activitate *socială* și *politică*. Aici, în această parte a capitolului, ei își vor expune punctele de vedere, vor da luptele cu oamenii, pentru ei, alături de ei sau împotriva lor. Aici își vor culege eroii mei, în ultimă analiză, rezultatele viselor, iubirilor și comerțului (în ambele înțelesuri: relații și afaceri) lor. Aici își vor da ei seama — și-și va da mai ales cititorul (și poate și autorul) seama — ce e de capul acestor eroi, și ce nu. Dacă sunt oameni serioși sau secături, dacă sunt buni de ceva ori ba, și dacă da, în ce măsură? — aici vom avea rezultatele pozitive ale fiecărui destin. Aici vor cădea sau vor birui eroii mei, aici se vor hotărî pentru noi întreprinderi, se vor pregăti de drum sau, dimpotrivă, ca să-l invoc tot pe Mateiu Ion Caragiale, aici „își vor acoperi ei fețele și vor pieri pentru totdeauna ... ".

*

Și de unde mi s-a năzărit o asemenea împărțenie sau o asemenea schemă?

În ordinea cea mai exactă cu putință, adică atâta cât memoria mea poate fi fidelă faptelor, lucrurile s-au petrecut astfel, azi de dimineață; mai întâi, visam. Tablou unic. Eram într-un tren, în compartiment de clasa-ntâi, cu măsuța de lângă fereastră ridicată. Eu stăteam pe una din canapele, la mijloc. În dreapta mea, spre fereastră, stătea o domnișoară; vizavi de ea, pe canapeaua din față, alta. În stânga mea, culcat pe canapea cu fața-n sus, un copilaș de maximum un an-doi. Mai la stânga, bona lui. Măsuța de la geamul compartimentului era mai scundă ca-n realitate, aproape la nivelul canapelelor. Toate trei femeile din compariment, inclusiv bona, erau bine

și-mi plăceau. Cea de pe canapeaua din față își pusese picioarele pe masă; sau un singur picior. Cealaltă, cea din dreapta mea, își întinsese picioarele pe canapea și-și lipise pulpele de coapsa și fesele mele. Mi se pare că stăteam mai jos ca ele, că-n locul unde stăteam eu pe canapea era o adâncitură, vorba e că pulpele celei de pe canapeaua mea mă mângâiau la subsuori, iar ale celei din față, la ochi. Nu prea știam nici care-mi place mai mult din cele trei femei, nici cum să mă dau la toate, odată. Deocamdată, făceam un fel de partuză mută și secretă; strângeam la subsuoara dreaptă pulpele celei lipite de mine, iar între genunchi prindeam un picior al celei de vizavi, pe când mâna dreaptă, atâta cât o mai puteam mișca din cot, mi-o plimbam discret pe rotunjimea alungită a mușchiului de la pulpa celuilalt picior al femeii de vizavi. Iar din când în când, trăgeam cu ochiul și la bona din stânga.

Dar dacă stăteam așa de răstignit între picioarele ispititoare ale celor două tovarășe ale mele de drum, ca un Isus păcătos și lubric între tâlhărițe, și dacă rămâneam totuși între ele cast ca un Isus adevărat, asta se datora mai puțin virtuții mele cât faptului că, mult mai interesat decât de pulpele alungite, frumoase și elastice care mă mângâiau, eu eram de copilașul care dormea sau nu mai țin minte ce făcea în stânga: poate că dădea uneori din piciorușele cu degete mici, rotunjoare și albe cât miezul de alună, poate că uneori își scotea limbuța de mătase roză prin gurița căscată în ale cărei gingii îi înmuguriseră dințișorii de șoricel și pe unde scotea niște mici și scurte orăcăieli, un fel de limbaj destul de savant și complicat, între pisică, broască și brotăcel, dar din care nu lipseau nici accentele scâncite ale cățelușilor cum se-nghesuie cu ochișorii încă nedezlipiți la țâța mumei lor ce-i privește doar cu coada ochiului din poziția-n care stă tolănită pe-o rână ca să-și alăpteze și ea, în felul ei, fără bonă, roadele dragostei păcătoase săvârșite pe cine știe ce maidan. În sfârșit, poate că, uneori, țâncul de lângă mine mă privea chiar, nițel mirat și intrigat, cu ochișorii lui de un albastru deschis și străveziu cum sunt cleștarele de cobalt, și parcă mă-ntreba, în niște fraze gângurite cu accente mai lungi sau mai scurte ca-n alfabetul telegrafic al lui Morse, că cine sunt eu și ce caut acolo, chiar lângă el, negru și țâpos, între atâta cuconet alb și moale?

Și dacă cele trei femei îmi plăceau în devălmășie, ca unui păcătos cu trupul ce sunt, apoi copilul mi-era drag ca ochii din cap. Mâna stângă nu mi-o depărtam de el, având tot timpul grijă să-l mângâi, să-l învelesc, să-i prind când o mânuță, când un picioruș, să mă joc cu el și, la cererea pe care și-o formula în limbajul lui radio-telegrafic: gâ-bâgâhrrr-ôrkkk

... ooooa ... oaaa! ... să-i las degetele pe care mi le pretindea ca să le muşte cu dinţişorii lui abia încolţiţi.

În vis, dragostea şi preţuirea mea pentru acest copil nici pe departe nu putea fi asemuită cu păgânul şi pieritorul interes carnal ce-l stârniseră-n mădularele mele trupeşele vecine de drum şi canapea. Copilul era totul şi veşnicia; ele, câteva plăcute clipe dintr-o neîntreruptă fugă a timpului ...

*

După care, stând întins lângă Sidonia, m-am gândit la o sumă de lucruri; dar primul care mi-a venit în minte a fost cumpărarea unei case la Văleni şi grija dacă o să iau astăzi banii pe traducerea din Aragon, predată ieri editurii.

*

Apoi, m-am gândit că să mă duc cu banii la Niculae Bellu, la „România Liberă“, să-mi plătesc datoria şi să-i spun unele lucruri pe chestia atitudinii lor faţă de mine şi — mai departe — să discut niţel situaţia politică şi o eventuală colaborare, ca să tatonez terenul, să văd cum a evoluat gândirea şi atitudinea ziarului faţă de evenimente.

Şi, în fine, toate astea trebuiesc — fireşte — istorisite cu talent şi cu tonul anumit care face ca o operă să fie roman şi nu altceva.

*

Deocamdată, mi s-a telefonat de la editură să vin la orele zece şi jumătate să-mi iau banii. La două după-masă, plec cu Sidonia la Văleni să vedem casa de cumpărat.

21 septembrie

Azi am avut o zi despre care împăratul roman ar fi spus că a pierdut-o degeaba. Deşi, în fond n-a fost *o zi* pierdută, ci numai cu întâmplări şi porniri ratate. După o seamă de întâlniri mai mult sau mai puţin neimportante, mă aştepta seara una pe care-o socoteam pe drept cuvânt importantă: Ilya Ehrenburg. Dar şi această întâlnire şi cunoştinţă, atât de rară şi neaşteptată pentru mine încât nicicum nu m-am putut gândi vreodată la ea ca la un lucru posibil, ci cel mult mi-am putut-o doar imagina, şi această întrevedere a fost dacă nu o decepţie completă, dar sigur o ratare, un lucru încheiat, istovit.

E drept că istovit era el, Ehrenburg, şi de pe urma acestei îndelungi şederi într-un Bucureşti unde el a fost „ursul“ şi ciudăţenia, numărul „adus cu mari sacrificii din străinătate“, unde a avut de vorbit cu mii şi mii de oameni, unul mai puţin

interesant, şi mai obositor decât altul, unde-a răspuns zilnic la câteva sute de telefoane (numai în jumătatea de ceas cât am stat cu el în odaia lui de la Athénée Palace, l-au sunat patru telefoane cărora le-a răspuns şi l-au căutat patru oameni cărora le-a deschis), încât nu m-am mirat deloc când am văzut că-mi deschide un Ehrenburg cu faţa trasă de oboseală, cu barba nerasă de două zile, într-o cămaşă asudată şi mototolită, care nici n-a avut timp să schimbe mai mult de două vorbe întru întâmpinarea mea pentru ca să-şi ceară scuze că mai are de terminat să transcrie o poezie la maşina de scris, fiindcă-l aştepta redactorul unei gazete venit anume să i-o ceară.

Am vorbit pe urmă cu el despre poezie, despre traduceri şi alte lucruri mai puţin precise.

Am început prin a-i spune... dar ce i-am spus eu n-are prea mare însemnătate deocamdată. El mi-a spus că nu trebuie să mă gândesc niciodată la felul cum poate fi primit sau nu un gen de poezie sau altul de către masele cărora vreau să mă adresez. Sfatul lui, în altă ordine de idei, mi l-a amintit pe al lui Mihail Sadoveanu. Mi-a ilustrat teoria lui cu o anecdotă:

— „La noi, în Rusia, e o fabulă cu o vacă păscând la poalele unui munte înalt şi măreţ; pe malul unui fluviu mare şi domol. Din când în când, vaca ridică din iarbă capul şi se uită la muntele cel frumos, apoi îl lasă-n jos plictisită, se-ntoarce rumegând, priveşte cursul fluviului mare şi domol, întoarce şi de la el capul, tot plictisită, şi apoi şi-l apleacă-n iarbă şi paşte mulţumită mai departe. Iar o fetiţă care se juca prin poiana aceea a vacii, şi-a spus: «Ce proastă-i vaca asta, care nu vede cât de frumos e muntele şi râul!...» Dacă vrei să scrii versuri ca să seduci cu ele fetiţele drăguţe, apoi poate să ai succes. Cât despre vacă, ea e mult mai exigentă...".

Sidonia, căreia-i relatam acest lucru, s-a minunat de inteligenţa lui Ehrenburg.

Da, e foarte inteligent, talmudic de inteligent — şi de blazat, marele scriitor mondial şi sovietic!

Şi urma asta de amărăciune grea şi niţel putredă, el nici nu şi-o ascunde; face chiar un fel de profesie de credinţă dintr-însa. Când i-am spus că traduc basmele pentru copii de Puşkin, Ehrenburg mi-a răspuns foarte serios:

— „Mie nu-mi plac basmele, nici poeziile pentru fetiţe, nici lucrurile dulci şi frumoase".

Pe urmă, vorbeam de cum mi-l închipuisem după fotografiile care-l defavorizează: brun şi încruntat.

— „Brun nu sunt, ci mai degrabă alb; şi nici încruntat, ci senin. Încruntat sunt eu, când scriu. Atunci sunt sau ironic sau înfuriat, dar plăcut şi vesel nu, niciodată!"

Îmi dădeam seama ce inutile pot fi uneori vorbele. Un om nu vorbeşte niciodată fără să spună adevărul, chiar când crede că-l ascunde. Desigur că Ehrenburg făcea niţică poză, dar adevărul e că e un om plin de amărăciune şi de lucruri putrezite-n el. Înţelegeam bine şi lămurit că talentul lui se bizuie pe o mare doză de otravă, pe aceste putreziciuni din fundurile lui, şi că tot ce a scris — până la acea apologie a urii din articolele lui, pe care în absurd am vrut s-o explic şi s-o scuz într-un fel, prin comentarii favorabile — e doar convertirea acestei otrăvi în serviciul Sovietelor.

Ehrenburg e un om tragic în felul ăsta, iremediabil şi trist, aproape deznădăjduit, al intelectualului de capăt de veac. El nu e omul nou, ca să-l parafrazez pe Esenin. E un scriitor apusean, ros de toate viciile Apusului, un heimatlos şi un talmudic, un decadent putred care însă a găsit într-însul toată forţa necesară pe care i-o dădea inteligenţa de-a-şi converti această decadenţă, această putreziciune într-o armă şi-o operă pusă-n slujba Sovietelor la ceasul lor cel mai greu. Dar arma lui e arma urii, a răului dintr-însul. Şi m-am gândit la drama intelectualului modern european căruia nu-i poate rămâne ca să se mântuie, decât această convertire, pe jumătate conştientă şi pe jumătate pasionată, la o luptă sau la un stil de „viaţă nouă“ pe care însă ei n-o vor pecetlui niciodată cu talentul lor. Ei pot să expire în braţele acestui „veac nou“, dar nu să-l fecundeze, nici să-l facă cu adevărat nou, tânăr şi sănătos. Cred că Stalin nu-l iubeşte pe Ehrenburg, ci îl tolerează ca pe-un ostaş de încredere, priceput în luptă şi necesar.

Scriitori de tipul „timpurilor noi“ şi ale „omului nou“ Sovietele nu-i au în oameni ca Ehrenburg, ci în alţii ca Gorki, Şolohov, Simonov, care-au adus în opera lor, nu convertirea unui spirit otrăvit, *în slujba* unor timpuri noi şi-a unei omeniri mai bune, ci un fond nativ bun; neîntinat, pur.

Dar se vede că asta e chiar ispăşirea şi pedeapsa inteligenţei corupte a intelectualului de tipul acesta, de sfârşit de epocă: să se convertească, să-şi dea seama că inteligenţa lui nu are preţ decât dacă se pune deliberat *în slujba* unor idealuri ce pot să nu fi fost iniţial şi funciar ale ei. Pe când un Gorki, un Şolohov sau Simonov n-au nevoie de nici o convertire: ei sunt aşa cum sunt, cresc drepţi şi nesiliţi nici chiar de inteligenţa lor, la conversiuni spre bine. Ei *sunt* aşa. Şi de aceea, ei sunt liberi, fireşti. Liber şi firesc e şi Ehrenburg, sincer e şi el, — dar cu preţul ăsta: ştiind că-n fundul lui ar fi putut fi şi altfel, dar că nu trebuie să fie decât într-un singur fel. Aici este drama şi mândria inteligenţei — şi, poate, asta e chiar condiţia umană. Cine ştie? Un om nu trăieşte decât pentru un singur

adevăr al lui: pe care şi-l apără până la moarte, cu preţul vieţii sale chiar. Cei săraci cu duhul însă, nici nu ştiu acest lucru, nici n-au nevoie să-l ştie. De aceea sunt şi fericiţi.

Când i-am vorbit lui Ehrenburg cu simpatie de Malraux, a avut tot timpul o crispare tăcută dar vizibilă, ca o undă de invidie foarte tainică. Îmi făcea impresia că Ehrenburg se afla ancorat într-un mâl de unde-l privea pe celălalt care intrase-n mâlul ăsta doar până la genunchi. Şi parcă-şi zicea-n sinea lui: „lasă, că şi el o să ajungă ca mine!..." Şi-l aştepta parcă să ancoreze, să se convertească, să-şi trăiască şi el drama acestei convertiri lucide şi totale.

La despărţirea de el, pe când îi ceream iertare că l-am reţinut şi obosit cu întrebările mele, Ehrenburg a răspuns cu un zâmbet obosit: „Lasă că îmi place totuşi să vorbesc şi eu câteodată de poezie cu fetiţele tinere ca dumneata!..." („J'aime pourtant parler quelquefois sur la poésie avec des jeunes filles comme vous!") Speranţa, nădejdea de pe urmă a oricărui convertit.

*

Şi-acuma mă întorc la mine. Convertirea asta mi-o doresc şi eu, — în schimbul talentului simplu şi liniar, fără întrebări chinuite, fără temeri şi îndoieli la tot pasul. Parcă simt înlăuntrul meu o balanţă. Pe un taler, e tot ce poate fi în mine ascuţime, inteligenţă, uşurinţă sau, dimpotrivă, gravitatea de-a-mi pune întrebări, nevoia de-a-mi explica lucrurile, de-a le înţelege cât mai adânc, cât mai profund. Pe celălalt taler — mult mai uşor, mai neînsemnat — e ceea ce poate fi în mine epic, suculenţă, priză la viaţă, bucurie de a trăi liber, fără întrebări şi mai ales fără teama de întrebări şi de răspunsuri. Când voi reuşi să dau jos poverile de pe prima balanţă, am să mă simt şi eu senin, depăşit, liber. Convertit.

Dar o voi putea face vreodată?

Numai munca mă poate duce la asta. Munca şi creaţia. Opera literară, opera vie, spontană, plină, zemoasă de viaţă. Opera pe care bietul Nae Ionescu şi-a visat-o o viaţă-ntreagă fără ca s-o realizeze.

Şi care nu se poate naşte decât ca o concluzie a unei alte opere concrete, materiale, făptuite-n viaţă, nu numai în gând. Reală adică, — nu numai imaginată.

22 septembrie

Azi am stat pe-ndelete de vorbă cu Eusebiu Camilar, cerându-i mai ales amănunte în legătură cu tehnica romanului. El e împotriva schemelor, dar nu şi-a ideii care poate ge-

nera un roman înaintea situaţiilor. Dar nu aceasta a fost partea cea mai interesantă a convorbirii, ci altceva. Anume, concepţia lui Camilar despre opera de artă şi literatură, despre poziţia omului de cultură român. El se ridică foarte hotărât împotriva preocupării mele de a căuta o înseriere a operei literare, a faptului de cultură românesc într-o concepţie universală a culturii. I-am explicat acest lucru, i-am spus că pentru mine este foarte important să gândesc — înainte de a scrie un roman — căror probleme şi căror întrebări ale omului modern le poate răspunde opera mea.

Aici e şi marea mea ezitare: câtă vreme nu ştiu nimic precis, câteva episoade măcar din romanul meu, a căror forţă veridică să susţină şi să trezească o idee care *să modifice* atitudinea în faţa vieţii a unui om care mă citeşte în Apus, în insula britanică sau în Peninsula Scandinavă, sau în Rusia Sovietică, — atâta vreme nici nu-l pot scrie. Câteva din aceste episoade ar putea fi întâmplările de război pe care le-am notat fie aici, fie într-altă parte. Dar cine ştie dacă războiul nu oferă şi n-a oferit deja un material şi mai teribil unui viitor scriitor care-a făcut războiul? E drept că în cărţile de război de pân-acum, n-am întâlnit încă nimic deosebit, dar cine ştie dacă nu se află strânse într-un manuscris viitor? Pe de altă parte, mă întreb dacă mie nu mi-au parvenit tocmai faptele cele mai teribile, legendare?

Dar nu de asta vreau să vorbesc. Ci de preocuparea mea pentru un sens universal al romanului, de valoarea măcar a unui episod din el care să transforme — sau mai bine-zis să decidă măcar jumătate din cititorii mei din orice parte a lumii, să ia o atitudine — una singură — faţă de îndoielile lor, faţă de viaţă şi de moarte. Mă gândesc la episodul din *L'Espoir* de Malraux în care un băiat republican scrie pe un zid, muindu-şi degetul în sângele unui fascist executat acolo, „Moarte fasciştilor!" Iar autorul comentează: „Noua Spanie trebuie făcută împotriva acestuia ca şi împotriva celui executat; şi nu va fi mai uşor cu unul decât cu celălalt". Acest episod m-a decis pe mine împotriva lui Ehrenburg şi pentru umanitatea cea mai făţişă, mai manifestă. Dar calitatea lui este că, oricărui om de pe lume, episodul ăsta îi determină o atitudine hotărâtă, şi numai una singură: fasciştilor cu fasciştii, comuniştilor cu băiatul care scria pe zid, — omului comun cu Malraux.

Acesta e punctul de plecare şi de vedere pentru romanul meu. În cuprinsul lui sau pe temeiul lui, o să-mi caut acţiunea care să-i ofere cititorului o soluţie din mai multe pe care le va găsi-n carte, răspunzând întrebărilor ce le ridică omului modern.

Numai că Eusebiu Camilar are altă părere. El crede că o cât mai totală ignorare a unor asemenea întrebări e cu atât mai recomandabilă, cu cât el se adânceşte mai mult şi mai izolat în plasma românească a unui poporanism foarte viguros. Şi crede că poate atinge universalul prin particularul local.

Eu însă cred că acest particular n-are mare preţ dacă nu e integrat a priori unei concepţii clare şi hotărâte, ferme, nezdruncinate, asupra aportului organic al operei de artă la întrebările lumii moderne.

Ce m-a mirat însă a fost că Eusebiu Camilar nu m-a înţeles, deşi i-am explicat pe larg ce vreau să-i spun. El rămâne legat şi mut de admiraţie în faţa unei imagini literare ca aceia a lui Victor Hugo care-l compară pe cocoşatul de la Notre-Dame coborând pe frânghie cu un strop de rouă pe un fir de iarbă. Şi constat încă o dată că talentul ignoră întrebările inteligenţei şi problemele pe care ea le pune omului modern. E şi aceasta o decizie de viaţă la care însă nu mă pot hotărî încă. Fiindcă, desigur, eu n-am destul talent.

Ca şi Sadoveanu, Camilar sesizează *alături* întrebările mele; e o lipsă de subtilitate care le vine din forţa lor epică sau pe care aceasta din urmă le-o suplineşte? E, la urma urmelor, lipsa de subtilitate şi de inteligenţă pe care-o cunosc şi eu în momentele de inspiraţie când mă simt aproape plutind pe deasupra lucrurilor şi întrebărilor, fără să le mai pot cântări la rece. E ca o furie care te orbeşte, talentul ăsta! Şi totuşi, cea mai mare luciditate se manifestă-n lucrurile scrise în febră, când eşti posedat de „a doua valoare".

Oricum, am fost mulţumit pe ziua de azi că-mi pot răspunde la prima întrebare, înainte de-a începe un roman: „Ce vrei să faci prin el?" Vreau să decidă oamenii, oamenii care-l vor citi, să ia o atitudine, şi numai una singură.

25 septembrie

Mâine plec din nou la Văleni, ca să cercetez de aproape şi să-i raportez lui Mihail Ralea care e starea instituţiilor lui Iorga, pe care eu i-am sugerat să le transforme în cămine pentru scriitori şi artişti. Sugestia mi-a fost primită, dar până la realizare mă aşteaptă multe furci caudine, mai cu seamă din partea „Ligii Culturale". Dar, oricum sunt pe drum — şi ăsta-i principalul.

Văd tot mai bine că asta e singura condiţie serioasă de creaţie: să ai asigurat un venit, să fii un om care produce şi mânuieşte bani printr-o muncă omenească, simplă, anonimă. Îmi aduc aminte de Chesterton care spune că Shakespeare era mare fiindcă avea o viaţă cu îndeletniciri atât de anonime, încât

nici nu se ştie dacă a existat cu adevărat. Ca să fii mare scriitor, trebuie neapărat să fii un om cât mai comun. În fond, dacă mă silesc să-nţeleg mai bine, mi se pare că opera de artă e doar rezultatul unui efort imperceptibil de *a vedea* lucrurile comune, de a te detaşa de ele într-o secundă în care le vezi răsturnate sau cu alte dimensiuni, ca-n amintire. Dar totul nu durează decât o clipă. Şi e o condiţie esenţială: trebuie să te detaşezi de viaţă ca s-o vezi, deci să fi fost mai întâi în mijlocul ei.

Dacă realizez cu Ministerul Artelor căminul scriitorilor la Văleni, voi putea închiria pe contul meu locuinţa în care să stau şi voi avea acolo tipografia. Voi face şi ferma de păsări şi de fructe, şi editura, cu un birou în Bucureşti şi cu tipografia la Văleni. Aşa aş putea fi sigur şi de-o operă scrisă, cu sorţi de valabilitate. Şi chiar pentru această operă — pe care-mi dau bine seama că n-o pot scrie făcând doar pe poetul şi pe „distinsul publicist" în garsonieră la Bucureşti — mă zbat şi-mi pun tot elanul în „afacerile" de ultimă oră. Ele constituie plămada concretă a abstracţiunii scrise. Numai cu deprinderea gestului liber şi stăpânit, rămasă dintr-o afacere, poţi apuca stiloul cu oarecare succes. Mi se pare chiar că un roman cere cel puţin tot atât tact, pricepere, rutină, stăpânire, calm, stăruinţă, cât orice afacere bănească. Un roman e şi el o afacere — care rentează ori ba. Şi sunt intrigat că Balzac n-a reuşit în afaceri. Trebuie să aibe vreo lacună gravă şi romanele lui...

Eu am avut sentimentul (sau numai iluzia?) că „gândesc epic" din clipa în care m-am decis la această întreprindere. Dincolo de o experienţă de viaţă, ea constituie şi o *tehnică* de gândire, o metodă de lucru care aştept să-şi dea roadele şi-n scris.

*

Astă-seară am stat mult de vorbă cu Moni Ghelerter de care mă leagă o simpatie tot mai caldă.

În compania lui mă simt foarte bine, mai inteligent, mai ager, mai ascuţit.

Am vorbit de Ehrenburg căruia el i-l opunea pe Gorbatov, ca tip de scriitor nou sovietic. Şi-mi dădeam seama că, faţă de omul nou sovietic, Ehrenburg se află la aceeaşi distanţă în urmă, la câtă se află şi-naintea lui. Lucrul ăsta l-am înţeles în timp ce-mi povestea Moni criticile aduse de către Ehrenburg unor artişti sovietici reputaţi, subliniind mai ales libertatea cu care Ehrenburg făcea aceste critici. Şi eu m-am gândit că Ehrenburg nu le făcea doar cu sentimentul bătrânului faţă de fiul rătăcit, ci cu sentimentul omului matur care cunoaşte rătă-

cirile tinereşti şi ştie şi revenirile la etape sănătoase. În dragostea lui Ehrenburg faţă de Sovietele care i-au dat o patrie, este şi mulţumirea că ele i-au acordat dreptul la paternitate: el se uită la cultura sovietică de azi ca la un copil care e şi al lui.

*

De reţinut declaraţia făcută unui gazetar român care l-a întrebat ce crede de noua orientare culturală a Germaniei. La care Ehrenburg a răspuns: „Nu mă interesează Germania, nu mai vreau să mă intereseze. După anii de măcel pe care i-a inaugurat, îmi permit să nu mă intereseze deloc Germania“...

— Bine, dar reeducarea poporului german? a adăugat reporterul.

— Personal, îmi iau libertatea să nu particip la reeducarea unor asasini.

Răspuns plin de înţelesuri: de la scepticismul faţă de eficienţa „reeducării“ politice, până la ura lui anti-germană, de la atitudinea cea mai comodă, de neparticipare la ridicarea unui popor înfrânt împotriva căruia n-a ostenit o clipă să lovească atunci când îi era adversar, — e o întreagă etică personală care-l trădează pe Ehrenburg prin răspunsul ăsta.

Afară de cazul când nu e-n toată replica lui Ehrenburg doar enervarea exagerată a intelectualului, ceva din dezabuzarea lui.

*

Acum două zile când am fost la cafenea cu el, Perahim n-a înţeles deloc ce-am vrut să zic eu când i-am spus despre Ehrenburg şi Mihail Sadoveanu: „Amândoi nu sunt subtili. Şi cred că lipsa de subtilitate e chiar o condiţie a talentului lor epic“.

Perahim m-a întrebat ţuguiat: „O condiţie?!“

Şi-i explicam azi Sidoniei.

Cred că între talentul epic şi subtilitatea rafinat-intelectuală nu e o deosebire de natură, ci de orientare.

Într-adevăr, observ că Mihail Sadoveanu nu e subtil; nici Rebreanu nu era subtil; nici chiar Ehrenburg. Şi atunci, singura concluzie pe care-o trag e că, la un epic adevărat, inteligenţa aceea de-a „subtiliza“ lucrurile, de-a le analiza şi cerceta microscopic, se transformă, se converteşte-n forţă epică. Nu că Mihail Sadoveanu, sau Rebreanu, sau Ehrenburg n-ar fi foarte subtili, dar nu-i interesează să fie. Şi atunci subtilitatea lor devine altceva, devine forţă epică, stâncoasă.

Spuneam că nu-i nici o deosebire de calitate între forţa epică şi subtilitate, fiindcă amândouă presupun observaţia, însă

dincolo de aparențe; dar pe când romancierul cercetează lumea, munții, furtunile și întâmplările oamenilor, subtilul cercetează viața mică, microscopică. Unul face orologii, altul ceasornice de inel. Dar e mai folositor un orologiu; slujește la fel de bine mult mai multora; e și mai durabil; se vede și mai departe; și unde mai pui că, din jumătate-n jumătate de ceas, el dă de veste și celor care nu văd, răsunându-și timpul peste spații.

3 octombrie

Tata a venit în București și am umblat mult cu el pe străzi. Mă simțeam foarte bine, parcă mai înstărit, mai sigur de mine. Mi-a și vorbit mai cald și mai deschis ca niciodată, spunându-mi că o să-mi lase via, și altele de felul ăsta.

Parcă e o regăsire târzie. El e frumos bronzat de soare, destul de elegant și când mergem la braț pe stradă, femeile-ntorc capul după noi iar eu sunt mândru de el. Trebuie să facă o foarte frumoasă pereche un tată ca el, mergând la braț cu fiul lui de treizeci de ani, ca mine.

Vorba vine, de treizeci de ani. Fiindcă ieri am împlinit treizecișipatru. Și nu știu dacă sosirea tatei în București, chiar acum, nu ascunde și o discretă atenție din partea lui.

*

Astă-seară, am văzut un spectacol „vieux-style", plicticos: *Stane de piatră* de Sudermann. Afară de Marcel Anghelescu, restul spectacolului, slab.

Dar m-a impresionat o constatare pe care-am făcut-o: într-o scenă, un fost criminal e arătat cu groază: „A vărsat sânge, a omorât un om . . . ".

Argumentul n-a convins pe nimeni în sală. A omorât un om! . . . Ei, și? N-am avut noi criminalii de război care răspundeau la tribunalul poporului, candid: „Nu-i adevărat, onorat tribunal! N-am omorât 30 000 de evrei, ci numai 8 000! . . . ".

Bietul Sudermann, și pe chestia asta e demodat.

10 octombrie

Am fost aseară la premiera lui Mușatescu, *Madona*. Am venit la spectacol destul de pornit împotriva lui, mai ales de teamă să nu mă las dus de amiciția foarte secretă pe care i-o port lui Mușatescu. Dar spectacolul mi-a permis să fiu încântat; Tudor Mușatescu e un veritabil autor dramatic; nu știe să scrie, dar știe să compună o piesă, să creeze situații. Piesa e construită magistral, cu câteva abuzuri, poate, de sonerie și telefon, — dar trecând peste asta, e perfect legată.

Ce mi-a dat mai mult de gândit, însă, e conflictul central care seamănă — prin preocupări — cu acela din piesa lui Constantin Simonov, *Așa va fi!* În amândouă e vroba de problemele pe care le ridică un amor între doi oameni mult diferiți ca vârstă. Și nu cred că autorii și-au dat seama de ceea ce e simptomatic în preocupările lor: însuși faptul că-i solicită conflictele diferenței de vârstă între îndrăgostiți. Se vede aici, în aceste diferențe de vârstă, mai sensibile (și mai frecvente!) în amor ca oriunde, chiar semnul vremii noastre: de câte ori n-am observat golul, marasmul și sărăcia de suflet și de zare a tineretului din generația cu 10—15 ani mai mică decât a mea. Lipsa lor de libertate interioară, de decizie, de independență, de sinceritate față de sine însuși, — care, toată, nu e altceva decât lipsa unei condiții istorice care să-i fi îngăduit să participe la o revoluție, să participe adică la istorie?

Sovietele și-au terminat acum revoluția — și n-au nevoie de alta. Când eu aveam 20 de ani a fi comunist revoluționar mai avea un sens. Azi, singura soluție e de-a fi comunist guvernamental! E o mică diferență. Noi — și cei dinaintea noastră — trăim din valoarea și forța opoziției politice și istorice în care ne aflam și unde ne investeam forța și virulența vârstei noastre. Pe când tinerii de azi, unde să-și valorifice această forță de șoc? De aceea, noi, care am participat la faza ultimă a revoluției comuniste, suntem niște oameni doar pe jumătate. Cei de azi, care au prins revoluția finită, sunt niște neisprăviți. Singura soluție ce le rămâne celor mai buni dintre ei e să caute punțile trecutului, să-și caute familia de spirit care le convine în generația (sau generațiile) trecute, să-și găsească acolo corespondențe și înțelegere pentru aspirațiile lor, cărora timpul nostru, timpul nostru istoric, nu le oferă nici una. Așa îmi explic și succesul paginii mele de „corespondență" de anul trecut de la „Ecoul", și unde nouăzeci la sută din „clientela" mea se recruta din tineretul între 17 și 20 de ani.

Așa îmi explic și faptul că dramaturgi pricepuți ca Simonov (pe un plan) și Mușatescu (pe altul) sunt atrași, desigur fără să-și dea seama, de aceeași problemă: a comunicării dintre generații. Suntem la pragul dintre două generații nu numai biologice, dar (mai ales!) și istorice.

O altă revoluție își cere corp și expresie, o altă lume vrea să se nască și să participe la viață, — dar istoria contemporană, oarbă ca și Justiția, ca și Soarta, își coboară panta dulce pe care-a antrenat-o revoluția sovietică în desăvârșire. Dar generațiile își cer un nou Gide, își cer un alt climat pentru neliniștile lor, pentru voința lor supremă de-a fi ele însele. Pentru viața lor proprie, adică. Pe care o caută în trecut, în

lipsa viitorului. Sau, mai bine spus, cercând prin amintire revolta viitoare.

Așa văd romanul meu: cu trei generații; părinții noștri, noi și cei de după noi. În generația mea, am figuri centrale în Ghiță (Ionescu), Radu (Popescu), Bogza, Alge, Șuli și Sandu Nathansohn — și, bineînțeles, Garda de Fier.

30 octombrie

Când stau să mă întreb ce inteligențe reprezentative sunt în România de azi, mă simt cam încurcat: mă gândesc, bineînțeles, în primul rând la literați, dar nu numai la ei. Mă gândesc și la oamenii de știință, la oamenii politici și, cu un cuvânt, la oamenii de carte și de notorietate. Sunt puțini și — ce e mai grav — foarte puțini și pe o treaptă mult mai scăzută calitativ, față de cei de-acum 10—15 ani. Pe atunci, într-o enumerare rapidă, într-o conversație, când aveai nevoie să citezi câteva nume, îți veneau oricând în minte un Stere, Iorga, Titulescu, Madgearu, Nae Ionescu, Pârvan, Ion Barbu, Arghezi... Să fie oare o deformație specifică și inerentă vârstei? Poate că îmbătrânesc și mă uit în urmă cu acea melancolie paseistă.

Dar mă căznesc să fiu obiectiv; și — ca să mă controlez — am întrebat-o și pe Sidonia ce spirit reprezentativ ar numi ea pentru cultura noastră contemporană? Și mi-a răspuns cu îndoiala mea: „Drept să-ți spun, mă pui la grea încercare!“ Asta e și adevărul.

Mult, mult mai departe, mult mai jos decât numele citate mai sus, — ar fi, poate, Șerban Cioculescu, G. Călinescu, Camil Petrescu și — bineînțeles — Arghezi în forma lui decrepită de azi; fiindcă Arghezi va avea totuși nefericirea de a-și supraviețui demonetizării, propriei lui desumflări.

În sfârșit, mai apropiați mie, i-am găsit pe Silber, Geo Bogza, Pandrea, Mircea Grigorescu, Radu Popescu (și — evident — mă gândesc cu toată melancolia la dragul meu Ghiță Ionescu, la inteligența lui rară, unică poate, la tăcerea lui atât de grea încât n-o pot socoti sterilitate). Ar mai fi, în fine, pe planuri atât de diferite ca valoare socială, Constantin Vișoianu și Badea Marinescu.

Și observ un lucru: că toți oamenii ăștia (cu excepția lui Ion Barbu) sunt, mai mult sau mai puțin, la stânga. Și mai observ ceva: că mai toți dintre ei — cei care au ieșit astăzi în arenă — sunt susceptibili de un epitet pe care un ochi foarte necruțător (sau foarte miop) să li-l aplice: lichele. (Printre eșalonul din coadă, mă socotesc și eu, fără falsă modestie.) Dar ce înseamnă în România noastră „o lichea“? („Li-

chele" în acest fel au fost și Pann, și Iorga, și Arghezi, și Nae Ionescu, și Stere.) Lichelismul nu e la noi atât o categorie de structură, cât una de situație. Depinde de locul ce-l ocupă în activitatea publică, concretă, un om de carte în România.

Mă explic: nivelul, mediul românesc, istoric și social, e atât de putrezit, atât de mărunt, mai mult decât putrezit, încât orice descindere în arenă a unei inteligențe este de la-nceput sortită să se miște și să activeze în proporții scăzute, meschine, ridicule aproape. „Licheaua" e — astfel — un om de carte care, solicitat de inteligența lui, împins cu necesitate de ea, activează în *această* Românie. *Aceasta*, de ieri — ca și de astăzi. De îndată ce devii om public, e cu neputință să nu devii într-un anume fel și ceea ce se cheamă „lichea" în România; dacă vrei, adică, să faci o treabă eficientă, concretă: trebuie să pactizezi, să legi relații, să menajezi sau să rănești susceptibilități, sau — dimpotrivă — să le întreții, — adică să faci fapte care, toate, îți atrag în chip sigur epitetul de lichea. (Ar mai fi o categorie de cărturari, gen Mihail Sadoveanu, de care nu s-ar putea spune că sunt lichele; dar când nu sunt limitați la aria lor — cum e cazul maestrului — își dau și ei în petic, cum și-a dat-o tot „maestrul" Sadoveanu când nu s-a rușinat să ceară — și să se instaleze! — în conacul lui Șeicaru de la Ciorogârla. Așa că mă văd silit să închid dezolat și paranteza asta.)

Și acuma, când văd că „toți suntem lichele", cum ar spune Pirandello că toți suntem nebuni, mă gândesc la eventualitatea unei noi mișcări culturale și politice pe care-o aștept, care trebuie să se înfiripe, să se croiască în câțiva ani, trei-patru, în România, dacă ne gândim cât de cât la ridicarea ei. Se va putea înfiripa oare, în asemenea împrejurări și cu asemenea oameni? Poate că da. Nu disper — și în bună măsură nu disper fiindcă nu vreau să-mi pierd speranțele nici pentru România și nici pentru mine, — se-nțelege!

*

De-aci înainte, mă pot gândi la multe lucruri mari, la multe posibilități de asociație în legătură cu organizarea (sau doar cu înfiriparea) unei viitoare culturi românești. Și surprind — desigur un mare lucru — un caracter propriu timpului nostru: umanismul modern, „noul umanism" a cărui punere în problemă m-a ispitit atâta și pe mine până acum vreo cinci-șase ani. Iată, într-adevăr, că lumea noastră pune foarte global chestiunea cuceririi omenești, foarte strâns legată de cuceririle științei (energia și bomba atomică), de legile economiei politice (imperialism-socialism), de marile curente politice (demo-

crație burgheză — democrație sovietică — resturi fasciste și fascizante), de actul și conștiința de sine a culturii (Waldo Franck, în America, e militant politic, ca și John dos Passos, ca și Sinclair, — Bernard Shaw a preluat direcția oficiosului comunist *Daily Worker* în Anglia, — Aragon, Eluard, Malraux sunt militanți în Franța, — Ehrenbug e ambasador cultural și politic al Rusiei Sovietice) — în sfârșit, biserica face politică fățișă azi, ca și-n secolul al XII-lea: Chesterton, până mai ieri în Anglia; Bernanos, Mauriac, Maritain în Franța; Bergamin în Spania; iar teologul Stalin și-a reinstaurat preoții ortodocși într-un sacerdoțiu foarte politic și bine a făcut! — din care nu lipsește nici I.P.S.S. Nicodim al Ungro-Vlahiei.

*

Și totuși, în acest admirabil de complet (și de complex) ansamblu, parcă lipsește ceva. E chiar țesătura aceea intimă, imperceptibilă dar vizibilă prin efectele ei, a eliberării în conștiința lui proprie a omului modern. Lipsește — sau poate că întârzie doar — acea depășire a omului lui în propria-i conștiință, cunoașterea exactă a limitelor, a posibilităților și dorințelor lui proprii. Freudismul are aici cuvântul, din păcate prea esoteric încă, prea specializat, ceea ce-l face să zăbovească în clinici în loc să se aplice larg în viața mulțimilor. (Poate că-i revine bisericii moderne rolul de-al propaga pe viitor, unde-a practicat prin spovedanie această psihanaliză av. la lettre...) Mă gândesc însă că ar trebui să se ivească, în fine, curentul de încetățenire în conștiința unanimă a câtorva din termenii operanți ai freudismului, a cîtorva din termenii lui cu valoare pozitivă, eficientă și curativă care, legați într-un ansamblu, să elibereze conștiința umană încărcată de povara păcatului originar: conceptele cum sunt „complexul oedipian", „de castrație", „de culpabilitate", „refulări" etc., ar trebui să devină termeni *de conștiință* pentru mulțimi. Și atunci am putea crede într-o unificare a acestora.

Mă și gândesc la intervenția salutară a marxismului-leninist care-ar ști să opereze cu asemenea concepte, să le administreze mulțimilor exact în proporția trebuincioasă (dar nu sub forma criticii și autocritcii), realizând în omul modern acea simplitate descătușată, acea linie unitară, egală cu sine, acea „droiture" ce l-ar face într-adevăr perfect sau vecin perfecțiunii, așa cum definea Exupéry perfecțiunea: „ou il n'y a plus rien a retrancher, et non a ajouter".

Deocamdată, însă, încercăm să ne scuturăm de o singură — dar cât de îngloditoare! — complicație: fascismul. Vom ști să punem în locul acestei tenebroase încâlceli, o simplitate

lucidă şi clară care — chiar ea — să ne ajute să ne dezbărăm de atâtea excrescenţe ucigaş de împovărătoare? Şi care-ar însemna, la urma urmelor, să punem în oameni conştiinţa solidă şi demnă a bărbăţiei lor libere şi descătuşate?

Mă gândesc la reînvierea unui nou umanism ca la o reînviere a nudului, a bărbaţilor şi femeilor despuiaţi, nu numai din pictura şi sculptura greacă şi a Renaşterii, cu toţi muşchii, cu toate organele şi funcţiunile lor dezgolite în lumina biruitoare a soarelui.

*

Şi nu mă pot stăpâni să-mi însemnez mica mizerie cotidiană: am reflectat la lucrurile astea, în cele zece minute cât am stat la privată, fiindcă şi eu — ca orice biet om modern — locuiesc într-o garsonieră de-o odaie dintr-un bloc central, laolaltă cu Sidonia, unde mâncăm, dormim, facem gospodărie şi, uneori, dragoste. Aşa că privata rămâne un adevărat refugiu, un adevărat „cabinet".

Sau, pentru un capitol dintr-un viitor roman al omului modern: privata ca factor de cultură al omului nou!

1 noiembrie

Am văzut astă-seară un film sovietic, extraordinar ca tehnică şi muzică: *Deportatul 217*. Un singur lucru m-a izbit şi nu-l înţeleg încă: de ce atâta ură şi înverşunare rusească, *după victorie* (cum o arată şi filmul), împotriva nemţilor, „a tuturor nemţilor" cum nu o dată spune eroina principală?

Exemplul rău pe care-l oferă poporului şi soldaţilor ruşi, nemţii întorşi în permisie de pe front, aşa cum îi arată filmul, — cruzi, dezabuzaţi, abrutizaţi, câinoşi, inconştienţi şi iresponsabili în cruzimea lor — se poate propaga mai uşor decât exemplul bun. Nu-i de ajuns să-i arăţi unui om pe un altul dezlănţuit şi să îi spui: „Vezi, asta nu e frumos!" fiindcă — independent de morala pe care-o propui — furia oarbă, dezlănţuită, are în ea ceva bărbătesc şi liber, ca orice eliberare; şi se comunică mai lesne.

Înţeleg că ruşii puteau prevedea campania politică din anii viitori, cu anglo-americanii iertători şi „uituci". Totuşi, şarja, exagerarea în rău a caracterului germanilor, se întoarce tot împotriva filmului, aruncă o umbră de vădită rea-credinţă.

Însă, cine ştie? poate că mizând pe masochismul specific rusesc, cruzimile nemţeşti să-i impresioneze pe spectatorii sovietici până la a-i vindeca de această slăbiciune. Mie mi se pare totuşi o greşeală să se mizeze pe masochism, pe complexul de

suferință din om, fiindcă asta terezește reversul lui. Dar poate că Stalin se gândește la viitorii ani ca la o nouă epocă a revoluției „la atac“ — și face pregătirile necesare. Cine știe?...

2 noiembrie

Revenind la observația mea de acum două zile, că anume, mai toți intelectualii contemporani, atâția câți sunt și așa cum sunt, se află la stânga — Aurel Baranga mi-a ripostat că fenomenul nu se explică decât prin lichelismul și oportunismul specific acestui soi de intelectuali. Dar mai explică un lucru: că stânga politică, regimul de azi din România i-a făcut să adere la el. Baranga îmi spunea: „Tot așa de bine ar fi putut și la legionari... dacă regimul legionar dura mai mult“. Las'că tocmai asta e: că n-a durat. Pe când „stânga“ asta a lui Groza, durează; cu chiu, cu vai, dar durează, măcar atâta cât să realizeze în jurul ei câteva inteligențe orișicum reprezentative: de la Dimitrie Gusti, Camil Petrescu și Vianu până la un Zaharia Stancu.

Altceva mă-ntreb: dacă această pletoră de „adezioniști“ la stânga — recenți și ei, recentă și stânga la care-am aderat — nu e cumva o fază, o dovadă a fazei lichidatorii pe care o reprezintă ei pentru cultura românească, exact în măsura în care stânga politică actuală e una de lichidare a politicii și democrației prost înțelese în România. Nu deschizători de drumuri îmi par acești „adezioniști“, ci resturi, fenomenele implicite, necesare unui faliment complet, ale „desfacerii totale“, așa cum se văd în vitrinele prăvăliilor de consignații toate boarfele și măruntișurile unor foste gospodării înstărite de pe vremuri, ce se vând, pe lipsurile de azi, la prețuri bune.

Și atunci, de-abia se va pune problema viitoarei culturi românești. Vom fi noi, cei puțini, rămași pe margine și-n urmă, ca Bogza, Pandrea, Mircea Grigorescu, Radu Popescu, Octavian Neamțu — destul de zdraveni ca să constituim grăuntele viitoarei recolte culturale? Or suntem o sămânță mucezită sau, în cel mai bun caz, uscată?

1946

10 iulie

Belgrad — procesul Draja Mihailovici

Glişici — acuzat de atacul de la Ujiţe. Tare, băţos, militar. Bojega — regiune de legătură între Draja şi Tito. „Am conlucrat cu partizanii chiar în luptă. Bojega a rezistat în atacul contra partizanilor. Pe urmă, bătaia n-a avut loc la Ujiţe, ci afară din oraş, la câteva sute de metri". El nu e răspunzător; afirmă că actul de acuzare e nedrept: ordinul de atacarea Ujiţei nici n-a fost dat, căci mai înainte a fost ordinul lui Micici.

11 iulie

Draja s-a apărat cinci ore, de la 7 până la 12 seara. A combătut punct cu punct actul de acuzare, spunând că el nu e principalul vinovat. Scopul lui nu era să-i combată pe partizani, ci să intre în Dalmaţia şi Croaţia. Dacă au fost uneori acţiuni de-ale lui paralele cu ale nemţilor, a fost o simplă coincidenţă, fără nici un plan concertat. A fost nevoit să se ciocnească cu partizanii, în drumul lui spre Dalmaţia pe care voia s-o libereze în vederea debarcării aliate.

Când a intrat armata roşie în Serbia, singurul lui scop a fost să evite ciocnirile dintre cetnici şi ruşi, demobilizând şi retrăgându-se. „Am fost victima destinului care m-a aruncat în acest vârtej de evenimente pe care nu le-am priceput. M-am aflat în acest timp într-o situaţie dificilă, înconjurat de duşmani şi spioni, şi nu puteam conduce lucrurile aşa cum voiam..." Citează versul unui poet sârb din secolul trecut: „«Am vrut mult. / Am întreprins mult...» Dar n-am reuşit. N-am ştiut să mă descurc în noua situaţie şi-n noua lume slavă care se naşte.

*

Draga Iovanovici — violent, îşi punctează vorbele cu arătătorul întins şi cu o mână-n buzunarul pantalonilor. Spune că

a salvat vieţi de copii. „Nu-i locuitor din Belgrad care să nu-mi fie recunoscător", spune el, dar asistenţa zâmbeşte ironic. El continuă spunând că a făcut totul la Belgrad pentru popor, nu pentru nemţi: „În faţa morţii, pot spune că am servit poporului. Cred că era datoria mea s-o fac. Mă simt cu conştiinţa împăcată. Discursurile pe care le-am ţinut şi articolele pe care le-am scris nu sunt cu nimic incriminante. Am crezut în libertate, credinţă şi justiţie, adică am crezut în înfrângerea nemţilor. Cred că o să fiu pus în libertate ca un copil nevinovat". (Râsete în sală). Neagă cu violenţă orice acuzaţie ce i se aduce. Nu ştia, recunoaşte, că P. C. Iugoslav e atât de tare: „Nu cunoşteam valoarea reală a acestei mişcări. Îmi recunosc greşeala asta, dar poate că nu eu sunt vinovatul, ci propaganda guvernului în exil". (În sala de şedinţe a izbucnit pe fereastra deschisă o vrabie care a zburat speriată până a regăsit ieşirea; aducea un aer atât de neaşteptat în această atmosferă, aerul naturii şi al libertăţii.)

*

Il y a des nations qui engendrent la culture, d'autres qui la reçoivent. Nations femelles et mâles, celles qui apportent un point de vue idéologique, c'est-a-dire qui portent un message au monde, qui sont masculines, qui ont l'initiative parce qu'ont accompli leur (r)évolution.

Je pense que la révolution, de même que l'amour, ne s'apprend pas. On la fait, c'est tout. Mais elle peut-être une psychanalise pour chaque peuple.

15 iulie

La Tribunalul Poporului, oameni în faţa morţii. Argumentul cel mai convingător pe care-l pot rosti e rezultatul vieţii la care au dreptul. E teribil când ajungi să schimbi sau să influenţezi pasiunile prin logică. Dar când viaţa e destul de puternică în tine, atunci şi asta se poate.

În numele poporului, Tribunalul Suprem al Republicii, compus din: col. M. Georgevici... pentru crimă contra statului şi poporului jugoslav condamnă pe: *Draja Mihailovici* — moarte, pierderea drepturilor civile şi politice şi confiscarea tuturor drepturilor (aplauze prelungite şi strigăte de „bravo!"). *Dr. Ştefan Molievici* — 20 ani închisoare. *Mladen Juiovici* — moarte. Dr. *Jivco Topalovici* — 20 ani muncă silnică şi pierderea naţionalităţii. *Giuro Vilovici* — 7 ani închisoare. *Radoslav Rade Radici* — membru al cartierului general cetnic — moarte (aplauze).*Slavoliub Vranieşevici,* din comandamentul militar al

lui Nedici din Bosnia de Est: 20 ani muncă silnică. *Miloş Glişici*, şef de stat-major cetnic, moarte. *Slobodan Iovanovici* — 20 ani închisoare şi pierderea naţionalităţii. *Dr. Bojidar Purici* — 10 ani închisoare şi pierderea naţionalităţii. *Momcilo Nincici* — 8 ani închisoare şi pierderea naţionalităţii. *Petre Jivcovici* — moarte. *Radoie Knejevici*, ministru al fostei curţi regale, 10 ani închisoare şi pierderea naţionalităţii. *Milan Gavrilovici* — 15 ani muncă silnică şi închisoare, pierderea naţionalităţii. *Jivan Knejevici* — 20 ani închisoare şi pierderea naţionalităţii. *Constantin Fotici* — 20 ani muncă silnică şi pierderea naţionalităţii. *Dragomir-Dragi Iovanovici*, siguranţa, moarte. *Tanasie Tasa Dinici*, moarte. *Velibor Jonici*, moarte. *Giuro Dokici*, moarte. *Kosta Muşiţki*, moarte. *Boşko Pavlovici*, moarte. *Lazăr Laza Marcovici*, 6 ani închisoare şi pierderea drepturilor pe trei ani. *Dr. Kosta Kumanudi*, 18 luni închisoare şi pierderea drepturilor pe un an.

17 iulie, Belgrad

Am văzut azi, pe la periferiile oraşului, o capră priponită ca să pască, de ţeava unui tun cu tragere lungă, abandonat de hitlerişti.

28 iulie

„Obrazul meu se schimbă după ideile care-mi trec prin minte
El singur, scut şi oglindă a inimii, nu minte.
Uneori e încruntat şi tulbure ca o dimineaţă de novembre,
Atunci, în străfundurile cărnii, la începuturile memoriei, sub sute de veacuri,
Cain, eternul, se scoală în mine
Şi aşteaptă trâmbiţele care să vestească atacul.
N-am cum să vă spun, să vă dovedesc, să vă-ncînt,
Toate lucrurile sunt precum sunt
Nu, niciodată carnea nu minte
Uneori gândul pornit din ea se-mbracă în cuvinte,
Mai des într-al visului veşmânt
Dar ideile, ideile cărnii nu pot fi crezute decât pe cuvânt."

29 septembrie, Cluj

Lenin recunoaşte, ca şi Stalin care-a acordat bisericii rolul ei public, existenţa adevărului absolut. Dar ce e adevăr absolut? Din ce e plămădit el?

Dacă facem drumul de la o cauză la cauza acelei cauze şi

de acolo mai înapoi, trebuie să ajungem în mod istoric şi poate preistoric la *prima* idee sau la primul sentiment manifestat pe pământ şi rămas după moartea primului om (sau primului brontozaur sau mamut!). Că adevărul e până acum o medie între ceea ce numim adevărul subiectiv şi cel obiectiv.

Şi ce putem şti, în mod subiectiv, despre adevărul obiectiv? Că el există în afara noastră, ca o moştenire rămasă de la alţii (cuvintele, limbajul, cutumele, tradiţia etc.). Deci pentru ca să poată avea pentru prima oară sentimentul adevărului absolut, omul trebuia să aibă întâi sentimentul morţii şi a ceea ce rămâne *după* ea. Numai aşa putea avea o imagine întreagă a acestui adevăr. Şi faptul că moartea ne completează ca oameni-demiurgi, adică în stare de-a cuprinde adevărul obiectiv, absolut, se vede din aceea că putem da moartea, aşa cum o şi primim. Cain e un asasin; dar el dovedeşte că omul e Dumnezeu: creator de viaţă şi de moarte. Căci Cain a ucis, dar a făcut şi copii. Adevărul absolut l-a cuprins în el, în măsura în care l-a obiectivat în aceste două acţiuni absolute: viaţă şi moarte.

Aş putea spune, paradoxal: adevărul absolut e obiectivarea celui subiectiv.

I-am luat un interviu lui Emil Isac. Mai bine spus, l-am rugat să-mi vorbească. Şi asta îi place lui. Transcriu notele aşa cum le-am luat în carnetul meu, fără nici un adaos sau comentariu, aproape o stenogramă rezumată. Iată-le:

„Creaţia e un lucru firesc, natural. Nu poate exista creaţie fără o situaţie socială bine definită, precisă. Care a fost starea socială a scriitorului român? Era aservit. Scriitorii trebuie să poată trăi, să aibe posibilităţi de viaţă. Legile care s-au făcut sunt salutare, zadarnic se supără editorii, căci dintre ei nu e unul care să fi murit de foame, dar dintre scriitori sunt destui. Câţi scriitori au putut trăi din scrisul lor?"

„Nivelul literaturii actuale e o căutare. Scriitorii sunt în majoritate absenţi. Ei cred că lumea merge spre înnoire, dar nu simt încă în ce constă înnoirea. Lumea merge înainte mereu, dar nu s-au afirmat scriitorii care să simtă acest ritm nou, de mers înainte."

„Penicilina: un progres şi o ruşine. Omenirea e un arbore. Dacă un scriitor român e flămând, nu el, ci o parte din popor flămânzeşte. Scriitorul face parte integrantă dintr-un neam. Statul trebuie să asigure temeinic existenţa scriitorilor: nu a diletanţilor, nici a lipsiţilor de talent! Publicul e destul de inteligent ca să pretindă talent în literatură."

„Înveninarea literaturii de până azi: umilirea omului, disprețul față de celelalte neamuri, ura de rasă. Noi n-am avut scriitori de mari dimensiuni și în fața marilor prefaceri de azi, glasul lor se pierde, e un cântec în furtună. Ce așteaptă scriitorii noștri? Un nou război, o întoarcere înapoi, la trecut? Li se ridică în față o uriașă perspectivă de muncă, stările embrionare, lupta pentru o mai bună rânduială a omenirii colective. O revizuire de poziții în scara valorilor."

„Un progres în cultură. Interesul mare pentru viitor; oamenii nu mai sunt izolați față de el, lumea — prin tot ce îndură — speră și gândește la viitor, nu la trecut."

„După fiecare război, nu poate fi vorba un timp de creație imediată; așa ceva ar fi gazetărie. Există excepții universale, ca Barbusse. Nu trebuie să pretindem scriitorilor imediatul."

„Paginile culturale din presă lipsesc, dar cele de sport, nu. Directorii de ziare invocă lipsa de hârtie. Informația literară e redusă. Există, cum să nu existe, astăzi în public interes pentru literatură. Niciodată nu s-a citit atât de mult ca azi. Interesul acesta trebuie susținut. Teatrele sunt pline. Revistele trebuie făcute așa ca să intereseze masele largi. Dar o revistă trebuie să fie nouă prin ideile pe care le aduce. Iată penicilina: ea ilustrează o revoluție față de stările vechi; bomba atomică, la fel: o revoluție tehnică și științifică. Mulțimea se interesează de problemele noi. Un scriitor veritabil e totdeauna un factor de progres. Demarcația nu se poate face între scriitorii vechi și tineri. Asupra celor din trecut, s-a putut face o judecată; bună-rea, s-a făcut. Scriitorul n-are dreptate să se izoleze. Nu există a criză a literaturii române. Asta-i vorba diletanților. Unde e? Eu personal mă simt obligat să iau parte la ridicarea acestui popor, mă simt obligat profesional să dau ce am mai bun în mine, nu ca un capitalist care-și închide aurul. Eu înțeleg să contribui cu câtă forță, multă-puțină, am, să ridic poporul meu."

„Din cauza stării sociale înapoiate n-am putut contribui mult la cultura lumii noi, românii. Oamenii nu cred încă că a izbucnit pacea. Dar sigur, multă vreme nu va fi război, de nu va fi eliminat cu totul. Ideile nu pot fi distruse. Mai sunt oameni care nu doresc progresul? Dar toată tehnica și gândirea e în progres. Scrisul de azi e foarte avansat. Chiar în presă se scrie cu mult mai mare răspundere. Eu găsesc că problemele gazetăriei actuale sunt mult mai serioase, chiar când e vorba de propagandă politică. Și presa de azi vestește drumul literaturii noi. Și incursiunea scriitorilor de azi în gazetărie e un simptom de ridicare a nivelului presei. E un progres în reportaje, în articole."

„Viața spirituală în Ardeal e în plină creștere. Apropierea culturală româno-maghiară trebuie făcută cu oamenii de adevărat talent. În privința asta traducerea literară are de jucat un rol important. Dar o condiție a traducerii literare de calitate e congenialitatea. Iată, de pildă, la unguri, Kosztolányi Desideriu sau Babits Mihály sunt mari poeți și mari traducători din literatura universală."

Recitesc aceste simple idei cotidiene ale lui Emil Isac și sunt tot mai convins că acest poet e un mare poet, de cu totul alte proporții decât majoritatea scriitorilor noștri „mari". El e croit pe tipare universale și de aceea nu va fi niciodată destul de gustat de publicul nostru. El e un poet *modern* în substanța lui omenească și în felul lui de a recepta și de a vedea realitatea — iar asta distonează grozav cu tradiționalismul și viziunea pastoralo-idilică sau, dimpotrivă, sumbru-primară, a literatorilor noștri „mari" și nu mai știu cum.

6 octombrie, Cluj

Găsesc notele unui interviu cu episcopul Nicolae Colan. Le transcriu întocmai din carnet:

„Pricini trecute și prezente. Trecute: regimul Horthy n-a întreținut cultura; el a căutat să ne pauperizeze nu numai economic ci și cultural. O pauperizare completă. Pricina de azi: lipsa de hârtie."

„«Viața Ilustrată» era singura revistă românească pe vremea ocupației. O revistă ar fi absolut necesară. Sperăm că lucrurile se vor schimba, condițiile economice se vor îmbunătăți și vom intra în normal. Principalul e că dacă facem o comparație cu situația din trecutul apropiat, cea de azi e deja mult îmbunătățită: școlile active, cu însuflețire, s-au apropriat mult de situația normală. Anul ăsta, trei pricini au întârziat treaba: repunerea în bune condiții a localurilor, aprovizionarea cu alimente a căminelor și internatelor și lipsa de locuințe pentru elevi. Noi, biserica, avem două internate: băieți și fete. Anul trecut am făcut un internat chiar în reședința episcopală."

„Biserica noastră a fost o instituție care a făcut cultură alături de presa românească în Transilvania: am tipărit zeci de cărți literare și religioase. Acum ne continuăm lucrul în ritmul impus de greutățile vremurilor, dar cine judecă vede că e un progres de la un an la altul. Eparhia noastră are și o foaie săptămânală, «Renașterea» care sub ocupația maghiară n-a putut apărea. Din partea noastră, dorim ca raporturile cu ungurii să se dezvolte cât mai mult și dacă bunăvoința va veni din ambele părți, nu numai dintr-una, nimic nu poate opăci realizarea unor raporturi de bună viețuire."

„Cultura română se găsește la căutare de drumuri pe care, desigur, le va găsi. Ceea ce omul nu poate rezolva într-o anumită clipă, rezolvă vremea. Războiul i-a răsturnat pe mulți oameni din albia vieții în care erau obișnuiți. Apele sufletului s-au tulburat; până se vor așeza și limpezi aceste ape, probabil că așteaptă și scriitorii pentru ca apoi să intre cu și mai mult elan în rolul lor atât de însemnat pentru cultura și educația neamului. Eu nu văd ce forme literare noi se vor cristaliza, nici care din genurile vechi va rămâne. Presimt că descrierile de societăți noi; poporul de jos, prin război, s-a ridicat, a învățat geografia, orașe ale lumii, ritmul de viață și feluri de viață schimbate. E o vreme *a facerii*, economică și culturală. Scriitorii ei înșiși trebuie să contribuie la limpezirea apelor, în primul rând. Văd însă că sunt unii care n-au destulă autonomie sufletească pentru a lua parte."

„Sufletul neamului va trăi în orice forme noi; evoluează și fondul, dar lent. Ridicarea poporului e tot epocă de facere. Planurile se fac pe patru, cinci ani; de realizat, e greu să spunem dacă s-or realiza, dar că s-a început e sigur. S-a pornit spre înfăptuirea acestui ideal, dar e nevoie de ani de zile și de generații. E atât de scurtă viața! Eu muncesc aici de zece ani și mi se pare că n-am făcut nimic. Guvernul e ca și un gospodar: cu cât face mai mult, cu atât i se pare că mai are de făcut. Ceea ce se poate vedea însă, e setea de cultură în România după război; și ea va apropia oamenii între ei și neamurile pământului între ele."

8 octombrie

Scriitorii noștri n-au avut caracter; ei n-au știut să soluționeze dilema între caracter și talent. Dar între scriitorii cu talent, dar fără caracter și între scriitorii fără talent, dar cu caracter, poporul i-a ales pe cei de-ai doilea. Aici mi se pare să văd sensul revoluției în cultură.

2 noiembrie

Călătoria în URSS (note de carnet)

Am avut toată indiscreția ca să citesc scrisorile ce mi s-au dat să le duc în URSS: toate au o atmosferă intimistă, familială.

*

În avion, după Nistru. Câmpul bine arat și semănat, fără un centimetru gol. Satele mari, ca pumni de grăunțe. Satul

nou, regulat, geometric. Intrăm în istorie. Orașele, ca niște scheme, ale ei.

*

Kiev. Aeroportul în stare de șantier, dar cu 40 de avioane pe el. Lumea-n aerogară, ca-ntr-o gară; evident, avionul e aici un mijloc de transport popular. Sala de așteptare cu specificul rusesc: perdeluțe roz la ferestre și la becurile electrice, dorința de intimism.

*

Papanin e aici trecut în legendă populară, ca Mihai Viteazu la noi, ori ca Napoleon în lume.

*

Femeile de serviciu bine îmbrăcate, zâmbitoare.

*

Construcție rudimentară, primitivă, dar cu calorifer. În oraș autobuzul e nou. Orașul e tare distrus, mai ales marginile lui. Am trecut pe lângă cimitirul cu cruci zvelte, egale, tinere — ca și morții, probabil. Cimitirul de partizani, alături de el.

— Mari clădiri în ruine. Alături, construcții noi. În fund, se vede orașul: măreț, cenușiu în vale, impresionant. Ruinele îi dau un aer de noblețe dureroasă, de majestate mută, sunt niște cicatrice care nu mutilează, ci impun.

— Stilul italienesc, vechi, al majorității clădirilor vechi.

— Strada principală, plină de lume. E sâmbătă după-masă. Oamenii n-au pălării, ci șepci și căciuli. Foarte mulți, majoritatea, în uniformă. Femeile, cu pretenții de eleganță. Magazine puține; se simte ritmul lent al reconstrucției.

— Hotelul: o casă veche peste care s-a aplicat civilizația modernă: calorifer, electricitate, chiuvetă. Același gust în decorația interioară: plușuri și mătăsuri.

— Seara, la Operă: *Bărbierul din Sevilla*. Strada vie, fete cântând.

Abia acuma ne dăm seama de curățenia orașului: sclipitoare. Opera: public de toate categoriile, muncitori, soldați. Clădirea teatrului, magnifică: cinci rânduri de loji. Orchestra foarte bună. Publicul regăsește aici splendoarea la care aspiră: femei fardate, în blănuri, frumoase. Dar multe femei sunt singure: efectul războiului. Publicul e perfect disciplinat și se vede bine că de bună voie: la casa de bilete, la garderobă,

pretutindeni, nici un fel de îmbrânceală sau înghesuială, ca la noi.

— La muzeu. Rețin numele următorilor pictori din sec. XX: M. G. Dergus; Știlman; Hitrova (cam violentă): ardei roșii, ridiche neagră, roșii, gogoșari, dovleci, pepeni galbeni, verzi, sfeclă, mere, foi de lobodă, ceapă, un întreg bazar legumicol; Petrițchi A. G., P. Kuzenco (deșeu); L. M. Hudiac; E. L. Culcițki? Lovski; S. Stanislavski-Govorkova; O. B. Kratcihvilia-Vidinscaia; M. G. Popenko.

— Aici, în Kiev, oamenii sunt ca și orașul: vechi amestecați cu noi. Roși și de vechime și de bombe, amari, triști, dar păstrându-și măreția, conștiința prezenței lor în istorie.

— Biserici: Sfânta Sofia, Lavra, Adormirea (Uspenia). La muzeul bisericii Lavra, sunt aduși și soldații.

— Femei gardieni de stradă și vatmani.

— La muzeul partizanilor. Istoricul partizanatului. Sentimentul de familie: obiecte umile, personale: cămăși, cravate, butoni, centuri, pandantive de sticlă colorată. Un amănunt: unul din acești partizani, T. A. Strecaci, e azi ministru de interne. Partizanii își iscăleau cu sânge legămintele; iată o practică uitată în Europa de vest. Armele rudimentare. Copiii care vizitează acest muzeu: educația lor... Date: în Bielorusia, 368 000 de nemți uciși de partizani; în Ucraina, distruse: 4 958 de trenuri, 615 poduri, 13 535 km de cale ferată, 1 556 vehicule motorizate; 200 000 de partizani au omorât în Ucraina 500 000 de nemți. Trofee: șepcile și decorațiile. Aceasta din urmă, într-o proporție imensă.

— Tramvaie puține în Kiev. Întâlnim și niște prizonieri din Ardeal. Oamenii merg pe stradă preocupați; toți au un scop, nu flanează. Un rus îmi spune: „La București n-am văzut magazine atât de mari ca «Gastronom-ul» de la noi..."

— Vorbesc cu Mac: „o să înnebunim, fiindcă nu e nici un echilibru la noi, între progres și civilizație; asemenea salturi istorice nu se pot petrece fără salturi clătinătoare în conștiință".

4 noiembrie

— Multe magazine de jucării, multe de flori și toată lumea cumpără.

— Aici se repară mai întâi străzile, adică în primul rând căile de comunicație.

— Rușii au imaginație, nu realism: dovadă că n-au pictori mari, ci numai muzicanți și matematicieni. Cred că realismul

artistic e o frântă pe care guvernații încearcă s-o pună acestei imaginații ilimitate, dar nu vor reuși decât să coboare arta.

— Kievul a fost distrus de război în proporție de 30%. Acum se reconstruiește. E în proiect un arc de triumf, o coloană romană, un palat al victoriei. Totul e prevăzut pe un răgaz de cca. 10 ani; stilul cel nou, sovietic, e un compromis între cel roman și grecesc la care se adaugă și ceva din bolțile gotice. Străzile sunt late: de la 34 m cât aveau, vor fi construite acum de 54 m. Populația a crescut de la 600 de mii la 900 000. Dar reconstrucția orașului, ni se spune, e legată de aceea a industriei grele, în primul rând.

Moscova, 7 noiembrie

— Orașul în ajunul aniversării Marii Revoluții, iluminat à giorno.

— Cuvântul de ordine: planul cincinal de îndeplinit.

— Kremlinul crenelat. Biserica Sf. Vasile Blajinul.

— Sentimentul grandorii la ruși. Cuvântul lor preferat e: balșoi.

— Poarta mare a Kremlinului: ceasul, cu limbi de aur pe fond negru, bate orele 9,45.

— Trupe aliniate, în uniforme vinete. În fața bisericii cu zeci de turle, cadeții marinei în negru-alb.

— În tribune nenumărat de mulți copii; țara viitorului.

— Mausoleul, din marmură roșie și neagră.

— Orele 10 fără un minut: urale și strigăte: vine guvernul.

— La 10 fix, mareșalul Govorov, cmdt. al frontului de nord și gen. Artemiev, vin călări dinspre biserica Sf. Vasile. După raport, Govorov salută trupa cu: „Bună ziua, tovarăși luptători!“ care-i răspunde: „Vă dorim sănătate, tovarășe mareșal al URSS!“

— Defilează 20 de grupe armate.

— Orele 10,10, prezentarea steagurilor, marșul lui Glinka, iar după două minute, cuvântarea: „Tovarăși și tovarășe soldați și muncitori, în numele guvernului sovietic, al C.C. al partidului, vă felicit cu ocazia aniversării a 29 de ani de la Marea Revoluție. Să îndepliniți misiunea pentru cincinal! URSS face toate eforturile pentru a întări colaborarea pașnică cu toată lumea. Pentru democrație în toată lumea. În lupta ei pentru pace, URSS are sprijinul tuturor popoarelor pacifice și democratice; de aceea, ea va birui. URSS e forța cea mai puternică în lupta pentru păstrarea păcii și a democrației.

Forțele noastre, deși reduse prin demobilizare, se întăresc în disciplină și muncă. Noile statute ale armatei sunt statute

de pace. Totuşi, noi, militarii sovietici suntem obligaţi să întărim disciplina militară şi să ne sporim cunoştinţele militare şi politice pentru apărarea graniţelor ţării. Apelez la soldaţi şi ofiţeri să înveţe singuri să slujească cu îndrăzneală ţării şi ordinii. Poporul nostru poate fi sigur că forţele lui armate conduse de Stalin vor împlini cu succes sarcinile ce li se vor pune". (Rezumat, bineînţeles).

— La orele 10,19 încep salvele de tun (37) care se termină în 4 minute. La 10,24 în sunetul tobelor, defilează caii prezentaţi de căpăstru, în fugă. Copiii de trupă defilează în frunte. La 10.30 începe o ploaie măruntă. Defilează marinarii cu steagul lor, alb-albastru, cu baioneta la armă, în uniforme negre cu mănuşi albe. Apoi, divizia Moscova, cu baioneta în poziţie de atac; ea reprezintă apărarea capitalei. Cavaleria, cu caii albi în frunte, apoi cei roşii şi negri. Artileria, cu cai albi. La 10,48, motorizatele anti-aeriene. Tunuri grele, branduri, motorizate pe şenile, artileria grea trasă de tractoare, mitraliere pe motociclete, tancuri. Paraşutiştii. La 11,10 focurile, cu steaguri roşii; încep cu unele de mărime mijlocie şi merg crescendo, până la cele antiaeriene, prevăzute cu antene de radio pentru interceptare. Parada militară se termină încheiată de muzica militară, la 11,20. Urmează cealaltă, a civililor, sindicate, sportivi etc., care ţin până după orele 12.

*

Sudura necesară dintre oameni şi lucrurile pentru care au murit şi care le-au pricinuit suferinţe, mai e posibilă după război? Am impresia că războiul i-a detaşat pe oameni de lucruri, i-a lipit mai strâns de ei înşişi, i-a făcut într-un fel mai egoişti. Dar istoria n-o fac decât cei care-s capabili să iasă din ei înşişi. Ruşii fac parte din ăştia.

*

La Muzeul Revoluţiei din Moscova. O sală cu daruri pentru Stalin: broderii, eprubete, albume, versuri, pipe, — suflete de copii. Între lucrurile făcute cadou lui Stalin de către muncitori e şi o puşcă. Apoi, cadoul Pieilor Roşii care, în 1942, l-au proclamat pe Stalin ... şeful lor onorific şi i-au trimis o pipă a păcii. Probabil, şeful lor fiindcă sunt piei... roşii. Sau asta e tot ce-a putut câştiga, ca masse, propaganda lui în USA?

*

Ce mă impresionează neplăcut e că Moscova n-are bulevarde cu pomi: numai piatră şi asfalt. Kievul e mult mai frumos şi mai liric. În această capitală a primului stat socialist

din lume, sunt cele mai multe biserici: 300. Turle și furnale. Așa se și explică de ce a prins aici noua religie, fiindcă pentru ruși comunismul nu e o doctrimă și o metodă științifică, ci o religie.

Multe biblioteci la Moscova; și multe farmacii ale căror produse au prețuri foarte mici; aici, în acest amănunt, se vădește desființarea exploatării omului de către om; în capitalism, produsele farmaceutice sunt extrem de scumpe, printre cele mai scumpe dintre produsele de larg consum: capitalismul scoate bani din chiar condiția de bolnav a omului, adică într-adevăr din ființa lui fizică. Aici, lumea dă năvală la dulciuri.

Gustul baroc de ornamentație al rușilor: de la trenuri până la tunuri. Există la Kremlin un tun uriaș și un clopot uriaș (tot obsesia mărimii, a *balșoiului*) care n-au servit, bineînțeles, niciodată, fiindcă abia ar fi putut fi urnite; sunt podoabe decorative și se cheamă în consecință: „țarul-tun" și „țarul-clopot". Ultimii țari după revoluție: pasiunea grandorii. Rușii n-au ajuns încă să cunoască sentimentul deșertăciunii: sunt prea tineri și ca popor, și ca stat, prea sănătoși. Le-ar trebui o grea înfrângere care să-i învețe limitele reale. Dar atunci își scornesc idealuri irealizabile la care pot visa liniștiți. Mă tem că din pricina asta, că revoluția e pentru ei un asemenea vis, ea nu va progresa.

La *Muzeul Armatei Roșii:* o bucată de lemn roasă, pe care au mâncat-o prizonierii ruși, în lipsă de altceva. În primele luni ale războiului, ne informează o statistică, au căzut câte douăzecișitrei de soldați ruși pe minut; totalul pierderilor e în jurul a trei milioane.

Când Leningradul a fost blocat, s-au repartizat câte 125 gr. de pâine pe zi de persoană; se poate spune că au transformat pâinea în anaforă.

Muzeul armatei sovietice arată că și aici, la ruși, s-a practicat eroismul de tip japonez (sau asiatic?) cu piloți sinucigași, care se aruncau cu avion cu tot asupra obiectivului inamic. Numele unui asemenea erou sovietic e Talaliken.

Liniile de apărare ale Moscovei în imediata apropiere a capitalei se întindeau pe 126 de kilometri, cu 70% din luptători, femei.

O fotografie a Zoiei spânzurată: zăpada îi acoperea sânii și gura. O fotografie de-a ei a fost găsită în buzunarul unui soldat neamț, ucis.

E expusă o stivă de cruci capturată de la nemți și pe care n-au apucat să le folosească. O vestă de hârtie cu care s-a căp-

tuşit posesorul ei, ca să-i țină de cald, într-una din iernile războiului.

Drapelul victoriei e o simplă bucată de pânză roşie, scrisă cu alb de zinc.

O stivă de drapele nemțeşti capturate. Într-un colț, spânzura penibil şi o manta românească. Apropó, un text despre Transnistria: „Transnistria e pământul românesc dintre Bug şi Nistru. Toți românii născuți în Transnistria se numesc transnistrieni. Ei îşi zic şi moldoveni pentru că fac parte din trupul Moldovei. Frumusețile şi bogățiile acestui pământ au fost dorite de ruşi. Țarii lor au năvălit şi l-au ocupat pe nedrept. Azi, Transnistria e liberă".

*

Importanța acestui război şi locul lui în constituirea şi dezvoltarea socialismului sovietic: o dată cu întărirea solidarității poporului şi a spiritului său de luptă, diferențierea personală, individuală. Pe lângă un examen istoric, acest război a repus poporul în virtuțile luptătoare ale revoluției din 1917. Lucrul se vede bine şi din muzeele militare şi politice unde tot timpul e făcută legătura dintre lupta din 1917 şi cea din 1941.

Marți 12 noiembrie

Conferință de presă la Lozovski, şeful presei de la Moscova: „Situația la conferința celor patru mari puteri e mereu încordată. Diferențierile manifestate la Paris au rămas, în mare: conținutul tratatelor de pace cu foştii sateliți, grupările în țări mici şi mari, problemele economice în țările eliberate de sub fascism, problema Dunării, a strâmtorilor etc. În ce priveşte România, e vechea problemă: dacă ea trebuie să aibe o economie independentă sau dependentă de capitalurile anglo-americane. Azi, la New York s-au adus noi argumente privitoare la România. Când se discută despre țări ca România sau Bulgaria, vest-europenii pun chestiunea democrației anglo-americane. Delegația sovietică la New York continuă munca de a rezista aservirii economice pentru țările din toată lumea. Anglo-americanii bat cu pumnul în masă, dar englezii sunt azi la remorca americanilor, care cred că pot pune noi condiții şi chiar să şantajeze cu bomba atomică. Dar demagogia atomică nu poate spăimânta URSS care nu poate fi distrusă cu bombe. Stalin a spus răspicat: «Nici demagogie atomică, nici diplomația dolarului». După discuții destul de violente, se caută compromisuri şi soluții care, fără a mulțumi sută la sută, înlesnesc totuşi continuarea discuțiilor. Sutele de milioane de oameni doresc să vadă instaurată pacea; asta e poli-

tica noastră dinainte şi de după război. Suntem gata să găsim un compromis, dar nu de principii. Sunt acolo marile puteri apărătoare ale libertății; ele vor să ne facă să mergem alături de ele, dar nu e aşa de uşor să faci URSS să meargă într-o direcție pe care ea n-o socoteşte bună. Situația nu e atât de gravă cât de dificilă. Ei fac şantajul războiului: politica fermă, diplomaţia atomică etc."

„România nu trebuie să ia literă de evanghelie, să nu cadă-n genunchi în fața democrației anglo-americane. Sunt şi alte democrații mai avansate, mai progresiste cu mult: În Grecia, Indonezia, India, Egipt, situaţia e tulbure pentru anglo-americani. Declarațiile de tutelaj american asupra insulelor din Pacific care sunt în mâna lor, apoi asupra Chinei, Coreei şi Japoniei. Şi-n România, cine-i susține pe Maniu-Brătianu? În Austria sunt peste 100 000 de aşa-zişi refugiați în rândul cărora veți găsi multe vechi cunoştinţe. Dacă apărarea fasciştilor e democrație, unei asemenea democrații să-i poarte ei steagul. Interesant e că guvernul laburist e cel care l-a salvat pe Schacht. Politica de azi a anglo-americanilor se poate concretiza în formula: «Tout prendre, toujours prétendre et jamais rendre». Noi suntem nişte nou-născuţi. Dar noi învățăm democrația *noastră*. Faceţi şi dvs. la fel; poporul dvs. e destul de adult şi n-are nevoie de surse anglo-americane. În Anglia şi-n USA sunt mari organizaţii fasciste care-şi află mereu apărătorii în miniştrii de stat. Aceasta e neliniştitor. Reacțiunea care-a pierdut terenul în Germania caută să se înfiripe într-altă parte. Cred că pe măsură ce democrația românească va fi mai tare, grupările reacționare din diferite țări vor căuta să-i facă rău".

„Din Estonia, 48 de agenți au ajuns în America."

„La recentele alegeri din Franța, socialiştii au pierdut; au câştigat comuniştii 37% din voturi, MRP şi radicalii. Problema politică a Franței de azi este aceea a dezrădăcinării fascismului, a curățirii politicii de stat de toate elementele vichy-siste, de criminalii de război şi de colaboraţionişti".

„Politica URSS față de România, Grecia, Bulgaria şi USA. Prin structura ei social-politică, de țară mare, noi n-avem pretenții imperialiste; vrem o democrație populară. Problema dunăreană de rezolvat, ca cea a Suezului, Canalului Panama, Gibraltarului."

*

Faptul că 242 de scriitori sovietici au murit în război, nu înseamnă că scriitorii sovietici sunt mai patrioți decât cei dintr-alte țări (s-ar putea şi asta, la urma urmelor!), ci că nu-

mărul scriitorilor sovietici în raport cu populația e mai mare în URSS decât în oricare altă țară.

*

Ceea ce constat până acuma, în această mare țară de țărani, e lipsa completă de tracțiune animală; se pare că o mașină se întreține mai ușor decât un cal. Respectiv, decât treizeci de cai.

Leningrad, 13 noiembrie

— Indiscutabil, mai frumos decât Moscova; aici, e o adevărată capitală. Pe masă la frizer, văd: poeme de Nekrasov, o carte de Alex. Jarov și un studiu tehnic despre huilă și extragerea ei.

— Ermitage-ul are 22 de kilometri și numără 2 milioane de tablouri și sculpturi. A fost lovit în timpul războiului: 30 de proiectile.

— În drum spre Leningrad, am trecut pe la Klin. (localitatea natală a lui Ceaikovski) și pe la Kalinin, unde a fost frontul nemțesc.

— Vizităm un institut de puericultură (directoare: Iulia Mendeleeva), cu catedre duble: pentru maturi și pentru copii. Aici se pregătesc medici pentru copii pe întreaga țară: 1 000 de paturi pentru micii pacienți și 1 900 de studenți.

— *Pravda* din Leningrad are 250 de mii tiraj; pentru Leningrad, nu e prea mult. Se invocă lipsa de hârtie, foarte plauzibilă după război. La acest mic tiraj, un personal de 125 de oameni.

— Leningrădenii se socotesc eroi pentru rezistența la blocadă; ei vorbesc chiar așa, cu o greu stăpânită mândrie: „Pe vremea blocadei . . .“

— Anunțurile din ziare cele mai numeroase sunt acelea în care se caută lucrători în construcții și cele care anunță divorțurile.

— Am avut o întâlnire neașteptată și care spune mai mult decât orice conferință de presă despre relațiile româno-ruse. E un fost prizonier luat de trupele noastre la Nikolaiev, îl cheamă Fedor Popov. A lucrat undeva la o moșie și ar vrea să-și vadă tovarășii români. Ne întreabă dacă la noi „e pâine?“ Plină de tâlc, întrebarea . . .

14 noiembrie

— Am vizitat Țarscoie-Selo. Am văzut femei și bărbați desculți; la data asta și la o asemenea altitudine, mi se pare cam prea de tot.

— Blocada s-a desfăşurat pe o temperatură de —30. Vehiculele erau înzăpezite, lipsă de apă, beau numai din Neva; nici lumină; lămpi cu parafină. Foamete. Morţii erau duşi pe săniuţe. Istoria unei familii, Savicev, se termină astfel: „Au murit toţi. Rămăsese numai Tania, dar a murit şi ea, ultima, după ce a orbit de foame".

— Blocada a fost ruptă la 18 ianuarie 1943, prin joncţiunea Volkov.

— Un mesaj cu totul sui-generis care arată până unde poate duce disperarea, e cel de la muzeul din Leningrad, scris pe o scândură dintr-un lagăr, cu un cui înroşit în foc: „V-am aşteptat..." adresată se-nţelege, soldaţilor sovietici. Apelurile disperării se-ndeplinesc totdeauna, mult mai sigur decât ale speranţei.

Moscova, 15 noiembrie

Am vizitat un colhoz, cel de la Tarasova, sat cu nouă mii de locuitori; mă gândesc că e de două ori mai mare decât Vălenii mei. Aici sunt crescuţi o sută de copii refugiaţi din Spania.

Colhozul are 400 ha cultivate astfel: 65 ha, livezi; 10 ha, căpşune (!); 1 ha, smeură; 3 ha, agrişe; 70 ha, trifoi şi alte plante furajere; 78 ha, cartofi; 13 ha, castraveţi; 11 ha, roşii; 25 ha, varză; 14 ha, secară; 50 ha, ovăz.În colhoz lucrează 280 de familii, ceea ce reprezintă un total de patru sute de oameni. Din nouă mii de locuitori ... Fiecare gospodar are pe lângă casă 1/3 ha. Plata se socoteşte astfel: 5 kg legume, 6 kg cartofi plus 20 de ruble la fiecare zi-muncă. Fiecare familie colhoznică plăteşte 150 de ruble anual pentru casă şi loc; bătrânii şi prolificii, scutiţi.

Inventarul viu: 30 de vaci; 30 de viţele; 67 de cai; 100 de porci, 100 de iepuri; 250 de găini. Mecanic: cinci camioane.

Munca e organizată pe brigăzi: două pentru munca câmpului; două pentru livezi; una pentru sere; una pentru vite; una pentru transporturi; o brigadă are 4—10 detaşamente şi fiecare detaşament, câte zece oameni.

Fiecare colhoznic are, pe lângă casă, o vacă, un viţel, un porc şi zece purcei, zece oi şi oricâte găini vrea. Vara se lucrează câte zece ore pe zi, iarna câte 5—6. Ziua de lucru se calculează pe spaţiul lucrat, nu pe timp: adică, o zi de lucru e egală cu munca învestită de un om cu un cal, pe un pogon de loc. Dacă lucrează pogonul în zece zile, tot o zi i se socoteşte; dacă-l lucrează într-o jumătate de zi, tot o zi i se socoteşte.

Anul ăsta, venitul colhozului a fost de 7 milioane de ruble,

din care, ni se spune, 50% au primit colhoznicii; 1 milion s-au dus pe investiții, construcții, vite, etc. 700 000 pe semințe, reparații; 300 000 pentru asigurări și impozite.

16 noiembrie, Kiev

Mă gândesc la sinuciderea lui Maiakovski. Dar unde s-a văzut în istorie exemplul unei tiranii care, făcându-și aliată inteligența, să fi reușit să și-o aservească?

*

„Dintr-acest cer înalt, țepos de stele,
Întind un braț ca de săgetător
Nu să te sui, iubito, lângă ele
Ci lângă coapsa dulce să-ți cobor ..."

*

Observ o orientare a literaturii moderne și a poeziei în special spre caracterele naționale: asta, desigur, în urma interludiului fascist care ne-a arătat că ideea națională e încă o actualitate vie și organică în viața popoarelor de azi.

1947

15 ianuarie

N-am mai scris de mult aici. Atâtea s-au întâmplat! Parcă intru în camera unui mort demult, unde n-a mai intrat nimeni.

Trei lucruri vreau să-mi notez. Până mai ieri, eram dispus să cred, cu Simon Gantillon, că „la femme est la matière plastique du désire de l'homme", și eram adesea convins că un bărbat adevărat poate face ce vrea, poate modela cum vrea, după dorințele lui, femeia care-i place.

Azi, cred în compromis. Un bărbat poate face dintr-o femeie ceva în sensul dorințelor lui. Dar acest *ceva* este mărginit sau nemărginit, după dimensiunile proprii, după personalitatea reală a acesteia.

*

Al doilea. Mi se pune foarte serios în față perspectiva următoare: sau vreau să fiu un om care se bucură de publicitate și suprafață, „făcînd frumos" cu „politicii" care-mi sunt superiori, — sau prefer să fiu eminența cenușie, inspiratorul din umbră și să mor ca Nae Ionescu?

Mă tem că o să prefer acest drum.

Dar ce verificări pot avea în al doilea caz? Totuși, Richelieu a fost, până la urmă, un Richelieu public.

Și doresc mai ales un lucru: să fiu mare, în sensul cel mai bun. Adică, să simt atunci când stau de vorbă cu orice fel de om, cu oricare dintre oameni, că el se simte mare pe el însuși în prezența mea, fără ca eu să mă port sau să fac ceva anume pentru asta.

14 februarie

Ședință redacțională la „Revista Literară". Mă uit la fiecare. Mausi ezită când e vorba de o oră pe zi. Notează vădit, dar nu ține minte. Când îi propun să ne vedem după ședință, preferă un film unei convorbiri cu mine.

Aurel Baranga lungeşte vorba inutil într-o şuetă inutilă, în cursul căreia nu ezită să-şi atribuie citate dintr-alţii.

Saşa Pană comite în convorbire penibile greşeli gramaticale.

Nina Cassian e tot timpul uşor ironică, cu aere superioare. A plecat din şedinţă pretextând că are treabă.

•

Poveste pentru Daisy:

... şi frumoasa din pădure adormită s-a trezit înconjurată de numeroşi principi veniţi de la un capăt la altul al lumii, încărcaţi cu daruri, pe care i le puneau la picioare, cerând-o de nevastă. Erau, bineînţeles, principele cel frumos, care-o trezise din somn; apoi, Nababul cel de nu-şi mai ştia bogăţiile; şi Voinicul cel fără frică; şi Mândrul cel trufaş; şi Teribilul cel furios şi măreţ ca leul în deşert, şi Vicleanul cel meşter în ale vorbelor nepotrivite cu faptele; erau fel de fel de principi, care de care mai dăruit, care de care mai unic, mai fără pereche-n felul lui, care-au alergat cu toţii de la capătul lumii ca să îngenunche pe perne de mătase, o dată cu darurile lor scumpe, în jurul Frumoasei din pădure, când au aflat că ea scăpase cu bine din vraja Babei-Cloanţa care-o osândise la somnul fără sfârşit.

Dar în timpul cât fusese adormită, atâtea se schimbaseră-n palatul şi-n ţara Frumoasei! Paingi noi crescuseră prin colţurile castelului cel vechi, şoarecii albi înlocuiseră neamul celor suri din magazii, sirepele născuseră mânji care la rândul lor îşi prelungiseră stirpea cu alţii noi. Dar şi vietăţile pădurii se schimbaseră: de la iepuraşul cel fricos la vulpea cea vicleană, de la ursul cel sfătos la lupul fioros, de la frageda răchită la bătrânul stejar.

Frumoasa nu mai înţelegea nimic din ce vedea: „Nu ştiu unde mă aflu!“ a spus ea şi era gata să plece-n lume, nemairecunoscându-şi casa. Dar a venit Visătorul care i-a spus: „Cât ai dormit, n-ai visat“. Şi i-a arătat ţara ei în care nu s-a mai simţit străină. Apoi, a dus-o în faţa oglinzii. Pe urmă s-au îmbrăcat amândoi şi au plecat să vază şi-alte ţări ...

Dialog cu Daisy:

— Tu mi-eşti necesară, dar eu îţi sunt ţie?

— Ba eu nu-ţi sunt, că tu ai geniu ...

— Eu fac oameni; şi trebuie să te fac om şi pe tine.

(Că e o adorabilă adolescentă, slăbuţă.) Problema pe care ţi-o pun ţie, i-am pus-o şi lui Edith. N-avea geniu, dar cred că avea talent. Nu m-a ascultat şi a murit ...

9 martie

Niciodată nu am simţit-o mai ridiculă şi mai distanţată pe Mausi ca azi când, vorbind într-un grup cu unii despre nemţii care-au otrăvit lumea, eu am obiectat:

— Bine, dar cu Bach şi cu Engels ce ne facem?

La care Mausi m-a întrerupt:

— Nu fă teorii! (textual).

*

Privirea dintâi, aceea a Paradisului pierdut, ca şi filosofia idealistă în care lumea e proiecţia mea, este felul de a vedea al unei clase care n-are griji materiale. Săracul e „lipit pământului", constrâns să vadă în tot ce e material un tiran şi un determinant.

*

Pentru Daisy: povestea lui Ţăndărică ajuns mare. Mai întâi vom arăta că, fiind dialectic, autorul n-a făcut decât să continuie în zilele noastre vechile poveşti. Deci, Ţăndărică avea nasul mare, fiindcă se gândea numai la el. Până la urmă, a rămas singur numai cu nasul lui să-l apere de lupi la o vânătoare (să zicem). Aici, dialog cu lupul sau cu ursul în care până şi lighioanele pădurii se vede că sunt contra singurătăţii. „Bine, bine, le răspunde Ţăndărică după ce s-a declarat convins, vă făgăduiesc că pe viitor am să umblu şi eu în ceată ca voi..." Dar nasul lui se făcuse mai mare, mai transparent, căci ştim că faţa se ia după suflet; aşa, de pildă, animalele ca lupii, fiindcă sunt cu totul sincere, au nasul şi gura laolaltă, pe când lui Ţăndărică i se mărea nasul la fiecare lucru pe care nu-l credea. Lupii s-au apropiat de el. Bătrânul lup îi întreabă pe ceilalţi:

— Ei, ce ziceţi, credeţi că o să facă aşa cum spune?

— Da' de unde... Nu vezi cât de colo că minte?...

— Uite ce mai nas are!... parcă i s-a mai mărit de când stăm de vorbă.

Şi l-au mâncat.

23 aprilie

Azi-noapte pe la trei, a murit tata. Subit — inima. Nu ştiam că-i bolnav de inimă, mi se ascunsese, deşi suferea în taină de doi ani. Din relatările argatului, Vasile Hubert (din Dorohoi), care i-a stat la căpătâi până a-nchis ochii, aflu că i-a spus când l-a trezit nevasta lui de-a treia, pe la ceasul două şi jumătate: „Eu o să mor, Vasile, dar să nu-i spui acuma nimic cucoanei, să nu afle... Biata inima mea..."

„Ca un pui de găină a murit..." îmi spune Vasile. Bietul

tata! şi-n lumea cealaltă a vrut să treacă tot pe furiş, să nu-l afle nevastă-sa. Cînd şi-a dat duhul, a scrâşnit din dinţi scurt. Şi-a închis singur ochii. A murit în luna florilor, năpădit de ele în coşciug.

Noaptea următoare, am dormit eu în patul lui şi m-am învelit chiar cu plapuma cu care fusese el învelit, că era plină de ceara picată de la lumânări.

I-am privit chipul: senin, numai ceva mai palid. Nu credeam că e mort. De mai multe ori am avut impresia că răsuflă. Dar el era de mult rece. Când am intrat în odaia cu năsălia, i-am sărutat mâna şi i-am ţinut-o multă vreme strânsă într-a mea. Pentru prima oară în viaţa mea am fost cu totul singur (fizic vorbind), numai eu cu el.

Dintre toţi, Vasile a plâns ieri, sincer, în hohote, pe neaşteptate.

— Eu n-am mai încercat aşa-zisul „cerc isteric" în jurul frunţii, ca la moartea mamei. Am avut numai dureri de cap şi multă nevoie de singurătate. Nu mi-a dat însă nici o lacrimă. Poate din pricina lipsei de obişnuinţă de-a fi împreună cu el.

Îmi pun problemele mele de viitor: vreau un copil *sănătos*. De vorbit cu Sidonia şi cu Cornelia — precum şi cu un medic.

25 aprilie

În drum spre Câmpulung, întâlnesc femei cu traiste de grâu şi porumb. Definesc funcţia bărbatului (ideală, într-un anume fel, spre deosebire de aceea a femeii, concretă, lipită pământului), ca una de imaginaţie. Dar imaginaţia ce e? Închipuire; deci deprinderea, exerciţiul de a-şi închipui jocul Creatorului, al primului *inter pares*, de a face ca el. Şi în dragoste, bărbatul are iniţiativa, sau se cuvine s-o aibe.

Au rămas de la tata unele bunuri care nu s-au găsit la inventar, ca: şareta, hamurile pentru cal, doi porci, haine, lenjerie, încălţăminte, ba chiar şi ceasornicul lui de buzunar.

30 aprilie

Ion Barbu îmi spune că lucrează la transpunerea în teoria structurilor a teoremei lui Camille Jordan, matematicianul francez din mijlocul sec. XIX, mort în 1922, comentatorul operei lui Evariste Galois, matematician genial, mort în 1823 într-un duel pentru o femeie, creatorul teoriei grupu-

rilor care stă la baza matematicilor moderne și chiar a teoriei relativității einsteiniene.

*

Tata a cumpărat via de la Ștefănești la 1 iunie 1934, cu 130 de mii de lei de la avocatul D. și Florica Dimitriu. Dosar nr. 1790/934 și registru de transcriere nr. 1620.

1 iunie

Fapt este că în ultima vreme am avut o seamă de importante clarificări cu mine și cu oamenii.

Mai întâi, profesional. Hotărât! mă las de gazetărie. Am să mă încerc în teatru și versuri.

Romanul mă solicită mult mai puțin și mi-e mare frică să-l reiau, deși n-ar fi exclus s-o fac într-o zi.

Ceea ce e sigur e că m-am decis să las gazetăria, adică să ies din politica la zi, cotidiană.

M-am văzut ieri cu L. Răutu, căruia i-am împărtășit planul meu:

— Mă duc la vie și scriu cărți!...

El era hotărât împotrivă. Îmi argumenta cald, convingător. Dacă adăugam la asta și o anume afecțiune secretă dintre noi — Leonea e unul din oamenii care mi se par excepțional de dotați, de egali și sinceri cu ei, un adevărat comunist, în sensul cel mai bun al cuvântului, armonios construit, fără falsuri și fără fanatisme inutile ca Moraru, stăpânit de o pasiune calmă, echilibrată, și tocmai de aceea fecundă, cu simțul humorului, cu o tandrețe umană când trebuie, dar și cu intransigențe bărbătești, categorice, la nevoie, — apoi eram gata-gata să mă las nu convins, dar să accept să rămân în presă! Am rezistat totuși. Când simțeam că sunt gata să cedez, să spun: „bine, rămân la „Scânteia", în clipa aceea îmi aduceam aminte de visul meu: o carte care să crească tineretul României, care să-l învețe să fie egal cu el, cinstit, să salveze în el, peste toate potrivniciile vremurilor, calitatea umană, copilul, aspirația către puritate și lumină, către onestitatea față cu sine însuși — cu orice risc, și împotriva oricăror alte ispite.

Leonea îmi spunea că azi e mai necesară o activitate gazetărească din parte-mi, decât una de scriitor care s-a retras să scrie cărți.

Nu sunt de acord și-l suspectez de deformație profesională. Eu servesc politic prin scrisul meu. Dar nu înțeleg să servesc prin ceea ce simt că dau mai puțin, prin ceea ce scriu fără destulă pasiune. Or, gazetăria nu mai e o pasiune pentru mine. Mă simt solicitat de lucruri mai trainice, mai durabile, care angajează privirea mai departe, — deși, e drept, gaze-

tăria în presa comunistă nu este tot una cu gazetăria de până acum; totuşi, eu nu m-am aşezat niciodată la masă, — nici la „Timpul“, nici la „Ecoul“ — să scriu ceva cu care nu m-aş fi solidarizat din clipa aceea pentru toată viaţa. Sau cel puţin, n-am semnat decât foarte, foarte puţine şi neînsemnate lucruri în a căror durabilitate să nu cred când le-am scris.

•

În fond, decizia asta mi se pare hotărâtoare. Schimb meseria. Sunt scriitor. Cu toate riscurile pe care o asemenea opţiune le presupune. Ce e sigur e că simt o mare pasiune în lucrul ăsta de termită, în această treabă nevăzută, subterană multă vreme, secretă, anonimă a scriitorului care nu doreşte cu orice preţ să publice, ci *să servească*. Adică să lase o moştenire trainică urmaşilor. Şi sunt hotărât să las această mărturie a mea în caietele astea, celor de după mine.

•

În sfârşit, s-a mai întâmplat un lucru care-şi are marea lui însemnătate în deciziile pe care le iau în viaţă: moartea tatei. În sfârşit, m-am împăcat cu el. L-am iertat cu adevărat şi mă simt solidar cu el pe o seamă de lucruri, deşi moştenirea lui materială, puţină câtă e (partea mea e un pogon de vie şi două odăi din casă), a fost prădată şi ea de nevastă-sa de-a treia. Dar până şi-n inegalităţile şi-n slăbiciunile astea ale lui cu femeile, mă simt solidar cu bietul tata, îl iert şi-l înţeleg.

•

Aşadar, în pragul a patruzeci de ani, la treizeci şi şase de ani neîmpliniţi, încerc să mai fac ceva din viaţa mea. Sunt tot sărac, prea sărac, mai sărac decât oricând parcă, fiindcă, altfel, aş face şi un copil.

Sigur e că sunt hotărât să deschid încă un capitol în viaţa mea. Mă despart de Sidonia şi (cu toate promisiunile pe care mi le fac, să nu mă mai însor), dacă voi întâlni o fată tânără pe care s-o iubesc — am să mă şi însor. Dacă nu, am să-mi tipăresc cărţile şi am să încerc să scriu altele, am să mă fac slujbaş cum am mai fost, şi am să mă bălăcesc în toate mizeriile, disperările şi voluptăţile unei vieţi în care singurătatea nu-mi va înăbuşi însă niciodată năzuinţele nestăvilite de-a comunica tineretului, lumii şi patriei mele. Caietele astea îmi vor fi întotdeauna şi închisoarea şi refugiul, dar şi puntea de comunicare cu oamenii în tot ceea ce poate fi mai trainic şi asemănător în noi: viaţa lăuntrică, dorinţa de cinste faţă cu noi înşine, de echilibru interior, de egalitate faţă de sine.

•

Cred că am să mă arunc în experiențe multiple și concrete. Aș vrea, între altele, să fiu iar comis-voiajor, sau ceva asemănător. Mi-ar place și să mă ocup de cultura viei, dar mi-e silă să stau cu Lia, ca să pândesc zi și noapte să nu mă fure.

Sigur e că nu voi mai neglija cărțile; „la vârsta mea — vorba lui Alvear din *L'Espoir* — nu te mai muți decât cu biblioteca împreună". Și totuși simt că nu mă pregătesc pentru singurătate, deși nu mă sperii de ea.

Setea de dragoste arde și acum în mine. De Sidonia mă despart fiindcă n-o iubesc și fiindcă simt nevoia să fiu îndrăgostit ca să dau ceva bun din mine.

•

La conversația cu Leonea. Când îmi spunea că nu e nevoie de o carte pe care s-o dau acum, ci de articole de gazetă, el făcea o greșeală tactică de conducere. Căci într-o bătălie să ceri oamenilor tot ce pot da mai mult, nu mai puțin.

•

Nu știu dacă deciziile cele mai bune le luăm în zodiile negre, ori în cele favorabile. Fapt este că eu trec, de vreo lună și ceva, cu puțin înainte de moartea tatei, prin cea mai cumplită din zodiile mele negre. Cea mai cumplită obiectiv vorbind, fiindcă altfel, subiectiv, am destul antrenament, așa că rezist cât pot. Dar niciodată, nici în anii negri din 1942—1943, pînă ce am cunoscut-o pe Sidonia, n-am trecut printr-o mai desăvârșită coaliție de împrejurări nefaste care să se grămădească peste psihicul meu, și așa destul de întunecat, aflat la impas. Alaltăieri mi-am dat seama încă o dată că sunt laș și că — dacă nu m-am sinucis până acuma, — asta s-a-ntâmplat numai fiindcă n-am avut un pistol la-ndemână. Tot curajul meu de-a suporta viața, cu toate greutățile astea ale cărnii, cu toate umilințele crâncene pe care mi le impune, nu e în fond decât urmarea firească a unei lipse de mijloace tehnice. Alaltăieri seară însă, ajunsesem la limită. Mai rău nu se putea. Atunci am înțeles și mai bine ideea Infernului lui Sartre: o cameră fără nici o fereastră, fără nici o ieșire. Nici o pușcărie din lume nu e mai groaznică, nici chiar aceea a osândiților la moarte.

Când a fost condus la zidul execuției, Mihai Antonescu ținea-n mână pălăria. Ce logică secretă îl mai făcea să spere că e vorba de o călătorie în care-o să aibe nevoie de pălărie? Ce speranță, sau ce disperare?

Sigur e că între ceea ce simte un condamnat la moarte și ceea ce am simțit eu alaltăieri seară — și desigur că așa ca mine simt toți oamenii în anumite momente din viața lor —

senzația psihică e aceeași, absolut aceeași. Moartea e gravă nu fizic, ci în conștiință, în pre-știința ei. Și totuși, murim; ăsta e adevărul. Murim în fiecare zi, pe măsură ce îmbătrânim, și nu ne dăm seama de lucrul ăsta decât pe epoci, pe cicluri, periodic, în momentul când încă un strat de carne s-a zbircit, s-a stors, s-a mortificat, când încă o experiență s-a acumulat și răzbește în conștiință. Tinerețea fără bătrânețe, asta trebuie să fie: moartea cotidiană neajunsă niciodată în conștiință. Ignorarea completă a morții carnale care pătrunde zi de zi și ceas de ceas în noi. Dar pentru asta, trebuie să fii ancorat foarte adânc în viața din jurul tău, în muncă, în luptă, în nădejdi, să *faci* toată vremea ceva, să fii prins în treaba oamenilor, în interesele și nădejdile lor, să mergi cu ei împreună, să te identifici cu ei, să *fii* ei. Să n-ai timp să-ți dai seama că îmbătrânești, că mori în rate, în parcele, în doze mici. De-asta e admirabil comunismul. Că nu te lasă, că nu-ți dă răgaz să-ți observi moartea din tine, necum să ți-o contempli, așa cum fac eu când mă copleșește, așa cum am făcut ieri, alaltăieri mai cu seamă, așa cum fac — cu eforturi supraomenești, cu deznădejdi crâncene, cu tăceri groaznice — de mai bine de-o lună de zile.

Dar după ce treci de etapele astea, ce bine te simți! Ce liber, ce descătușat, ce tânăr, ce proaspăt! Pe obraz poate că s-a mai înscris o cută, o zbârcitură s-a accentuat, firele de păr au mai albit, dar înăuntru ești mai tânăr ca oricând, ești tot mai aproape de copilărie, de copilul rămas undeva, în măruntaie, în limfă, în fundul inimii și al memoriei. Și lucrul ăsta se vede-n ochi, în priviri. Mă uitam la fotografiile oamenilor mari; mai toți au privirea asta, a copilăriei limpezi care transpare prin ochii lor, parcă și mai limpede, și mai puerilă, în contrast cu pleoapele zbârcite. Probabil că de-aia se vede-n ochi tinerețea veșnică, fiindcă ochii sunt singurele organe exterioare neînvelite cu piele, pe care nu pot apărea zbârcituri niciodată.

•

Și uite că, după aproape șase săptămâni de infern interior, am luat deciziile pe care le-am luat: plecarea de la gazetă, despărțirea de Sidonia, începerea unei activități concrete ca să mi-o servesc pe cea scriitoricească. Destinul se alege astfel, voluntar, dar și cu contribuția secretă a ceea ce e-nchis în fibra noastră. Îmi dau seama încă o dată că viața, pentru a merge înainte, pretinde omului un singur lucru important: să opteze. E ca-ntr-un joc, într-adevăr. Poți să faci sau asta, sau asta. Amândouă, nu, fiindcă nu te vei realiza în nici una. Și încă un lucru: după ce-ai optat, ți-ai angajat viața și cu cât

ţi-o angajezi mai total, cu atât eşti mai liber interior, cu atât creşti mai firesc şi simţi mai puţin salturile ciclurilor următoare, de morţi mărunte din tine. Desigur, la fiecare din aceste cicluri, poţi opta din nou, şi chiar pe tabloul contrariu. Ceea ce e sigur, însă, e că în felul ăsta nu te va lua nimeni în serios şi nici n-o să faci mare lucru în viaţă sau în opera pe care ţi-ai propus-o. Căci un ciclu trecut din viaţa noastră le alimentează pe cele viitoare, numai dacă am optat de fiece dată în acelaşi spirit, în acelaşi sens. Altfel, nu facem decât să luăm mereu totul de la capăt fără să isprăvim însă niciodată nimic, nici pe noi înşine, — şi nici această experienţă, sterilă şi plicticoasă în ea însăşi.

•

Sunt sigur că-n felul ăsta, eu rămân consecvent cu mine. Repet astăzi despărţirea de acum şapte ani de Loti, dar pe un plan de conştiinţă.

11 iunie

Vorbeam de stilul lui Ramuz. Exact ceea ce mă frământă pe mine în ultima vreme: stilul literaturii pe care aş vrea s-o fac. De altfel, asta trebuie să fie astăzi — şi este, efectiv — o problemă de epocă. Stilul nu e numai omul, sau nu e omul decât în măsura în care omul îşi ilustrează epoca lui.

Iată ce bine ţinteşte Ramuz în miezul problemei: „... dar mă uimeşte că critica, pe de o parte, confundă atât de des planul expresiv cu cel explicativ, — cel în care cauţi să faci simţit un lucru cu cel în care cauţi să-l faci înţeles".

Problemă de o intensă actualitate, pentru literatura noastră şi pentru cea modernă, în general. Vremea noastră pare să tindă la un compromis sau la o sinteză, cam aceea pe care Ramuz o denunţă ca pe-o confuzie a criticii: să realizeze o literatură expresivă şi explicativă în acelaşi timp. Dar poate fi cu putinţă un asemenea lucru, fără să trădezi viaţa? Cred că e posibil în câteva formule clasice: teatrul cu comentatorul „rezoneur"; poveştile pentru copii şi poemele-edict, gen Whitman. Adică problemele elementare de stil, pentru educarea unei lumi tinere. Mai e un gen care mi se pare actual şi plin de sevă: cel argotic. Şi sunt mulţumit de-al fi abordat, lăsându-mă condus numai de intuiţiile mele. E ceva asemănător problemei stilului aşa cum şi-o pune Ramuz: „Am încercat să mă slujesc de-o limbă-gest care continuă să fie cea de care se slujesc cei din jurul meu, şi nu de limba-semn care era cea din cărţi". Asta am făcut (sau am încercat) şi eu în *Cântice ţigăneşti* şi-n *Asta-i ciudat!* Şi mă bucur să constat că n-am fost singurul, la ora aceea. În Franţa, de asemenea,

limbajul proaspăt al argot-ului e la preţ. Prévert e un exemplu strălucit, ca să nu mai vorbim de Céline. Dar chiar în România noastră, mă gândeam. Cine-ar fi zis, în 1940—1941 când am scris *Cânticele*, că genul „mahala" o să se instaleze pe străzi şi-n cârciumi? *Ecaterina* şi *Costică, Costică, fă lampa mai mică* sunt admirabile simptome ale triumfului cântecului de lume reactualizat, dar într-o perspectivă a conştiinţei estetice de care dă dovadă autorul anonim. Mi-a făcut atâta plăcere, de altfel, să fiu bănuit de nu mai ştiu care că aş fi scris eu textul *Ecaterinei*! ... Şi dacă am regretat că nu pot răspunde „da", cui m-a întrebat, mă consolam cel puţin cu gândul că, într-un fel, am şi eu contribuţia mea la educarea publicului pentru *Ecaterino, vedea-te-aş moartă.*

•

În sfârşit, iată răspunsul în ce priveşte orientarea actuală a artelor şi literaturii naţionale; îl iau tot din Ramuz, fiindcă e admirabil: „Il faudrait que la société sût d'abord elle-même ce qu'elle sera demain ... Ce n'est en tout cas pas ce fameux «grand public» qui décide pourtant de ce qu'on apelle le succès, mais ne dispose pas de sa durée. Malgré les apparences, ce n'est pas la quantité qui décide; l'opération est toute qualitative. Elle est le plus souvent, du moins dans ses débuts, aux mains d'un très petit nombre d'hommes, et qui n'ont pour eux que la qualité. Mais ils vont à la qualité. C'est la qualité qui fait centre. Un très petit nombre d'hommes mais qui sont, si on peut dire, *contagieux*, qui sont actifs sans le savoir, qui opèrent sur l'opinion ..."

Şi mă gândeam cu melancolie că acesta ar putea fi comitetul restrâns de artă şi cultură, dacă ... Dacă-n locul atâtor debutanţi perpetui şi al atâtor rataţi veninoşi, el ar fi compus numai din poeţi entuziaşti şi îndrăgostiţi de meseria lor, ca Paul Georgescu. Şi totuşi, asta e menirea comitetului. Croiala lui e bună, intenţiile lăudabile. Lipsesc însă oamenii, acel mic număr de oameni care „să meargă la calitate".

Dar cine ştie? cu timpul se vor ivi, poate.

2 iulie

De fiecare dată când mă trezesc, mă-ntreb dacă am să mai pot trăi şi ziua asta până la capăt. E o minune că mai trăiesc. În orice caz, parcă niciodată n-am simţit mai puternică tirania morţii în mine. Fără rost, fără dragoste, fără prieteni, fără bani, fără libertate, asta e condiţia mea de viaţă cam de vreo două luni încoace. Şi totuşi, mă îndârjesc să trăiesc, să-mi supravieţuiesc. Trăiesc printr-un act de conştiinţă, cerebral, raţional exclusiv. Se va putea oare să birui ceea ce e incon-

sistent în mine şi mă mână cu o forţă extraordinară spre moarte, spre anihilare? Am dat zilele trecute de-o aforismă a lui Nietzsche care parcă anume pentru starea mea de acuma fusese scrisă: „Tot ce nu reuşeşte să mă ucidă, mă întăreşte". Aşa-mi spun şi eu. E un fel de licitaţie: să vedem, care pe care? Ar fi în orice caz un adevărat triumf dacă supravieţuiesc acestei epoci negre. Oricum, e sigur că partea pe care-o omor acum în mine este cea mai crâncen înrădăcinată şi cea mai profund duşmană mie însumi, aceea care m-a dus la toate rătăcirile şi erorile mele de viaţă şi de artă. Vag, ca prin cea mai deasă ceaţă, bănuiesc, mai mult aud zvonul lăptos, tulbure, al unei ieşiri. Dar va fi teribilă, această ieşire! (Mă cutremur când mă gândesc că până mîine s-ar putea să mor şi atunci toată această promisiune capătă un aer de ridiculă neputinţă. Şi totuşi: dacă trăiesc, îmi rămân deschise *toate* posibilităţile. Toate, nu greşesc când spun asta. Şi perspectiva ratării e o posibilitate.)

*

În ce priveşte problema care mă preocupă, a artei de stânga, sau progresiste, sau de partid, sau oricum i se va mai spune, realism, romantism, modernism social sau socialist, — mi se pare că singurul răspuns firesc este ăsta: calitate. Aşa cum pe planul producţiei economice se pune problema îndestulării, a ridicării producţiei, în artă „ridicarea producţiei" nu poate, n-are cum să însemneze altceva decît ridicarea calităţii. Subiectul poate fi oricând, bineînţeles, desprins din realitatea socială, din mediul muncitoresc, ţărănesc etc., aceasta e direcţia timpului nostru, sensul istoric al vremii pe care-o trăim. Dar felul cum va fi tratat acest subiect rămâne şi el al vremii noastre; care, fiind o concluzie a unei culturi şi începutul alteia, nu se poate lipsi de-a pretinde calitate. Calitatea operei de artă cată să reprezinte chiar calitatea umană, calitatea omului nou (sau vechi, dar prezent) pe care-l promovează sau îl conţine vremea noastră. În fond, politica stângii în artă nu poate fi decât asta, la urma urmelor: promovarea cât mai multor oameni *de calitate umană;* şi nu numai în artă, ci în toate domeniile, dar în primul rând în artă.

Aşa înţeleg, eu cel puţin, orientarea actuală a artelor şi literaturii şi a vieţii în genere, — ca şi a celei intime, individuale. Adâncime, cinste cu sine însuşi, depăşire de sine, adevărurile spuse necruţător de către fiecare lui însuşi, aflarea propriei noastre dimensiuni — cu un cuvânt, realizarea acelui etern ideal: o politică morală, un triumf al eticei în politică sau prin politică. Oricum, sigur este că vremea noastră ne cam pune să ne re-privim din rădăcină şi să ne spunem de la

obraz cine suntem, ce suntem şi ce putem. E o confruntare nu destul de agreabilă, recunosc, şi nu pentru mulţi. Dar pentru cei care trec acest examen, viaţa devine brusc nu numai respirabilă, dar vastă şi frumoasă.

•

Mă uitam aseară la lumea de la Mircea Grigorescu. Câţi din oamenii ăia care critică regimul şi-l ironizează cu venin, cu stupiditate sau cu furie, o fac numai din pricina intereselor lor ameninţate? Asta ar fi foarte puţin. Dealtfel, în economia socială de azi, factorul psihologic joacă mai mult, poate, ca oricând.

Nu de „cocoşeii", de devizele, bijuteriile şi dolarii lor le e frică acestor domni, ci de ei înşişi, de lipsa posibilităţilor, a resurselor din ei. Ce vor fi ei fără aceste „mici economii"? Iată întrebarea. De-aia-i îngrozeşte regimul popular, de-aia-l critică, de-aia sunt împotriva lui. Că-i sileşte să se reconsidere cu sinceritate şi hotărâre şi — la nevoie — să-şi spună: „Nu valorez două parale! Nu sunt în stare de nimic, fără aurul şi devizele mele".

Şi asta cred şi eu că e cam adevărat. Ce bine de mine că nu pot avea asemenea probleme! Dealtfel, de-aia-mi şi spun atât de des, poate, că nu-i nimic de capul meu. Şi totuşi trăiesc. Trăiesc încă. Să vedem, pînă când?

Ştefăneşti, 13 august

Alaltăieri am ieşit din criza cea mai grea şi mai lungă pe care-am cunoscut-o de când trăiesc. De două zile, „gestaţia" s-a sfârşit şi am început să elaborez. Deocamdată, momente; impulsuri, scurte note care, ca-ntotdeauna, după ieşirea din aceste nopţi polare, mi se par revelaţii deosebit de interesante. Rămâne să văd însă ce-o să se aleagă de ele când le voi traduce în „operă". În orice caz, groaznica experienţă din care am ieşit stăruie încă prezentă prin amintirea ei. A fost cumplită şi numai prin dureri s-a manifestat. Încerc s-o evoc; şi acum, când o fac, mă cutremur încă. E drept că şi Dim are dreptate: n-ar fi decât o epocă firească de „secetă", de vid interior, proprie tuturor oamenilor. De aceea, dealtfel, nici nu mă pot împăuna cu ea, deşi după ce ies dintr-o asemenea stare mi-este cumplit de greu să-mi stăpânesc, dacă nu dispreţul, dar un foarte straniu sentiment de superioritate faţă de ceilalţi oameni, propriu celor ieşiţi din balamuc sau întorşi teferi din războaie. Parcă vin din infern şi când văd lumea din jurul meu, veselă sau tristă, dar preocupată de lucruri vii, omeneşti, concrete, nebântuită de nici o spaimă, de nici o întrebare sau groază adâncă, când o văd echilibrată şi sănătoasă, cu

un cuvânt, nu știu cum, dar mă cuprinde o deznădejde și o tandrețe mare în același timp față de toți. Parcă-ar fi niște copii care trec pe lângă mine zbenguindu-se, fără să aibă habar prin ce fel de chinuri am trecut eu. Într-o asemenea stare, am înțeles bine cât adevăr și cât cuvenit dispreț se cuprinde în vorbele lui Ion Barbu către Arghezi: „Respins de idee, ca alteori de rigorile vieții ascetice".

Și mă-ntorc de zece ori în mine însumi și cântăresc de o sută înainte de a-mi da drumul, înainte de a-mi îngădui să privesc lumea din jurul meu cu un ușor zâmbet superior și spunându-mi: „Ce știți voi?" Că marea eroare a lui Arghezi, și nu numai a lui, dar a culturii române de până la el, și pe care el o reprezintă într-o bună măsură, asta e: trufia intuițiilor proprii. De aceea România a dat atât de puțin lumii și Europei. Fiindcă scriitorii și gânditorii ei s-au mulțumit cu intuițiile lor, fără să le confrunte și mai ales fără să aibe tăria să le arunce atunci când se dovedeau caduce, depășite de mult de spiritul universal. Orgoliul e dealtfel una din manifestările complexului de inferioritate al oamenilor mici.

Și tot aici surprind drama istorică a României căreia comunismul — și numai el — îi poate aduce salvarea și pe plan spiritual așa cum i-o va aduce și pe cel economic. România n-a fost nici Europa, nici Asia, nici Mediterană, nici Balcan, nici nimic. Adunare de resturi de imperii din care-a păstrat doar trufia, dar nu și spiritul culturii milenare (sau măcar seculare) propriu oricărui imperiu.

Am vizitat acum câteva zile casa Goleștilor și mi s-a strâns inima; câtă meschinărie, câtă aspirație modestă, câtă sărăcie de viziune, de inspirație, ce lipsă de avânt și de înălțime! M-am uitat la portretele lui Dinicu și al Zincăi mai ales. Bieții de ei! ... Niște personagii caragialești aproape. Și deodată, și opera lui Dinicu, „jurnalul lui de călătorie", am revăzut-o cu un ochi mai aspru, mi s-a părut caraghioasă și nesemnificativă în afara limbii literare care pocește Triestul în Triești (de la București și Pitești!) și enumeră atât de colorat numele peștilor: șchilopsar, licurini, heli, mumgrii, pețude, gufari etc. Educația rusească de care suntem pândiți poate fi pentru noi și aducerea la dimensiunile proprii.

Apropò de Caragiale. Și el e mic; vechea mea aversiune secretă față de el, mi se întărește acuma. Rețin dintr-o scrisoare a lui Duiliu Zamfirescu (un european cel puțin prin adopție și maniere dacă nu și prin viziune), când s-a întâlnit cu Ion Luca pe sălile unui minister. Duiliu Zamfirescu, abia picat din străinătate, e impresionat de înfățișarea lui Ion Luca și găsește, cred eu, cea mai justă definițe a omului și operei: „Mi s-a părut atât de acrit..."

Acrit, un acrit, ăsta era Ion Luca. De-aia oamenii lui nu sunt vii, nici gândurile lui înalte. Un acrit care n-a știut să-și transforme disprețul și orgoliul (firești pentru un talent ca al lui, silit să evolueze într-o societate limitată și măruntă ca aceea românească de pe vremea lui) în dragoste de oameni, în generozitate. Abia cu plecarea la Berlin, vederea lui capătă înălțimea trebuincioasă, când scrie dealtfel și primul lucru temeinic, în chestiunea lui 1907.

•

M-am întrerupt din scris fiindcă am văzut pe un șezlong, ultimul număr din „Femeia și căminul" cu un reportaj al Corneliei pe pagina întâi, ca o imputare adresată mie: *Vilegiatură în București.* Bine scris, bine gândit, dus subtil pe muche de cuțit; gata-gata să eșueze în pesimism sartrian, dar salvat prin simpatia subliniată pentru o pereche de îndrăgostiți, amândoi muncitori. M-am felicitat: cred că cei doi îi aparțin de la mine.

Dar mi se pune cealaltă întrebare, într-adevăr gravă: între Sidonia și Cornelia sau între Sidonia și nu interesează care altă fată. Eu sunt aici grație Sidoniei. Dacă scriu, scriu grație ei. Dar n-o iubesc ca pe Cornelia. (Și trebuie să adaug: dacă scriu *cum* scriu.) Poate cu Cornelia aș scrie altfel, mai bine. Poate n-aș scrie deloc. Stau cu Sidonia dintr-o mare obligație etică; dar doresc atâta să am o altă femeie! Doresc, dar nu îndrăznesc să mă despart de Sidonia. De ce? Mai rău decât mi-a fost de la moartea tatei până acum două zile, nu-mi poate fi. Și totuși: îi sunt obligat Sidoniei. E un contract pe care n-aș vrea să-l calc. Dar voi putea? Dacă vrea să creez, cum aș putea-o face, oare, fără o etică? Dar cum aș putea-o face fără dragoste? Nu, nu pot ieși din această dilemă: ori trăiesc etic și creez *oricum* (am nevoie de o justificare), — ori trăiesc în iubire (și asta egalează paradisul). Aceeași problemă din *În marginea vieții.* Sunt singur, ca Dumnezeu. Pot oare înfrânge ordinea? Iubirea o înfrânge sau o împlinește? Trebuie, oricum, să optez. Compromis nu se cunoaște în actul de creație, asta e sigur. Să te decizi, să optezi!

Să-ți faci și să-ți asumi un destin. Un destin al tău, al nimănui altul. Ca Dumnezeu. Cînd viața știe de compromisuri, numai de compromisuri.

14 august, Ștefănești

Azi i-am dat o palmă lui Mircea Rotaru fiindcă, deși îmi făgăduise că n-o să-mi mai dea cu pumnul în burtă, — s-a

repezit pe neaşteptate cu pumnul în burta mea. L-am lovit fără să-mi dau seama, aproape instinctiv şi bineînţeles că am regretat grozav, pe urmă. Dar mi-am spus după aceea că n-am făcut chiar atât de rău pentru el. Îmi spuneam că sunt absurd şi stupid să lovesc un copil de cinci ani, dar apoi am văzut că nu plânge şi că gestul meu a avut pentru el un efect salutar. S-a retras tăcut şi îndurerat. A fost pentru el — care e atât de răsfăţat şi de tat'său şi de maică-sa — o luare de cunoştinţă cu viaţa reală, aspră. Această lovitură o va ţine minte toată viaţa şi va şti că e nevoie uneori în viaţă să se gândească înainte de a face ceva, să aibe în vedere şi urmările unui impuls.

•

Dar acest incident a avut urmări salutare şi pentru mine. M-am gândit la educaţia pe care mi-a făcut-o tata, cu care-am trăit atât de puţin împreună. E drept că, într-un fel foarte dibuit, l-am înţeles eu pe tata mai de mult. Când toată lumea ce ştia de drama mea cu tata, care m-a abandonat de la patru ani şi care, până la testament, n-a vrut să ştie de mine, de parcă n-aş fi fost copilul lui, mă întreba: „Ce fel de tată e ăsta?" eu am răspuns, mai mult fiindu-mi parcă ruşine pentru el: „Ei, bietul tata! Aşa a înţeles el să-mi facă educaţia!..."

Dar avea, într-un fel, dreptate. Era un pedagog de şcoală veche, dar solidă. Când am fugit de la mama, la paisprezece ani, şi am colindat prin ţară, ea i-a scris tatei cerându-i să mă caute cu poliţia. Tata i-a răspuns însă: „Nu-i nimic, dacă a fugit! O să vină singur acasă când n-o mai avea încotro!" Şi într-adevăr nu s-a înşelat. Am venit la el, înfometat şi gol, după ce rătăcisem vreo două luni prin Ardeal, Moldova şi Bucureşti, căutând de lucru şi de mâncare.

Aceeaşi atitudine a avut-o el faţă de mine, mereu. A fost un străin pentru mine şi — la sensibilitatea şi afecţiunea mea exagerată şi necontrolată faţă de toţi oamenii — această atitudine a lui mi-a servit ca o frână. Am învăţat să mă descurc singur, să nu aştept de la nimeni nimic. Ţin minte atât de bine că, uneori, subteran, mă gândeam şi la moartea mamei: când o să rămân singur, să văd cum o să mă descurc fără ea, care-mi dădea de mâncare? Şi cînd a murit ea, pe lângă toată durerea, conştientă, am simţit şi o mare delivrare nemărturisită nici mie însumi, subconştientă. Mi-a fost greu, am făcut foame, mizerie, am cerut, am bătut la uşi, am căutat de lucru, am făcut ce-am putut. N-a fost rău decât momentan. Toate astea mi-au ajutat, m-au întărit, mi-au dat curajul să înfrunt

neprevăzutul şi să mă descurc cum pot. Am făcut ceea ce se cheamă „şcoala vieţii".

Şi iată că acum, după moartea lui, tata mă mai supune unui examen. Dacă mi-ar fi lăsat toată moştenirea fără testamentul acela încâlcit, care mă poartă pe la tribunal şi-mi cere nervi şi bani, n-aş fi cunoscut şi lupta asta pe plan juridic pentru un drept care e al meu. Într-un fel, aşa fac şi Dreptul pe care tata ţinea atâta să-l învăţ la Facultate, dar pe care nu l-am terminat, fiindcă nu mă interesa deloc să fiu avocat.

Acum mă gândesc să-mi şi pledez singur procesul. Cred că o voi face dacă nu cumva la viitoarea înfăţişare o să fiu într-o depresiune neagră cum fusei până mai zilele trecute.

•

Incidentul cu Mircea Rotaru mi-a mai lămurit şi altceva. Purtarea mea faţă de prietenii sau ucenicii mei literari. Mi se impută că sunt repezit şi necruţător cu ei. Dar e simplu: cer de la ei ceea ce cer şi de la mine. Cred că e o pedagogie a egalităţii, foarte comunistă. Iar când descopăr într-unul dintr-înşii o calitate, nu le-o ascund, că doară nu-s fete mari, ci le-o relev, angajându-i astfel şi mai mult faţă de ei înşişi, şi faţă de mine. După cum, când mă decepţionează, îi arunc de la mine, sunt brutal de sincer cu ei, spunându-le tot adevărul pe care-l cred despre dânşii. Nici asta nu le poate fi decât folositor, că din două una: ori au talent, şi atunci nu se poate să nu biruie şi să nu se biruie, ori n-au, şi atunci nu-i nici o pagubă. Oricum, ei îşi află prin mine măsurile şi puterea lor proprie.

Dar, parcă-i aud pe unii spunându-mi că asta nu e „politic". Numai că eu nu vreau să fac prozeliţi, ci oameni. Un Marin Preda sau, eventual, Geo Dumitrescu, dacă vor da ceva, eu ştiu că vor da şi graţie atitudinii mele faţă de ei.

Ca şi femeile care au trecut pe lângă mine şi care, dealtfel, mai toate au sfârşit-o cu bine: Loti cu un copil şi o casă întreagă, deplină, Mausi şi Daisy care s-au măritat, Eliza care-a divorţat de omul pe care nu-l iubea şi s-a realizat în slujba ei, Margareta în arta ei, din ce în ce mai bine, Aura care se mărită, Tuţi care s-a măritat, Laura care s-a hotărât să plece la ea acasă, toate curvele care au ieşit din bordelurile unde le cunoscusem şi s-au cazat cu câte-un om de-al lor, Cornelia care scrie din ce în ce mai bine, — iar Sidonia, cum singură îmi spune, se simte din ce în ce mai om întreg lângă mine.

Nu sunt eu chiar un terchea-berchea oarecare şi oamenii pe care-i ating se realizează pe măsura calităţilor dintr-înşii.

15 august

Dumnezeu e tot ce vede *peste*, visul ce transpare prin ochii deschişi ai oamenilor. Satana e temporarul, (şi temperatul, cum greşit descifrasem acuma, la transcriere, că doar Isus zicea că scuipă din gura lui călduţul), imediatul, concretul *terre-à-terre*-ul. De aceea Satan nu poate fi decât cu bogaţii, că doar ei îşi limitează vederea la păstrarea aurului, nu a copilului din ei.

19 august

Azi am avut pentru prima oară-n viaţă, intuiţia „rotundului", a totalităţii vieţii mele. Le povesteam Rotarilor diferite crâmpeie din copilăria mea. Şi deodată îmi dau seama că tot ceea ce s-a petrecut cu mine acum douăzeci şi opt—treizeci şi mai bine de ani, se petrece şi azi, când le povestesc, ca o proiecţie a unui film, adică la scară mult mărită faţă de peliculă. Am simţit că între trecut şi viitor nu e nici o depărtare, că timpul poate fi suspendat în mine, fiindcă în mine se află cel care-am fost atunci, ca şi cel de ieri sau de-acum a clipă. Şi am surprins că acestei unităţi îi aparţin şi intuirile viitoarei mele vieţi, pentru a căror împlinire însă, am toată libertatea. N-am decât să mă decid şi să acţionez în consecinţă. Atunci, şi viitorul se împlineşte aşa cum ţi l-ai dorit, visat — sau pre-văzut, ca să fiu mai clar.

4 septembrie

Tot de la Mircea Rotaru învăţ cel mai mult, fiindcă-mi ajută să-mi amintesc de mine când eram ca el. În fond, sentimentul eternităţii îl ai în copilărie: ţiu bine minte că timpul nu exista pentru mine. Intensitatea depusă în fiece clipă echivalează cu o veşnicie. Oricând ar interveni, moartea rămâne incomprehensibilă copilului şi incompatibilă copilăriei. Regăsesc în Mircea aceeaşi veşnicie. Sufletul e mult mai mare la un copil, decât trupul; de-aici, sentimentul eternităţii care-l domină într-un mod absolut. Copilul se mişcă în timp cum ne mişcăm noi, oamenii mari, pe planetă; fără să ne dăm seama că mergem cu ea, pe orbită. Clipele sunt autonome pentru copil, ca zilele pentru noi, dar autonomia lor e atât de absolută, încât fiecare realizează o veşnicie proprie.

Mă-ntreb dacă s-ar putea să realizăm şi noi autonomia asta a fiecărei clipe,~de care vorbeşte şi Ortega y Gasset. În fond, un univers artistic sau literar e întâlnirea mai multor momente, mai multor clipe dintr-astea, trăite foarte intens,

într-o construcţie oarecare: într-un mic sistem, într-un poem sau într-o teorie. E ceea ce fac copiii când se joacă.

Mircea, de pildă, crede cu aceeaşi tărie ceea ce se vede ca şi ceea ce nu se vede, şi nu pot spune că el se află în adevăr numai pentru primul caz, şi în minciună pentru al doilea. El e întotdeauna *în adevăr*, fiindcă întotdeauna clipa lui e realizată perfect. Când el îi spune buşteanului, compresor, şi casei de nisip, tunel, — iar băţului, cal, — el realizează acest univers, ca şi mine într-un poem, mai bine chiar decât mine. Toate comparaţiile (reuşite, bineînţeles) într-o poezie sunt adevărate, sunt conforme realităţii. Când scriu, bunăoară; „mărul e rotund ca pământul" nu e nimic gratuit aici, fiindcă mărul e chiar atât de rotund cât poate fi (dacă e?) pământul sferic şi turtit la poli. Şi văd, mai departe, că mărul e chiar provenit din pământ, că e în fond un pământ ceva mai mic, transfigurat niţel, schimbat la faţă numai, dar în miezul lui e acelaşi lucru; plus soarele, bineînţeles, care e rotund şi el. Deci fiul seamănă cu părinţii.

Aşadar, toate jocurile copilului sunt reeditate de poet şi asta e chiar condiţia *sine qua non* a poeziei: să fie joc. Dar în timp ce copilul nu are viziunea continuităţii, înscrierea în timp a jocului său, eu o am. Eu îmi văd jocul (poezia, piesa, eseul), în comparaţie cu altele, critic. Şi atunci, îl salt cu imaginaţia, ca să aducă acel minimum în plus care-l face valabil istoriceşte.

Ceea ce e umilitor pentru arta lui T. Arghezi, care şi-a dat seama de natura de „joc" a poeziei, este *terre-à-terre*-ul lui. Arghezi nu poate fi demiurg, el e doar un zeu de orătănii. N-are curajul de-a se abandona jocului lui până la urmă, să creadă-n poezia lui şi numai în ea, ca într-un univers propriu, inextricabil. El recurge la comparaţia imediată, la năclăirea ei de prozaism nu inutil, nici urât, dar împovărător. Poetul nu mai crede în valoarea poeziei lui, şi asta se simte în ceea ce face. Se simte bine lucrul ăsta, pe dedesubt de tot, prin însăşi calitatea şi mica altitudine a universului său. E un univers, dar e de gândaci, de gâşte şi căţei. Pentru un mare poet, e puţin. Nici câmpul, nici boul, nici calul nu încap în lumea argheziană. (Un bou, totuşi, încape: Baruţu.) Nevoia este de concret, lauda şi mizeria poetului, l-a robit pe Arghezi. De aceea e un poet mizer, mic şi sărac în duh. Şi nereprezentativ pentru poezia românească a *Mioriţei,* al cărui străjer rămâne tot Iorga, cu destinul eroului din legendă. Că-i mai ortoman . . .

•

Dar nu despre Arghezi vream să notez, ci despre poezia pe care trebuie s-o scriu. Înţeleg că lumea nouă, a dreptăţii populare, lumea comunistă, trebuie mai întâi clădită şi numai pe urmă să-şi facă jocurile ei. În numele acestei clădiri, jocul nu e prohibit, dimpotrivă; în URSS mai mult ca oriunde, arta e la mare preţ. E o politică a artei în URSS. Ies orori artistice, uneori. E şi firesc. Au ieşit şi ies oricând şi oriunde nu s-a proclamat politicul în artă. Dar ies şi capodopere unice: *Înfrângerea*, *Hoţul*, *Ciocolata*, filmele lui Eisenstein, Pudovkin, poezia lui Maiakovski, Esenin etc.

Dar se spune: îi trebuie tendinţa. Asta nu înseamnează că jocul e interzis, ci doar că îi trebuie o morală. Iese mult mai amplificat jocul copilului când îi propui o temă: de pildă, construcţia unei turbine de apă. Mircea, cel puţin, e încântat când îi spun să facă o instalaţie anumită. O zi-ntreagă mă informează de toate treburile, şi vorbeşte singur, şi potriveşte şi suceşte, ca un mic Dumnezeu.

•

Am făcut o gripă de două zile.

Ieri i-am spus că sunt bolnav şi o să mor. După câteva minute de reflecţie, mi-a spus cu un aer îngeresc: „Am să mă însor eu cu Sid..."

Dar văzându-mă cum râd în hohote, mi-a ripostat cu ton nefiant şi dezamăgit: „Spui tu, numai!... N-o să mori!..."

Azi dimineaţă, cum m-a văzut, mi s-a adresat cu un aer de imputare că nu m-am ţinut de cuvânt:

— Spuneai că o să mori... Vezi că n-ai murit?

Eu, găsind ceva ad-hoc, dezolat:

— Am uitat, Mircea, crede-mă! Mi-era atât de rău, că am uitat să mor...

Pe la prânz, surprind la Mircea o mare gelozie pe moaşa dispensarului, o fată de vreo douăzeci de ani, care se va mărita cu un flăcău din sat. Mircea spumegă, până-l descopăr în faţa lui însuşi:

— Eşti gelos...

— Sunt, îmi spune el zâmbind, prins asupra faptului.

— Foarte bine, îi spun eu, du-te şi spune-i moaşei!...

După ce-a făcut tot scandalul necesar, cu imputări şi declaraţii de gelozie, cu ameninţări de bătaie şi omor, Mircea vine-n curte. Îi fac educaţia readucerii la realitate:

— Ei, lasă, că moaşa nu e de tine! Ea se mărită cu altul, tu iei pe alta...

Atunci, Mircea fericit, descoperind soluția, ușurat, către mama lui:

— Lasă, că-l pun pe Miron să moară, și eu mă-nsor cu Sid...

Moartea e o plecare, pentru el.

Mă gândesc că moartea nici nu există, de vreme ce imaginația copilului, cea mai desăvârșită și mai amplă dintre imaginații, n-o poate realiza.

•

Reviu: sufletul e mult mai mare decât corpul într-un copil. La oamenii de rând, e invers. Sufletul e năpădit de trup. Iar la cei normali, la oamenii fericiți, la poeții și artiștii adevărați, e echilibru: sufletul și trupul se cumpănesc. Vechiul dicton: mens sana... probabil că asta vrea să zică.

•

Mă gândesc ce va fi arta viitorului? Organizarea imaginației creatoare în vederea unei morale publice. Care artist poate socoti nedemn lucrul ăsta? Sigur este că forța de creație a negativistului, ca și a pozitivistului, e convertibilă la morala politică. Mai mult: cred că dă mai mult constrânsă, decât anarhică.

Dar sunt și teme ideale, aparent inutile, fără morală vădită. Ce facem cu ele? Cred că, în măsura în care reprezintă o tehnică poetică avansată, și în măsura în care nu conțin nici o morală susceptibilă de-o interpretare reacționară, asemenea opere sunt tot „de stânga".

Și mai cred ceva: o asemenea poziție delicată angajează chiar soarta personală a artistului. Dacă triumfă în timpul vieții cu arta lui, bine, — dacă nu, după. Numărăm cu eternitățile, nu de azi pe mâine. Nu știu dacă azi se mai poate naște Eminescu. Maiakovski a fost, ieri, un Eminescu. Eu cred că România are marea șansă de-a intra în universul sovietic într-o vreme când fenomenul Eminescu nu se mai poate repeta. Nici Maiakovski. Nu numai fiindcă societatea sovietică știe ceva mai mult, — dar și Maiakovski. Una, ce să-i ceară și cât, — celălalt, cât să-i dea — și ce anume.

ETERNUL MĂR

„Fruct sau glob suspendat.
Ca un mister ascuns sub frunzele pudice,
admir în tine toate virtuțile, măsura și legile lumii: timpul
și spațiul sunt concentrate-n tine,

de aceea chiar ești concentric, sferă perfectă,
în al cărei centru, cu grijă și taină
ascunzi măruntele, negrele tale semințe.

Iată, te iau în mână cu grijă, cu admirație, cu tandrețe
ca pe-un obraz iubit,
(tu ai chiar rumeneala sau paloarea obrazului iubitei mele,
ai strălucirea sănătății sau dulcea paloare ce înfloresc
și umbresc pe rând obrazul ei,
după cum se-nroșește de pudoare sau pălește de emoție,
de durerea sau plăcerea iubirii)
te privesc și mă minunez
cum ai adunat în tine sensurile toate,
concentric, — și atâtea anotimpuri.

Tu stăpânești timpul, căci tu ești cel mai durabil dintre fructe:
târziu te coci și ții mult, până-n primăvara și uneori
până-n vara și toamna următoare,
de aceea tu împărtășești toate prețurile tainice din tine,
într-o vârstă de măr.

Te-am cules târziu,
numai atunci când în tine s-au copt zemurile cele mai dulci,
când a fost strânsă-n tine toată căldura solară
și a trecut roșie-n obrazul tău
iar paloarea străvezie a lunii trecuse-n miezul tău
de zahăr și miere.

(Dar mă-ntreb: cât timp, câte zile și nopți, soarele, luna
au trebuit să se rostogolească pe cer, să se-ntâlnească
și să se-nfrunte ca să crească în tine?)
Că în tine s-au adunat deopotrivă și soarele și luna,
că tu veghezi deopotrivă în noaptea umbroasă a pomului
ca un lampion și-n diminețile albastre te rotunjești
ca o auroră,
fiindcă asemeni astrelor, tu te conduci de reguli precise
(tu ești chiar elementul geometriei și al fizicii, cercul
concret, sfera concentrică, măsura gravitației,
și în același timp, mai presus și mai adânc decât toate,
măsura vie-a puterilor vieții).

Iată, încă o dată te privesc!
Te iau în palmă cu grijă, cu sfială și tandrețe, cu dragoste
și admirație
ca pe sânul iubitei

(tu ai chiar rotunjimea, căldura şi aromata lui răcoreală,
şi când te muşc îmi înfiori buzele şi gingiile cu aceeaşi
dulceaţă)
şi te iubesc.

Iubesc în tine, măr etern, expresia pură, cristalină
a lucrurilor eterne:
mişcarea şi rotunjimea pământului,
dogoarea soarelui şi palidul reflex de pergament al lunii
măsura geometriilor universale
pământul şi cerul însuşi, schema, expresia şi roadele lor,
dar mai presus de toate, mai cu grijă, mai profund
decât toate,
tu păstrezi în dulcile tale măruntaie
sâmburii negri ai nopţii, seminţele şi visul viitorului tău.
Tu eşti oglinda lumii
şi lumea însăşi eşti tu:
univers solar, tu gravitezi spre centrul pământului,
asculţi de eternele lui legi universale: rotaţia, revoluţia,
în mâna lui Newton revoluţionezi fizica,
în cea a lui Paris, iubirea.
Măr dintotdeauna
rod al fecundaţiei
dintre pământ şi soare,
dintre soare şi lună,
dintre zile şi nopţi,
dintre cer şi pământ,
Că tu însuţi nu eşti altceva
tu n-ai altă raţiune de a fi
decât să verifici şi să mijloceşti legile eterne ale naturii
geometria, miezul, mişcarea şi dulceaţa lor,
tu însuţi dai măsura tuturor lucrurilor
căci tu, cel acru şi crud, mic şi verde la început,
odată cu trecerea astrelor peste orbite, prin largi, rotunde
şi elipsoide rotaţii,
devii rotund, rumen şi dulce
asemeni obrazului, gurii şi sânului iubitei mele

Tu, măsura tuturor lucrurilor,
norma rotundă şi plină a lumilor,
tu, care-ţi îmbraci în cea mai dulce carne şi-n cea mai
rumenă piele,
seminţele negre, mărunte, care te vor perpetua,
rodul fecundării din care te-ai şi născut pentru ele,

Tu, măr etern,
expresia şi mijlocitorul eternei fecundări dintre
pământ şi soare
dintre bărbat şi femeie,
măsură şi ultimă dovadă a legilor dintâi,

Rotund ca orbitele căii lactee,
ca elipsele marilor mişcări de revoluţie
ca sânul şi burta iubitei mele
ce-şi arcuieşte plină de-o trufaşă pudoare
aurora grea de fructul dragostei noastre,
tu, măr etern,
eternă mărturie
crescută între pământ şi cer
circulară măsură a tuturor faptelor lumii,
primă şi ultimă dovadă a Paradisului terestru."

1948

2 ianuarie

Plus que d'interpréter eux-mêmes, les fous sont ceux qui sont interprétés par les autres hommes. Interdicţia care face nebun un om este aceea de-a nu i se permite să se considere egalul celor sănătoşi, tocmai prin interpretarea lumii aşa cum îl taie şi pe el capul.

*

Prin progresul popoarelor balcanice, Jugoslavia, Albania şi Bulgaria în primul rând, asistaţi de Uniunea Republicilor Federative ale Socialismului Sovietic, drumul României se deschide larg către zările prospere ale păcii şi frăţiei umane. Numai aşa vom putea înlătura din inima tuturor germenii urii, ai invidiei şi discordiei lăuntrice. Numai aşa pacea internă îşi va afla în sufletele fiecăruia legătura firească cu o mare putere a naţiunilor şi popoarelor iubitoare de progres şi muncă spornică, numai aşa veninul urii şi meschinăria unei rapacităţi care robesc omul şi-l îngenunche, făcându-l sclavul celor mai josnice instincte, va birui spre fericirea şi propăşirea tuturor. Viaţa intimă, a fiecărui cetăţean, aici trebuie împlinită: în conştiinţa solidarităţii depline şi prospere, paşnice şi frăţeşti, cu popoarele din jurul nostru în mijlocul cărora România va putea cunoaşte într-adevăr valorificarea reală, concretă, a multelor daruri cu care o natură darnică şi un popor harnic au înzestrat-o. Cine se gândeşte la politica lui Ştefan cel Mare, voievodul Moldovei, nu are nici dreptul şi nici un fel de justificare de-a o neglija pe aceea a lui Mihai Bravul, a cărui moarte dată prin sabie pe Câmpia Turzii de către Căpitanul Basta, dovedeşte numai că Horthy (regentul fără regat şi vasalul nemţilor, amiralul fără flotă şi mări) era integrat unei triste tradiţii de trădare a blocului statelor (azi, antifasciste) balcanice şi slave, după cum legionarismul codrenisto-antonescian n-avea nimic a face cu ideea legiunilor romane decât în măsura în care acestea, ca şi politica expansionistă a imperiului Romei antice, vedeau în vechea „Dacie felix"

un tărâm de jaf și exploatare colonială, pe care l-au făcut celebru prin jefuirea minelor aurifere din Apuseni (Zlatna, Abrud, Roșia Montană, Săcărâmb etc.) și prin exilarea forțată a unor poeți ca Ovidiu pe coasta Mării Negre unde numele lui a lăsat totuși urma unei predominanțe a duhului poeziei în vechiul Tomis.

*

Tradiția dacilor trebuie căutată în *rezistența* lor în fața cotropirii romane: Deceneus, Deva și toate celelalte „Dave" (cetăți = vár) sunt mărturiile vii, păstrate prin limba unui popor care e, la urma urmelor, chiar sângele lui. (V. „Colère de Picasso" par Josè Bergamin în „Verve" și, dacă nu cer prea mult, interviurile mele+fotografiile anexe, cu prizonierii repatriați pe Dunăre, pe la Galați, pe un șlep, între care un elvețian din Vévey și un italian, a căror sinceră dorință de pace și recunoștință față de armatele roșii ale URSS, care-i eliberaseră, nu putea lăsa nimănui vreo îndoială. Acesta e spiritul unui popor și expresia sufletului său profund, a permanențelor lui cu adevărat călite în luptă și suferință pe urma unui șir de războaie nefaste și trădătoare ale oricăror aspirații adânci și firești. — O unitate internațională se făurește prin această permeabilitate a sufletelor, printr-o comuniune a năzuințelor, a limbii și a sângelui din care trebuie în chip categoric exclus șovinismul, ura de rasă, discriminările religioase sau naționalismul oprimant. Aici e educația națională și sensul proceselor politice care trebuie desprins din ultimul veac de frământări sociale, istorice și politice pe care continentul și cu el lumea întreagă l-a cunoscut. Moartea tiraniei, a dominației aurului, a jocurilor de bursă și acaparare economică, aceasta înseamnă și va însemna triumful unității planetei, confirmarea pacificării globului și eliberarea tuturor oamenilor din sclavagismul colonial.

Ce aduce URSS în această mare luptă politică și culturală de proporții mondiale? Mai întâi baza formidabilă pe care i-o dă pe plan ideologic doctrina marxist-leninistă, sporită și verificată prin experiența stalinistă. E o concepție a *globalității* lumii și unificării ei prin dialectica istoriei moderne-contemporane, exact în măsura în care pilda Japoniei arată ce înseamnă spiritul nazist încuibat într-un popor îngenunchiat misticei dinastiilor hrăpărețe și iabrașe.

Toți acești hiro-hiți își dovedesc fața adevărată în conflictele din arhipelagurile oceanului așa-zis Pacific, și unde ajung insulele Sonde sau Solomon, pentru a vedea de ce baza unei înțelegeri cu USA e șubredă câtă vreme ea nu se

sprijină pe exemplul și năzuințele profunde ale unor bărbați de reală cinste și valoare umană ca Abraham Lincoln, Fr. Delano Roosevelt sau viziunea antifascistă și anticolonialistă a unor scriitori și artiști ce au denunțat în opera lor dominația trusturilor: *Camera obscură* a unui John dos Passos, *A 42-a paralelă*, concepție a justei echilibrări a lumii, *Manhattan Transfer* și toate acele denunțări din filmele și poemele unui Walt Whitman, Charlie Chaplin, Franchot Tone și chiar popularul Mikey Mouse, al lui W. Disney.

Am lăsat într-adins la urmă primejdiosul joc al Wall-Street-ului practicat de politicienii dolarului și care am regreta profund dacă ar coti în vreun fel orientarea de până acum a familiei Roosevelt, ce se vrea credincioasă testamentului președintelui. Din golful Hudson, care mai mult decât California unde au aterizat totuși eroii raidului Moscova—Polul Nord—Vancouver, la bordul lui „Antarctic 25", și până la cel al Floridei sau La Plata, se desprinde sensul unei unități geopolitice și culturale a globului nostru. Spiritul și nu litera unor legi sau proclamații date popoarelor Americilor, trebuie înțeles, amplificat și dus mai departe. (Nordul: Baiducov, Gromov, Cicalov.)

Bariera Sudului a Amiralului Rich. Byrd ar da un indiciu, dacă nu uităm că experiența acestui deosebit explorator s-a bizuit pe ideea *singurătății*. Și totuși el n-a fost singur căci echipa lui, cu Robert Murphy în frunte, l-a asistat tot timpul.

*

Progresul tehnic al Americii nu poate decât folosi lumii dacă se va lega în chip loial și profund de acela al popoarelor sovietice; America de Sud e însă plină de primejdii și curse perfide între care „sudiștii" brazilieni și rasiștii anti-piei roșii, nu pot și nu trebuie să fie neglijați. Da, omul poate deveni stăpânul demn al unei lumi libere.

Dar aceasta fără concepțiile insulare ale d-lui W. Churchill și fără să uităm că republica chiliană nu poate fi furnizoarea unor depozite de guano și a unor paoni pașnici și exploatați la sânge de proprietarii de cauciucării ai bursei braziliene.

*

Și acum să ne întoarcem la germenii imperialismului din Spania lui Franco, Lisabona lui Carmona, la lirele sterline care-și întind cafardul nu numai în chelia d-lui Vincent Auriol, la Danemarca unde Shakespeare a căutat să-și izoleze

îndrăgostiții, sau în Finlanda unde Mannerheim încercase o politică de antisovietism cu atât mai perfid, cu cât „țara celor o mie de lacuri“ era destul de săracă și locuită de un popor de bună credință. Rasismul ungro-finic e încă o formă de coaliție secretă ce trebuie desființată.

Uniunea Sovietică garantează — prin libertatea și progresismul stalinist — chiar unitatea nordică preconizată de Ibsen, după cum sclavajul din Africa denunță spiritul *sudist* din Colonia Capului și Madagascar până-n văile Nilului, nordul Africii, Am. De Sud și Tangerul dominate de fascismul churchillian-franchist și bidault-ist. Nu întâmplător Rommel și-a croit ofensivele prin Sirta și nici bătrânul Cato nu-și începea anapoda discursurile cu formula: „Ceterum censeo Cartaginem delenda esse...“ Acesta e sensul unei concepții planetare pe care bravura popoarelor unite în republici federative, ale Balcanilor și Sovietelor, o apără cu toată hotărârea.

Cât despre noi, să nu uităm că problemele ridicate de Stalin la Yalta astea sunt: împărțirea Germaniei, problema Austriei și aceea a Palestinei (v. col. Th. Lawrence: *Revolta în deșert*).

Agenții imperialismului anglo-americano-nipon sunt activi pretutindenea — și nici în țara noastră nu trebuiesc neglijați. De n-ar fi decât petrolul, gurile Dunării și munții cu aur și cărbune, și încă ar fi de ajuns ca să pricepem de ce noi avem deschisă calea păcii și a propășirii pe linia tradiției, ridicării populare de la Doja-Săcuiul (cel încoronat cu cununa de fier înroșit în foc) prin Tudor Vladimirescu din Gorj și triumviratul Horia—Cloșca—Crișan. Aici e istoria poporului nostru: în ridicările și răzmerițele populare nenumărate; în aceea a haiducilor noștri (Jianu, Tunsu, Terente) sau în destinul dramatic al unor poeți ca Grigore Alexandrescu, Eminescu, Andrei Mureșanu, Goga, Șt. O. Iosif, sau a unor năpăstuiți și înșelați ca Avram Iancu, Mogoș-Vornicul și Mihai Bravul însuși.

Dar cultura românească e plină de aspirațiile și mărturiile scrise ale justelor noastre năzuinți: moartea lui Neculai Iorga împlinind și depășind parcă chiar viața și opera lui măreață, de luptă și străduințe, o dovedește cu prisosință.

Pentru progres, libertate și democrație a poporului de jos, — așadar! *Protiv fașismu*, întotdeauna și cu toată forța și hotărârea! Viața ne așteaptă și ne stă-n față întotdeauna, ca soarele! Fascismul ne pândește până-l vom zdrobi definitiv. El e întunericul, bezna și șarpele veninos al urii și dezbinării dintre oameni. Tăiați capul șarpelui până nu vă iese-n

drum! Moarte agenţilor lui, de oriunde ar veni şi sub orice formă s-ar manifesta! . . .

Trăiască Republica Federativă Socialistă a Unităţii Popoarelor din România!

•

Un alt univers va naşte peste cel vechi. Un nou Columb cată să conducă această corabie beteagă, învechită şi şubrezită de aceleaşi ocoluri şi furtuni. „Discoveri" (I. Barbilian) Aristot ou le complèxe de la trahison = Columb.

„Piticii corăbiei" (V. Eftimiu) cată să fie minţiţi ca să ajungă la Capul Bunei Speranţe. Bariera şi Steaua Sudului (Byrd). Tăcerea navelor . . . a navigatorilor.

Şi iată ruşii! Sextantul navigatorilor. 1/6 parte dintr-un glob neunificat şi nepacificat încă, deşi pentagonul continentelor, al degetelor, — septagonul zilelor, duzina mezopotamică a lunilor, ne dau sensul *matematic* (Aristot) al construcţiei şi invenţiei prin cucerirea astrală a sistemului nostru solar.

√‾ =radical; dar rădăcină pătrată=razele infraplanet cosmice, semnalizatoare ale aeronavelor.

Arborii de sânge ai frunţii omeneşti. Lampioane şi flori ale Asiei.

Aviaţia sovietică, tinereţea lumii, socialismul.

Luna trebuie cucerită. Destin crepuscular: MIC. Cenuşă şi cratere, osuar poate, sferă, poate glob, poate oglindă a pământului şi astrelor. Brâul ecuatorului, dar brâul lui Saturn!

Spirala furnalelor ejaculând spre cer o primă şi gravă ameninţare de încercuire strategică.

Revolta oamenilor — a Terrei — împotriva unui destin impus astronomic.

Orbite = (orb) Oedipiane.

Elipse — eclipse — conjuncţii.

„Cetăţi zburătoare", roţi dinţate, „combine".

Cinematografia — kino-estetica — proiecţiile.

Bolizii, calea robilor, a laptelui maternităţii altor lumi.

Planete izolate (ceasuri — sicias = duzina) combătute de ideea şi faptul tovărăşiei; ieşirea din indiviziune — dar fără combaterea individualităţilor, dimpotrivă.

RUR — Čapek.

•

6 ianuarie

Maiakovski, n. 1892,

Georgian, ca şi Stalin — caracterul colonial al oprimării: Caucazul — Irak — Iran — Asia Mică.

Liceul întrerupt din clasa a V-a.

La 15 ani, la Moscova, intră-n partid.

Nume conspirativ, Constantin. Arestat într-o tipografie clandestină. 1909 arestat a doua oară, în celula nr. 13 a stat 5 luni; închisoarea Butârsk, Moscova. A studiat în biblioteca pușcăriei. Pictor amator, beleartist.

Ordin al ministerului de interne de deportare a lui M. în gub. Nercinsk-Tomsk, pe trei ani. În anul 1910 e eliberat sub supravegherea poliției. I se reține caietul de versuri.

Primul volum de versuri 1909—1919 — intitulat: *Toate creațiile*. A pregătit o expoziție a 20 de ani de lucru, pentru anul 1929. Face pictură la atelierul pictorului Kelin (elevul lui Serov, portretist). În 1911 intră în anul II Belle-Arte la Moscova.

„Cântecul e frate bun cu furtuna" (Val. Briusov).

În 1911 se leagă prieten cu David Biurliuk, fruntaș futurist și iconoclast al artei vechi. Hlebnikov, poet-matematician, lupta pentru cucerirea timpului și pre-vederea evenimentelor viitoare. Un geniu calm, erudit, lega influențele chino-indiene de poezia rusă. (Căuta expresii locale; și-a schimbat și numele din Victor în Velemir.) Se socotea poet-pionier. Poezia era pentru el una din punțile de intrare în lumea viitorului și de cucerire a timpului. În cercul lor, Maiakovski intră ca într-o organizație a curentului futurist.

Conflictul între artă și burghezie.

Manifestul semnat de Hlebnicov, Biurliuk, Maiakovski, în revista „Proprietatea gustului general" (obștesc), (v. textul manifestului).

Dar M. îl admira pe Pușkin pe care și-l luase și model.

Caracterul oricărei revoluții artistice (revoltă mai curând) este de a dărâma idolii istoriei artistice. „Cine nu va reuși să-și uite prima iubire nu o va cunoaște niciodată pe cea din urmă." Poezia lui Maiakovski era prezentată ca un moment nou al artei revoluționare.

Derivația lui Maiakovski din simbolism și futurism. El este deja afirmarea organică a luptei poetului contopit cu poporul. El se consideră (și trebuie privit) ca afirmarea concretă, dialectică, în poezie *a faptului nou*, revoluționar poetic, ca biciul răzbunător al maselor împotriva asupritorilor burghezi.

Reporter concret al mizeriei „basfondurilor", ca și Gorki. Sărac și vagabond, în bună măsură.

10 ianuarie

Uimitoarea asemănare — nu numai fizionomică, dar mai ales în stilul artei lor, în humor-ul ei de un tragic discret, — dintre G.K. Chesterton și Charles Laughton.

*

Îmi spunea azi o medică a Spitalului Central că mai toţi paranoicii, când încep să delireze, o fac în limbi străine. M-am gândit la explicaţia acestui fapt, pe cât de comun, pe atât de remarcabil şi curios. Cred că ar fi una din două: sau teama şi nevoia interioară a dementului de a se şti într-un fel la adăpost, neurmărit şi nepândit la orice pas şi la orice spune; sau, pur şi simplu, nevoia lui de a intra în pielea unui personaj imaginar. În aceast ultim caz limbajul străin îi serveşte ca textul unui rol bine asimilat de un actor.

*

„Gintea valahilor ... " (Procesul lui Horea).

„Noi nu putem fi decât cu săracii, cu nebunii şi deci cu cei ce cred". (Jeanne d'Arc).

*

Forţa PMR: încrederea muncitorilor în organizaţiile lor; fiindcă au fost şi sunt conduse de reprezentanţii lor organici. Această încredere cată să n-o ştirbească, ci s-o crească RPR-ul.

14 aprilie

Clinica neurologică Cluj

Sidoniei

O, dragostea mea, scumpă Sidonie,
Cum o să-ngăim aicea pe hârtie
Nestinsul dor care te poartă-n mine
Flacări în zbor pe-un maldăr de ruine,
Când numai te numesc, şi-mi luminez
Negura feţei ca într-un botez.

Din glezne până-n creştet te-nchipui, te visez,
În carnea coapsei tale fac zăbavă
Şi-n arcul sânilor, în părul tău, dumbravă,
Îmi legăn fruntea şi inima bolnavă.

Ce vorbă, mă întreb, ar izbuti vreodată
Să-ngâne, cât de palid şi de şters.
Lumina vie ce-o răstrânge toată
Zâmbetul tău de roaă în ultimul meu vers?

Atâta doar, în palmele-mi umbrite
(Ca urma unei soarte de neşters)
Citesc tot mai adânci şi împlinite
Coapsele-ţi dulci şi scumpul lor revers

Iar din pocalul dulce-al burţii tale,
Cum pomul şi-adânceşte cununa în pământ,
În cupa ei fierbinte, de lave şi metale,
Veşnicul somn mi-l dibui şi frământ."

28 aprilie

Clinica neurologică — Cluj Vinerea Mare

Ideea lui Marin Preda: *Întâlnirea din pământuri*, mă duce la întâlnirea mea cu Dinu Brătianu când s-a răstit la delegaţia Frontului Popular pe care eu o însoţeam dintr-o veche responsabilitate din copilăria mea de la Văleni.

*

Sosirea mamei la Cluj. Mutarea la Ploieşti.

4 mai

Orientarea literaturii şi a poeziei româneşti pe sinceritate şi modestie, gen Mihail Sadoveanu, şi pe eroism popular. O revizie radicală şi consfătuiri cu autorii pentru angrenarea lor în viaţa productivă şi în problemele ridicate de tehnica modernă.

*

Televiziunea un polisaj al promontoriilor pacifice; problema indiană şi arabo-palestiniană; modificări în *anatomia* psihicului; rachete; ieşirea din tradiţia poeziei aservite jocurilor de cuvinte şi orientarea ei într-o cunoaştere cosmică activă. Canalul Panama.

*

Loti bolnavă de friguri galbene. Edi, tifos — transfiziologie.

11 iunie

Republica

Coincidenţa: 100 de ani de la 11 iunie 1848. I-am împlinit şi depăşit?

Am amânat să-mi notez până acuma ceva despre proclamarea Republicii României. Important şi decisiv prin el însuşi, evenimentul e încă, în chip firesc, înceţoşat de lipsa unei perspective în timp şi voalat de stridenţa ecourilor imediate care-l însoţesc.

Specific românesc: ca-ntotdeauna, cei care se bucură şi latră mai tare sunt cei care au avut mai mult de profitat de pe urma regimului trecut. Articolul — ca şi întreaga lui activitate — al lui Zaharia Stancu din „România Liberă" de azi, e un model al genului oportunisto-fripturist. Nu mi-au putut inspira nici o convingere, nici poemele penibil de ad-hoc din numerele de „întrecere" ale „Flacării". Excepţii: Petre Solomon, M. Breslaşu şi, într-o mult mai mică măsură, Aurel Baranga.

În fond, am impresia că ceea ce se poate semnala ca esenţial în actul de proclamare a Republicii, este tocmai ceea ce în genere a fost trecut cu vederea: reluarea firului întrerupt al tradiţiei istoriei noastre, mică şi săracă, de la 1859, adică dinaintea proclamării regatului. Suntem azi la Cuza şi Kogălniceanu şi tot la Moldova slavă care schimbă structural România.

(Se adaugă, desigur, şi Deva lui Petre Groza, ca un bastion al vechilor daci şi al industriei miniere din regiunea Apusenilor, dar lipsesc Ploieştii petrolului şi ai lui Candiano.)

*

Aşadar, ne aflăm la o revizuire radicală (de la rădăcina tradiţiei de viaţă a poporului nostru), a structurii noastre istorice ca stat. Actul s-a îndeplinit prin surprindere şi fără participarea ofensivă a maselor, mai mult prin decret decât prin revoluţie. Asta e sărăcia însăşi a istoriei noastre dintotdeauna: n-am avut revoluţii, ci revolte înăbuşite ori destrămate, iar transformările adânci le-am împlinit prin imitaţie şi cu sprijin din afară. De aceea am rămas mereu datori: faţă de puteri străine, economiceşte şi politic; faţă de popor, pe planul spiritual şi istoric: a trebuit să-i impunem transformările şi pe urmă să-i plătim scadenţele prin explicaţii verbale, discursuri şi demagogie deseori. În fond, istorie de colonie anonimă.

Or, tocmai ăsta ar fi rostul Republicii: să ieşim din stadiul colonial. Dar cum? Deocamdată, de-abia suntem o ţară cu un regim democratic-liberalist. Şi nu trebuie să ne furăm căciula singuri: FND-ismul e bun, dar fără să-i exagerăm nici proporţiile, nici bazele reale. PUM-ul e mai mic, mai tânăr, dar mult mai serios şi mai interesant prin ceea ce gestează.

Ceea ce s-a creat azi în România este, în primul rând, un

statut juridic al liberalismului-democratic *real*. De aici, premisele unei dezvoltări a democrației *burgheze* și mic-burgheze românești, spre constituirea — *separată de stat*, independentă și curat revoluționară — a sovietelor de muncitori și țărani.

Propaganda politică trebuie dusă de azi înainte în acest sens, de lichidare cât mai grabnică și cât mai totală a mentalității, și false, și leneșe, și retrograde, după care „România e o țară de țărani". Lenin ne-a învățat prea bine — și Rusia ne-a arătat-o practic, încă din 1905, dar noi am experimentat-o la doi ani după aceea — că țărănimea ca ansamblu nu poate fi decât un „sac de cartofi". Deci, lichidarea mentalității „țărăniste", prin lichidarea realității însăși a vieții țărănești în formele ei înapoiate de până acum: izolare, incultură, lipsă de interes în conducerea și răspunderea în trebile publice, fiscalism și tiranie administrativă, tehnică rudimentară în agricultură și în industria sătească.

Cum se poate lichida cu succes toată această moștenire păgubitoare, prelungită până azi? Trecând mâna sovietelor de muncitori organizați în partidul lor, economia și fiscalitatea, dacă nu și cultura publică. (V. OSP. Vasilichie). Mai întâi: intensificarea și amplificarea transporturilor pe căile ferate. Rețele numeroase, nu atât vaste cât dense, care să deservească regiuni cu multe sate. Țăranii tânjesc după trenuri.

Apoi, ca o consecință firească, înmulțirea piețelor de desfacere și aprovizionare pentru țărani, ca și a magazinelor de stat; înmulțirea târgurilor, a bazarelor, a bâlciurilor și — pentru educarea maselor rurale — a teatrelor ambulante, de marionete, circuri, echipe volante de actori, totul organizat după planul unei propagande active, subtile și neapărat plăcute. Reluarea plăcutelor tradiții de amuzament instructiv: Vasilache, Păcală și Tândală, scene din armată, Ileana Cosânzeana, Irozii etc. Sporturile populare, mare pas înainte (OSP). Fiscalitate și salarizare *de clasă*.

Industrializarea rapidă a producției sătești de bază: mori cărora li se vor adăuga combine; mașini de dărăcit lâna, fierăstraie pentru prelucrarea lemnului și, dacă e posibil, prin aceeași industrie a morăritului, electrificarea satelor. Dacă nu, grija esențială pentru aprovizionarea lor cu petrol și gaze.

În regiunile dificile pentru instalarea de căi ferate, organizarea unor bune traseuri de autobuze. În sfârșit, bineînțeles, intervenția masivă a industriei în viața rurală prin înființarea a cât mai multe fabrici și uzine în regiunile sătești unde producția naturală o permite: cărămidării, industrii de vinificare, războaie și țesătorii, conserve de carne și legume, minereuri etc.

Cam acestea ar fi perspectivele realiste şi cred întru totul posibile ale unei rodnice propăşiri a momentului pentru care proclamarea Republicii îl inaugurează şi care poate duce la constituirea sovietelor locale de muncitori şi ţărani, la consolidarea revoluţiei liberalisto-burgheze înfăptuite şi — după cum afirma tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, la 7 aprilie, la Giuleşti — depăşite *calitativ*.

14 iulie

Demisia de la „Scânteia" sau cerere de mutare la Bibliotecă sau la Observatorul astronomic.

*

La Carul Mic sau la Carul Mare ori „la care pe care".

4 august

Clinică

„Singur şi drept stă-n marginea serii
Stătea singur şi drept în hotarul pădurii
Privind, atent Narcis, în ochiul fântânii din inima lui
(care s-a făcut mai roşu).

În fund, printre pietre şi pomi, la apus,
Soarele oscila pe linia zării
Pătruns de-o pasăre căzută de sus
Perdea peste văpaia roşie-a plecării.

Somnul adânc al pădurii îl cheamă
În umbra ei, ca un suspin se va topi
Un nor îl va-nsoţi, fluturând o năframă
De pace, agăţată în àcele de pin.

Se duce pe sub pomi, cât verdea lor coroană
Unul după altul i-o străbătea pe rând,
Frate pribeag cu ei, până când, de aramă
Îşi vor întoarce frunţile-n pământ.

I-o creşte numele cât coaja lor crestată
L-or ospăta doar lupii la ei în vizuină
Singur pe lume, fără mumă, nici tată,
Şi au să-l plângă brazii cu lacrămi de răşină

Neveste şi sate l-or povesti la prunci
Legănaţi la cuptor în copaie,
Umbra lui înaltă cât ţara de atunci
Va lumina prin nopţi ca o văpaie.

Oricât îl vor căta prin râpi şi trecătoare,
Nici potere, nici corbi şi nici potaie
Nu-i vor găsi prin codrul cel pustiu
Nici urmă de pas, de puşcă ori straie,
Mucenic izbucnit din rug şi călindare
Zăpezile topite în echinocţ, târziu,
I-or îngropa şi osul sub muşchi şi putregaie."

ROMÂNIA NOASTRĂ

Proletariatul (şi anume comuniştii, marea burghezie sau social-democraţia) îşi ia angajamentul — deloc metafizic — de a purta o ţară şi o naţie pe drumurile care-o conduc înainte în istoria lumii. Aceasta înseamnează că, pe plan politic, actul de guvernare al proletariatului înseamnează *a face istoria* prezentă şi *prin ea, străbătând* această istorie şi efectuând zi de zi actul de guvernământ al ţării, *să conceapă*, pas cu pas şi clipă de clipă, momentele viitoare de conducere a ţării şi a poporului care i-au încredinţat marea cinste şi răspundere de a fi conduse de proletariatul lor.

De aceea, ceea ce se impune în primul rând clasei proletare care-şi asumă această înaltă şi nobilă misiune, este de a fi *permanent* răspunzătoare şi conştientă de fiecare pas al ei, nu în faţa maselor, ci în aceea a istoriei şi mai ales viitoare a ţării.

Deosebirea structurală între comunism şi social-democraţie stă în această concepţie de a efectua guvernarea muncitorească a ţării. O guvernare comunistă nu-şi poate permite luxul (de natură burghezo-democratică) de a urmări popularitatea şi simpatia maselor, ci de a-şi *asuma* răspunderea actelor ei de guvernământ în faţa întregii lumi. Ceea ce trebuie să devină un adevăr elementar, cu adevărat istoric, sine qua non, pentru naţia întreagă este însuşi faptul că guvernarea comunistă este *singura salvare reală* a ţării, care se efectuează nu prin aplauze şi succese de moment, ci prin recunoaşterea şi înfruntarea celor mai mari dificultăţi ale momentelor ce trebuiesc străbătute. Nu numărul participanţilor şi al aplaudatorilor ne interesează, ci conştiinţa clară şi neîntreruptă că fiece act al nostru răsfrânge în el şi prevede pasul următor de mers îna-

inte. Clasa muncitoare are datoria să fie în permanenţă trează pentru ziua de mâine şi pregătită să facă faţă dificultăţilor zilei de mâine. Aceasta e misiunea ei istorică; prin această conştiinţă *concretă* a zilei de mâine, clasa muncitoare dovedeşte că este singura în măsură să răspundă chemărilor misiunii pe care ţara i le-a încredinţat. Clasa muncitoare, şi în special partidul comunist, cată să dovedească *conştiinţei publice* că ea nu e o clasă de guvernanţi care învaţă „arta guvernării", ci o clasă de luptători care antrenează în luptă naţia întreagă. Proletariatul antrenează în luptă o naţie întreagă în numele imperativelor istorice ale realităţii concrete şi mai cu seamă în numele mersului înainte al istoriei unei ţări. Iar poporul şi ţara întreagă trebuie să ajungă să intuiască, să înţeleagă cu tot ce e mai viu şi prezent în sângele şi cugetul lor, că tot ceea ce face partidul comunist este ceea ce cu adevărat e necesar şi hotărâtor pentru depăşirea şi purtarea mai departe şi mai înainte a istoriei naţionale.

A fi dialectică, pentru clasa proletară, înseamnează acest lucru: a fi integrată cu trup şi suflet în realitatea imediată, prezentă, şi a întrevedea, a străbate cu viziunea ei şi a deschide porţile pe care să putem merge înainte pe ziua de mâine şi de poimâine. A concepe, adică, viitorul din azi şi din ieri, – şi nu a îngrădi în cuprinsul zilei de azi, totalitatea eforturilor unei naţii întregi.

În măsura în care e conştientă de rolul şi misiunea cu adevărat comuniste ce-i revin clasei muncitoare, naţia şi patria întreagă va înţelege că *numai aşa*, prin depăşirea zi de zi şi clipă de clipă, a fiecărei probleme, se înfăptuieşte adevărata revoluţie de adâncime şi adevărata participare a poporului la guvernarea lui însuşi. Căci dialectica înseamnează „da" de azi devenind „nu" de mâine, şi *nu* de mâine devenind *da* poimâine, prin înţelegerea şi străbaterea adâncă, până-n măduva şi sângele ei, a realităţii concrete, imediate, care trebuie răsturnată şi preschimbată în propria ei negaţie. *Dia-lectica* înseamnează — cuvânt cu cuvânt — „brancarda" purtată de doi oameni, mânată de la cap la călcâie. Pe această brancardă se află întins trupul unei ţări şi de cele două capete ale brancardei ţin braţele devotate şi călite ale clasei muncitoare care, ea, şi-a asumat greaua răspundere de a nu lăsa nici o clipă să zacă în nesimţire trupul ţării întins pe această brancardă, ci de-a o duce mereu mai înainte şi mereu mai departe, pentru că acela care se află întins pe brancardă să se trezească el însuşi un altul, în alte condiţiuni de viaţă, în alte realităţi, şi cu o perspectivă cu totul radical schimbată în faţa ochilor lui.

România noastră luptă pentru această schimbare radicală,

pentru transformarea din încheieturi a vieţii şi a condiţiunilor de viaţă pe care le-a moştenit. Şi nu luptă nici de ieri, nici de alaltăieri. În 1948 s-au împlinit 100 de ani de la marea încercare de unitate populară a României noastre. Dar mai înaintea acestei date, ea a cunoscut răscoalele ardelenilor din 1784, cele din 1514, cea a lui Tudor din 1821, — iar după 1848, istoria cu adevărat înainte-mergătoare, cu adevărat dialectică a României şi a fiilor ei, a cunoscut răscoalele din 1884 şi 1907, iar istoria subterană a poporului românesc a dat exemplarele admirabile care-o împodobesc cu strălucire: de la haiducii Tunsu şi Jianu, până la acel unic şi faimos prototip de haiduc al bălţilor, Terente, de la „Atentatorii de la Senat" până la Munteanu şi Tomescu, de la neuitatul exemplar de revoltat şi duşman distrugător al tiraniei familiale, Sile Constantinescu zis Gică-Mică, până la răsculaţii minieri de la Lupeni şi ceferiştii de la Griviţa judecaţi în faimosul proces de la Craiova, se înşiră tot atâtea încercări eroice ale acestei naţii româneşti de a răspunde prin acte de cutezanţă şi dârzenie revoluţionară împotriva sistemelor de împilare şi de sugrumare a liberei voinţe a poporului de a-şi croi soarta pe măsura vrerii şi a reabilităţii lui proprii de viaţă.

Căci acesta e sensul şi concluzia pe care poporul românesc le are de tras din toate experienţele grele şi dureroase, desigur, pe care se vede chemat să le străbată astăzi: că o naţie îşi făureşte destinul ei propriu numai în măsura în care e *conştientă* de liniile mari, adânci şi fireşti ale acestui destin, şi deci, în măsura singură în care înţelegeau cine anume trebuie să se unească şi să-şi dea efortul *voluntar şi conştient* de a-şi sălta umerii din mocirlele şi gunoiul în care stăpânitori nevrednici au povârnit-o. *A fi*, în morala comunistă, înseamnează *a şti* şi *a vroi*, — nu a te supune. Aceasta e deosebirea de rădăcină între tipul de guvernare burgheză — fie ea democratică, para-democratică sau pur şi simplu fascistă — şi dintre guvernarea revoluţionară efectuată prin participarea întregului popor. Căci această participare nu se înregistrează prin caraghioslâcuri electorale, cu urne, voturi şi bile, ci prin creşterea şi adâncirea *conştiinţei* poporului întreg care înţelege că el îşi stăpâneşte ţara şi că îşi exercită această stăpânire prin actele lui de fiecare zi, prin jertfele, prin sforţările dar şi prin biruinţele lui proprii.

Şi această conştiinţă — nu trebuie să uităm nici o clipă — se naşte, se încheagă şi se oţeleşte prin prezenţa tuturor fiilor ţării la posturile de muncă şi de răspundere ale acestei ţări. Partidul comunist este primul moment din această conştiinţă, şi datoria lui este de a fi şi de a se menţine întot-

deauna *primul*, nu prin acomodări și cumpăniri ad-hoc, ci prin efortul neîntrerupt de a întrezări din miezul concret, cotidian, de zi la zi al realității, zările care călăuzesc aspirațiile, năzuințele clasei muncitoare, ale poporului de jos, și de a-i arăta acestei clase și acestui popor de jos în ce fel trebuie să calce mâine pentru ca să mai cucerească *în mod concret* o treaptă de libertate și de progres național.

România noastră n-a cunoscut, de-a lungul veacurilor, decât năzuința crâncenă a fiilor ei cei mai asupriți, pentru libertatea de muncă și dreptatea socială. Astăzi, ea are despicate zările concrete din pragul cuceririi acestei libertăți și a acestei dreptăți. Partidului comunist al României îi revine marea misiune de a veghea cu atenție și conștiință trează ca nu cumva istoria nouă a țării, în fața căreia el stă garant și răspunzător, să se răstoarne și să lunece într-o altă împilare îmbrobodită sub gargara demagogiei democratico-populare.

Caracterul dialectic al eliberării și consolidării României noastre de mâine va să constate, în primul rând, în ne-repetarea greșelilor de sub trecutele regimuri și mai cu seamă în neîngăduirea clasei muncitoare de a se familiariza cu fotoliile confortabile care au darul de a schimba nu numai reflexele senzoriale ba — ceea ce e mai grav în urmări — chiar și felul de a vedea și de-a pătrunde cu agerime înțelesul zilei de mâine din realitatea concretă a celei de astăzi.

A nu se lăsa antrenat de idealul mic-burghez al adeziunii și aplaudelor manifeste ale maselor, ci călăuzit permanent de grija și răspunderea imensă în fața istoriei proletariatului românesc, de a deduce, de a indica și de a crea chiar adevărata și mai ales *necesara* perspectivă reală pe care aceste mase trebuie să ajungă să meargă, fie de voie, fie de nevoie, — dar care ea singură le poate purta cu adevărat înainte, acesta e rostul și răspunderea ce-i revine în ultimă instanță comunismului românesc.

*

România, țară de sinteză (v. Cehoslovacia) congresul, A. I. Vîșinski.

*

„Extrema limită"=(La urma urmelor=nici așa . . .)

*

Intuițiile (instinctele)=cicatrizări pe scoarța cerebrală, circumvoluționări — deci refacerea scoarței pe cale psihică (v. *Freud*).

În după-masa asta (galbenă) toamna curge prin frunzele Clujului, de untdelemn — e zdrențuită toată ca un patrahir ruginit sub el, pe o stradă cu curve, de pe un mal povârnit, coboară un cârd de ghiboli negri, pleșuvi, domoli și fluturându-și urechile și cozile, ca niște călugări — ghibolii care dădeau de vale pe coastă-n amurg, ca niște maluri ce se cutremură, ca niște fluvii de păcură curg — (coarnele ca leagăne de copii).

— fata din Florilor, din dinastia Romanovilor, — Cornelia, cu coapsele puternice și pulpele arcuite — prin care-ar fi putut legăna cel puțin atâția prunci câți clienți în fiecare seară.

— Ceasornicele care bat de utrenie la turnurile bisericilor.

— Vasile Roaită care trăgea sirena pe gura căreia ieșea funingine și scântei ca o cometă ce purta cu o sută de ani înainte întreaga planetă. Îl loveau bice de alice — dar el era mai înalt (în gând) ca un drapel.

8 noiembrie, Cluj

Clinica

Sidonia nu mai ține deloc la mine. Mi-a scris categoric: „Flaubert e bun“ — recomandându-mi, deci, să mă omor dacă nu-mi place. Trebuie să suport și încercarea asta atât de grea, mai ales pentru starea mea de acuma. Dar n-am altă soluție, decât să privesc drept în față ceea ce nu mai este.

1949

După 9 martie

Nebunii n-au pasiuni (sunt alienați — dedublați), nebunia nu e inconștiență fiindcă te prefaci — ci tocmai prin continua prefăcătorie conștientă. (Mania asemănărilor. / Credeam că-s Eminescu.)

*Prefață**

Ceea ce m-a hotărât să scriu însemnările de față e exclamația repetată, aproape fără excepție, de către toți cunoscuții și apropiații mei, cu care m-am văzut și cărora descriindu-le în amănunt simptomele bolii mele, — cum se produceau, ce mobiluri urmăream, ce gânduri tainice mi le însoțeau — le-am provocat același răspuns, oarecum, decepționat: — Care va să zică, erai conștient de tot ce făceai!...

Și recunoșteam în exclamația asta, aproape nevoalată, aceeași decepție din partea tuturor.

Chiar când unul îmi spunea cu un aer admirativ: „Va să zică, tu erai conștient!..." ghiceam sub admirația lui ad-hoc, sinceritatea decepției: „Nici de la ăsta nu pot afla mai mult despre nebunie..." Sau: „ce folos c-a stat doi ani în balamuc, și nu e-n stare să-mi dea nici o relatare cu adevărat extraordinară!" sau: „Nici ăsta nu e un nebun serios".

Mă așteptam, în fiecare din aceste împrejurări, și cu cât povesteam cuiva mai amănunțit gândul secret care m-a făcut să-mi scot limba în fața unui doctor sau să țin la miezul nopții un discurs politic, — mă așteptam, zic, să-l aud pe ascultătorul meu spunându-mi plictisit:

— Bine, dragă, dar dacă tu erai conștient de ce făceai, atunci zău că nu mai ai nici un haz!

Fiindcă, într-adevăr, nebunia n-are nici un haz: e o boală ca oricare alta, de care poți fi mai mult sau mai puțin chinuit,

* Probabil pentru o carte asupra nebuniei pe care M.R.P. proiecta să o scrie. (*n.ed.*)

dar ale cărei simptome şi manifestări le urmăreşti şi le cunoşti tot aşa de bine cum reumaticul îşi cunoaşte accesele reumatice, sau cardiacul pe acelea ale inimii lui şubrezite.

Şi vreau să fac de la-nceput această precizare fiindcă-n însemnările mele de faţă, pe care-ncep să le scriu la 14 luni după ieşirea mea din clinică, cititorul nu va găsi nimic extraordinar, nimic neobişnuit faţă de numeroasele, atât de ciudatele şi deseori neprevăzutele aspecte ale vieţii cotidiene.

Dar dacă, aşa cum ne-a învăţat Stalin, nu există în lume lucruri ce nu pot fi cunoscute, ci doar lucruri care n-au fost *până acum* cunoscute, atunci sper că rândurile de faţă să aducă şi ele câteva date şi observaţii prin care cititorul să ia cunoştinţă de acest tărâm atât de puţin cunoscut care e nebunia. Poate că unele din relatările mele vor contribui şi ele la luminarea acestui univers atât de obscur care e nebunia, poate că vor adăuga câteva date de experienţă personală pentru medicii psihiatri din ţara noastră unde, precum mi s-a spus de repetate ori, şi înainte şi după ce am ieşit din spital, — cercetările sunt foarte sărace, metodele rudimentare şi chiar interesul medicilor, faţă de impacienţii lor pacienţi, cu totul redus.

Şi totuşi, am avut şi păstrez convingerea că dintre toate bolile care bântuie în lume, aproape nici una nu pretinde mai puţine mijloace tehnice şi mai multă observaţie atentă decât nebunia.

În Uniunea Sovietică — îmi spunea unul din fruntaşii ştiinţei noastre medicale, dr. Gr. Benetatto — peste şaizeci la sută din bolnavii psihopaţi sunt trataţi după criteriul cel mai simplu în aparenţă, dar cel mai complex, în fond, adică sunt lăsaţi afară din balamuc, în contact direct cu viaţa de muncă, de odihnă, de preocupări şi bucurii, a tuturor oamenilor. În felul acesta, bolnavii se simt repuşi în rândul lumii şi îşi recapătă dreptul la viaţă pe care o eclipsă mintală l-a putut întuneca, dar nu li l-a răpit.

Fiindcă, după cum se va vedea mai jos, din exemplele şi întâmplările pe care le-am cunoscut în balamuc, orişicare, dar *absolut* orişicare nebun suferă în fond de un singur lucru grav: conştiinţa că *el e un om care nu mai are ce face cu el*.

Sau, cum s-ar zice, că e un om de prisos. Şi atunci, îşi împrumută sau îşi inventă o personalitate care să-l intereseze şi pe el, cel puţin în aceeaşi măsură în care îi poate interesa şi pe cei din jurul lui: medici, asistenţi, surori de ocrotire, paznici, vizitatori etc. Şi numai pe aceştia, — adică pe cei sănătoşi. Căci un nebun rareori e interesant pentru ceilalţi nebuni. Şi dacă mi-e îngăduită o comparaţie care nu vrea să jignească

pe nimeni, ci doar să ilustreze mai bine o realitate de fapt, nebunii se poartă în balamuc, așa cum actorii unui teatru se poartă pe scenă sau în culise: adică au între ei raporturi personale foarte corecte, dar fiecare e preocupat de rolul lui, și numai de el. Dar în fața doctorului și a vizitatorilor, fiecare vrea să-și afirme superioritatea rolului său: sau cât e de bolnav, sau cât e de sănătos. Asta nu înseamnează că nebunia e, cum s-ar crede și cum s-a afirmat adesea, singurătate, — ci, dimpotrivă, e o stare foarte sociabilă, — și toți nebunii din balamuc sunt solidari în țelurile lor ultime, în ideea lor *cu adevărat fixă* aș spune: să iasă cât mai repede afară din ospiciu, cu alte cuvinte să le reușească spectacolul cât mai deplin. Numai că, pentru reușita unui spectacol, e nevoie în afară de teatru și interpreți, de încă un factor hotărâtor: publicul. Acestui public i se cere inteligență, perspectivă de adâncime și finețe, condiții *sine qua non* pentru ca actorul să joace bine, să se achite cât mai corect de rolul lui și să reușească să toarne în schema personajului pe care-l interpretează fiorul cel mai autentic al vieții tainice care pulsează-n el, să contopească adică personajul cu propria lui personalitate. Fără această fuziune deplină dintre eu-l lui intim și eroul pe care-l ilustrează, orice actor e un cabotin. Și majoritatea nebunilor, cu cât fac gesturi mai excentrice și comit acte mai neobișnuite, cu atât sunt mai conștienți de *rolul* pe care-l joacă. Ei sunt însă mai totdeauna niște cabotini, doar fiindcă n-au fost cu destulă subtilitate învățați nu să-și lepede rolul, ci să-l depășească prin propria forță a personalității lor. Și de câte ori reușesc s-o facă, ei sunt pe pragul vindecării, dacă nu chiar vindecați de-a binelea.

O metodă proastă a medicului psihiatru e lipsa de interes sau falsul interes, afectarea acestui interes față de bolnav.

*

Proiecte de titluri: „Oameni de prisos“ sau „Spectrul singurătății“.

Fă ce vrei că nu-mi pasă!

1950

Mangalia, 28 iulie

La „Caco“, am cerut trei ouă la pahar şi un lapte bătut. Mi s-a răspuns: „Nu servim până nu aprindem focul: aşa e regula: întâi aprindem focul şi pe urmă servim laptele bătut“.

*

Seara, pe când o conduceam pe Cora spre casă, vorbindu-i despre Balcic; am simţit atunci inevitabilul: acum ori niciodată! E un moment anumit în dragoste ca şi-n artă, când trebuie să hotărăşti balanţa printr-un gest voluntar. (De prelucrat asta cu peisajul mangaliot, cu luna şi marea, cu calmul străzilor prăfoase, cu tinereţea Corei şi sentimentul meu de teamă, de a nu strica „increatul“. Visul paradisului, poate. De folosit, eventual, în piesă, în scena dintre poet şi fata cârciumarului.)

31 iulie

Pentru 7 noiembrie: „Am văzut cizmarul peste măsuţa lui...“

*

Marea care nu suferă mortăciunile, ci generează viaţă încontinuu. Ea ne dă gustul permanenţei, al mişcării şi transformării neîntrerupte.

1 august

„Încă nu-i timpul să-ncep cântecele mele
Cântecele drumului mare, ale tuturor
Cântecele deplinei libertăţi omeneşti,
(Aşa îmi spun realiştii slugarnici şi miopi
Care nu văd decât de ieri până azi).
Da, într-adevăr, încă nu-i timpul să-ncep
În mormântul tăcerii cântecele mele

Ele ar fi mai stridente decât...
Dar eu știu că totdeauna e timpul cuvenit cântecului
Care spune adevărul.
Dar ca ploaia și furtuna cântecul își are timpul lui,
de nimeni oprit

El se adună ca norii,
În tăceri, din dureri,
Din depărtate și surde
Urcă încet, doar ca un zvon pe cer
Ca o năframă albă-n zare
Sub zilele de arșiți și dogoare,
Cresc la ceasul lor doar presimțit
Ca fructul dragostei în pântecul matern

Nu, ele nu așteaptă nici un semn
Din afară, ele vin dinlăuntru
Ca viața, ca focul și ploaia,
Ele se ridică din durerile pământului, din tăcerile lui
(Și cu cât e mai deplină tăcerea,
Cu atât mai surdă-i, mai cumplită durerea)
Și fiecare din durerile pământului răspunde
În inima mea, de unde
Furtunile vor izbucni curând
Cu grindină de foc peste pământ
Revărsându-și peste țarini și grădine
Ugerele fecunde și pline.

Nu, nu este timpul? Dar cine așteaptă
Să coboare-n mormânt și ultima treaptă?
Cine se teme să-și spuie
Dorul și durerea, acela nu e
Viu și nici n-o să poată
Din moarte să se rupă vreodată.

Dar eu știu că timpul a sosit:
Pentru a câta oară
Își trage din sânu-i vlăguit
Rodul bogat, sfânta mea țară,
Pentru a câta oară, acum,
O-nvăluie-n pâclă anii de fum,
Pentru a câta oară culesul
Își schimbă cu jafu'nțelesul?

Ba nu, e vremea să-ncep aceste cânturi
Și dacă vor izbi-n jefuite pământuri

De vor izbi-ntr-ale țării lipitori
Vor ridica, în schimb, trudiții ei feciori.
Țineți voi, mai țineți minte,
Istoria țării, care nu minte?
Țineți minte de câte ori
I-au întâmpinat pe năvălitori
Strămoșii bărboși și necrutători
Cu pojarul întins peste lanuri
Când s-au retras în fața hoardelor năvălitoare
Pustiindu-le totul în cale?
Acesta e timpul: cei mulți
Să se tragă în munți,
Cu avuția țării nesfârșite, jefuite
Cu sacii de bucate, cirezile de vite,
Iar dacă dușmanului aceasta n-o să-i placă
Singur mai bine să și le facă
În bogata noastră patrie săracă
Fără brațele noastre, fără munca noastră de clacă.

1950 vara

La Iaffa și la Beyruth
Sunt mari grădini de flori
Și trandafiri care-nfloresc (ce dau în rut)
Pe an, de două ori.

Pe coasta mării de azur
Se-naltă mari platanii,
Sub cer albastru de velur
Îmbobocesc castanii.

Să ancorăm la Beyruth
Aș vrea, ca-ntotdeauna
Și sub un chiparos tăcut
Să ne găsească luna.

La Beyruth sunt și femei
cu ochii plini de soare
Ce varsă ne-ncetat din ei
Scântei amăgitoare

Iar când bărbații lor sunt duși
La chef, ca toți hoinarii,
Ele privesc pe după uși
Cum cântă marinarii.

Şi îi privesc cu mai mult drag
Când spune fiecare
Cum îşi ridică la catarg
Pavoazuri de plecare.

Regretul stins în urma sa
În suflet picurează
Cu fiecare ochi de za
Când lanţul se virează.

La casele cu ziduri mari
De sus, de pe terase,
În urma noastră fluturau
Batiste de mătase.

Mi se va duce vestea şi mă va şti tot rusul
Şi numele-mi prin neamuri departe se va duce.
Mi-l va rosti şi slavul cel mândru, şi tungusul
Şi-ai stepelor prieteni noroadele calmuce.

Sfârşeau aici uscaturi, seminţii
Doar ale mării unde violete
Domnesc peste lichide-mpărăţii
Când scutură covoarele încete.“

Decembrie

ALMANAHUL
(pt. proiectul de raport)

1. Cum se înţelege „încurajarea“ şi „sprijinul“ tinerelor talente. Exemplu: Novicov, Bratu, C. Grosu care fac critică distructivă. Efecte: demoralizarea totală a redacţiei.

2. Opinii autorizate: M. Roller, Em. Isac, I. Vitner... Din păcate, nu aceste opinii se fac auzite în presă, ci ale tov-ilor Novicov, Moraru, Grosu, Bratu etc. E totuşi greu de crezut că numele citate la început ar fi mai puţin competente în ale poeziei şi artei literare, decât cele din urmă.

Şi totuşi, în orientarea critică trebuie avută în vedere opinia oamenilor de specialitate, autorizaţi. Academia are un cuvânt de spus, mai hotărâtor socotesc, decât tov. Novicov, Grosu, Bratu şi chiar Moraru.

3. Ce şi-a propus revista noastră, în primul rând: a) descoperire şi creştere de talente tinere; b) orientarea artei lor

în sensul adâncimii, al sincerității, al invenției și contribuției proprii, care duce la *un stil*.

Ce a realizat? În materie de descoperire și creștere: gruparea în opt luni de zile și evidențierea a atâtea nume tinere. Triaj sever, convorbiri cu oamenii, — neglijat sectorul corespondenței.

În materie de orientare a artei: hotărât diferențiată poezia și chiar proza noastră de ceea ce se publică în „Flacăra", „Contemporanul", „Viața Românească". Fiindcă noi am înțeles să servim partidului oferindu-i talente și nu artizani, sinceritate (de care râde Bratu) și nu abilitate. Criteriile de critică internă, de triaj și lectură a mss. s-au bizuit la noi pe această sinceritate, pe aportul individual într-o operă colectivă.

Am ținut seama de nuanțele gingașe, foarte fine și subtile cu care are de lucrat critica într-adevăr constructivă. Tovarășul L.R. mi-a făcut cinstea să releve acest „dar" al meu de a grupa oamenii. Voi mărturisi că el se bizuie pe dragostea pentru încheieturile lucrului *artistic*, în amănuntele structurii lui: pe calea ce merge la fiorul prim, la emoția adâncă, sinceră, singura din care naște o artă veritabilă (valabilă). Această metodă o recomand călduros tov. Novicov, Moraru, Grosu, Bratu și oricui ne face cinstea să releve, fie și negativ, aspecte din munca noastră. Dar vreau să insist că psihologia artei nu e tot una cu enunțarea dogmatică a unor formule: naturalism, realism, estetism, formalism etc. A descoperi și a *crește* cadre tinere în artă, însemnează a fi destul de pregătit în ce privește psihologia artei pentru a sezisa fiorul intim, profund personal, izbucnit din tainica și foarte adânca nevoie (necesitate) a omului de a se exprima artistic. Dar aceasta nu însemnează că înainte de a ne pregăti, iubim arta și o înțelegem prin această iubire. Însemnează că în pregătirea noastră am ținut seama de tot ce a dat mai bun arta burgheză și capitalistă, că nu am lipit etichete ca: formalism, estetism, exibiționism etc., pe operele unor artiști burghezi de care exponenți ai artei progresiste contemporane ca Neruda, Hikmet, Eluard, Picasso, Aragon, M. A. Nexö, nu numai să nu sunt străini, dar au trecut prin ele, însușindu-și și poate — mai ales — verificându-și mecanismul cu adevărat modern al actului lor de creație. Dar însăși pilda lui Maiakovski, provenit ca școală poetică din experiența surrealistă, vorbește îndeajuns despre necesitatea de *a ține seamă* de experiențele cele mai avansate în domeniul spiritului. Fiindcă talentul și educarea lui este altceva decât o școală de adulți și alfabetizare, de versificație și narațiune. Talentul se sti-

mulează cu pricepere și se distruge prin grosolănia sau schematismul judecăților. Lenin ne dă un exemplu admirabil de atitudine cu adevărat bolșevică a unui creator față de creație (cazul cu Avercenko). N-am putea spune totuși că noi ne-am făcut vinovați de crima gardistului alb Avercenko; cu toate astea, tovarășii Novicov, Moraru, Grosu au dovedit față de un Marin Preda, Aurel Rău, Gurghianu, Dumitru Mircea, mai puțină îngăduință chiar decât Lenin față de Avercenko. Socotesc cu totul nejustă o asemenea atitudine, nu numai fiindcă ea demobilizează oamenii, dar fiindcă e o atitudine de *grav dispreț* față de procesul adânc, *real*, al elaborării artistice. La noi e o retortă unde se caută o cale fecundă și adâncă a creației. Articolele și cuvântările împotrivă-ne sunt pulverizante. Am fost într-adevăr bombardați cu ele. A descoperi talente, repet, nu înseamnă a angaja dactilografi, oricâtă nevoie de multiplicare am avea. E o muncă necesară cea întreprinsă de „Flacăra“ și „Viața Românească“, — aceea de a promova un stil industrios, o hărnicie stăruitoare în versificarea temelor la ordinea de zi — dar fiindcă se pune uneori problema „noului“ (deseori tot ca o formulă lipită ad-hoc) să observăm că arta este mijlocul de a conserva și a transmite proaspătă prin timpuri o emoție adâncă, încercată de o personalitate excepțională. Această forță a unei asemenea personalități — de a-și transmite prin timp, nestricată, emoția, sentimentul, fiorul ei adânc personal — este aceea care decide *noul* în artă, iar nu numai fidelitatea riguroasă față de ordinele de zi, sau comunicatele guvernamentale. Desigur, și în acestea există o mare și importantă noutate — dar ea poate ține foarte bine de istoria țării și a poporului nostru, iar nu de arta lui.

Asta ne-am propus și sperăm să realizăm: cucerirea și diferențierea unui domeniu artistic, absolut necesară astăzi ca să nu cădem în șabloane.

4. Injuria dialectică să sperăm că acesta e sensul violenței critice cu care am fost întâmpinați.

5. Critica noastră ignoră tehnica (vezi Flaubert, după Zarifopol).

6. Introducere: orientarea artelor noastre în momentul istoric de față — de tranziție. Grija: cultivarea personalității, nu anihilarea ei.

7. Însușirea moștenirii (Lenin); greșeala de a socoti neglijabilă invenția tehnică. Dar asta e ca și cum am repudia electricitatea fiindcă e invenție „burgheză“.

8. Lipsa cea mare: lipsa *climatului* creator (dialectica).

Pentru roman. „Taiorul negru". În hollul hotelului Athénée Palace era cunoscută sub numele de „taiorul negru" (portret). (Era Gina, prin care intram în legătură cu Ghiță).

*

Călătorii de plăcere (reportaje).

La Copșa-Mică, curățenia magistrală din gară — anunțuri care dau caracter concret lozincilor: „păstrați curățenia".

— Soldatul care cânta la vioară în sala de așteptare.

— Cele trei generații: bunica, fiul, nepoata. Bunica plânge căci ea, ca în Scipaciov, e tânără și la 60 de ani.

— Școlarii care decid nota.

— Pantofii furați de sub banchetă: „Am rămas desculți".

*

Într-un om gras, pungile de pe față sunt cadavrele râsului. Atâtea râsete înăbușite ... au fezandat carnea, au făcut-o inutilă.

*

Să fii nou; pomul care-nflorește în fiecare an e nou, fiindcă e el mereu.

*

Ezitările cu Irène — șocul tonului plictisit al Țeșcăi. Până cînd am dat 3 500 pe ciorapi pentru Irène — și atunci ezitările s-au terminat. Indispoziția de la Țeșca stăruia ca o amintire până s-a șters cu totul. Dar mai era și Geta ...

1951

Iunie

Vizită la casa natală a lui Gheorghe Coşbuc. Pe ea se află un epitaf scris probabil chiar de poet:

Aici s-a născut fericitul

GHEORGHE COŞBUC

poetul ţărănimii
marele meşter al graiului românesc

O luptă-i viaţa, deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor
Oricare-ar fi sfârşitul luptei
Să stai luptând, căci eşti dator!

Placa a fost pusă în 1936 — şi ridicată după cedarea părţii de nord-vest a Ardealului.

Satul e sărac, — 1 600 de suflete.

Familia Coşbuc — clase în două odăi, cu câte 12 bănci într-una, patru în alta. Strănepoţii: zece copii, afară de părinţi. Ana Coşbuc, 15 ani, patru clase primare, — strănepoata poetului. (A învăţat el şi pentru ea.)

Cărţile şi hârtiile au fost arse în 1943—44, în retragerea armatelor ungare şi germane care-au adunat cu grijă totul şi le-au ars într-o cămăruţă, pe masă.

Copiii în cămăşi. Cojocul — paie în paturi, bucătăria. Copilul cel mic, doi ani (Anton).

ANUNŢ

„Punem în vedere tuturora Proprietarilor. De mori. Că cu data de 1 August. 1949. Nu-i voie să se macine Grâu şi Ovăz.

Din nou acesta Adică Cine va fi prins Va fi pe de psit Dat în judecătă Con form legi la articolu de lege pentru sabotaj".
(Față de „magistrul limbii" e o mică diferență!)

*

Moara, veche de 150 de ani. Satul cel mai sărac din județ: Hordou (Hîrdău — butoi).

*

Președintele Sfatului: Valer Stăncuța (casa de 150 de ani, de când era iobăgia în floare).

*

Pâinea și mălaiul lipsesc. Îl aduc de la Dej dar nu prea au cu ce; câte 1 000 lei mierța. Mănâncă mere fierte și pere. Revendicările prezente. Primit 6—7 vagoane din ianuarie pt. două sate (Bichigiu) cu șapte mii de suflete.

Unde oamenii n-au mâncat de câte-o săptămână, nici mămăligă.

Trei sute de oi trăsnite în vară. Viscolul.

*

„Trăim ca niște muște", îmi spune un moș foarte bătrân, poate cel mai bătrân din sat.

22 ianuarie
Pt. roman

Despărțirea de Venera îi dădea același gust foarte amar, acea destrămare dureroasă care ajunsese să-i fie o voluptate. Era în ea ceva din aceeași familie cu sentimentul pe care-l încerca după terminarea unei poezii. Aceeași voluptate dureroasă, surdă, istovitoare, ca după un act de dragoste. Și el simțea acea lâncezeală voluptoasă asemeni unei dulci agonii, ca și cum arta n-ar fi fost pentru el decât un mijloc de a înfrumuseța (sentimentul legat de) moartea pe care o simțea că se apropie. (Comme si l'art n'était qu'une prophétie).

Partea I

De la sosirea lui Alecu în București, ilegalitatea, dragostea cu Nina, nunta, aventurile, sărăcia, procesul de la Craiova cu agentul în tren, înșelarea Ninei, destrămarea dragostei până ce o surprinde pe Nina cu Edi și se despart. Amorul pe care-l făcea atunci era natural, inconștient ca și respirația. O petre-

cere la moșie la Strunga — un bal, un revelion. Convenționalism burghez — parvenitism — și uneori decadență. (Model din Cluj.)

Partea a II-a

Războiul, marasmul, singurătatea, femeile, voința de putere, de acțiune, legătura cu White, descoperirea lui Badea ca denunțător, cursa pt. salvarea tovarășilor, o expoziție, un discurs. Conspirația, întruniri, ședințe.

Imperialism de oameni săraci — febrilitatea febrei patologice, inconștientă, halucinație.

Partea a III-a

Vremuri noi, procesul Antonescu, înlăturarea treptată a lui Alecu, încercarea de a se lega de cei noi, eforurile, eșecul, o recepție. Țesca. Amorul: necesitatea de a se realiza în afară, în „obiectiv", de a se dărui, de a da. Prietenia — și în general sentimentele — schimbate în raporturi de valoare. De urmărit la fiecare epocă dominanta economică: liberalismul semi-colonial; imperialismul de oameni săraci, maximul de exploatare colonialistă; quasi-socialismul.

Brutalitatea efortului de a găsi adevărul. Noul parvenitism.

*

În primele capitole (sau în partea I) o înmormântare de mahala.

*

Să-ți faci „cronica literară" a cărții înainte de-a începe s-o scrii.

*

La sfârșitul părții întâi, întâlnirea cu o curvă pe care o vom regăsi, în finalul părții a III-a, asimilată în producție (aviator, actriță, șef de șantier) și care-i apare pe neașteptate-n față lui Alecu.

*

Ca și Sorel, în partea I, final, Alecu va fi trimis de la rezidență cu o misiune secretă (manistă) privind cedarea Ardealului. Conflictul Maniu—Carol II; cel dintâi e dispus să sprijine GdF și pe Antonescu.

Intim

Fata tânără de peste drum, cunoscută prin fereastră, în intimitatea muncii ei. Când a văzut-o pe stradă, s-a speriat de răceala ochilor ei: figura rece, aspră. „Tineretul ăsta are în el ceva inuman; ca şi comunismul..." îşi spuse într-o fracţiune de secundă Alecu, uitând că şi el e tânăr şi că unul din apanajele tinereţii e şi cruzimea.

1952

19 iulie

La Predeal, cu Mioara.

În zare, munții păreau niște mantale sau cearceafuri albe, uriașe, spânzurate în cârlige, de cer.

*

Un păianjen cu un trup minuscul și cu niște picioare foarte lungi, urca pe firele lui ca un corăbier agil printre corzi și catarge.

25 iulie

Pe Podul-Olt, în stație. Mare eveniment: un copil pe tricicletă (are ghete, ciorapi albi, părul cu o buclă prinsă-n clamă), iar ceilalți, buluc după el! O fetiță se simțea fericită doar să pipăie roțile și ghidonul. Fericitul posesor evolua în ovații. Maică-sa i-a dat un corn și, în timp ce fiul îl mesteca, s-a adresat celorlalți: „Lăsați-l și pe el să mănânce!...“

26 iulie

La Râmnicul-Vâlcii. Noaptea precedentă a fost foarte ploioasă, Miorița observă pe fereastra vagonului: „Ce baligi verzi pe-aici, ai văzut?!.“

*

Pe drumul spre Bălcești, întâlnim o femeie purtând o povară pe creștet și un coș cu pasări în mâini. E o întreagă echilibristică, dar, în ansamblu, dă o statuie alegorică despre nașterea dansului.

E ceasul șase și jumătate dimineața, iar peisajul superb. Norii se scurg dintre văile munților ca dintr-un leagăn.

Am ajuns la casa noastră, a scriitorilor, pe care-o revăd după un an. Vițelușul, cu care mă jucasem vara trecută, e acuma taur. Doamna Mareș a mai slăbit. Cățelușul din curte e un dulău. Dar m-a recunoscut. Memoria mirosului, e, la el,

mai puternică decât a minții. Parcă văd și unele îmbunătățiri, deși numeroase lipsuri de amănunt. Căni de băut apă nu sunt. Mi se spune că „s-au spart". Cotețele de pasări, aproape goale; calul, nepotcovit. Șareta, rablagită. În schimb, se fac garduri noi. Tot instinctul de proprietate e mai tare. Banca din parc e și ea nereparată. La fel și scaunele, și măsuța din culă, care-a fost lăsată-n ploaie și zăpadă.

*

Mioara propune un sistem electric de întors filele la fotoliul cu suport de carte pentru lectură, — precum și la balansoar, unul de legănat, tot electric.

În curte, porci și capre de-ale personalului de serviciu. Cu lăturile și resturile de la bucătărie, s-ar hrăni bine doi-trei porci de-ai noștri.

Tâmplarul lucrează „netocmit". Gardul pe care-l face e numai pentru fațadă, ca să ia ochii; în dosul parcului sau pe margini, nici un gard și pot intra oricâte lighioane. Grădina e îngrijită la fel, numai în fața casei; restul e lăsată-n păragină. Closetul n-are nici bec, nici cheie.

6 august

Bolnav, a trebuit să ajung la Sibiu. N-aș fi crezut că voi merge cu carul cu boi până la Râmnic. Aici, la Sibiu, sora Mioarei, mult mai reușită ca ea, Doina, ne-a găzduit cum a putut, în singura odaie în care locuiește cu bărbat'său, un rus rămas la noi. Plimbându-mi convalescența împreună cu Doina, am ajuns sub un vechi zid al cetății și, fiindcă nu știu de ce mă certasem cu Doina, ne-am așezat tăcuți pe o bancă lângă acest zid. Atunci, a apărut în fața noastră o bătrânică parcă din desenele lui Georg Grosz. Privind-o, mi s-a descoperit înțelesul „destinației", *de la déstinée*, unui om. Pentru ce a fost făcută femeia aceea? Ca să semene cu un desen de Grosz.

20 septembrie

Am plecat în zorii zilei de la Bălcești spre Râmnic, în mica șaretă pe două roți a factorului poștal. E factor poștal, dar abia știe să citească. Iar eu, cu cât simt mai multă incultură în jurul meu, cu atâta știu mai sigur că revoluția noastră a triumfat. E un fel de exasperare, dar n-am ce face! De la Marx până la Stalin, toți revoluționarii au fost cărturari care s-au dezis de carte, care s-au trădat pe ei înșiși. Dacă rămâneau cărturari, nu mai făceau revoluția sau, dacă o făceau și continuau să fie fideli cărții, ar fi ajuns s-o trădeze. E o incom-

patibilitate de structură între revoluție și cultură. Revoluția nu e suprastructură, cum e cartea. Cartea e un lux, revoluția o exasperare de nevoie. Or, nația noastră e sinceră până la sacrificiu, ca orice popor... Ei nu-i trebuie cărți, ci mâncare și haine. Și câte altele!...

*

Dimineața e feerică, cu niște nori albaștri de vineți, printre care s-a despicat o pârtie de senin. Soarele nu răzbește printre ei, deși luptă greu să-i străpungă. Spre Rămnic se văd cețuri viorii.

Trecem prin lunca Bălceștilor unde un cioban își paște turma. Cu cât respect ne-a spus factorul: „Uite ciobanul!" Parcă ar fi spus: „Uite-l pe Dumnezeu!" Ciobanul e purtătorul unei tradiții și al unei culturi. Al *acestei* tradiții și al *acestei* culturi. Părea un cavaler în pelerină de epocă, drept, neclintit, cu cioarecii strânși pe picior, rezemat în toiagul lui ca într-o sabie parcă se luase la întrecere cu istoria și cu veșnicia.

Cred că intuiția lui Blaga asupra spațiului mioritic în asemenea instantanee trebuie verificată.

Soarele a biruit. Dealurile au început să fumeze. Pe drumul de la Milcoiu, copii mulți, mici de tot și mai mărișori, de școală, alergând pe uliță sub ochii câte unei muieri borțoase care-i urmărește din poartă. Biata nație, luptă și ea, ca soarele ăsta, să crească și să biruie prin norii vineți! Un băiețaș strigă spre altul: „Bă, azi avem Constituția!" Constituția!... Singura constituție sunt ei.

De-a lungul drumului, paralel cu el, e Hâmnicul, un pârâu secat ce trăiește numai din mila ploilor, fiindcă albia lui nisipoasă îi înghite toată apa de la izvor.

Pe dealuri, pădurea e încă verde, dar se simte cancerul iremediabil al toamnei: ici-colo, pete de galben-ruginiu iar prin aer vine câte-un damf de frunză arsă. În fund, treptele munților Cozia — descălicatele — în valea lor, Râmnicul ca un pumn de scoici albe sau de pietriș văros. De pe munți se ridică vălătuce de nori ca fuioarele, iar trâmbele pe care le lasă-n urmă îi fac să pară niște vulcani. Norii rămași sunt mai negri, ca niște zimbri uriași asaltând cerul.

Pe drum, un copil cu părul plăviț, cânepiu, sclipind în soare, ca de aluminiu. De-aici, probabil, ideea de nimb la capetele îngerilor.

Oprim la un post de miliție rurală. Înăuntru, un telefon cu manivelă, tip vechi, ca și la Bălcești, dar singurul mijloc de comunicație rapidă cu țara. Unul din milițieni, după ce a

tot învârtit zadarnic, îi trece manivela şi scaunul altuia: „Mai treci şi tu la vârtelniţă!" fiindcă ei sunt mult mai aproape de această sculă decât de automatizare. Şi asta e adevărata categorie a culturii noastre.

*

Plantele, greierii, lăcustele ca iarba, fluturii ţânţarii, păsările, adică tot ce e viaţă, se împodobeşte până la semănarea cât mai completă cu natura înconjurătoare, ca să fecundeze, să se perpetueze. Cu atât mai mult ar trebui s-o facă arta noastră.

Trecem pe lângă un cimitir de sat — şi-l rog pe factor să oprească. Are nişte cruci mici şi uniforme, cu iarba crescută mare pe morminte (nu, noi n-avem cultul morţilor despre care Unamuno spunea că e de fapt al nemuririi fiindcă noi n-avem cultul nemuririi), iar alături, pe-o coastă, casele ţăranilor. Cimitirul e aproape o grădină de-a lor, în prelungire. Pentru satul nostru, viaţa şi moartea sunt un univers complet şi firesc. *Vecinicia* înseamnează pentru ţăranii ăştia vecinătate. Mortul e plecat până-n vecini — sau e foarte prezent.

La Râmnic, frizeria e populată în bună măsură cu meşteriţe provenite din curve de la Centrul de Reeducare. Dialogul lor poartă amprenta fostei meserii:

— Are firu' tare?

— Tareeee!...

— Las' că i-o rad eu atunci...

— I-o rad eu diseară...

Apoi, către meşterul care-şi ascuţea briciul pe curea:

— Freac-o şi dumneata mai repede!

Un client îşi trece mâna peste faţă, ca şi cum l-ar fi usturat briciul. Atunci, o fată strigă către cea care-l bărbierea:

— Vezi să nu-l iriţi pe tovarăşul!

— Nu-l irit eu... nu-l irit!... Ce, crezi că eu-l irit?...

*

În gara Râmnic, un preot mărunt, prototipul păstorului de ţară: haina de lână ţărănească, vopsită-n frunză de nuc, pălăria lungă, ţuguiată, de pai negru. Părea spre 70 de ani, dar ochii vii, ageri, o ţinută dreaptă, neşovăielnică, din care se degaja linia aceea de supremă *permanenţă*, a omului desăvârşit, un om pereniu, idealul de om. Şi când mă gândesc că am scris o poezie în tinereţe în care spuneam că preotul nu pricepe anumite semne inefabile! Numai ghetele îi sunt foarte, foarte ponosite. Dovada profesiunii sau a sărăciei?

Erau pe-alături și „omenii noi“ confecționați în ședințe, cu convingerea în gușă, cămășile impecabile și-n cap cu nelipsita șapcă, intactă și total neadecvată, de muncitor.

*

Fiindcă schimbăm trenul la Podul-Olt, am prilejul să văd o ceată de recruți chemați la instrucție până la 25 noiembrie. Îmbrăcați ca de la foc: zdrențe, iminei, căciuli mici, ca niște fesuri roase. Da' veseli, da' hazoși foc! Mai întâi, se-ntreabă de contingente. Pe urmă-ncep:

— Io nu mă simt bine dacă nu mă mai duc din când în când...

— Și io la fel... Da' să vezi când mă-ntorc, așa calc de ușor...

— Te duce vântu' nu alta!

— Las' că-i bine, te-mbracă țara... (Se uită la hainele ferfeniță de pe el.)

— Și cravată dă pioner îți dă...

Pe urmă, vorbesc despre arme. Care-i mai bun: Mauserul ori Zebeul? Unul spune:

— Aveam o armă bună când am făcut io armata; uite p'atâtica era, da' bună...

— Cum îi zicea?

— Nu mai știu.

— Păi vezi, d'aia te cheamă acuma la instrucție!

Vine în sala mică a gării, unul cu pălărie mică, de mocan. Recruții fac haz de ea. Flăcăul are doi dăsagi, cu prune de vânzare. Se iau de el:

— Cum le dai?

— Doi lei chilu'...

— Da' de unde știi cât i-un chil?

— După ochi... zice unul din ei. Altul:

— Le măsoară cu pălăria.

— Ba cu căciula... zice altul.

— Ba cu căciula mea, că e fără fund!...

Într-adevăr, căciula celui care vorbise era spartă ciur.

Pe-un altul, la fel de trențăros îmbrăcat, îl întreabă o femeie:

— Cât e pân' la tren?

Ala îi arată din cap, pe geam, spre șine:

— D'iici pân' colo!...

Un ardelean intervine, moralizant, total lipsit de humor:

— Ți-a cerut o relație, și dumneata râzi de femeie!... Te-a'ntrebat cât e ceasu'... în loc să-i spui, râzi de dânsa...

Certatul fals spăşit:
— Dacă mă-ntreba cât e ceasu', era altceva... îi spuneam... (Ceas, evident, nu e nicăieri.)
Femeia umblă să schimbe un leu. Scotocesc prin buzunare şi găsesc mărunţişul necesar. Femeia-ntinde mâna şi, când să-i dau gologanii, l-aud pe ăl cu ceasul:
— Ţâpă-i în palmă!...
Aici, la Podul-Olt, se întâlnesc cele două caractere atât de radical diferite, cel oltenesc şi cel ardelenesc, două temperamente ale unei aceleiaşi rase, dar pe care numai limba pare s-o unească.
În sfârşit, o pornim cu trenul printre lanuri de porumb ale cărui tulpini par nişte femei despletite de disperare.

28 septembrie

Folclor cules din gura lumii de la Sebeş-Alba:

„Slăvită să fii găină
Că ne dai din cur lumină!
Trăiască poporul rus
Că şi sondă-n cur ţi-a pus."

3 octombrie

Se vede că avem, Mioara şi cu mine, un aer foarte radios când traversăm străzile bucureştene. Pe lângă poştă, ne acostează un tip în ultimul hal de golănie: zdrenţe, bocanci sparţi pe piciorul gol, mutra soioasă, neras de-o lună, dar cu pălăria găurită pusă pe-o sprânceană, hoţeşte. Ochii vii şi expresivi. Se vede că are fler şi experienţă. A ginit fraierul şi se-apropie de mine, şoptindu-mi misterios, în timp ce mă priveşte scrutător pe sub sprâncene: „Am să vă vorbesc ceva!" Credeam că e vreun agent sau vreun mesager tainic. O las de braţ pe Mioara şi mă duc cu el doi paşi mai încolo. Îmi spune cu o voce gravă, din inimă, parcă m-ar pune la curent cu o chestiune de viaţă şi de moarte, deşi nici un accent jalnic sau milog nu-i desprind în voce. Tonul lui e mai degrabă tainic-informativ: „Am mare nevoie de 75 de bani!..."

*

Ieri, am împlinit 42 de ani. Cu două zile mai înainte, primisem o scrisoare de felicitări de la Zini, în care-mi scria şi că mi-a trimes nişte dulciuri. Ieri, mi-a venit coletul: două borcane cu dulceaţă — de fragi şi de vişine. Le-am dus la părinţii Mioarei, minţindu-i că mi-au fost trimise de Eva Pamfil.

Seara, când m-am întors la mine, am găsit o telegramă-n ușă. Întâi, am crezut că e de la editură care trebuia să-mi anunțe o programare de drepturi de autor. Pe urmă, m-am gândit că poate să fie o telegramă de felicitări de ziua mea. Dar de la cine? Mi-au plăcut întotdeauna ghicitorile astea, când primesc corespondență cu un scris necunoscut. Mi-am spus că trebuie să fie de la Sidi sau de la Loti. Era, într-adevăr, de la Sidi care n-a uitat să mă felicite.

Mioara, căreia i-am arătat telegrama, pare să fi fost nițel sâcâită de aceste două manifestări de atenție, singurele de-altfel, de ziua mea. Mi-a spus, nițel mormăind: „Nici nu știi ce-nsemnează ce ai fost pentru o femeie care nu uită după ani de zile, când e ziua ta..."

Dar asta n-a fost prea grav, Mioara are destul humor pentru ca să nu ia-n tragic asemenea lucruri. În schimb, azi după masă, am avut cu ea o convorbire care mi-a dat mai serios de gândit. Până acum, criticile pe care — și ea, și eu — le îndreptam împotriva regimului, erau de amănunt și (ceea ce e mai important) *dinlăuntru*. Azi, Mioara, și-a dat însă pe față un năduf pe care nu i-l cunoșteam, de veritabil dușman al comunismului.

11 octombrie

Despre o seară frumoasă.

Dar mai frumos ca natura e *Visul unei nopți de vară*. Dar seara era atât de frumoasă, încât pe mulți îi putu face să creadă că natura e mai frumoasă, așa cum, auzind un discurs al lui Demosthene sau Cicero, cei vechi dar sălbatici încă în fibra lor, veniți din păduri de la vânători sau din războaie cu alții mai sălbatici ca ei, crezură că chiar vorba e frumoasă. Dar când se convinseră că mult mai frumoasă ca ea e tăcerea, (atunci înțeleseră ce rost avea poezia), atunci se născu pentru ei *poezia*. Morala: să înveți cu stăruință că în poezie nu există ratare, că fiecare clipă de poezie *trăită* e o clipă, un moment din desăvârșirea ta.

*

Cu opreliștile lui, pe care le pune publicității, iar nu ca în apus, anarhic, regimul de azi e mare și nu tocmai fiindcă ne silește să facem numai artă, iar pe cei care nu sunt poeți îi lasă să se cheltuiască în limbuția lor deșartă.

Și trebuie să mai învățăm acest lucru uitat, dar elementar, în fond, că *numai ceea ce e subteran e revoluționar*. Și iarăși acesta e marele merit al regimului bolșevic; că te silește când ești mare și adevărat artist să fii subteran și anonim (anti-

vedetismul). Lecţia lui Malraux asta e (şi a lui Stalin, la fel). Despre frumuseţea sau stilul lor „concav": sunt mari prin ceea ce nu spun. Nu pot şi nu învaţă decât de la ei singuri.

*

Oraşul bătrânilor (de imaginat) ne învaţă legea conservării materiei, a vieţii tăcute, subterane. De-aia trebuie *să fie*.

*

Un hidalgo al timpului nostru. Drama lui Barbu care trăieşte cu 20 de ani înapoi — apoi revoluţia din el când fiică-sa îi aduce un ginere comunist.

*

Convorbirea cu spălătoreasa (portretul ei). El i se adresează cu: „Ce multe rufe aveţi azi, doamnă!"

*

Cu Sanepidul: „Poftiţi, vă rog, domnilor, şi aici: avem un dulap invadat de gândaci! (Pătruns de convingere, ca să aibă eficacitate): „Dar sunt sigur că îi veţi (extirpa) curăţa! (Adularea de sus): Ce meserie grea trebuie să fie aceasta, de a sta mereu în mirosul ăsta ingrat..." (la marea delicateţe: mirosul e „ingrat", nu pute).

Oraşul Stalin, noiembrie

Dragă **Traiane,**

De multe ori mă tot gândesc să-ţi scriu. De tot atâtea ori, renunţ. Câteodată îmi spun că ar fi chiar inutil s-o fac. Tu ai obligaţii, treburi, angajamente publice — şi, desigur, aspiraţii mari. Eu nu le mai am — cel puţin, aparent — pe cele dintâi, dar le am la fel de mari pe celelalte: la patruzeci de ani trecuţi, încep să simt mai acut ca oricând aspiraţia asta către versul de sonoritatea şi limpezimea cristalului. Dacă-l izbutesc uneori, îl socotesc o realizare serioasă, cucerirea unei parcele a eternităţii. Aş vrea să fiu bine înţeles de tine: o parcelă a eternităţii, adică indiferentă de actualitate, şi *indiferentă* nu înseamnează străin sau în afara actualităţii şi a istoriei, ci numai o atitudine subiectivă faţă de cotidian. În fond, nu uit că atitudinea asta face parte dintr-o istorie care se împlineşte indiferent de mine, — dar în cuprinsul căreia expresia şi atitudinea mea reflectă *cu necesitate* ceva dintr-însa. Reflectă, adică *oglindeşte realitatea*. Acest atât de obositor, de des întâlnit în publicaţiile şi articolele din ulti-

mul timp, schematic şi degradat „oglindeşte realitatea“ şi din păcate atât de obositor de simplist înţeles, ca o oglindă de frizerie, în care te vezi înainte şi după modificarea fizionomiei capilare, această reflectare dialectică, de multe ori, tocmai fiindcă e dialectică, e *inconştientă* şi directă, iar nu voită şi căznită, ca atunci când bietului autor i se cere să oglindească „în mod conştient realitatea noastră“ şi când, de fapt, cum ştim prea bine, i se cere mai puţin chiar decât să facă un articol cotidian pentru o gazetă de perete, când a coborât sub demnitatea minimală a unui cronicar şi sub libertatea de expresie spontană a unui reporter.

Dar văd că mă pierd în dizertaţii. Să-ncerc să reviu la convorbirea noastră. De multe ori am vrut s-o am cu tine, de tot atâtea ori n-am izbutit. Biroul tău e foarte plăcut, dar şi foarte asaltat, iar sentimentul că ţi-aş răpi timpul nu mi-a dat nici mie libertatea de a-ţi vorbi cum şi cât aş fi vrut. De-aia recurg la scrisoarea asta pe care te rog s-o primeşti doar ca pe atât: o convorbire de după miezul nopţii între noi, aşa cum făceam acum zece ani şi mai bine, prin odăile mele mobilate, prin odaia ta cu gutui (erau, sau nu „reflect“ exact realitatea?) de lângă Foişor, prin plimbările noastre de peripateticieni revoluţionari şi teribili de după miezul nopţii.

Nu e, Doamne fereşte! o evocare duioasă pe care vreau să ţi-o fac, ba dimpotrivă: e o mustrare adresată deopotrivă ţie şi mie, acum când, de la masa de scris la care am trecut de mult de miezul nopţii, îmi aduc aminte de câmpul sărăcit prin limitare al scrisului nostru. Ce visam noi atunci? Cum vedeam noi realizările literare, curentele de opinie, dezbaterile, pulsul fierbinte şi agitat al schimbului de idei, formele evoluate, *moderne*, variate, apocaliptice chiar, ale artei literare din timpul Revoluţiei pe care-o plănuiam atunci şi pe care — mai mult sau mai puţin — o realizăm azi! Nu vreau să mă las câtuşi de puţin dezabuzat, nu vreau să fiu câtuşi de puţin sceptic şi înfrânt; nu m-aş mulţumi atunci cu eterna formulă a disproporţiei dintre vis şi realitate. În fond, noi realitatea am trădat-o, visul nu; iar asta-i şi vina ta, Traiene, — şi mai mult neputinţa decât vina mea. Tu ştii foarte bine — şi caietele mele de-atunci stau dovadă — că eu am încercat să-mi duc visul până-n pânzele albe ale patului de la „central“. Mai realist nu se putea. Când m-am întors „de acolo“, am găsit o lume schimbată, în general în mai bine, pe alocuri în mai rău, — ba până şi pe tine te-am găsit schimbat, cum a fost în acea penibilă primă revedere de la Mangalia de-acum doi ani.

Dar acuma, de când, foarte încet, e drept, şi cu multă prudenţă de grija sănătăţii, încerc să reintru în această lume,

regăsindu-mi crâmpeie din vechile arme, îmi regăsesc și vechile visuri. Și ți-o pot spune, dragă Traiene, în toată sinceritatea noastră frățească din „anii aceia“, că disproporția m-ar dezola, dacă nu m-ar și înfuria în aceeași măsură. Ce sinistre monumente ale mediocrității s-au putut clădi în ultimii ani! Ce degradare a simțului critic, ce îngroșare a gustului și ce limitare a perspectivelor! E, într-adevăr, o realizare, și mă întreb, fără glumă câteodată, dacă astea nu țin de prima fază într-adevăr dialectică, aceea a negației culturii într-o revoluție. Toată această înverșunare, această categorică îndârjire de a nega, a refuza, a zvârli ceea ce ne-a lăsat *revoluționar* vechea cultură, de la un Lautréamont sau Valéry până la Maiakovski și Malraux, capătă uneori în fața ochilor mei buimăciți caracterul unui imens proces dialectic de negare a poziției organic revoluționare, pentru alcătuirea uneia din bucăți.

Dar ce mă deznădăjduiește e că accentul acestui curent pentru realism sună sau pleacă de la ceva fals. E în el ceea ce pomeneam mai înainte: proclamarea voită (ceea ce nu e deloc tot una cu *conștientă*) a țelurilor politice imediate. Ca și dezbaterile, chipurile anti-proletcultiste, de acum un an, și care erau, în fond, tocmai introducerea prin negare a proletcultului în cetate, învestirea și recunoașterea lui oficială. Evident, injuriindu-l, că doar asta e dialectica istorică și politică: să spui „nu“ chiar la ceea ce faci. Dar cred că e timpul, dragă Traiene, ca voi, cei de la conducerea treburilor scrisului, să aplicați aceeași metodă dialectică și-n faza cea de-a doua: spunând *da* producțiilor submediocre ale unor Frunză și Deșliu, să lăsați să se afirme și producția de calitate, a unor Tulbure sau Marin Preda. Și tu știi ce vreau să spun prin „să lăsați“. Să lăsați într-adevăr *scrisul liber*. E vremea acestei experiențe, crede-mă! Numai așa pot crește talente autentice și numai așa scrisul nostru va putea căpăta viață. Desființându-se „ajutorările“ redacționale și editoriale care răpesc scriitorului (sau i-l cenzurează) orice gust de inițiativă, orice umbră de personalitate și, până la urmă, orice urmă de interes față de scrisul lui. Lăsându-l pe acesta să scrie și să publice *cum îl taie capul*. De-abia această cale ar putea duce la dezbateri în contradictoriu prin paginile revistelor și gazetelor, la nașterea unui adevărat curent de opinii, vreau să zic la cel puțin două, la antrenarea spontană și sinceră a cititorului în aceste dezbateri. Vrei să-ți dau un exemplu: poezia mea despre reforma bănească a fost și mai citită după critica adusă în „Scânteia“. Cum era și firesc: un lucru despre care se discută în contradictoriu atrage atenția mai mult decât unul

despre care *în unison* se spune că e bun sau că e rău. Acest concert pe-o singură voce al presei și criticii noastre, iată ceea ce nu e nici dialectic, nici progresist, nici fecund. El naște scriitori și poeți monocorzi, paralizează inteligența critică la fel ca și pe cea creatoare, lipsindu-le pe amândouă de exercițiul dezbaterii publice în contradictoriu, care e adevărata gimnastică a spiritului, sănătatea și tinerețea lui. Crede-mă, dragă Traiene, de pe urma unei astfel de libertăți a scrisului n-ar avea de pierdut decât cei cu desăvârșire lipsiți de talent și personalitate, cei care nu gândesc deloc cu capul lor, și nici nu doresc s-o facă.

Dar o asemenea linie introdusă în scris ar face și altceva, cel puțin tot atât de prețios dacă nu și mai mult decât toate poeziile, nuvelele și articolașele șablonarde de până azi: ar mobiliza publicul cititor.

Căci iată încă una din fețele acestei dialectici de dirijare ne-dialectică a scrisului: publicul nu citește fiindcă scriitorii n-au personalitate (de zeci de ori, la oameni feluriți, de vârste felurite, aud același lucru: „Nu citesc ce se scrie azi, fiindcă totul e la fel!"), iar scriitorii nu scriu cu tragere de inimă fiindcă știu dinainte că n-au public (afară dacă n-o să-mi argumentezi cu desfacerea cărților în zeci de mii de tomuri, ceea ce știm că nu înseamnează și *citirea* și *iubirea* lor).

Căci ce e mai umilitor, mai deprimant și mai contra-revoluționar azi în scrisul nostru, e această violentă reprimandă exercitată împotriva personalității artistului. A câtea oară să-l mai citez pe Lenin despre această problemă? Dacă un fruntaș al C.C. al P.M.R. — să zicem tovarășul Răutu — sau tov. Ofelia — tușește neplăcut impresionat de o nuvelă sau un poem, o armată de scriitori mici sau mari se reped a se pune la unison cu gustul respectivului. Imaginează-ți că-n URSS s-ar fi petrecut același lucru când Lenin le-a spus comsomoliștilor că lui îi place mai mult Pușkin decât Maiakovski! Și era Lenin! Dar spune-mi tu, dragă Traiene, ce editură, ce revistă, ce ziar va mai tipări pe un scriitor criticat — o, Doamne! nu de tovarășul Răutu sau de tovarășa Ofelia! — ci de o somitate ca... Sandu (ori Sergiu) Fărcășanu?

Și iată de ce oftez pe ruinele Aranjuezului nostru revoluționar, dragul meu prieten! Fiindcă-n locul personalităților, cresc azi ciuperci în serie, fiindcă-n locul dezbaterilor libere și a prdoucției spontane, individuale, vii, *în care realitatea se oglindește cu atât mai adevărat cu cât e mai necăutat acest lucru* — năpădesc piața niște șabloane colorate în patru-cinci tonuri, de la romantismul rozaceu pentru un prezent ireal,

până la „încrâncenarea“ scremută pentru un trecut care, dacă a fost real, am reuşit să-l prezentăm astăzi atât de uniform, încât a ajuns aproape la fel de ireal.

Şi acuma, dacă ai să mă-ntrebi de ce ţi-am scris, o să-ţi spun că am făcut-o în primul rând fiindcă m-a podidit: aveam nevoie să mai stau cu tine de vorbă aşa cum n-am făcut-o cam de mult, despre lucruri care ne privesc şi ne angajează. Apoi, aud că vei fi ministru. Ceea ce-ţi spun acum nu vreau să fie doar o sugestie — ci să-ţi amintească un ideal care, *el*, te-a făcut ministru într-un stat şi un guvern revoluţionar şi care, tot el, va putea da funcţiei tale forţa unui gest revoluţionar. Şi acesta nu va fi decât dacă o să impui cu hotărâre un p[unct] d[e] v[edere] pledând pentru o cât mai largă, deplină şi liberă exprimare a personalităţii scriitorului, prin desfiinţarea normativelor milimetrice din edituri şi redacţii, prin păstrarea şi salvarea *spiritului* revoluţionar care fără negaţie nici nu se poate concepe.

Trebuie, din locul pe care-l ai, ca şi din cel pe care-l vei avea, să le dai tuturor — scriitori şi cititori — conştiinţa libertăţii de expresie personală, de gust personal, de discuţie şi polemică, într-un cuvânt, de *creaţie* a ceva viu şi autentic, nedirijat, neforţat, neimpus. Fiindcă tu ştii că adevărata dirijare a maselor ca şi a indivizilor este aceea pe care ei nici n-o simt, tocmai fiindcă operează pe reflexele lor in sau subconştiente şi adânci, pe pasiunile latente şi durabile, adică, vorba lui Marx, fiindcă e radicală, adică *ad-hominem*.

Ei bine, într-un guvernământ revoluţionar e locul ca aceste energii latente să nu se mai cheltuiască în surogate, ci să fie lăsate să ţâşnească spontan, cu toată puterea şi valoarea adevărată a vieţii. Dacă ai să faci aşa, o să fie bine şi rezultatele vor veni mult mai curând decât în doi ani sterpi, câţi s-au scurs de la plenara poeziei.

Ţi-aş fi trimis spre ilustrare şi una din poeziile mele recente. Dar cum ea n-ar putea apărea decât dacă tu eşti de acord cu ceea ce-ţi scriu eu aici, îţi aştept mai întâi răspunsul. Iar până atunci, te îmbrăţişez cu aceeaşi dragoste, *mrp*.

*

Pentru a servi, într-adevăr: sau nuanţezi, adică mergi pe aluzii, pe imagini, pe forţa de a sugera, ca să nu faci locuri comune din valori ce trebuie să aibe ascuţimea, strălucirea şi dogoarea netocită; sau vorbeşti pe faţă, deschis, şi nu faci limonade şi floricele de hârtie colorată din realitatea vie pe care vrei s-o serveşti transformând-o.

Literatura de azi e grosolană şi în realismul, şi în romantismul ei. Se cere să se scrie gros, să se „politizeze“ cu orice preţ orice sentiment, orice situaţie: în amor, prietenie, moarte, durere, în orice! Sau se cer abţibilduri în culori foarte trandafirii, dar de o confecţie atât de rudimentară care nici n-are meritul prospeţimii unui Văcărescu sau Alecsandri.

*

E sigur că pentru un artist cu adevărat mare e indiferentă orientarea politică. Ea nu e un pretex şi un accident sau doar o modificare tehnică fără prea mare importanţă (de pildă, sfârşitul şi chiar unele episoade din *Pan Tadeusz* puteau fi schiţate altfel şi mai ales tendenţios — sau ar putea fi „refăcute“); toate acestea nu scad valoarea lucrului artistic dintr-o operă.

Dar numai pentru artiştii *mari* e valabil acest lucru.

Până a se recruta însă un artist mare, e nevoie de *un climat* de libertate artistică, acela în care să se exercite meseria şi nu tendinţa, în care viitorul mare artist să înveţe *alfabetul* artistic. „Angajaţii“ nu mai au timp de asta, fiindcă ei nu mai au preocuparea artei, ci a tendinţei. Aşa cum vor dispărea meşteri ce cresc ucenicii din care vor ieşi şi mai buni meşteri, desăvârşiţi, — dispar şi „maiştrii-cântăreţi“, aceia a căror singură preocupare era meseria, tocmai fiindcă n-o învăţaseră până la capăt o viaţă-ntreagă. De acest atelier, de acest climat în care să se exercite artiştii pentru a învăţa meseria lor, e nevoie astăzi, — ca să nu rămânem până la urmă cu nişte eboşe foarte stângace în care viitorii cercetători de artă să creadă peste sute de veacuri că au aflat o vârstă primitivă a artei, ca-n grotele de la Altamira.

15 octombrie

Astă-seară, Silvia îmi povesteşte o întâmplare ce pare mai curând din domeniul anecdotei, dar mi se jură că e adevărată şi i s-a întâmplat întocmai. Un şcolar vine la muzeul ei de istorie a Braşovului şi, după ce se uită îndelung la celebrul document al lui Werbőczy, un acord între nobilimea maghiară şi cea săsească de prin secolii XV sau XVI, o întreabă:

— Tratatul lui Werbőczy e adevărat?

— Da.

— Ba nu e adevărat! răspunde convins şcolarul.

— De ce spui asta?

— Fiindcă în cărţile noastre de istorie am învăţat că documentul lui Werbőczy a fost scris cu sânge de iobag . . .

Silvia încearcă să-i explice că e vorba doar de o imagine: „Ei, nu era chiar sânge adevărat, — aşa se spune numai..." Dar copilul nu vrea să renunţe atât de uşor la roadele educaţiei lui:

— Da' de ce să nu fi fost sânge adevărat? Iobagii aveau destul...

18 octombrie

Am văzut azi o piesă de Al. N. Ostrovski, filmată de sovietici: *Orice naş îşi are naşul*. Excelentă, ca mai tot repertoriul clasic rusesc. Şi plină de aluzii pentru azi. E o satiră împotriva spiritului conformist, slugarnic şi fals, care domnea în secolul trecut în înalta societate. Dar e deprimant că acelaşi spirit — nu de clasă, ci de naţie — se instalează azi în România. Şi el are, pe lângă lichelismul specific nouă, românilor, şi amprenta caracteristică a dominatorilor ruşi.

Eroul piesei, Glumov, e un personaj eminamente critic, un acerb şi pătrunzător critic al moravurilor societăţii ruseşti. Cum însă, cu un asemenea talent, risca să moară de foame, el se hotărăşte să joace pe gustul acelei societăţi: laudă, linguşeşte, măguleşte, cu un cuvânt, minte şi, astfel, parvine. Dar veninul sincer şi-l toarnă într-un jurnal intim.

Or, eu simt de mai bine de un an nevoia unui asemenea jurnal care să-mi fie un document retrospectiv şi-o oglindă critică a ceea ce se petrece în socialismul nostru. Nu o dată m-a durut şi nu o dată am surprins nesinceritatea, conformismul căruia mă pliez şi eu în relaţiile mele cu „sus-puşii" de azi. Dar asta nu e un caz personal, al meu. Toată această aparatură, cu şedinţe, cu lecturi din ziare, cu foarte multe din convorbirile, chipurile, amicale pe care le am cu tot felul de cunoscuţi bucureşteni, nu sunt decât educarea organizată ce ni se face în spiritul conformismului faţă de regim şi, bineînţeles, faţă de „genialul Stalin" & co. E deplorabil pentru socialismul pe care-l visam până mai anii trecuţi! Oficialii noştri îi critică vehement pe scriitorii care scriu „pentru sertar". Şi totuşi, numai ăştia sunt adevăraţii gardieni ai unei revoluţii.

Când mă gândesc la pretenţiile lui G. Malenkov cerându-le scriitorilor, în Congresul XIX, să îmbrăţişeze poziţiile critice, să fie nişte „Gogoli şi Şcedrini ai vremii noastre", îmi vine să râd şi să plâng. Care ar avea, cel puţin la noi în România, libertatea de-a spune ce crede, libertatea de-a satiriza şi biciui stările de la noi? Ar însemna să-şi pună

singur capul pe tăietor. Şi din lipsa acestei libertăţi, nu poate înflori decât ipocrizia.

Piesa lui Ostrovski mi-a dat însă un nou imbold să-mi reiau „jurnalul" şi să-mi continui aşa, subteran, exerciţiul acesta al scrisului liber.

•

E, în piesa asta a lui Ostrovski, un personaj satiric, generalul Crutindki, mi se pare, care scrie un proiect împotriva reformelor. Stilul e, pur şi simplu, stalinist: acelaşi enunţ umflat şi pretenţios, cu aere de dogmă, al unor truisme jalnice, sofisme şi silogisme demne de capul unui copil de clasa a doua primară. De pildă, fraza asta: „Orice reformă se compune din două părţi: a) prima parte e înlăturarea a ceea ce e vechi; b) a doua, din înlocuirea a ceea ce e vechi cu ceva nou..." este tipic stalinistă. Fiindcă mi-e incomod să mă scol şi să mai caut în bibliotecă, trag de pe birou *Problemele economice* ale lui Stalin şi citez absolut la întâmplare, de la pagina 44: „Prin ce se explică această contradicţie flagrantă? Ea nu poate fi explicată decât prin legea economică fundamentală a capitalismului contemporan, adică prin nevoia de a căpăta profituri maximale. Capitalismul este pentru tehnica nouă, atunci când ea îi promite profiturile cele mai mari. Capitalismul este împotriva tehnicii noi şi pentru trecerea la munca manuală, atunci când tehnica nouă nu mai promite profiturile cele mai mari..."

Şi aş putea continua cu citatele, dar mi-e silă. Mi-e silă, dar mă şi cutremur gândindu-mă că sute de milioane de oameni primesc azi, în secolul al douăzecilea, în 1952, aceste truisme grosolane, drept „geniale previziuni ale celui mai mare geniu al omenirii". Dumnezeule! Cât material pentru un Alexandru Ostrovski al zilelor noastre! Şi apologeţii acestor „genialităţi" sunt un Thorez, un Togliatti, un Aragon!

Nu, hotărât! Contradicţiile ideologice ale socialismului sunt incomparabil mai mari decât ale capitalismului.

Şi eu însumi, o recunosc cu ruşine dar şi cu o satisfacţie meschină, trebuie să mă declar de acord cu aceste tâmpenii „geniale", când vorbesc cu un Răutu, de pildă. Sunt eu de vină că îmi apăr astfel minimul de existenţă? Aş schimba cu ceva acest climat general dacă aş vorbi deschis, spunând ce cred despre toate aceste penibile gogoşi? Desigur că nu. Înotăm în minciună şi poltronerie ca într-o baltă, singura în care poţi vieţui. Altfel, puşcăria, canalul sau, în cel mai bun caz, mizeria totală. Şi însuşi Malenkov care pretinde „Gogoli

şi Şcedrini care să biciuiască prin focul satirei lor viciile societăţii noastre", Malenkov însuşi proclamă în acelaşi raport că *Problemele economice* sunt o genială lucrare a marelui Stalin! Cu un asemenea geniu, asemenea moravuri!

•

O altă explozie a slugărniciei şi a absurdităţii am înregistrat-o săptămâna trecută: hotărârea guvernului şi a PMR-ului, semnată de Gheorghiu-Dej, prin care se vesteşte „construirea metropolitanului din Bucureşti". Asta se cheamă de-a dreptul tichia de mărgăritar care ne lipsea. Într-o vreme când criza locuinţelor e cumplită, când oamenii sunt înghesuiţi câte patru-cinci într-o odaie, când salariile muncitorilor şi slujbaşilor mici sunt de 200—500 de lei lunar, noi avem nevoie de metropolitan! Care poate fi explicaţia, în afară de una singură: că tehnicienii (bineînţeles, „cei mai avansaţi din lumea întreagă") care-au lucrat zeci de ani la metroul moscovit, au rămas acum disponibili şi sunt plasaţi în ţările de democraţie populară. Bineînţeles, cu retribuţia cuvenită, din bugetul „pacific" al acestor ţări.

Şi-mi aduc aminte de o întâmplare pe care am aflat-o la începutul acestui an, aici, la Braşov. Pe Livada-Poştei, au fost prinşi astă-iarnă, noaptea, o pereche care făceau dragoste pe-o bancă, în ger, ca pisicile. Legitimaţi, s-a constatat că erau soţ şi soţie. Întrebaţi de ce fac dragoste sub cerul liber, ei au răspuns că-n altă parte nu pot, fiindcă în cameră cu ei mai locuiesc doi oameni, străini, repartizaţi de spaţiul locativ.

Iar Dej, în loc de-a iniţia un program uriaş de construcţii de locuinţe, se ţine de canale şi metrouri care servesc Rusiei. Şi regimului, e drept, fiindcă aceste şantiere ţin locul unei vaste Siberii pentru toţi indezirabilii regimului.

Dar mai au de a face toate astea cu socialismul, aşa cum îl visasem noi?

•

Răspunsul e, bineînţeles, în Leon Troţki: socialismul a fost trădat de mult de Stalin. „Marele organizator al defetei" şi-a desăvârşit total opera, reuşind nu numai să trădeze idealurile socialismului, dar să-l şi compromită şi să-l transforme într-un imperialism crud şi rapace, specific rusesc.

Ce e grav însă, ceea ce mi se pare de neînlăturat, e inevitabilul ev de întuneric în care-am intrat. Abolirea oricărei demnităţi umane, a spiritului protestatar şi liber, se mani-

festă cu aceeaşi putere şi la ruşi, ca şi la americani. Întunericul cuprinde planeta din două părţi: de la Răsărit şi de la Apus — şi domnia lui va ţine *cel puţin* un secol.

Când citesc presa comunistă franceză, îmi dau mai bine seama de acest lucru. Comuniştii francezi opun dictaturii marshallizante, dictatura stalinistă. Asta nu înseamnează decât că sovietismul se conduce în evoluţia lui după cea a monopolismului apusean; că tonul în socialismul sovietic îl dă capitalismul, din pricină că stalinismul n-a fost în stare să dea tonul *revoluţionar* în evoluţia şi transformarea capitalismului apusean. Nefericita tactică stalinistă (de ridicare a „drapelelor" abandonate de burghezie, de ridicare a lor de către proletariat) e profund greşită şi profund reacţionară. Socialismul e azi la remorca evoluţiei capitalismului — şi nu invers.

Şi mi se pare simptomatic că şi azi se înfruntă două naţii tinere, adică barbare, lipsite de sensul culturii europene, greco-latine: ruşii şi americanii. Din acest conflict nu poate ieşi lumină, ci şi mai mult întuneric.

•

Un fapt în aparenţă mărunt, vine să ilustreze ce-am spus: e vizita lui Chaplin în Anglia şi Franţa. Dacă aveam o presă liberă, aş fi vrut să scriu cu prilejul ăsta un comentar intitulat: *Ultimul supravieţuitor al libertăţii umane*. Căci aşa mi-a făcut impresia această vizită a lui Chaplin: ultimul reprezentant al spiritului de iniţiativă, de critică şi humor al omului european, civilizat, nu-şi găseşte adăpost nici în răsăritul Europei, unde filmele lui sunt interzise, nici în ţara lui de adopţiune, America, unde e acuzat de trădare, — ci doar la Londra şi Paris, ultimele cetăţi încă libere, din lume. Dar sclipirile care ne mai parvin de-acolo n-au puterea şi prospeţimea razelor unei aurore, ci pâlpâirea unui cântec de lebădă. Duhului liber al omenirii îi lipseşte forţa armelor care, ea, se află în mâna şi-n slujba întunericului.

Va fi oare atât de puternic sentimentul libertăţii în aceste ţări apusene, pentru ca, atunci când sovietismul se va întinde până la Atlantic, să-l mai poată „conrupe", să-l fecundeze cu spiritul european, să transmită acestor seminţii euro-asiatice, superba şi suprema moştenire a libertăţii, rămasă de la greci şi romani până la revoluţia franceză şi până la cărvunari?

Ar fi singura nădejde de renaştere după noul ev-mediu care ne bate la uşă.

3 decembrie

Campanie electorală, chipurile. La mine-n cartier, la sediul de votare, coadă. Un agitator vine-n dreptul grupului nostru de alegători şi-ntreabă: „Ştiţi pe cine votaţi?"

Nu-i răspunde nimeni. Atunci, îi ia la rând pe fiecare:

— Dumneata ştii pe cine votezi?

Întrebatul dă din cap, timid, ca un şcolar care nu ştie lecţia.

— Ei, cum îl cheamă?

Întrebatul, fâstâcit de tot, ca să scape de interogatoriul ăsta, răspunde într-o doară:

— Las' că ştiu eu!...

Agitatorul vede bine că habar n-are, dar jena celui întrebat i se propagă şi lui. Trece la un altul: „Dumneata ştii?" Omul, acelaşi joc.

În fine, bietul agitator trece la a treia persoană, care se-ntâmplă să fie o tânără. Ea-i răspunde la întrebare cu numele altui candidat, dintr-o altă circumscripţie. Atunci, totul se rezolvă, căci agitatorul spune în fine numele candidatului.

Eu îl ştiam, dar tremuram gândindu-mă că s-ar putea să mă-ntrebe şi pe mine, fiindcă mi se părea, într-adevăr, printr-un fel de sugestie colectivă, că nici eu nu mai ştiu cu cine votez.

Şi, într-adevăr, parcă ştim cu cine votăm?! Caragiale e omniprezent până şi-n socialism.

Bietul băiat, însărcinat cu agitaţia, e un om sensibil şi modest. Mi se vaită-n şoaptă că, după ce a bătut cartierele două săptămâni înaintea votării, va trebui să le mai bată o dată, după votare, spre a aduce la cunoştinţa electorilor, rezultatele. Şi adaugă: „Ştiţi, mi-e şi jenă să mă arăt iar oamenilor de-abia scăpaţi de pisălogelile mele... E ca-n anecdota aia cu: „Vai, ce sete mi-a fost..."

•

Hazul cel mai mare rămâne cu tatăl Mioarei la vot. Instrucţiunile erau simple şi precise: în cabina de votare, împăturim buletinul, apoi ieşim şi-l vârâm în urnă. Dar, pentru ca formele să fie complete, se agăţase şi câte-un creion de o sfoară, în fiecare cabină, chipurile să putem şterge numele candidatului pe care nu vrem să-l votăm. Ei bine, tocmai în cabina lui Barbu se-ntâmplă să lipsească acest creion. Iar el, cu aerul cel mai candid, iese din cabină şi întreabă: „Unde e creionul, vă rog?"

•

Sidonia îmi povestește alt moment drăgălaș. Maică-sa, destul de bătrână, întreabă personalul de la centrul de votare:

— Acuma intru în cabină și, pe urmă, ce fac?

— Nimic, ieșiți afară!

•

Surprind câteva din comentariile străzii: „Ce bine-i cu alegerile! ... Avem de toate-n prăvălii, la măcelării ... Să se facă alegeri cât mai des! Tragem un banchet cu fedepeul! ..."

•

Sidonia mi-a povestit de peripețiile electorale ale mătușii ei, Ninca. Ninca nu știa că în cabina de vot se împăturește numai buletinul care se introduce pe urmă în urna din sala mare. Cabinele, improvizate, aveau o mică măsuță din scânduri negeluite, destul de primitiv dulgherită. Așa că Ninca a stat un ceas în cabină, fiindcă tot băga buletinul prin crăpătura celor două scânduri ce țineau loc de măsuță și, văzându-l cum cade jos, îl ridica și-l vâra din nou printre cele două scânduri. Credea că va fi poftită de cineva afară din cabină. În fine, până la urmă a pus buletinul de vot unde trebuia și a ajuns acasă. Unde fiu-său o întreabă:

— Ei, ai votat?

— Da.

— Pe cine?

— Nu știu ...

— Vai, mamă, cum de nu te-ai uitat? Te pomenești că l-ai votat pe regele Carol!

— Aoleo! ...

Și de atunci, Ninca e plină de teamă să nu fie arestată.

•

Dar poveștile cu noua electoriadă sunt nenumărate. Așa, o muiere, neștiind ce să facă după ce-a primit buletinul, a plecat cu el acasă. Iar alta s-a iscălit sub numele candidatului.

6 decembrie

Merg în compartiment cu două femei: una în vârstă, mama, cealaltă destul de tinerică, fiica. Se duc la Câmpina să-și vadă ginerele și, respectiv, bărbatul care e-n armată. Fata se vaită maică-sei: „Numai o dată să-l mai văz, mămică, și pe urmă pot să mor ..."

O-ntreb pe bătrână de când sunt luați? Și aflu că de cinci ani.

În acelaşi tren, dau de două ţărănci bulgăroaice care ştiu româneşte. Se minunează grozav de brazii plini de zăpadă: „Parcă-s oameni îmbrăcaţi în iie!“ Când am ajuns la Timiş: „Da' cum o fi trăind oamenii ăştia pe-aici?... Când o fi făcând şi ei o nuntă, pe unde-o fi ieşind să se plimbe?...“ Că nu vedeau străzi printre casele aruncate pe culmi.

Într-altă parte, doi ţărani, din sate diferite probabil:

— Dumneata nu-l ştii pe Petre-e-e-e... Petre-e-e-e... cum îi zice?... Stoienescu...

— Da, da... e luat...

— Cum? L-a luat...

— Da... e luat de cinci luni...

— Di ce?

— A vinit odată miliţienii şi a luat mai mulţi şi l-a luat şi pă dumnealui... (Din acest „dumnealui“, se simte tot respectul ce i-l poartă).

— Da' ce-a făcut? Di ce l-a luat?

— Burghez d'ăia!...

Bulgăroaicele nu se mai satură privind peisajul:

— Ce bine trăiesc oamenii aici!...

— Nu ca la noi, numai muncă şi tot muncă...

— Noi muncim ca robii...

— Da-a-a-a... robi suntem...

31 decembrie

E ora şapte seara în ajunul ăsta de An Nou, şi eu sunt mâhnit mai mult ca oricând, parcă am adunat în mine toată amărăciunea dintr-un an întreg. M-aş simţi disperat dacă nu m-aş sili să mă stăpânesc. Îmi repet mereu acelaşi şi acelaşi lucru: nu sunt făcut pentru vremea asta, nu pot adera la ceea ce se petrece în regimul ăsta, cu oamenii ăştia, oricât de fierbinte aş dori-o, oricât aş încerca să mă dezbăr de mine „cel vechi“. Sunt lucruri care nu-mi pot intra în minte şi-n inimă, care mă revoltă şi mă exasperează.

Am fost după-masă în librărie, la „Cartea Rusă“, să văd noutăţile apărute; e dezolant: Lucia Demetrius care pare să fie autoarea preferată, reprezentativă chipurile, a regimului, de patru-cinci luni încoace, şi-a tipărit, adică i s-au tipărit, trei cărţi: un volum de teatru cu trei piese, şi unul de nuvele; iar ca o încununare, un volum de nuvele al tatălui ei, debilul şi inexistentul V. Demetrius. Asta e literatura noastră reprezentativă pentru revoluţie, astea sunt preferinţele şi gusturile regimului nostru? Literatura fadă, icnită, stearpă, falsă de la un capăt la altul, a bietei Lucica? Ce mai pot spera eu, oare, care nu pot scrie un rând fără sinceritate şi înverşunare?

Pe urmă, alt prilej de scârbă și revoltă: slugărnicia noastră endemică. Ieri, față de nemți, azi față de ruși. S-a tipărit o culegere antologică de proză, cu nuvele de la Sadoveanu până la Petru Dumitriu (alt limbric netalentat și mincinos față de el și față de lume). Dar ce m-a indignat, e tehnica grafică a volumului. O carte de format mare, legată în scoarțe tari, pe hârtie groasă, cu proporții de ceaslov. Dar pe copertă și-n interiorul cărții, sunt niște vignete de latul paginii, ornamentate cu motive populare rusești. La o culegere de nuvele românești! E culmea slugărniciei și aservirii! Și când te gândești că, acum câțiva ani, Vera Muhina ne admonesta public, la noi acasă, că „am preferat să fim (vorbea de plastica noastră de până-n 1945) niște mici francezi, în loc de mari români." Dar acum, ce suntem? Niște păduchi rusești — și-atâta tot. O jale!

În fine, în „Scânteia" de Anul Nou, discursul lui Bodnăraș. Repetând cunoscutele baliverne oficiale. Și — printre rânduri — n-a uitat să-l înjure pe Pătrășcanu, ca pe un trădător, punându-l într-o oală cu Foriș și Titel Petrescu. Dar e o frază în discursul lui Bodnăraș, acest jandarm moscovit în România, pe care trebuie s-o reproduc aidoma, pentru că dă toată măsura aservirii noastre, dusă până la anihilarea noastră ca popor: „Faptul că Armata Sovietică a fost aceea care a eliberat teritoriul țării noastre și nu armata vreunei țări capitaliste, și că în fruntea poporului nostru se afla un partid izvorât din sânul clasei muncitoare, partid marxist-leninist având o conducere hotărâtă și încercată, partid devotat clasei sale și poporului muncitor, constituie factorii de bază ai cuceririlor cu care se mândrește poporul nostru".

Nu se exprimă rău, ca stil moș teacă Bodnăraș! Adică, ocuparea țării noastre de către armatele sovietice e o „cucerire cu care se mândrește poporul nostru". Greu să cadă mai jos o conștiință! Din fericire, sper și Bodnariuc trebuie s-o știe — poporul nu are prea mult de a face cu acești conducători, nici nu-i iubește, nici nu-i ia în serios.

Cât despre mine, îmi dau încă o dată seama că trebuie să mă las păgubaș de-a mai râvni vreodată (cel puțin în anii care-mi mai rămân de trăit, să-mi găsesc locul în acest timp al abdicării, al falsității și autoumilirii. Trebuie să-mi organizez temeinic rezistența în fața valului de cretinism opresor, care bate de la Răsărit. Să fiu mulțumit cu puținii bani pe care-i primesc de la Fondul Literar și să-mi scriu versurile și eventualele încercări de proză, numai pentru sertar. N-am ce să caut în concertul dezolant al literaturii noastre de azi. Eu știu că o estetică, o artă adevărată poate și trebuie să se nască

din acest ev-mediu pe care îl trăim. Dar această artă nu va fi oficială, nu trebuie şi nu poate fi iubită de regimul în care destinele culturii sunt îndrumate de Fadeievi mai mici sau mai mari. Pentru public, voi continua să tipăresc traduceri în versuri. Cel puţin în felul ăsta să păstrez firul creaţiei, să servesc tinerilor modele de versificare în limba românească, să folosesc şi să fac să circule camuflate sub haina groasă a traducerilor din limbi slave, o sensibilitate şi o preocupare de artă adevărată. Cu atâta şi mă pot declara mulţumit.

Iar cât priveşte creaţia proprie, am să mă deprind tot mai mult cu gândul că ea nu trebuie să fie publicată în aceste vremuri. Cu cât o să mă lepăd mai radical de vanitatea publicităţii, cu atât am să scriu mai autentic lucruri care vor circula, poate, altă dată.

Dar până atunci, trebuie să învăţ *meseria*, să scriu în fiecare zi, să-mi fac raţia zilnică, aşa cum un funcţionar îşi face slujba la birou sau un muncitor, în atelier. Nu se poate ca dintr-o muncă de-asta, organizată statornic, cu program riguros, să nu iasă o treabă durabilă.

Ca să-mi confirme proiectele, vine şi o carte pe care am cumpărat-o azi, *Istoria literaturii sovietice* de Timofeev, apărută la Moscova în 1950. E un rezumat şcolăresc, dar neinteligent al câtorva opere pe care acest nevoiaş autor le socoteşte reprezentative pentru „era sovietică". Din această „istorie a literaturii" unde se vorbeşte pe larg despre şi se publică şi portretele unor Isacovski, Panfiorov, Surcov, Suleiman Stalski, Djambul şi alţii „ejusdem farinae", — învăţ şi mai bine că într-adevăr arta nu are nimic de a face cu oficialitatea sovietică. Nu sunt nici măcar citaţi în toată „istoria" lui Timofeev scriitori ca Tînianov, Neverov, Pasternak, Şcipaciov, Gribaciov, Ilf şi Petrov, Kataev, Zoşcenko, adică scriitori care ne-au făcut să iubim arta şi literatura sovietică, fiindcă s-au dovedit preocupaţi de arta literară, de inovaţia literară. Nici Fedin nu e socotit vrednic să figureze în această „istorie" decât cu o poză şi cu un pasaj de opt rânduri în care eruditul şi agerul Timofeev vorbeşte cum poate de dânsul.

E clar! Ceea ce ştiam de pe vremea capitalismului, că arta nu e compatibilă cu oficialitatea, că arta adevărată şi durabilă e cea care se naşte şi creşte *în marginea* unei orânduiri sociale anumite (şi numai prin faptul că e *în margine*, ea poate să „reflecte", să oglindească această societate, fiindcă numai din margine, sau de la fund, poate avea perspectiva necesară unui lucru de durabilitate şi autenticitate), ceea ce credeam că e o condiţie *sine qua non* a artei numai în regimul capitalist, se dovedeşte a fi deopotrivă şi în cel socialist.

Ca un adevărat fiu al vremii mele îmbibate de „genială" învățătură a „genialului" Stalin, trebuie să trag concluziile la rece: colaborare cu regimul numai pentru a-mi asigura mijloacele minime de trai, și totală independență politică în scris, fără să mă gândesc vreodată că voi putea vedea tipărit tot ce scriu astăzi pentru sertar.

Pentru mine, arta literară însemnează un exercițiu salutar și absolut necesar spre a mă forma eu însumi, ca om întreg și integru. Arta ca necesitate subiectivă, deci — și nimic altceva.

•

În ordinea asta de idei, sunt mâhnit de relațiile mele cu Mioara. Deși căsnicia cu ea mă ajută — deseori constrângându-mă, dar întotdeauna cu necesitate — să devin un om întreg, nu mă pot stăpâni întotdeauna. E, poate, și diferența de vârstă dintre noi care mă face să comunic rar cu ea; fapt e că, din zi în zi, văd tot mai mult prăpastia dintre noi.

Mioara e un alt univers, din toate punctele de vedere: social, istoric, psihologic, cultural, etic. Încerc să o cultiv, să o aduc la preocupările mele, să o fac una cu mine, dar eșuez lamentabil. Nu din vina mea, ci din imposibilitatea organică în care-o surprind, de a se adapta mie.

Adineauri, citii în jurnalul lui Lev Tolstoi, din 1910: „Iubirea nu e altceva decât recunoașterea altor *euri*". Admirabilă formulare, — și cât de adâncă! Ceea ce însemnează că eu o iubesc pe Mioara când recunosc „eul" ei atâta de străin de-al meu.

Și o iubesc, într-adevăr, deși sunt trist și iritat uneori, când văd cât de mult acest „eu" e altceva și altfel de cum l-aș fi dorit, — și mai ales când mă izbesc de imposibilitatea de a-l educa.

În orice caz, azi, când Mioara m-a exasperat, am reușit să-mi frânez o pornire de violență. Și ăsta e un semn bun. Când voi putea să mă stăpânesc întotdeauna, atunci voi fi un om întreg — și teafăr.

1953

Martie

Tovarăşe prim-ministru,*

Nu ştiu dacă numele celui care vă trimete aceste rânduri vă va spune ceva. Am avut însă bucuria şi cinstea să vă strâng mâna, cu prilejul decernării premiilor de stat din noiembrie trecut, fiindcă am fost şi eu distins cu clasa a III-a pentru versificarea în româneşte a poemului *Ruslan şi Ludmila*.

Am debutat acum douăzeci de ani, când am intrat şi-n UTC, în poezie, iar din 1935 până-n 1947 am făcut gazetărie colaborând şi-n presa ilegală, şi-n ziarele şi revistele vremii: „Cuvântul liber", „Azi", „Facla", „Viaţa Românească", „Era nouă", (căreia i-am fost secretar de redacţie), „Lumea Românească", „Timpul", „Ecoul", „România Liberă" şi „Scânteia". N-am intrat în partid după 1944; mă socotesc comunist fără partid — şi în această calitate mă şi simt dator să vă scriu.

Citind recenta dvs. expunere de la consfătuirea cu ceferiştii, am plâns ca un copil şi am scris poezia pe care v-o alătur. Dar nu pentru asta vă răpesc vremea cu aceste rânduri; ci fiindcă vreau să vă spun ceea ce de ani de zile le spun altor tovarăşi, fără ca să fiu luat în seamă, — deşi ceea ce spun e uneori public; dar şi atunci, „Scânteia" are grijă să prezinte modestele-mi cuvântări „revăzut şi prescurtat", bineînţeles, după buna tradiţie a lui Farfuridi: numai pe ici, pe colo, şi anume în părţile esenţiale. E drept, acest prilej „Scânteia" nu l-a avut prea des, fiindcă nici nu sunt chemat să vorbesc prea mult, şi când o fac nu prea par să fie pe placul tovarăşilor de acolo ceea ce spun. Mai uşor pot fi expediat în câteva rânduri, — şi cel mai bine, deloc.

Ţinut departe de Bucureşti (din 1948 stau în provincie, şi zadarnic încerc să mă mut în Capitală, nici secţia de agit-prop a CC-ului, nici Uniunea Scriitorilor nu-mi pot înlesni găsirea unei locuinţe), urmăresc aşa cum se cuvine, cu ochiul, urechea şi experienţa pe care douăzeci de ani de scris şi de gazetărie

* Gheorghe Gheorghiu-Dej.

mi le-au dat, opera uriașă de transformare a țării în fruntea căreia vă aflați și a cărei răspundere o purtați în primul rând dvs.

Expunerea pe care ați făcut-o ceferiștilor la 15 februarie mi-a dat un nou îndemn să vă spun ceea ce de ani de zile îmi coace în suflet și nu-mi este ascultat așa cum se cuvine nici de tovarășii responsabili de breaslă sau de partid. Și fiindcă ați indicat calea cea mai dreaptă, aceea a luptei antibirocratice, mă și adresez de-a dreptul dvs. Atât înainte de a intra, în 1947, cât și după cinci luni de când am ieșit din clinica neurologică de la Cluj — unde ajunsesem în urma surmenajului profesional dintre 1944—1947 (scriam *zilnic* la două gazete: „Scânteia" și „România Liberă", și redactam, din birou până-n tipografie, „Revista Literară") — în discuții, ședințe, articole, cuvântări, poezii, am păstrat și am luptat pentru acest principiu care acum începe să triumfe și la noi, — expunerea dvs. fiind o admirabilă dovadă — așa cum prin tov. G. M. M.* a triumfat în Uniune: legătura vie cu masele, cinstea totală și lupta pentru promovarea sincerității, a bunei credințe, a demascării verbalismului roz, umflat și fals, în discursuri și în presă, lupta împotriva atitudinii lăsătoare și — mai ales — împotriva sinistrei *rutine birocratice*.

De cinci ani trăiesc și lucrez în provincie. De cinci ani aud glasul oamenilor pe care-i conduceți, tovarășe prim-ministru, glasul muncitorilor din ateliere și de la țară, al tineretului, al oamenilor de carte, al dascălilor și meseriașilor. Pretutindeni, același mare deziderat: cinste în cuvintele care se spun, o cinstită și dreaptă orientare a agitației și propagandei, înlocuirea vorbăriei și a formalismului ședințelor nenumărate, istovitoare, mincinoase, false, lipsite de interes până la urmă, — așa cum se practică în majoritatea instituțiilor noastre.

Ca o concluzie a acestor ani de viață provincială, adică legat de necazuri și nădejdile oamenilor mulți și anonimi din țară, vă pot spune, tovarășe prim-ministru, că drumul pe care mergeți dvs. e cel mai fericit, fiindcă „răspunde la ceea ce pretinde mai mult poporul": vorba deschisă, fățișă, nu înfloritura de paradă. „Viața e grea pentru noi toți, știu că vom birui greutățile, — dar n-avem nevoie de vorbărie mincinoasă, de fraze umflate, de formule de bâlci sau de bagatelizări care nu pot ascunde aceste greutăți ale clipei de față, dar compromit realizările și eforturile poporului întreg", — iată, tovarășe prim-ministru, spusă într-o singură frază, voința poporului care *tace*.

---

* G. M. Malenkov.

Linia pe care se situează agit.-propul nu e cea bună şi salutară. Ea cultivă neadevărul, bombasticismul, înfloriturile de paradă, negarea evidenţei, bagatelizarea ideilor, lozincilor şi figurilor revoluţionare scumpe poporului, *ea nu se adresează sufletului*, inimii şi minţii poporului nostru. Optzeci la sută din ce se scrie şi se difuzează la noi e sterp, e sămânţă zvârlită-n vânt, când nu e neghină care dă cel mai rău rod: izolarea maselor de conducătorii ei. Vă stau la dispoziţie pentru concretizări, dacă ceea ce scriu aici pare prea general.

De aceea ea salută în dvs. pe singurul purtător al idealurilor ei, singurul care cuvântă omeneşte şi româneşte, de la inimă la inimă; de aceea îmi îngădui să vă răpesc timpul scriindu-vă aceste rânduri de bucurie şi îndemn, rugându-vă să duceţi mai departe această linie, s-o impuneţi neîntârziat şi în agit.-prop, fiindcă în felul acesta veţi da maselor muncitoare hrana de care au ele cea mai mare nevoie pentru a depăşi cincinalul, când trudesc din greu pentru salarii de trei şi cinci sute de lei pe lună: stimă şi elementară încredere ce li se cuvine, — spunându-li-se lucrurilor pe nume, vorbindu-le frăţeşte, deschis, cald, iar nu drapându-le cu formule şi lozinci împodobite, realitatea pe care ele o cunosc căci tot ele o vor transforma până la urmă.

Vă stau oricând la dispoziţie cu argumentele concrete la tot ceea ce v-am scris în aceste rânduri adresat dvs. personal, tovarăşe prim-ministru, fiindcă era singura cale ca ele să vă parvină. Nici la „Scânteia“, nici în altă parte ele n-ar fi putut apărea, deşi — repet — acesta e oxigenul pe care-l respiră o naţie; cuvântul adevărat, conform realităţii — fără de care ea se sufocă sau, ce e şi mai rău, se otrăveşte iremediabil.

15 aprilie

Descopăr un mare autor rus: Vasili Vasilievici Rozanov. Mi se pare un alter-ego. Am sentimentul că a scris numai pentru mine. Cartea se cheamă, pe franţuzeşte, „Esseulement“. S-ar putea să fie chiar aşa; în orice caz, el e tatăl meu spiritual, necunoscut până azi. Era şi timpul să-l „întâlnesc“. Îşi scria „însingurările“ în 1912, iar eu mă născusem de-abia. Îl citesc pentru prima oară, la 42 de ani. Când scria aceste „însingurări“, el avea 56. Îl iubesc.

•

Mi-a dat o temă cumplită de rumegat. Cui m-aş putea eu încredinţa? Văd cu groază că, dacă ar fi să las cuiva toate manuscrisele mele, n-am cui. Şi de-abia de-acum înainte voi scrie numai pentru manuscris. Vremea noastră, în afară, —

și a mea, înlăuntru, — mă constrâng și-mi cer să mă lepăd de toată deșertăciunea publicistică. Văd bine acum: scrisul nu educă, nu folosește nimănui dacă-l publici. E o treabă de educație psihologică, strict personală.

Dar când mă-ntreb: cui i-aș putea lăsa manuscrisele mele, văd cu spaimă că n-am, printre cei mai tineri decât mine, nici un adevărat prieten, frate sau fiu spiritual.

Nu le-aș putea lăsa decât celor mai vârstnici decît mine: lui Emil Isac, Bauh, Bogza, Pas. Asta înseamnează că eu încă nu sunt decât un copil care n-are copii. Dintre tineri, eu, care am fost numit de alții „șeful îndoielnic al unei școli", n-am nici un discipol de încredere. Să n-aibe nici un Platon, — iată drama adevărată a oricărui Socrate literar.

Poate, doar vreunei femei. Dar știu eu dacă femeile pe care le-am simțit legate de mine (chiar și Sidi) au fost chemate sau reținute de inteligența mea și nu de sexualitatea mea (sau a lor?).

•

(Ápropo de onomastica lui Rozanov).

Dintre toți tinerii pe care i-am cunoscut, cel mai profund antipatic (deși talentat) mi-este Baconsky. Probabil fiindcă, tipărit, are un nume la fel de antipatic ca și al meu. Și pe deasupra, semnează ca și mine, cu două inițiale înaintea numelui de familie: A. E. Dar la el e mai grav, sau mai ușor pentru carieră, fiind mai lunecos, — că n-are nici un *r* în nume. Un nume gelatinos, vâscos. Plici! A. E. Baconsky! Pleosc! Și totuși, n-am nici o milă de el, ci continuă să-mi fie, de aproape patru ani de când l-am cunoscut, profund și neschimbat de antipatic. Trebuie să-mi lichidez această slăbiciune.

•

Și iată, mă-ntorc din nou la România noastră. Regăsesc același singur lucru, constant și specific: slugărnicia și zeflemeaua. „Aux portes de l'Orient, où tout est pris à la légère"... Când eram debutant în gazetărie, ceea ce ne cereau mai mult patronii era unul și același lucru: „Să fiți serioși!... Să scrieți cu seriozitate... Cutare e un tânăr serios..." Seriozitatea asta nu se găsește. În primul rând, la cei ce-o pretind.

Nu e definitiv ce se petrece azi cu și în România?! Ultimul (pe Matei îl socotesc un urmaș direct și un continuator direct al tatălui său, deci una cu el) autor român „de portée universelle", este și rămâne „neseriosul", „zeflemistul" Caragiale. Dar guvernul nostru, dar conducerea partidului nostru

comunist? Nu e cea mai ridiculă, mai meschină, mai servilă și mai neserioasă din câte politici s-au făcut în țara asta? Cea mai bogată în „formă fără fond“? Ce e drept, în felul ăsta, comunismul românesc (mai precis: comuniștii din România) au realizat ceea ce nimeni pe glob n-ar fi putut-o face mai bine: își bat joc de comunism, îl compromit și-l năclăiesc fără putință de reparație. (O rezervă, poate: Pătrășcanu! Dacă nu cumva o fi fost, într-adevăr, și el, agent britanic?) În orice caz, revoluția bolșevică s-a înecat la noi, în cele mai mazuriene smârcuri. E drept, din revoluția bolșevică fără Troțki, nu mai rămânea mult revoluționarism. Mai ales după războiul din 1914—1915, Rusia a-nceput revoluția burgheză a comunismului, care continuă și se desăvârșește cu Stalin și după moartea lui. Dar e simptomatic că ea se-neacă la noi, aici, în România. Nu degeaba i-am fost noi adversari în ultimul război. Cum de n-au înțeles comuniștii ruși lucrul ăsta: că un învins te bate mai bine supunându-ți-se, decât înfruntându-te? Exact ceea ce fac comuniștii români, cu tot servilismul lor ostentativ față de Moscova, compromițînd-o în ochii noștri și mințindu-i *conștient* pe ruși.

Moscova ar fi trebuit să evite, cu toată prudența, contactul bolșevismului rusesc cu România. În loc s-o înghită, se vor intoxica mâncând din ea, — atât. Semnele sunt vizibile de pe acum. „Procesul medicilor moscoviți“, pe urmă „reabilitarea“ lor, nu constituie decât un simptom din toată această intoxicare; din care n-au lipsit nici formele grave de intoxicație istorică: antisemitismul.

Și iată cum, încă o dată, buturuga mică răstoarnă carul mare! Afară de cazul când rușii nu-și vor da seama în ceasul al unsprezecelea și vor renunța definitiv la acest smârc care e România. Dar cred că e prea târziu și pentru ei: vom putrezi împreună, într-o splendidă „frăție“ de puroi și căcat. Căci o revoluție care vrea să ridice o țară reacționară, n-o poate face impunându-i acesteia metodele ei, ale revoluției, — căci nu va reuși, în felul ăsta, decât să-i ascută reacționarismul, să i-l facă mai subtil, mai viclean, mai rezistent. Exact ceea ce au reușit să facă rușii la noi. (Repet, dacă la ei mai poate fi vorba de revoluție, — ceea ce vom vedea în curând.) Toată așa-zisa „revoluție socialistă“ a României e un perfect reacționarism, dirijat de comuniștii români. Socialismul nostru e o culme a reacționarismului în revoluție. Adică descompunerea totală.

După asta, prada va fi infinit de ușoară pentru capitalism care, el, mistuie cel mai bine putreziciunile.

•

Ceea ce mi se pare nedurabil, suspect în orice caz, în cucerirea sovietică, este tocmai înverşunarea dorinţei lor de-a promova supuşilor un stil şi o cultură sovietică. Dar exemplul lui Alexandru cel Mare care şi el a purtat, ca învingător, semnele culturii greceşti până-n Indii (semne ce s-au stins îndată după moartea lui), e un exemplu concludent. Cu atât mai mult, cu cât aceeaşi cultură elenică s-a propagat şi a cucerit Roma, aceeaşi Romă care cucerea, cu armele, Grecia.

E clar: învingătorii iau de la învinşi; nu numai biruri, sclavi şi alte bunuri materiale, dar *a fortiori* şi bunurile culturii. E singura răzbunare a învinşilor.

Şi în sensul ăsta, cu toată zgomotoasa propagandă a culturii şi tehnicii „celei mai avansate", sovieticii sunt cuceriţi, zi de zi, de tehnica şi cultura învinşilor; dealtfel, parada de marxism e inutilă: mai mult ca orice, marxismul e o cultură a învinşilor, a asupriţilor, care nu poate fi propagată cu succes de învingători. De la otomobilele „Pobieda" (Oppel), până la pantofii cu „crep" şi filmele-n culori, sovieticii au devenit tributarii tehnicii apusene. Dar efectele acestei influenţe a ideologiei învinşilor asupra concepţiilor sovietice se vor vedea ceva mai târziu — şi mult mai clar — pentru toată lumea. Sovieticii încep să descopere istoria ca disciplină „în sine", exact ca romanii care-o învăţau de la Polyb (în ultimii ani au apărut lucrări mai serioase ale istoricilor sovietici despre Antichitate şi chiar despre războiul Crimeii) şi încep să descopere chiar... democraţia (vezi Malenkov).

*

„destinul îi cruţă pe cei pe care-i lipseşte de glorie", zice Rozanov. Adică: gloria te ucide şi pe urmă te sileşte să-ţi supravieţuieşti. Cumplit trebuie să fie să mai trebuiască să trăieşti după ce eşti, de pildă, George Enescu!

20 martie

De ce mor poeţii? Ideea mi-a venit traducând pe Puşkin. Fiindcă, prin partea de viaţă sacrificată în opera lor, poeţii sunt prezenţi şi după moarte între cei ce nu i-au cunoscut în viaţă. De conceput planul unei piese în care un poet (dat ca mort sau chiar mort) reapare tocmai când începea să fie recunoscut oficial. De urmărit toate încurcăturile ce decurg de aici.

De aceea, el e incomod şi tocmai prin asta îşi supravieţuieşte: prin ceea ce i-a fost refuzat ca „prea mult". Dar ceea ce e refuzat poetului nu e participarea la viaţă, ci *prea plinul*

participării lui. Poetul însă nu poate participa altfel decât ca un nabab, cheltuindu-se total.

*

Imaginea „pură" în poezie, — acest tribut al inteligenței în sine — este elogiul suprem pe care poezia îl poate aduce ideii.

14 mai

De ce marii artiști și marile amante n-au vârsta scrisă pe față? Comunică cu infinitul. E o sferă străină celei lumești care le absoarbe parcă trăsăturile feței, dematerializându-le până la transparență.

*

Chelnerul, fost colonel roșu, retrimis la munca de jos. Îl întreb:

— De ce n-aveți vin?

— D'apăi cu „ăștia"... care ne aprovizionează așa de bine!...

„Ăștia" sunt foștii lui tovarăși.

Luni, 11 mai

Ducându-mă spre croitor, când m-am dat jos din tramvaiul 15 văd pe trotuar un personaj curios, un fel de Cousin Pons al mizeriei. Sandale confecționate din ghete ale căror căpute fuseseră tăiate cu lama, ciorapi albaștri, o haină ponosită largă, din care ieșea un cap ciufulit ca al lui Roderick Usher. Această apariție mi-a schimbat deodată sensul și perspectiva timpului în care trăim. Eram în trecutul Bucureşti, sau în cel viitor? Fapt e că mânia asta îmi comunică mai bine ca oricând perspectiva unei libertăți absolute, cosmice, pe care nici nu mai știu dacă trebuie s-o atribuim trecutului sau viitorului.

*

Mi se fac relatări despre fetele de azi: rău crescute, încăpute pe tipi necioplițí, nu știu să râdă, să se dea, să ia, cu orizont redus, râd cu plăcere la bancuri groase, „Nu știu să se dezbrace și să se îmbrace nici una", — asta e groaznic, lipsa de stil.

Apoi, femeile măritate, „cinstite", care vin cu plasa cu morcovi și între două cozi fac dragoste; apoi cinicele care

se cred deştepte şi în fond nu mai sunt nimic demult, cele care te întreabă indiferente: „Eşti gata, dragă?..."

17 mai

Talciocul: o altă faţă a revoluţiei.

Manole se mira de preţurile foarte mici din Talcioc. Prietenul lui se mai tocmea. Vânzătorul i-a răspuns:

— Dv. căutaţi pomană...

— Nu, răscumpărarea.

*

Într-o redacţie mi se spune că Traian Şelmaru trebuie să-şi dea părerea pentru publicarea unui manuscris de-al meu:

*

— E singurul în măsură...

— Cum? Tocmai el? El ocupă postul pe care-l are tocmai fiindcă n-a avut vreodată vreo opinie. Acum, are o opinie numai fiindcă e în funcţia în care e...

Am spus-o niţel indignat şi credeam că am exagerat la furie. Dar mi s-a relatat o şedinţă în care reprezentantul oficial de partid raţiona în felul următor, criticându-i pe unii şi pe alţii: „Dumneata ai avut în cutare caz, cutare atitudine ... dumneata, în cazul cutare, ai spus că... singurul care a avut o atitudine justă e tovarăşul Traian Şelmaru care n-a avut nici una..."

*

Aud că ţiganii din Floreasca au fost foarte nenorociţi când i-au silit să se mute în locuinţe mai bune, fiindcă în cartierul lor urmează să se construiască blocuri. Mi-am adus aminte de capitolul din Gheorghe Sion despre dezrobirea ţiganilor care plângeau când au auzit că au fost dezrobiţi.

Mi-am adus aminte şi de gustul de ordine care se transformă în „Gustul tiraniei", de care vorbeşte Malraux, şi bineînţeles m-am gândit la relativitatea libertăţii: ea se măsoară numai prin ceea ce nu te obligă.

*

Mă simt invidios, când citesc o carte, pe autorul ei atunci când reuşeşte să enunţe ceva foarte frumos. E ca şi cum ar fi furat. În fond, e vorba de o unitate complimentară a spiritului. Nu poţi invidia decât ceea ce face parte „din familia ta".

*

Azi, viaţa în provincie e ca o viaţă în tranşee. Dar în curând se va dezlănţui atacul şi invazia Capitalei de către provincie.

29 mai

Tovarăşe I. Chişinevschi,

Se împlinesc două luni de la convocarea plenarei Uniunii Scriitorilor din aprilie crt. în care se propusese a fi analizată munca scriitoricească în lumina tezelor Malenkov. Ştim ce a fost: mai întâi, o flagrantă deviere a punerii problemei în referatul prezentat de secretarul Uniunii Scriitorilor, Eugen Frunză, accentul căzând pe „problema tipicului" — şi nu pe aceea a atitudinii critico-satirice, a curajului civic şi a criticii de jos. Am asistat, astfel, la o imensă tartufferie în care cei chemaţi să fie criticaţi — Şelmaru, Frunză, Novicov şi ceilalţi ejusdem farinae — se erijau în judecătorii şi cenzorii supremi ai scriitorilor şi artiştilor din R.P.R.

Sub titlu de inventar, notez că la această şedinţă, importantă cel puţin în pretenţiile dacă nu şi-n rezultatele ei, nu a participat nici un reprezentant autorizat nici al P.M.R., nici tov. L.R. nici tov. C.M., nici tov. C.C. deşi ar fi fost de dorit să participaţi chiar dvs. personal, ca responsabil în partid şi guvern al secţiei agit.-prop.; de asemeni n-a participat nici un reprezentant cultural sovietic, deşi în sânul unor asemenea dezbateri mai mult ca oricând şi ca oriunde, lumina experienţei, exemplul şi îndemnul sovietic pot fi hotărâtoare; dar chiar, mult mai puţin, n-au participat nici măcar reprezentanţi ai tuturor editurilor noastre fruntaşe — ca, de ex., „Cartea Rusă" — pe care în zelul lor organizatorii plenarei au uitat, probabil, să-i invite la dezbateri.

Dar să trecem peste viciile de organizare deşi ele nu sunt atât de neînsemnate, fiindcă ele proiectează viciul însuşi al concepţiei şi metodelor de lucru ale conducerii scriitoriceşti din RPR, dacă nu ale întregii secţii de agitaţie şi propagandă din ţară.

Ţin să precizez de la bun început, tovarăşe I. Chişinevschi, că paginile de faţă vi le adresez în numele meu personal şi în calitatea mea de scriitor progresist care a căutat să fie totdeauna alături de cauza poporului şi a partidului care luptă pentru triumful acestei cauze.

Am încercat în nenumărate rânduri să vă văd. Din 1947, anul de tristă memorie când am intrat în clinica neurologică (şocat încă de atunci de absurditatea sistemului propagandistic pe care începeaţi să-l instauraţi!) — n-am mai putut

comunica cu dvs. timp de 6 ani de zile, deşi n-am zăbovit să caut să vă văd. Izolat de Capitală unde, cu toate repetatele mele demersuri, nu mi s-a putut găsi o locuinţă de două odăi, — v-am trimis neîntrerupte apeluri din fundurile de provincie unde am fost exilat. V-am cerut şi telegrafic audienţă, dar nu mi-aţi acordat-o.

Cred totuşi că cel puţin acum, când invoc autoritatea partidului şi guvernului sovietic care ne-a învăţat — prin tov. G.M.M. — să păstrăm legătura cu masele de jos şi să ascultăm critica acestora, cred totuşi că, măcar *în numele acestui principiu,* veţi avea bunăvoinţa de a mă primi şi asculta. Vă vorbesc în numele meu propriu, dar cauza pe care o apăr nu e câtuşi de puţin a mea proprie, mai precis: plecând de la o pricină personală (şi care nici ea nu pare să fie atât de personală — cel puţin aceasta e părerea tov. Constanţa Crăciun care pretinde că poezia nu e numai cauza poetului, ci a poporului întreg), aceea care face ca în anii 1951—53 să nu poată apărea un volum de versuri semnat de mine, *care volum n-a putut apărea nici sub regimul fascist din România,* — plecând, deci, de la o pricină atât de personală sau atât de puţin personală m-am văzut ajuns la concluzii şi la o viziune care e de interes general, privind chiar defectul principal al regimului nostru de democraţie populară: felul greşit şi păgubitor în care e înţeleasă tehnica şi orientarea agitaţiei şi propagandei în R.P.R.

Spusei mai sus că în volumul meu de poezii — care, din 1951, aşteaptă până azi la ESPLA o viză pentru tipar, care nu mai vine — sunt numeroase poezii care *n-au putut apărea* în regimul fascist. Nu ştiu dacă vă apare în toată gravitatea ei această simplă interdicţie: poezii care erau împotriva fascismului şi a spiritului fascist nu pot fi tipărite nici azi, în R.P.R. Ceea ce, în chipul cel mai logic, duce la concluzia elementară: şi azi, în R.P.R., domină tot spiritul fascist.

Mă tem că nu e doar simplu joc silogistic, stimate tovarăşe Chişinevschi. Mă tem că asta e realitatea funestă, şi împotriva ei ar fi trebuit dusă lupta pe toate căile propagandei noastre. Dar — şi aici e marea mâhnire — propaganda noastră nu se adresează câtuşi de puţin *sufletului* acestui popor, *ea nu e câtuşi de puţin psihologică.* E un fel de „bourrage de crâne" după cele mai tipice metode fascist-hitleriste, iar cei care-o exercită au uitat acel adevăr elementar marxist că „istoria nu se repetă", sau că se repetă dialectic: într-adevăr, ceea ce a fost tragic în propaganda hitleristă, — negarea evidenţei şi grandilocvenţa auto-laudativă, — la noi reuşeşte să stârnească doar râsul şi ironia. Doriţi un exemplu? Îl am în

față; în prima vineri, 22 mai 1953, în timp ce la toate brutăriile Capitalei noastre se întindeau cozile de zeci de metri pentru cele 300 gr. de pâine pe cartelă, — în aceeași zi în care la restaurante nu se mai găseau de mâncare, în „Contemporanul" apărea următoarea „caricatură": un tanc trecând prin fața unei familii nevoiașe, în Statele Unite, chipurile, iar o fetiță îi spune mamei sale: „Uite, pâinea noastră, mamă!"

„Satira", dacă satiră vrea să fie, e atât de sinistră, încât nici n-aș mai comenta-o. Dar ea îmi aduce aminte de felul cum se scriu la noi anumite articole, de obicei cele mai importante, de fond, din „Scânteia" și alte ziare sau reviste RPR-iste. Felul în care sunt exaltate în aceste articole ajutorul sovietic, experiența sovietică, cultura sovietică, medicina sovietică, armata sovietică, și tot ce mai vreți de origine sovietică; abundența grosolană de adjective hiperbolice pe lângă tot ce e de proveniență sovietică, — toată această lavă deșănțat revărsată de elogii desfrânate îmi amintește de tehnica pe care noi, comuniștii (chiar cei fără partid, dar nu mai puțin devotați decât cei din Com. Central.) o adoptasem în propaganda noastră din anii războiului hitlerist. Când ni se cerea să facem câte-un articol de fond, în care să fie elogiată o măsură a lui Hitler, începeam cu bombele de elogii: „genialul Führer, cu mintea sa atotvăzătoare, cu nedezmințitul său geniu strategic, conducătorul celei mai gigantice mașini de război, care s-a acoperit de glorie în stepele sovietice ... etc., etc. — a dispus o altă operație de zdrobire a ultimelor rămășițe inamice, prin retragerea elastică de la Koletnicov ..."

Acesta era stilul, efectele așteptate de noi erau verificate imediat; zețarii plesneau de râs când culegeau aceste editoriale cărora cenzura gestapovistă leda bucuroasă drumul.

Din păcate, tonul e același și-n editorialele „Scânteii" de astăzi, cu deosebirea că nu mai e vorba de o farsă la adresa lui Hitler, ci de elogierea tovărășească a realizărilor sovietice. Și-mi vine să mă întreb: oare atât au înțeles conducătorii propagandei noastre din subtilitatea necesară pentru a schimba opinia unui popor? Oare cred ei că e destul să înlocuiești textul muzical lăsând aceeași partitură? Se poate, dar și efectele riscă să fie aceleași. Nu, — tovarășe Chișinevschi, — felul cum e înțeleasă la noi propaganda, e un fel comod, leneș și foarte păgubitor cauzei noastre.

Nu mai vorbesc de coarda patriotardă, — la fel de inabil zgândărită. Dar despre toate astea, vă voi putea vorbi, personal, atunci când veți binevoi să mă ascultați.

*

Dar aş vrea să mă întorc la meseria mea de scriitor. Ceea se petrece în dirijarea artei şi literaturii noastre nu depăşeşte în gravitatea greşelilor ceea ce se petrece cu presa şi radioul — numai că aici efectele sunt mai puţin sensibile la prima vedere. O seamă de literaţi *confecţionează* articole dialogate sau rimate care se numesc proză sau poezie. Articole în care nu prea cred — şi nici n-au cum, când ei sunt poeţi sau prozatori şi se văd puşi să cânte pe alte scule. Căci — în dirijarea artelor noastre — aşa poate fi formulat, cel mai lapidar, marele viciu: *confuzia de planuri şi de materiale*. Confuzia de criterii, dispreţul pentru meseriaşul artistic. Să mă lămuresc. Dacă, de pildă, tov. Iosif Chişinevschi, m-ar însărcina prietenul, tizul şi tovarăşul meu, Miron Constantinescu, să-i verific şi să-i avizez asupra planificării în regiunea Bacău a producţiei de benzină semirafinată pe 1954, — mărturisesc că — deşi am copilărit într-o regiune petroliferă, în Prahova — nu m-aş simţi capabil să-mi asum o sarcină atât de gravă şi de mare răspundere. În schimb, dacă dvs. vi s-ar propune să dirijeze activitatea teatrelor şi a revistelor de artă plastică sau de filosofie, un maistru sondor de la Băicoi, să zicem simpaticul Dumitru Arjan, lucrul ni s-ar părea cât se poat de firesc —, întrucât, vorba „marelui" Eugen Frunză, „arta e a poporului!" Fac haz de necaz, tovarăşe Iosif Chişinevschi, dar din păcate asta e adevărul! Că în fruntea editurilor şi redacţiilor noastre — cu excepţia uneia singure — se află oameni nepricepuţi, oameni străini de meseria şi înţelegerea scrisului, vi se pare neesenţial? Sau credeţi poate că meseria asta de a face cărţi — despre care Flaubert scria (şi ştiţi cât îl preţuiesc scriitorii sovietici pe Flaubert, ca pe meşterul suprem al prozei) că e tot aşa de grea ca şi a clădi piramide, — e la îndemâna oricărui activist de partid care o va deprinde în câteva luni de praxă?

Gravă greşeală, tov. Iosif Chişinevschi, care se răsfrânge în primul rând asupra guvernului şi a conducerii lui. Căci cărţile scoase de aceste edituri nu vor convinge masele. Regimul nu se va fi făcut iubit de mase prin cărţile pe care le oferă — prin poeziile de comandă, stereotipe, obositor de la fel una cu alta, de la un autor la altul, — prin lipsa de adâncime pe care, *din pricina nenumăraţilor paraziţi care-şi vâră nasul şi-şi dau avizul dictatorial, în toate editurile noastre de azi,* o au toate scrierile beletristice de la noi.

Dar în locul afirmaţiilor e mai bine să dau exemple. Cum merge la sufletul poporului un regim ca al nostru, — cum altfel decât propagându-i dragostea pentru clasicii lui şi pentru arta lui naţională.

Ce s-a întâmplat însă cu Eminescu şi Caragiale? I-am sărbătorit cu mult fast şi multe studii tipărite, — dar am avut grijă să-i „epurăm". Nu se putea grosolănie propagandistică mai mare, tov. I.C.! Tocmai aşa am reuşit să dăm valoare publică unor producţii într-adevăr nevaloroase ca *Doina* lui Eminescu sau ca articolele monarhice ale lui Caragiale, — *fiindcă le-am ascuns ochilor lumii.* Aici e viciul fundamental, al greşitei orientări a propagandei noastre. Poporul, dacă-l iubim cu adevărat şi avem încredere în el, — nu trebuie minţit, ci lămurit.

Dar nu lămurit aşa cum o face „Scânteia" şi cum o fac multe alte ziare şi reviste: adică să i se bage pe gât mâncarea gata mestecată; să i se prezinte cu toroipanul ceea ce trebuie doar sugerat, să i se expună în nişte silogisme prea perfecte spre a fi credibile, nişte adevăruri elementare, iar la urmă să se mai tragă şi nişte concluzii ca pentru copiii înapoiaţi sau debili mintal: „dacă 3+1=4, atunci 4+1=3" — cam aşa e argumentarea de convingere a presei noastre politice care imită mecanic, *maimuţărindu-l doar,* stilul simplu şi clar al lui Iosif Vissarionovici.

Am în faţă colecţia operei lui Adam Mickiewicz, poetul naţional polonez de la a cărui moarte se va împlini un veac peste doi ani. Opera completă i-a fost editată în 4 volume în anul 1949 — de către o comisie sub preşedinţia de onoare a prezidentului B. Bierut. Deşi în poezia lui, Adam Mickiewicz confundă adeseori anti-ţarismul cu anti-„muscalismul", nici un cuvânt, nici un punct sau nici o virgulă nu i-au fost schimbate. Ediţia e într-adevăr completă, fidelă manuscrisului şi — să recunoaştem — fidelă celei mai eficace propagande, *fiindcă e fidelă bunului simţ.*

Această armă (era să scriu *artă!*) elementară, firească şi categorică — *bunul simţ* — e lipsa funciară a propagandei noastre în toate domeniile.

*

Când vezi tot felul de a se face propagandă, exagerările din presă, neadevărurile izbitoare, când vezi chintalele şi tonele de maculatură „literară" stereotipă, în care totul e prezentat pe cât de roz pe atâta de superficial, ca reclamele produselor comerciale din capitalism, — te întrebi uluit: cui foloseşte asta? Nu cumva avem de a face cu duşmani ai regimului cocoţaţi, ca şi pe vremea lui V. Luca sau T. Georgescu, până la posturile din vârfuri?

Sigur e că, în afara faptelor de amănunt care se pot înregistra zilnic şi din care v-am dat doar câteva exemple, —

avem de a face nu numai cu oameni nepricepuţi, nesinceri sau rău intenţionaţi (dintr-aceştia mişună în toate instituţiile noastre de artă, în toate editurile, teatrele şi redacţiile), dar avem de a face cu o politică *foarte* concertată care elimină cu rigoare şi precizie orice element capabil, muncitor şi devotat, orice element *talentat* în primul rând. E vorba de o concepţie nu numai asupra *politicii artei şi literaturii*, dar chiar asupra artei însăşi — ai cărei reprezentanţi investiţi ar fi tov.-ii Frunză şi Şelmaru. Iată unde suntem, tov. Ch. şi trebuie, într-adevăr, să recunoaştem că e o situaţie de râs dacă, bineînţeles, reuşim să ne înăbuşim plânsul. A trebuit să vină un regizor ca Gr. Alex de la Moscova pentru ca să fie semnalat *un singur* regizor merituos în studiourile noastre care înghit miliarde: Jean Georgescu. În schimb, nepricepuţi ca Novicov, Nicolae Bellu, Asia Moraru, — diletanţi ca Dinu Negreanu, — duşmani deschişi ca Marietta Sadova — îşi fac veacul şi mendrele în scaunele de răspundere ale acestui departament.

Dar să mă opresc — fiindcă iarăşi mă năpădesc exemplele ce se ivesc la tot pasul, exemple strigătoare la cer de felul absurd şi *păgubitor până şi băneşte*, nu numai psihologic, cum se face propaganda noastră.

Să mă opresc lansându-vă acest apel de înecat, în speranţa că, în fine, veţi găsi un ceas din cele 24 ale unei zile în care să mă primiţi ca să mă ascultaţi — sau — şi mai bine! — să ne primiţi într-o delegaţie, ca pe vremurile lui Moş Ion Roată, ca să vă spunem şi noi durerile şi să vă propunem soluţiile noastre — împotriva unei propagandistici care e atât de păgubitoare încât poate părea chiar duşmănoasă.

În aşteptarea acestei audienţe, vă rog să luaţi act de un fapt pe care de acum un an l-am adus la cunoştinţa tov.-lui L.R.

În oraşul fost reşedinţă de scaun episcopal, R. Vâlcea, se află o catedrală re-zidită şi zugrăvită în 1735. Pictura din pridvorul acestei catedrale — numărând peste 200 de ani — este una din cele mai frumoase fresce murale ale plasticii noastre, o capodoperă a iconarilor epocii. Dar pridvorul e deschis, iar vântul, gerul, ploile, strică anual această frescă. Cu o cheltuială minimă, fresca ar putea fi pusă sub sticlă (sau plexiglas) ori s-ar putea închide pridvorul şi am salva astfel una din comorile rare ale picturii noastre.

Dacă rândurile de faţă vor ajuta măcar cu atât artei noastre, — şi tot nu mă voi simţi vinovat că v-am răpit atâta timp, împărtăşindu-vă ceea ce cred despre gospodărirea valorilor spiritului în RPR.

16 iunie

Marţi. În timp ce lucrezi şi citeşti din maeştri, îţi dai seaseama ca-n timpul unui drum anevoios, al unei lungi expediţii, că-ţi alegi drumul *tău* cu greu cum ţi-ai alege o potecă sau pietrele pe care să sari ca să traversezi o apă: din tot, de la toţi, dar *printre* toate. Dar pentru asta trebuie personalitate în artă.

Sâmbătă, 20 iunie

Azi, m-a lovi o ştire proastă: Tilda mi-a comunicat la telefon că „Scânteia“ mi-a retras ajutorul, adică o pensie de vreo 450 de lei pe lună. De unde-o fi venind? Căci mai mult decât lipsa bănească, mă doare procedeul: fără nici un anunţ prealabil.

Cred că trebuie să fie vreo amabilitate de-a lui Răutu, care vine după aceea de acum vreo trei-patru zile când l-am căutat la telefon şi i-am lăsat vorbă că-l rog să-mi telefoneze la Braşov. N-am putut crede că e atât de ... puţin grijiuliu. Dar, spre uimirea mea, n-a făcut-o. Iar azi, primesc telefonul Tildei (mai mult de ea îmi pare rău) că mi-au tăiat pensia.

Mioara crede că ar fi din pricina criticilor pe care, oral, i le-am adus în ultima vreme lui Răutu. Dacă e aşa, cu atât mai bine! Deşi eu nu mi-am evaluat niciodată atitudinea în bani. În fine, e un fapt grav, fiindcă vine tocmai într-un moment când sunt mai lipsit ca oricând. Mă aflu într-un „nod“. Mă simt şi lipsit de talent şi demoralizat de ostracizarea mea completă din presă.

Vorbeam ieri cu Mioara care căuta explicaţia acestei ostracizări, în favoarea mea: că aş impune-o prin atitudinea şi „talentul“ meu. Dar i-am răspuns că Beniuc, care e un real talent are o viaţă realizată — şi omeneşte, şi politic, şi poetic. În fond, faţă de el, eu sunt un ratat: la patruzeci de ani, n-am reuşit să am o carte de poezii. Asta e toată realitatea, — şi nu e uşor de suportat. O, Doamne! nu că-aş râvni gloria cuiva, — dar publicarea, apariţia la tipar face parte din evoluţia necesară a unui scriitor. Nu sunt totuşi atât de sigur pe meşteşugul meu ca să cred că nu mi se publică doar fiindcă nu sunt „pe linie“. Un talent veritabil şi complet realizat se impune singur, — fie el „pe linie“ ori ba. În fine, dispreţul arătat faţă de versurile mele se înnoadă azi cu cel arătat de Răutu faţă de existenţa mea bănească.

Să-i fie de bine! Tot n-am să mă sinucid. Deşi uneori grozav îmi vine s-o fac. Ce e rău, e că mă umplu de venin din

pricina unor oameni care nici n-ar merita să mă preocupe în vreun fel.

Dar voi fi tare şi-i voi arunca acolo unde le e singurul loc: în uitare.

10 iulie Bălceşti

De vorbit cu Miron Constantinescu şi să-i arăt toată acţiunea de izolare pe care-o duce împotriva mea Mihai Beniuc, care nu s-a mai putut stăpâni să-mi spună satisfăcut: „Ei, Miroane, tu eşti din cei care au scăpat trenul... ca şi Vinea..."

Pe urmă, trebuie să-i spun toate observaţiile mele critice cu privire la orientarea presei şi a propagandei; mai ales, lipsa oricărei libertăţi de iniţiativă şi de expresie („Nu e în stilul nostru", îmi spunea, serios şi convins, Vasilică Moldovan); apoi, ocolirea problemelor arzătoare sau zgândărirea lor dintr-un stupid exces de zel (în timp ce noi n-avem pâine, în „Contemporanul" apare o caricatură cu un tanc trecând prin faţa unei familii nevoiaşe, în Statele Unite, chipurile, iar o fetiţă îi spune mamei sale: „Uite pâinea noastră, mamă!"); apoi, stereotipia şi anonimatul plictisitor al editorialelor din „Scânteia" (titluri cu: „Să facem...", „Să dregem..."); promovarea şi coaliţia netalentelor şi a unor critici care sesizează foarte just, *dar exact pe dos*, orice accent al talentului; pierderile materiale şi morale suferite de edituri de pe urma acestei politici a uniformităţii şi timorării: absurdităţile şi răstălmăcirile (în „Contemporanul" din 3 iulie, citesc această enormitate: „În comedia satirică trebuie să se oglindească rolul predominant al forţei pozitive"), apoi climatul din rândurile tineretului: cei buni şi talentaţi se simt ca nişte orfani, înlăturaţi, eşuaţi, dezamăgiţi, fiindcă acestui tineret îi lipseşte singurul climat creator: libertatea de discuţie şi de scris. În fine, prostul serviciu făcut URSS-ului printr-o propagandă umilitoare pentru noi şi stereotipă pentru ruşi.

11 iulie

Am încercat aseară să citesc un roman modern al unei autoare italiene: Renata Vigano. N-am putut termina capitolul al treilea. Acelaşi defect de stil ca şi-n romanele noastre de azi, ca şi-n cele sovietice: „la volonté de prouver" (Malraux) care depăşeşete şi chiar dispreţuieşte mijloacele de exprimare artistică. E clar: ne aflăm în faţa unui soi de literatură fără nici o preocupare artistică. Oamenii au trăit o epocă excepţională şi, lipsiţi de perspectivă, cred că evenimentele uriaşe, extraordinare, pe care le-au trăit ajung prin ele însile să facă o

operă de artă. Deşi adevărat e contrariul: cu cât evenimentul de relatat e mai deosebit, mai puternic, cu atât e nevoie de-o mai mare grijă şi aplicaţie artistică. Această confuzie de planuri — între materialul brut de viaţă socotit materie şi expresie de artă — face ilizibilă literatura noastră contemporană.

Trebuie găsită expresia *artistică* adecvată acestui material nou. Literatura noastră contemporană e în criză de expresie. Şi până ce scriitorii de azi nu-şi vor propune acest lucru, până ce nu vor ajunge la această conştiinţă estetică, arta şi literatura contemporană vor rămâne deficitare. Estetica nouă, iată ce rămâne de cucerit! Şi ea nu se naşte ignorând-o sau dispreţuind-o şi aruncând-o la coş pe cea veche, ci alegând din ea ceea ce e valabil şi se poate potrivi şi pentru noi. Căci în suprastructură, spre deosebire de realitatea proziu-zisă, timpul e suspendat: ceea ce a fost bun ieri poate fi şi mâine, cuceririle au o durată perenă, influenţa unei epoci şi a unei culturi trecute asupra altora recente e însăşi substanţa lor de viaţă fiindcă arta se hrăneşte din artă, viaţa fiindu-i numai pretextul sau tălmaciul.

Dealtfel, nici nu ştiu dacă evenimentele descrise de scriitorii contemporani ultimului război sau la zece ani după el, sunt atât de radical diferite de cele scrise de un Tolstoi, Zola, Rémarque, Barbusse, Céline sau Malraux — ca să nu mai pomenesc de scriitorii sovietici din anii războiului civil şi până-n 1936.

„Întoarcerea la estetică“ iată tema unui articol despre literatura nouă pe care l-aş scrie dacă aş avea şi unde-l publica.

18 iulie, tot la Bălceşti

Scriitorul „comunist“ A. G. Vaida şi-a găsit o vocaţie sinistră. Ca un mărunt agent electoral sau ca o ţaţă, umblă prin sat şi-i îndeamnă pe ţărani, care-n omenia lor îi mai dau câte ceva de mâncare, s-o lase să moară de foame pe M-me Mareş. M-me Mareş e fosta nevastă a lui Mandrea, fostul, la rândul lui, proprietar al acestei case care e fosta casă natală a lui Nicu Bălcescu. Mandrea a divorţat de mult de dânsa, s-a recăsătorit cu fiica lui Duiliu Zamfirescu şi trăieşte la Bucureşti. Când a cedat casa Ministerului Artelor, i s-a rezervat fostului proprietar un mic apartament de două camere şi baie pe care Mandrea, la rându-i, generos şi uman, l-a cedat fostei lui neveste ca să aibă unde-şi duce zilele până şi le-o sfârşi.

M-me Mareş (numele de domnişoară ce-i revine după divorţul de Mandrea) e un personaj de roman realist-socialist, un prototip de „fostă“. Subţire, din pricina subalimentării,

cred, cu nasul pe sus, vorbind numai franţuzeşte, călcând înţepat pe nişte tocuri scorojite ale unor pantofi scâlciaţi, trăieşte ca o stafie, retrasă în cele două odăi. Dar, ca să aibe cât de cât ce mânca, M-me Mareş şi-a făcut rost de o capră, vaca săracului, dè! Şi la anumite ore, o poţi vedea pe fosta ciocoaică purtându-şi capra de lanţ, ca pe-un căţel, la păscut. Nebunia e că, pentru treaba asta, îşi pune mănuşi. Nişte mănuşi de aţă, roase, giorsite, aproape să-i iasă degetele prin ele, dar mănuşi, în fine... Pe deasupra, e surdă suficient, pentru ca să fie nevoie să strigi foarte tare când stai de vorbă cu ea.

Mioara şi cu mine îi colectăm de pe la bucătărie şi din felurile pe care noi nu le mâncăm, şi-i ducem de mâncare. La fel fac şi ţăranii satului care-i duc câte ceva de-ale gurii. Ei, bine, comunistul vajnic care e A.G. Vaida, vrea să-i disuadeze de la asemenea acte filantropice. Avem, astfel, o discuţie în holul casei. Vaida e necruţător şi categoric, deşi biata M-me Mareş e o umbră fără nici o putere şi cu zilele numărate:

— E o duşmancă, trebuie să moară!

— Să ispăşească, fie! dar nu să moară...

Vaida care e un romancier total lipsit de talent, trăieşte în aceste clipe o literatură întreagă foarte revoluţionară şi foarte combativă:

— Ba nu, să moară!

— Bine, încerc eu, filozof, dar noi nu suntem cu toţii solidari pentru viaţa şi împotriva morţii?

Dar Vaida are aici o replică mult prea lesnicioasă ca s-o scape:

— Ea e moartea, nu viaţa!

După plecarea lui Vaida, i-am spus Mioarei: „Uite de ce hitlerismul a fost cea mai mare plagă a omenirii, fiindcă le-a dat oamenilor o solidaritate de puşcăriaşi... Vaida a fost şi el puşcăriaş... şi alţii ca el..."

Cineva se amestecă-n vorbă:

— Nu ştiu dacă se poate generaliza, dar o speţă anumită de oameni este.

— Aş spune mai mult: că le-a plăcut închisoarea.

— Cum?!

— Nu vezi că vor s-o instituie şi-aici? E un complex în toată puterea cuvântului: oamenii ăştia îi iubeau filial pe poliţiştii care-i asupreau.

19 iulie

Văd în holul casei noastre de-aici, de la Bălceşti, portretele, mari şi în culori, ale lui Lenin şi Stalin. Unul civil, celălalt în uniformă. Şi mă gândesc la aceste două noţiuni, de civili-

tate și militărie. Acum, după aproape zece ani de la sfârșitul lui Hitler și Mussolini, în Rusia și-n America, adică în cele două țări biruitoare, e încă vremea militarilor. Probabil că americanii vor să-și extindă dominația și prin arme.

Despre ruși, e altceva. Bolșevismul se extinde-n lumea postbelică în chip firesc pentru că — lucru curios! — pe cât de setos de pace, el e totuși un copil al războiului. Nu trebuie uitat că primele forme concrete ale puterii bolșevice au fost sovietele *de ostași*, nu de muncitori.

*

De-abia acuma noi avem în România Evul-Mediu, pe care Occidentul l-a avut acum o mie de ani.

25 iulie, Bălcești

Moartea dă măsura întreagă, adevăratele dimensiuni ale unui om. Ceea ce însemnează din două una: sau că omul poartă-n el moartea ca pe o față (trăsătură esențială) ce nu i se vede cât trăiește; sau că el are nevoie și de moarte pentru a se exprima integral pe el însuși.

Mă gândesc la moartea lui Cehov: ea *l-a exprimat*. Deci, moartea e o concluzie necesară, absolut necesară omului. Felul cum mori este corespondentul sine qua non al celui cum ai trăit. Fără moarte, o viață, un om e incomplect.

26 iulie, Bălcești

Ora șase dimineața. Începe simfonia rustică a dimineții. (N-o fi scris-o nici un compozitor?) Mai întâi, greierul, cel care „zimțează noaptea cu nimic", acuma își mai rărește chemarea câte-un pic. Ușoare piuituri își fac intrarea, punctate de sunetul înfundat, de bas, al cloștii: e o alternanță între pizzicato și bas profund. Apoi, o violină ciupită repede: vrăbiile. Niște viori pe coarda subțire, scot iuți acorduri, de parcă lăutarul își încearcă instrumentul: cintezile. De sub streașini, stropii unei ploi repezi de vară, căzând într-un butoi cu apă: puii din cuiburile ca niște coșulețe de pământ, ale rândunelelor. Un violoncel depărtat pocnește din când în când: porumbeii. Pe acest fond de sunete, mărunte ca o pânză, se-aude din depărtare, melodios și pătimaș, flautul graurului: fiu-rliu, fiurliu-u-u, fiu-u-u-rliu ... și trilul dezlănțuit al ciocârliei odată cu un altul: chieo-u-u-î, chieo-u-u-î de parcă un fierar cu o pilă lungă ascute un fierăstrău; o ocarină: tu-e-a-a, tu-e-a-a, mierla; iar la încheietura fiecărei părți, trâmbița sonoră, de parcă vezi strălucindu-i alama, a cocoșului din fundul curții,

dominând și răspunzându-și cu altele din tot satul: compozitorul vestește finalul, apoteoza. Sunetele se adună, se îndesesc, se apropie parcă, dirijorul nevăzut dă intrări tot mai repezi, pizzicato-urile puilor de vrabie se-ncalecă și cu arpegiile pițigoilor, și cu țițiiiturile (ți-ți-ți-ți-ți-ciu-ciu-ciu-ciu) foarte repezi și mărunte ale nu știu cărei păsărele, cu fierăstrăul cintezelor, cu xilofonul ciocănitoarei, cu piculinele scatiilor în timp ce graurul se șterge pălind din ce în ce mai depărtat și, deodată, țâșnind ca o intrare triumfală, din toate alămurile deodată, de la cele mai fine și sensibile până la cele mai puternice și stridente, gata să dărâme plafonul, izbucnesc toate trâmbițele cocoșilor din întregul sat! Plafonul cerului s-a spart într-adevăr, plesnit în țăndări, iar la orizont, trufaș, biruitor, mereu proaspăt deși mereu la fel de miliarde de ori, mai strălucitor cu fiecare zi în gloria lui vestitoare de viață, lumină și belșug, izbucnește ca o armată cu mii de sulițe de aur, în urma căreia se-ntinde pojarul unei invazii pașnice, scufundându-se cu iuțeală, contopindu-și aurul eteric, scăldându-și fața galbenă în lanurile nesfârșite, Foebus cu caii înaripați reia în stăpânire acest obraz al pământului trezit în fine, definitiv, din somn.

Satira duhului meu

„Voi spune ceva cu cap dar mă tem
Că voi da de gândit multor capete contemporane

Căci nu în vederea capetelor străine
Ne confecționăm câte-un cap fiecare din noi.

Un cap se taie de acolo
De unde începe să se adreseze altora.

Capul nu trebuie să se adreseze capetelor, ci picioarelor,
De-aceea se și zice: unde nu-i cap, vai de picioare!"

Tovarășe Petru Dumitriu, — îți mulțumesc foarte mult pentru publicarea în ultimul număr al „Vieții Românești" a traducerilor mele după Becher. Ceea ce m-a impresionat mai ales, a fost paginația.

Acuma, că s-a dat ordin să fim şi satirici, mă grăbesc să mă conformez. Îţi trimit, deci, o poezie cu oarecare influenţe din Grigore Alexandrescu, e drept, — ceva mai puţine totuşi decât ale D-tale din N. D. Popescu (nu din Balzac, Doamne fereşte! cei ce te acuză de asemenea infamie habar n-au de N.D. Popescu).

De asemeni, cred că această „satiră" a mea îi va face plăcere şi distinsei D-tale colaboratoare, Porumbica Veronacu, căreia te rog să-i ceri pentru publicare şi manuscrisul pe care de multă vreme îl deţine în mod clandestin de la mine, intitulat *Şi-aşa-i bine!* şi pe care nu mă îndoiesc că-l voi vedea apărut în proximul număr al revistei ce cu onoare conduci, — tot aşa cum mi-am văzut şi traducerile din Johannes Becher.

Drept care
Îţi spun salutare
Şi la mai mare*

Bucureşti, 13 (14?) august, în Festival

•

Restituirea emoţiilor în poezie — ăsta pare să fie mecanismul fundamental al oricărei creaţii poetice.

I-am cerut azi Roxanei şerveţelul de hârtie pe care-şi imprimase buzele (adică rujul de buze). Am fost, bineînţeles, emoţionat de gura aceea perfect conturată şi care parcă păstra ceva din căldura vie a gurii ei. Şi am simţit că emoţia asta va putea fi restituită cândva, într-un poem. Cum, — nu ştiu; dar cred cu tărie că ăsta e mecanismul poeziei: emoţia doarme-n noi, gestează, mai bine-zis, apoi reapare travestită în *cuvinte* poetice. Reapare târziu şi când nici nu ne mai gândim la ea. Dar datoria poeziei bine făcute este de a ne reda, pe calea târzie şi ocolită a versului, aceeaşi emoţie, *à rebours:* de la cuvânt la intuiţie. Ideea care le leagă nu poate fi, aşadar, „pură" — ci încărcată de acea emoţie primă — şi primară.

23 august

Viciul psihologic fundamental al guvernării noastre de azi se poate rezuma la: uniformitate şi tiranie; ordinea preschimbată-n tiranie; acest viciu vine din universul de puşcăriaşi cu care sunt taraţi actualii conducători.

Epoca Malenkov e opusă celei staliniste, şi ireductibil, tocmai fiindcă Malenkov n-a cunoscut rigorile puşcăriei, ca Stalin. Numai spiritul liber poate desăvârşi o revoluţie.

* (Bineînţeles, în picioare).

În orice caz, generaţiile care vin au această misiune şi-n ţara noastră: să se ridice împotriva arbitrariului şi a slugărniciei care ne încearcă.

25 august, ora 13 — la Mamaia

Furtună pe mare. S-a făcut toată verde; doar linia orizontului, violetă. Berbecii iuţi ca nişte bărci cu motor. Cerul apocaliptic, de cenuşă despicat în mijloc, piramidal, parcă se va petrece o minune, parcă ar ţâşni cineva prin vârful acela luminat. Fâşiile ploii, ca odgoane. Cerul întunecos parcă adăposteşte o uriaşă corabie cu pânza triunghiulară în vârful lui, plutind cu norii. Sirena ei e vuietul vântului. Aleile de apă şi linia orizontului se fac albe-argintii. Plouă răpăit. Acuma s-a refăcut unitatea cosmică a apei, cerului şi pământului, ca-n geneză, ca-n zilele potopului din care s-a născut lumea. În zare nu se mai vede nimic decât o ceaţă alburie, lăptoasă.

*

Biografia oamenilor din port e a epavelor zvârlite pe mal de mare; se vede tirania geografiei asupra destinului lor. Ca şi crabii, algele, scoicile, hipocampii, pisicile marine, ei sunt moi, uşor flasci, lubrici şi mai ales zvârliţi în mijlocul existenţei ca-n aventura unei furtuni; ei începe totul de la capăt, fiindcă n-au nimic de pierdut, nimic terminat şi care s-ar strica. Ei n-au de abandonat decât propria lor viaţă de pân'atunci. Sunt „bătuţi de vânturi" şi „ale vieţii valuri", la propriu. (Mi-aduc aminte că am cunoscut la Bucureşti o fată din Constanţa care-o pornea la miezul nopţii de-acasă la-ntâmplare, cu tramvaiul, sau pe jos, pe străzi felurite, pe unde-o duceau paşii: ea recrea, terestru, universul marin.) Şi se sfâşie disperaţi, ca şi lighioanele marine.

*

... Furtuna se potoleşte: albul de la orizont se diferenţiază acum de albastrul-verde al mării şi iarăşi un calm de geneză, când s-au despărţit elementele, o tăcere gravă, solemnă, pluteşte peste tot — în timp ce ultimele picături scuturate de sus, ca un tic-tac al timpului, mai amintesc de ploaia ce a fost.

19 septembrie, Bălceşti

Arta nu e, în nici un fel, o afacere politică, ci una personală. Treburile publice n-au nimic, dar nimic de-a face cu cele personale şi — în ultimă instanţă — chiar asta proclamă şi

socialismul atunci când refuză „intimismul": el refuză arta. El nu vrea să știe de sentimente, senzații, impresii și întrebări personale, — adică substanța însăși a artei nu-l interesează; el vrea să știe de idei, dar nu de idei artistice, adică de idei care să traducă sau să reconstituie aceste senzații, impresii, sentimente personale, acest univers strict unic al fiecăruia din noi, — ci de idei generale și generoase, adică născute să exprime și să servească colectivități și mase, adică tot noțiuni generale și, până la urmă, tot ideale. Arta e concretă, pe când politica e abstractă. Actul artistic e un fapt, cel politic — o relație.

În această structurală deosebire și respingere între ele, arta își află în socialism, ca și-n orice altă tiranie politică, climatul cel mai propice dezvoltării ei firești și *proprii*. Într-un asemenea climat, sunt blocate toate pantele dulci, toate portițele crăpate perfid sau, pur și simplu, involuntar, pe care regimurile democratice le lasă artei spre a o folosi apoi în scopurile lor politice. Toată mult clamata „libertate a artei" în regimurile democratice nu e, de fapt, altceva decât folosirea foarte abilă a artei pentru niște țeluri străine ei, pentru scopurile *politice* ale democrației. Pe când în regimul de dictatură, arta e angajată fățiș și proclamată sus și tare, — dar nu fiindcă ar fi vorba de artă, ci de un mijloc tehnic, „artistic", de propagandă. Se spune „artă" în dictatură, tot așa cum se spune „arta politicii" sau „arta cofetăriei", sau „arta oratoriei", — și atâta tot. Probabil de aceea, în ultima vreme, de când dictatura s-a mai consolidat și și-a putut găsi noțiuni mai adecvate intereselor ei, s-a recurs și la o definiție mai specifică „artei angajate": *măiestria artistică*. Aici termenii arată foarte bine că nu de artă propriu-zis e vorba, ci de *meșteșug*.

Tocmai de aceea, fiindcă dictatura politică nu are absolut nimic a face cu arta, fiindcă arta și politica n-au nimica de împărțit, regimul dictaturii politice este și regimul „ideal" pentru dezvoltarea artelor. Se face, mai întâi, o selecție a valorilor: nu vor mai ieși în public decât ne-artiștii, artizanii sau operele de *acest* nivel. În schimb, se va intensifica, va spori calitativ producția artei propriu-zise, a artei intime, de sertar, adică a artei pure și simple ce redevine, în condiții politice, analoage, ceea ce ea fusese și-n Evul Mediu: de interior. „Renașterea", ca să păstrez analogia, va veni atunci când artiștii, din umbra modestă și tainică a chemării lor dezinteresate, a adevăratei lor vocații, vor ajunge să-și exprime desăvârșit, deplin, universul lor interior, ca sfinții-poeți. Atunci și numai atunci, când arta ajunge la culmile ei *totalitare*, ca artă, absolută, când ea impune orișicui, când îi este complect indiferentă orice po-

litică, atunci ea poate că va fi recunoscută public şi folosită ca un trofeu şi nu ca un mijloc politic, de nu interesează care din regimuri; această recunoaştere publică a artei *in sine* se cheamă a renaşte, Renaştere. Dar, de obicei, atunci începe moartea artei prin aceşti viermi care sunt epigonii şi care-o duc la degenerescenţa în şcoli, curente, grupări, şi când ea încetează de-a mai fi o „chestiune personală" a singurului chemat s-o reprezinte, a geniului, vreau să zic a celui care-o inventează mereu.

*

Câteodată, mă surprind străbătut de îndoieli etice: cum pot ajunge să cred aşa ceva eu, care am „militat" — cum se zice — pentru orientarea politică a artei? Dar acuma văd şi mai bine că n-am făcut pe atunci decât să-mi plătesc dinainte, să-mi arvunesc, cu o bună bucată din fiinţa mea, libertatea pe care mi-o oferă azi dictatura proletariatului. Am servit cât am putut mai bine acestei dictaturi, ca să pot avea azi minimul de răgaz de a servi artei mele. Prevăzător cum sunt în toate, am pornit-o şi în asta cu noaptea-n cap.

E drept că a trebuit să ajung la 42 de ani, pe care-i voi împlini peste câteva zile, şi a trebuit să trăiesc cinci ani sub dictatură ca să ajung la înţelegerea asta rece, precisă, ştiinţifică aproape, a artei şi a procesului artistic — ca şi a autonomiei lui absolute. E, adică, destinul meu de fiu rătăcitor care descoperă, în fine, prin experienţa trăită pe pielea lui, preţul tuturor lucrurilor. Nu am nimic de regretat, dar am totul de clarificat.

*

Libertatea interioară, aceea care ne face, de pildă, să decidem de soarta unui erou sau de orice curs al acţiunii într-un poem, eseu, roman etc. este — în procesul elaboratului artistic — mult mai greu de suportat decât cel mai servil conformism. Fiindcă o asemenea libertate închide în ea şi o mare trufie: artistul vrea atunci să se substituie lui Dumnezeu. (Mi-aduc aminte de o tânără care nici nu ştiu cât talent are, dar autenticitate sigur, şi pe care Mioara a găsit-o într-o odaie de la Bălceşti, plângând. Întrebând-o ce i s-a întâmplat, Vera Hudici i-a spus în hohote: „Eroul meu a murit!")

Pentru Eugène Sue, de pildă, ca să nu mai vorbesc de Balzac sau Tolstoi, era mult mai plin de riscuri să creeze şi să recreeze zilnic soarta eroilor săi, decât pentru un Şolohov, de pildă, care-a avut de expus o succesiune de fapte, de

relatat, de transcris o narațiune — comandată, controlată și verificată de guvern — asupra organizării gospodăriilor agricole din țara sovietelor.

20 septembrie

Bălos sunt tot, cu cap teșit,
De păr mâncată bolta frunții.
Setos de sânge ca-ntr-un rit
De-abia pornit în noaptea nunții

Și-apoi, cu furie senină,
Taie pe cei crezuți de vină.

(Stalin)

23 septembrie

Găsesc în Pierre Reverdy un pasaj care cuprinde lucruri pe care le-am gândit și eu, fără să reușesc să mi le exprim cu atâta claritate:

„Imaginea e o creație pură a spiritului. Ea nu poate naște dintr-o comparație, ci din alăturarea a două *realități* mai mult sau mi puțin îndepărtate."

„Cu cât raporturile dintre cele două realități alăturate vor fi mai îndepărtate și exacte, cu atâta imaginea va fi mai puternică, cu atât mai mult ea va avea forță emotivă și *realitate* poetică."

„Poetul e esențialmente omul care aspiră la tărâmul realului — planul divin, creația misterioasă și evidentă."

„Ideea de neant e o maladie a sufletului."

9 octombrie

Către direcția Editurii de Stat pentru Literatură și Artă:
Implinindu-se doi ani de la data predării către editura dvs. a manuscrisului meu de poezii intitulat *Laude*, fără ca până azi să fi fost tipărit, vă anunț pe această cale că socotesc reziliat contractul cu dvs. pentru această plachetă și vă rog a-mi restitui manuscrisul *integral*.

10 octombrie

Găsesc pe masă un fragment din „Scânteia" în care e subliniat cu roșu de către Miorița, un rând în care e vorba de un biolog sovietic, V. R. Williams, „un întemeietor al agrobiologiei moderne", cum îl numește autorul articolului, profesorul uni-

versitar M. Manoliu. Rândul subliniat sună așa: „W. s-a născut la Moscova în anul 1863, în familia unui inginer".

La început, n-am înțeles de ce mi-a pus Mioara peticul de ziar pe masă. M-a lămurit ea: pentru formularea ocolită, în loc de: „Era fiul unui inginer". Și m-a cuprins deodată sentimentul deznădăjduit al mizeriei morale în care-am ajuns. Toată presa noastră, tot aparatul de propagandă și uneltele lui conduse de Răutu și Chișinevschi, iată la ce tind! La înșelarea metodică a maselor. Mai mult decât atât: la crearea unui stil al falsurilor, într-adevăr, ăsta e agitrop-ul nostru: falsificări, falsificări, falsificări, — inducerea în eroare, în neprecis și vag a întregului popor. Și asta se cheamă, tot în limbajul răutesc, „vigilență". Adică înșelarea adevăratei vigilențe a poporului.

Și m-am gândit la mine, cât de naiv și de prost sunt când cer o presă activă, realistă, concretă, vorbind pe limba poporului și adresându-se inimii lui! Fără să-mi dau seama că tocmai inversul e ceea ce-i interesează pe răuții noștri.

De la „s-a născut în familia unui inginer", la citatul trunchiat și falsificat din versurile mele, în „Scânteia", până la caricatura din „Contemporanul" cu „Uite, mamă, trece pâinea noastră cea de toate zilele!", același spirit infestat de rea credință, aceeași cumplită propagare a falsului și-a otrăvirii lente a conștiințelor. Cum putem ieși din aceste bale fetide și ucigașe care ne-nlănțuie în plasa lor invizibilă, de păianjeni ai spiritului?

Vom mai fi noi capabili de adevărata revoluție, vom mai putea salva acest popor de la moartea lentă care i se administrează cu morfina asta, sau suntem *pe vecie* sortiți pieirii lente și sigure?

Mă gândesc că și revoluționarii ruși au cunoscut până-n 1936 lupta împotriva acestui morb, dar de atunci, n-au fost ei uciși cu totul? Declarațiile de acum un an ale lui Malenkov și cea din toamna asta a lui Hrușciov sunt, poate, revirimente sănătoase sau numai strigăte disperate ale unor prizonieri prinși în aceeași plasă a minciunii organizate până la nuanța cea mai imperceptibilă?!

12 octombrie

Fetele de acuma mi se par mult mai libere în raporturile cu lumea decât înaintașele lor, dar mult mai certe în dorința lor de căsnicie.

16 octombrie

Văzui niște călușari pe stradă. Dansul popular românesc are grație, dar nu atinge niciodată forța.

21 octombrie

Citind *Ciubăreştii* lui C. Stere şi impresiile lui Vania Răutu după primul lui contact cu societatea românească, după revelaţia pe care-o are asupra României, — cred că înţeleg de unde vine aplicaţia poetică a românilor: e singura lor putinţă de evaziune din cloaca naţională.

Rămâne de văzut dacă regimul actual va putea schimba aceste „orânduiri" istoric-tradiţionale.

Singura noastră putinţă de a evada, poezia; în acţiune, incapabili fiindcă suntem abulici, lipsiţi de caracter, de constanţă, incapabili de-a sluji unei credinţe, unei „cauze" generale, fiindcă am învăţat prea adânc şi prea deseori că stăpânirile se schimbă; temperamentul nostru, balcanic prin excelenţă, urmând învăţăturile şi pilda lui Nastratin, nu s-a hrănit decât cu şi n-a rezistat decât prin zeflemea. Înclinaţia spre poezie parcă indică aspiraţia noastră de-a ieşi din acest climat, dar numai aspiraţia.

Conglomerat de periferii ale unor mari civilizaţii (romană, turcă, grecească, austriacă, rusă) rămăşiţe ale acelor culturi, noi n-avem un ax ideologic (de-aia nici nu ne putem defini, că n-avem prin ce), ci doar răbufniri sentimentale care, pe planul culturii, se traduc prin lirism. Poezia nu presupune în mod neapărat o tradiţie de cultură organizată, ci un potenţial de sentimente şi impulsuri. În fond, poezia e iarba de câmp a culturilor. De-aia ne şi convine ca ultimă şi, poate, singură soluţie spirituală specifică.

*

Ceea ce ne-ar putea da sovietismul, dacă ar fi inteligent şi nu numai şiret, ar fi unitatea, niciodată atinsă de noi. El a şi-nceput să ne-o dea, în primul rând prin opresiunea care ne-nfrăţeşte ca pe ocnaşi. Prin egalitarismul exploatării, prin „nivelarea" în jos. Primul moment e, bineînţeles, de junglă: toate instinctele egoiste, acest egoism ucigător care ne-a împiedicat să fim o naţiune, ne-au fost stârnite acuma în greaua luptă pentru existenţă, pentru pâine. Dar odată trecută această primă etapă, nu se poate să nu vină a doua: unificarea, acordul tacit, sufletesc, care a şi-nceput să se simtă, — *şi încă în sens naţional*. E hotărât că un regim de exploatare colonială ridică, dacă nu creează chiar, premisele unei conştiinţe naţionale. De la negrii din Africa, până la Şcoala Ardeleană de la noi, fenomenul e similar. Dar noi fusesem până acum o semi-colonie. Adică exact ceea ce ne era mai fatal, oscilând între mari puteri ce se-nfruntă.

Din 1947 încoace, ne vedem tot mai mult constrânşi să ac-

ceptăm dominaţia unică, a unui singur stăpân — şi foarte tiranic. Şi atunci, nemaiavând situaţia cetăţeanului turmentat, vom ajunge să votăm şi cu noi. Ne vom creşte dimensiunea istorică proprie, naţională (în lipsa unei reale puteri din afară care să se opună ruşilor), si ne vom găsi căile proprii de rezistenţă, *în disperare de cauză*, ca un destin şi nu ca un act voluntar şi deliberat. Nu spune atât de bine Sartre că acţiunea începe de unde ne pierdem orice speranţă?

Se sudează azi un suflet naţional şi o conştiinţă realist-naţionalistă în România, cum n-am mai cunoscut, poate, de la 1848 încoace.

Chiar şi izolarea evreimii, la care ea singură s-a împins prin solidarizarea cu ruşii, e şi ea un simptom.

30 octombrie

Nici visele nu mai sunt vise, în materialismul nostru aplicat. Nu mai poţi visa decât în concret, aşa cum am ajuns eu, comunistul, să-mi croiesc în plină dictatură a proletariatului, cel mai burghez vis: o casă.

6 noiembrie

Am revăzut *Ciapaiev*. Extraordinar. Regia fraţilor Vasiliev. O tristeţe: de ce nu se mai fac asemenea filme? Fiindcă au venit jdanovii, fiindcă, fără ei, netalentaţii ar fi rămas în umbră, fiindcă netalentaţii sunt „partid", pe când talentaţii, individualităţi. Prezentarea veridică a mizeriei de la bolşevici şi a vieţii splendide a adversarilor, *tot acest veridic al vieţii* e combătut de Jdanov, de jdanovii de toate categoriile, cu lustrul roz al unor Romm şi Ciaurelli.

Şi-mi aduc aminte că Jdanov îl critica sever pe Zoscenco, pentru că azi să vină Mikoian, ministrul comerţului, să le vorbească ruşilor de „buna creştere" şi „buna purtare" care lasă de dorit. Dumnezeule, unde-am ajuns!

Poate că Malenkov, care e din generaţia mea, visează şi el la vârsta de aur a artei sovietice şi o fi dorind-o reînviată. Să sper că va reuşi.

*

Ar trebui să mi se prezinte filme şi cărţi sovietice numai din epoca 1928—1936, fiindcă acestea corespund la noi, zilele noastre, — iar nu cele de azi care flatează ce e acum în URSS.

*

Felul cum se exercită azi la noi controlul zis al „măiestriei artistice" sau cenzurile şi modificările operelor de artă, în numele „realismului socialist", totul e o manifestare a mai binelui care e duşmanul binelui.

Ridicula Maria Banuş, oportunistă şi penibilă, s-a apucat să-l modifice pe Shakespeare, în *Hamlet*. La schimbarea gărzii din primele tablouri, când replica este: „Trăiască regele!", nefericita de Banuşa, lipsită şi de decenţă, şi de un elementar bun simţ, a pus pe româneşte: „Trăiască republica!" E poeta oficială a UFDR-ului! Halal poetă!

*

Un chinez dă, în „La tentation de l'Occident", acest exemplu în legătură cu concepţia lor asupra transmigrării sufletului, adresându-se altuia din ei: „... din actele tale, la moartea ta, se va naşte un şacal ..."

Iată o temă de propus fiecăruia din noi: să trăim într-aşa fel, încât să ni se poată şi să ne putem spune: „Din actele tale, la moartea ta, se va naşte un om". Să fim, adică, vrednici de a rămâne sau de a deveni oameni şi după moarte. O observaţie, plină de consecinţe când o aplici de la caz la caz. tot a lui Malraux: „O cultură nu moare decât de propria-i slăbiciune". Şi mă gândesc la toată literatura şi arta veche rusească, îmbibată de tendenţionism religios sau social; şi ea moare astăzi tocmai din pricină că purta morbul morţii într-însa, iar azi a ajuns la o exaltare a acestui tendenţionism care-a ucis în arta sovietică tocmai esenţa artei.

17 noiembrie

Astă-seară am văzut *Uşakov*, un film recent sovietic, prost realizat artistic, Romm copiind fără talent *Glinka* al lui Alexandrov. Dar izbitoare nu e numai proasta calitate artistică a filmului, ci şi tendinţa lui agresiv-imperialistă. Pentru că azi, când Molotov strigă pentru dezarmare şi contra imperialismului, filmul ăsta e o ripostă cât se poate de clară adusă împotriva acestei direcţii, o categorică dezminţire a ei, *făcută de ruşi*.

Dacă diplomaţii apuseni ar vrea să-nchidă gura ruşilor care proclamă, ca o condiţie sine qua non a tuturor înţelegerilor internaţionale, dezarmarea (vezi nota din 3 crt. a lui Molotov), ei n-ar avea decât să-i ruleze lui Vişinski acest film şi să-l întrebe, în umbra ecranului, ce mai crede despre dezarmare şi anti-imperialism. Desigur că un asemenea film nu e prezentat în Apus, el e bun doar pentru uzul intern al coloniilor.

Dar mai rețiu ceva: proasta calitate artistică a filmului, care demonstrează că rușii sunt slabi azi, că ei râvnesc să fie bine înarmați, dar nu sunt, că ei ar vrea să domine lumea dar n-au mijloace nici materiale, nici spirituale spre-a o putea face. Nu cu filme ca *Ușakov* se cucerește lumea, filme cu o gândire săracă, schematică, brutală și fără suplețe; cu asemenea arme spirituale nu poți cuceri, ci doar brusca popoare.

Și mi-a dat de gândit filmul ăsta care-a stârnit în mintea mea efecte exact opuse celor urmărite: anume, că rușii nici nu vor învinge în viitor, nici nu-și vor putea organiza victoriile lor problematice de până acum. Misiunea imperialistă îi depășește, e prea grea pentru spiritul lor dogmatic și simplist. Căci e ciudat, dar un imperialism e cu atâta mai eficient, cu cât e mai suplu, climatul care-i convine spre a se consolida e liberalismul și nu dictatura. De-aia Hitler n-a putut domni nici trei ani peste țările cucerite de el, iar francezii și englezii o fac de secole.

*

De-atâția ani de când traduc din rusește, de-abia aseară mi-am dat seama că rușii n-au între verbele lor pe cel posesiv: *a avea*. E o diferență nu numai lingvistică față de limbile latine și germane, — dar și una de destin. E dovada lipsei lor de virilitate suplinită, dealtfel, de femeia rusă, atât de voluntară, și adevărată conducătoare a Rusiei, de la Ecaterina la tiranica Sofia Andreievna a lui Tolstoi.

19 noiembrie

Scrisoare adresată unei necunoscute din Brașov pe care-o întâlnisem de mai multe ori, mă ținusem după ea, dar nu-ndrăznisem să-i vorbesc:

„N-am nici o speranță scriindu-ți — și nici n-o fac decât împotriva oricărei judecăți cumpănite, împotriva oricărui bun simț care nu încetează să-mi spună răspicat, de când te-am văzut atunci, în după-masa aceea de octombrie, pe peronul gării din Brașov, că nimic nu e mai nebunesc, mai absurd și mai inutil decât să-ncerc să cred că tu ai putea fi a mea.

Tu! recitesc și mă mir cum ți-am putut scrie numele, singurul tău nume pe care-l cunosc, pro-numele adică, și cum de ți l-am putut și ți-l pot scrie cu literă mică, atunci când Tu ești, într-adevăr, pentru mine viața și dragostea, bucuria și lumina cea mai adevărată, cea mai vie și deplină din câte-am cunoscut vreodată, când tu ești pentru mine singura divinitate în care cred ca-n întunericul ce trebuie să vină noaptea și

ca-n soarele care trebuie să răsară-n orice dimineață. Tu ești zeitatea mea prezentă, permanentă, darul meu cel mai drag și apropiat care mă stăpânește, mă însoțește, mă bucură și mă mustră în orice clipă a zilei de trudă și a nopții cu vise, — și pe tine nu ar trebui să te scriu decât cu literă mare ca pe numele cel mai scump pe care l-aș fi cunoscut vreodată.

Dar n-o fac, mai întâi ca să nu stric, printr-un semn grafic convențional, adâncimea și prospețimea acestui sentiment, fiindcă de-abia acum mi se pare că vorba asta de două litere, *tu,* poate însemna bucuria nesfârșită a vieții cuiva, că acest *tu,* se poate contopi atât de desăvârșit, de *absolut* cu ce e mai adânc, mai curat, mai bun și mai tainic în mine.

Știi, dragostea mea nemărginită și necunoscută, că tu, într-adevăr, ești una cu mine și că — orice-ai face și orice-aș face — nu ne vom putea evita întâlnirile, așa cum planetele nu și le pot evita în drumul lor? Cred că ai să râzi — și ai de ce! — când vezi că recurg la comparații atât de clasice; până acuma, și eu am râs de asemenea comparații, pentru ca azi să văd că ele erau totuși cele mai adevărate și mai necesare, dar numai pentru un moment și un amor unic: cel suprem.

Desigur că tu nu știi, ți-ai dat numai vag seama, ca-ntr-o ușoară beție sau hipnoză, ce-nsemnezi tu pentru mine și cât de inevitabil este să fii una cu mine.

Dar eu am știut din clipa dintâi, aceea când privirile ni s-au întâlnit pe peronul gării, când ochii mei s-au scufundat în ochii tăi atât de strălucitori și adânci, atât de singuri și frumoși, în cearcănele lor de pansele în mijlocul cărora ardeau ca lumina cerului oglindită-n strălucirea unei fântâni. Ochii tăi, pe care niciodată nu-i voi putea uita, ochii tăi atât de mari, de candizi și rugători, catifelați și profunzi, ca și cei de căprioară rănită — fiindcă într-adevăr când m-au privit prima oară, ochii tăi mi-au spus mai mult decât gura ta ar fi putut sau ar fi știut să-mi spuie, — ei mi-au răsfrânt durerea și dezolarea pe care tu o-ncercai fără să-ți dai seama, descoperind în fine, în prezența mea umilă și anonimă, inevitabila ta soartă, destinul tău de neînlăturat care îți ieșea-n față deodată, cu brutalitatea și neprevăzutul oricărui destin, al oricărei catastrofe. Tu ai știut însă din prima clipă, așa cum am știut și eu, că tu mi-ești scrisă mie și că nimic nu te va pune la adăpost de această întâlnire, nici chiar moartea însăși, — tu ai simțit poate ceea ce simțeam și eu atunci când, în mulțimea pestriță, anonimă și febrilă, așa cum sunt toate mulțimile din toate gările lumii, ochii noștri se regăseau în câte-o privire fugară, în câte una din acele priviri care țin mai puțin

de o secundă dar când fiecare din parteneri simte că-şi vede viaţa întreagă, cea de până atunci şi cea care-l aşteaptă, — ca în traiectoria unei fulgerări a destinului propriu, a unui fulger care ne luminează propriul nostru destin aşa cum uneori luminează fulgerele nişte grădini adânci sau căsuţe adormite-n noapte.

Eu am încercat, descoperindu-te atunci, sentimentul unic pe care — dacă ar avea suflet — ar trebui să-l încerce un vas sau o statuie antică, sparte, şi cărora un arheolog le-ar fi găsit în fine, prin săpături de zeci de ani, bucăţile care le aparţineau; tu mi-ai fost mie, în clipa aceea din gară, ceea ce ar fi putut fi regăsirea braţelor marmoreene ale Venerei din Milo, — iar dacă mi-am îngăduit grosolănia cotidiană de a te «acosta» (cum m-ai certat ultima oară când urcam treptele alături de tine!) am avut totuşi scuza intimă că tu ştiai bine de ce am făcut-o. Îţi repet, nu am sperat, nu sper şi nu voi spera nimic de la tine şi de la oricare altă întâlnire a noastră. Nu sper, fiindcă aceste întâlniri sunt într-adevăr de-sperate, ele se produc exact, cu precizie exasperant de halucinantă, înfiorător de exactă, tocmai atunci când am încetat să-mi mai închipui măcar că te-aş putea revedea vreodată.

Aşa, de pildă, cea de-a doua noastră revedere, când tu ai traversat prin mijlocul aleii centrale a grădinii publice; atunci, eu îmi luasem de mult orice gând de-a te mai revedea; credeam că atunci când te-am văzut prima dată în gară erai numai în treacăt prin Braşov — şi nimic nu mă-ndreptăţea să cred altfel: nici înfăţişarea, nici ţinuta, nici aerul, nici chiar reflexul tău psihologic, răspunsul acelei priviri dureros de clare şi adânci pe care l-ai aruncat o clipă privirilor mele pe bună dreptate uimite şi iscoditoare de-a te fi descoperit: nimic din tine nu avea de a face cu localnicii braşoveni, încât poţi crede că, revăzându-te-n acea dimineaţă de toamnă târzie cum traversezi parcul, a fost pentru mine mai puţin o surpriză cât o tulburătoare presimţire: aşadar, mi-am spus, trebuia să ne revedem. Am şovăit, dar ceva care e mai puternic decât noi m-a ridicat de pe bancă şi am pornit-o după tine: ţi-am urmărit statura mlădie ce începea să-mi fie atât de dragă, în costumul tău verde de «velours côtelé», cum trecea repede, cu acel pas niţel sportiv, niţel ştrengăresc, pe strada «Şapte noiembrie», pentru ca să te pierd apoi cu totul din ochi, în forfota mulţimii care la acea oră a prânzului năpădeşte străzile centrale. Mi-am spus că, de vreme ce te-am pierdut din vedere, înseamnă că n-am ce să mai sper, m-am dus la mine-acasă, pe-o stradă paralelă cu aceea centrală, mi-am lăsat lodenul care-mi era prea călduros la acel timp

de prânz, şi am ieşit pe strada principală, cu un drum până la poştă. Dar în faţa mea, cu acelaşi pas sprinten şi mut (graţie acelor splendizi pantofi-sandale de tăietură franţuzească), ai apărut iarăşi tu, de data asta venind din spatele meu. Mai putea încăpea îndoială că întâlnirile noastre erau regizate de un destin sau, mai exact, de acea chemare interioară, oarbă dar cu atât mai puternică, a unuia către celălalt şi care ne făcea să fim acolo, în clipa şi locul pe unde aveam să trecem fără s-o ştim, fiecare din noi?

Adânc tulburat de această a treia întâlnire a noastră, n-am vrut totuşi să primesc explicaţia — care-mi părea prea facilă — a unei fatalităţi mai tari şi străine de noi; mi-am spus că, de vreme ce treceai prin centru iar eu locuiesc nu departe de el, era firesc să ne întâlnim; doar «centrul», în provincie nu e mai mult decât o uliţă oarecare, în care toată lumea se cunoaşte şi se-ntâlneşte de zeci de ori pe zi. Mi-am spus, deci, să nu viu după tine, ci să-mi văd de drumul spre poştă, mai ales că tu te vei întoarce desigur tot prin parc şi n-are nici un rost să mai trec şi pe-acolo. Deşi, drept să-ţi spun, eram grozav de ispitit să-ţi vorbesc. Pe când treceai însă prin dreptul statuii patronului oraşului, ţi-a ieşit în faţă un tip înalt, de o eleganţă problematică, de inginer-şef sau de director-adjunct, o figură cunoscută mie din vedere, de prin Bucureşti, şi care — uimit şi cretinizat complect de apariţia ta atât de gingaşă şi de stranie — s-a oprit în loc, urmărindu-te cu nişte priviri în care libidineaua nu-i inunda, totuşi, bucuria; văzându-l, mi-am spus cu groază că s-ar putea să apar şi eu astfel în ochii cuiva care m-ar vedea urmărindu-te, — şi la gândul ăsta, am hotărât să n-o fac dacă vei traversa parcul. Era un pariu cu destinul care ne adusese în mai puţin de o lună, de trei ori, pe unul în faţa celuilalt, şi în cele mai neaşteptate împrejurări. Mi-am spus să nu te urmăresc dacă vei trece prin parc, dar să caut să-ţi vorbesc dacă vei trece printr-altă parte.

Şi n-ai trecut prin parc, aşa cum era şi firesc, de vreme ce făcusem acest pariu cu destinul care ne uneşte! Dar tot nu mi-a venit să te «acostez», ci am mers numai cuviincios, ca oricare alt trecător, pe urmele tale, pe strada Lungă. Lungă, într-adevăr, exasperant de lungă! Şi tu mergeai mai iute ca oricând, cu afurisiţii tăi de pantofi franţuzeşti, şi ai mai şi intrat la Prepeliţă ăla, iar eu mă perpeleam de nelinişte şi de fericire, şi iar veneam pe urmele tale şi-mi blestemam placheurile de la tocurile pantofilor mei care, nefiind franţuzeşti, bocăneau ca nişte ciocane pe acea stradă atât de lungă!..

În fine, după ce-mi înghiţisem şi-mi interzisesem vreo

trei-patru elanuri de «acostaj», tu mi-ai dat, cu o foarte firească grație, prilejul atât de mult dorit: ai cerut o lămurire unei femei dintr-o poartă, iar eu ți-am vorbit în sfârșit...

Câtă fericire și cât chin! Nici n-aș fi putut crede vreodată că sunt atât de gemene — fericirea și suferința. Când îți vorbeam, mi se părea că mă aud pe mine însumi de la o distanță de câțiva metri, ca pe-un străin, — exact senzația pe care-o ai când îți auzi propria voce la microfon sau la patefon, când ea a devenit *un lucru*, detașat de ființa noastră vie, fiindcă mă ascultam cu urechile și nu cu gâtul în care mi se urcase inima care-mi bătea să se spargă, nu alta! Și totuși, ți-am vorbit, ți-am spus ceea ce era esențial și-n timp ce mergeam lângă tine, purtat de o mie de îngeri pe-o alee stelară, căutând să exprim cât mai adevărat și cât mai exact ceea ce vream să-ți spun, mă apuca o disperare că tu vei pleca de lângă mine, că n-o să-mi rămâi pentru totdeauna alături, acolo unde-ți era locul pe care în fine, după câte milenii, ți l-ai găsit! ... cometa, steaua mea călătoare!

Și-ntradevăr, mai curând decât m-aș fi așteptat, te-ai oprit în fața unei porți și mi-ai spus, cu un zâmbet atât de suav și de trist: «în tot cazul, m-ați condus ...»

Țiu minte bine cuvintele astea și-am să le țiu câte zile voi avea ca și tonul cu care-au fost spuse, ca și zâmbetul care le-nsoțea, — le țiu minte și le voi ține repetându-mi-le mereu, fiindcă de-a lungul întregii străzi care acum nu mai era deloc lungă, n-am făcut altceva întorcându-mă decât să-mi repet în minte glasul tău, să-mi reamintesc privirile tale umbrite și vocea ta nițel melancolică, nițel sfioasă, dar atât de mângâietoare și atât de disperat iubită de mine «... m-ați condus! ...» ca un oftat, ca un suspin discret, ca o șoaptă.

Îți mulțumesc, necunoscuta mea iubire, care n-ai nevoie de nume de vreme ce ești marea mea iubire, îți mulțumesc și-ți voi mulțumi veșnic pentru fericirea pe care mi-ai dat-o, pentru gentilețea simplă și deschisă, pentru gingășia cu care-ai știut să-mi îngădui să-ți vorbesc fără să mă fi lăsat nici în ridicul, nici în grosolănie!

M-a durut, e drept, când te-am revăzut după aceea și am încercat din nou să-ți vorbesc iar tu mi-ai făcut imputări că te-am «acostat»; m-a durut cuvântul ăsta: *acostat*, nu imputarea. Și ți-am mărturisit atunci, spunându-ți cât de mâhnit eram că poți crede că am avut de gând să te acostez, ca pe-o aventură oarecare. Te-am rugat să accepți că nu ne-am fi cunoscut atunci și acolo, pe stradă, ci în casa unor prieteni sau cunoscuți, și că doar ne-am fi reîntâlnit pe stradă. Atunci, totul ar fi fost în regulă, tu ai fi mers alături de mine, ai fi

vorbit cu mine, m-ai fi întrebat ce mai fac, iar eu ți-aș fi răspuns că te iubesc și cât de mult te iubesc. Dar zadarnic te-am rugat să ne mai vedem, tu nu mi-ai îngăduit-o iar eu, spre-a mă supune sufletului meu regăsit care îmi cerea asta (fiindcă tu ești, ți-am mai spus-o, cealaltă jumătate a sufletului meu, în sfârșit regăsită!) m-am plecat îndurerat.

Ții minte? ți-am spus-o despărțindu-ne, ca să n-o uiți, și era în intenția mea, pe lângă deznădejde și tristețe, și o ușoară mustrare pentru tine: «Cu toate că-mi vine foarte greu să mă despart de dumneavoastră, dacă mi-o cereți atât de categoric, o voi face!...»

Și-n timp ce mă depărtam de tine, inima-mi țipa de durere, cu atât mai mult cu cât o auzeam pe-a ta, ca-ntr-un ecou, gemând...

Crede-mă, te rog, nu-mi place și nici nu știu să fac fraze pe care nu le simt, și nu mă joc deloc scriindu-ți; dar întâlnirile noastre, atât de scurte, de întâmplătoare, de efemere, ceea ce tu mi-ai putut da în ele, totul îmi spune că ești ceea ce nici n-am crezut vreodată că există pe lume: marea dragoste a unei vieți, singura, în fond, fiindcă în comparație cu ceea ce mă simt capabil să-ți dau și să primesc de la tine, n-am știut până azi ce e iubirea. După suferința pe care-o încerc de când nu te mai văd, și care nu se compară decât cu aceea încercată la moartea întâiului și până azi singurului meu copil, mă tem că nu ne vom mai vedea, că destinul acestei iubiri ale mele a fost scurt și intens, în raport invers proporțional.

Nu mai sunt un tânăr, am patruzeci și doi de ani împliniți, dar ceea ce se petrece cu mine acum, numai la paisprezece ani am mai crezut-o că se petrece. Emoția pe care-o încerc când te văd e a unei bucurii fără speranță fiindcă e fără limite, iar timiditatea pe care-am încercat-o vorbindu-ți, m-a bucurat fiindcă mi-a dat prilejul să descopăr viu și nealterat copilul din mine, din anii primei adolescențe, iar deznădejdea în care m-ai întemnițat, refuzând atât de categoric orice viitoare comunicare cu mine, mi-a prilejuit un atent examen asupra mea însumi, cea mai limpede, mai rece și severă privire asupra mea însumi. Și rezultatul este că te iubesc cu atât mai mult, cu cât mai puțin am ce spera, că tu însăți știi bine asta, că ai avut nevoie de această certitudine a unei iubiri care ți se dăruie total și ți se pleacă, orice i-ai face tu, și mă bucur să știu că eu sunt acela care-ți aduce în viață această dragoste nesfârșită cu care tu n-ai ce face, o dragoste prezentă oricând, numai a ta și numai pentru tine, o dragoste nemaiîncercată de mine niciodată, într-o viață plină

de orgoliu și de trufie masculină, o dragoste în care mi-a fost dat să cunosc, grație ție, iubirea mea neasemuită, marea fericire de a mă umili în fața unei femei care nu mai este o străină, ci o parte din mine însumi.

Aș vrea să închei și nu reușesc. Atâtea aș fi vrut să-ți spun încă... Uite, îți mai spun ceva: seara, înainte de-a adormi, și dimineața înainte de-a deschide ochii, îmi fac în închipuire imagini pe care le proiectez înlăuntrul pleoapelor; e o veche deprindere din copilărie, proprie, cred, tuturor copiilor. Când vreau să adorm frumos sau să am o zi ușoară, rechem imaginea ta pe ecranul ăsta de sub pleoape..."

*

Am fost să-i las acasă scrisoarea asta. Umblam cu o prudență de hoț. Am urcat treptele cetății cu aceleași emoții prin care-am trecut când le-am urcat cu ea împreună. Dar de ce mi-era atâta teamă, nu înțeleg. Oricine-mi venea în urmă sau pe oricine am întâlnit mi se părea un dușman de care trebuie să mă feresc. De unde, de unde frica asta?

Am constatat, în fine, dezolat, că nu stă, cum credeam, într-o fundătură cu două-trei case, deci ușor de repetat, ci într-un cartier de vile cu etaje multe, așa că n-avem cum da de ea.

Am căutat-o pe străzile centrale, în speranța că s-ar putea s-o întâlnesc. Degeaba!

Atât de vădită trebuie să fi fost pe fața mea amărăciunea că n-am găsit-o, încât soacră-mea mi-a spus astă-seară că arăt „plictisit".

*

(Notă la transcriere, în 1967).

Și un post-scriptum după 13 ani... Nu mai recitisem acest caiet cu ciorna scrisorii către necunoscuta de la Brașov, până anul trecut, în 1966, când mi-am pus în ordine „jurnalul" pentru a-l transcrie la mașină. Pe marginea textului meu cu scrisoarea de mai sus, am găsit notat de Mioara, care — se vede — îmi citea pe ascuns caietele intime:

„De ce nu mă lași atunci în pace pe mine? Cum mai poți trăi cu mine, când ai asemenea revelații? Ce-ai spune tu despre mine dacă aș continua să trăiesc cu tine fiind îndrăgostită de altcineva?"

Dar eu m-am despărțit de Mioara la un an după această scrisoare.

21 noiembrie

Şi totuşi, sălbăticia rusească nu ne va putea atinge, fiindcă suntem altă plămadă decât ei, avem o libertate interioară pe care ei n-o au. Când ascult sau citesc propaganda guvernamentală, mă cutremur; dar îndată îmi recapăt liniştea: ăştia sunt ruşii, nu românii, care vorbesc! Ceea ce e grav de tot în felul cum le face propaganda nenorocitul de Răutu & co., este tocmai punctul de vedere *rusesc*, nu socialist, Doamne fereşte! Este acea lipsă de libertate interioară în a vedea şi a enunţa, este o şablonizare după delirul de grandoare rusesc care lor li se potriveşte, dar nouă, deloc; este acel ifos plin de pretenţii şi acel dogmatism prin excelenţă specific popoarelor inculte care-şi împlinesc prin el lipsa de sensibilitate, de educaţie şi libertate. Este, mai ales, acel gust de-a fi şi noi barbari ca ruşii, acea mimare a barbariei ruseşti, ce ne vine atât de caraghios. N-am s-o uit pe Florica Şelmaru (fostă Florence Michel!) intonând în cea mai perfectă româno-rusă, de la estrada Fundaţiei: „Asta nu-i just, tovarăşi! . . .“

Dar dacă-n voce se vede imitaţia, — în gândire, cu atât mai mult! . . .

Când citesc ziarele în care aflu de „o nouă depăşire“, de „o nouă metodă“ pentru care ţăranii din nu ştiu ce plasă sunt felicitaţi că „au făcut însămânţările porumbului“, când, în fine, văd cum ne schimonosim după ruşi şi ne uimim de lucruri pe care noi le facem de mult în chipul cel mai firesc, fără nici o uimire, mă apucă şi jalea, şi râsul. Pentru ruşi, da, a fost un moment solemn pe care nu se putea să nu-l difuzeze prin agenţia TASS, faptul că, în anul 1950 după Hristos, „în blocurile din Moscova s-a instalat apă caldă“. Bineînţeles, pentru barbari, ăsta e un progres considerabil, care pentru ei e numai de natură tehnică (de văzut aici în ce măsură America n-are un rol important în constituirea sau declanşarea, cel puţin, a acestei psihologii tehnolatre); dar pentru noi, care, de bine, de rău, am descoperit apa caldă pe conducte încă după 1920?! Dar asta e maimuţăreala!

Evident, pentru barbari (şi înţeleg prin barbari, în primul rând, pe oamenii lipsiţi de simţul şi practica libertăţii atât interioare cât şi exterioare, terorizaţi de dogme, de fetişuri, spaime, ameninţări, pedepse, cu un cuvânt pe oamenii care n-au cunoscut acel admirabil rezultat al civilizaţiei şi culturii pe care Malraux îl definea atât de bine ca „une attentive inculture du moi“), pentru barbari, deci, tot ce e simplu şi firesc apare ca o minune, ca un lucru miraculos, unic, demn de trâmbiţat. Pentru ei şi pentru slugile lor, din România,

faptul că oamenii nu se omoară când stau la cozi, când se aglomerează câte trei familii într-o casă făcută pentru una singură, când se ciocnesc pe străzi și se stâlcesc în autobuze și tramvaie, e un semn de bună cârmuire care se cheamă „armonie, înflorire și bună stare"; faptul că se poate găsi pâine la coadă, bineînțeles, e o dovadă a progresului, faptul că trenurile merg încă (așa cum merg) și că megafoanele urlă — vrei, nu vrei! — în toate piețele publice, e pentru ei un semn de civilizație, și încă „cea mai avansată" din lume. Nu le e rușine!...

Bineînțeles, pentru mongolii care-n Ulan Batorul lor au primele clădiri de zid, pentru ciuvașii și celelalte triburi extrem-nordice și siberiene care până la revoluția rusească n-au avut alfabet, asemenea lucruri reprezintă maximul de civilizație, civilizația „cea mai avansată din lume, — dar ce nevoie simte Răutu și propaganda lui să se asimileze acestor harnice, amărâte dar străine de noi, triburi? Și încă psihologic! Vrea el să „facă frumos" în fața stăpânului, dar nu face decât caraghios și servil, — iar stăpânul lui n-are deloc de ce-i mulțumi că, în loc să contribuim, cu ceea ce avem noi realmente cucerit în cultură, la progresul și diversitatea acestei revoluții pe care neamul rusesc a făcut-o, ne prefacem că suntem nu numai la fel, dar cu mult mai sălbatici decât el. Nu, stăpânii lui Răutu n-au de ce se felicita, iar revoluția lor, și mai puțin, cu iluzoria „ridicare" a României. Singurul serviciu pe care l-am putea face efectiv rușilor, și prin asta revoluției socialiste, este ca, exercitându-ne cu toată conștiința, calm și firesc, ceea ce e deprinderea, obiceiul și firea noastră, să-i deprindem și pe ruși — dacă exemplul e o putere transformatoare în om — să-i *cultivăm* într-adevăr. Altfel, nu facem decât să le întreținem complexele de inferioritate, în loc să-i vindecăm de ele.

Că au nevoie de asta, mi-ajunge doar discursul ținut la începutul acestei luni de Mikoian. Dacă ei râvnesc la ambalajul comercial din prăvăliile apusene, câtă nevoie au — săracii! — de ambalajul sufletesc care are un singur nume: libertate. Numai că ăsta nu e doar un ambalaj, ci un conținut sufletesc adânc și organic.

26 noiembrie

Vorbesc cu domnișoara N. care fiind și felceriță de meserie, are un limbaj mai crud, fiziologic, ca să zic așa. O-ntreb despre filmul cu călătoria unei „Skode" prin Africa:

— Cum ți s-a părut?

— Parfumează și ei căcatul.

— Bine, dar dacă asta o să dureze, ce-o să se aleagă de alde ăştia ca mine?

— Vezi-i pe Beniuc, Mihnea Gheorghiu, Veronica Porumbacu, toţi ăştia care te copiază: o să continui să le serveşti de model. Tu cu ideile, ei cu beneficiile.

— Bine, dar ei sunt nişte parveniţi ai regimului care-şi permit fantezii decadente.

— Prevăd în Rusia Sovietică un asemenea decadentism cât n-a dat toată Europa capitalistă...

Marţi 15 decembrie

De la 19 noiembrie, de când i-am scris necunoscutei care mă face să încerc cea mai profundă pasiune de dragoste din viaţa mea, n-a fost zi să ies în oraş fără să iau cu mine şi plicul cu scrisoarea aceea, în speranţa că voi întâlni-o pe femeia căreia-i e adresată. Îmi făcusem planul în minte, până-n cele mai mici amănunte: când am s-o văd, dacă e singură, bineînţeles, mă duc la ea şi-i spun: „Vă rog să mă iertaţi! Calc consemnul de-a nu vă mai acosta niciodată, numai pentru o clipă, fiindcă trebuie să vă predau o scrisoare care vă priveşte", — apoi îi întind plicul (care-a ajuns soios de mult ce l-am tot purtat prin buzunare) şi dispar ca-n cele mai romantice şi misterioase scene din literatură.

Pe unde n-am umblat? De câte ori n-am urcat treptele ce duc spre strada Eminescu, retrăind de fiecare dată emoţia, deznădejdea şi speranţa pe care le-am încercat alături de ea? De câte ori nu-mi făceam de lucru pe strada Lungă, în speranţa că am s-o-ntâlnesc? De câte ori nu-mi scorneam cele mai absurde pretexte ca s-o pornesc pe acolo, în nădejdea că o să-mi iasă-n cale? Şi de fiecare dată îmi pipăiam de două-trei ori buzunarul cu scrisoarea, ca să fiu sigur că e la mine, pentru cazul fericit când s-ar fi întâmplat...

De la 19 noiembrie până acum vreo zece zile, nelipsită mi-a fost scrisoarea aceea. Până şi când mergeam la cinema cu Mioara, o luam sperând că am s-o întâlnesc acolo pe imaginara Stela, cum am botezat-o.

În fine, de vreo zece-douăsprezece zile, am renunţat să mai sper. S-o fi dus din Braşov, îmi spuneam, poate am s-o întâlnesc la Bucureşti. Am început să-mi las scrisoarea în sertar. Aveam alt plan: dacă o întâlnesc îi spun: „Am pentru Dvs. o scrisoare importantă la care nu trebuie să răspundeţi dar pe care trebuie s-o citiţi, deci vă rog să-mi spuneţi când şi unde v-o pot adresa?" E drept, nu puteam fi prea sigur că ea îmi va răspunde tot aşa de prompt cum mă închipuiam eu vorbindu-i, după cum nu puteam fi sigur că n-o să-mi

ceară s-o las în pace. Dar tot atât de bine se putea să-mi refuze scrisoarea, chiar dacă aş fi avut-o la mine, deşi contam pe un factor aproape infailibil: curiozitatea femeiască.

Fapt e că de vreo douăsprezece zile am început să ies fără să mai iau scrisoarea cu mine şi de câte ori mă-ntorceam acasă fără s-o fi întâlnit, eram aproape mulţumit. Era un fel de terapeutică.

Azi, am ieşit, ca de obicei, la orele prânzului. Am pornit-o pe la unu fără un sfert, din nou, pe strada Lungă, căutând-o din ochi prin lumea care trecea pe stradă, am mers până la trepte, m-am întors, m-am uitat pe un trotuar şi pe altul, — nimic.

Şi tocmai când am ajuns în dreptul Casei Armatei, o revăd, venind spre casă. Era un soare rece de decembrie, care-mi dădea-n ochi, aşa că în primul moment, zărindu-i silueta în mantoul galben din păr de cămilă, am crezut că nu disting bine. Dar ea era. Venea cu acelaşi pas elastic, sprinten, pe trotuarul celălalt.

Vreau să-mi însemnez exact emoţiile: aceeaşi bătaie grăbită a inimii, aceeaşi căldură inundându-mi gâtul ca o dogoare, aceeaşi fericire copleşitoare. Pata galbenă a hainei ei mă atrăgea la fel de magnetic ca şi-n celelate rânduri când am întâlnit-o, privirile-mi plonjau în ea ca şi când toată lumina zilei s-ar fi strâns acolo unde se afla ea şi n-aş fi văzut de jur-împrejurul ei decât noapte. Totul se ştergea în jurul ei.

Deodată, mi-am adus aminte ce trebuie să fac. Dar când eram aproape faţă-n faţă, ea, dând cu ochii de mine, a avut o scurtă zvâcnire care-ntr-o fracţiune de secundă s-a schimbat într-o crispare repulsivă atât de puternică şi de sinceră, ca şi cum ar fi văzut o reptilă dezgustătoare. Din senină şi candidă, privirea ei ca şi întreaga-i fiinţă i s-a făcut aspră, rece, întunecată. M-a cuprins o jale cumplită pentru mine însumi când mi-am dat seama atâta de vădit, câtă scârbă şi repulsie îi poate stârni simpla mea apariţie unei femei pe care-o iubesc atâta sau, mai bine zis, care mi-a dat prilejul să ştiu ce înseamnează concret suferinţa în dragoste, aşa cum nu mi l-a mai dat nici una până la ea. Nu, nu era chip s-o acostez! Totul în ea arăta bine că nu vrea asta, că trece printr-o „passă“ foarte neplăcută, că-i e silă şi să mă vadă. Şi era singură! ... Nu m-am oprit ca să nu-i îngreunez momentul când avea să treacă pe lângă mine; o priveam numai, în speranţa că-mi va arunca o privire şi atunci aş fi salutat-o, iar dacă îmi răspundea, puteam trece strada, ca să-i spun de scrisoare. Dar s-a petrecut altfel.

Blindată cu toată cruzimea de care era capabilă şi cu toată

scârba pe care, probabil, i-o inspir, a trecut pe lângă mine fără să-mi arunce nici o privire. Eram uluit și umilit. O clipă, am vrut să trec totuși strada spre dânsa, dar vedeam și simțeam bine că aș face o greșeală, că aș putea primi o replică grea, dureroasă, o invectivă chiar, din partea ei. În aceeași clipă m-am hotărât să renunț. Am privit atent, cuprinzând din acea singură privire totul: avea-n cap o tocă mică verde ce mi s-a părut ridiculă (probabil, spiritul meu recurgea la ultimele resurse de apărare, exacerbându-și acuitatea și stimulându-și fără obiect disponibilitatea critică), iar în picioare pantofi verzi cu benzi late de piele care-i lăsau vârful degetelor și călcâiul gol. Nu mi-au plăcut nici pantofii („făcuți, probabil, la Prepeliță ăla!" mi-am spus) — și ăsta a fost singurul gând care mi-a ajuns ca să nu mă apropii de dânsa...

Dar dacă aveam scrisoarea la mine, i-aș fi dat-o? Nu știu — dar nu cred.

Am rămas deznădăjduit de tot. Așadar, într-adevăr, eu îi inspir acestei femei tot atâta repulsie câtă atracție-mi inspiră ea mie. Asta e clar și din balanța asta nu pot schimba nimic. Parcă-mi părea și bine că n-am scrisoarea asupra mea, fiindcă-n felul ăsta n-am mai expus-o nici pe ea la încercarea dificilă de-a mă asculta și de a-mi răspunde, nici pe mine la umilința de-a mă vedea repezit cu brutalitatea nemiloasă pe care i-o cunoscusem.

Îmi spuneam, depărtându-mă că, poate odată, cine știe unde, cum, când, într-o împrejurare cu totul neprevăzută, voi avea prilejul s-o cunosc, fără ca ea să poată să-l evite. Atunci i-aș vorbi așa cum mi-am dorit-o atâta, cu căldura și sfioșenia sincerității și poate că, date fiind acele alte relații de societate dintre noi, are să mă asculte și chiar să mă înțeleagă. Sufeream, și sufăr încă, îngrozitor. Mă întrebam dacă și ea n-o fi, împotriva aparenței sale atât de diafane și ideală pentru mine, o mică provincială îmbâcsită de prejudecăți, de orgolii rănite, de aspirații ratate, de umilințe primite-n dragoste de la bărbați brutali, insensibili, proști și răi cum sunt atâția, aproape toți, în provincie.

Dar de ce, de ce atâta scârbă, de unde repulsia asta a ei aproape organică, față de mine? Oricum, eu îi vorbisem doară, i-am arătat că ocupă un loc însemnat în preocupările și-n amintirea mea, că nu sunt nici rău, nici infatuat, nici pretențios, nici meschin, că mi-e dragă cât nu se poate mai mult și — mai ales asta! — că *o stimez*. Atunci, de ce reacția asta, de câte ori dă ochi cu mine? Mi-e atâta milă de mine, atâta deznădejde mă cuprinde, încât mă-ntreb dacă i-ar putea spune ceva mai mult, dacă ar putea-o face să mă-nțeleagă cele două-

zeci de pagini ale scrisorii mele, dacă i-ar putea schimba măcar o clipă gândurile şi sentimentele, senzaţiile mai degrabă, pe care le-ncearcă la vederea mea? Mă tem că nu.

Oricum, nu-mi fac nici o imputare că n-am trecut pe trotuarul celălalt, nu-mi spun că am fost slab şi fricos fiindcă nu m-am dus la ea să-i vorbesc deschis, încă o dată. Am procedat, cred, aşa cum trebuia: egal cu mine însumi, sincer şi respectuos faţă de ea. Cine ştie? Vreau să cred că-n felul ăsta am să-i pot atrage mai bine atenţia. Mă şi gândeam că, văzând că n-o mai acostez, ea îşi va fi spus, poate, că într-adevăr necunoscutul care sunt e un om de cuvânt care-o respectă şi se respectă în ochii ei. Poate că-n felul ăsta am pregătit o întâlnire, alta, la care mă va-nvrednici cu o privire. Oricum că o ştiu în oraş mă bucură şi mă-ncălzeşte, ca speranţa în primăvara ce-o să vie.

Nu cred că am să pot niciodată să forţez ceva în relaţiile dintre noi. Voi face numai ceea ce voi fi în stare să fac, ceea ce o să-mi vină să fac, fără să simt că o contrariez până la repulsie şi jignire.

E drept că sunt din ce în ce mai slab, că mă simt mai deznădăjduit ca oricând şi că speranţa pentru ea îmi e aproape cu totul pierdută. Sunt total dezarmat în faţa ei şi ştiu sigur că oamenii slabi nu plac femeilor adevărate. Dar ... dar, în orice caz, ei îi voi rămâne recunoscător toată viaţa, chiar dacă n-ar fi decât fiindcă, făcându-mă să cunosc pentru prima oară durerea grozavă a dragostei neîmpărtăşite nici măcar printr-o privire, îmi dă putinţa să mă văd şi să-mi măsor necruţător întreaga neputinţă, întreaga slăbiciune şi disperare de care sunt capabil. Erau dimensiuni care, mie, cel ce-am trecut prin atâtea femei, nefericind pe unele din ele, înşelându-le, abandonându-le, tiranizându-le, minţindu-le pe altele, — mi-au fost, dacă nu necunoscute, dar sigur indiferente. Or, ceea ce-mi dă Stela (o voi numi aşa, cu un nume conspirativ, ca-n ilegalitate) e tocmai această nouă dimensiune ce-mi era străină în dragoste: grija, durerea, angoasa, opuse toate nepăsării, indiferenţei.

Asta nu e puţin şi mă simt mai maturizat, mai disperat, mai dezbrăcat de orice posibilitate de a-mi face iluzii sau de a lua lucrurile *à la légère*, mai aproape, adică, de fondul meu, mai sincer ca oricând cu mine însumi şi cu lumea.

Ah! dacă mi-aş aduce aminte toate astea când am s-o mai întâlnesc! Dacă n-am să greşesc apăsând pe o coardă care trebuie lăsată să sune firesc!

*

De-aici, ar fi posibil un roman; cu un erou care respectă acest adevăr — şi cu un altul care, dimpotrivă, îl ignoră sau îl dispreţuieşte şi-l calcă. A fi sau a nu fi tu însuţi în dragoste. Bineînţeles, fără s-o ştie, ci numai faptele în obiectiva lor desfăşurare să arate care e calea adevărată de urmat.

Dar sunt sigur că lucrurile nu s-au terminat. Viaţa mai are să mă înveţe.

Deodată, mă fulgera o îndoială: dacă toată această experienţă de viaţă pe care mi-o propun, nu-mi falsifică rezultatele trăite? Dacă eu urmăresc doar experienţa, într-adevăr, în loc de-a urmări *interesul* meu vital în această dragoste? Dacă toate cele înşirate până aici, — despre disperarea, sinceritatea, măsura mea proprie etc., pe care îmi place să le găsesc în acest refuz obstinat al Stelei, — nu sunt decât nişte iluzii sau recursul la concepte ideatice care să-mi mascheze şi mai bine grava şi funciara mea neputinţă bărbătească?

Oare un bărbat adevărat n-ar fi procedat altfel azi, aşa cum se cuvenea trecând la fapte, cu orice risc? La urma urmelor, toată această schemă de aventură se datoreşte, şi ea, îndrăznelii pe care-am avut-o în două rânduri de-a o acosta pe Stela.

Şi aste două acte, simple şi banale la urma urmelor pentru cine le vede din afară, nu-mi dau mie acum prilejul de-a mă masturba intelectual, cu aerul că fac mari descoperiri psihologice, atunci când nu fac decât să mă păcălesc dându-mi iluzii? Dacă am fugit tocmai de răspunderea bărbătească? Dacă m-am trădat pe mine însumi, trădând interesul meu vital, atunci când am abandonat-o pe Stela? Dacă, la urma urmelor, n-am făcut decât să dau bir cu fugiţii, în numele unei etici şi unei sincerităţi mai mult teoretică decât reală, concretă, vie, adevărată?

Că în fond nici n-am făcut altceva decât atât: să fug ca un laş, ca un om slab, ca un incapabil.

Ah, ce n-aş da să-mi vină-n minte sentimentul de umilinţă pe care-l încerc acum, când scriu rândurile astea, să mi se deştepte-n memorie, la primul prilej când o voi revedea! Atunci, ştiu eu cum să-i vorbesc, cu sau fără scrisoare la mine.

Dar să nu mă-nfurii, să nu-mi fac noi iluzii! Poate că din toate aceste ispite, înfrângeri şi automustrări, am să mă realizez totuşi pe mine, cel adevărat.

29 decembrie

Lucrurile s-au petrecut mai repede decât aş fi putut-o crede. Azi după-masă, pe Lunca Poştii, când mă duceam spre Gherghineştii, am întâlnit-o pe Stela. Purta aceeaşi pălărie mică şi

ridiculă, dar avea un aer amuzat când, ridicându-și ochii, a dat cu ei de mine. Nu erau decât puțini trecători, așa că am abordat-o fără să mă sfiesc de priviri străine:

— Știu că o să spuneți despre mine că nu mă țiu de cuvânt și că vă „acostez“ din nou... Dar vă rog să mă credeți, o fac exclusiv pentru dumneavoastră: nu-mi place cum vă stă pălăria asta!

Ea m-a privit surprinsă, mai mult uimită decât furioasă:

— Nici n-am pus-o ca să-ți placă dumitale...

Zâmbea însă, ceea ce mi s-a părut un semn bun. Am început să-i vorbesc afectând o mare convingere, parcă-i pledam:

— Ați pus-o ca să placă orișicui... de aceea ne gătim când ieșim din casă, nu?

A avut câteva clipe de reflecție surprinsă prin care mi se părea că străvăd o indignare greu conținută. Dar poate că mi s-a părut numai. Sigur este că mi-a răspuns calm și cu un aer serios, cum au copiii în fața oamenilor mari când discută cu ei:

— Asta e cam adevărat... Apoi, ca și cum ar fi găsit răspunsul cuvenit, mă privi amuzată, drept în ochi (ceea ce mi-a dat o emoție abia stăpânită). Dar poate că sunt unii cărora le-ar place pălăria mea... că nu poate să le placă tuturor.

— Iertați-mă, domnișoară, — minții eu în numele trecutului meu — dar eu sunt pictor și de aceea mi-am îngăduit să v-o spun...

Efectul a fost neașteptat. Calitatea de pictor, adică de om care știe ce-i stă bine și ce nu unei femei, cam un fel de vânzător versat dintr-o casă de mode, i-a schimbat brusc atitudinea în favoarea mea:

— A-a-a! da?! Și cum ați vedea o pălărie pentru mine?

— Mă-ntrebați serios sau e o intenție de ironie în întrebarea dumneavoastră?

De data asta mi-a răspuns cu voce joasă, caldă, aproape confidențială:

— Nici un fel de ironie, credeți-mă!...

Încercam senzația găsirii pământului sub picioare. În fine, vorbeam cu ea ca și cu o cunoștință:

— Atunci, dați-mi voie să vă privesc mai bine, și nu numai din față, ci și din profil și trei sferturi!

Ea și-a întors, grațios și zâmbind ușor, căpșorul pe care-mi venea să i-l iau în palme și să-l sărut:

— Poftim!

Mă uitam cu o privire serioasă și preocupată, căreia aveam grijă să-i dau un aer expert:

— Vedeți, la linia nasului și a bărbiei, ca și la aceea a coa-

furii dumneavoastră... din păcate, nu-mi pot da seama dacă sunteţi tunsă sau aveţi părul strâns sub pălărie...

Atunci, s-a întâmplat un lucru la care nu mă aşteptasem: cu un gest extrem de firesc şi de simplu, şi-a scos pălăriuţa şi a scuturat din cap, vrând parcă să dea părului forma lui obişnuită. Eu îmi plimbam mâna în jurul capului ei, desenând în aer imaginarele curbe ale unei pălării nu mai puţin imaginare. Până la urmă, ceea ce era mai puternic decât stăpânirea mea s-a produs: i-am atins părul cu palma. Eram electrizat şi-n acelaşi timp mă temeam să nu interpreteze greşit purtarea mea şi să plece, lăsându-mă baltă, tocmai acum când ajunsesem atât de aproape de dânsa. Dar nu s-a petrecut nimic din toate astea, ca şi cum nici n-o atinsesem. Am început să mă prefac foarte concentrat, ca un inginer care imaginează liniile unui proiect:

— Mă gândesc la o pălărie cu un mic bor ridicat în faţă... cam aşa...

Şi palma mea îi trecea în jurul frunţii, parcă-i făceam pase magnetice. Ea mă privi zâmbind şi-mi răspunse:

— M-aţi văzut cu ea? Avea aerul să spună că am văzut-o altă dată cu o asemenea pălărie. I-am răspuns s-o asigur că n-am văzut-o decât cu toca aceea şi alteori cu capul gol. Dar palmele care mi se plimbau prin aer, îmi erau de nestăpânit. Până la urmă, n-am mai putut şi, după ce mă uitasem în susul şi-n josul străzii, asigurându-mă că nu vine nimeni, i-am prins fruntea în palme şi, fără s-o bruschez câtuşi de puţin, i-am apropiat-o de faţa mea. Ea mă privea serioasă, cu ochii niţel trişti, cel puţin aşa mi se păruse, şi la gândul că-i pot stârni o dezamăgire, mi-am tras repede mâinile:

— Vroiam să văd forma calotei dumneavoastră craniene... Un cap nu se compune numai din frunte, nas, ochi şi gură... Şi-n timp ce spuneam asta, îi priveam buzele, la fel de cărnoase şi roşite neglijent parcă, fără contur tras exact cu batonul de ruj, ca şi cum şi-ar fi strivit un pumn de smeură pe ele. Ea n-a răspuns nimic ci şi-a lăsat fruntea-n jos, foarte jos ca-ntr-o rugăciune, aşa că abia am putut să-i aud vocea, mai mult şoptită, cum stătea cu gura aplecată spre pământ:

— Uitaţi-vă!... n-am un cap prea mare...

De data asta n-am mai putut să mă stăpânesc: „Dar încântător", i-am spus şi, aşa cum sări de pe o trambulină foarte înaltă după ce ai ezitat câteva minute, am mângâiat-o pe creştet, lăsându-mi palma să-i alunece pe obraz până la bărbie, ridicându-i capul spre mine. Mă privea cu aceiaşi ochi, dureros de trişti şi niţel rugători, acea privire pe care i-o surprinsesem prima dată când o văzusem pe peronul gării din Braşov

când l-am condus pe Ion la plecare. Mai mult din duioșie decât din dorință, amoroasă, i-am sărutat ochii, încet, unul după altul. Ea a tăcut, n-a făcut nici cel mai mic gest de împotrivire, în timp ce eu mă aflam pe altă lume. Își închisese ochii, și asta m-a făcut să mă gândesc o fracțiune de secundă că nu-i plac și nu vrea să mă vadă. Dar fiindcă nu-și trăgea capul, am coborât gura mea, până la buzele ei și am ținut-o așa, lipită de ele, aproape fără să răsuflu. Mi-era teamă că aș strica ceva din ritualul ăsta, neprevăzut și definitiv. Când mi-am desprins gura de a ei, Stela stătea în aceeași atitudine cuminte și calmă. Am vorbit degajat, cu o voce ce mi se părea că pornește dintr-altă parte, din afara mea, nu din mine:

— Am să încerc mai multe schițe pentru o pălărie care să vă prindă... Dacă vreți să-mi spuneți când și unde vi le pot arăta?...

Ea mă privea cu aceiași ochi ce parcă erau gata să izbucnească-n lacrimi, niște priviri în care o anumită tristețe se amesteca și cu un aer de mustrare:

— Vrei să ne vedem mâine seară, tot aici?... sau acolo, pe bancă...

Spusese: „vrei"! Deci mă socotea apropiat ei. Îmi căutam vocea care-mi pierise din gâtlej sau îmi rămăsese tot pe-acolo, pe-afară. În fine, am articulat cu greu, ca-n timp ce înoți:

— Desigur... dar, iartă-mă, nu te-am supărat?

— O, nu!... Și era în exclamația asta a ei, atâta deznădejde, că m-am simțit aproape inutil. Am întins din nou spre obrazul ei, și atunci s-a petrecut un lucru la care mă așteptasem cel mai puțin: și-a apropiat gura de a mea și, aspirându-mă aproape, s-a lipit de mine sărutându-mă cu o disperare ce m-a speriat: „Știi că sunt însărcinată?... în a treia lună."

La stupiditatea pe care chipul meu trebuie că o exprima și mai mult decât consternarea, ea adăugă: „Nu-i așa că-ți place pălăria mea și ai spus că nu, numai ca să mă acostezi?..."

Acum zâmbea și se depărta grăbită, fără să-mi mai aștepte răspunsul: „Mâine, tot aici, — da?..."

Nu i-am răspuns nimic, dar în clipa aceea știam că n-am s-o mai văd niciodată.

1954

28 ianuarie

Pentru roman.

De când cu paltonul îmblănit, această îmbrăcare a pielii de mare burjui, mi se pare, am sentimentul unei schimbări de destin. (Privirile tuturor, pașii mei, siguranța de sine pe care ți-o dă căldura din jurul gâtului și-a fălcilor, totul mă transformă și mă face să aștept un eveniment capital: să fiu acostat de cea mai frumoasă femeie să fiu făcut ministru, să se oprească un otomobil *care e al meu*, să mă ia etc.

De arătat cum destinul rămâne neschimbat, în timp ce paltonul se uzează și blana se roade). Și toate astea-s doar efectul unei senzații noi! ...

*

Pentru roman.

Solidaritatea umană resimțită în tramvai de către țărăncile care vin din individualismul și ipocriza sexuală de la țară. Pipăitul în tramvai, liber, deplin, colectiv și anonim, le dă sentimente și embrioni de conștiință comunistă.

30 ianuarie

Pentru roman.

La descrierea Căii Văcărești: „Ach schwimm ..."

*

La azi: coada la pâine, cu glume și furii. Prețul pâinii (lesnicioase până atunci, la noi) dă sensul și adâncimea unei revoluții.

*

Pentru raport.

La îmbunătățirea condițiilor:

1) artiști ca Juster, Vlasiu etc., nemâncați:

2) modificarea legii dreptului de autor care prevede plata integrală la *apariția* cărții;
3) drepturile pentru traduceri și autori, nu *de la* ci *până la.*

*

Viscolul

Câte-un cârd de fete-n rochie de mireasă
aleargă năuce din casă în casă...
trena de voal alb ca un abur de gheață și foc —
fete fără noroc.

*

de după colțuri,
același cârd, de iepe acum, nevăzute, dau năvală vijelios,
ca o herghelie scăpată din țarcuri
și caii nevăzuți
... de ziduri, de garduri, pleznindu-se atunci
ca marea vuindă, talazul de stânci.

*

Tablele de pe acoperișuri, ca niște corbi, croncăne
„cârrr-cârrr-croncc"
Crengile goale, despuiate ca niște bice îți spun: fugi, fugi,
pleacă-ți capul, târăște-te la picioarele mele — eu sunt
Viforul iernii.
țarul pornit din Siberii
în țara mea vastă-i imperiul tăcerii.
(apropo de Rusia țaristă de pe atunci).

*

Vița nu-și mai simte obrajii — nasul — gura — când le
atinge cu mâna — sunt ca de piatră —
i-e cald în sân, fierbinte — luptă corp la corp cu gerul care-i
vâră, rece ca un șarpe, prin șubă, hangerul.

Apoi, — îl învață: ține rucavița la răspântii, apără obrajii, vâră ochii-n blană și căciulă, dar la vârtejuri îl joacă parcă-n călușei — ce mai călușei!...
lunecă, dă să cadă, își înfinge capu-n piept, se repede cu fruntea 'nainte ca un berbec, izbește dușmanul nevăzut care-i ia urma iar — îl alungă — fuge picioarele i se-nfundă până peste tureatcă în covorul nespus de moale, ca un morar în făină — și moara

vârtelnița
macină, macină
poemul măcinișului de zăpadă,
al foametei din țară
al pâinii amară
și al iernii feeric mincinoasă* care dă zahăr, stele, jucării
la copii,
făina care e gheața, rochii albe care-s giulgiu... etc.

*

«Iadul nu poate să fi fost altfel. Focurile lui sunt reci — ca ale acestor viscole și poate sufletele celor chinuiți în el se tânguie prin aceste viscole — sau urlă glăsurile celor ticăloși zvârliți în el... Dar de ce-i izbește doar pe cei săraci acest iad? De ce cei cu blănuri și cupele sunt scutiți de el? Oare vama să fie tot de aur și pe lumea cealaltă?" își spunea Viță Cătănuță.

*

La ușă găsi zăpada ascunsă-n colțuri, ca un câine. „Deci și ea e un suflet care s-a ascuns unde a putut? Biet suflet de sărac, alb ca zăpada. Scrumul morții — rece, alb ca ea!"»

2 februarie

Stimată tovarășă Constanța Crăciun,

Se va împlini o lună de când încerc aproape zilnic și, din păcate, fără rezultat, să obțin o audiență la D-ta. Spun „din păcate", fiindcă-mi pot da seama de câte probleme presante trebuie că ești solicitată. Recurg, de aceea, pentru a nu-ți mai răpi și eu timpul, la această cale de comunicare cu D-ta, epistolară; deși am avut și am să-ți împărtășesc o seamă de chestiuni strict profesionale, voi pleca de la acelea personale, fiindcă de la ele pot face mai ușor trecerea spre celelalte, de ordin general.

Știi, desigur, stimată tovarășă, de boala prin care-am avut de trecut, numită în termeni medicali „excitație maniacală", și care-n fond a fost — după afirmația specialiștilor neuropsihiatri — traducerea, pe un plan al conștiinței, a procesului revoluționar pe care-l trăiam cu țara întreagă, între anii 1947—1949. Eu eram, pe atunci, la începutul șocului nervos pe care l-am suferit, consilier în ministerul artelor, redactor la ziarele „Scânteia" și „România Liberă" și redactor-șef al „Revistei Literare". Tuturor acestor munci de răs-

* àpropo: visul moartei degerate — Nekrasov.

pundere li se adăugau ședințe și discuții ample și îndelungi. Puținătății mele fizice i se adăuga, astfel, o povară în muncă, punându-mi celula nervoasă la grea încercare.

Am suferit, am zăcut greu dar, grație asistenței frățești a partidului cât și unor medici pricepuți, am ieșit ca din apele lui Lethe, însănătoșit, deși slăbit, cu o putere de muncă redusă cantitativ. Am fost pensionat, acordându-mi-se din Fondul Literar un venit lunar de vreo 690 lei.

Mi-am reluat munca într-un sector limitat — cel al traducerilor de poezie — dar veniturile de pe urma acestei munci, în care eram ținut să respect limitele unui efort nedăunător, nu-mi ajungeau pentru trai.

Prin luna octombrie anul trecut, i-am adresat tovarășului I. Chișinevschi o cerere însoțită de un certificat medical, prin care solicitam un spor al pensiei de boală. Soția mea, pe care-am rugat-o să urmărească rezoluția pusă pe această cerere, a primit din partea secretariatului tovarășului Chișinevschi repetate asigurări orale că se va rezolva favorabil.

Între timp, până să primesc o confirmare a acestor promisiuni de încredere, ți-am adresat D-tale, cu prilejul apariției plachetei mele de versuri, *Laude* (din care sper că ai primit exemplarul ce-am avut plăcerea să ți-l închin), o lungă scrisoare într-al cărei post-scriptum te informam de greutățile materiale prin care trec.

Acum vreo lună, am primit înștiințarea de-a mă prezenta tovarășului director Podoleanu, la Ministerul Culturii. D-sa mi-a adus la cunoștință că — citez din memorie — „ministerul fiind informat de anumite dificultăți financiare prin care trec, a hotărât să-mi acorde o asistență lunară de 2 000 lei"; totodată, tovarășul director Podoleanu mi-a înmânat un plic cu această sumă, iar zilele trecute, tot prin D-sa, am primit și a doua tranșă. Eu socoteam că această sumă reprezintă răspunsul concret, după cel oral, la cererea mea adresată tovarășului Chișinevschi. Dar când l-am rugat pe tovarășul director Podoleanu să-i transmită mulțumirile mele, mi s-a părut că le îndreptasem greșit. Atunci de-abia mi-a fulgerat prin minte că această generoasă și salvatoare asistență bănească îmi venea de la D-ta care-ai fost atât de sensibilă la post-scriptumul meu din scrisoare pe care ți-o adresasem. Dacă e așa, te rog, stimată tovarășă, să primești toate mulțumirile mele și mai ales te rog să primești asigurarea că am fost viu mișcat de această atentă grijă arătată față de nevoile unui scriitor, grijă pentru care n-am destule cuvinte să-mi arăt recunoștința.

Din nefericire, în orice bine — ca-ntr-o dialectică ineluctabilă! — este și un grăunte de îndoială. Tovarășul director Podoleanu n-a uitat — înmânându-mi cei 2 000 de lei — să-mi atragă atenția că ar fi de dorit, din anumite considerențe, să păstrez „discreție" cu privire la această asistență financiară din partea Ministerului Culturii. În primul moment, uluit de știrea pe care-o primeam, nu am înțeles prea bine ce vrea să zică această „discreție". Reflectând, am ajuns la concluzii îndoielnice.

Îmi iau îngăduința să-ți spun, stimată tovarășă, că atunci când ți-am adresat prima mea scrisoare, cu acel p.s. de care-am pomenit mai sus, nu m-am gândit nici o clipă să-ți solicit Domniei-tale vreun ajutor bănesc; departe de mine acest gând! Te informam doar că — din pricina unei „politici" subterane, de coterii și bisericuțe, împământenite-n ultimii ani în Uniunile noastre (plastică, literară, muzicală etc.) și care-n domeniul presei și cel scriitoricesc e reprezentată prin grupări de persoane, de la Traian și Florica Șelmaru, Eug. Frunză, Horia Liman, A. Baranga etc., — *scrisul meu nu mai poate apărea în nici o publicație* cotidiană sau periodică. *Numai în legătură cu această interdicție* — neoficială, dar cu atât mai drastică fiindcă e mutuală, — te informam de lipsurile mele bănești și făceam apel la sprijinul D-tale care, manifestat printr-o chemare la ordine și libertate democratică în redacții, mi-ar fi asigurat posibilitatea de-a câștiga, publicând poezii sau articole, cei două mii de lei lunar, necesari unui trai decent.

Recomandarea „discreției", făcută de tovarășul director Podoleanu, îmi arată însă că solicitarea mea a fost altfel interpretată. Mă văd, de aceea, în situația de a-ți adresa respectuos, stimată tovarășă Constanța Crăciun, rugămintea de a mă șterge din listele de plată ale Ministerului Culturii.

Când m-am adresat tovarășului Chișinevschi cu o cerere sprijinită pe un certificat medical al psihiatrilor ce m-au căutat, eu socoteam că nu fac decât să cer un drept al meu, ca și al oricărui muncitor accidentat în timpul și din pricina condițiilor lui de muncă, dreptul la asistența socială care să-i permită să-și continue munca în condiții optime;

Când mi-am permis să te informez pe D-ta că scrisul meu e înlăturat din presa cotidiană și periodică, ceea ce-mi pricinuiește greutăți de trai, am socotit că apelez la o instanță de muncă reprezentată de ministerul nostru, al scriitorilor, ca să-mi apere pe lângă redacții dreptul legal de a-mi tipări operele în presa Republicii noastre;

În nici un caz, stimată și dragă tovarășă, n-am înțeles să apelez la un ajutor bănesc de natură „discretă" și, mai puțin, la favoritism sau regim privilegiat.

Iată pentru ce am ținut, în primul rând, să fiu primit de D-ta într-o audiență în cadrul căreia eu să fi avut prilejul să lămuresc prin viu grai acest lucru, — și tot de aceea recurg acum la această precizare în scris, și nu mă îndoiesc că voi afla la D-ta aceeași limpede, francă și tovărășească înțelegere. Nu am fost în viața mea stipendiat, nu am figurat niciodată pe liste „discrete" de plată, nu am scris niciodată un rând pentru care n-aș fi oricând gata să răspund dinaintea oricărui tribunal. Atâtea câte au fost, actele mele profesionale ca și de viață privată nu au fost secrete decât cel mult pentru inamicii noștri din ilegalitate; nu aș putea avea secrete însă în viața publică a Republicii noastre.

Mulțumindu-ți încă o dată, și din toată inima, pentru calda și mult binevoitoarea asistență pe care ați înțeles să mi-o acordați, te rog, stimată tovarășă Constanța Crăciun să dispui ca, începând de luna aceasta, numele meu să fie șters din listele de ajutor ale Ministerului Culturii, *dacă acest ajutor nu poate fi oricând mărturisit public*. Nu știu dacă n-ar putea fi găsită posibilitatea ca acești bani să reprezinte o remunerare concretă a unui serviciu public pe care l-aș putea aduce Ministerului Culturii. Aminteam mai sus că am avut, până să mă îmbolnăvesc, funcția de consilier în Ministerul Artelor. Și îmi iau îngăduința să te întreb pe D-ta dacă n-aș putea fi reîncadrat într-o asemenea funcție de consilier al Ministerului Culturii, atribuție de care m-aș achita prezentându-ți Domniei-tale câte-un raport lunar — confidențial sau altfel asupra stărilor din sectorul literar și artistic al R. P. R.. Dacă acest lucru e cu putință, atunci retribuția de două mii de lei lunar ar înceta de-a mai fi pentru mine o asistență „discretă" și cu atât mai puțin personală.

Îți supun aceasta ca o întrebare și o sugestie de care aș fi foarte mulțumit dacă ar căpăta un răspuns pozitiv din partea D-tale.

În această ordine de idei am ținut și țiu stăruitor să fiu primit de D-ta într-o audiență de lucru, în limitele căreia am să-ți arăt proiectele lucrărilor mele pe care-aș vrea să le prezint editurilor și teatrelor noastre numai după o prealabilă consultare cu D-ta, care ești șeful meu ierarhic și, dacă-mi îngădui să o spun, unul din cei mai avizați îndrumători critici, așa cum te-ai dovedit cu prilejul observațiilor ce le-ai adus poeziilor mele prezentate în manuscris; observații de care am ținut întru totul seamă.

În fine, am pregătit pentru Congresul Uniunii Scriitorilor un amplu raport critic pe care, de asemeni, socot necesar să-l supun în prealabil părerii D-tale pe cât de avizate, pe tot atât de înţelegătoare.

Aşteptând o comunicare telefonică de la D-ta, în care să mi se fixeze o oră de audienţă, rămân, stimată tovarăşă, al D-tale,

Miron R.P.

17 februarie

Teze: „cine nu e împotriva noastră, e cu noi!“

18 februarie

Rezultatul presei roze şi fără atitudine educativă: cum s-a servit în timpul viscolului, în prăvălii.

La Nestor, la braseria Ateneului.

19 februarie

Pentru roman

Când am surprins, la Fondul Literar, apariţia lui Radu Popescu între ceilalţi „scriitori“: Kanner, Ionel Ţăranu, Sorana Coroamă, Dinu Cocea, Ioan Bălan, Virgiliu Monda et aliquid ejusdem farinae.

Chipul lui vânat, verzui, palid, transparent de spiritualitate, — marca parcă o *altă rasă* faţă de ceilalţi: rasa celor care se hrănesc din ei înşişi: autocanibalii. O altă rasă: rasa verde.

Duminică, 21 februarie, Bucureşti

Am terminat la cinci după-masă, cele două strofe începute astă-noapte: „Copilărie“. Am avut o mare dificultate pentru primul vers din catrenul întâi; toate celelalte versuri erau şi formulate, şi transcrise, aşa că-mi comandau rima *chip-nisip.*

Descoperii cu ocazia aceasta un lucru ce-mi păruse până acum doar o impresie neîntâlnită: că poezia e valabilă şi se descoperă cu adevărat numai cu creionul în mână. Cine *imaginează* doar versuri sau le scrie sub singurul dicteu al plăsmuirii imaginare, poate fi sigur că n-a scris poezie, în nici un caz adevărata poezie care trebuia, care se aştepta scrisă.

Creionul e o antenă, o unealtă inexorabilă: cu el pipăi cuvintele, urma şi încheietura lor nebănuită de nici o visare, de nici o imaginaţie, urma aceea care e dâra ritmului vieţii în

materie, cum spune Maragall. Ca un șoricar cu bot ascuțit (imaginea e a lui Radu Popescu), creionul adulmecă urma unui cuvânt descoperindu-i pista încrengăturilor lui firești, tainic și organic pitite, ca jivinele-n desișuri. Pornești să dezghioci învelișul ca pe coaja verde a unei nuci, și fără vârful ascuțit al creionului nu dai de miez; pe când, dibuind cu el, coaja se crapă și-și arată sub înveliș cochilia brăzdată de circumvoluțiuni, meningea cuvintelor care așteptau de mult plămădite și care ți se oferă apoi, parcă spunându-ți: „Da, eram aici gata alcătuite".

Zadarnic am căutat în minte asociații la cuvântul ultim, *aripi*, care trebuia să fie și rima asonantică, minimală. De-abia cu mari eforturi de imaginație visătoare, întins pe pat, găsisem o idee articulată.

„Imagine sub tremurul de pleoape ce bat aripi"

pe care-am trecut s-o transcriu pe hârtie ca s-o reduc ritmic și silabic, dar pe când o transcriam, ajungând la: „imagine sub pleoapa cu tremur de aripi", mă nemulțumea risipa, repetiția, fiindcă-n versul următor aveam această imagine: „întoarsă dintr-al undei fior, în ochiul clar", — așa ca „pleoapa cu tremur" (cutremur!) era de prisos.

Soluția am găsit-o tot transcriind. Literele erau — în înșiruirea lor liniară ce creștea sub ochii mei — un stol de cocori. Dar eu umblam după ideea oglindirii narcisice. Deci, scriu mai departe: „Narcisice imagini în stol foșnind aripi", — și simțeam că mă apropii de formularea exactă, a ceea ce *trebuia* să fie acest vers. Cocorii își cereau și ei dreptul la expresie. Și, în locul didacticului „narcisice", am copiat: „imagini migratoare în stol..." etc., ceea ce spunea toate amintirile copilăriei.

Dar pe urma lor, am fost mai mult decât ajutat, am fost călăuzit de creion. Imaginația singură e falsă și lipsită de puterea și acuitatea investigației active pe care-o dă unealta. Văd de-abia acum că „pana" clasică a poetului era mai mult decât un simbol. O emblemă.

24 februarie

Iubite tovarășe Răutu,

Mă hotărăsc cu greu să-ți răpesc timpul prețios cu această misivă dar, după lectura pe care-am făcut-o cu toată atenția cuvenită articolului D-tale despre problemele culturii în R.P.R. (reprodus în „Scânteia" de-acum două zile), mi-am spus că sunt aproape obligat s-o fac. Ceva mai mult: m-aș fi simțit vinovat față de D-ta și față de mine însumi dacă mi-aș fi închis în

tăcere sau mi-aş fi cheltuit în comentarii marginale, nedumeririle stârnite de articolul acesta. Dealtfel, însuşi cuvântul de ordine, de jumătate de an încoace (legătura cât mai strânsă a vârfurilor conducătoare ale partidului cu masele şi sporirea criticii de jos), nu este numai un cuvânt tipărit, ci unul care caută să se traducă, zi de zi şi cât mai temeinic, în faptă vie. Şi cum eu sunt unul din muncitorii de jos ai condeiului, exact cum D-ta eşti unul din eminenţii reprezentanţi ai vârfurilor conducerii noastre, scrisoarea de faţă îşi capătă — nu-i aşa? — deplina îndreptăţire.

Ca să n-o lungesc inutil, îmi îngădui să trec mai grabnic peste laudele ce ţi se cuvin în urma acestui articol: stilul plin, rotunjit şi mlădios care îmbracă atâtea idei ce ne sunt scumpe, critica subtilă dar nu mai puţin fermă adusă „mohicanilor" poeziei sau prozei ultra-obiectiviste, şi mai ales tonalitatea generală viguroasă (mai mult decât precizia de amănunt) pe care articolul D-tale o aduce în paupertatea de idei a criticii noastre literare de până acuma, — toate astea merită mai mult decât nişte felicitări, inevitabil „cordiale".

Dar mă grăbesc să trec la ceea ce mi se pare că reprezintă lipsurile articolului D-tale, sosit la un timp atât de oportun. Fiindcă el vine, după şase luni de la noua linie a partidului, să exprime o primă aplicare critică a ei, la stările de fapt ale literaturii noastre.

N-o să mă ascund după deget, tăcându-mi nu mâhnirea (te rog fierbinte să mă crezi că, după toate prin câte trec de zece ani încoace ca şi prin educaţia pe care ceilalţi zece de ilegalitate mi-au dat-o, am ibzutit să-mi tocesc, sper pentru totdeauna, orice absurdă vanitate, orice sterp orgoliu!), ci uimirea faţă de sumara enumerare şi exemplificare a forţelor reprezentative din literatura noastră, ce au dus lupta pe vremea capitalismului. Citarea, într-o paranteză şi ea, a unui Geo Bogza şi A. Toma, mi se pare nu numai insuficientă, ba chiar de-a dreptul uluitoare; şi asta, pentru raţiuni pe care le cred foarte temeinice: în ţara noastră, până la eliberarea de-acum zece ani, s-au purtat lupte grele şi pe planul culturii; argumentul pe care fascismul şi opresiunea capitalistă au vrut să-l folosească împotriva revoluţiei noastre şi a progresului era şi acela bizuit pe arsenalul culturii: armate mari de mercenari ai scrisului — printre care, nu o dată, s-au amestecat condeie merituoase şi cinstite ca acela al lui Lucian Blaga, de o pildă, — au promovat fascismul în vârful penelor ca şi-ntr-al baionetelor. Lupta publiciştilor şi a scriitorilor numiţi „de stânga" era în acei ani cu atât mai grea, cu cât se dădea în condiţii cumplite pentru această „stângă". Or, expunerea D-tale re-

duce tot acest front la două nume, şi ele în paranteză! E cam puţin, grozav de puţin, dragă tovarăşe Răutu, şi cred că o asemenea scăpare (nici chiar un nume de merit necontestat ca al lui Ion Călugăru nu e pomenit!) păgubeşte, politic chiar, bilanţul luptei ideologice a partidului care, privită în perspectiva istoriei, ar apărea incidentală şi foarte pauperă în ostaşi. Ceea ce — slavă Domnului! — n-a fost cazul. Colecţiile presei începând de acum 25 de ani pot arăta oricui că numele lui Geo Bogza şi A. Toma nu sunt singurele şi că altele, la fel de merituoase, se pot întâlni în aceeaşi vreme şi pe aceeaşi baricadă, de la Nicu Cocea, Ilie Cristea, G. M. Zamfirescu până la F. Brunea-Fox. Aşadar, din acest punct de vedere, al argumentării în perspectivă istorică, articolul D-tale mi se pare net deficitar. Dacă ar reprezenta doar gustul D-tale personal, desigur că o astfel de omisiune n-ar da nimănui de gândit, dar când exprimă punctul de vedere al partidului, ea mi se pare de-a dreptul îngrijorătoare.

Cine apar, în schimb, în acest articol, drept scriitori reprezentativi, dintre cei vârstnici? Camil şi Cezar Petrescu şi V. Eftimiu. Lăsând deoparte teoretizările „noocratice" ale celui dintâi, tribulaţiile din paginile „Curentului", „României", ca şi cele-n uniformă militară antonesciană ale celui de-al doilea, dincolo de valoarea, ca să zic aşa, intrinsecă a scrisului celui din urmă, galeria aceasta din articolul semnat de D-ta şi redusă la un triumvirat, îi va fi oricui foarte sumară. De n-ar fi fost citate, să zicem, decât cărţile unui Emil Isac, Pavel Dan, Ioachim şi Demostene Botez, Dr. G. Ulieru, — şi încă, dintr-o dată perspectiva articolului ar fi căpătat mai mare profunzime şi substanţă.

Dar când trecem la contemporanii în „nămiezii vârstei", ca să folosesc o pastişă, ce să mai spunem?! Lire destul de modeste, înecate de pastişe pe hârtie şi de compromisuri în viaţă, băieţi şi fete de casă ai directorului Fundaţiei Regale, de la Jebeleanu până la acea inevitabilă Maria Banuş, — iată la ce s-ar reduce „masele de scriitori progresişti" în articolul D-tale din care lipseşte-n schimb numele mai modest dar mai sigur al unui Cristian Sârbu, Virgil Teodorescu, Mihnea Gheorghiu, George Dan, Letiţia Papu. Mult binevenită şi de mult necesară era citarea, în fine, pe acest ordin de zi, a lui Marcel Breslaşu.

Cât despre tineret, ca lector al articolului D-tale, nu mi-ar fi cu putinţă să subscriu decât la citarea lui Deşliu şi a Veronicăi Porumbacu, şi să deplâng lipsa unor nume ca acelea ale lui Victor Tulbure, Nina Cassian, Ioanichie Olteanu, Aurel Rău,

Al. Andrițoiu și mai cu seamă — când e vorba de proză — Marin Preda.

După cum, când treci în revistă literatura de limbă maghiară, e omis cu atâta uluitoare adresă cel mai reprezentativ poet al stângii pe care-l are această literatură, marele Horváth Imre.

Dar iată-mă prins în polemică pe seama persoanelor, uitând o altă obiecție, de principiu. Am citit articolul D-tale cu interesul îndreptățit că, de la linia Malenkov în cultură, el este prima expunere aplicată la noi a acestei linii. Am urmărit cu același viu interes articolul din presa sovietică al lui Ilia Ehrenburg — din păcate, trunchiat reprodus în „Viața Românească“ — și, regretând că nu l-am găsit pe-al lui Aram Haciaturian, am citit în „Lettres Françaises“ dezbaterile Uniunii Scriitorilor din R. D. Germană cu, între altele, judiciosul cuvânt al secretarului ei, poetul Kuba.

Trebuie să-ți mărturisesc în toată sinceritatea, dragă tovarășe Răutu, că articolul D-tale a constituit, din acest p.d.v., o decepție pentru mine. Mi s-a părut că am în față un articol de-acum doi, trei sau patru ani, un articol de îndrumare ideologică sumară, fără nici un ecou al luptei pentru calitate și substanță, așa cum ea se desprinde clar, ca un *imperativ*, și din expunerea tovarășului G. M. Malenkov, și dintr-unele pagini ale expunerilor Hrușciov sau Mikoian.

Pe când în articolul D-tale... Cu formulări vagi, din care nu lipsește însă acel nu mai puțin vag îndemn la „legătura cu viața“ (cu care, în treacăt fie zis, cred că până și amicul nostru Traian Șelmaru și-a împuiat propriile-i urechi), cu enunțuri ce mi se par sumare, asupra calității și măiestriei literare, — când asta e adevărata, reala problemă fundamentală a artei noi. Căci e vorba de a găsi *expresia*, modul de exprimare în limbaj adecvat, a unei realități în transformare revoluționară, de a găsi formularea *unui stil* în care marșul istoric al unei clase să capete prin artă pecetea și confirmarea geniului ei creator. Ceea ce nu e deloc tot una cu eticheta lipită-n serie, treabă ce duce doar la *rutină* nu la stil! după cum claritatea nu-i tot una cu banalitatea și locul comun. Ci e vorba de pecetea acelei personalități creatoare, atât de fericit reprezentate în lirica unui Scipaciov sau Gribaciov, admirabile modele pe care cu atâta pătrundere le dai în articolul D-tale, deși sunt ilustrate cu exemple mult mai palide când e vorba de noi.

Rugându-te încă o dată să privești această scrisoare mai mult ca pe un ecou anonim stârnit de articolul D-tale,

te rog să primești etc.

De-ar fi să-mi iau din viață zborul
Chiar astăzi, la-nceput de an,
Cât Frunză e conchistadorul,
Prefer să fiu un mohican.

Morala

Mai știi?! poate că mohicanul
Tot l-o ajunge ... cu arcanul!

*

Să-mi cânt, ca mohican, amarul,
Desigur că-mi va fi fatal;
Dar ce să fac dacă Șelmarul
E dictator colonial?

*

Articol just, nimic de spus,
Doar critica e cam de sus!

*

Articolul e de folos:
Puternic, tare, curajos,
Dar parcă-ntrânsul și-ar fi spus
Critica, masele ... de sus.

*

De ce s-o fi mulțumind Răutu să aibe Ciceroni și Stanci când poate avea la un preț egal pe Blaga sau Barbu?

Și, la urma urmelor, de ce Stancu și nu Mircea Grigorescu?

*

Sunt ca un cal în zăbală. Abia aștept să am liber la scris.

*

Am adesea sentimentul cuiva care se află pe peronul sau în sala de așteptare a unei mari gări internaționale: mii de lucruri ciudate și minunate se petrec, mă uimesc, dar nu mă prind, nu mă interesează: luxoase echipaje, locomotive uriașe pufnind din zeci de guri fum și aburi, vagoane feeric luminate, cu paturi, restaurante, femei, militari, străini în costume multicolore și strălucitoare, toți, totul e uluitor, neobișnuit, fremă-

tător, tulburător, — dar, în fond, nimic din toate astea nu mă privește. Trenul meu, cu plecare la oră fixă, e garat undeva pe-o linie marginală, iar aspectul lui, negru și modest, e mai curând al unui dric sărăcăcios de clasa a treia decât al unui vehicul mecanizat de mare viteză și tracțiune.

26 februarie

Constat cu surprindere și cu bucurie că Loti însoțește în viața mea epocile de răscruce care sunt marcate prin ceea ce aș numi „accidentul de maturizare", momentul de fixație în conștiință a realității vârstei mele: la ieșirea din adolescență, când mama s-a sinucis fiindcă a înțeles că am găsit femeia adevărată cu care-o voi „trăda" pe ea; la trecerea spre maturitate, în ajunul celor treizeci de ani ai mei, când a plecat cu Edi; în miezul maturității, la patruzeci de ani, când se naștea-n mine necesitatea de-a fi tată (când mi-am rupt piciorul) — și azi (când mi-am frânt coasta unde m-a izbit nevasta, cum zice cântecul), când am început să simt care-mi este reala capacitate sexuală, când ies din iluziile omnipotenței absolute, ieșire pe care mi-a pricinuit-o descoperirea adulterului Mioarei înșelându-mă cu Vlasiu, — totul îmi arată că Loti e Nevasta mea cea adevărată, permanentă și deci necesară. Îi mulțumesc!

2 martie

Premieră la *Mielul Turbat* al lui Baranga. Cu Paraschiva Ciofu și cu soră-sa. Haz mare.

*

Mănușile de copil — dar roșii ca de sânge! — zărite pe pat, după ce-am sărutat-o pentru prima oară după atâția ani.

*

Când sunt mai fericit că poezia mea reprezintă, cum mi s-a spus la Biroul politic, „o excepție în lirica progresistă de după 23 august", — descopăr „marea dragoste" a celor 40 de ani ai mei și 30 ai ei, care este fiica fratelui lui Moruzov, fostul zbir al Siguranței!

3 martie 1954

Extraordinara proiecție a morții pe care-am avut-o azi, platonico-hegeliană, de la plânsul zguduitor până la masa de prânz la Loti, cu Andrei împreună, când mi-a venit să cred că tot

creierul se compune din spirochete active, ajunse la reflex și reacții sensitive vii. Oamenii, deci, fără accident sunt nemuritori, moartea fiind în fond o iarnă, o hibernare a acestei colonii spirochetice ajunsă la conștiința unitară, de sine, — la Weltanschauung.

Sentimentul unic, cosmic, al lumilor evoluând în circuit solar în craniu, al imaginilor în raccourci ale copilăriei, cu lacul de la Țigănești, mângâierea lui Iorga pe obrazul „pe care nu-l mai spăl", cu conștiința *realității absolute* când totul în mine (în noi), *absolut totul*, afară de lacul alpin al creierului tocmai prin ucigașii lui (treponemele) viu, este mort, când devenim un lucru și când singura vietate din noi e, poate, conștiința a ceea ce nu mai suntem noi: viermii. Viziunea dantescă a oricărei mari creații. „Non omnis moriar" a lui Horațiu.

6 martie 1954

De mai bine de două săptămâni, sunt mereu vizitat de-o fată foarte drăguță și distinsă, slujbașă la Radiodifuziune, anume Eliza Vasilescu; au trimes-o să-mi ceară un articol pentru emisiunile lor, l-am făcut dar nu le-a plăcut și mi-o trimet mereu pe Eliza Vasilescu, să modific ici și dincolo. Lucrul nu m-ar interesa deloc și le-aș spune să mă lase-n pace, dacă n-ar fi fata asta. Dar ce folos! E în ea un aer de tristețe care-mi paralizează orice elan. De câte ori mi se anunță la telefon, îmi spun că de data aia am s-o îmbrățișez, — dar când o văd, sfielnică și tristă, de o tristețe aproape metafizică, nu mai am nici un chef. Și de plăcut, îmi place foarte mult. Dar sunt probabil unele femei care se blindează-n tristețe, ca această Eliză, o tristețe care e, probabil, una din formele indiferenței.

*

Azi am fost la un inginer, Sapatino, recomandat de Vlasiu, ca să-i cumpăr paltonul: e de pe vremuri, dintr-un material de excelentă calitate, iar eu am rămas cam dezbrăcat. Totuși, încercam o jenă față de bietul italian care n-a învățat ingineria ca să-și vândă hainele de pe el, și nici eu marxism-leninism ca să i le cumpăr, ca un telal.

5 mai

Vorbind despre o civilizație — și adâncimea ei — totuși, Rusia e țara izbelor (paralelă cu corturile tătărești și casele de stuf din colonii), care-i determină caracterul.

*

Anecdote.

Un mic şoricel care-a văzut un liliac pentru prima dată, le spune extaziat părinţilor lui: „J'ai vu un ange! ..."

„Cum se pot înşela uneori oamenii! ..." spuse ariciul dându-se jos de pe o perie.

O molie mătuşă către o molioară nepoţică: „Până nu rozi tot ciorapul, nu-ţi dau voie la blana paltonului!"

8 mai

La un atelier de foto-legitimaţii, văd expusă în galantar (sub sticlă, alături de Ladânina) o fotografie a Magdei Varoşi de-acum cinci ani.

*

Dar vizavi de vechea şi noua Asie (prin care înţeleg Europa sovietică şi sovietizată), iată America! Columb vine împotriva lui Attila. Faţă de mohicani, desigur că acele corăbii ale conchistadorilor n-au fost mai numeroase decât avioanele lui Eisenhower.

Da, ultimii mohicani — vorba lui Răutu — împotriva cărora vin primii conchistadori ai Americii, care se reîntorc, în fond, acasă!

*

„Se poate trăi fără a descoperi în fiecare lună noi pământuri, fără a cuceri săptămână de săptămână noi recorduri aviatice de mare înălţime", — scrie Radu Cosaşu în „Contemporanul" din 7 mai 1954; dar asta e concepţia unui suflet îmbătrânit şi retrograd, faţă de aceea a lui Lenin care spunea Europei (şi Asiei, implicit) că „trebuie să-i ajungem pe americani şi să-i întrecem".

„Se poate trăi..." desigur, dar în cavernă sau în mănăstire.

18 mai

Cu Puiu Perahim pe stradă, povestindu-i de mezalianţa mea cu Mioara:

— Şi uite că trebuie să ajung la concluzia dogmatică: cele două femei, cu care-am trăit până acum, erau din clasa mea: proletare. Mioara e din burghezie...

— Nu e dogmatism, ci rigoarea oricărei constatări ştiinţifice.

— Şi totuşi, dogmatismul e cel care mă supără la o seamă de tovarăşi.

— Când o doctrină — ca şi creştinismul — e transformată în dogmă, asta înseamnă că a-ncăput pe mâna unei caste. Dar castele pier — şi doctrina rămâne mai departe.

— Pentru cine rămâne?

— Nu pentru cei care se folosesc de ea, ci pentru cei care-i folosesc ei. (Nu pentru cei care-şi hrănesc din ea interesele, ci pentru cei care-o hrănesc şi îmbogăţesc cu viaţa lor chiar.)

28 mai

Intâlnire cu Loti. Plimbare pe Şoseaua Ştefan cel Mare. O rog să revină. Ezită.

Trece unu' cu un sicriu la spinare, de aceeaşi culoare cu rochia lui Loti. Parcă înmormânta dragostea noastră.

*

Compoziţia lui Andrei despre „cum mă pregătesc pentru sfârşitul anului".

29 mai

Pentru piesă sau roman

— Şi când spunea asta, dragul meu, se vedea bine pe faţa lui cum fiecare cuvânt i se transforma într-o idee.

3 iunie

Pentru o *ars poetica.*

Poetul cu adevărat mare (care-a cucerit timpul prin dăinuirea lui) n-a vizat nici prea aproape, nici prea departe — ci la dimensiunile lui proprii în ce priveşte expresia, nu experienţa. Care cată să fie cât mai mare şi infinită. Şi de aceea, un asemenea poet şi rămâne, cu biografia lui cu tot, unul dintre cei mulţi, vreau să spun, loc comun reprezentativ.

Prestigiul banalului, iată ce-l face să dureze supravieţuindu-şi. E o condiţie destul de tristă, dar inevitabilă, aceea de a-ţi supravieţui ca sinucigaşii care fac asta „puisqu'ils veulent se survivre", vorba lui Malraux.

*

Infăţişarea la procesul de divorţ cu Mioara.

5 iunie

Pentru Surkovi & co.

Singura garanţie a autenticităţii poeziei e răscumpărarea ei cu preţul vieţii (Maiakovski, Esenin). Ceea ce caracterizează şi

dă grandoare poeziei sovietice e acest preţ al ei cântărit în sânge: Pilniac etc.

Or, câtă vreme Surkovii & co. nu-i vor da jertfa lor, nu-i va crede nimeni.

*

Făcând implacabil orice lucru care-a precedat-o, moartea dă, implicit, şi preţul poeziei.

*

După ce-a apărut (cum a apărut!) *Şi-aşa-i bine!* mă aşteptam să fiu înjurat, o doream chiar. Dar când colo am fost lăudat. Ceea ce înseamnă că atâţia caţavenci au făcut „semblant" că nu se recunosc.

*

Şelmaru & co., agenţi ai sensului unic de circulaţie în poezie.

*

„Legătura cu viaţa" în poezie şi-n artă în general?! A se demonstra cum a făcut-o Maiakovski. Căci dacă sinucigaşul este cel care vrea să-şi supravieţuiască (Malraux dixit), apoi viziunea instantanee, detaşată faţă de lume, aceea pe care tot Malraux o pune pe seama a ceea ce este inuman în fiecare creator, devine, organic vorbind, viziunea unui ochi de mort. Detaşarea creaţiei nu se poate altfel, ea implică în unghiul ei de vedere inuman, o fracţiune din moartea noastră latentă, câtă vreme trăim în timp, nu în istorie.

8 iunie

Reclama e moartea comerţului fiindcă presupune o suficienţă, stagnarea calitativă a producţiei de mărfuri la un nivel anumit, acela la care ele „prind la public".

15 iunie

Margareta îmi cere să-i cer lui Răutu s-o facă ghid conferenţiar la Muzeul de artă plastică, pentru educarea *privirii* muncitorilor.

16 iunie

Pentru roman.

Apropo de felul cum sunt amorezat de Mariana: cu aviditate.

— Dar se vede egoismul tău și-n aviditatea cu care iubești...

— Cred că egoismul e mai puțin aviditate și mai mult indiferență.

22 iunie, la Ploiești

Pentru poezie.

În drum spre Văleni, vorbind cu Mariana despre decadentismul lui Baudelaire. Trebuie, probabil, ajuns în poezie acel moment de împodobire a sentimentului decadenței, care e cea mai bună dovadă că decadentismul a fost depășit. Momentul minimal. El duce la saltul calitativ când preocuparea pentru frumusețe devine centrală și „în sine“, depășind momentul *pesim* decadent.

Cu alte cuvinte, numai după ce am înfrumusețat decadența (iar nu după ce am repudiat-o sau ignorat-o, sau disprețuit-o, sau condamnat-o sentențios) poate fi vorba în artă de cucerirea unei prime trepte spre ascendența constructivă, preocuparea de expresia frumoasă, de frumos ca o categorie în sine, este puntea *sine qua non* care leagă sentimentul de conștiință și-i înlesnește acestuia să se ridice la o nouă categorie, etică și estetică deopotrivă.

*

Stela Ilie, Madam Stela azi, ghidul muzeului din casa „profesorului“, a trăit din copilărie acolo. Ea e Sfântul Petru al acestei case.

*

La Văleni, e o colonie de școlari adăpostită pe vară. Sub clopotnița bisericii „Mânăstirea“, citesc următoarea, frumos versificată, inscripție anonimă: „La noi în colonie tai pâinea într-o mie până ce-ți dă și ție o felie.“

23 iunie

Mă gândesc la observația făcută de Șerban Alexiu: că acei care-au fost arestați sau la canal, sunt mai ridicați moralmente decât noi. (Fiindcă și-au făcut „revoluția lor“?)

24 iunie

Pentru roman:

În perioada zvonului despre o nouă stabilizare (anul trecut) fuseseră invitate la restaurant bunicele și mătușile, pentru ca

familile să profite, măcar în felul ăsta, de banii lor. De prezentat spectacolul stafiilor care veneau, devorând, în apărarea capitalului.

*

Un erou comunist se-nchină. Întrebat de către un tânăr de ce-o face, el îi răspunde:

— Mi-e o deprindere din copilărie, dragul meu... o scumpă deprindere ce mă face mai puţin să văd Paradisul celest decât pe acela al copilăriei. Îmi retrăiesc sau doar îmi reînviez, printr-un gest quasi-reflex, anii ei.

— (Replică).

—Poate că dacă aş fi învăţat o altă deprindere, aş folosi-o pe aceea...

*

Pentru roman:

Despre incuria conducerii CFR-ului Ploieşti. Trenul Ploieşti—Văleni—Mâneciu, o garnitură ce venea de la Slănic-Prahova şi a fost destinată ad-hoc pentru Văleni—Mâneciu, la orele 17, e o adevărată epavă. Compus din câteva vagoane (3—4), dintre care unul, jumătate clasa I, jumătate a doua, el mărturiseşte parcă ostentativ toată jalnica lipsă de întreţinere.

Cele trei compartimente de clasa I şi-a doua numără, cu toatele, 44 de locuri repartizate astfel: patru banchete de câte trei locuri clasa I şi opt banchete de câte 4 locuri pentru clasa a doua. Toate aceste banchete sunt îmbrăcate-n pluş — roşu, la clasa întâi — albastru la clasa a doua. „Sunt" e un fel de-a vorbi, căci trei banchete de clasa I au fost despuiate de pluş, rămânându-le doar câlţii ale căror smocuri joacă în ritmul sacadat al trenului; la clasa a doua, patru banchete au avut aceeaşi soartă: să fie jupuite cu toată sălbăticia. Afară de asta, perniţele rezemătoare de la capetele fiecărei banchete lipsesc, când n-au fost smulse cu căpriorii lor de lemn cu tot.

Spectacol jalnic despre care nu ştii ce să crezi: desigur că publicul e de vină; needucat, un public călător tânăr (compartimentele sunt pline de ucenici în combinezoane), sau poate şi alţii, decât cei pe care i-am găsit noi, privesc cu nepăsare şi vitregie aceste vagoane ce sunt *tot ale lor*.

Dar vina principală cade pe seama conducerii CF care n-a pus câte un îngrijitor-paznic permanent peste aceste garnituri. Ploieşti-Sud e o staţie principală unde se-ncrucişează şi se schimbă numeroase trenuri ce vin din şi pleacă spre direcţii diferite, în toată ţara: spre Ardeal, Moldova, Târgovişte, Mâneciu, Slănic. Un public numeros şi pestriţ flanează prin gara

încăpătoare, cu peroane și tuneluri largi, — și în acest public se pot găsi destui oameni răi sau inconștienți care nu-și dau seama că jefuind bunurile obștești se jefuiesc pe ei înșiși.

Dar de ce nu a luat CFR-ul măsuri ca să păzească el ceea ce cade, în primul rând, sub răspunderea lui?

*

Dar purtarea personalului de tren și a celui din gări? Iată o întâmplare căreia i-am fost martor și erou (relatarea incidentului).

*

Dar trenurile încărcate pe acoperișuri unde, bineînțeles, nu se face de nimeni nici un control al biletelor?

Bare frânte, șuruburi scoase, bare de alamă, în compartimentul unde m-am nimerit fusese scos din șuruburi și un cuier metalic; și mă gândeam, la toate aceste lucruri, că au fost făcute cu truda și migala atentă a muncitorilor ceferiști pentru ca să fie atât de nepăsător păstrate de-o administrație birocratică și indolentă, dacă nu cumva de-a dreptul absentă.

Sau poate că ne aflăm în fața unui fenomen specific? Poate că vor fi existând cete de derbedei sau găinari care se ocupă cu devastarea și jefuirea utilajului din vagoane — și-n fața unor asemenea bande, administrația CFR-ului n-are putere? Lucrurile nu pot sta așa — e sigur — dar oricum ar sta, e de dorit să ia sfârșit cât mai repede această incurie și dacă însăși conducerea CFR se dovedește neputincioasă, ei bine, să fie smulși diferiții directori inconștienți din fotoliile pe care le ocupă și care desigur că-și păstrează plușul intact sub șezuturile domniilor-lor.

Bag de seamă că-n tren se practică și transportul clandestin de grâu — am numărat 15 saci și — pe deasupra — o oaie a nimănui. Niște călători „sus-puși" intervin: „Dacă am ajuns să ne pândim unii pe alții! ..." Conductorii sunt expuși bătăii de către cei fără bilete.

Miliția economică și cealaltă ce fac?

*

Aici, înghețata se servește nu numai la mese sau la tejgheaua cofetăriilor. În picioare, rezemați cu spatele de bara din dreptul vitrinei, înșirați ca rândunelele pe firul de telegraf, clienții în cămăși, cu câte-o cupă de înghețată într-o mână și cu lingurița în cealaltă, consumau ritmic dulcea și recea pastă, pătrunși, tăcuți și gravi, parcă oficiind un ritual.

*

Birturile, fără seamăn de murdare, mizere, neaprovizionate decât cu: brânză, cabanos, castraveţi verzi şi pătlăgele roşii (30 de lei kilogramul!), iar ca băutură — nici sifon, nici vin, bere sau apă minerală — doar spirt colorat, lichior şi, din fericire, apă rece de la fântână.

Dar feţele de masă erau atât de murdare, parcă şi-ar fi şters ghetele cu ele un întreg regiment întors dintr-un marş prin noroaie şi păcură.

*

Dar am uitat să menţionez cea mai importantă — şi impozantă! — instituţie din oraş, în plin centru, cu o arhitectură savantă, clădită-n două-trei etaje şi parter, cu ziduri din blocuri de piatră frumos cioplite într-un stil imitându-l pe cel al lui Mincu (Academia de Arhitectură), cu o inscripţie în piatră, imitând şi ea caracterele grafice româneşti arhaice, împodobită cu un acoperiş din plăci de aramă, în cupole, — astfel se înalţă şi vrea să se impună: „Baia comunală". E impresionantă năzuinţa spre curăţenie a piteştenilor. Se vede că e un ideal foarte scump, că acea instituţie e numai în curs de edificare (sau o fi fost de mult întreruptă?). Oricum, e locul să te întrebi ce rost or fi având atâtea etaje? Pentru ridicarea aburilor sau pentru înălţarea morală a curăţeniei cetăţeneşti? Un efort lăudabil.

2 iulie 1954, la Râmnicu-Vâlcii

Fragment de convorbire: „dumneata ne explodezi cum ne explodai al' dată ... îmi zice el mie".

*

Necazurile lui Dumitru Pasăre. Are două fete gemene — Maria şi Elizabeta — (19 ani împliniţi) care-au fost angajate la Gospodăria agricolă de Stat Deduleşti — Vărzari.

Preşedintele gospodăriei, Gheorghe Gâtone, din comună, (50 ani) — şi Gheorghe Runceanu (de la Poienari, la 5 km), secretar — (35—38 de ani).

Fetele s-au angajat de la 1 ianuarie 1954 — înotând prin zăpadă „să mânjească pomii cu baligă, var etc.", că-i roade ca pă dracu' iepurii pă pomii ăştia altoiţi. (Gospodăria are plantaţii de 40 de pogoane — meri, peri, pruni, renclode, californiene, ionatane, — lucernă, trifoi — şi fâneţe.)

Angajamentul cu contract de la 10 lei pe zi în sus — plus cartele de alimente şi îmbrăcăminte. Cantina, cu 2^{50} lei pe zi.

De la 15 aprilie—1 mai, gospodăria n-a mai respectat con-

tractul; în loc de 10—15 lei pe zi, măcar că ziua era mai mare, le-a plătit doar cu 5 şi cu 7 lei. Iar din ianuarie până-n mai le-a dat cartele doar pe două luni, şi doar de alimente, — de îmbrăcăminte, nu.

(Responsabilii au făcut treizeci de mii de cărămizi pentru ei, arse cu lemne de-ale gospodăriei (s-au justificat cu centrul de la Râmnic) şi şi-au băgat neamurile, evitând pe străini. Au dat boii gospodăriei să are pământul unor oameni care erau angajaţi la gospodărie ca muncitori.)

Pe la finele lui mai, Dida şi cu Veta — că aşa le zice fetelor — au plecat la şantierul de poduri CFR din Muşăteşti-Muşcel, unde lucrează şi acuma, cu cca. 500 lei lunar, locuinţă, masă, 4 kg mălai şi 3 kg pâine, 750 gr. brânză, slănină, peşte, marmeladă.

Fetele au fost date-n judecată că au părăsit gospodăria. Concluzia lui 'nea Dumitru: „Partidu' e bun, da' are mulţi oameni răi... Şi, în continuare: eu sunt om simplu, da' ştiu atâta, că în România cel mai rău trăieşte omu' când munceşte cel mai mult..."

*

Brăiloiu la cules de folclor, dându-se la o ţigancă. Intervine ţiganul:

— Boierule, lasă ţiganca, că-ţi sparg plosca... (Brăiloiu era aproape cu totul chel.)

*

În tramvai, stau lângă vatman care strigă deodată: „Care-ai spart, mă, sticla de odicolon?..." că într-adevăr trecuse un domn, probabil proaspăt ras-tuns-şi-frezat.

*

Un pasager coborând din tramvaiul ticsit, prin spate:

— Uff... că nici din mama n-am ieşit aşa greu...

— Da' ce, parcă d'acolo ai ieşit prin spate?! îi replică unul care aştepta să se urce.

14 iulie, de la Bălceşti spre Râmnic şi Bucureşti

Soarele ieşind din burhai. Fâşiile de fuior ale brumei pe câmp şi printre dealuri. Şi-un tânăr soare ne ieşi în faţă, noi mergem spre-o eternă dimineaţă.

Oamenii (popoare ca al nostru) care-şi duc viaţa şi munca în natură, sunt oamenii luminii, cu suflet deschis, nesuferind falsul şi întunecimea — nici de interior, nici de suflet a celor dintre zidurile blocurilor.

(Acum, la transcriere, în 22 iunie 1967, această judecată mi se pare extrem de superficială, dar o las pentru asta tocmai, fiindcă arată poate mai bine ca orice cât de mult mă sileam încă, la 43 de ani, să mă iluzionez.)

*

Olarii din piața Râmnicului. Motivele ideatice și ideale, pe ulcioare și oale. Au smalț mai puțin (nu se găsește) și asta a făcut ca opera lor să câștige-n sobrietate.

Tot în piață, o femeie vinde urzici, grămezi de urzici culese de pe marginea drumurilor și-a grădinilor. Nu e numai foame în această persistență în vegetarianism, ci și dovada unui instinct sigur, ca al câinilor și pisicilor când se hrănesc cu ierburi.

Alte muieri vând roșii, fasole, pătrunjel, corcodușe, — ea n-a avut nimic din toate astea. Ea *a găsit* urzici, ea vinde urzici de găsit. Desigur că o mai deplină ieșire la lumină a sărăciei e greu de văzut și de închipuit chiar, dar ea nu e numai o femeie sărmană care vinde urzici găsite. E și o vrăciță care știe să ofere inversul trufandalei: ea vinde prima trufanda în ipostaza ei ultimă, în iulie, dovedindu-i astfel puterile nu numai alimentare dar și curative.

Mă uitam la fețele acestor femei: aveau în ele ceva colonial — de tahitiene de-ale lui Gauguin, de siameze etc. — contrastând cu prototipul frumuseții romane, încă nepierit de pe fața multora dintr-însele.

Una cumpăra la o tarabă 1/4 de brânză și-i pretindea negustorului să scoată bucățica de hârtie în care acesta i-o împachetase, fiindcă „trage la cântar".

*

În tren, spre Piatra-Olt.

Câmpuri blonde cu grâu. Bărbații și-au adus și muierile la secerat. Când trece trenul, toți se opresc din seceră, ca la un ritual, își pun mâinile-n șold sau palma vizieră la frunte și stau drepți, înșirați, neclintiți ca-n fața unui fotograf într-un instantaneu, așa cum i-a surprins trenul în goană.

Și în uimirea cu care-l privesc, ei sunt încă parcă în milenar. Și privesc trenul oamenii erei de bronz transmutați în era atomică.

16 iulie

Contrastele revoluției și fețele ei pieritoare: babele care ies ca libărcile, ca troglodiții, ca țestoasele, cu pălării demodate semănând a străchini, cu niște rochii până-n pământ, cu dan-

tele și catifele, *cu ghete,* — țâșnind dintr-alt ev, al hrubelor și mormintelor.

*

Stâlpii de cafenea, pe urmă. Unul, așezat deja la masă, îl cheamă pe altul care de-abia a intrat și se vede bine că vrea să-l evite. Dar cel de la masă vorbește tare, ca să-l audă lumea și pleacă mulțumit după aceea că și-a făcut și pe azi treaba. La plată îi spune celuilalt:

— Plătește tu, că eu n-am luat încă leafa . . . (mai înainte, când îl invitase la masa lui, îi spusese: „Are o cafea foarte bună, veritabilă . . .").

*

La București

„Marile restanțe", în care sabotajul e-n plin, dar firma „revoluției" salvată. Și „marele" restaurant al M.A.I.-ului, cu diseuza și jazul *à l'américaine,* dau toată măsura unei revoluții impuse de-afară.

Și mă gândesc, într-adevăr, la această condiție deznădăjduită a scriitorului român „progresist" de azi. Nu există decepție postrevoluționară mai mare ca asta — și n-a existat efort mai disperat, mai complex și mai uriaș de-a lupta împotriva acestui decepționism, *dându-ne bine seama* că ne aflăm, în fapt, în fața unui avort. Tot curentul paseist care i-a urmat marii revoluții franceze e la noi un fapt, dar tradus *à rebours* în opere, chipurile, optimiste și îmbărbătătoare. Poate că e o formă a luptei de clasă și asta! Mai știi?!

6 iulie, Bălcești

Altoiul

Sala unui spital de răniți, pe front, nu departe de Nicolaiev, în primăvara lui 1943, după înfrângerea de la Stalingrad. Răniți, sânge, gemete. Răniții își împart între ei alimente și țigări.

În ușă, gata de plecare, Manole însoțit de Florea, un fost coleg de liceu, medic al acestui spital, și pe care l-a reîntâlnit aici după mai bine de zece ani. Doctorul Florea e un ofițer conștiincios, serios, în care uniforma n-a înăbușit omenia pe care i-a dat-o și i-a cultivat-o profesiunea lui.

În timp ce iese însoțit de medic, Manole are cu acesta următorul dialog:

— E îngrozitor să ajungi să crezi că numai mizeria și durerea e ceea ce-i apropie pe oameni. E îngrozitor . . . și de necrezut!

— Din păcate, e prea evident . . .

— Evident!... Oare numai în condiţiile astea oamenii se simt fraţi? Nu există pe lume altă fraternitate decât în durere şi-n mizerie?... Şi bucuria? Bucuria îi separă pe oameni?

— Bineînţeles! La fel de evident, bineînţeles!

— Adică, fraternitatea-n mizerie şi separaţia, izolarea în bucurie, nu-i aşa? (Brusc:) Şi asta e profesia ta de credinţă?... A ta, care eşti chemat să vindeci oameni?

Manole îşi aminti deodată de perspectiva într-adevăr micburgheză, cuminte, la locul ei, de modestia lui Florea, de universul aproape domestic, pe care-l invoca el pe când se aflau în ultima clasă de liceu şi-şi făceau planuri de viitor: „un cabinet curat, alb, într-un orăşel de provincie, într-o căsuţă cu grădină de flori în faţă, cu o bancă la poartă, sub un tei, sau sub un castan dacă s-ar putea... Cu o nevastă frumoasă, blândă şi iubitoare, cu o bibliotecă bună... Ea să cânte la pian pe-nserat, la lumina unei lămpi cu abajur..." Toate astea, ce departe şi pierdute erau acum, în marginea asta de lume, ciuruită de bombe, plină de ruine, cu grămezi de caldarâm smulse întregi, peste care se-auzea vuietul neîncetat al camioanelor încărcate cu soldaţi şi cu arme, cu alarmele spintecând aerul şi cerul.

Florea răspunse simplu, cu un ton a cărui fermitate venea din calmul lui, mai mult decât din efortul de-a gândi ceea ce spune:

— Mi se pare foarte firesc să fie aşa. Ce vrei? Lucrul pe care omul simte şi va simţi — crede-mă! — întotdeauna nevoia să-l împartă cu altul, nu sunt meschinele şi amărâtele lui bucurii: bani, avere, sentimentul mulţumirii de sine, toate obţinute cu atâta cazna, — ci greaua povară a durerilor lui. Pe asta are el nevoie totdeauna s-o împartă cu ceilalţi, ca să aibe măcar iluzia că-l apasă mai puţin...

— Ei bine, Florea dragă! Uite, aici, în lucrul ăsta e şi raţiunea în numele căreia mă aflu eu de cealaltă parte a baricadei (arătând spre un camion cu arme ce trece prin faţa spitalului): uite motivul pentru care „m-am dat" eu cu comuniştii, împotriva burgheziei care-a inventat şi care-şi apără, cu armele astea, legile şi dreptul la proprietate... La proprietatea bucuriilor neîmpărtăşite, vreau să zic...

Florea-l privea pe gânduri, cu capul plecat niţel într-o parte, spre umărul stâng, iar gâtul lui firav, cu pielea străvezie, aproape acelaşi gât de copil care-i ieşea din uniforma kaki de licean, ieşea prea subţire din gulerul larg şi ţeapăn al tunicii ofiţereşti cu petliţe de catifea roşie. „Parcă ar fi tot elev de liceu" — îşi spuse Manole şi era gata să i-o spună

și tare când, surprinzându-i privirea obosită, tăcu brusc. Florea vorbi fără să-l privească, cu ochii pierduți undeva, în golul fără fund al câmpiei moldovenești:

— Fie cum spui tu! Dar, pentru moment, cel puțin, voi, comuniștii...

— N-am spus că sunt comunist!... îl întrerupse grăbit Manole. N-avea ce să se-ascundă față de Florea, dar așa era directiva de partid a conspirației pe care n-avea voie s-o calce... Sunt de partea comuniștilor, asta-i părerea mea și nimic mai mult!...

— Bine, fie! Florea aprobă din cap, cu un zâmbet ușor. Așadar, voi, ăștia care sunteți cu comuniștii, ori de partea lor, tot una e, voi sunteți solidari cu „oropsiții lumii", cu oprimații, nu cu cei fericiți și avuți. Crede-mă... și arătând din cap spre fereastra deschisă a unui salon de unde venea până la ei vaietul sfâșietor al unui rănit, un fecior de țăran după melopeea neîntreruptă și monotonă în care se văicărea, — și eu mă simt uneori mai aproape de acești țărani pe care până mai ieri nu i-am cunoscut și care plâng și sângeră, Dumnezeu știe pentru ce... Și, după o pauză: da, Manole, uneori, din ce în ce mai des în ultima vreme, mă simt mai aproape de ei decât de Natalia... Ți-o mai amintești?

Manole revăzu ca prin ceață figura zâmbitoare, înconjurată de aureola scânteind pe care i-o dădea părul de-un blond-roșcat, cu ochii albaștri mirați, ca de copil, a logodnicei lui Florea. Ce departe i se păreau anii aceia, deși nu erau mai mult de cinci, când fostul lui coleg îl întâlnise pe stradă și-l rugase să le fie al doilea martor la ofițerul stării civile! Revedea toată scena, ce-i părea acum nițel ridiculă prin rigiditatea ei, când mirii, și nu numai ei, ci și el însuși se simțiseră emoționați ca-n fața unui examen, în vreme ce slujbașul le punea celor doi întrebările legiuite. Pe urmă, masa prietenească în grădina de la Bufet, când Manole glumea spunându-i lui Florea că l-a asistat și la examenul de bacalaureat și azi la cel de bărbat. „Dar bacalaureatul l-am luat cu foarte bine!" îi răspunsese Florea. „Cred că și azi ai luat tot foarte bine..." și Manole privise zâmbind către Natalia ai cărei obraji roșiseră de fericire și timiditate...

Da, da, fericirea, sau iluzia ei, fusese posibilă atunci, și el luase parte la fericirea lor, simțise chiar că a contribuit cu ceva la ea... Și acum!... se așezaseră lângă poartă, pe-o bancă de lemn, bătută-n țăruși, pentru răniții convalescenți care-aveau voie să se plimbe prin curte.

— Știi ce-mi vine să cred câteodată, îl întrerupse Florea punându-și palma pe genunchiul lui ca și cum ar fi vorbit

cu un bolnav căruia vrea să-i insufle încredere, — știi ce-mi vine să cred, Manole dragă? Că oamenii învață mult mai ușor solidaritatea-n durere decât în bucurie... dacă asta din urmă se va putea învăța vreodată...

„Reflexe de învins, își spuse Manole, rușii sunt la cel mult optzeci de kilometri și el se și simte învins, solidar cu armata lui Hitler fără să-și dea seamă". De aceea se pomeni predicând cu înflăcărare:

— „Dacă asta se va putea vreodată!..." Dar poporul? Poporul ăsta, cu ai cărui feciori ai tu de a face aici...

— I-auzi-l!... Pe ferestrele deschise ale salonului, ajungea acum la ei, în locul văicărelilor de mai înainte, melodia limpede și săracă a unui fluier ce făcu deodată să se legene ca un abur în fața lor, peste netezimea stearpă a câmpiei, plaiurile ondulate-viorii, ale dealurilor muscelene. Manole reluă:

— Ei, da. El ne dă zilnic exemplul cel mai viu al acestei fraternități în bucurie. Sărbătorile lui, dansurile lui, nunțile, botezurile, toate aceste bucurii elementare, fiind fundamentale, din viața lui, el le-mparte cu toți, fiindcă are nevoie de asta, să facă parte tuturor din ele...

— Ai uitat să spui, zâmbi Florea, și parastasele... Mai mult decât ironie, se simțea-n zâmbetul lui o amărăciune călâie. Apoi urmă, cu tonul lui așezat, de elev studios: Astea, știi tu bine, nu sunt decât răbufnirile unor tradiții vechi, niște reflexe aproape. Ceea ce e mult mai greu, e cristalizarea-n conștiință a acestei... cum să-i spun?... comuniuni în bucurie, de care vorbeai tu.

— Și cine alții ar putea-o face decât comuniștii? ... Tocmai de-aia, în raporturile de la om la om, ei sunt „tovarăși". Tovarăși la rău, dar și la bine...

— Și la bine!... Florea intonase cu un vădit accent de neîncredere. Și urmă: Asta va trebui să-l învățați pe poporul ăsta: să-și împartă cu ceilalți bucuriile, după ce va fi cucerit puterea. Eu cred, Manole, că nu-i o treabă atât de simplă și de ușoară pe cât s-ar părea...

Tăcu o clipă, uitându-se-n pământ, parcă spre a primi de acolo, din lutul proaspăt și jilav al dimineții de mai, o comunicare tainică, un oracol din adâncuri. Apoi, ridicându-și ochii limpezi spre prietenul lui:

— În orice caz, asta e cea mai grea misiune a voastră, a celor care credeți și luptați pentru idealurile revoluției: să-i învățați pe oameni solidaritatea în biruință, nu numai în înfrângere!...

— În biruință!... exclamă aproape triumfător Manole.

Dar poporul ăsta al nostru nici nu se poate bucura singur de biruința lui, dacă nu participă la ea și înfrângerii. Să-ți spun un lucru revelator. Eram în perioada ofensivei fulgerătoare, pe Don, nu departe de Voronej. În toamna lui 1941, care s-a-ntâmplat să fie foarte mănoasă, unitatea mea avea cantonamentul într-un colhoz ce semănase foarte multe hectare de varză. Era o frumusețe de varză: verde-cenușie și roșie, culegeau băieții și-o mâncau crudă. Într-o luptă, am încercuit și capturat o companie bolșevică pe care am adus-o acolo, la colhoz. Soldaților roșii li se spusese că, dacă se vor preda trupelor fasciste române, acestea îi vor împușca până la unu. După ce i-au dezarmat pe ruși, ai noștri i-au încolonat pentru marș. Prizonierii nu mai pricepeau nimic. „Nu ne împușcați?“ întrebau ei, ca și cum ar fi fost un lucru de la sine înțeles. Oamenii noștri râdeau și le spuneau că nu, nici pomeneală. Dar rușii erau încă neîncrezători. Când au pornit spre fermă, au crezut că vor fi împușcați din spate, în marș. Și-au început să cânte. Deși erau istoviți, rupți, nemâncați, cu fețele năclăite de praful lipit peste sudoare, mergeau cântând, cum credeau ei, la moarte. Ai noștri râdeau: „Uite-i, cântă victoria noastră, ei se bucură de ea!...“ Nici pomeneală! Sovieticii cântau ca o sfidare adusă morții, dar soldații noștri nu puteau traduce cântecul lor decât așa, ca o bucurie comună că lupta se sfârșise. Cum erau înfometați peste măsură, iar aprovizionarea noastră era ca vai de lume, când au ajuns la terenul cu varză pe el, rușii i-au întrebat pe-ai noștri care-i escortau dacă-i lasă să mănânce varză. „Da, li s-a răspuns, dar nu mergeți în sat să o fierbeți?“ „Nu, nu-i nevoie!“ Și-ntreaga companie s-a trântit pe jos, pe burtă, în brazdele cu varză, mușcând de-a dreptul din căpățâni, fără să le mai culeagă sau să le ia-n mână. „Păsteau ca vacile, domnule căpitan...“ mi-a spus plutonierul care-nsoțise escorta. „Mâncau de a dreptu' cu gura din verze... de bucurie!...“ Soldații noștri s-au așezat și ei pe jos, și-au cules verze și au început să mănânce din ele, așa crude. Când i-am întrebat, de ce n-au avut răbdare să ajungă-n sat și să-și gătească varza, mi-au răspuns, ca de la sine-nțeles: „Dacă mâncau rușii, nu puteam să nu mâncăm și noi cu ei...“ Solidaritatea asta dintre-nvingători și-nvinși era în fond o solidaritate a speței care învinsese moartea ...

— Dar atunci noi fusesem învingătorii, răspunse Florea. Să-i vedem pe rușii care vor învinge mâine! Căci victoria învinsului nu e tot una cu a învingătorului...

— Dar ce e? întrebă nedumerit Manole.

— E răzbunare. Și oricât de optimist ai fi tu și de încre-

zător în speța umană și-n subspeța comunistă, n-ai să-mi spui că într-un război ca ăsta foștii învinși vor face cauză comună cu foștii învingători după ce armele s-au întors împotriva acestora.

— Comuniștii nu-și iau decât misiuni grele! răspunse, mai mult ca pentru el, Manole.

— Bine, fie! dar îți repet: revoluția asta a voastră, sau a comuniștilor lângă care ești, nu va cunoaște adevărata ei victorie până când oamenii care-au făcut-o și au izbândit nu vor împărți cu toți ceilalți roadele acestei izbânzi. Până când nu se vor așeza pe marginea primei brazde cu varză întâlnite-n drum să mănânce împreună cu prizonierii lor de azi care sunt sau vor fi foștii lor învingători de ieri.

— Dar revoluția...

Schițând un gest de enervare parcă, Florea-l întrerupse aproape cu brutalitate, de neașteptat la un om atât de gingaș ca el:

— Revoluția, revoluția!... Ei bine, revoluția e pentru mine mai puțin în libertăți și-n răsturnarea legilor de proprietate și exploatare: ea e în fraternitate. Și poți să fii sigur, revoluția pe care lumea o așteaptă nu e a fraternității în mizerie și umilințe, ci-n belșug și demnitate.

— Dar asta e chiar țelul suprem al revoluției socialiste, după cucerirea puterii...

Dar Florea nu-l lăsă nici acuma să continue:

— ..Și vreau să-ți mai spun ceva. Pentru mine, o revoluție biruitoare nici nu începe prin cucerirea puterii de către popor, adică de partidul care pretinde că-l reprezintă... asta e, desigur, o etapă istoric necesară, dar numai atât. O revoluție începe cu adevărat să trăiască numai prin împărțirea puterii cu poporul...

Florea tăcu, privind mai departe peste câmpia gălbuie-aburită din fața lor. Glasul sfielnic și blajin, copilăresc aproape, rostise ultimele cuvinte pe un ton apăsat, de nerecunoscut.

Manole simțea lucrul ăsta și-i spuse:

— Nu te mai recunosc, Florea! Ce s-a-ntâmplat?

— Ce vrei, sunt momente când îți ieși din tine. Dacă n-ar fi decât sacrificiul ăsta al sângelui pe care-l văd zi de zi vărsat de oamenii noștri ...Și pentru ce? Te întreb: pentru ce? Că pentru cine, de asta nici nu mai e vorbă... de clica legionaro-antonesciană, la cheremul lui Hitler... Dar pentru ce? Cu ce se plătește acest sacrificiu?

— Cândva o să se plătească și asta! răspunse morocănos Manole.

— Nu cândva! Acum, imediat, cu fiecare clipă pe care-o

trăiesc şi-o mor aici, soldaţii noştri plătesc cu viaţa lor un ideal ce parcă nu se poate răscumpăra cu nici un alt preţ decât al sângelui. Nu ştiu dacă sunt destul de lămurit. Dar de doi ani de când sunt cu ei pe front, am ajuns pătruns de lucrul ăsta. Prima noastră luare de contact cu fiii unei mari revoluţii... luare de contact direct, viu, concret... cu urmaşii lui octombrie, — asta plătim noi, astăzi, aici...

Manole se simţea aproape înspăimântat în faţa acestor cuvinte de care nu l-ar fi crezut niciodată capabil pe fostul lui coleg de bancă. Şi nici nu se sfii să i-o spună:

— Cum de-ai ajuns tu să vorbeşti aşa?

— Ştii, Manole, că fiecare din oamenii care mor aici, în paturile astea, sub ochii şi deseori sub mâinile mele, au toţi în priviri aceeaşi lumină: a nădejdii?

— Şi asta, ce le-o poate da?

— Ce alta, mă întreb, decât revoluţia bolşevică pe care ei n-au făcut-o dar au cunoscut-o atacând-o, cercând s-o înfrunte?

— Spuneai că nu există comuniune — în bucurie... Dar privirea asta a nădejdii?

— Asta e a oricărui mort tânăr, cred, care n-a ajuns să-şi gândească moartea... Dar nu că nu există comuniune-n bucurie. Însă ea e mult mai grea decât în durere. Dovada, uite-o aici: costă vieţi de oameni. Şi încă un lucru: dacă voi, cei care poate veţi izbândi în idealul abia întrezărit de cei care mor azi aici, dacă voi nu veţi fi în stare să faceţi din întregul popor, — repet: din întregul popor — părtaşul izbânzii voastre, ei bine, atunci...

Dar vocea lui Florea căzu, obosită, lăsând fraza neterminată. Manole îl îndemnă:

— Atunci, ce?...

Florea-l privi drept în ochi, cu o privire absentă, străină ca aceea a unui animal de povară. „Aşa mă priveau boii de la căruţa care m-a adus aici", se surprinde, amuzat, Manole, „şi tot aşa trebuie să fi privit şi animalele pe care egiptenii le ridicau la rangul divinităţii". Dar îl întrerupse din asemenea labirinturi vocea seacă, impersonală, ce trăda milenara depărtare dintre-o specie şi alta, distanţă pe care i-o dă oricărei voci omeneşti indiferenţa:

— Atunci, voi nu veţi fi decât uzurpatorii unei revoluţii, iar nu continuatorii ei.

Manole se simţi smuls ca dintr-o toropeală. Se vedea iarăşi aici, în curtea spitalului de front, în plin război, cu şosele desfundate, cu avioanele bâzâind pe-aproape, cu mirosul de iodoform ce se amesteca atât de dureros cu jilava boare

a unei primăveri timide. Odată revenit în actualitate, totul căpăta și-n cugetul lui consistența și fermitatea realului:

— Așa ceva n-are să se-ntâmple, poți fi sigur!

— Depinde... răspunse celălalt, cu aceeași indiferență, în care se simțea acum delăsarea.

— Depinde de ce?

— De ceea ce vom ști să luăm de la sovietici. Și mai ales de ceea ce vom ști să nu luăm de la ei, imitându-i. Că din războiul ăsta noi vom ieși învinși, asta e evident. Și singura victorie a învinșilor, dintotdeauna, stă în ceea ce ei au contractat de la învingători. Spun „au contractat", nu au primit, nici au preluat, căci războiul, ca și revoluția, e un vaccin iar rezultatele lui sunt organice, ca ale oricărui altoi...

Manole-și spunea că-n fostul lui coleg se trezise medicul, cu deformația lui profesională. Mai ales că Florea continuă în timp ce ajungeau în poartă și-și strângeau mâinile:

— ... și altoiul transformă natura somatică a unui organism.

Un lăstun trecu în zbor razant peste capetele lor, ca un porumbel de hârtie, din care-și făceau în recreații, la școală. „Primăvara..." își spuse Manole, urmărindu-l cu ochii zborul de-o puritate ideală. Dar până să îl piardă din priviri, o văzu pe infirmiera-șefă ce trântea ușa alergând spre ei și fluturând în mână o bucată de pânză albă ca o fâșie de cearceaf. În depărtare se porni ropotul sacadat al unei canonade. „Reîntoarcerea în istorie... sau în geologie", — îi fulgeră prin minte lui Manole.

— Domnule căpitan, domnule căpitan!... striga infirmiera care se apropia gâfâind.

— Da, ce e? Ce s-a întâmplat? se-ntoarse spre ea Florea. Dar până să-și termine el întrebarea, femeia se suise cu agilitate de țărancă pe banca de lângă poartă și se căznea să anine bucata de cearceaf în vârful parului, în timp ce-i răspundea gâfâind:

— S-a telefonat acuma de la comandamentul nostru că rușii au spart frontul și se-ndreaptă-ncoace!... Și lui Manole i se păru că-n glasul ei disperarea se amesteca într-un fel ciudat cu unda tulbure a unui soi de nerăbdare, ca atunci când aștepți un tren într-o gară. Privind de-acolo de unde era cocoțată spre câmpia nesfârșită, unde canonada răbufnea tot mai rar, ea adăugă șoptit, ca istovită de un efort:

— Vin!...

*

Polițismul redacțional se manifestă ca și celălalt polițism: prin a considera pe oricine drept un delicvent virtual. Redactorii citesc manuscrisele, atât la edituri cât și la reviste, acordând o primă de rea intenție autorului până și-n cel mai nevinovat rând. Asta se numește „vigilență", când în fapt e cea mai grosolană suspiciune de agent polițienesc.

15 iulie

Altă înfățișare la procesul de divorț cu Mioara.

18 iulie

Armata republicană a României e mult mai tare decât cea dinaintea și din timpul războiului când am fost totuși guvernați de militari. Asta înseamnă sau că guvernanții noștri nu știu să facă politică și atunci se bizuie pe armată („războiul — continuarea politicei cu alte mijloace"), sau se tem de popor și atunci se păzesc cu armata sau, pur și simplu, nu sunt ei adevărații noștri guvernanți, ceea ce mi se pare mai plauzibil.
Dar mai e ceva, un factor psihologic, la mijloc. Tendința firească a oricărui învins e de-a avea o armată alta decât aceea care i-a fost învinsă, iar nu — așa cum ar fi înțelept — de a dezarma. Că asta înseamnă a nu fi tras nici un fel de învățăminte de pe urma înfrângerii.

*

Cu poliția, la fel. E firesc ca poporul ăsta care-a fost atât de mult slugă, să adere cel mai mult la poliție. Compensația naturală (iluzia compensației, de fapt) și reversul umilinței. Râvnești ce n-ai avut.

*

În căutarea unui loc la un birt.
La Chiscan, „foștii", orchestra cu piticul (rămas copil la 50 de ani) care cântă din muzicuță. Parcă sintetizează caricatura întregii clase. Descompuși, dărâmați, femeile boite excesiv, frizate; unul cu barbă albă, — totul, ca „pe vremuri".
La Zaharia, noua burghezie: grași, rotofei cu luciu, femeile cu pieptul îmbrăcat în roșu ca să iasă bine-n evidență, bucile, fălcile, frezele date cu gomină proaspăt...
Între aceste birturi pline de fripturi, mici, muzică, cozi, — restaurantul de stat, cu o grădină mare, pe trei sferturi goală; afară de un carcalete, nimic de consumat. Carnea și celelalte alimente ce-i erau destinate acestui birt, se desfac deja „la liber", la Panait, la Zaharia, la Chiscan.

20 iulie

Pentru o piesă de teatru, *Întoarcerea din Infern*. Cel care vine de-acolo, adică din Apus, la noi, un Ghiţă, de exemplu, are mult de luptat cu el însuşi până să desluşească într-adevăr că acolo a fost infernul iar aici *altceva*, dacă nu „paradisul". Infernul e locul unde nu mai ai ce spera, nici dori, nu fiindcă speranţele şi dorinţele ar fi interzise sau irealizabile ci, dimpotrivă, fiindcă sunt prea uşor realizabile, încât îşi pierd caracterul de „mari perspective". Infernul e plin de ispite ce pot fi imediat satisfăcute, pe când „paradisul" e cast ca o mânăstire.

Dusă pe o linie de dialog anton-pannesc, sau de Păcală ori amintiri din călătorie ale lui Filimon, piesa ar putea da o comedie bufă, dar cu *pince-sans-rire*.

Bălceşti, 23 iulie

Nevoia oamenilor, în acest timp revoluţionar, de a-şi afirma o personalitate nu se manifestă prin ce e mai bun într-înşii, ci prin ce e mai rău: invidii, brutalitate, violenţă, viclenie, perfidie, ură. Toate aceste defecte există de când lumea, dar revoluţia e lupa lor măritoare dacă nu şi terenul de cultură cel mai propice pe care ele să se dezvolte.

Iar la cei ce deţin un post cât de modest, asta se manifestă prin abuzul de putere. Aşa se face că întâlneşti vânzători în prăvălii, conductori de tren, de tramvai, şoferi, funcţionari care, în exerciţiul meseriei lor, dispreţuiesc şi încalcă dreptul şi omenia celorlalţi cetăţeni care le solicită ceva; vânzătorul te lasă să aştepţi în timp ce stă de vorbă cu amicii lui, funcţionarul cu alţi amici, dar la telefon, funcţionara îşi curăţă unghiile fără să te bage de seamă, toţi îţi vorbesc urât, ca şi chelnerul, ca şi taxatorul de tramvai sau autobuz; şoferul (mai ales când e pe maşina unei dregătorii) are o sadică plăcere să te-mproaşte cu noroi când trece pe lângă tine...

Într-o revoluţie în genunchi, cum e a noastră, e aproape fatal ca personalitatea celuilalt să se afirme (adică să încerce să se afirme) prin dispreţul şi nu prin stima faţă de vizaviul lui. Iar miliţienii şi securiştii excelează în acest abuz de putere. Ei privesc *pe orişicine*, fără excepţie, în primul rând ca pe un infractor virtual sau potenţial, nu ca pe-un cetăţean pe care, ei cei dintâi, sunt chemaţi să-l protejeze.

Azi, ne-au oprit, pe Mariana şi pe mine, să ne întrebe de unde venim, deşi mă cunoşteau. Unul din ei însă, şi-a dat seama de absurditatea întrebării celuilalt, şi l-a temperat: „Ei, ce vrei?... au fost la plimbare!..."

Probabil că e-n firea lucrurilor să fie așa; în revoluție, ies la iveală străfundurile nu cele mai curate, dar cele mai abjecte. Important e ca această vomitație a răului din noi să nu capete putere de instituție, investitură oficială.

Și simți bine că revoluția se răspândește în proporții inegale de la centru spre periferie: asta se poate recunoaște după temperatura psihică a oamenilor care de-abia azi, în provincie, sunt la fel de brutali și de răi pe cât erau cei din București acum doi, trei sau patru ani; pe când în Capitală începi să întâlnești slujbași corecți și chiar amabili.

*

Dar dacă acest suflet rău, dat pe față în revoluție, nu înseamnează altceva decât că stăpânirea se folosește de cei cu complexe de inferioritate?

Evident, toți exploatații n-au acumulat de-a lungul vieții lor de exploatați decât complexe de inferioritate. Că și le manifestă brutal? Cu atât mai bine: și le vor lichida mai repede... Spuneam că se simte bine, la ei, nevoia de a-și afirma o personalitate. Momentul prim al afirmării oricărei personalități este abuzul de putere, de la copilul care trage pisica de coadă fără nici un motiv, la doi ani. Dar odată scoasă la iveală această personalitate — fie și prin părțile ei cele mai rele! — oamenii își vor permite luxul de-a fi mai buni, de a și-o afirma și prin încredere, generozitate, îngăduință... Căci a fi bun e mai ales un lux, și întotdeauna el se cucerește prin îndelungi eforturi în conștiință.

Să nu minți, să nu înșeli, să nu-l lovești pe celălalt, astea sunt *efecte* și nu cauze ale unei personalități care s-a cucerit pe sine cu dimensiunile ei proprii.

*

Dialog pentru roman:

Pretutindeni, placate cu „e interzis a..." până și „a sta pe iarbă".

— Ce trist că sentimentul puterii se exercită mai întâi prin interdicții!

— Îngăduința e semnul distinctiv al celor slabi...

— Și eu, care-am crezut tot timpul că e al celor puternici!

15 august — Bălcești

Suntem invitați la festivitatea unei colective. Ne-am încărcat cu toții într-un camion deschis. Mergem spre Ionești. Gheorghina, cea mai harnică și glumeață dintre femeile de

serviciu, observă: „se schimbă vremea, dă să plouă... că ieşi femeia aia rumegând“.

Tovarăşul Ion Bolea, de la DCA, pătruns de gravitate, are grijă de bicicleta tovarăşului Chiva, activist al sfatului raional din Băbeni, care călătoreşte în faţă, lângă şofer.

La Stoiceni, există şi o tablă cu evidenţiaţi, şapte la număr, şi codaşi (cinci). Au avut însă grijă să acopere partea unde sunt codaşii.

Pavoazarea cu steaguri o face chiar primarul.

Străbatem o pădure. Apoi câteva sonde. Lucerna e păzită de o tablă de lemn pe care scrie: „Terenul otrăvit“.

Gherghina recunoaşte o vacă ce i-a fost luată pentru cotă unei colege de-a ei, Gica,: „Îi trimet complimente de la vacă.“

Gospodăria a fost înfiinţată în septembrie anul trecut. E compusă din vreo 20 de familii. Sectorul particular a produs în medie 450 de kg grâu la ha, iar cel colectiv 1227.

Începe festivitatea. Feţele celor prezenţi au un zâmbet amar, silit, ca ale membrilor Biroului Politic. Parcă ar fi conştienţi şi întristaţi de împotrivirea mamelor şi de decepţiile ce le vor provoca acestora. În schimb, lectura raportului de activitate e chinuită, abia ieşită din analfabetism. O face preşedintele gospodăriei Gheorghe Rada, şi e în tonul lui tihnit ceva din textele de ctitorie cu „Io Voievod...“. Cum îl ascultam poticnindu-se când citea, m-am gândit cum s-ar uita el la mine când aş pune mâna pe sapă sau pe coasă. Fragmente din text: „Tovarăşul Ghiţă Gh. Ion, cu două braţe de muncă... Tovarăşul... cu patru braţe de muncă...“ La ce început de lume, ca în ziua dintâi a creaţiei, ne aflăm?! Chiar şi felul lui de a citi e al unui copil ce se află la începutul vieţii.

Mai aderă un sat, Dăieşti, la întemeierea unei G.A.C. Nu pot urmări cuvântările, îmi notez numai fragmente: „Am luat-o la coraj!...“ spune unul. Altul: „Că eu mă exprim aicea, nu zic că mă joc... noi vorbim aici ca oamenii, nu la beţie...“ Altul: „Având în vedere, tovarăşi, că unii oameni care a fost infiltraţi, tovarăşi, de vipere de cheaburi... Noi, totuşi, tovarăşi, am luat hotărârea ca să...“ Altul: „Tovarăşe Puiu, părul dv. bălan şi nins de ani, d-ta, totuşi, îţi dai seama la bătrâneţe că...“ Altul: „Vă asigurăm căci roadele dv. vor fi scrise cu literele de oţel ale revoluţiei proletare...“ Altul: „...Pământul care trebuie să-i smulgem toate secretele“. Altul: „... A împrumutat 100 de kg de grâu tocmai din Piatra Olt, având un socru din acea comună...“ Altul: „...În tarlaua gospodăriei colective nu puteţi merge de ştiuleţi.“ Agronomul Mihai Dănicel relatează cum l-au întrebat femeile: „Ce descântece aţi făcut la porumb de-a crescut parcă l-aţi tras de

păr?" O fruntașă, Maria Ciucă, spune în timp ce-și împărțeau grâul „Mai dăm și chiaburilor să-și facă colivă!"

În perspectiva timpului, sunt evocate și contraargumentele celor ce s-au opus înființării colectivei: că vin americanii, că într-o noapte ridică tot grâul și-l trimit în URSS, că au să mănânce de la cazan, că nu se face bine... Gherghina indignată: „Asta e o judecată înjosată, nu ridicată"...

10 septembrie

Pentru traduceri

De ce recenzenții unor traduceri originale în versuri (cu foarte rare excepții) se ostenesc să vorbească doar de opera originală și nu de traducere? Mai ales când știm că munca pentru o traducere o depășește pe aceea pentru o operă originală.

11 septembrie

Dintr-ale Marianei:

— Uită-te puțin la lunguiațul meu!... (e vorba de ovalul feței).

13 septembrie

Clicile. Care conduse fiind de netalentați, cultivă, fatal, numai submediocrități; ele fac asta în numele „înaltei principialități"; iar respingerea talentelor se face în numele uneia sau mai multe din vraful de etichete în „isme" din care extrag câte una și o lipesc pe spinarea oricărui poet sau scriitor care-a dovedit cât de cât un licăr de talent.

Contagiunea: tragerea la fund a tinerilor; comparația cu răul dă mai răul, — cea cu bunul dă mai bunul — sau cel puțin așa pare să fie.

Detectarea atitudinii fiecărui scriitor consacrat, cercetându-se poziția lui în fața și la data unor evenimente anumite ca: războiul ruso-finic; domnia lui Carol II (vezi H.); puciurile legionare (eu, Șelmaru); războiul din Spania... La urma urmelor, acesta e *primul* examen al conștiinței lor pe care acești oameni cată să-l treacă, înainte de-a li se da dreptul să îndrume, cum se zice, literatura. Ca și cum adevărata literatură poate fi îndrumată de cineva anume, și încă de foruri birocratice!

Dar se vede că nu întâmplător s-a strigat împotriva poziției mele la 1951, — când am proclamat cuvântul de ordine: sinceritate!

*

Propun pentru ridicarea calitativă a producției literare (așa cum e la ora asta cuvântul de ordine pentru ridicarea calității în producția industrială), lărgirea orizontului și a directivelor de conducere în literatură. Aceasta nu e — cum spunea un anumit tov. XXX. — „nep literar", pentru simplul motiv că tot ceea ce se creează astăzi „frumos" în artă este și rămâne un bun al regimului popular, după cum tot ce e urât îi scade din popularitate.

Dar arta trebuie să și *distreze*, să amuze, să placă. Deci e nevoie de o revistă a unei noi „clici", care să se opună și să le stimuleze, cel puțin din p.d.v. al meseriei, pe celelalte: „clica" talentaților care, oricând și oriunde, e foarte mică. (Numai la noi credem că nu.) O revistă în care singurul criteriu să fie acela al calității (de la sine înțeles rămânând că nimic dușmănos nu poate fi luat în discuție).

Estetica este și ea o cale de captare și orientare a forțelor poporului, și trebuie privită ca atare.

*

În fine, un mauzoleu Eminescu, „la marginea mării", la Mangalia, însoțit de mari serbări populare. Grigore Alexandrescu, la Cozia.

*

Alt aspect: politica financiară în artă — care duce la grupuri de clici în sensul cel mai comercialo-bancar al cuvântului.

15 septembrie

De la Vasile Roaită spre Constanța.

Pentru „România noastră" PREFAȚĂ

Apocalipsul=moartea României. Ura, factor pozitiv (Nekrasov). Această carte e scrisă cu ură — nu numai ca furie cum fusese „Cântarea României". Ură fața de poporul meu, în primul rând, care și-a dat pe față, în anii acestei înrobiri zisă revoluție, toată putreziciunea fibrei lui medulare. De la dacii bețivi (v. Boierbista și viile) până la slavii bețivi (trascău, „adio, mamă", „venim spre tine, Belloianis!", „ștergemă din cartea de imobil!") — soarta noastră, e aceea a unui popor subjugabil, cu aptitudinea și chiar voluptatea de-a se mula stăpânului, rămășițe, zdrențe de imperiu. De aceea, pentru noi, conchistadorul e întotdeauna salutar, fie el hun, turc, neamț, rus, grec etc. — fiindcă aduce altoiul salutar.

Dar revoluția rusă ne-a ajuns pe noi în faza ei decadentă

(ca şi împărăţiile). Noi suntem „mlaştina“ unde mor împărăţii şi revoluţii — suntem penicilina istoriei, anti-imperialistă, mucegaiul care mănâncă un trup în descompunere. O, dacă am putea face acea separaţie necesară, de-a distruge numai ce e rău şi maladiv pe asemenea trupuri. Dar lasă, poate că e un bine că nu e aşa!

Zică ei ce-or vrea pseudo marxisto-leniniştii de speţa Dej-Chivu Stoica, cu toţi Mezinceştii şi Crăciunurile lor, — fapt este că Rusia îşi urmează destinul ei (v. Lenin din *Stângismul*) tocmai fiindcă a produs rădăcini la noi (v. Berdiaev): Revoluţia rusă e moartă, de vreme ce ne-a ales (admis) de coloni ai ei.

Vitalitatea noastră? Da! ea e a oricărui bacil, a oricărei bacterii, a oricărui factor al descompunerii şi re-creării vieţii, dar a re-creării ei *într-un alt regn*.

Noi, nu Adenauer, am dat şi continuăm să dăm lovitura mortală imperialismului rusesc (v. Sion, v. Puşkin în Basarabia), căci istoria se repetă nu prin *stări* de fapte ci prin *mersul* lor dialectic.

Noi îi vom lovi pe ruşii de azi, nu în pseudo-revoluţia lor, ci în mesianismul lor organic şi sinistru, în raskolnicovismul lor.

Urăsc de moarte acest popor, agonia lui neterminată de două milenii. Acest popor care hrăneşte o lume, dar şi-a refuzat (ostracizat) întotdeauna — şi cu câtă îndărătnicie consecventă! — reprezentanţii ei de la Bălcescu, Eminescu, Grigore Alexandrescu, Odobescu, Creangă, până la Enescu, Brâncuşi, Lipatti, Istrati, Iorga, Busuioceanu, — dar a cultivat cu grijă călduţul, conformismul, dovedind astfel grija bacteriei de a păcăli anti-corpii, cu un cuvânt.

Oricine va ridica piatra contra mea, n-are dreptul! Şi nici dreptatea de partea lui. Eu vorbesc aici în numele poporului meu cu care nu am legături de încuscrire, de linguşire ori de exploatare frăţească (cum au ruşii), ci cu care am legături de sânge, de luptă, de nădejdi, de înfrângeri, de revolte şi de neputinţă.

Eu vorbesc aici hrănindu-mă din cel mai autentic si viu sentiment devenit pentru mine conştiinţă (sau, dacă vreţi, manie — ca şi la Eminescu de la „Timpul“) din ură; şi cum ura e „umilinţa devenită iremediabilă,“ eu ştiu cât de mult sunt una cu poporul meu care e pur şi simplu efigia şi momentul eternizării umilinţei. Şi nu le voi da voie diverşilor slugoi parveniţi la ranguri de vătăşei, sau megafoanelor sovietice care le vorbesc de-a dreptul prin gura unor şnapani de teapa lui Groza şi Iaşi, să-mi administreze lecţiile lor de pa-

triotism. Pentru ei, da, patria e într-adevăr „doar tagma jefuitorilor". Vezi-le limuzinele şi vezi şi tramvaiele, şi troleibuzele şi vei vedea întreaga diferenţă, de castă nu de clasă, a guvernării lor în capitala ţării. Că ce e dincolo de ea, e neantul sau Congo. Sau Togo. Sau Ghana. Sau Matto Grosso.

Noi nici nu putem fi „uniţi" cu „oropsiţi ai soartei", fiindcă iremediabilul umilinţei milenare nu dă un altfel de satisfacţie, ura de la om la om, de la o infuzie la alta.

(Ne-a condamnat să stăm în soare . . .)

*

La Constanţa — ruşii cei borţoşi şi soldaţii români, făcuţi din oase.

*

Ce se petrece azi cu Mihail Sadoveanu, adulat de ruşi şi scuipat de „Europa Liberă" e semnificativ pentru întregul tratament aplicat de acest popor *în totalitatea lui,* celor mai credincioşi şi pasionaţi fii ai săi. Ceea ce se petrece azi cu Sadoveanu, preşedinte de Republică rusă, e o faţadă de bâlci — dar receptarea operei lui de către naţie a fost făcută la lumina negurilor, — şi chiar la aceea a negurilor beldicene. Întemeierea unei etici a poporului ales — ca şi a celor de sclavi — sub formule: „Ei, bine, dar sunt numai 37 de ani de la Marea Revoluţie etc" Iar când e vorba să le pui sub nas o pildă, se scuză: „Au suferit atâta război şi suferinţă . . ." Avem, în orice caz, de-a face cu o etică de conchistatori — şi, într-adevăr, dialectic privind totul, cu o trădare a revoluţiei leniniste. E vorba de bonapartismul stalinist şi de casta pe care acesta a creat-o (sau a preluat-o, sărind peste Troţki, de la ţari): aceea de militari.

*

De scris lui Ioşca

Două soiuri de literatură: actuală şi lipsită de orice interes pentru cititori, alta, de clasici (români şi străini). Poate că a şi fost calculat acest efect — şi el e bun: de educare pe clasici, oferind din actualitate doar opere de ucenici zeloşi sau nevrednici, adică lesne controlabile de oricine.

*

Hitler e consilier la Kremlin. E clară această concluzie până şi din manifestările şi „filosofia" de cuceritori ai ruşilor, arătată mai sus, — după cum e şi din înverşunarea cu care dau

ei azi în vechii lor aliaţi. Or, tot dialectic, când fostul aliat ţi-a dovedit adversar, în chip necesar, fostul duşman ţi-a devenit aliat. (Dealtfel, nici ieşirile antisemite de la Moscova nu-s întâmplătoare.)

•

Pentru Congresul Scriitorilor

Plecând de la Marx „mirovnicul"... ne aflăm şi ne explicăm de ce calitatea operelor literare scade în raport cu onorarea lor în drepturi de autor după criterii cantitative. Până ce nu se va schimba legea drepturilor de autor (adică punctul de vedere al forurilor oficiale) calcată după cea rusească...

Pt. o piesă de teatru

Sganarelle către tânărul căruia-i arată o scară în spirală:
— Ia seama: niciodată / Să nu te sui prea sus!
— Tânărul; De ce?
— Ca pentru gloată / să n-ai nimic de spus...

Zicală

Plecai şi eu la război, ca să mă întorc 'napoi!...

21 octombrie

Scumpe tovarăşe Chişinevschi, — te rog să mă crezi că nu mai am ce face şi de aceea mă adresez iarăşi D-tale! Nu-l preţuiesc din cale-afară pe Sartre dar el a popularizat, dând-o chiar drept a lui, o idee a lui Şestov: numai după ce am ajuns la limita disperării, începem să acţionăm.

Tocmai ăsta e şi cazul meu: îţi scriu disperat. Şi te rog din tot sufletul, scumpe tovarăşe, să mă crezi că nu e o figură de stil. Dar mai bine să mă grăbesc a te informa despre ce e vorba. După ce timp de patru ani de zile de când am ieşit din clinica neurologică din Cluj (unde nu intrasem nici din pricina beţiei, a sifilisului sau a destrăbălării), după ce, deci, timp de patru ani am bătut la nenumărate porţi şi — culme a ironiei! — se-ntâmplă ca tocmai acuma, când îţi scriu D-tale, să traduc *Gânduri 'naintea unei intrări principale* a lui Nekrasov, — rugându-mă pentru o locuinţă de două odăi, am căpătat în fine, toamna trecută, o odaie în vila ocupată de Ilca Melinescu.

Condiţiile-n care locuiesc aici nu pot fi relatate decât aproximativ într-o scrisoare şi din păcate nu-mi pot îngădui

să te invit pe D-ta care ești prins de treburi, să te abați o clipă și pe la mine, ca să te convingi „de visu". Tot ce-ți pot spune în rezumat, e că sunt pus laolaltă cu familia orătănlilor și a oamenilor de serviciu ai Ilcăi Melinescu, cu care-mpart și larma și dependințele, de la bucătărie până la toate celelalte.

Și ce e grav, peste toate astea, e că sunt nevoit să intru de-a dreptul în casă de-afară, fiindcă mi-a fost pusă ca o condiție *„sine qua non"* să nu folosesc intrarea comună, ci o intrare anexă ce dă dintr-o terasă de-a dreptul în cameră.

Nu mai e nevoie să spun că asemenea condiții de trai mi le răstoarnă în bună măsură pe cele de lucru: răveli repetate (chiar acum, când îți scriu am o pneumonie), larmă, jigniri de tot soiul din partea personalului „doamnei", pe care trebuie să le suport odată cu găinațul păsăretului domestic, a cărui curte e parcă dinadins extinsă până sub ferestrele și ușa mea de intrare ce dă direct afară.

Câteodată, drept să-ți spun, surprind în gândul meu niște idei meschine, pline de invidie josnică față de câte unii din confrații mei atât de bine „înstăriți", ca Șelmaru, Zaharia Stancu, — și mă-ntreb căror merite își datorează ei reședințele somptuoase în câte-o vilă întreagă, când eu nu am izbutit până la 43 de ani ai mei, în regimul nostru, să am nici două odăi locuibile.

Acum, scriindu-ți, parcă mă simt personaj din Cehov; și tocmai de-aceea îmi îngădui să te supăr cu scrisoarea asta. Ca să viu și la D-ta să te rog să mă ajuți să capăt o locuință în care să-mi pot vedea de lucru și de sănătate.

Căci am de lucru cel puțin pentru doi-trei ani de-aci înainte, tălmăciri din 16 mii de versuri de-ale lui Nekrasov (un prim volum, de opt mii, a și fost predat editurii conduse de gazda mea), plus cele zece mii de versuri alexandrine din „Pan Tadeusz" al lui Mickiewicz, căruia i se va sărbători anul viitor centenarul

Dar cum să lucrez altfel decât noaptea până la ceasurile 3—4, când ziua sunt expus atâtor calamități. Și-ți spun totul cât mai amănunțit, ca să mă pricepi D-ta că nu e deloc vorba de propriul și egoistul meu confort, ci de un minim de condiții prielnice pentru munca mea. Acest minim se reduce la două camere și dependințe *izolate*, cu încălzire centrală, într-un cartier cât de mărginaș, lipsit de zgomotul străzii.

Te rog încă o dată, scumpe tovarășe Chișinevschi, să mă ierți că te supăr cu asemenea cerere. Nu voi uita (și mă tem să abuzez de bunăvoința D-tale și de ajutorul pe care mi l-ai acordat întotdeauna), după cum nu uit ce mi-ai spus acum

doi ani, la distribuirea premiilor de stat; „Să știi că noi te judecăm *după ceea ce faci!*"

Numai de aceea vă rog să-mi dați putința de a-mi face cât mai bine treaba, ca să-mi fie judecată la dreapta ei măsură.

Așteptând un cuvânt salvator din partea D-tale, te rog să primești salutul meu călduros odată cu toată dragostea lui Miron R. Paraschivescu, str. Andrei Mureșanu, 8 (intrarea de lângă garaj prin subsol).

24 octombrie

Cum se poate afirma la noi, și încă pe un ton atât de categoric, că arta „oglindește realitatea" sau, cel puțin, că ăsta ar fi rostul și menirea ei?! Și ce e mai grav, în acest timp de confuzie deseori voită, deseori derivată din lipsa de pasiune, din nepăsare și din dispreț pentru studiu, e pretenția că un asemenea rol al artei de oglindă a fenomenelor din lumea înconjurătoare ar fi conformă unei concepții realiste și materialist-dialectice asupra artei.

E de ajuns numai să ducem o asemenea idee până la ultimele ei consecințe, pentru ca să ne dăm seama nu numai că ea nu e conformă realismului, dar că i se și împotrivește. Obiectul de artă, poezia, tabloul, statuia, melodia, odată ce și-ar propune și ar respecta aceste canoane de a oglindi cât mai fidel realitatea înconjurătoare, nu ar tinde, cu alte cuvinte, decât să devină o oglindă, adică *un lucru mort* printre celelalte lucruri moarte din lume, ca și ruinile, ca și oglinzile, fie ele chiar venețiene, ca și expresia grafică a unui ziar devenit hârtie de împachetat, ca și un registru contabil sau de stare civilă, — deși toate astea oglindesc și continuă în felul lor să oglindească realitatea. Dar prin faptul că o fac, ele nu sunt mai puțin moarte.

Pentru a fi realistă și materialist-dialectică, se-nțelege de la sine că arta trebuie să tindă a fi o oglindă *vie*, adică un soi de oglindă nu atât a ceea ce se vede în lumea exterioară, cât a ceea ce se schimbă în ea, a ceea ce *devine*, o expresie, deci, a eforturilor continui pe care lumea le face spre a merge mai departe, spre dăinuirea sau spre ceea ce ea poate socoti la un moment dat că ar putea fi desăvârșirea ei. Dar asemenea eforturi, hrănite din sentimente, aspirații, idei, nu sunt nici *lucruri*, nici *vizibile*, nici statice spre a putea fi fotografiate sau „oglindite".

Ele sunt funcțiuni. Iar legile după care aceste funcțiuni vitale se cârmuiesc, sunt legile adânci, obscure, tainice, dar

cu atâta mai puternice, ale mişcării vieţii, pe care arta nu le poate „oglindi“ decât printr-un limbaj al ei propriu, limbaj ce este el însuşi *o funcţiune a vieţii.*

Privită mai grosso modo, „mecanica“ acestui limbaj este aceea a parabolei sau a simbolului, adică a repetiţiei funcţiunilor vitale şi a raporturilor dintre organele, desfăşurarea şi rezultatele acestor funcţiuni. Aşa că, prin limbajul ei, arta nu ne va putea oferi o „oglindă“ a realităţii înconjurătoare, vie sau moartă, ci o re-creaţie a acesteia. Asimilarea artistului cu un demiurg trebuie astfel explicată, artiştii dintotdeauna ai lumii căutând să cucerească realitatea şi nu să i se supună, „oglindind-o“, iar la nevoie să facă o a doua realitate, — aşa cum savanţii, de la astrologii chinezi până la Einstein sau atomiştii contemporani, au reuşit să desluşească unele din legile ce cârmuiesc totuşi haosul aparent al lumilor şi chiar să reconstituie fragmente de viaţă ca amibele.

Dar mai e ceva. E vorba şi de o concepţie obiectivistă asupra artei care nu poate fi decât falsă, şi care separă biografia unui artist de opera lui, când, în fond, oricât de mari ar părea, diferenţele dintre una şi alta sunt numai aparente. Aproape nu e critic în zilele noastre care să nu-i îndemne pe poeţii contemporani a urma pilda unui înaintaş strălucit, cum a fost, să zicem, Maiakovski. Dar până azi nici nu avem o biografie serioasă şi aprofundată a felului cum a trăit, cum a lucrat, cum a iubit şi mai ales cum a murit Maiakovski.

Şi ăsta nu e decât un exemplu oarecare ca să arăt cât de expeditiv sunt tratate-n presa noastră literară (de cealaltă, nici nu mai vorbesc!) chestiuni fundamentale privind creaţia artistică. Căci arta închide-n ea şi un fel anumit al artistului (deci subiectiv, deci ne-oglindă) de a privi şi medita asupra vieţii şi morţii, un efort al acestuia nu numai de-a ne comunica prin opera lui ceea ce suntem, dar şi de-a ne ispiti, cum spunea un poet francez, prin ceea ce am putea să fim.

*

Lămuriri de cerut lui Ion Barbu

1) Relaţia spaţiu-mişcare=timp e ea: I) absolut necesară? II) reprezintă ea un progres *real* în cunoştinţa omenirii şi nu numai un sofism sau o ipoteză de geniu? III) lipsită de această cunoştinţă, sau de această convenţie, judecata noastră s-ar înfunda?

2) Timpul există sau e doar un concept convenţional care subliniază neputinţa noastră de-a măsura eternitatea?

27 octombrie

Pentru noul umanism

Citesc în Cernâşevski, în Plehanov, în Lenin, şi chiar în anonimii de azi, fraze ca asta: „Se spune de către unii că arta ar avea un scop în sine iar nu pe acela de-a sluji oamenilor..." Şi toţi aceşti autori conchid, absolut pe acelaşi diapazon: „Evident, aceasta e o absurditate..."

De unde „evidentul", de unde certitudinea că „aceasta e o absurditate"? Evident — vorba lor! — din faptul că toţi aceşti ruşi sau rusificaţi nu-s de acord cu un anume punct de vedere. Dacă ei ar fi, raţionamentul lor ar suna cam aşa: „Evident, aceasta e cât se poate de adevărat..."

Primitivul nu socoteşte adevărat şi evident decât ceea ce e conform cu dorinţele lui. Lucian Blaga a arătat strălucit lucrul ăsta în *Silogismul slav.*

Toată revărsarea ideilor sau a faptelor civilizaţiei europene şi chineze, şi persane, şi indice, asupra ruşilor şi-a aflat interpretarea lor, absolut subiectivă, pe măsura strictă a dorinţelor lor; şi asta, odată cu negarea categorică, violentă, de către ei a oricărui mijloc de cunoaştere intelectuală a lumii, a oricărei putinţe a minţii de a cunoaşte.

Ruşii preiau, ca orice barbari, bunurile şi rezultatele unei civilizaţii la care râvnesc cu invidie, dar refuză (sau sunt incapabili) să ia şi cheia, şi modul de producţie şi de folosire a acestor bunuri, derivate ele însele, în bună măsură, din *modul* cum au fost produse. Şi atunci, ruşii înlocuiesc această cheie prin dorinţele lor, care, ele, da, sunt absolute.

Or, tocmai asta mi se pare-a fi definirea oricărei barbarii: în locul ordinei (lăuntrice şi exterioare), barbarul proclamă dogma şi tirania. E singura lui logică posibilă, singura accesibilă pentru el, singura măsură coordonatoare, singurul lui fel, la urma urmelor, de a *se civiliza:* prin teroare, prin puşcărie, prin cnut, prin spânzurătoare, deportare, lanţuri, — întreg stilul lui este „evident că aşa trebuie".

Curajul (sau slăbiciunea, sau nătângia, sau perfidia, sau pedagogia?) Europei dintre anii 1940—1945, de a-i da încă o dată acces barbariei ruseşti până dincolo de mijlocul ei — ce e drept, în linii mari, tot pe drumurile barbarilor, cele huno-gotice, — poate fi comparat cu un proces de prelucrare a unui minereu sau a unor produse nefinisate care ies ca din Krasnodonurile sovietice spre a fi şlefuite, unse, pilite, ajustate în fabricile ceho-maghiar-austro-germane.

Poate, totuşi, că dogmatismul e un prim pas spre cunoaştere. El pare chiar dovada dorinţei de a cunoaşte (chiar atunci

când serveşte la obnubilarea sau combaterea unui adevăr) mai degrabă decât de a asculta, — sau mai bine spus, a dorinţei de-a asculta de un principiu decât o tiranie directă, de un principiu prin care se exercită o tiranie. E un fel de sublimare.

Prin dogmatism se filtrează forţele primare până ce-şi dau rodul într-o Renaştere. Europa, simţindu-şi nu atât bătrâneţea şi decadenţa, cât senilitatea precoce spre care a lunecat după 1918 (v. Ortega y Gasset), a căutat să se folosească de momentele dogmatice care s-o reînvioreze. E drept că, adeseori, acest recurs pare al unei bătrâne lubrice recurgând la perverşi şi sadici ca Hitler şi Mussolini sau Franco, ori la adolescenţi ca ruşii. Fapt e că destule inteligenţe reprezentative pentru această Europă, de n-ar fi decât genialul Céline, aşa au crezut că poate reînvia continentul lor. Care a început cu fascismul, apoi cu hitlerismul, debarasându-se de fiecare când i-au devenit prea grea povară.

De zece ani încoace, ca un bătrân dulău care se lasă zgâriat şi mursecat de-un căţeluş zvăpăiat, Europa — redevenită, într-adevăr mai plină de maturitate ca oricând, îmbogăţită cu atâtea experienţe istorice serioase şi readusă la realitate de o seamă de zguduiri economice la fel de serioase, după toate deboşele şi paradisurile artificiale în care se legănase, — se lasă „educată“ (antrenată, poate că ar fi cuvântul cel mai exact) de către dogmatismul sovietic, se lasă zgâriată, mârâită de el, ca să-şi recapete forţele, ca un părinte care se joacă hârjonindu-se cu nepoţelul pe care, în fond, îl învaţă cum să trăiască, cum să crească şi să se poarte.

Aceasta ar fi noua răpire a Europei care, să o sperăm, e destul de matură azi ca să ştie limitele până la care se poate lăsa dusă.

Cât despre noi, aşa-numitele ţări de „democraţie-populară“, cu sensul cu care se zice-n Bucureşti „supă populară“, adică un fel de ciorbă neagră pentru plebea anonimă, noi rămânem deocamdată nişte canaluri de scurgere şi de filtrare a barbariei în plină erupţie.

*

America are, faţă de URSS, acest avantaj *materialist*, că ea s-a născut ca stat şi ţară dintr-o religie a proprietăţii şi iniţiativei private (cf. Waldo Frank), dintr-o religie a producţiei şi consumului de bunuri materiale, ca expresie a fiinţei omeneşti şi ca raţiune a ei de a fi. O raţiune cam limitată, e drept, cine ştie ce vise poate naşte un creier alimentat de

burta unui permanent sătul? Aici ar fi substanța tonică, de neclintit, realistă, vitală, fiind legată de minte și viscere, cu un act integral și complect, de dragoste.

Pe când în URSS, lupta pentru soluțiile economice rămâne o experiență exclusiv rațională, propusă și apoi impusă maselor care, de la început, *visau la altceva*. Și o experiență, oricât de științifică ar fi ea, ca orice experiență propusă minții de către alte minți, — nu poate duce până la urmă decât la oboseală, delăsare, saturare, la o lipsă de interes din care principalul factor în carență e dorința, pasiunea individuală, pe care socialismul teoretic și tiranic a înmormântat-o.

De aceea, viitorul nu-i poate aparține URSS-ului, ci Americii, și de aceea adversitatea URSS de azi împotriva Americii e exclusiv oficială, fiindcă masele sovietice dacă pot urî pentru ceva Statele Unite ale Americii este exact pentru ceea ce ele râvnesc mai mult la aceste USA. Pe când propaganda antisovietică a americanilor e a lor, nu a guvernului sau guvernelor lor.

Și totuși, câte asemănări de amănunt între stilul vieții și culturii sovietice și americane. Dar diferența între aceste stiluri e fundamentală: cea dintâi își propune să imite, și de aceea face neîncetate eforturi care se cheamă cum vreți: planuri cincinale, stahanovism, întreceri etc. Cealaltă se exprimă pe ea însăși, face numai ceea ce poate ea să facă.

Prima e teoretică, exemplificativă, — cea de-a doua firească, organică.

28 octombrie

Pentru „România noastră"

Revoluția noastră e o revoluție avortată. E vorba de un avort prematur, datorit mai multor cauze dintre care, însă, trei sunt hotărât principale: I) neparticiparea masivă a poporului la această răsturnare, decât în primii doi—trei ani (1944—1946) când revoluția era incipientă, când vorba lui Marx, culorile zilei îi lipseau încă, și când ea avea-n fruntea ei oameni iubiți sau cel puțin stimați de mase și devotați cauzei: Pătrășcanu, Ana Pauker, Luca, Doncea, Dej însuși. II) Peste acești conducători lipsiți de o prea mare practică politică, s-a ridicat ca un val noroios masa „clientelei" politice, recrutată din foștii deținuți sau doar partizani ilegali și din partizanii recenți, de după 23 august sau din preajmă. (O figură reprezentativă a acestui soi de oportuniști politici de ultimă oră, va rămâne Mihai Roșianu.) Ceea ce e dezolant de constatat la acei foști deținuți este — și aici e vorba de spi-

ritul specific românesc, al măsurii tuturor lucrurilor prin plata lor imediată — pretenția lor la un drept de guvernare înțeleasă ca dreptul de-a fi din plin recompensați, „revoluția" însemnând, pentru această clientelă, o afacere personală, pur și simplu.

Invazia asta a „crapulei" a copleșit și a viciat până-n măduvă încercarea noastră revoluționară. Pătura crapularzilor a căpătat aproape un caracter de masă: de la nulități ca familia A. Toma, T. Șelmaru, A. Baranga etc., până la notorietăți ca Mihail Sadoveanu și trena (Sevastos, Cezar Petrescu, Demostene Botez etc.), tot terenul e inundat de „foștii rezistenți", foști, în realitate, agenți camuflați de poliție, provocatori notorii sau pur și simplu slugi ale marii burghezii și foști curteni regali ca Zaharia Stancu, Al. Rosetti, Horia Liman, Tiberiu Vornic, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu, Maria Banuș etc., ca să nu mai vorbim de cele mai afaceriste elemente ale dreptei, de la cuziști până la legionari, care-au știut suge din țâțele tuturor regimurilor și bugetelor, împlinind pretutindeni aceeași sacrosanctă misiune de agenți acoperiți: Eusebiu Camilar, Mihu Dragomir, Florea-Rariște, Baconski etc.

Dealtfel, grație acestor crapularzi peste care domnea împăratul crapulelor din toată țara românească, „doctorul" Petru Groza, au și fost executați, unul câte unul, fruntașii revoluției noastre, de la Lucrețiu Pătrășcanu până la Vasile Luca.

Dar toate astea luminează și altceva. Că revoluția avortase, nu numai la noi dar și-n URSS care n-avea nevoie de revoluționari adevărați, ci de slugi supuse; că masa crapularzilor mirosise mai bine — în egoismul, în lipsa ei de entuziasm, de exaltare eroică, și care-i cuprinsese pe cei câțiva adevărați fruntași, — sensul imediat următor al evenimentelor: în primul rând, bonapartismul—imperialismul (și nici vorbă de revoluționarismul!) rusesc. Ceea ce ne duce, în fine, la cea de-a treia cauză a avortării revoluției noastre: ocupația imperialistă rusească datorită neputinței noastre de-a ne organiza, fie într-un bloc balcanic destul de puternic spre a bara dictatura rusească, fie, pur și simplu, într-un sistem de alianțe și baraj *defensiv:* Jugoslavia—Ungaria—România—Polonia—Cehoslovacia.

În orice caz, acesta mi s-ar părea în chip firesc primul nucleu de republici socialiste unite, pe următorii zece-cincisprezece ani, dacă se va mai putea salva ceva din socialism în timpurile ce vin, și dacă el nu se va fi dovedit doar o maladie infantilă a umanității, ca tot stângismul dealtfel.

*

Nu ştiu de ce-au avut nevoie gazdele mele de un miliţian şi au trimes-o pe Maria, femeia de serviciu, să caute unul în Piaţa Confederaţiei. Maria s-a întors exasperată: „Nu era nici un serjent d'ăia!... La ceasurile unu noaptea, tăţi era plecaţi din toate gavanoasele ălea..."

Gavanoase, parcă e mai frumos decât „borcane".

*

Se pare, însă, că tot s-a ales cu cineva Maria, în noaptea asta, că-mi povesteşte cum s-a luat unul după ea:

— Lasă-mă, dom'le, în pace, că eu sunt o femeie înjositoare, eu-s o servitoare, o femeie săracă!...

Prin „înjositoare", ea vrea să spună „de jos", evident. Fantele insistă, iar Maria continuă:

— Dumneata te uiţi la mine? Vezi-ţi, dom'le, de treabă că eu sunt o femeie de jos, — ce, vrei să te căsătoreşti pentru o noapte, că vezi că plouă?... N-am nevoie de dumneata... lasă-mă-n pace!...

Plouase, e adevărat, astă-noapte, dar în toată apărarea Mariei era şi multă emoţie: curtezanul i se părea disproporţionat *în bine*, pentru ea. Că adaugă, ca într-un aparteu: „Da' are o figură fină... o figură de boier... are aşa... o prezenţă!.." Ca să-l descrie, Maria îşi alege şi cuvintele, cât mai „radicale". Iată-i relatarea în continuare. Fantele îi spune: „Îmi permiţi să-ţi zic: tu?" Şi Maria:

— Zi-mi, dom'le, cum mi-ăi zice... zi-mi fă, zi-mi tu, — da' du-te p'ici încolo şi lasă-mă-n plata lui Dumnezeu!...

Da' dă să-mi sărute mâinile... şi-i zic:

— Las' c'aşa, cu linsu' mâinilor am avut unu care de paişpie ani mi-a tot lins mâinile...

— Îmi place cum miroşi...

— Da' ce sunt eu, regina nopţii?..

— Poţi să fii ce-i fi, da' eu vreau să te iau...

Până la urmă, se pare că Maria, deşi femeie slabă şi bună, n-a cedat insistenţelor. Că-mi conchide: „Are-o prezenţă aşa... e foarte fină... Da' când mi-a tras az' noapte nişte biserici la geam, mi-a venit rău..."

29 octombrie

Ceasurile zece şi jumătate seara. Aud pe afară, în vântul şi negrul nopţii, ţipând păsări călătoare, poate cocori, poate gâşte sălbatice. E ceva parcă de pe alt tărâm în glasurile lor de solidaritate pe drumul lung ce-l au de făcut, — şi ceva de nădejde prelungă şi, de data asta, nu subterană, ci supra-teres-

tră. Și-n mine răsună chemarea lor și acum, în pragul iernii ce se vestește, parcă vrea să biruie o speranță zbătându-mi-se-n piept ca aripile lor.

30 octombrie

Pentru „România noastră"

Într-adevăr, se întreține, la noi, o mistică a partidului, care fundează noul dogmatism pe o autoritate abstractă. Și e bine că se face așa.

Evul Mediu, în cultura noastră de zece ani încoace (mai precis: de șase), a pregătit și va rodi extraordinar, în înțelesul etimologic al cuvântului, adică de „cu totul neobișnuit". Astăzi deja, subliteratura, poezia, proza, critica oficiale, stereotipe, analfabete și umilitoare, înflorește o literatură intimistă, reală, vie, zisă „de sertar", dar care, asemeni ghioceilor și violetelor de primăvară, înmugurite sub zăpezi, va umple de culori și mireasmă tot forum-ul, toată „piața" noastră literară de mâine.

Mitul cel mare al autorității quasi-mistice a partidului, e că a organizat această compresiune, că i-a silit pe poeți să se desfășoare în adâncime, permițându-le public numai virtuozitatea pe teme date, șablonul, adică digitația pianistului, „făcutul mâinii". În felul ăsta, avar, partidul nu i-a lăsat pe poeți să-și cheltuiască superficialitatea din ei decât cu un folos pe plan social, în lozinci, vezi Doamne artistice, — iar cel ce era mai adânc și absolut necesar să-și afle o expresie cu adevărat artistică, s-a acumulat în arta noastră subterană, de grote, de peșteri, cum vorbește undeva Șcipaciov de „sămânța" cuvântului lor poetic, — sau de călugări, cum îmi place mie s-o consider.

30 octombrie

Azi am fost, după mai bine de doi ani, la Mihail Sadoveanu, unde am avut o convorbire ce mi-a amintit, ca printr-o ceață rară, de cele pe care le aveam la el acasă, înainte de 23 august. Omul, neschimbat, mai bine dispus decât l-am văzut în ședințe publice, în lunile din urmă. Dar nu asta vream să-mi notez. Cum îl priveam pe când vorbea, era de față și un Ciortea (dintre mulții de care tot aud, specie piscicolă după nume) care-mi făcea și mai izbitor contrastul între ceea ce e un om și un sub-om. Acest oaspe (pictor, literat, muzicant etc., în fond, vreun ratat în toate, fiindcă anonimatul lui public nu părea să fie compensat de nici una din pecețile ascunse ale geniului ce ar sălășlui într-un disprețuitor de notorietăți), acest oaspe, așadar, strica din când în când atmosfera în care maes-

trul evolua atât de calm, cald și firesc; o strica, fiindcă dădea drumul unor lingușiri și elogii atât de penibile cum credeam că numai în teatru sau în filme prost regizate se pot vedea și auzi. Mă uitam pe furiș la Sadoveanu în timp ce ciortanu-l lingușea; mă jenam de jena maestrului; dar acesta, obișnuit, probabil, de zece ani încoace mai ales, cu atâtea mieroase adulări, privea — în timp ce interlocutorul se scremea, se grimasa, se plasticiza la față ca un clown în schimonosiri care-i făceau obrazul de cârpă boțită, — undeva departe, cu ochii lui senini și calmi, parcă dincolo de ziduri, iar privirea lui avea puterea de a-l străbate pe acest Ciortea, ca pe-o sticlă, ignorându-l ca pe-un nimic ce se dovedea a fi.

Contrastul era atât de izbitor, anihilându-l atât de categoric pe adulatorul atât de jignitor pentru demnitatea omenească, încât mă întrebam ce mobiluri ascunse-l regizau? Să fie mizeria, slugărnicia, solicitarea a ceva care-i trebuia neapărat, — sau să fi fost doar o îndelungă practică a acestui soi de ploconiri care făcuseră din el față de cel care va fi fost cândva (de va fi fost vreodată?) un alt om, o altă existență?

Și-n același timp, mi se dezvăluia teribila putință pe care, probabil, oricare din noi o avem undeva, pitită-n noi, de-a ne anihila total personalitatea adevărată, de-a fi *un altul;* acest Ciortea îmi arăta că un om poate fi cu adevărat și altceva decât ceea ce fusese sortit să fie. Că izbitor pentru mine era tocmai efortul lui de-a se purta cum o făcea, adică *de a fi altfel* decât el însuși. Să depui un efort pentru asta, iată într-adevăr ceea ce începe să țină nu de lichelism, ci de virtute! Dacă nu chiar de artă.

Sadoveanu, în schimb, era bun și adevărat, un om întreg, nefăcând nimic care să arate că ar urmări asta. Față de falsitatea histrionului, firescul lui Sadoveanu mi se părea o stare de grație, o recompensă pe care natura i-o dădea fiindcă nu încercase s-o mutileze. Îmi aduceam aminte de splendida observație a lui Malraux: „être aimé sans séduire, c'est un beau destin d'homme".

Și m-am gândit pe drum, după ce plecasem de la el, dacă nu cumva și eu — care venisem anume ca să-i cer bani lui Sadoveanu, care vorbisem răspicat, de la primele cuvinte, de față cu toți, despre ce nevoi mă aduseseră la dânsul — mă întrebam dacă nu cumva și eu voi fi arătat vreo clipă așa cum arăta acel ipochimen obsecvios și slugarnic? În fond, ce eram eu, mă-ntrebam, decât un mizer cerșetor, un nevoiaș bătut de propria-mi neputință, venit să solicit ajutorul unui meșter de seamă?

Dar spectacolul la care-am asistat mi-a fost o învăţătură rară: niciodată, niciodată, pentru nimic în lume nu voi spune laude pe care nu le cred, şi mai ales cuiva de care am nevoie. Niciodată n-am să mă las să-mi copleşească spiritul dorinţa de-a pune mâna pe ceva, niciodată n-am să-mi sacrific un minim de decenţă şi demnitate în schimbul nu ştiu cărui avantaj imediat.

L-am iubit pe Sadoveanu, din privirea căruia am reînvăţat *sur le vif* acest lucru, mi-am întărit această conştiinţă.

Iar lui Ciortea ăla îi sunt recunoscător, evident, că mi-a arătat atât de clar şi convingător treapta până unde un om nu trebuie să coboare decât cu siguranţa de-a abdica de la întâia calitate umană: demnitatea.

*

În *Bietul Ioanide*, eroul principal spune undeva, vorbind de deosebirea de generaţii dintre el şi fiu-său, legionar: „Pe când noi citeam Pliniu sau Vitruviu, ei citeau romane poliţiste". Nu cred! Cred că ei citeau păşunişti, de la Bucura Dumbravă până la *Groază şi fetele morarului*, în orice caz nu literatură poliţistă universală, ci de aceea cu „specific naţional". (De reflectat încă!)

*

Am intuit admirabil. Mă felicit! Citesc mai departe, în *Bietul Ioanide* (pg. 269) din jurnalul fiului lui Ioanide: „Am invidiat adesea viaţa banditilor şi am citit ca licean isprăvile lui Iancu Jianu şi ale lui Tunsu".

Deci, nu romanul poliţist, ci cel autohtono-sămănătorist a călit „intelectual" fascismul nostru.

31 octombrie

Descrierile personagiilor (apropo de tehnica din *Bietul Ioanide*) trebuie să fie într-un roman comentarii vorbite de un om care le cunoaşte bine. Dar descrierea făcută de acesta trebuie să folosească o tehnică anumită, familiară oarecum bârfelii obişnuite, dar *neapărat concentrată*. Nici un detaliu de prisos în această bârfeală, — şi tendinţa de a caracteriza succint şi esenţial personajul (lăsând, bineînţeles, capete de pod şi piloni pentru construirea perspectivelor şi a integrării personajul în acţiune) nu trebuie să sufere de monotonie, nici de o tuşă superficială; dar nici să încarce descrierea până la o naraţiune ştiinţifică, uscată. Ci, cu o mână sigură, rapidă, cu un ochi perspicace şi cu o concepţie solidă în surprinderea

esenţialului; acest esenţial poate fi foarte bine sugerat (şi aici, cred că elementul sugestiv poate fi construit cu unelte dintr-o bună recuzită poetică) prin câte-o idee concluzivă a autorului, în felul în care Tolstoi îşi descrie un erou din *Anna Karenina*: „Toţi oamenii se aseamănă în fericire, fiecare e nefericit în felul lui", — ceea ce realizează deodată şi particularizarea şi generalizarea, şi subiectivul şi obiectivul. Aici intră şi p.d.v. propriu al autorului.

O anecdotă relevantă cred că poate fi suficientă pentru întreaga informare a cititorului şi familiarizarea lui cu eroul, dar acesta e numai *un* mijloc; altul ar fi surprinderea unui amănunt „sur le vif", asupra căruia nu trebuie însă insistat: un gest, un gust, o haină, o inimă anumită a personajului, — în aşa fel, încât acest amănunt să intre aproape prin contrabandă (furtivement) în conştiinţa sau în cunoştinţa noastră pe care-o facem cu eroul.

Dar toate astea sunt doar concluzii marginale. Problema pentru mine este de a şti cum să dozez luminile şi cum să-mi situez obiectivul pentru ca — într-o tehnică într-adevăr modernă, cinematografică — să înregistrez, în cinci-şase perspective în mişcare, personajul, în aşa fel încât să-l fac, în acelaşi timp, şi cunoscut ca de-o viaţă-ntreagă cititorului, şi simpatic, şi antipatic, şi totuşi să-i păstrez doza de mister necesară dezvoltării epice ulterioare. Trebuie să realizez o imagine a eroului care să fie o cât mai deplină cunoştinţă a cititorului, dar destul de frustă pentru ca el (eroul) să n-aibe, în tot timpul, pentru acesta (cititorul) decât forţa de atracţie a unei permanente enigme vii, virtuale, posibile. Profilul unei enigme, asta trebuie să fie personajul din proză nu numai pentru cititor, dar şi pentru autorul care-l concepe.

*

Referinţele la termeni de comparaţie luaţi din literatură, când e vorba de a portretiza în roman, mi se par o tautologie. Literatură prin literatură.

*

În fine, caracterizările eroilor, dintr-o excesivă egalitate de ton şi viziune livrescă, poate dintr-o desfrânată afirmare a personalităţii (sau doar a p.d.v. personal al) autorului, duce la confundarea lor cam într-o aceeaşi apă. Nu-l mai disting pe Sufletul lui Hagienuş, de Dan Bogdan, de Gulimănescu, de Gonzalv. Numele, în plasticitatea lor, rămân prea de-sine-stătătoare faţă de substanţa personajelor, aproape nişte caricaturi sau măşti, aplatizând, anihilând acea substanţă chiar.

1 noiembrie

Prestigiul culturii se salvează în RPR prin această carte care e *Bietul Ioanide*, așa cum în URSS s-a salvat, în anii cumpliți, prin Gorki.

„Cartea nu e combativă“, vor spune unii. Se poate, — dar ea era ceva mai mult: necesară. Numai după *Bietul Ioanide* poate fi vorba de un roman cu adevărat realizat de pe pozițiile luptei comuniștilor. *Bietul Ioanide*, realizat numai de pe pozițiile inteligenței active, critice adică, are însă meritul de-a arăta prozatorului de mâine: „Pe-aici se merge spre comunism, — și nu pe drumul lui Tudorel Ioanide!“

Ca orice carte mare, de epocă, *Bietul Ioanide* este o carte care indică, și creează chiar, limite. De la ea înainte, literatura domnilor Camil și Cezar este hârtie de după reforma monetară, fără circulație.

Dar scriitorul și-a împlinit misiunea lui: a hotărât un far în mijlocul acestui câmp încă nearat și nesemănat cum trebuie dar care va rodi, sigur, bogat — și care e cultura proletară. Un far înseamnează felinar și desigur că, prin natura lui, farul ca și felinarul e nepăsător spre cine-și zvârle lumina și ce se vede în raza lui. Dar comuniștii adevărați, vreau să zic autentici și nu prefăcuți, vor ști să aleagă din acest câmp luminat drumul lor, cel care-i așteaptă și pe care vor birui nu numai în viață, dar și în artă unde biruința e ceva mai grea; fiindcă arta presupune în prealabil viață trăită, pe când viața nu presupune în chip neapărat o artă prealabilă.

Și e un merit pentru PCR că-n anii guvernării lui a apărut prima carte cu adevărat de cultură — nefiind prin asta mai puțin captivantă, un roman prin care proza românească a reușit să treacă pragul de la eseu, frescă, povestire, jurnal intim, reportaj, confesiune, jurnalism, bulevardiere, — la construcția prozaică: Balzac *(Enigma Otiliei)* și Stendhal. *(Bietul Ioanide)*. Pentru Flaubert, locul a fost marcat la noi de Mateiu Ion Caragiale. Pentru Tolstoi și Dostoievski, — locurile sunt încă virgine.

*

Apropo de Keiserling și părerea lui despre mucaleala noastră. Sigur că asta e singurul scut real, eficace și efectiv pe care vitregia condițiilor de viață ni l-a călit.

Am făcut rezistența contra nemților numai prin bombasticismul elogiilor pe care li le aduceam și pe care numai ei le credeau, în vreme ce Conu' Leonida se prăpădea de râs citindu-le sub plapumă cu nevestica lui.

Același stil l-am folosit și l-au primit (naivi, primitivi, simpliști, copleșiți de orgoliu infantil, — cine-ar putea-o ști?) și tovarășii ruși. Sabotajul a cuprins ca o pecingine, ca o lepră, toată presa întinzându-se nu o dată, inconștient și imbecil susținut de propaganda oficială a lui Răutu, până și sub penița partizanilor devotați care nu-și dau seama că nu poate fi deserviciu mai mare adus revoluției decât s-o lauzi când e în greșeală.

*

Mai greu e să te ții când se retrag asupritorii, decât când te apasă, — ca și-ntr-o injecție, când te doare mai mult scoaterea acului decât înțepătura lui.

*

Despre păguboșii de-alde mine și Smeureanu care ne îndărătnicim în comunism numai când el e mai amenințat, adică numai atunci când avem cele mai mari riscuri și cele mai sărace profituri.

*

Fără să-l fi cunoscut personal, l-am salutat aseară, întâlnindu-l pe Calea Victoriei, pe Săvulescu. El însuși surprins de acest gest spontan, anonim, nevisat desigur, a răspuns cu o tresărire aproape fricoasă. „Săracul! — mi-am zis — nici nu știe că i-am dat de pomană ... "

Și mi-am adus aminte de predilecția mea statornică doar pentru dezmoșteniții soartei, pentru țigani, chivuțe, golani, cerșetori. Aș fi bun de director într-un azil de noapte.

*

Apropo de stilul din *Bietul Ioanide,* un stil „mandarin", pentru uzul primei generații de ministeriabili proletari. Autorul, un Machiavell de Dâmbovița, foarte reușit.

Lipsa dialogului, ceea ce dă caracter de eseu sau de operă din sec. XVII—XVIII, gen J. J. Rousseau, un stil firesc, în fond, pentru o proză incipientă ca a noastră

*

După discursul lui Robert Chamberon, Vremea negustorilor, cea mai funestă pentru istoria omenirii, fiindcă nu are-n vedere decât cotidianul. Vezi Sydonul, Tyrul, Cartagina ... Vremea egoismului, a lipsei de ideal, când măsura tuturor lucrurilor e banul, nu omul.

Să nu mori, să nu-ţi rişti viaţa în nici o cauză, oricât de mare ţi s-ar părea! Să cauţi să trăieşti cât mai mult... Viaţa asta e: a dura. Nu interesează cum... Totul e cât... E o înţelegere pe care la 25 de ani, când n-ai sensul finitului vieţii, nici n-o poţi simţi. Dar după 50 de ani, când te-ai familiarizat cu gândul inevitabilului, atunci începi să laşi din preţ... primeşti să trăieşti oricum, numai să trăieşti, — să mai amâni cu o zi acest inevitabil pe care-l simţi deja în tine. E un fel de tocmeală hârjonită cu moartea: mai lasă, mai dă!... (Totul s-ar putea pune într-un dialog cu un erou fenician, de pe vremea negustorilor.)

*

Destinul *tău* este un lucru pe care ţi-l cucereşti luptând împotriva ta însuţi şi chiar împotriva lui, iar nu „valul vieţii" ce te poartă cum vrea, ci acela împotriva căruia înoţi, chit că-ţi frângi gâtul.

*

Nu există greşeli sincere, asta e o tautologie. Când eşti sincer, nu se poate să greşeşti, ori ce-ai face. Chiar ceea ce ţi se pare a fi o greşeală e lucrul cel mai bun pe care-l aveai de făcut.

*

Unul din mijloacele de înnebunire metodică a lumii de azi, este cel oferit de aşa-zisul „spaţiu locativ" care-i constrânge pe oameni la coabitări absurde şi, în fond, imposibile: soţi divorţaţi, neamuri la cuţite ş.a.m.d. Şi toate astea, în numele socialismului.

*

S-a găsit o statuetă de bronz, veche, roasă de rugină şi cocleală, cu o urmă de târnăcop pe ea, rămasă de la grecii vechi sau de la romani. Prin câte veacuri şi milenii a trecut! Şi-a pierdut orice urmă de lustru, orice strălucire, şi aşa, părea mai vie ca oricând, era *adevărată*.

Dar noi, care străbatem veacuri în cincinale, că unitatea de măsură-n ani ne e prea mică? Noi nu ne pierdem lustrul şi nu înscriem cicatrice în lupta crâncenă a vieţii cotidiene? Şi ceea ce rămâne după toate ciocnirile, încercările, durerile şi luptele noastre, — ăsta e doar omul care mai supravieţuieşte din noi. Sub hainele noastre de loden ori de doc, rămânem purificaţi ca printr-un foc.

2 noiembrie

Splendidă dimineață-n trei. Radu relatând istoria lui Caton Teodorian cu „solitarii" nevestii-sii care dispăruseră și pentru care era bănuită fata din casă. Caton o ia la percheziție punând-o să-și ridice fustele: „Retrusează-te!" zice. Și rămâne fermecat de fesele fetei. În acea grațioasă poziție, boccaciană, are loc următorul dialog:

— I-ai furat!

— Ba nu i-am furat...

— Ba i-ai furat... etc.

Și azvârlind o privire, încă una, admirativă, asupra feselor fetei, Caton intră-n păcat. După care, comentează: „Nu știam, dom'le, ce-am în casă!... o splendoare, nu alta!.."

— Și solitarii? întreabă interlocutorul.

— Eh, i-a găsit nevastă-mea... îi pusese pe undeva, prin niște rafturi cu rufărie...

*

Din enormitățile zilnice. În „România Liberă", un articol de-acum vreo săptămână, un soi de reportaj despre admirabilele mașini sosite din URSS, pentru pasteurizarea laptelui și producția de praf de lapte. Stilul de rigoare, exacerbat până la a da impresia unei farse redacționale, cum scriam noi, în timpul războiului, despre Hitler: „Formidabil, nemaivăzut, extraordinar, superb etc."

Iar acum, vitrinele prăvăliilor noastre s-au umplut într-adevăr cu piramide din cutii cu lapte-praf... englezesc.

Ceea ce-mi aduce aminte de ăla din hala de la Vălenii de Munte, pe care l-am văzut astă-vară învârtind de zor la o pompă de mână, nădușind ca să scoată o admirabilă cremă de smântână, spumoasă, din laptele colectat pe întreg raionul. Robotul, sclavul anonim învârtea solitar și îndârjit, întors împotriva lui însuși, ca-ntr-o autoflagelație de călugăr medieval, cu o tenacitate care ne-a impus amândurora, Marianei și mie. Ne atrăgea, mai mult decât spectacolul, ca din copilărie, al munților de frișcă, îndărătnicia acelui Sisif modern care-nvârtea orb și mecanic manivela, ca într-un chin tantalian. Ne-am apropiat întrebându-l: „Și pentru cine faci dumneata frișca asta?"

Omul se oprise, deconcertat și stupefiat, ca-n fața unei întrebări pe care nu și-o pusese niciodată. Ștergându-și cu dosul mâinii năduşeala de pe frunte, parcă spre a stârpi în felul ăsta, ca-ntr-un ritual de magie primitivă, gândul care-i încremenise de mult sub frunte, el ne-a răspuns, cu efort, însă nu lipsit de bunăvoință:

— Păi, pentru centrală...

— Care centrală?

De data asta, deruta lui părea insuportabilă. Precizarea depășea orice orizont al omului trudit fără să știe pentru cine. Uimirea din primul moment se amestecase acum cu uluirea amețitoare a unei căderi în prăpastie. S-a smuls ca-ntr-un suprem efort de-a se salva:

— ... acolo, la București! ...

A fost tot ce-a mai putut scoate din el.

Și a reînceput să tragă de manivelă, într-același ritm disperat și mecanic, ca să-și zdrobească în acel efort al trupului orice întrebare, orice răspuns, orice îndoială.

Aceasta era încă una din contribuțiile „eroice și entuziaste ale poporului nostru" — cum scriu ziarele — la înfrățirea pe veci româno-rusă ...

*

O relatare a lui Radu, pe care-aș intitula-o: „Sahia și curva".

Instantaneu nocturn, de iarnă cumplită. Plecați de la redacție într-un grup dominat de statura și iradiația care topea orice îngheț, a lui Alecu Sahia, treceam pe o Cale a Victoriei pustie, vânătă, bântuită de viscolul câinos ce spulbera vârtejurile unei zăpezi pleșuve. Vreme de câine ...

La un colț, în trench-coat, o femeie de stradă, dârdâind, imagine dezastruoasă a ruinei uneia din ființele sortite să fie soții și mame. Fardul înghețat pe obraji, șosete până-n glezne peste ciorapii de mătase vegetală și în pantofii scâlciați cu care juca, dârdâind, țopăind ca să se încălzească, pe trotuar. Gestul reflex, din gâtul sucit scurt și din clipitul din ochi, al profesionistei, către grupul de tineri gazetari.

Sahia dezlănțuit, sfâșiat în tot ce umanitatea lui avea mai adânc și mai generos, rănit și solidar, se repede spre ea, cu brațele și buzele deschise:

— Ce faci tu aici, draga mea, ce faci tu aici? ... În vocea lui era strigătul unui frate care și-a regăsit sora.

Femeia, oprindu-se o clipă din țopăială, îl măsoară lung, de jos în sus, intrigată și nițel interesată. Apoi, descoperind în glasul lui Alecu ca și-n chipul lui, lipsa oricărui apel la aventură, devine brusc sceptică și, reluându-și țopăitul săltat într-o rumbă a mizeriei umane, îi aruncă aproape-ntorcându-i spatele:

— Ce fac? Nu vezi? Joc pă sulă ... aia fac! ...

*

Vorbeam cu cineva de evul nostru care ne constrânge la ratare, nebunie, asasinat (oficial şi bizuit teoretic, bineînţeles) sau la ... soluţia Maiakovski. Probabil că Maiakovski, ca şi Esenin, a întrevăzut, cu geniul lui, ce-l aşteaptă dacă nu se sinucide.

Ceea ce mă uimeşte însă, e că niciodată pe lume, niciodată mai mult ca acum, în anii ăştia, n-am avut mai clar sentimentul că oamenii se împart nu după clasă, afinităţi, gusturi, stil de viaţă, interese etc., ci în două categorice grupuri: cei care au şi cei care n-au copii. Nu, Doamne fereşte, pentru că un copil ţi-ar da pretextul unor perspective, al unui vis întrezărit, — ci pur şi simplu fiindcă te constrânge să trăieşti, te obligă să trăieşti că să-l asişti. E o solidaritate a speţei. Asta e o categorie anumită de oameni.

Cealaltă, compusă din cei fără copii, nici n-o mai înţeleg de ce se cramponează să trăiască. Ai văzut când calci pe trotuar, pe un cârd de gângănii roşii, boii Domnului sau cum li se zice: stau ciopor ori fug care încotro. În urma tălpii tale, rămân câţiva răsturnaţi cu burta-n sus, striviţi, dar care continuă-n absurd să-şi mişte zecile de picioruşe tremurătoare. Am deseori sentimentul, în anii ăştia, că toată umanitatea cea fără copii, face lucrul ăsta: de mult striviţi, morţi aproape, în prada pieirii iremediabile şi ineluctabile, îi vezi pe toţi zbătându-se, agitându-şi ghearele cu îndârjire pe care n-o întrece şi n-o explică decât totala, absoluta absurditate a existenţei. Astfel, ce raţiune de a fi mai au aceşti oameni, mai avem cu toţii? Perspectivele?...

Aşteaptă-le, dacă ai o curiozitate de intelectual decadent şi morbid: când se vor ridica, peste zece ani, tinerii de azi şi vor conduce ei, ai să vezi prăpastia totală în care vei fi scufundat, dacă nu vei avea norocul să fii strivit definitiv de pasul lor, ca un vierme, ca să nu-ţi mai rămână nici gheruţele din care să te zbaţi inutil ca să revii la viaţă.

*

Dialog în trei.

— Uneori, mă gândesc dacă, printr-o legislaţie fortuită, ni s-ar da liber oricăruia din noi să ne ducem unde vrem, în Apus, în orice parte a lumii capitaliste, oare nu ne-am simţi acolo, între oamenii aceia, în stilul lor de viaţă, ca nişte uriaşi? O, nu din vreun sentiment de superioritate, ci transformaţi în fiinţa noastră prin tot ceea ce am îndurat aici, prin greutăţile indescriptibile şi inimaginabile (pentru ceilalţi) prin care-am trecut.

— Mai încape vorbă!... Am fi nişte Guliveri în ţara piti-

cilor. Nu că ei ne-ar privi așa, deși „pașaportul“ lui Maiakovski tocmai asta demonstrează... Dar noi am fi în imposibilitate, și nu numai intelectuală, că asta ar fi un fleac, dar organică, a noastră, de-a ne simți mai bine în lumea aceea. Am fi ca niște locuitori ai Himalaiei care-au coborât între plaiuri și grădini prea călduțe, moleșitoare și lipsite de orice atracție pentru ei...

— Și mai cu seamă, de orice perspectivă...

— Când zic „descinși din Himalaia“, tocmai la asta mă gândesc. Am fi aproape ca picați dintr-o altă planetă, într-un mediu care, fatal, ne-ar descompune, și fizic, celular, și intelectual deopotrivă.

— Dar tu, când te-ai dus să asculți absurditățile lui Novicov, nu te-ai sufocat? Sau ai făcut-o numai, cum să zic, „pour feindre“ ?...

— Nici nu poate fi vorba de așa ceva...

— El s-a dus tocmai ca un om integrat *acestei* vieți al cărei, din păcate, până azi, reprezentant tipic este Novicov. S-a dus ca să-și continue o experiență, nu ca „să facă față“ cum ai spus-o tu, atât de alături cu drumul, pe franțuzește.

— Vezi, ce-nsemnează să interpretezi!...

— ... Și pe urmă tu știi bine că adeziunea noastră nu s-a făcut de azi, de ieri. Noi ne-am lepădat cu bună știință și cu bună credință de o piele pe care nu ne-o simțeam destul de a noastră, aceea a lumii căreia conștiința noastră i-a întors spatele. Noi am acceptat voluntar acest stil de viață, de azi, chit că ni-l închipuisem altfel decât arată acum.

— Eroare de intelectuali...

— Ba nu: risc de pionieri. Fiindcă alegerea noastră n-a fost o tocmeală: „dacă nu-mi convine, îmi retrag arvuna!“

*

Dialog cu un muncitor care-mi spune de greutățile pe care le-ntâmpină:

— Și ce-ai de gând să faci pe la 50—60 de ani?...

— Lațul...

— Crezi că tovarășii dumitale gândesc la fel?

— Ei, ăia au papagal la propagandă...

*

Tot despre *Bietul Ioanide.*

Cred totuși că trebuiau concentrate caracterele mai multor personaje într-unul singur care să le reprezinte: alde Hagienuș, Sufletel, Gulimănescu, Dan Bogdan, fac în fond o aceeași familie. Dacă azi ei pot fi identificabili prin transparență, mâine,

când vor fi cu totul uitați, cartea va avea din pricina lor o latură prolixă.

*

Sentimentul zădărniciei la oamenii bătrâni, care-i face să nu mai depună eforturi în a gândi, vine din sentimentul că nu vor mai avea mult de trăit, un sentiment al inutilității.

*

Când poporul zice „suflet“, asta vădește la el o concepție materialistă. „Și-a dat sufletul“ nu e numai o simplă imagine ci sufletul joacă, în concepția poporului, rolul unei părți integrante din ființă, astfel că a muri, a-ți da sufletul, înseamnă nu a deveni neant, ci a fi trimis înainte, între aceiași oameni dintre care mortul a plecat, ca o avangardă, o primă și esențială parte neperisabilă din făptura ta organică, și care te păstrează, te transmite și te conservă făcându-te să-ți continui viața, o parte invizibilă, dar nu mai puțin concretă, materială, ca și aerul sau vântul: ră-suflетul, respirația. Mortul își dă sufletul celor vii, adică și-l lasă între ei, nu și-l pierde.

Restul corpului celui care-a murit, cadavrul, e tratat de popor tot în sensul acestei concepții că orice mort își supraviețuiește nu numai spiritual, dar și fizic, material. Am citit la Ștefănești, în cimitirul unde zace și tata, o cruce pe care scria clar: „Iară dulcii ochișori — ți s-or face două flori“. Cultul mortului, scăldatul, stropitul cu oțet, îngropatul, dezgroparea osemintelor după șapte ani, toate astea dacă nu dovedesc nimic pentru științele pozitive decât superstiții, dovedesc în schimb că nici concepția i-mediată despre moarte nu e străină în mintea poporului de o anumită și strânsă legătură cu materia.

E o concepție optimistă pe care o îmbrățișez și sunt fericit că o înțeleg și subscriu la ea de-abia azi, în nămiezii vieții, la 43 de ani.

4 noiembrie

Cum pe terasa mea circulă nenumărate pisici, m-am pomenit cu vreo trei în casă. Le-am botezat după mutrele lor: Stalinica e cenușie, cu ochi galbeni, șireți, și cu mustățile pe oală; Ghinghishan are o înfățișare de bătrân mandarin, gras, galben, cu o mutră perfect chineză; iar Anda seamănă perfect cu sora Marianei. Le-am dat lapte, dar după ce l-au mâncat au fugit neîncrezătoare. Le-am mângâiat și nu le venea să creadă că un om mângâie. Anda torcea dar tremura de frică și, până la urmă, s-a ascuns în fund, după bibliotecă. E hotărât sălbatică,

recăzută în sălbăticie sau poate că n-a fost niciodată domestică.

În orice caz, reacția ei seamănă cu a rusoaicei de lângă mine care e stăpânită de-o singură grijă: să tragă bine perdelele negre cum vine acasă, deși n-are cine vedea nimic la ei, fiindcă sunt la etaj; dar confortul în care s-au văzut aici, în România, îi depășește și-i îndeamnă să-l ascundă.

Sălbăticiunea are complexe: i-e frică să nu fie văzută civilizându-se. Bineînțeles, e numai o fază de tranziție, până la adaptarea treptată a sălbăticiei din oameni (care nu trebuie anihilată) la condițiile unei vieți cât de cât civilizate. „Homo homini feles“ s-ar potrivi mai bine decât „lupus“, pentru perioada de acum.

Mai zilele trecute mă pomenii cu încă un motan care trebuie să fie, după aparențe, tatăl colectivului și stăpânul haremului de pisici: are o mutră ardeleano-pășunistă, voinic, gros, cu fălci late, coaie mari și privire imbecilă. L-am numit: Mureșanu. Neliniștit că femeile și copiii lui dispar la mine-n odaie, se simte dacă nu gelos de-a dreptul, dar pe picior de concurență cu mine. A îndrăznit — culmea! — un lucru nemaipomenit până acum: să vină-n pragul ușii și să stea față-n față cu mine. Când m-am apropiat, deși repulsia mea pentru el era într-adevăr organică, la fel ca față de orice ardelean, a zbughit-o nemulțumit, sărind dintr-o dată zidul destul de înalt al curții.

E adevărat că toate astea se petrec de câteva zile, de când am văzut la academie broșura scrisă de bunicu-meu, Paul Scorțeanu, despre „inteligența animalelor“. Fortuitele experiențe zoologice mă ajută să-i înțeleg pe oamenii ultimilor ani. Mai întîi, sălbăticia lor, răutatea lor ilimitată și insondabilă, care-a fost pentru mine pricina unei adevărate uimiri, își are acum o explicație: ridicarea din mizeria în care se simțeau solidari, și deci umani, le-a propus acestor mase „de jos“ un țel de bunăstare posibil. S-a pornit deci o cursă, o „întrecere socialistă“ spre acest țel, iar membrii haitei înfometate, condusă cu un singur ciolan, au început mai întâi să se sfâșie între ei. Circulă și-o anecdotă după care Stalin l-ar fi învățat pe Dej să introducă „întrecerile socialiste“ anume ca oamenii să nu mai fie solidari în revendicările lor! Ca asiatic, Stalin avea perfectă dreptate; ce-mi repugnă e limbajul propagandistic umflat și ineficace la noi. Că nu e vorba nici de „țelurile mărețe ale socialismului“, nici de „idealurile strălucitoare ale lui Marx-Engels-Lenin-Stalin“, nici de „steaua călăuzitoare de la Kremlin“, — ci de această metodă pedagogică mai veche decât lumea Europei, moștenită de la Ghinghishan și Attila. Vrednic urmaș al lor, Stalin a practicat cu succes metoda omogenității maselor și a

dezbinării între indivizi pentru ca, întocmai ca-n rezistența corpilor compuși, să realizeze un maximum de coeziune a acestora, *numai în vederea unui țel foarte înalt* care se reduce foarte bine la o mistică. Prizonierii ruși le spuneau soldaților noștri că au luptat numai fiindcă li se dăduse făgăduiala că, după victorie, va fi și la ei acasă la fel de mare libertatea ca și-n țările democratice burgheze! Ca dovadă a înfrângerii totale a revoluției, nu se putea nimic mai mult. Dar care șef de hoardă sau conchistador a făcut altfel? N-au promis toți maselor fericirea, îndată ce vor fi cucerit victoria? Numai că, pentru mase, nu există decât un singur fel de victorie: a lui Pyrrus. Interesant e că-n proiectarea acestui ideal imprecis, dar atrăgător, se întâlnesc nu numai aspirațiile maselor, dar și acelea ale vârfurilor intelectualității liberale apusene, ca un Ortega y Gasset.

Și iarăși mă-ntorc la ultima din gravele întrebări ce mi se pun de-atâția ani încoace: aceea a reînvierii sau renașterii popoarelor cu o cultură și un tip de civilizație moartă, cum e toată Asia, din Persia și Armenia până-n China. Ceea ce vedem în fostele imperii ale antichității, de la asirieni până la greci și romani, e numai o zvârcolire de viermi, o agonie fără sfârșit, dar o luptă care e mai puțin *împotriva* morții ci *cu* moartea: și *pentru* ea.

Viitorul mi se pare că le aparține tot popoarelor tinere, arabilor, rușilor, japonezilor și — evident — românilor, ca și europenilor în general, afară de greci și italieni.

Dar Asia?

•

Azi, pe când întindeam mâna s-o mângâi, m-a mușcat grav una din pisici. Cum nu știu deocamdată, dacă e sau nu bolnavă, trebuie să-ncep injecții antirabice și am dus-o la institutul „Doctor Cantacuzino“ unde va fi pusă sub observație.

•

Continui lectura din *Bietul Ioanide*. La pagina 568, găsesc iar referințe livrești care fac textul obscur, nu dificil, subliniind în același timp una din caracteristicile autorului: pedanteria și gustul de-a face pe grozavul.

6 noiembrie

Un destin realizat e împlinirea unei unități, un acord între aspirația noastră lăuntrică și realizarea noastră obiectivă, în fapte. Din acest p.d.v., un destin împlinit, oricât de anonim, e

egal în eficiență și carat, cu unul uriaș; între destinul lui Napoleon și cel al lui Charles Bovary, deosebirea nu e decât de grad, nu de substanță.

Și mă gândesc astăzi, când am 43 de ani împliniți, că, la urma urmelor, și eu am un destin împlinit, realizat. Căci destinul realizat e cel *cucerit*, nu cel obținut.

Acum vreo douăzeci de ani, Paul Păun, bolnav de megalomanie, mi-a aruncat cu o intenție de jignire întrebarea: „Dar tu nu crezi că există și... cum să spun?... destine minore?"

M-a durut atunci nu atâta diminuarea mea, cât fierea cu care formulase Paul întrebarea. Nu-mi dădeam seama că un destin e minor sau major nu după alegerea pe care ți-o faci angajându-te pe unul din miile de drumuri ce se deschid oricărei existențe, ci după integritatea interioară cu care ajungi la capătul acestui drum. Angelica Rozeanu sau Botvinic, campioni de nu știu câte ori mondiali la pingpong și la șah, nu-s cu nimic mai puțin decât John Weissmüller sau Lindbergh, ca să rămân în domeniul sporturilor. Prin „integritate interioară", înțeleg prospețimea, prezența mereu vie, și necoruptă, neștirbită a sentimentului, a aspirației cu care am pornit la drum. Când acest sentiment e întreg, el se realizează chiar *împotriva* conștiinței noastre, *fără* ea.

De pildă, visul meu cel mai puternic și hrănit neîntrerupt din mine a fost să-mi pot cuceri condițiile unei cât mai adânci libertăți interioare, al cărei grafic să-l notez în versuri sau proză. De la o vreme, când am început să chibzuiesc mai amănunțit la tehnica ilustrării oarecum obiective a acestei libertăți, adică să trec de la jurnalul intim la o operă de artă propriu-zisă, am dorit mult să fac film. Credeam că în democrația populară asemenea lucru nu-mi poate fi decât cu totul accesibil. Proiectasem și „văzusem" deja cu ochii deschiși, în visele mele, un film despre Babeș. Din păcate, primirea făcută propunerii mele de către Nicolae Bellu m-a silit să renunț.

În schimb, ieri am realizat „sur le vif" un moment esențial din proiectul meu: am fost mușcat de o pisică sălbatică — și acuma urmez un tratament antirabic foarte riguros. Într-un fel, deci, am realizat esențialul din lucrul căruia voiam să mă destinez.

13 noiembrie

Azi, la orele cinci după-masă, atmosfera obișnuită pentru ceasul ăsta, pe Calea Moșilor. Casa Tildei, ieșită din aliniere. În poartă, un personaj într-un lung pardesiu ecosez, cu pălărie englezească-n cap, mirosind a „arpège" — și cu un curcan la subsuoară. Omul avea un aer foarte mulțumit, ca și cum ar fi

făcut o bună afacere. Cu două zile mai înainte, îl acostase, tot pe-aici, un oltean care-l convinsese că-i dă toate cele cinci kilograme și jumătate ale curcanului („numai ăsta mi-a mai rămas, coane, dacă vrei să mă scapi de el!") i le dă, ca un hatâr personal, numai pe 80 de lei. Sensibil la familiarismul geografic, Miron (căci eu eram personajul), care copilărise între Zimnicea-Alexandria și Turnul-Măgurele și auzea acum că „olteanul" era din Roșiorii de Vede, a consimțit încântat de achiziția făcută după ce-o consultase pe Tilda.

După toată tevatura din ultimele zile, cu mutarea pe strada Traian, în noua locuință, în fine, un apartament veritabil de trei odăi și dependințe, obținut după scrisoarea către Chișinevschi, totul își căpăta acuma încununarea printr-această pasăre, așa cum se așează o fofează de tablă pe o casă gata terminată, o fofează în chip de pasăre. Dar curcanul avea această calitate că nu era de tablă, ci viu și natural. M-am aruncat cu el în brațe, într-un taxi particular:

— Să-l duci cu grijă, că merge pentru prima dată cu otomobilul! îi spun șoferului.

— Cât ați dat pe el? mă-ntrebă ăsta.

— Optzeci de lei.

— Optzeci de lei?! se miră șoferul. Mult... La Matache Măcelaru e curcani de vânzare cu 50 de lei bucata.

— Ce vorbești, domnule?... Da' poate sunt mai mici... ăsta al meu are cinci kilograme și jumătate ... mi l-a dat unu' de prin Roșiorii de Vede.

— Ai din piață, sunt de-aici, de la o crescătorie de pe lângă Bolintin și au 6—7 kilograme unu.

Mă felicit în gând pentru spiritul meu negustoresc nedezmințit, dar o felicit și pe Tilda pentru talentul cu care a știut să mă flateze.

Deși până acasă nu erau nici cinci sute de metri, șoferul mi-a cerut o sumă exorbitantă pe care i-am plătit-o convins o dată mai mult că-n viață nu trebuie căutate câștigurile, ci experiențele. Mă mângâi spunându-mi că, în fond, a învăța înseamnă a trage concluziile cuvenite după fiecare act dar nu și a generaliza într-o singură concluzie toate experiențele posibile, fiindcă atunci nu ne-ar mai aștepta decât blazarea și bătrânețea prematură. Și mă gândesc la Badea pe care-l iubesc atâta și care le-a fumat pe toate, iar azi, la numai 41 de ani, e lipsit de orice încredere în oameni și singura lui frumusețe spirituală e cinismul. Dar cât de îmbătrânit sufletește e, în schimb!

Și plin de asemenea gânduri, ajung acasă, decis să mănânc

cu poftă acest curcan iar după ce-l vom termina să cumpăr altul din piața Matache Măcelaru. Așa, numai de dragul experimentului!

14 noiembrie

În plin succes după primirea premiului de stat. Încerc un sentiment de jenă care însă, pe măsură ce telefoanele pe care le primesc se-ndesesc, începe să se transforme într-o rutină: „Da, mulțumesc foarte mult, ești foarte drăguț că te-ai gândit să-mi telefonezi" ș.a.m.d. Printre cei care mă felicită, e și Vlaicu Bârna, fostul meu concurent la Tuți, de acum 13—14 ani. Mă-ntreb ce i-o fi venit să-mi telefoneze? El a câștigat mult mai mult decât mine, de-atunci. A câștigat-o pe Tuți care-i e nevastă și, mi se pare, i-a făcut și-un copil. S-o fi făcut la îndemnul ei? Passons!

Apoi, o surpriză: Marin Preda. Uite că a-nceput să se civilizeze, îmi ziceam. Dar mitocănelul dintr-însul n-a pierdut nici acum prilejul. Zice că e invidios, fiindcă ăsta l-a primit și el acum un an și-l credea ceva unic. Pe când așa ... ce valoare mai are dacă mi s-a putut acorda și unuia ca mine! Nu astea i-au fost cuvintele, dar asta era ceea ce simțea, o știu bine.

Vorbind cu Bébé Bulat, îi spun că comuniștii sunt mai abili dacă nu și mai subtili decât burghezia: când plătesc serviciile, ei o fac cu un fast care-i dă acestei plăți aerul unei demnități. Burghezia nu cunoaște așa ceva: ea-și plătește slujitorii arbitrar, inelegant, nedemn, aruncându-le parcă bacșișuri. Premiile lor se măsoară, în primul rând, în valoarea lor numerară. Apoi, ele pot deschide căi de parvenire tot materială, pe când la noi e un credit moral, public deschis.

Dar s-ar putea ca-n toate astea să fiu foarte subiectiv și să supraestimez „distincția" — cum se zice — ce mi s-a dat.

*

Apropo de: „au fond le misère il y a toujours un homme" a lui Malraux. Oùi, un homme qui pourrait se perdre suvent au sommet de la grandeur, et même au mileu du bien-être.

*

Aș vrea, ca dintr-o pură curiozitate intelectuală, o experiență care să-mi arate dacă vaccinul comunist a prins sau nu la noi. Aș vrea să văd că am ieșit din condiția de copii mașteri ai comunismului, că știm că suntem ce suntem și că *vrem* să fim ce suntem. Numai atunci am putea avea verificarea efi-

cienței revoluției asupra noastră, când am putea dovedi, lăsați în deplină libertate că nu vrem să mai fim în roza vânturilor, ci ne-am ales un destin de la care nu mai vrem să abdicăm spre a intra într-o altă zonă de gravitație, adică de descompunere centrifugă. Să dovedim, adică, acest lucru esențial: că nu mai vrem să fim sub vremi, ci măcar la nivelul lor, dacă nu și deasupra lor. Lipsurile și constrângerile din ultimii zece ani ne-au dovedit puterea de a dura, rezistența fizică și morală; ne-au dovedit că putem trăi și dura chiar la greu, nu numai la comod (de unde: *acomodare*), că putem trăi și fi, chiar în condițiile cele mai incomode.

*

Fiind de-atâta secole „sub vremi", nația noastră a ajuns să se confunde cu Cronos, mâncându-și, pentru a se acomoda vremurilor, pe cei mai incomozi, dar și mai reprezentativi, copii ai ei. De la Mihai-Bravul până la Vasile Lupu și Brâncoveanu, de la Bălcescu și Tudor până la Iorga și Pătrășcanu. Și ce-a rezultat din tot acest holocaust de dragul acomodării? o imensă *comoditate*. Dar noi avem nevoie de oameni incomozi.

Ceea ce e pozitiv în comunism e prilejul oferit celor incomozi de-a rămâne mereu, până la urmă și până la ultimele consecințe incomozi, adică egali cu ei înșiși și nefrânți sub vremi, ci axați pe o idee dacă nu și pe un ideal.

Chiar când își omoară fiii, comunismul le dă, prin moarte, certificatul care-i face să dureze în istorie. A ți se tăia capul, nu înseamnă a nu dura; sunt atâtea statui celebre care trăiesc până azi și fără cap, iar prima dintre ele este aceea a Victoriei de la Samotrace. Dacă nu cumva, în decapitarea ei, va fi fiind simbolul oricărei victorii durabile, celelalte numindu-se numai câștiguri.

20 noiembrie

Recitesc *Ultima noapte de război*... a lui Camil Petrescu. Vervă, vervă... presărată cu observații pline de duh, dar superficiale; iată spiritul românesc în literatura de succes! Fraza are o curgere firească aparent, dar arbitrară sau întâmplătoare-n fond; are aproape ritmul unei convorbiri de cafenea, în doi sau în mai mulți, de-a lungul căreia fiecare din interlocutori vrea să se arate mai deștept ca celălalt. Dar proza asta e o *curgere* nu o construcție în care fiecare cuvânt să se susțină, să se justifice în ansamblul compoziției și chiar să dea seamă în cuprinsul fiecărui fapt, chiar dacă ar fi unul de amănunt.

Singura justificare a unui asemenea stil ar fi debordanța de idei noi care-și cer imperios exprimarea (ca-n Dostoievski, unde echilibrul construcției prozastice e cu totul neglijat în schimbul unei problematici adânci) sau a unor asociații subconștiente care, odată stârnite, recreează senzații, emoții, stări atât de vii, încât merită să întrerupi oricând clădirea de dragul unor invenții sau podoabe de stil deduse subit din jocul de linii și din perspectiva întregului, ca la Proust. Dar nu! N-avem de a face cu nimic *necesar* în aceste „poante" de băiat (sau „rumân") deștept, ale lui Camil Petrescu. (Era nici să nu mai scriu Petrescu, fiindcă, până la șaizeci de ani, acest autor — rămas pueril și la chip ca și la spirit — e numit și de către cititorii lui de 18 ani, și de prietenii de 60, „Camil", pur și simplu.) O agerime fără adresă la esențial și o vervă fără vlaga care să convingă, ci doar scânteierea unei surprize de pușcoci sau tiribombă, astea ar fi, pe scurt, calitățile spiritului nostru târgoveț, atâta de proprii lui Camil Petrescu și care vin să explice succesul, totdeauna și numai monden, al acestui autor care nu ar putea nici pe departe tinde să ocupe-n literatura noastră locul pe care, mutatis mutandis, îl au în cea franceză un Maupassant sau France.

Dealtfel, și-n eroii pe care vrea să-i deteste, Camil investește aceeași atitudine boem-superficială, ca și-n aceia care-i sunt apropiați. Ar fi un merit că are atâtea resurse ca să se regăsească și să se exprime și prin ei, — dar e o lipsă funciară, cred, pentru un romancier care nu e destul de complex spre a se regăsi, la nevoie (spre a avea în el valențele proprii, vreau să zic), în egală măsură și într-un erou superficial și într-unul egoist, și într-un altruist, și într-unul bun, și într-altul rău etc., pe lângă intermediarul dintre extreme. Or, la Camil, această complexitate de structură e înlocuită printr-o țopăială interioară, ca de vrabie care, și când vrea să imite zborul lăstunului sau mersul legănat al porumbelului, rămâne tot o păsărică guralivă, cenușie, gregară și anonimă ca gloatele din orășelele românești. Dar tocmai în asta e și întreaga valoare a talentului lui Camil Petrescu. El ajunge uneori la esențial, dar numai pe dibuite, în joacă, tatonând și el ajunge numai la acel esențial care e locul comun, banalitatea pretențioasă. Ceea ce-i și explică succesul sub aparența adâncimii, scrisul lui nu face decât să tulbure gârlele pline de mormolocii locurilor comune. Iar gârla tulbură poate părea adâncă.

*

A fost la noi o croitorească care-i lucrează Marianei. M-a captivat felul ei de a vorbi. Pentru „aprozar", ea folosește o vocabulă proprie, rostită cu toată seriozitatea: „prăzar". Prăzar de la praz. Pentru „câine dresat", „câine adresat". Așa a înțeles ea că trebuie să se cheme.

26 noiembrie

„Gazeta Literară" mi-a publicat azi o fotografie pe care nu mi-o cunoșteam și nici nu știu când, unde și de cine mi-a fost făcută. M-a interesat cu atât mai mult să-mi văd chipul, acest chip pe care nu mi-l cunoșteam: mirat, uimit, exprimând exact ce cred eu despre mine și lume: *que je me suis trompé de planète.*

27 noiembrie

În anii ăștia, atâta răutate omenească a ieșit la iveală, că-mi vine să cred că diferențialul calității omenești stă în puterea fiecăruia de-a fi rău, nu bun. Azi, când se tinde spre socialism și comunism, avem de-a face cu cel mai înverșunat egoism; condiții crâncene de viață fac ca întreaga „lupta pentru existență" să se transforme (sau să ia aspectul) într-o concurență individuală în care numai cel dotat de la natură poate rezista. O selecție spartană de care dezvoltarea sporturilor în URSS și în țările socialiste nu mi se pare cu totul străină.

În același timp, s-a inmulțit grozav numărul cerșetorilor. Nu e doar pauperizarea: parcă spre a-și compensa cruzimea, oamenii caută prin milostenie să-și dea iluzia că sunt generoși.

8 decembrie

Îmi spunea mai zilele trecute un prieten mai vârstnic, nu fără oarecare umbră de înfumurare sub tonul resemnat și modest:

— Ce să fac? Eu caut să-mi urmez destinul . . .

Pe când ei cred că un destin nu se caută, ci se evită pe cât cu putință . . . Numai ăsta e un destin.

*

Egoismul în socialism, — ăsta-i paradoxul teoretic și înfrângerea de fapt a revoluției noastre. „Sauve qui peut" este regula generală.

Popoarele sunt admirabile în resemnarea și-n mefiența lor; de 40 de ani au tot așteptat miracolul făgăduit de revoluția

rusească, nu mai cred în el și nici nu-și mai pot permite luxul să creadă, ci s-au apucat să facă marele compromis, al adaptării lor la condițiile revoluției și a revoluției la posibilitățile lor *de existență*. De existență, nimic mai mult! De-aia și e unde e revoluția.

Dar conducătorii, la orice nivel, sunt numai o castă de egoiști — destul de sinceri în cinismul lor când, ca un Aurel Baranga, elogiază regimul în fraze sforăitoare ca asta: „Sunt fericit că fac parte din această lume pe al cărei steag stă scris *pace* și care apără idealurile supreme ale omului..." Bineînțeles, pentru el, „idealurile supreme" sunt milioanele depozitate-n tablouri de Andreescu și Petrașcu până la Ciucurencu și otomobile. Curat fericit și curată „pace"!

*

Un caricaturist sovietic, B. Efimov, prezintă figura „tipică" a omului sovietic al cărei specific e în cuta maxilarului inferior, nu într-a frunții: un maxilar pentru mestecat, foarte dezvoltat, — iată marca fiziognomică a egoismului.

*

Și egoismul ăsta nu înflorește nicăieri mai bine decât la umbra celei mai înalte principialități. De mult, nimeni nu-și mai aduce aminte (și nici nu mai are voie să-și aducă aminte) de Marx care pretindea „critică ad-hominem". Putem critica oricât pe tovarășii noștri — de preferință pe cei mai scăzuți în treptele ierarhice — dar numai de pe pozițiile celei mai înalte principialități. Cum se poartă, cum trăiesc, mănâncă, vorbesc, iubesc, se-mbracă, — niciodată! Dealtfel, socialismul e singurul regim politic din lume care-a desființat din presa lui caricatura. Probabil că nu vrea să se despartă de trecutul lui niciodată. Sau numai plângând.

8—10 decembrie

Văd și intru pentru prima dată în fostul castel regal Peleș, azi „complexul Peleș", administrat de către Ministerul Culturii care l-a transformat, în parte, în casă de odihnă și lucru; de „creație", dè! pentru artiști. Când am sosit, băteau ceasurile patru după-masă dintr-un turn. La administrația „complexului", nimeni; administratorul era lipsă (aveam să constat mai pe urmă că e omul invizibil), femeia de serviciu, la fel. Prin bunăvoința unui funcționar, am fost cazat la etajul al treilea al Pelișorului, într-o chiliuță pe coridorul unde se află odăile personalului de serviciu, ca să nu stau cu geamantanul în hall.

Mie îmi place aici, unde odăile sunt mansardate și au un aer intim, studențesc.

Castelul Pelișor e, după câte mi-am putut da seama în primele ceasuri, bine și curat întreținut. Dar impresionant, în atmosfera greoaie și destul de îndoielnic încărcată a unui gotic baroc, e contrastul dintre această ambianță și prezența muncitorilor care trec prin toate sălile astea, ostentativ de somptuoase și „regale", cu o degajare de stăpâni. Doi dintr-înșii jucau, în hall, table, ca la ei acasă. Prin fotolii stau, tot ca la ei acasă, un tânăr muncitor, o fată de țară cu pantaloni de ski și cu o haină bărbătească pe ea, care ascultă muzică populară la difuzorul de radio și acompaniază ritmul muzicii cu mișcări din ambele picioare, legănându-și-le-n tact, de pe fotoliul prea înalt și prea adânc pentru ea.

E, într-adevăr, înviorător să vezi în cuibul Hohenzollernilor fiii poporului instalați ca la ei acasă. Din păcate, unele stridențe strică impresia primă, lăsând numai una de ocupație temporară: de pildă, lozinci din bucăți de hârtie roșie sau niște indicații scrise cu cerneală, tot pe bucăți de hârtie aninate-n pioneze pe uși: „biblioteca", „biroul" etc. Apoi, portretele lui Lenin și Stalin, decupate tot din hârtie și lipite pe ziduri...

Am vrut să intru-n bibliotecă, pe ușa căreia o altă foaie volantă indică orele, când e deschisă, dar — ghinion! — ușa e încuiată, iar fetița din hall, care-acompania dând din picioare muzica de la radio, mă informează că bibliotecara e bolnavă... Așa că trebuie să mă resemnez, cu atât mai mult cu cât difuzorul — care urlă de răsună tot parterul — mi-ar fi făcut imposibilă orice lectură. Mă și întreb cum or fi putând să lucreze scriitorii în larma asta? Megafonul nu are nici un fel de dispozitiv ca să-i fie atenuat zgomotul.

În hall e o pendulă înaltă, dar nu merge: limbile i-au înțepenit la ora 11. La ceasul meu de mână, ca și la megafonul care tocmai acum anunță, e cinci și jumătate după-masă.

Mă duc din nou la administrație, unde sper să găsesc pe cineva ca să-mi aranjez repartiția. Până la urmă, dau de un slujbaș care mi-a răspuns indignat:

— Dar acuma e ceasul cinci după-masă, nu mai e nimeni aici... Birourile funcționează numai dimineața, de la 8 la 15.

Îi explic că abia am sosit cu trenul și-mi comprim nemulțumirea, crezând că e numai un incident întâmplător. Aveam să constat că el făcea parte dintr-un sistem de administrare birocratică.

*